تهذيب

مدارج السالكين

Stepeni duhovnog uzdizanja

IBN KAJJIM EL-DŽEVZIJJE

691-751 G.H

1
dio

مدارج السالكين

بين منزلة إياك نعبد وإياك نستعين

Stepeni duhovnog uzdizanja

Između stepena **Samo Tebi robujemo**
i stepena **Samo od Tebe pomoć molimo**

للإمام

ابن قيم الجوزية

OD IMAMA

IBN KAJJIMA EL-DŽEVZIJJE



ŽIVOT I DJELO IBN KAJJIMA EL-DŽEVZIJJE

Ebu Abdullah, Šemsudin Muhammed ibn ebu Bekr ibn Ejjub ibn Sa'd ibn Hurejz ibn Mekki Zejnuddin ez-Zuri, jedan je od najpoznatijih islamskih učenjaka.

Poznatiji je kao Ibn Kajjim el-Dževzijje.

Nadimak Ibn Kajjim el-Dževzijje, "sin upravnika škole El-Dževzijje", dobio je po školi "El-Dževzijje" koju je osnovao Muhjiddin ebul-Mehasin Jusuf Ibn 'Abdurrahman Ibn 'Ali Ibn 'Ubejdullah Ibn el-Dževzijje, a u kojoj je njegov otac radio kao upravnik.

Rođen je u Damasku 691. godine po Hidžri.

Potiče iz ugledne ulemanske porodice, tako da se vrlo rano počeo baviti izučavanjem islamskih znanosti.

Allah ga je obdario izuzetnim moralnim kvalitetima, pobožnošću i snagom pamćenja i razlučivanja.

Znanje je sticao pred najvećim autoritetima tadašnjeg islamskog svijeta, tako da je u svoje vrijeme postao najveći stručnjak u više naučnih disciplina, posebno u hadisu, odnosno u svim hadiskim disciplinama, tefsiru, fikhu, akaidu i gramatici arapskog jezika. Poznavao je nauku o moralu, sufijska kazivanja, njihove mudrosti i suptilnosti. Najveći dio svoga vremena provodio je u ibadetu, klanjajući namaz i učeći Kur'an. Kod njega nije se mogla osjetiti zavidnost, niti mržnja spram drugih. Neprestano se družio s knjigama i trudio se da ih sakupi što više. O tome najbolje govori podatak da su njegovi nasljednici poslije njegove smrti dugo vremena prodavali njegove knjige i sa time se izdržavali.

Kao što smo već spomenuli, znanje je sticao pred najvećim autoritetima tadašnjeg vremena. Najistaknutiji među njima su:

1. Ebu Bekr ibn Ejjub el-Dževzijje (njegov otac),
2. Šejhul-islam Ibn Tejmije,
3. Ibn 'Abdud-Daim,
4. Ahmed Ibn 'Abdurrahman en-Nabulsij,
5. Ibn Eš-Širazi,
6. El-Medžd el-Haranij,
7. Ibn Mektum,
8. Imam El-Hafiz ez-Zehebi,
9. El-Hakim Sulejman Tukjud-Din Ebu el-Fadl Ibn Hamza Ibn Ahmed Ibn Kudame el-Makdisi,
10. Šerefud-Din Ibn Tejmije.

NJEGOVI UČENICI

Bekr Ebu Zejd navodi da je pred njim učilo njih jedanaest, od kojih ćemo mi ovdje navesti samo one najistaknutije, a to su:

1. El-Burhan Ibn Kajjim el-Dževzijje,
2. Imam Hafiz Ibn Kesir (autor tefsira),
3. Imam Ibn Redžeb el-hanbeli,
4. Imam Hafiz ez-Zehebi,
5. Hafiz Ibn 'Abdul-Hadi,
6. El-Fejruzabadi.
7. Es-Subki,

NJEGOVA DJELA

Napisao je izuzetno veliki broj djela iz raznih znanosti, a najpoznatija od njih su:

1. Beda'i'ul-fevai'd,
2. El-Dževabul-kafi limen se'ele 'anid-deva'iš-šafi,
3. El-Feva'id,
4. El-Kafije eš-Šafije fil-intisari lil-firkatin-nadžije,

5. El-Kafije eš-Šafije, (u gramatici arapskog jezika)
6. El-Kelimu et-tajjib vel-'ameli es-salih,
7. El-Menarul-munif fis-sahihi ved-da'if,
8. Et-Turukul-hukmijje fis-sijasetiš-šer'ijje,
9. Es-Sava'iku el-mursele,
10. Es-Siratul-mustekim fi ahkami ehlil-džehim,
11. Hadil-ervah ila Biladil-efrah,
12. Hidajetul-hajara fi edžvibetil-jehudi ven-nesara,
13. Igasetul-lahfan min mesajidiš-šejtan,
14. Idžtima'ul-džujušil-islamijje,
15. I'lamul-muvekki'in 'an Rabbil-'alemin,
16. Medaridžus-salikin,
17. Miftahu daris-se'ade,
18. Tarikul-hidžretejn ve babus-se'adetejn.
19. Tuhfetul-vedud fi ahkamil-mevlud,
20. 'Uddetus-sabirin ve zehiretuš-šakirin,
21. Zadul-me'ad fi hedji hajril-'ibad,

IBNUL KAJJIMOVA SMRT

Ovaj veliki alim je na Ahiret preselio u noći 13. redžeba, u vrijeme jacijskog ezana, 751. g.h., u šezdesetoj godini života.

Dženaza-namaz mu je klanjana sutradan poslije podne-namaza u Emevijskoj džamiji. Ogromna masa se okupila da klanja i prati njegovu dženazu. Prisustvovalo je mnogo značajnih ličnosti, sudija, alima i pobožnih ljudi iz viših i nižih društvenih krugova. Ljudi su se gurali da bi nosili tabut. Sahranjen je u Damasku, na groblju Mala vrata, pokraj svoje majke.

VAŽNOST DJELA

Djelo Ibn Kajjima el-Dževzijje "Stupnjevi duhovnog uzdizanja" jedinstvenog je karaktera i rječitog izraza, i ni u jednom drugom djelu sličnog karaktera ne nailazimo na tako precizan govor o značenjima vjere i suptilnim znakovima srca. Ono je i jedno od njegovih najboljih djela, posebice na polju produhovljenja, snaženja i odgoja duše i morala, prosvjetljenja i ganutljivosti srca, usvajanja moralnih karakteristika iskrenih pobožnjaka, psihološkog razotkrivanja ljudske prirode i njenih karakternih crta u različitim stupnjevima imana, uprošćavanja puta spoznaje i odnosa prema Allahu kroz ibadet, pouzdanja u Njega, lijepog ophođenja sa ljudima, plemenitog i darežljivog odnosa prema njima, odnosa prema svojoj duši kroz otkrivanje njenih strasti i poriva, te njeno spašavanje od davljenja u potopu materijalizma, zatim oslobađanje od ovisnosti o njemu i oslobađanje od posmatranja uspjeha isključivo u kontekstu tog materijalizma.

Knjiga sama za sebe predstavlja potpun i besprijekoran metod za usavršavanje morala svakog muslimana i njegovo usmjeravanje u pravcu čednosti, darežljivosti i dobročinstva, no, s obzirom na utjecaj kojeg ostavlja i njenu uvjerljivost, možemo je posmatrati i kao suplementaran način da musliman utvrdi svoje vjerovanje (akidu) u Stvoritelja, kao bogatu pritoku i vrijedan izvor koji napaja vaiza, hatiba kada drži hutbu džumom i imama džamije. Također, ona može predstavljati i skup etičkih principa kojih bi se trebali pridržavati općenito mlađi naraštaji u pozivanju u islam.

METOD PREVOĐENJA I VERIFIKACIJE

Čitateljima u Bosni i Hercegovini predstavljamo skraćenu verziju knjige "Stupnjevi duhovnog uzdizanja", odabir velikog islamskog daije (misionara) šejha Abdul-Mun'ima el-'Izzija, koji je, vodeći računa o stilu, odabrao onaj slijed čiji je cilj oživljavanje srca i stalno podsjećanje na jasan i čist put koji vodi ahiretu (onom svijetu).

Šejh Abdul-Mun'im je uložio dosta truda u afirmaciju konkretnog odgoja u knjizi i lišio je svih nedostataka poput krajnje opširnog odgovora na tvrdnje onih koji su zalutali u pogledu izvornog islamskog vjerovanja, zagovarajući jednoću postojanja (vihdetul-vudžud), i rasvjetljavanja besmislenog stava onih koji negiraju uzroke – El-Kaderijje i El-Džehmijje. Također je skratio veliki broj fikskih (pravnih) i jezičkih digresija, te izbjegavao često ponavljana značenja, sufijske termine, izraelćanska predanja, daif (nevjerodostojne) hadise i izreke nepouzdanih asketa – izbrisani su i navodi iz komentara skraćene verzije šejha Muhammeda Hamida el-Fekija – tako da je ova skraćena verzija naišla na izrazit prijem u arapskim i islamskim zemljama, a mnogi istaknuti učenjaci su je toplo preporučili i ubrojali među najbolje skraćene verzije "Stupnjeva duhovnog uzdizanja".

Nakon prevođenja, knjigu smo iznova uporedili sa originalnim arapskim tekstom, a zatim je prevod lektorisan i tekst bosanskog jezika prije samog štampanja nekoliko puta pregledan.

Sve hadise koji se spominju u knjizi smo verificirali, pridodavši im ocjenu rahmetli šejha Albanija u smislu njihove vjerodostojnosti, ispravnosti i nevjerodostojnosti – izuzetak su hadisi navedeni u zbirkama imama Buharija i imama Muslima.

Pri unošenju Albanijeve ocjene na hadise iz Sunena koristili smo se štampom (Bejtul-efkarid-devlijje).

U verifikaciji hadisa su korištene poznate zbirke hadisa poput Tirmizijine, Nesaijeve, Ebu Davudove, Ibn Madžeove, Ahmedove, Malikove i Darimijeve zbirke hadisa.

U svrhu numeriranja koristili smo sljedeća djela:

- "Sahihul-Buhari", numeracija iz "Fethul-Barija";
- "Sahihu Muslim", numeracija Muhammeda Fua'da Abdul-Bakija;
- "Džami'ut-Tirmizi", numeracija istaknutog muhaddisa Ahmeda Šakira;
- "Sunenun-Nesai", numeracija šejha Abdul-Fettaha Ebu Guddea;
- "Sunen Ebu Davuda", numeracija Muhjuddina Abdul-Hamida;

- "Sunenu Ibn Madže", numeracija Muhammeda Fua'da Abdul-Bakija;
- "Musnedu Ahmed"; numeracija Ihjaut-turasa.
- "Muvettau Malik", numeracija iz El-Muvettaa;
- "Sunenud-Darimi"; 'Alemijeva i Zimerlijeva numeracija;

Za one koji žele detalje, nakon svake nejasne i upadljive riječi naveli smo njenu arapsku formu, arapski termin je izdvojen na poseban način i potom preveden između navodnika.

U prevod ovog djela uložen je ogroman trud – gotovo godinu dana intenzivnog rada i mnogo neprespavanih noći – da bi se na kraju pojavilo u ovom iznimnom ruhu. Ako se uoči kakva manjkavost pri djelu to je od šejtana ili od nas, a dok je savršenstvo i ispravnost od Uzvišenog Allaha. Molimo Uzvišenog Allaha da u njemu dadne korist i da se ostvari namjera s kojom je pisano, molimo Ga da ovo djelo bude zaliha svima nama na tasu naših dobrih djela – a Allah je pokrovitelj toga i kadar da to ostvari.

Gospodaru, neka je spas i mir našem Vjerovjesniku Muhammedu, ﷺ, njegovoj porodici i svim njegovim ashabima, ﷺ.

Ali Amish
Sarajevo, 08/01/2005



UVOD

Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova, Koji je razdvojio Put upute od bespuća zablude i Koji je, nakon što ih je objasnio, ljepote imanskog ahlaka učinio deredžama koje sežu do Njegovih dženneta, otvorenih pred onima koji su pobožni, koji posjeduju velika nastojanja u srcu i velike ambicije.

Neka je potpuna hvala Allahu i neka je salavat i selam na našeg poslanika Muhammeda, koji je na najbolji i najčistiji način očuvao ovaj ahlak, postao najbrži putnik i prvi stigao na cilj. I neka je Uzvišeni Allah zadovoljan svim njegovim čestitim ashabima, koji su slijedili svjetlo, pokorili se naredbi, sačuvali se dunjalučkog lažnog sjaja, podarili sebe ibadetu i džihadu i tako postali najbolji primjer plemenitog vjerovjesničkog odgoja. Neka je Allahovo zadovoljstvo i na one koji su ih slijedili u dobročinstvu *ihsanu*, i na one odličnike prvih stoljeća koji su njih slijedili, i sve one dobre ljude iz prvih generacija *(es-selefis-salih)* koji su se poveli za njihovom praksom i njihovu stazu slijedili, a i na sve koji su im se kroza sva vremena pridružili, pobožne i skromne ljude koji se razumiju u vjeru, pregaoce na polju islama čija djela prate riječi i odlučne vođe. Bereket je u ljudima koji danas rade za islam. Svima njima, od nas selam i za sve njih naša dova.

Savremeni islamski pokret, koji se sve više širi na početku novog, blagoslovljenog hidžretskog stoljeća, jedan je od najbitnijih događaja novije islamske povijesti. Svojom širinom i silinom taj pokret pruža priliku svakom muslimanu koji brižno čuva historijske znakove i putokaze islama da ih učini krunom i pečatom cijelog niza slavnih djela koje je iznjedrio islamski poziv (da'va) u četrnaestom stoljeću.

Ozbiljnost nosilaca pokreta i, druge strane, njihova svjesnost o nužnosti uozbiljenja u nastojanju nadoknađivanja svega propuštenog uliva optimizam da je taj pokret s pravom postao behar Istine, pokret koji kategorički potvrđuje da, sa dozvolom Uzvišenog Allaha, budućnost petnaestog stoljeća pripada ovoj, čistoj, ispravnoj vjeri.

Mi smo dužni njegovati ovaj pokret, koji ukrašava baštinu prošlosti i približava vedru budućnost, i učvrstiti njegov odgojni proces, koji unapređuje one koje obuhvati. Može se pretpostaviti da će odgojni proces iz njih izvući dodatnu požrtvovanost i efikasnost davanja paleći u srcima ljudi odlučnost i hrabrost, kao što im daje i čisto vjerovanje (akidu) tako što je, bez novotarija, vratio u njen izvorni okvir.

On im daje i lijepo ponašanje bez izvještačenosti (ahlak), tako oživljavajući plemenita djela srca. Daje im i jasni fikh, naslanjajući ga na ispravne tekstove i govor većine pravnika i odbacujući anomalije.

I, konačno, on im daje općenitu svijest, unoseći sklad između praktičnih vještina i običaja svih prisutnih zajednica i svih njihovih civilizacijskih vrijednosti.

Jedno od naših nastojanja u vezi s time bio je i odabir knjige **Medaridžus-Salikin**, ***(Bejne Menazili Ijjake Na'budu Ve Ijjake Neste'in)***, koju smo prilagodili islamskoj omladini kao znak doprinosa razvoju odgojnog procesa i kao ono što je slijedilo iz djela *Tehzib Šerh el-Akide et-tahavijje (Prečišćeni komentar Tahavijeve akide).*

Pravu vrijednost *Medaridža* zna samo onaj ko doseže njene deredže. Ova knjiga imama Ibnul-Kajjima je izuzetno djelo, djelo koje nosi obilnu korist, djelo izuzetnog jezičkog stila, djelo u kome su ponuđena precizna značenja i poruke imana, sa predivnim srčanim išaretima, kakvih nema u drugim knjigama.

Čak se ni druge Ibnul-Kajjimove knjige ne mogu mjeriti sa ovom. Kao da je Imam ovo djelo pisao u svojim najplodnijim danima, tokom vrhunca čistote svoga života.

Svaki reformator, pisac ili pjesnik jedanput se u životu uzdigne na stepen koji više ne doseže.

Djelo *Medaridž* je rezultat promišljanja iz tih velikih dana u životu Ibnul-Kajjima.

I sam nije uspio ostati na tom nivou kad je sažimao *Medaridž* u knjigu *Tarikul-hidžretejn (Put dviju hidžri).* Velika je razlika između stila i duhovnosti ovih dviju knjiga.

STEPENI PUTOVANJA... I VAGA UMJERENOSTI

Osnova koja je odredila redoslijed Ibnul-Kajjimovog izlaganja jest knjiga *Menazilus-sa'irin*, Ebu Ismaila Abdullaha ibn Muhammeda ibn Alije el-Ensarije el-Herevije el-Hanbelije es-Sufije, šejhul-islama, koji je preselio 481. godine po Hidžri.

On je podijelio put kojim vjernik hodi ka Uzvišenom Allahu na stotinu stepeni, pristaništa ili stanica (menazil)[1]. To su stanice za opskrbljivanje na bilo kojem dalekom putovanju, stajališta jedna iznad drugih, stepenice koje vode visinama, polazišta od kojih se kreće, a sve jedna iza druge slijede.

Svakom stepenu je odredio značenje i definiciju koja priliči širokim masama muslimana ('amme), zatim onu koja priliči odličnicima i izabranicima (hassa) i, na kraju, onu koja priliči izabranicima izabranika *(hassatul-hassa)*.

To ga je, doduše, primoralo na nepotrebnu izvještačenost u izrazu i značenju, što ne prihvata priroda imanske smirenosti.

Ibnul-Kajjimu nije bio cilj slijediti šejha El-Herevija, niti to spada u naše ciljeve, ali je Ibnul-Kajjim uvidio da neki novatori šire pogreške u koje je zapao El-Herevi, kao i njegove ekstatične izjave i iluzije uzrokovane sufijskom orijentacijom, iako je u akaidu, fikhu i načinu putovanja ka Allahu općenito slijedio imama Ahmeda ibn Hanbela. Ibnul-Kajjim je ispravio sve greške i pojasnio iluzije. Njegove ispravke i pojašnjenja su ga odveli u opširnost punu srčanih obraćanja koja su korisnija i važnija od samih ispravki. Ova opširnost i srčana obraćanja su naš cilj zbog njihovih odgojnih vrijednosti i na njima je težište ovog priređenog izdanja.

El-Herevi je bio jedan od najvećih imama ispravnih prethodnika (selefa), ali Allah je htio da niko osim Njega ne bude bezgriješan. Ibnul-Kajjim kaže: «Pisac *(Menazila, tj. El-Herevi)* silno je nastojao afirmirati Allahova imena i svojstva i o svakom pitanju je bio oprečan džehmijama.

---

[1] Riječ menzile, plural menazil, može imati sva ova značenja, na šta i ukazuje slijedeća rečenica autora predgovora.

Napisao je knjigu *El-Faruk*, u kojoj je obuhvatio hadise i izreke ashaba i tabiina (esere) o Allahovim svojstvima kakva prije njega nije napisana. Na najljepši način je napisao i djelo *Zemmul-kelami ve ehlihi.* Napisao je i izuzetno djelo o temeljima vjere (usulud-dinu) u kome slijedi i potvrđuje pravac onih koji priznaju i afirmiraju Allahova imena i svojstva. On je sa džehmijama vodio znamenite polemike, u kojima ih je prekoravao, radi čega su se oni više puta kod vladara (halife) zalagali da bude pogubljen, ali Allah ga je sačuvao od njih.

Optuživali su ga da Allaha, ﷻ, poredi s ljudima (tešbih) i određuje Mu oblik (tedžsim), kao što, inače, džehmijje i mu'tezilije lažno optužuju sljedbenike sunneta i hadisa, one koji samo posežu za riječima na koje upućuju Kur'an i sunnet.

Ibnul-Kajjim je potvrdio da je El-Herevi *čist* od poređenja i poistovjećivanja Allaha, ﷻ, sa stvorenjima *(tešbih i temsil)*, što mu pripisuju njegovi neprijatelji džehmijje, čime, inače, optužuju sljedbenike hadisa. On je čist od džehmija intelektom, vjerom, stanjem i spoznajom.

U nekim El-Herevijinim riječima nalazimo potvrdu da je "šejh bio dobro upućen u nauku, sljedbenik ehli sunneta i stručnjak za ovu oblast".

Ibnul-Kajjimova pravičnost zadivljuje i zaslužuje naše poštovanje pošto je posjedovao dar umjerenosti koji mu je omogućio da usrdno žudi za time da se muslimani okoriste dobrom dobročinitelja koji, pored toga što ispravno radi, ponekad i griješi. On smatra da su netačnosti u koje je upao El-Herevi nastale zbog ekstatičnih izjava *šetahat*, za koje se nadamo da će biti oproštene i izbrisane mnoštvom dobrih djela, preplavljene potpunom iskrenošću, ispravnim postupanjem, jačinom ihlasa i čišćenjem *tevhida* od bilo čega drugog. A nepogrješivost nije zagarantirana nijednom čovjeku poslije Poslanika, ﷺ.

Njegov život je najveći zagovornik El-Herevijeve ispravnosti, a njegovi stavovi su dokazi koji nas uvjeravaju u lijepo mišljenje o njemu. Ono u čemu je i pogriješio navodi na uvjerenje da je bio žrtva neutemeljenog interpretiranja *te'vila.* Šejhul-islam Ibn Tejmije, Allah mu se smilovao, za njega je govorio: "Djela su mu bolja od znanja".

U svom jednom djelu Ibnul-Kajjim je rekao: "I istinu je rekao, Allah mu se smilovao. Njegov život, ispunjen naređivanjem dobra, a

zabranjivanjem zla i džihad protiv novatora ne ostavljaju na njemu prašine.

Poznati su i njegovi stavovi pomaganja Allahove vjere i Poslanika, ﷺ, a Allah je odbio da odjeću bezgrješnosti obuče iko osim Poslanika, ﷺ, koji je iskren i kome se vjeruje i koji nije govorio po svome hiru".

Dobro je da čitalac ne bude opterećen zamućenošću koja proističe iz spominjanja pogrešaka šejha El-Herevija i dovoljno mu je da slijedi Ibnul-Kajjima u njegovoj pravičnosti i postupanju prema pravilu poravnavanja između ispravnih postupaka ljudi islama i njihovih pogrešaka te između njihovog znanja i djela.

Čitaocu priliči da uputi dovu za El-Herevija i da kaže ono što je i Ibnul-Kajjim rekao: "Neka Allah nagradi šejhul-islama El-Herevija zbog njegovog truda! Neka mu uzvisi stepen! Neka ga nagradi najvrednijim nagradama i neka nas s njim sastavi u kući Svoje počasti!"

METOD OVOG IZDANJA

U ovom izdanju smo se potrudili da odstranimo iz *Medaridža* sve negativnosti koje su sprječavale čitaoca da srcem zaroni i sjedini se sa poučnim značenjima.

El-Herevijeve pogreške i pokušaji novatora da ih istaknu natjerale su Ibnul-Kajjima da na mnogim mjestima naširoko pobija neispravno vjerovanje panteizma i razotkrije nesuvislost teorije o nepostojanju uzroka. Potrudili smo se da to – osim malog dijela – izbacimo zato što nema velike potrebe da se muslimani današnjice upoznaju sa svim argumentima protiv onih koji negiraju uzroke, pogotovo zato što je u međuvremenu sužen krug spominjanja toga vjerovanja jer je ova vrsta novatora gotovo iščezla u većini islamskog svijeta, ali su se novotarije pojavile u drugim oblicima.

Medaridž će ostati uspravan kao munara koja će pomoći onima koji trebaju suzbijati sljedbenike panteizma, kao i onima koji negiraju uzroke, ako se već neko od njih pojavi.

Također sam izostavio i izvještačeni El-Herevijev govor, a ne samo njegove pogrešne izraze. Uvidio sam da je pogodno da malobrojne El-Herevijeve riječi spojim sa Ibnul-Kajjimovim komentarima

ne ograničavajući ih u zagradama, tako da ih, osim na nekoliko mjesta, čitalac gotovo ne može ni razlikovati.

Ponekad sam njegove izraze zamijenio jasnijim ulažući svoj lični umni napor (idžtihad) želeći upotpuniti korist i izbjeći presijecanje misli. Ne vidim u tome ništa loše, jer svako ko želi vidjeti izdvojene El-Herevijeve riječi može pogledati original i naći ih potpune.

Istim mjerilom sam se vodio i kad su u pitanju glose koje je dodao šejh Muhammed Hamid el-Fekki, Allah mu se smilovao, kad je obavio redakturu ovoga djela. Mnoge glose sam izostavio zato što se značenja ponavljaju ili zato što su njegovi izrazi grubi i kritika oštra, a ostavio sam ono što je potrebno i korisno. Njegove riječi iz glosa sam, bez odvajanja, smjestio na podesna mjesta između Ibnul-Kajjimovih riječi.

Također sam, ukoliko nisu neophodne, izostavio fikhske rasprave u koje se upuštao Ibnul-Kajjim. Ove rasprave nekad prelaze i deset stranica, pa – iako obiluju nebrojenim korisnim – ipak ne spadaju u osnovnu temu ove knjige.

Izostavio sam i jezičke rasprave, mnoge stihove, arhaične izraze koji više nisu u opticaju, sufijske termine koji nisu jasni, slabe hadise i predaje sljedbenika objavljenih knjiga (israilijjate), riječi koje se pripisuju nepouzdanim asketama, ponovljene misli i stepene za koje je El-Herevi smatrao da spadaju u stepene imana, a nemaju potvrdu u šerijatskim tekstovima ili u praktičnim šerijatskim normama ponašanja ljudi iz prvih generacija islama *(adabus-selef)*.

Nekad sam pojedine redove izbacio samo da bih skratio ono što je preopširno, kao i rečenice za koje sam, svojim osjećajem i iz prakse, smatrao da je ispravno da budu izbačene. Također sam izostavio i Ibnul-Kajjimove stihove, pošto u toj disciplini nije bio posebno nadaren i zato što se u većini stihova koje je naveo osjeća hladnoća ritma.

Jedina negativnost koju nisam mogao odstraniti jest činjenica da je Ibnul-Kajjim bio prinuđen koristiti El-Herevijevu upotrebu važnih sufijskih termina, kao što su *salik* (putnik ka Allahu), *murid* (onaj koji želi Allahovo zadovoljstvo), *hal* (stanje), *mekam* (stanica) i sl. U tim terminima nisam vidio probleme samim tim što se za njih ne veže pogrešno značenje.

Ovo je ispravna knjiga, napisana stilom učenjaka hadisa. Značenja u njoj su vezana uz termine iz čijih općenitih značenja

razumijemo ispravno značenje koje tekst *(šerijat)* ne negira, iako im neki daju posebna značenja.

Spomenutoj negativnosti se priključuje i to što hadise nismo stručno obradili i pronašli u izvorima i što ih nismo spomenuli sa njihovim prenosiocima (ravijama), jer smo požurili sa izdavanjem knjige zbog njene koristi. Međutim, u prilog našoj odbrani ide to što su većina tih hadisa vjerodostojni i poznati i lahko ih je pronaći u *Sahihima* (Buhari i Muslim), četiri *Sunena* i Ahmedovom *Musnedu*, a i sam Ibnul-Kajjim na mnogim mjestima ukazuje da su ti hadisi vjerodostojni ili dobri.

Nasuprot ovim propustima, između nekih pasusa sam dodao podnaslove, izabirajući najljepše izraze koji odgovaraju kontekstu. Ovaj dodatak smatram važnim zato što budi stalnu pažnju čitalaca, ističe značenja i doprinosi jasnoći. Ova jasnoća je povećana time što sam pristupio nekim inverzijama i prebacivanjima s jednog na drugo mjesto, iz jednog dijela u drugi. Slična značenja sam sabrao na isto mjesto. Svakako, jasnoću je povećalo i to što sam posebno i skladno izdvojio poglavlja i stepene *(menazil)*, numerirao ih i pregledno im odredio redoslijed.

I, tako, smatram da je knjiga ***Medaridžus-salikin***, čija je kompozicija bila komplicirana, ovim priređivanjem i ovakvim ustrojstvom postala lahka za iščitavanje, jednostavna i dopadljiva. Time je postala pogodna da je ponudim i predložim da bude udžbenik za nastavni predmet islamski ahlak, kao i dodatna literatura za nastavni predmet akaid. Ova knjiga se može izučavati i na šerijatskim fakultetima i vjerskim institutima, kao i u svim školama i ministarstvima odgoja i obrazovanja.

Ova knjiga je glavni izvor, obilna pritoka i ispomoć svakom vaizu, hatibu i imamu. Ona može predstavljati i odgojni program svim mladićima i djevojkama koji pozivaju u islam. Knjiga sada, ovako priređena, spada u najljepšu literaturu koja se može čitati prijateljima ili na sijelima, u kućama uglednih ljudi u gradovima ili pri susretima i razgovorima u seoskim kućama.

Posebno predlažem onima koji pozivaju u islam da je stalno čitaju i da napamet nauče redove sa dokazima iz Kur'ana i hadisa. Jer, ako tako postupe, osposobit će se i uzvisiti na najviše vaiskohatibske stepene. Njihov uticaj na druge, dostavljanje poruke islama i uvjerljivosti bit će izuzetno snažni.

SLAST ČISTOTE ARAPSKOGA JEZIKA

Prijevod ove knjige na druge jezike mogao bi biti izuzetno koristan projekt, kojim će se prenijeti ova bitna, temeljna značenja onima koji ne znaju arapski jezik. Međutim, oni se ipak neće moći naslađivati onoliko kao što to mogu oni koji ovo djelo čitaju u originalu.

Jer, nemoguće je na bilo koji jezik prenijeti ovaj izuzetni stil koji izvire iz kur'anskog arapskog jezika a da ne izgubi svoj sjaj. El-Herevi je uistinu bio pravi umjetnik u biranju izraza, kao što je i Ibnul-Kajjim bio zaronjen u najveće imanske dubine kad je pisao ovaj komentar, pa su njegove riječi lahke, lijepe i izuzetne slasti i ne mogu se prevesti u punom sjaju. Takav je slučaj i sa mnogim drugim knjigama, pa bi se muslimani koji nisu Arapi trebali potruditi da usavrše arapski jezik da bi bili u mogućnosti razumjeti značenja i dosegnuti slast koju ne mogu osjetiti samo kroz prijevode.

PRIGOVARANJE, ALI...

Neki će se, vjerovatno, suprotstaviti i kritizirati način na koji sam priredio ovo vrijedno djelo i iznositi dokaze iz uobičajene prakse koju slijede ljudi koji priređuju skraćena i ispravljena izdanja ili rukovodeći se logikom svoga ushita u suprotstavljanju novatorima. Međutim, moje iskustvo u odgoju ne dopušta mi da odustanem od uvjerenja da je obim knjige koji sam izabrao u ovom obliku i pripremi mnogo više korisniji islamskoj omladini nego potpuni tekst originala. Broj onih koji će razumjeti ovo izdanje višestruko je veći od onih koji bi mogli razumjeti original.

Pored toga, u ovim redovima će naći veću slast i lahkoću te mirnu predanost koja mekša srca, što ne bi našli u originalu, gdje se izlažu rasprave sa filozofima i novotarima ili gdje je govor isprekidan onim što je sporedno, digresijama, glosama i odvojenošću El-Herevijevih riječi od Ibnul-Kajjimovog komentara.

Ne odobravam da takva praksa bude prepreka da ovo izdanje *Medaridža* ne predstavlja ispravnu odgojnu literaturu u rukama naše islamske omladine.

Oni koji priređuju knjige trude se da sažetijim izrazima sačuvaju sva značenja i misli iz originala. Mi to nismo htjeli nego nam je cilj da

što više pomognemo omladini u čišćenju i oživljavanju njihovih srca ahlakom imana. Nismo ih htjeli uznemiriti spominjanjem novotarija i dokaza protiv njih. Većini tih novotarija gotovo da ne nalazimo sljedbenike, osim u vrlo maloj mjeri i u pojedinim krugovima. To nam je omogućilo da poštedimo sluh omladine od te zbrke koju razotkriva Ibnul-Kajjim i da učinimo da njihova srca ostanu u slasti podsjećanja i opominjanja, bez rasprava koje donose tjeskobu.

Ko se slaže sa ovim našim načinom priređivanja knjige, on se, ustvari, slaže sa nama u iskustvu odgoja. Onome, pak, koji ne prihvata i zamjera nam što smo nešto izbacili iz originala, a nešto promijenili, preporučujemo da ovo izdanje smatra zasebnom knjigom, čiji je jedini izvor, svakako, *Medaridž*. Ne želimo da forma prevlada korist. Nije bitno da čuvamo Ibnul-Kajjimov ugled tako što ćemo zasebno izdvojiti njegove komentare, a niti El-Herevijev ugled tako što ćemo izdvojiti njegove izraze, jer su im ugled i dostojanstvo već sačuvani u kompletnom *Medaridžu*.

Bitno je da odgajatelju i učeniku ponudimo uređenu odgojnu građu koja će im pripomoći da se razmekšaju srca i očiste duše. Da sam ovakvo izdanje priredio za knjigu koja je u rukopisu, koja nije objavljena, onda bi kritika bila na mjestu. Međutim, sve što sam uradio je to da sam izabrao model iz već štampane knjige, koju svako može s lahkoćom pronaći i čitati u originalu.

SELEFIJA I SUFIJA U ISTO VRIJEME

Ova knjiga će, inšallah, biti zbornik koji će objediniti srca muslimana različitih po osjećanjima i ukusima, pošto su u njoj objedinjena selefijska mišljenja i konstatacije prokomentirana sufijskim jezikom.

Nemoj žuriti, čitaoče, pa negodovati što nismo iz knjige odstranili sufijsku terminologiju, jer će pažljiv čitalac ove izuzetno vrijedne knjige uočiti, kao što smo i mi uočili, da je ovo jedno od najboljih djela koje je ponudila selefijska škola i da nije moguće prenijeti ono što je u njoj ponudio Ibnul-Kajjim ukoliko njegov stil ogolimo izostavljanjem sufijske terminologije.

Stoga, nismo vidjeli ništa loše u tome što je on oponašao stil šejhul-islama El-Herevija sve dok je Ibnul-Kajjim uspješan i sa ispravnom mjerom, kao što je to i u ostalim svojim knjigama kad je u pitanju objašnjenje besmisla novotarija, poređenja Allahovih

svojstava sa svojstvima ljudi (temsil), racionalno alegorijsko tumačenje Njegovih atributa *te'vil* i negiranja *nekih* Njegovih atributa (ta'til).

Na kraju, obuzima me osjećaj da me Uzvišeni Allah počastio velikim dobrom kad me nadahnuo da svojoj braći, pregaocima na polju islama, i općenito svim vjernicima prezentiram ovako priređen ***Medaridž*** i da nadzirem njegovo objavljivanje i distribuiranje, a godinama i prije štampanja podsticao sam ih na njegovo iščitavanje.

Tako sam njihovo vrijeme ispunio onim što je korisno i ozbiljnim mislima. Njihove jezike sam privikavao da izgovaraju blage i poučne riječi koje razmekšavaju srca. Time sam poprilično suzio prilaze doticanju loše misli (vesvese) i spriječio da sa jezika potiču šejtanske riječi. To je blagodat na kojoj treba biti zahvalan i dobro djelo na koje me je Allah uputio i radi kojeg imam pravo svoje srce ispuniti veseljem. Molim svakoga ko se okoristi ovim izdanjem knjige da što više za mene traži od Allaha oprost kao protuuslugu što sam mu pripremio put kojim će naći pribježište kod Uzvišenog Allaha. Isto tako, molim ga da se zahvali Ministarstvu pravde, islamskih pitanja i vakufa Ujedinjenih Arapskih Emirata na obilježa-vanju nastupanja mubarek 15. hidžretskog stoljeća, na naporu u sudjelovanju na pripremanju puta za putnike ka Allahu (salikun) štampanjem prvog izdanja ovog uvoda za stepene imana *(medaridžul-iman).*

Zahvalnost je uvijek najbolji put koji vodi poniznosti, skromnosti i skrušenosti.

I uvijek iznova i stalno, zahvaljujemo se Gospodaru, Blagom, Milosnom.

Abdul-Mun'im Salih el-'Alijj el-'Izzi,

ekspert za islamska pitanja pri Ministarstvu pravde, islamskih pitanja i vakufa Ujedinjenih Arapskih Emirata

Muharrem 1402. g. po Hidžri

IZ UVODNE RIJEČI ŠEJHA MUHAMMEDA HAMIDA EL-FEKKIJA

Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova, Milostivom, Samilosnom, Vladaru Sudnjeg dana. Lijep ishod pripada bogobojaznima, i nema neprijateljstva osim prema onima koji zulum čine. I neka je Allahov salavat, selam i bereket na poslanika Muhammeda, koji je pečat svih poslanika, imama onih koji su na Uputi, onoga kojeg je izabrao naš Gospodar, pa ga svjetovima kao milost poslao i učinio ga najljepšim uzorom onima koji se Allaha boje (muttekija), na Allahovoga roba i poslanika Muhammeda ﷺ, kao i na svu njegovu porodicu. Molimo Allaha da nas učini njegovim sljedbenicima i grupom koja će uspjeti i na dunjaluku i na Ahiretu.

Ova knjiga ***Medaridžus-salikin***, djelo je šejhul-islama i muslimana, onoga koji je objasnio istinu i pomogao vjeru, koji je snagom kojom je darovan odbranio sunnet od napasnika, koji svojim perom probode grla novatora, koji oštrom sabljom istine presiječe vratove šarlatana. Ovo je djelo tumača Kur'ana, poznavaoca izvanrednih i vrhunskih disciplina, kojeg je njegov Gospodar nadahnuo da se zalaže za Istinu i Uputu, potpomognut jasnim i blistavim dokazom, Ebu Abdullaha Muhammeda ibn ebu Bekra ibn Ejjuba ibn Sa'da ez-Zer'ija ed-Dimiškija Ibn Kajjima el-Dževzijja, poznatog po svojim trajnim i nezaboravnim stavovima.

Neka Allah oprosti i nama i njemu i svim vjernicima, da ga nastani u prostranstvima Svoga Dženneta i da i nas pridruži njemu sa istinskim imanom zbog toga što je – Allah njime bio zadovoljan – učinio da knjiga *Menazilus-sa'irin*, Ebu Ismaila Abdullaha ibn Muhammeda ibn Alija el-Herevija el-Hanbelija, koji je umro 481. go. po Hidžri, bude svjetionik koji će voditi ka ispravnosti i vodič koji će upućivati na Allahov Pravi put.

Islam je utemeljen na potpunom *ibadetu*, sa svim svojim predivnim osobenostima. Utemeljen je na robovanju koje treba biti iskreno u svim segmentima, mora biti iz poniznosti i ljubavi, iz predanosti, poslušnosti i potpune pokornosti Allahu, Gospodaru svih svjetova, Koji nije rodio i rođen nije i Kome niko ravan nije.

U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿...لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾

«...Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi», (Eš-Šura, 11.).

Ne budi neznan, nemaran i zaboravan i ne reci o Allahu i u ime Allaha ništa osim onoga što je rekao Allah i Njegov Poslanik, ﷺ. Budi zahvalan Allahu što je svim ljudima dao blagodat čovječnosti koja se očituje u segmentu života, sluha, vida, razuma, na Uputi Allahove prirode po kojoj je stvorio ljude i Uputi poslanstva. Potrudi se najvećom revnosnošću da svakome daš njegovo pravo koje mu pripada vjerujući da Allah nebesa i Zemlju i ono što je između njih nije uzalud stvorio, nego sve sa ciljem i Istinom, koja se neće promijeniti zbog prohtjeva čovjeka, njegovog neznanja i pustih želja.

Istina je Allah, naš Gospodar. Njegovo obećanje je Istina, Njegova riječ je Istina, Njegove Knjige su Istina i Njegova odredba je Istina.

Vjera neznanja (džahilijjeta), vjera šejtana od ljudi i džina, vjera neprijatelja Allahovih, neprijatelja Njegovih poslanika i neprijatelja samih sebe odbacuje takvo što i pokušava biti nadmoćna. Uzvišeni Allah veli u Časnome Kur'anu za Iblisa, Allahovo prokletstvo neka je na njega, da je rekao:

﴿...لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۝ ثُمَّ لَآتِيَنَّهُم مِّن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَانِهِمْ
وَعَن شَمَائِلِهِمْ وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ﴾

«...Kunem se da ću ih na Tvom Pravom putu presretati, pa ću im i sprijeda, i straga, i zdesna, i slijeva prilaziti, i Ti ćeš ustanoviti da većina njih neće zahvalna biti», (El-A‘raf, 16.-17.).

Ovakva vjera se širi, uzdiže i jača sve što se više šire tmine neznanja koje se preuzimaju od predaka. Isto se dogodi i kad god se raširi smrad okretanja i sljepila prema tragovima Allahovih imena i svojstava, koja se manifestiraju u ljudima samim i u prostranstvima svemirskim, i sljepila prema razumijevanju i promišljanju Allahovih knjiga, sljepila prema uputi Njegovih poslanika.

Tada ljudi izgube put ispravnosti i dobra, budu slijepi prema nepobitnim činjenicama i istinama nebesa i Zemlje i u samima sebi. Budu nesretni razjedinjujući se, slijedeći šejtane kroza sve doline propasti, okrećući glavu, ne hajući i zaboravljajući Allahove znakove u sebi i oko sebe, znakove koji ih opominju.

Kao što to veli Uzvišeni:

﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَىٰ، قَالَ رَبِّ لِمَ
حَشَرْتَنِي أَعْمَىٰ وَقَدْ كُنتُ بَصِيرًا، قَالَ كَذَٰلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَٰلِكَ الْيَوْمَ تُنسَىٰ،
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي مَنْ أَسْرَفَ وَلَمْ يُؤْمِن بِآيَاتِ رَبِّهِ وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَدُّ وَأَبْقَىٰ﴾

«A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepa oživjeti. 'Gospodaru moj', reći će, 'zašto si me slijepa oživio kad sam vid imao?' 'Evo zašto', reći će On, 'dokazi naši su ti dolazili, ali ti si ih zaboravljao, pa ćeš danas ti isto tako biti zaboravljen'. I tako ćemo Mi kazniti sve one koji se pohotama previše odaju i u dokaze Gospodara svoga ne vjeruju! A patnja na onom svjetu bit će, uistinu, bolnija i vječna», (Taha, 124.-127.).

Onome ko se dobro zagleda i promisli o Allahovim znakovima i ajetima, svemirskim i kur'anskim, ko uz pomoć sredstava znanja i upute koje mu je Allah dao u njegovom sluhu, vidu i razumu razmisli iskreno o kur'anskim ajetima, kazivanjima, opominjanju, prijetnjama, upozorenjima i poukama, ko sluša i svjedoči, bit će mu posve jasno da sve nedaće (kufra) griješenja i neposlušnosti koje unesrećuju čovječanstvo današnjice i čovječanstvo u svakom vremenu proizlaze iz njihovog slijepog oponašanja koje su ukrasili i njima nadahnuli ljude neprijatelji poslanika, šejtani iz redova džina i ljudi. Oni su ukrašavali riječi obmanjujući ljude:

﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيَاطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ
غُرُورًا وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ مَا فَعَلُوهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُونَ﴾

«Tako smo svakom vjerovjesniku neprijatelje određivali, šejtane u vidu ljudi i džina, koji su jedni drugima kićene besjede govorili da bi ih obmanuli – a da je Gospodar tvoj htio, oni to ne bi učinili, zato ti ostavi njih, i ono što izmišljaju», (El-En'am, 112.);

Ta obmana se sastojala od novotarija koje su uvodili, prohtjeva i izmišljotina koje su uljepšavali, strasti koje su propagirali, sve dok im srca od toga ne postaše svirepa, dok nasilje sebi ne učiniše i dok ne oslijepiše srca u prsima.

Samo kad bi ljudi shvatili, i sebi dobro željeli, koliko je iskren savjet Poslanika, ﷺ, kad je rekao: *«Ostavljam vas na bijelom (čistom) putu; njegova noć je kao njen dan, a s njega niko neće skrenuti osim stradalnika».*[1]

I rekao je, ﷺ: *«Ako se budete držali onoga što sam vam ostavio, Allahove Knjige i moga sunneta, nećete zalutati».*[2]

Koliko je, samo, potrebno ljudima, onima na Istoku i onima na Zapadu, vraćanje na ovaj čisti put držeći se Allahovog čvrstog užeta, Upute Njegovih riječi, koje su još uvijek svježe i sočne, baš onakve kakve ih je prenio Džibril najodabranijem Allahovom stvorenju, najčasnijem robu i pečatu poslanika, od Allaha, Gospodara, Vladara i Boga ljudi, Upute i lijeka za prsa, da ih vodi onom najispravnijem u svakoj pojedinosti i u svakom poslu.

Tako mi Allaha, da se ljudi povrate svome Gospodaru, iskrenom razumijevanju Allahove Knjige i da sami sebi žele dobro, bili bi upućeni na najljepši govor, na put Silnog i Hvale dostojnog.

Istina je da se ***Medaridžus-salikin*** svrstava u najljepše što je Ibnul-Kajjim napisao, a dovoljan je on u pročišćavanju duša, ahlaka i zaogrtanju lijepim ponašanjem koja posjeduju istinske muttekije. To najjasnije pokazuje da je i sam bio jedan od onih iskrenih ljudi koji su bili upućeni, čije su duše bile sretne u bogobojaznosti i čiji je srčani vid bio prosvijetljen Allahovom Uputom. On je, inšallah, u Džennetu Allahovog zadovoljstva sa ljudima istinske bogobojaznosti.

Pošto je knjiga ***Medaridžus-salikin*** takva kakva jest i pošto je prvi odštampani tiraž – koji je štampan 1334. g. po Hidžri u štampariji *El-Menar* – već razgrabljen, doista ju je potrebno ponovno štampati.

Pogotovo je ta potreba izražena u ovome vremenu, u kome se ljudi guše u materijalizmu, za koji vežu svoj uspjeh u svemu, zbog kojeg je upaljena vatra mržnje i neprijateljstva, pa se zbog toga i povećao barbarizam u svim zajednicama. Zbog toga su se povećale ljudske muke, umnogostručile brige, nagomilale nesreće, otežao život i ispreplele smutnje i iskušenja, navalivši na njih sa svih strana. Sve je to posljedica materijalnih trvenja, usmjeravanja svih pogleda u

---

[1] Ibn madže, 44; Ahmed, 16.692; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan.

[2] Malik, 1.661. Sličnu ovoj predaji zabilježio je Tirmizi, 3.877; Ahmed, 10.720. Za ovajhadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih); vidi zbirku sahih hadisa od Albanija (4/361), te "El-Miškat", 186.

dunjaluk i ulaganja svih napora zbog njega, tako da je materijalizam postao njihov bog koji vlada njihovim srcima.

Zbog toga, s velikom ambicijom pristupamo objavljivanju ovoga novog, izmijenjenog i dotjeranog izdanja, jer je to nasušna potreba "stoljeća materijalizma". Time sam se nadao da će Allah dati korist od ove knjige, da će ljudima – pored njihovih materijalnih aktivnosti – priskrbiti čistotu duha, bogobojaznost duše i očišćenost morala.

Tako će Allah muslimanima – uz mogućnosti i bogatstva koja već posjeduju – podariti plemenit, dostojanstven i miran život u okrilju islama, kao što su u islamu živjeli naši ispravni prethodnici, Allah njima bio zadovoljan. Njima je Allah objedinio vjeru i dunjaluk, učvrstio im vjeru kojom je zadovoljan i strah im zamijenio sigurnošću, jer su Mu istinski robovali i nisu činili širk.

Napisao ovisnik o Allahovom oprostu
Muhammed Hamid el-Fekki
Kairo, 1955.-1375. g. po Hidžri



IBNUL-KAJJIMOV UVOD

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog

Od Njega pomoć tražimo, a nema moći niti snage osim sa Allahom, Uzvišenim, Velikim.

Hvala Allahu, Gospodaru svih svjetova. Lijep ishod čeka bogobojazne, a neprijateljstvo ostaje samo prema zulumćarima.

Svjedočim da nema drugog Boga osim Allaha, Jedinog, Koji ortaka nema, Gospodara svih svjetova, Boga poslanikâ, Održavatelja nebesa i Zemlje.

I svjedočim da je Muhammed Njegov rob i poslanik, poslan sa jasnom Knjigom, koja razdvaja Uputu i Ispravnost od zabluda i stranputica i čvrsto uvjerenje od sumnje.

Tu knjigu je On objavio da bismo je čitali razmišljajući, da bismo se usrećili podsjećajući se, da je tumačimo najboljim značenjima i da prema njoj postupamo i trudimo se tako da njene naredbe provedemo, a zabrane ostavimo, te da beremo njene korisne plodove znanja koje vodi Uzvišenom Allahu, mirišući mudrosti njenih livada i bašči.

To je Knjiga koja Njemu upućuje onoga ko želi da Ga upozna, put koji sljedbenike vodi do Njega, jasno svjetlo koje razgoni tmine, podarena milost u kojoj je sreća svih stvorenja i uže koje je veza između Njega i Njegovih robova kad sva užad popucaju, Njegova najveća kapija kroz koju se ulazi Njemu, koja se ne zatvara kad se sve druge kapije pozatvaraju.

Ona je pravi put na kojem nema greške, i opomena mudra, čista od hirova, i plemenita opskrba, koje se učeni ne mogu zasititi. Njena čuda su beskrajna, plodonosni oblaci nepresušni, ajeti stalni, a putokazi smjerni.

Što god se s više intuicije promišlja i o njoj razmišlja, ona povećava Uputu i obrazovanost. Kad provri njen izvor, poteku rijeke mudrosti. Ona je svjetlo obnevidjelim intuicijom, lijek bolesnim i iskvarenim prsima. Ona je živost srcu i užitak duši. Ona je džennet srca i vodič duša u domovinu veselja i radosti.

Ona je glasnik koji jutrom i noću poziva: «Dostojnici spasa, spasite se!», ona je glasnik imana na početku Pravog puta, koji doziva:

﴿يَا قَوْمَنَا أَجِيبُوا دَاعِيَ اللَّهِ وَآمِنُوا بِهِ يَغْفِرْ لَكُم مِّن ذُنُوبِكُمْ وَيُجِرْكُم مِّنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾

«Narode naš, odazovite se Allahovom glasniku i vjerujte u Allaha, On će vam neke grijehe vaše oprostiti i vas od patnje neizdržljive zaštititi», (El-Ahkaf, 31.).

Čovjekova potpunost se postiže korisnim znanjem i dobrim djelom, a oni su Uputa i vjera Istine, kojima i druge upotpunjuje, kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَالْعَصْرِ، إِنَّ الْإِنسَانَ لَفِي خُسْرٍ، إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَتَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَتَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ﴾

«Tako Mi vremena, čovjek, doista, gubi, samo ne oni koji vjeruju i dobra djela čine, i koji jedni drugima istinu preporučuju i koji jedni drugima preporučuju strpljenje», (El-'Asr, 1.-3.).

Uzvišeni se zakleo da je svako na gubitku osim onih koji upotpune svoju ilumsku snagu imanom, a praktičnu snagu dobrim djelom, i koji druge upotpunjuju preporučujući im istinu i strpljivost i ustrajnost na njoj. Istina je iman i djelo, a to dvoje se upotpunjuje jedino ustrajnošću na njima i preporučujući ih drugima.

Čovjek bi sve svoje vrijeme, sve sahate svoga života, čak i udisaje i izdisaje, trebao provesti u onome čime bi postigao visoke ciljeve i da bi se tako sačuvao očite propasti.

A to se jedino može postići prihvatanjem, razmišljanjem i razumijevanjem Kur'ana, otvaranjem njegovih riznica i otkopavanjem njegovoga blaga i usrdnom predanošću njemu. A Kur'an je garancija sreće robova na dunjaluku i na Ahiretu i on ih vodi Ispravnom putu.

Mi ćemo, s Allahovom pomoći, ukazati na ovo govorom o Fatihi, majci Kur'ana, kao i o nekim vrhunskim ciljevima koje ona sadrži. Zatim ćemo ukazati i na odgovore koje ona sadrži sljedbenicima novotarija i zablude, na stepene putnika ka Allahu *(menazilus-sa'irin)*, na stanice onih koji posjeduju spoznaju *(mekamatul-'arifin)*, na razliku između sredstava i ciljeva i na pojašnjenje da nijedna sura ne može zauzeti mjesto Fatihe. U samome Kur'anu ne nalazi se sura slična njoj, a poput nje nije objavljena ni u Tevratu, a ni u Indžilu. Od Allaha tražimo pomoć i na Njega se oslanjamo. Nema moći niti snage osim sa Allahom, Uzvišenim i Velikim.

FATIHA
SURA VRHUNSKIH CILJEVA



﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١﴾ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿٢﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣﴾
إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٤﴾ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٥﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ
أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ ﴿٦﴾ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾﴾

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog

1) **Tebe, Allaha, Gospodara svjetova, hvalimo,**
2) **Milostivog, Samilosnog,**
3) **Vladara Dana sudnjeg,**
4) **Samo Tebi ibadet činimo i samo od Tebe pomoć tražimo!**
5) **Uputi nas na Pravi put,**
6) **na Put onih kojima si milost Svoju darovao,**
7) **a ne onih koji su protiv sebe srdžbu izazvali, niti onih koji su zalutali.**

Znaj da je ova sura najpotpunije obuhvatila i u sebi sadržala glavne, vrhunske ciljeve. Ona u sebi sadrži upoznavanje sa Onim kome jedino dolikuje da Mu se robuje, Uzvišenom i Hvale dostojnom, kroz Njegova tri imena, koja su ishodište svih lijepih imena i uzvišenih svojstava. A to su: *Allah, Er-Rabb* i *Er-Rahman.* Fatiha je utemeljena na Allahovim svojstvima božanstva, gospodarenja i milosti. *Samo Tebi 'ibadet činimo* – izgrađeno je na svojstvu Allaha kao Boga, a *od Tebe pomoć tražimo* – na svojstvu Allaha kao Gospodara, dok traženje upute (hidajeta) na Pravi put pripada Njegovom svojstvu milosti.

Zahvala (hamd) obuhvata tri značenja, a ta su: da je Allah dostojan hvale u Svojoj božanstvenosti, gospodarenju i milosti.

Fatiha obuhvata i potvrdu onoga svijeta, nagrađivanja ili kažnjavanja robova shodno njihovim djelima, dobrim i lošim, potvrdu da će tada jedini sudija među ljudima biti Uzvišeni Gospodar te da će Njegov sud biti potpuno pravedan. Ovo je sadržano u riječima: *Vladara Dana sudnjega.*

Fatiha obuhvata i potvrdu vjerovjesništva kroz cijelu epohu sa raznih aspekata.

Prvi je u činjenici da je Allah Gospodar svih svjetova, pa Mu kao Takvom ne dolikuje da ostavi Svoje robove zanemarenim i zaboravljenim i da ih ne upozna s onim što im koristi i šteti na ovom i budućem svijetu, jer bi to ostavljanje bilo suprotno gospodarenju, i time bi se Uzvišeni Gospodar doveo u vezu koja Mu ne dolikuje.

Drugi proizlazi iz imena *Allah*, tj. da je On božanstvo kome se robuje, a robovi nemaju načina da nauče način robovanja osim preko poslanika.

Treći, pak, proizlazi iz imena *Er-Rahman* jer Njegova milost sprječava da Njegovi robovi budu prepušteni sami sebi, da ne budu upoznati sa onim čime će postići krajnju potpunost. Ko razumije ime *Er-Rahman* sa onim što ono doista nosi, jasno mu je da ono očitije podrazumijeva slanje poslanika i objavljivanje knjiga nego slanje kiše i nicanje bilja. Iziskivanje milosti onoga što oživljava srca i duše je veće od njenog iziskivanja onoga što oživljava tijela i likove. Oni koji su uskraćeni, koji su pod zastorom od njega, uzeli su od ovog imena samo udio stoke i životinja, dok razumom obdareni uviđaju mnogo više iznad toga.

Četvrti proizlazi iz riječi *Dana sudnjega*, jer je to dan u kome će Allah suditi Svojim robovima za njihova djela, pa će ih nagraditi za dobra djela, a kazniti za grijehe i prijestupe. A Allah nikoga ne kažnjava prije nego što mu dokaz ne pošalje. A dokaz je uspostavljen slanjem poslanika i objavljivanjem knjiga, pa će zbog njihovog slanja ljudi zaslužiti nagradu ili kaznu i zbog njih će ljudi na Sudnjem danu biti vođeni ili tjerani, dobri će biti uvedeni u uživanje, a loši u vatreno prženje.

Peti proističe iz riječi *Samo Tebi ibadet činimo*, jer robovanje, obožavanje, biva samo u onome što On voli i čime je zadovoljan. A *ibadet*, zahvala Allahu, ljubav prema Njemu i bojazan od Njega – to

je ono što je prirodno i pojmljivo zdravim umovima. Međutim, način *ibadeta* i ono čime se on očituje nije moguće upoznati nikako drukčije osim preko poslanika i njihovih objašnjenja. Ovime je jasno da je slanje poslanika nešto što posvjedočuju svi umovi, nešto čega je nemoguće lišiti svijet, kao što je nemoguće da on bude bez Stvaraoca. Onaj ko zaniječe poslanika, on je zanijekao i Onoga koji je poslao poslanika. Zbog toga je Uzvišeni Allah učinio da je nevjerovanje u Njegove poslanike nevjerovanje i u Njega Samoga.

Šesti proizlazi iz riječi *Uputi nas na Pravi put*. Uputa (hidajet) je objašnjenje (bejan) i ukazivanje, a poslije toga dolazi usmjerenje (tevfik) i nadahnuće (ilham). A objašnjenja i ukazivanja nema bez poslanika. Pa kad postoji objašnjenje, ukazivanje i upoznavanje, to rezultira uputom usmjerenja *(hidajetut-tevfik)*, a potom imanom u srcu. Zatim, Allah uljepša u srcu i omili iman čovjeku, učini da utiče na čovjeka, a njega učini zadovoljnim imanom i da mu želju za njime. Uputa objašnjenja i ukazivanja na dobro i uputa usmjerenja i nadahnuća su dvije zasebne, odvojene upute.

Spas se postiže samo kad se obje spoje. One u sebi sadrže upoznavanje sa Istinom koju nismo znali, općenito i detaljno, te nadahnuće da to postignemo. Zatim (Allah) učini da je želimo slijediti javno i tajno, stvori kod nas sposobnost da radimo u skladu s Uputom, riječima, djelom i čvrstom odlukom, te nas trajno učvrsti u tome sve do smrti. Otada čovjek zna zašto mora tražiti ovu uputu više nego bilo koju drugu potrebu i zašto je neispravan stav onih koji kažu: "Ako smo upućeni, zašto tražimo uputu?"

Ono što mi od istine ne znamo je višestruko u odnosu na ono što znamo. Ono što ne želimo provoditi zbog nemara i lijenosti, jednako je onome što želimo uraditi, ili je, pak, veće ili manje. Ono što ne znamo općenito i na šta nismo upućeni detaljno, ne može se izbrojati. A nama treba da budemo potpuno upućeni. Onaj, pak, ko je upotpunio sve ove dimenzije, njegovo traženje Upute ima značenje traženja stabilnosti i ustrajnosti u njoj. Uputa ima i drugi stepen – koji je i posljednji – a to je Uputa na Danu sudnjem na put do Dženneta.

Taj put je *sirat* koji vodi do Dženneta. Onaj ko je na ovom svijetu upućen na Allahov Pravi put, sa kojim je poslao Svoje poslanike i sa kojim je objavio Svoje Knjige, bit će i na onom svijetu upućen na Pravi put, na put koji vodi Džennetu, Kući nagrade.

Pa, koliko je čovjek postojan na ovom putu koji je Allah postavio Svojim robovima na ovom svijetu, toliko će biti postojan i na onom putu, sirat-ćupriji, koji je postavljen iznad Džehennema, na onom svijetu. Kakav mu je hod na ovome putu, takav će mu biti i na onome putu. Neko će preći preko sirat-ćuprije kao svjetlica, neko brzinom treptaja oka, neko kao vjetar, neko poput brzog konjanika, neko trčeći, neko hodajući, neko puzeći, neko će proći sa opekotinama, a neko će biti strovaljen u Vatru.

Neka svako pogleda svoj hod, kakav mu je na ovom putu islama, jer će tako i tamo hoditi na sirat-ćupriji. To će biti prikladna nagrada, kao što to veli Uzvišeni:

﴿فَالْيَوْمَ لَا تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَلَا تُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

«Danas se nikome neće nepravda učiniti i vi ćete, prema onome kako ste radili, nagrađeni biti», (Jasin, 54.).

I neka svako pogleda svoje prohtjeve i sumnjive stvari koje ga ometaju na putovanju po ovom Pravom putu, jer su to kuke i kandže sa strana siratćuprije koje će se za njega kačiti i sprječavati ga da prođe, pa što su jače i što ih je više ovdje, na dunjaluku, to ih je više tamo, na Ahiretu:

﴿وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ﴾

«A Gospodar tvoj nije nepravedan prema robovima Svojim», (Fussilet, 46.).

Traženje Upute obuhvata postizanje svakog dobra, a zaštitu od svakog zla.

Sedmi proizlazi iz samog poznavanja onoga što se traži, a to je Pravi put. Put nije *sirat* sve dok ne obuhvati sljedećih pet uvjeta: pravost, dosezanje do cilja, kratkoću, širinu za prolaznike i sigurnost da je to put koji vodi do željenog. Očigledno je da *sirat-i mustekim* (Pravi put Moj) obuhvata svih ovih pet odrednica. Njegova pravost obuhvata i kratkoću, jer je linearna crta najkraća linija između dviju razdvojenih tačaka. A što god je crta krivudavija, ona je duža i cilj je dalji.

Njegova pravost sadrži i dosezanje do cilja, a to što je pripravljen za sve koji njime prolaze podrazumijeva i zahtijeva njegovu širinu.

To što je Pravi put vezan za one kojima su darovane Allahove blagodati i to što je opisan oprečnim putu ljudi na kojima je srdžba i

koji su u zabludi podrazumijeva sigurnost da je to Pravi put koji vodi do željenog cilja.

Sirat se nekad pripadnošću vezuje za Allaha, jer ga je On odredio i postavio, kao što nam objašnjava Svojim riječima:

﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسْتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُ...﴾

«I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite!...», (El-En'am, 153.). I kaže Uzvišeni:

﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِيٓ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ، صِرَٰطِ ٱللَّهِ...﴾

«Ti zaista upućuješ na Pravi put, na Put Allahov...», (Eš-Šura, 52.-53.). A nekad se sirat vezuje za robove, kao što je u Fatihi, jer ga oni slijede, radi njih je postavljen i zato što oni po njemu hode.

Osmi aspekt proističe iz spominjanja onih kojima su darovane Allahove blagodati i iz njihove odvojenosti i razlikovanja od dviju grupa, onih na koje se Allah rasrdio i onih koji su zalutali. Dakle, ljudi su, s obzirom na poznavanje Istine i rada prema njoj, podijeljeni u ove tri vrste. Jer, čovjek ili zna ili ne zna Istinu. Onaj, opet, koji zna Istinu, radi po njoj ili radi suprotno njoj. Ovako su podijeljeni šerijatski obveznici (mukellefun) i osim ovih nema drugih vrsta. Onaj ko zna Istinu i radi prema njoj je onaj koji je obasut Allahovim blagodatima. On je očistio svoju dušu (nefs) korisnim znanjem i dobrim djelom i on je onaj koji je uspio, kao što to veli Uzvišeni:

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن زَكَّىٰهَا﴾

«Uspjet će samo onaj ko dušu očisti», (Eš-Šems, 9.).

Onaj ko zna Istinu a slijedi strasti je onaj na kome je srdžba (Allahova), dok je onaj ko ne zna Istinu – onaj koji je zalutao.

Onaj na koga se srdžba izlila je zalutao od Upute provođenja Istine u praksu, dok se na onog koji je zalutao izlila srdžba zbog zalutalosti od znanja koje zahtijeva djela. Znači, obojica su zalutali i na njih se izlila srdžba. Međutim, onoga koji je ostavio djelovanje prema Istini nakon što ju je spoznao ipravnije je opisati kao onoga na kome su srdžba i gnjev. Otuda su jevreji najpreči da ponesu taj opis koji je veoma težak.

Allah o njima kaže:

﴿بِئْسَمَا اشْتَرَوْا بِهِ أَنفُسَهُمْ أَن يَكْفُرُوا بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ بَغْيًا أَن يُنَزِّلَ اللَّهُ مِن فَضْلِهِ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ
مِنْ عِبَادِهِ فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَىٰ غَضَبٍ وَلِلْكَافِرِينَ عَذَابٌ مُّهِينٌ﴾

«Jadno je to za što su se prodali: da ne vjeruju u ono što Allah objavljuje, samo iz zlobe što Allah, od dobrote Svoje, šalje Objavu onome kome On hoće od robova Svojih; i navukli su na sebe gnjev za gnjevom – a nevjernike čeka sramna patnja», (El-Bekare, 90.).

I kaže Uzvišeni:

﴿قُلْ هَلْ أُنَبِّئُكُم بِشَرٍّ مِّن ذَٰلِكَ مَثُوبَةً عِندَ اللَّهِ مَن لَّعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ
وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَّكَانًا وَأَضَلُّ عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ...﴾

«Reci: Hoćete li da vam kažem koji su gori od takvih i koje će Allah još teže kazniti? Oni koje je Allah prokleo i na koje se rasrdio i u majmune i svinje pretvorio...», (El-Maida, 60.).

S druge strane, onaj koji ne zna Istinu – preče je da ponese opis zalutalog. Zbog toga su kršćani opisani tim svojstvom u Allahovim riječima:

﴿قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ غَيْرَ الْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَ قَوْمٍ قَدْ ضَلُّوا مِن قَبْلُ
وَأَضَلُّوا كَثِيرًا وَضَلُّوا عَن سَوَاءِ السَّبِيلِ﴾

«Reci: O, sljedbenici Knjige, ne zastranjujte u vjerovanju svome, suprotno Istini, i ne povodite se za prohtjevima ljudi koji su još davno zalutali, i mnoge u zabludu odveli, i sami s Pravog puta skrenuli», (El-Maida, 77.). Prvi ajet je naveden u kontekstu obraćanja jevrejima, a drugi u kontekstu obraćanja kršćanima. Tirmizi i Ibn Hibban u svom *Sahihu* od Adijja ibn Hatima prenose da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: *"Jevreji su oni na kojima je srdžba, a kršćani su zalutali"*.[1]

U spominjanju ovih triju kategorija – onih kojima je blagodat darovana, a to su oni koji su spoznali Istinu i slijede je; onih na koje se srdžba izlila, a oni su spoznali Istinu i slijede strasti; i onih koji su

[1] Tirmizi, 2.954. Ahmed; 4/378, Ibn Hibban 2.279. Za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

zalutali, a oni ne znaju Istinu – nalazi se potvrda poslanstva i vjerovjesništva. Jer, ove tri grupe su stvarno postojeće, a ova podjela je rezultat upravo slanja poslanika.

Blagodat (ni'met) je vezan za Njega, dok je srdžba spomenuta bez subjekta, u pasivu, iz nekoliko razloga:

Prvi: ni'met je hajr i dobrota, a srdžba je osveta i pravda. Njegova milost je nadvladala srdžbu, pa je Sebi pripisao ono što je bolje, "u čemu se ogleda Njegovo savršenstvo", jače, ono što je prevladalo, "tj. milost". Stil Kur'ana je takav da dobrotu i blagodati vezuje za Njega, dok se subjekt u slučaju onoga što je suprotno ovome dvome ne spominje, kao što imamo primjer u riječima džina vjernika:

﴿وَأَنَّا لَا نَدْرِي أَشَرٌّ أُرِيدَ بِمَن فِي الْأَرْضِ أَمْ أَرَادَ بِهِمْ رَبُّهُمْ رَشَدًا﴾

«I mi ne znamo da li se onima na Zemlji želi zlo ili im Gospodar njihov želi dobro», (El-Džinn, 10.).

U to spadaju i Hidrove riječi u vezi sa zidom i dvojicom jetima:

﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنزٌ لَّهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَن يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنزَهُمَا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ﴾

«A što se onoga zida tiče, on je dvojice dječaka, siročadi iz grada, a pod njim je zakopano njihovo blago. Otac njihov je bio dobar čovjek i Gospodar tvoj želi, iz milosti Svoje, da oni odrastu i izvade blago svoje», (El-Kehf, 82.); O bušenju lađe je, pak, rekao:

﴿أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدتُّ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُم مَّلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْبًا﴾

«Što se one lađe tiče, ona je vlasništvo siromaha koji rade na moru, i ja sam je oštetio jer je pred njima bio jedan vladar koji je svaku ispravnu lađu otimao», (El-Kehf,79.); Nakon toga je rekao:

﴿وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي...﴾

«To nisam uradio po nahođenju svome...», (El-Kehf, 82.).

Drugi razlog je taj što blagodati jedino dolaze od Uzvišenog Allaha:

﴿وَمَا بِكُم مِّن نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللَّهِ...﴾

«Od Allaha je svaka blagodat koju uživate...», (En-Nahl, 53.).

Tako je Njemu pridodano ono što jedino On može uraditi. A ako se to i veže za nekog mimo Njega, to je zato što je to put i način da se postignu ni'meti, a svaki ni'met dolazi samo od Njega. Allahova srdžba na Njegove neprijatelje, pak, nije specifična samo za Njega, jer se i meleki, poslanici i evlije srde zbog Njegove srdžbe. Sintagma *magdubi alejhim* (oni na koje se srdžba izlila)' uz saglasnost Njegovih evlija u srdžbi, kazuje na to da samo On daje blagodati i da blagodat općenito dolazi samo od Njega, a s druge strane, na to ne bi ukazivala konstrukcija *el-mun'am alejhim* (oni kojima su blagodati podarene), u pasivu, dok *en'amte alejhim* (onih kojima si blagodati podario), u aktivu, na to ukazuje.

Treći razlog je u tome što je u izostavljanju subjekta vezanog za srdžbu ukaz na prezrenost, ništavnost i poniženje onih na kojima je srdžba i gnjev. Spominjanje subjekta koji se odnosi na davanje blagodati ukazuje na počast i dostojanstvo onih kojima su date blagodati. To ne bi bilo tako da je subjekt izostavljen.

Kad vidiš nekog koga je počastio vladar i ukazao mu poštovanje, pa kažeš: "Ovom je ukazao čast vladar, vladar ga je darovao i dao mu ono što je želio", time se znatno izražajnije i jače iskazuje pohvala i veličanje nego da kažeš: "Ovaj je počašćen, darovan, odlikovan i dato mu je".

Pogledaj kako je, u najkonciznijim izrazima, divna tajna u spomenu nagrade i kazne za ove tri grupe!

Obdarivanje ljudi blagodatima (ni'metima) sadrži obdarivanje ni'metom Upute koja je korisno znanje i dobro djelo. Obdarivanje blagodatima sadrži i upotpunjenje blagodati time što će Allah dati najljepšu nagradu i sevap, a to je onda upotpunjena blagodat. Sintagma *(en'amte alejhim)* sadrži oboje.

Spominjanje Allahove srdžbe, tj. da se rasrdio na one "na koje se srdžba izlila", također obuhvata dva elementa: kaznu srdžbom koja prouzrokuje krajnje poniženje i azab i uzrok zbog koga su zaslužili Allahovu srdžbu, jer je Allah milostiviji i blaži od toga da se srdi, osim zbog njihovog zločina i zablude.

Srdžba koja je na njima zahtijeva njihovu zabludu, a to što su spomenuti oni koji su zalutali zahtijeva Njegovu srdžbu i kaznu, jer onaj ko je zalutao zaslužuje kaznu koja je posljedica zablude i zaslužuje Allahovu srdžbu.

Opis kojim su okarakterizirane sve tri kategorije najočitije je vezan za uzrok (nagrade i kazne) i za samu nagradu ili kaznu i najpotpunije ih iziskuje. One su opisane najkonciznije, najjasnije i najrječitije. Subjekt je spomenut u kontekstu onih koji su sretni (*en'amte alejhim*), izostavljen u slučaju onih koji su pod srdžbom (*magdubi alejhim*), dok je u slučaju onih koji su zalutali (dallin) vezan za uzrok zbog kojeg su zalutali.

Pogledaj suprotnost između upute i blagodati, s jedne strane, i srdžbe i zablude, s druge strane, pa ćeš vidjeti da su oni na kojima je gnjev i koji su zalutali spomenuti nasuprot onima koji su upućeni i kojima su date blagodati. Ovoga je u Kur'anu mnogo, pa se često zajedno spominju zabluda i nesreća, Uputa i spas. Za ovo drugo (spominjanje Upute i spasa) primjer su riječi Uzvišenog:

﴿أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾

«Oni su na uputi od Gospodara svoga i oni su uspjeli», (El-Bekare, 5.), kao i riječi:

﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُم بِظُلْمٍ أُولَٰئِكَ لَهُمُ الْأَمْنُ وَهُم مُّهْتَدُونَ﴾

«Bit će sigurni samo oni koji vjeruju i vjerovanje svoje s mnogoboštvom ne miješaju; oni će biti na Pravom putu» (El-En'am, 82.).

A za prvo, zabludu i nesreću, veli:

﴿إِنَّ الْمُجْرِمِينَ فِي ضَلَالٍ وَسُعُرٍ﴾

«Grješnici će sigurno stradati i u ognju biti» (El-Kamer, 47.), I veli:

﴿خَتَمَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَعَلَىٰ سَمْعِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ﴾

«Allah je zapečatio srca njihova i uši njihove, a pred očima njihovim je koprena; njih čeka patnja golema», (El-Bekare, 7.).

Sve četiri stvari su zajedno spomenute u riječima Uzvišenog:

﴿قال اهبطا منها جميعا بعضكم لبعض عدو فإما يأتينكم مني هدى فمن اتبع هداي فلا يضل ولا يشقى﴾

«Od Mene će vam uputa dolaziti, i onaj ko bude slijedio uputu Moju neće zalutati i neće nesretan biti», (Taha, 123.).

Ovo je uputa i sreća. Zatim kaže:

﴿ومن أعرض عن ذكري فإن له معيشة ضنكا ونحشره يوم القيامة أعمى، قال رب لم حشرتني أعمى وقد كنت بصيرا، قال كذلك أتتك آياتنا فنسيتها وكذلك اليوم تنسى﴾

«A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepim oživjeti. 'Gospodaru moj' – reći će – 'zašto si me slijepa oživio kad sam vid imao?' 'Evo zašto' – reći će On: 'Dokazi Naši su ti dolazili, ali si ih zaboravljao, pa ćeš danas ti isto tako biti zaboravljen'», (Taha, 124.-126.), Ovo je zabluda i nesreća.

Tako su Uputa i sreća uvijek zajedno, a i zabluda i nesreća su uvijek zajedno.

UPUTA DONOSI VISOK POLOŽAJ I SUPERIORNOST

Pravi put *(es-siratul-mustekim)* određen je i određenim članom (el) i prisvajanjem, genitivnom vezom (idafe), što ukazuje na njegovu izdvojenost i na to da je to isključivo jedini Pravi put. Put onih na koje se Uzvišeni Allah rasrdio i koji su zalutali Allah spominje i u jednini i u množini, kao što je to u Njegovim riječima:

﴿وأن هذا صراطي مستقيما فاتبعوه ولا تتبعوا السبل فتفرق بكم عن سبيله...﴾

«I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od Puta Njegova...», (El-En‘am, 153.). Tako je izraz *sirati-i* (Moj put) i *sebilihi* (Puta Njegova) spomenuo u jednini, a oprečne *subul* (drugi putevi) u množini.

Ibn Mes‘ud, رضي الله عنه, rekao je: "Poslanik, ﷺ, povukao je jednu pravu crtu i rekao: *'Ovo je Allahov Put',* zatim je sa njene desne i lijeve strane povukao još crta i rekao: *'Ovo su putevi, na svakom putu stoji šejtan koji poziva na njega'*, a zatim je proučio Njegove riječi:

﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَٰطِي مُسْتَقِيمًا فَٱتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا ٱلسُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَن سَبِيلِهِ﴾

«I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite, pa da vas odvoje od Puta Njegova», (El-En'am, 153.).[1]

To je zato što je put koji vodi do Allaha samo jedan, put radi koga je On poslao poslanike i objavio Svoje Knjige. Do Allaha se isključivo može doći samo ovim putem. Kad bi ljudi došli iz svih pravaca, raznim putevima, i probali otvoriti svaku kapiju, svi bi putevi bili zatvoreni, a sve kapije zaključane osim ovog jednog puta, jer je jedino on spojen do Allaha, jedino on vodi Allahu. Uzvišeni Allah kaže:

﴿هَٰذَا صِرَٰطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ﴾

«Ovo je Put, prema Meni, Pravi», (El-Hidžr, 41.). El-Hasan el-Basri je ovaj ajet prokomentirao: "Put koji pravo vodi Meni".

Ovo može podrazumijevati dvije mogućnosti: da je upotrijebljena čestica umjesto druge, pa je čestica *na (ala)* došla na mjesto čestice *do* ili *prema (ila)*. A druga mogućnost je da je on svojim riječima želio tumačenje značenja, što više sliči pravcu, metodu, učenjaka iz prvih generacija. Prema tome, to znači: 'Put koji vodi do Mene'.

Mudžahid je rekao: "Istina se vraća Allahu, i Njemu vodi taj Put, koji nema ni malkice iskrivljenosti".

Ove riječi su slične Hasanovim riječima, s tim što su jasnije, i to je najtačnije što je rečeno o ovom ajetu.

Neki kažu da *alejje – prema Meni* (u ajetu) podrazumijeva obavezu, tj. "na Meni je da objasnim Pravi put i ukažem na Njega". Oba ova mišljenja su prisutna i u tumačenju 9. ajeta iz sure En-Nahl:

﴿وَعَلَى ٱللَّهِ قَصْدُ ٱلسَّبِيلِ...﴾

«Allahovo je da ukaže na Pravi put...». Međutim, tačno je ono što je rečeno i za ajet iz sure El-Hidžr, a to je da je *kasdus-sebil* (ispravan, prav put, koji vraća Allahu i dovodi do Njega).

[1] Buhari, 6.417; Ahmed, 3.928, (1/435); Darimi 1/67.-68; Ibn Hibban, 6/7; Hakim, 2/318; Tajalisi 244.

Ukoliko neko kaže, ako se željelo postići to, onda je priličnije upotrijebiti česticu *ila* (do), koja se upotrebljava za postizanje cilja i završetak, a ne česticu *ala* (na), koja služi za obavezivanje.

Zar ne vidiš da je Uzvišeni Allah – kad je htio istaći dolazak, povratak, Njemu, upotrijebio česticu *ila* (do ili ka) rekavši:

﴿إِنَّ إِلَيْنَا إِيَابَهُمْ...﴾

«'K' Nama će se oni, zaista, vratiti...», (El-Gašije, 26). I rekao je:

﴿إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ...﴾

«I 'k Nama' je njihov povratak...», (Junus, 70.), te je rekao:

﴿...إِلَىٰ رَبِّهِم مَّرْجِعُهُمْ﴾

«...Oni će se, na kraju, vratiti 'ka' svome Gospodaru», (El-En‘am, 108.), također sa *ila*. Dok se, kad se želi istaknuti obaveza, upotrebljava čestica *ala* (na ili pred), kao npr.:

﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا حِسَابَهُم﴾

«I 'pred Nama' će, doista, račun polagati», (El-Gašije, 26.), Ili:

﴿إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾

«'Mi smo dužni' da ga saberemo (tj. Kur'an) **da bi ga ti čitao»**, (El-Kijame, 17.). Ili:

﴿وَمَا مِن دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا...﴾

«Na Zemlji nema nijednog živog bića, a 'da ga Allah' ne hrani...», (Hud, 6.), itd.

Takvom čovjeku bi se odgovorilo da čestica *ala* (na) ima izuzetnu tajnu, a to je da je onaj koji putuje ovim putem *na* Uputi, tj. *na* Istini, kao što Uzvišeni kaže za vjernike:

﴿أُولَٰئِكَ عَلَىٰ هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ...﴾

«Oni su 'na' Uputi od svoga Gospodara...», (El-Bekare, 5.), a Svome Poslaniku, ﷺ, kaže:

﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾

«Pa osloni se na Allaha, ti si, zaista, 'na' jasnoj istini», (En-Neml, 79.). Allah je Istina, Njegov Put je Istina, Njegova vjera je

Istina, pa onaj ko hodi na Njegovom Putu – taj je na Istini i Uputi. Tako je u čestici *ala* (na) značenje koje nema u čestici *ila* (do), pa razmisli; to je izuzetna tajna.

Ako pitaš kakva je korist upotrebe *ala* (na, iznad) u ovome slučaju i kako je vjernik *na* Istini i *na* Uputi, odgovorit ću ti da je vjernikov visok položaj i superiornost sa Istinom i Uputom onda kad je na njima postojan i ustrajan. Čestica *ala* upućuje na to, za razliku od zablude i sumnje, koje dolaze sa česticom *fi* (u), koja ukazuje na utonuće, nizinu i propast onih koji su na zabludi i koji sumnjaju. Uzvišeni veli:

﴿فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُونَ﴾

«Pa su oni 'u' svojim sumnjama neodlučni», (Et-Tevba, 45.),
Ili:

﴿وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا صُمٌّ وَبُكْمٌ فِي الظُّلُمَاتِ﴾

«A oni koji dokaze Naše poriču gluhi su i nijemi, 'u' tminama su», (El-En'am, 39.), Ili:

﴿فَذَرْهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ حَتَّى حِينٍ﴾

«Zato ostavi ove 'u' zabludi njihovoj još neko vrijeme», (El-Mu'minun, 54.),
I još kaže:

﴿وَإِنَّهُمْ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مُرِيبٍ﴾

«A oni veoma sumnjaju 'u' nju», (Fussilet, 45.).
I razmisli o Njegovim riječima:

﴿وَإِنَّا أَوْ إِيَّاكُمْ لَعَلَى هُدًى أَوْ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ﴾

«Da li smo onda mi ili vi na pravom putu, ili 'u' očitoj zabludi», (Es-Sebe, 24.).

Jer, Put Istine donosi visinu, vodi putnika Uzvišenom i Velikom Allahu, a put zablude vuče prema dolje, spušta putnika u najniže nizine.

ZAISTA JE MOJ GOSPODAR NA PRAVOM PUTU

Siratul-mustekim je Allahov Put. On nas je, kao što smo spomenuli, obavijestio da Put vodi k Njemu (ili da je na Njemu da objasni Pravi put i ukaže na njega), i također nas je obavijestio da je i On, Uzvišeni, na siratul-mustekimu, i to na dva mjesta u Kur'anu, u suri Hud i suri En-Nahl. U 56. ajetu sure Hud:

﴿إِنَّ رَبِّي عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾

«Nema ni jednog živog bića koje nije u vlasti Njegovoj, Gospodar moj je 'na' Pravom putu». u 76. ajetu sure En-Nahl kaže:

﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَاهُ أَيْنَمَا
يُوَجِّههُّ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَن يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾

«Allah vam navodi kao primjer dvojicu ljudi od kojih je jedan gluhonijem, koji ništa nema i koji je na teretu gospodaru svome, – kud god ga pošalje, nikakva dobra ne donese. Da li je on ravan onome koji traži da se pravedno postupa? A On je 'na' Pravom putu».

Ovim ajetom Allah navodi primjer kipova koji ne čuju, ne govore, ne razumijevaju, koji su na teretu onih koji ih obožavaju. Oni ih moraju nositi, uspravljati, čistiti itd., pa kako kipove mogu izjednačavati sa Allahom koji naređuje pravdu i tevhid, Koji sve može, Koji govori, Koji je nezavisan i Koji je na Pravom putu u pogledu Svojih riječi i djela?! Riječi su Mu istinite, upućuju ispravnosti, sadrže savjet i Uputu, a djela su Mu mudra, pravedna, donose milost i korist. Ovo je najispravnije tumačenje ovog ajeta i mnogi mufessiri nisu ovom objašnjenju ništa dodavali.

To što nam Uzvišeni Allah ukazuje na Put nužni je rezultat činjenice da je On na Pravom putu. On je na Pravom putu i Svojim riječima i Svojim djelom. Zato je ispravno reći da je Uzvišeni na *siratul-mustekimu.*

Neki kažu da se zamjenica *huve* (on) u ajetu sure En-Nahl odnosi na Allahova poslanika, ﷺ, koji traži da se pravedno postupa i koji je na Pravom putu. I ovo je također istina i nije oprečno prvom

tumačenju. Prema tome, Allah je na Pravom putu, a i Njegov Poslanik je na Pravom putu, jer on ne naređuje niti radi išta osim ono što Uzvišeni želi. Prema ovom drugom tumačenju, ajet donosi primjer vodiča i upućivača kafira, a to je kip koji je gluhonijem, koji ne može uputiti, niti dobro dati i, s druge strane, primjer za vođu dobrih, a to je Allahov poslanik, ﷺ, koji naređuje pravdu i koji je na Pravom putu.

Međutim, prema prvom tumačenju, ajet se odnosi na ono što obožavaju kafiri, a to je kip, i Onoga Koga obožavaju dobri, a to je Allah, a oba ova tumačenja su usko povezana. Jedni tumači su spomenuli prvo, a jedni drugo tumačenje, a oba su ono što se želi ukazati ajetom.

Neki, opet, kažu da je to primjer za nevjernika i vjernika, kao što prenosi Atijje od Ibn Abbasa.

A Ata, رحمه الله, rekao je: "Gluhonijemi je Ubejj ibn Halef, a onaj koji traži da se pravedno postupa su Hamza, Osman ibn Affan ili Osman ibn Maz'un".

Na ovo odgovaram time da ajet obuhvata i ovo tumačenje, koje nije oprečno prethodnim tumačenjima. Jer, Allah je na Pravom putu, i Njegov Poslanik, a i oni koji slijede Njegovog Poslanika.

Neki od ispravnih prethodnika su naveli najviši primjer (Allaha), drugi spomenuli upućivača (Poslanika), a treći onoga koji se odazvao i primio Uputu (vjernika). Ajet obuhvata sva tri tumačenja, a ovakvih situacija je mnogo u Kur'anu.

Što se tiče ajeta sure Hud, jasan je i nosi samo jedno značenje, a to je da je Uzvišeni Allah na Pravom putu. Uzvišeni je i najpreči da bude na Pravom putu, jer su sve Njegove riječi istina, razboritost, uputa, pravda i mudrost.

﴿وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدْقًا وَعَدْلًا...﴾

«Riječi Gospodara tvoga su vrhunac istine i pravde...», (El-En'am, 115.).

A Njegova sva djela su korist, mudrost, milost, pravda i dobro. U Njegovim riječima i djelima apsolutno nema zla, jer je zlo odstranjeno s Pravog puta. Kako, onda, da ono uđe u djela ili riječi Onoga Koji je na Pravom putu?! Zlo ne može ući u riječi i djela onoga ko je na siratul-mustekimu; ono ulazi u riječi i djela onoga ko je izišao sa njega.

U Poslanikovoj, ﷺ, dovi stoji: *"Odazivam Ti se i pokoravam, svako dobro je u Tvojim rukama, Tebi zlo ne dolikuje"*.[1]

Ne treba se osvrtati na riječi onih koji tumače posljednje riječi u dovi ovako: "Tebi se zlom ne može približiti, niti se Tebi zlom putuje", jer je značenje Poslanikovih riječi dublje i šire.

Nemoguće je da u imena, svojstva, stvaralačka djela ili riječi Onoga Čija su sva imena lijepa, Čija su sva svojstva savršena, Čija su sva stvaralačka djela mudrost i Čije su sve riječi sušta istina i pravda uđe i trun zla.

Sada pogledaj mudrost da su riječi: «Zaista je moj Gospodar na Pravom putu» došle poslije riječi:

﴿إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُم﴾

«Ja se oslanjam na Allaha, mog i vašeg Gospodara», (Hud, 56.), tj.: On je moj Gospodar, pa me neće ostaviti na cjedilu, a Gospodar je i vas samih, pa vam neće dopustiti da mi kakvo zlo nanesete i u ovom mom poslu spriječite, jer ste vi u Njegovim rukama, ne možete ništa učiniti mimo onoga što On hoće. Svako stvorenje je u Njegovoj ruci i ne može se maknuti ničim i nikako drukčije osim Njegovom dozvolom. On upravlja svim stvorenjima.

Uz to, On je u Svom upravljanju i pokretanju stvorenja i u provođenju Svoga određenja nad njima na Pravom putu; šta god uradi to je s mudrošću, pravednošću i radi koristi. Ako vam da vlast nada mnom, pa to je mudrost na kojoj Mu treba biti zahvalan, jer je to davanje vlasti od Onoga Koji je na Pravom putu. Nikom On ne čini nepravdu niti išta radi uzalud, nego sa svrhom i ciljem.



[1] Muslim, 771; Tirmizi, 3.422, 3.423; Nesai, 897; Ebu Davud, 760; Ahmed, 805, (1/95.). Darimi, 1.238.

ZA USAMLJENOST NA PUTU LIJEK JE U NEOSVRTANJU

Pošto tragalac na Pravom putu traži nešto sa čega je većina ljudi skrenula i želi kročiti stazom na kojoj je vrlo malo putnika, a duše ne vole samoću već uživaju u društvu, Uzvišeni Allah je ukazao na saputnike na ovom Putu, a to su oni:

﴿...أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾

«kojima je Allah milost Svoju darovao, vjerovjesnici, i pravednici, i šehidi, i dobri ljudi. A kako će oni divni drugovi biti» (En-Nisa, 69.).

Tako je On spomenuo Put, pridodavši ga onima koji njime putuju, a to su oni koje je Allah blagodario. To je zato da bi od tragaoca za Uputom i sljedbenika Puta bila otklonjena usamljenost u odnosu na ljude njegovog vremena i potomke njegove rase i da bi znao da su njegovi saputnici na ovom Putu samo oni na kojima su Allahove blagodati. Pa neka ne pridaje važnost onima koji mu se suprotstavljaju i koji su skrenuli sa Pravog puta, jer su oni manjina po vrijednosti iako su većina po broju. Neko od ispravnih prethodnika je rekao: "Slijedi Put Istine i nemoj se osjećati usamljeno zato što je na njemu malo putnika! Čuvaj se puta laži i ne budi obmanut time što je mnogo nastradalih!"

Kad god osjetiš usamljenost, pogledaj putnike koji su ispred tebe i nastoj im se pridružiti. Ne gledaj u druge, jer ti oni kod Allaha neće ništa koristiti. Kad te budu zvali dok si na svojoj stazi, ne okreći se, jer ako im se okreneš, zgrabit će te i zabaviti od putovanja.

Ja sam za to naveo dva primjera, pa neka su ti na umu:

Prvi je primjer: čovjeka koji je krenuo iz kuće samo da obavi namaz, pa mu se isprijeći šejtan od ljudske vrste upućujući mu uvredljive riječi. Čovjek tada zastane, odgovori mu, pa se i pohrvu. Možda će ovaj šejtan-čovjek biti jači od njega i spriječiti ga od odlaska u džamiju, pa će mu namaz proći. Ili će vjernik biti jači od šejtana-čovjeka, ali će ga svađanje onemogućiti da zauzme mjesto u prvom saffu, ili da mu prođe koji rekjat od namaza u džematu. Znači, ako se osvrne, šejtan će uzeti svoj udio i možda učiniti da splahne namjera čovjeka koji je pošao na namaz. Onaj ko je znalac, taj će u ovakvoj

situaciji još i ubrzati korake srazmjerno svome osvrtanju ili i više. A ako ne obrati pažnju, gleda svoga posla i poboji se da mu ne prođe namaz u džematu ili da mu ne prođe namasko vrijeme, njegov neprijatelj mu neće moći uraditi ono što je htio.

Drugi primjer: Gazela je brža od lava, ali kad ga ona osjeti, osvrne se i time samu sebe uspori, lav je stigne i zadavi.

Cilj Allahovog spominjanja drugova na Putu jest otklanjanje osjećaja samoće i podsticanje na nastavak hoda i hitanje da ih se sustigne. Ovo što je spomenuto je korist koja se može izvući iz jedne kunut-dove koju je Poslanik, ﷺ, učio: *"Moj Gospodaru, uputi me sa onima koje si uputio"*,[1] tj. uvedi me u njihovu grupu i učini da jedni drugima budemo saputnici.

Druga korist je da Poslanik, ﷺ, traži načina da se približi Allahu preko Njegovih blagodati i dobročinstva koje je dao kao blagodat upućenim, pa kao da je rekao: "To je Tvoja blagodat, pa daj mi udio od ove blagodati i učini me jednim od onih na kojima su Tvoji blagodati". To je približavanje Allahu *(tevessul)* preko Njegovog dobročinstva.

Ova dova ima i treću korist i značenje, a to je kao kad prosjak traži od darežljivog: "Udijeli mi sadaku sa onima kojima udjeljuješ" ili: "Poduči me zajedno sa onima koje podučavaš i učini mi dobro sa onima kojima dobro ukazuješ".

ALLAHU SE PRIBLIŽAVAMO NJEGOVIM IMENIMA I ROBOVANJEM

Pošto je traženje upute (hidajeta) na Pravi put najviši cilj i najveći dar, Uzvišeni Allah je podučio Svoje robove kako će Ga moliti. Naredio im je da, prvo, donesu zahvalu i pohvalu Njemu i da Mu čine tespih, a zatim je spomenuo robovanje, obožavanje, i isticanje Njegove jednoće (tevhid). To su dva sredstva kojima se postiže želja. Sredstva kojim se približava Njemu su, dakle, Njegova imena i svojstva i robovanje. Uz ova dva sredstva dova gotovo da ne može biti odbijena. Ovo potvrđuju i dva hadisa u kojima je spomenuto Allahovo Najveće Ime, a koja prenose Ibn Hibban u svome *Sahihu*, Ahmed i Tirmizi.

---

[1] Ahmed, 1.718, (1/199.); Tirmizi, 464, Nesai, 1.725; Ebu Davud, 1.214. Za ovaj hadis Albani kaže da vjerodostojan (sahih).

Prvi je hadis Abdullaha ibn Burejdea, koji prenosi od svoga oca da je Vjerovjesnik, ﷺ, čuo čovjeka kako uči slijedeću dovu: "O, moj Gospodaru, ja Te molim tako što svjedočim da si Ti Allah. Nema drugog Boga osim Tebe, Jedinog, Es-Sameda, Koji nije rodio i nije rođen i Kome niko ravan nije".

Poslanik, ﷺ, na to je rekao: *"Tako mi Onoga u Čijoj je ruci moja duša, molio je Allaha Njegovim Najvećim Imenom. Kad njime bude zamoljen, On se odaziva, a kad njime bude od Njega (nešto) traženo, On (to) da".*[1]

Ovaj ashab koji je učio dovu usrdno se molio i nastojao približiti Allahu iskazujući i svjedočeći Allahovu jednoću (tevhid) i potvrđujući Njegova svojstva koja su sadržana u imenu (Es-Samed). Ovo ime, kao što je za njega Ibn Abbas rekao, znači: Znalac (El-Alim) Čije je znanje potpuno, Moćni (El-Kadir) Čija je moć potpuna. U drugoj predaji se bilježi da je Ibn Abbas rekao: «On (Es-Samed) je Gospodar Čije su gospodarenje i vlast potpuno u svim dimenzijama». Ebu Vail r.a, je rekao: "On je Gospodar sa neprikosnovenom vlašću".

Seid ibn Džubejr, r.a, rekao je: "On je potpun u svim Svojim svojstvima, svim stvaralačkim djelima i svim riječima".

Dok su riječi: "Njemu niko ravan nije" negacija za uspoređivanje i poistovjećivanje *(tešbih i temsil)* Allaha sa bilo čim, a to je osnova vjerovanja sljedbenika sunneta *(ehlus-sunne)*. Približavanje Allahu vjerujući u to i potvrđujući to, jest Najveće Ime.

Drugi hadis prenosi Enes, رضي الله عنه, da je Allahov poslanik, ﷺ, čuo čovjeka koji uči dovu: «Moj Gospodaru, molim Te tako što Ti zahvalu činim. Nema drugog Boga osim Tebe, Dobročinitelja, Stvoritelja nebesa i Zemlje, Veličanstvenog, Plemenitog. Živi, Održavaoče!», pa je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Molio je Allaha Njegovim Najvećim Imenom".*[2]

U ovom drugom slučaju se radi o približavanju Allahu (tevessul) Njegovim imenima i svojstvima.

---

[1] Tirmizi, 3.475; Ibn Madže, 3.857; Ebu Davud, 1.493; Ahmed, 22.532. Za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[2] Tirmizi, 3.544; Nesai, 1.300; Ebu Davud, 1.495; Ibn Madže, 3.858; Ahmed, 11.795. Za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

Fatiha je obuhvatila oba načina približavanja Allahu, a to su: približavanje Allahu zahvalom, pohvalom i tespihom, i približavanje Njemu iskazujući Mu robovanje i jednoću. I, onda, poslije toga, dolazi traženje najvažnije potrebe i najkorisnije želje, a to je uputa (hidajet). Onaj ko tako čini dovu zaslužuje da mu ona bude uslišana.

Sličan primjer ćemo naći i u Poslanikovoj, ﷺ, dovi koju je učio kad bi noću ustajao klanjati, dovu koju, od Ibn Abbasa, prenosi Buhari u svome *Sahihu*: *"Moj Bože, neka Ti je hvala! Ti si svjetlo nebesa i Zemlje i onoga što je na njima. Tebi pripada svaka hvala! Ti si Održavatelj nebesa i Zemlje i onoga što je na njima. Neka Ti je hvala! Ti si Istina; Tvoje obećanje je istina; susret s Tobom je istina; Džennet je istina; Vatra je istina; poslanici su istina; Sudnji dan je istina; Muhammed je istina. Moj Bože, Tebi sam se pokorio, u Tebe vjerujem, na Tebe se oslanjam, Tebi se vraćam. Uz pomoć Tvoju se sporim (i borim) i na Tvoj sud pozivam, pa mi oprosti ono što sam prije uradio i što ću poslije uraditi, što ću i tajno i javno učiniti! Ti si moj Bog, nema drugog Boga osim Tebe!"*[1]

Tako je Poslanik, ﷺ, usrdno spomenuo približavanje Allahu (tevessul) zahvalom, pohvalom i obožavanjem, a zatim je zatražio oprost.



[1] Buhari, 1.120; Muslim, 769; Tirmizi, 3.418; Nesai, 1.619; Ibn Madže, 1.355; Ahmed, 2.705.

FATIHA SURA TEVHIDA

Fatiha obuhvata tri vrste tevhida na kojima su bili saglasni poslanici, Allahov salavat i selam neka je na njima.

Tevhid se dijeli na dvije vrste: jedna se odnosi na znanje i uvjerenje, a druga na želju i namjeru. Prvi se naziva tevhid znanja, a drugi tevhid namjere i želje, jer se prvi vezuje za izvještaje i spoznaju, a drugi za namjeru i želju. Ovaj drugi se, opet, dijeli na dvije vrste: tevhid koji se odnosi na Allahovo svojstvo gospodarenja (rububijjet) i tevhid koji se odnosi na Njegovo svojstvo božanstva (ilahijjet). To su tri vrste. Tevhid znanja temelji se na potvrđivanju savršenstva Allahovih svojstava i negirajući poređenja i poistovjećivanja, kao i vjerovanja da su ona čista od mahana i nedostataka. Na ovo upućuju općeniti i pojedinačni dokazi.

Općeniti je u potvrdi zahvale Uzvišenom (hamd), a pojedinačni dokazi su u naglašavanju svojstava božanstva, gospodarenja, milosti i vlasti. Na ova četiri svojstva počivaju sva svojstva i imena. Što se tiče zahvale (hamda), u njoj je sadržana pohvala Onome Koji je dostojan hvale u Svojim svojstvima, veličanstvenim osobinama, sa ljubavlju prema Njemu, zadovoljstvu sa Njim i povinovanjem Njemu. Ne iskazuje hvalu onaj koji niječe svojstva Hvaljenog, niti onaj koji Ga ne voli i ko Mu nije ponizan. Ako hvaljeni ima više potpunih svojstava, i zahvala je potpunija, a ako ih ima manje, i zahvala je manja. Zbog toga, sva pohvala pripada Allahu, pohvala koja se ne može nabrojati, jer su Njegova svojstva potpuna i mnogobrojna.

Niko od stvorenja ne može pobrojati hvalu koja Mu pripada, jer niko ne može nabrojati ni Njegova potpuna svojstva i veličanstvene osobine. Zato je Allah prezreo božanstva kafira i pokudio ih pošto nemaju potpuna svojstva. On ih je pokudio jer su puna nedostataka; ne vide, ne čuju, ne govore, ne upućuju, ne koriste niti štete. Takva su svojstva boga džehmija, svojstva koja je Uzvišeni Allah pokudio kod kipova. Te mahane su lažno pripisivali Allahu, neka je On uzvišen od onoga što govore zulumćari i poricatelji.

Ibrahim, عليه السلام, govorio je svom ocu:

﴿يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنكَ شَيْئًا﴾

«O, oče moj, zašto se klanjaš onome koji nit čuje niti vidi, niti ti može od ikakve koristi biti?», (Merjem, 42.).

Da je Ibrahimov Bog imao takve nedostatke, Azer bi mu rekao: "I tvoj Bog je kao i moji kipovi, pa zašto, onda, ne odobravaš moj postupak?» Međutim, Azer je sa svojim širkom više znao o Allahu od džehmija, kao što su nevjernici plemena Kurejš, sa svojim širkom, priznavali svojstva Stvoritelja i Njegovu uzvišenost nad Njegovim stvorenjima. Uzvišeni veli:

﴿وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِن بَعْدِهِ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ﴾

«I narod Musaov, poslije odlaska njegova, prihvati od nakita svoga kip teleta koje je rikalo. Zar nisu vidjeli da im ono ne govori i da ih putem pravim ne vodi? Oni ga prihvatiše i prema sebi se ogriješiše», (El-A'raf, 148.).

Pa, da je i Uzvišeni takav, u ovome ne bi bilo prijekora mušricima, a u tome je dokaz ništavnosti njihovih božanstava.

Ako se kaže: "Uzvišeni Allah nije govorio Svojim robovima", odgovor je: "Naprotiv, govorio im je". Nekad je Allah govorio iza zastora; nekad bez posrednika, kao sa Musaom, عليه السلام; nekad je govorio preko svoga izaslanika meleka, tj. vjerovjesnicima, a svim drugim ljudima Uzvišeni Allah govori preko poslanika. Objavio im je Svoj govor, koji su prenijeli poslanici. Poslanici bi govorili: «Ovo je Allahov govor, naređeno nam je da vam ga prenesemo». Ispravni prethodnici bi govorili: «Ko zaniječe da Allah govori, zanijekao je poslanstvo svih poslanika, jer suština poslanstva je prenošenje Allahovih riječi robovima. Pa, ako nema Njegovoga govora, nema ni poslanstva».

Uzvišeni u suri Taha o Samirijji veli:

﴿فَأَخْرَجَ لَهُمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهُ خُوَارٌ فَقَالُوا هَٰذَا إِلَٰهُكُمْ وَإِلَٰهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ﴾

«Pa im je izlio tele koje je davalo glas kao da muče, i oni su onda rekli: 'Ovo je vaš bog i Musaov bog, on ga je zaboravio!'», (Taha, 88.).

A i samo odgovaranje je govor i razgovor. Uzvišeni veli:

﴿وَضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ أَحَدُهُمَا أَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلَىٰ شَيْءٍ وَهُوَ كَلٌّ عَلَىٰ مَوْلَاهُ أَيْنَمَا يُوَجِّههُّ لَا يَأْتِ بِخَيْرٍ هَلْ يَسْتَوِي هُوَ وَمَن يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَهُوَ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾

«Allah vam navodi kao primjer dvojicu ljudi od kojih je jedan gluhonijem, koji ništa nema i koji je na teretu gospodaru svome – kud god ga pošalje, nikakva dobra ne donese. Da li je on ravan onome koji traži da se pravedno postupa, a i sam je na Pravom putu?», (En-Nahl, 76.).

Tako je učinio negiranje svojstva govora negiranjem božanstva. Ovo je općenito prihvaćeno po prirodi, po zdravoj pameti i nebeskim knjigama – da onaj koji nema potpuna svojstva ne može biti bog, niti upravitelj, niti gospodar, nego je takav prezren, manjkav, sa mahanama, njemu ne pripada pohvala ni na dunjaluku, ni na Ahiretu. Pohvala pripada Onome Koji posjeduje potpuna svojstva i veličanstvene osobine, radi čega i zaslužuje da bude hvaljen.

Zbog toga su učenjaci iz prvih generacija svoje knjige koje su pisali o sunnetu, potvrdi Gospodarevih svojstava, Njegovom govoru i razgovoru, nazivali tevhidom. Negiranje toga je negiranje Stvoritelja i nevjerovanje u Njega. A tevhid je potvrda potpunih svojstava, bez poređenja sa drugim i bez nedostataka.

Tako su negatori Allahovih svojstava (mu'tezile) svoju negaciju svojstava i smatranjem da ih Stvoritelj ne posjeduje proglasili tevhidom. Smatrali su da se u potvrđivanju Allahovih svojstva nalazi uporedba, davanje tjelesne dimenzije i konstrukcije. Neistinu su nazvali istinom da bi na nju podsticali i da bi ukrasili svoju laž i ljude udaljili od Stvoritelja. A većina ljudi ne posjeduje kritička mjerila:

﴿مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا﴾

«Kome Allah ukaže na Pravi put, on će Pravim putem ići, a koga u zabludi ostavi, ti mu nećeš naći zaštitnika koji će ga na Pravi put uputiti», (El-Kehf, 17.).

Hvale dostojni se ne pohvaljuje za ono što ne posjeduje i što ne govori osim kad neposjedovanje mahana i nedostataka biva potvrda

njima suprotnih afirmativnih svojstava savršenosti. U suprotnom, potpuno neposjedovanje ne zaslužuje hvalu i pohvalu i ne odražava potpunost.

Takav je slučaj kad On hvali Sebe zato što nema dijete, jer je to odraz Njegovog savršenstva u gospodarenju, nezavisnosti i vlasti. Uzvišeni Allah kaže:

﴿قَالُوا اتَّخَذَ اللَّهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِيُّ لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ إِنْ عِندَكُم مِّن سُلْطَانٍ بِهَٰذَا أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

«Oni govore: 'Allah je sebi uzeo dijete!' – Hvaljen neka je On! On ni o kome ovisan nije! Sve što je na nebesima i na Zemlji, Njegovo je! Vi za to nikakav dokaz nemate! Zašto o Allahu govorite ono što ne znate?!», (Junus, 68.).

Pohvalio je Sebe time što nema sudruga, a to je potvrda Njegove jednoće, Njegove jedinstvenosti kao Gospodara (rububijjet) i kao Boga (uluhijjet) i potvrda Njegove jednoće u svojstvima savršenstva koja niko drugi ne posjeduje, pa Mu i ne može biti ortak. Kad ih ne bi posjedovao, svako bi stvorenje bilo potpunije od Njega s obzirom da je ono što postoji potpunije od onog što ne postoji.

Zbog toga, Uzvišeni ne hvali Sebe onim što ne postoji, osim ako to nepostojanje u sebi ne sadrži potvrdu savršenstva. On Sebe hvali da neće umrijeti, što potvrđuje savršenstvo Njegovog života. Sebe je pohvalio time što Ga ne obuzima ni drijemež, ni san, što ukazuje na Njegovo savršenstvo održavanja svjetova. Sebe je pohvalio time da Mu ni na nebesima ni na Zemlji ne promiče od znanja ni kolika je trunčica, niti veće niti manje od toga, što je potvrda savršenstva Njegovog znanja i obuhvatanja svega. Pohvalio je Sebe u tome da nikome ne čini nepravdu jer je savršen u pravdi i dobročinstvu. Pohvalio je Sebe da Ga pogledi ne obuhvataju, što je potpunost u veličini.

Da je negacija viđenja u pitanju, to ne bi bilo savršenstvo, jer se samo nepostojeće ne može vidjeti. U nemogućnosti viđenja nečega nije savršenstvo nego je savršenstvo u tome da Ga pogledi ne mogu obuhvatiti, jer je On Sam po Sebi veliki i uzvišen od toga da Ga stvorenje može obuhvatiti. Isto tako, pohvalio je Sebe time što ne zaboravlja i što nije nemaran, a to je potvrda savršenog znanja.

Stoga, svaka negacija u Kur'anu kojom Allah Sebe hvali postoji zbog postojanja svojstava koja su suprotna tome i zbog potvrde savršenstva tih suprotnosti.

Tako si saznao da suština pohvale zavisi od postojanja svojstava savršenstva, a njena negacija negira pohvalu savršenstva, a negacija pohvale je potvrda postojanja onoga što je suprotno savršenstvu, a to je nesavršenstvo.

NE NEGIRAMO ZNAČENJA ALLAHOVIH IMENA

Ovo što je rečeno ukazuje na Allahovu jednoću u pogledu imena i svojstava, a što se tiče pet imena u Fatihi: *Allah, Er-Rabb, Er-Rahman, Er-Rahim i El-Malik – El-Melik* i njihovog ukazivanja na atribute, to se temelji na dva principa.

Prvi je u tome da imena Uzvišenog Gospodara ukazuju na svojstva Njegovog savršenstva, jer su imena izvedena iz svojstva. Ona su imena i svojstva zajedno i zato su 'Lijepa Imena. Jer, da su ona samo izrazi bez značenja, ne bi bila lijepa, niti bi upućivala na savršenstvo i pohvalu, pa bi imena koja označavaju osvetu i srdžbu mogla doći na mjesto imena koja označavaju milost i dobročinstvo, i obrnuto. Tada bi se kazalo: Moj Bože, ja sam sebi nepravdu učinio, pa mi oprosti, jer Ti si Osvetnik! Moj Bože, podari mi jer Ti si Onaj Koji uskraćuje! itd.

Negiranje značenja Allahovih Lijepih Imena spada u najveći vid iskrivljivanja (ilhada) imena. Uzvišeni kaže:

﴿وَذَرُوا الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي أَسْمَائِهِ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«A klonite se onih koji iskreću Njegova imena – kako budu radili, onako će biti kažnjeni!», (El-A'raf, 180.).

Da imena ne upućuju na značenja i epitete, ne bi bilo dozvoljeno nazivati Ga njima. Međutim, Allah o Sebi izvještava upotrebljavajući infinitive tih imena i Sebi ih pripisuje, kao što Mu ih je i Poslanik pripisivao. Poput toga su riječi Uzvišenog:

﴿إِنَّ اللَّهَ هُوَ الرَّزَّاقُ ذُو الْقُوَّةِ الْمَتِينُ﴾

«Opskrbitelj je jedino Allah, Posjednik snage, Moćni!», (Ez-Zarijat, 58.).

Tako se zna da je *El-Kavijj* (Jaki) jedno od Njegovih imena, a znači da je On opisan snagom. Takve su i Njegove riječi:

﴿فَلِلَّهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا﴾

«Pa – u Allaha je sva veličina!», (Fatir, 10.).

Tako je *El-Aziz* (Onaj Koji posjeduje moć), *izzet*. Da ne posjeduje snagu i moć, ne bi Se mogao nazvati Snažni i Moćni. Slične su i Njegove riječi:

﴿...أَنزَلَهُ بِعِلْمِهِ...﴾

«...Objavljuje ono što On jedini zna...», (En-Nisa, 166.). Kao i riječi:

﴿فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ﴾

«Onda znajte da se on objavljuje samo s Allahovim znanjem», (Hud, 14.).

Vjerovjesnik, ﷺ, u vjerodostojnom hadisu je rekao: *"Zaista, Allah ne spava, niti Mu je san potreban; On spušta pravdu i uzdiže je; Njemu se dižu noćna djela prije dana i dnevna djela prije noći! Njegov zastor je svjetlost; kad bi ga sklonio, veličanstveni sjaj Njegovog lica spržio bi sva stvorenja do kojih dopire Njegov pogled"*.[1]

Ovdje je potvrđen infinitiv iz koga je izvedeno ime *El-Besir* (Onaj Koji sve vidi).

U Buharijevom *Sahihu* navodi se hadis koji se prenosi od Aiše, r.a, da je Allahov poslanik ﷺ, rekao: *"Hvala Allahu, Čiji sluh obuhvata sve glasove"*.[2]

U vjerodostojnom hadisu o (istihari) stoji: *"Moj Bože, tražim od Tebe hajr sa Tvojim znanjem i tražim pomoć sa Tvojom svemoći"*.[3]

Uzvišeni Allah je, dakle, Moćan Svojom moći.

Obraćajući se Musau, عليه السلام, Uzvišeni je rekao:

﴿إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي﴾

---

[1] Muslim, 179; Ibn Madže,195-196; Ahmed, 19.135, (4/395.); Tajalisi, 496.

[2] Buhari, Kitabut-Tevhid; Nesai, 3.460; Ibn Madže, 188; Ahmed, 23.675, (6/46.), Za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[3] Buhari, 1.166; Tirmizi, 480; Nesai, 3.253; Ebu Davud, 1383; Ahmed, 14.297.

«Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom svojim i govorom svojim», (El-A'raf, 144.), pa je On Onaj Koji govori govorom.

On je Veliki, Onaj Kome pripada veličanstvo, kao što se navodi u vjerodostojnom hadisu kudsiji: *"Uzvišeni Allah kaže: 'Veličanstvo je Moj ogrtač, a gordost je Moj plašt".*[1]

On je Mudri, Kome pripada sud:

﴿فَالْحُكْمُ لِلَّهِ الْعَلِيِّ الْكَبِيرِ﴾

«Odluka pripada jedino Allahu, Uzvišenom i Velikom», (El-Mu'min, 12.).

Muslimani su složni u tome da je – kad bi se neko zakleo Allahovim životom ili sluhom, ili vidom, ili snagom, ili moću, ili veličanstvom – zakletva uspostavljena zato što su to Njegova savršena svojstva iz kojih su izvedena Njegova imena.

Također, da Njegova imena ne sadrže značenja i svojstva, ne bi mogao o njima obavještavati kroz njihove glagole. Ne bi se moglo reći; čuje, gleda, zna, određuje i hoće. Postojanje raznih propisa vezanih za svojstva je ogranak potvrde postojanja samih svojstava, pa ukoliko nema temelja svojstva, onda je nemoguće postojanje propisa koji se na tome temelje.

Također, da Njegova imena nemaju značenja i svojstva, bila bi defektna poput običnih imena koja nisu data pojmovima na osnovu tumačenja koja nose. Sva bi bila ista i ne bi bilo razlike u nekim značenjima. A ovako nešto je jasna potvora, očita tvrdoglavost, jer onaj koji smatra da je ime *El-Kadir* (Svemoćni), kao i ime *Es-Semi'* (Onaj Koji čuje) i *El-Besir* (Onaj Koji vidi), te ime *Et-Tevvab* (Onaj Koji prima pokajanje), kao ime *El-Muntekim* (Osvetnik) i ime *El-Mu'ti* (Darivalac) kao ime *El-Mani'* (Onaj Koji uskraćuje), taj je u suprotnosti sa razumom, jezikom i iskonskom prirodom (islamom). Tako se negacija značenja Njegovih imena ubraja u najveći vid iskrivljivanja tih imena.

[1] Ibn Madže, 4.174; Ebu Davud, 3.567; Ahmed, 8.677. Za ovaj hadis Albani kaže da vjerodostojan (sahih). Sličnu ovoj predaji bilježi i Muslim, 2.620.

POTREBA RAZUMIJEVANJA NEMINOVNIH POSLJEDICA ALLAHOVIH SVOJSTAVA

Drugi princip se zasniva na tome da svako od Allahovih Lijepih Imena kako – na osnovu podudarnosti – ukazuje na Biće i Njegovo svojstvo odakle je to ime izvedeno, tako – na osnovu sadržaja i neminovne povezanosti – ono ukazuje i na druga dva smisla. Ukazuje samo na sadržajnost koju obuhvata svojstvo, a isto tako ukazuje samo na Biće, ne i na atribut, kao što ukazuje i na svojstvo na osnovu neminovne povezanosti.

Tako ime *Es-Semi'*, na osnovu podudarnosti, ukazuje na Biće Gospodara i na to da On sve čuje, dok na osnovu sadržaja ukazuje samo na Biće i samo na to da On čuje.

Na ime *El-Hajj* (Živi) upućuje Njegov atribut života na osnovu neminovne povezanosti, a takav je slučaj i s ostalim Njegovim imenima i svojstvima.

Međutim, ljudi se razlikuju upravo po spoznaji ove neminovne povezanosti posljedica i otuda dolazi do njihovog razilaženja u pogledu mnogih imena, svojstava i propisa koja se na njih odnose. Onaj ko zna da je slobodno djelovanje neminovna posljedica Njegovog života, da su sluh i vid neminovna posljedica savršenog Allahovog života i da su svi vidovi savršenosti neminovne posljedice Allahovog savršenog života, taj će potvrditi Gospodaru i imena i svojstva i djelovanja, dok će ih negirati onaj ko ne poznaje neminovne posljedice, ko ne zna suštinu posljedica Allahovog života, a i ostalih Njegovih svojstava.

Ime *El-'Azim* ima nužne posljedice koje negira onaj ko ne poznaje Allahovu veličinu i njene neminovne posljedice.

Tako je i sa imenima *El-'Alijj*, *El-Halim* i svim drugim Njegovim Lijepim Imenima.

U neminovne posljedice imena *El-'Alijj* ubraja se apsolutna uzvišenost u svim aspektima. Njemu pripada apsolutna uzvišenost u svim segmentima, uzvišenost u moći, uzvišenost u potčinjavanju i uzvišenost u Biću. Pa, ko negira uzvišenost Bića, taj negira neminovnu posljedicu imena *El-'Alijj*.

Među neminovnim posljedicama imena *Ez-Zahir* (Onaj Koji je iznad svega) je da iznad Njega nema nikog, kao što stoji u vjerodostojnom hadisu: "*Ti si iznad svega (Ez-Zahir), pa iznad Tebe nema nikog!*"[1]

Iznad svega je On, Uzvišeni, pa ko negira činjenicu da je On iznad svega, taj negira neminovne posljedice imena *Ez-Zahir*. I nije ispravno da *Ez-Zahir* bude Onaj Koji je iznad svega samo po vrijednosti, kao što se kaže: zlato je iznad srebra, dijamant je iznad stakla, jer je ovo značenje izraza *iznad* vezano za pojavnost. Štaviše, ponekad ono što je nadvladano biva pojavnije nego ono što ga nadvladava. I nije ispravno da je On iznad samo Svojim nadvladavanjem, iako je Uzvišeni i Svojom snagom i vlašću iznad svega.

To je zato što, s druge strane, postoji ime *El-Batin* (Mimo Koga nema ništa skrivenije). Isto tako, ime *El-Evvel* (Onaj prije koga nema ništa) stoji nasuprot *El-Ahira* (Onoga poslije koga nema ništa).

To je i u slučaju imena *El-Hakim* (Mudri). U njegove neminovne posljedice se ubraja i to da svaku stvar postavlja na njeno mjesto, i to na najbolji način. Ko to negira, taj negira neminovnu posljedicu imena *El-Hakim*. I tako u svim ostalim Njegovim imenima.

IME ALLAH UKAZUJE NA SVA LIJEPA IMENA

Kad smo utvrdili i konstatirali ova dva principa, reći ćemo da ime Allah ukazuje na sva Lijepa Imena i savršena svojstva na tri načina. Ime Allah ukazuje na Njegovu božanstvenost koja obuhvata sva svojstva božanstvenosti, a odbacuje ono što je suprotno toj božanstvenosti.

Svojstva božanstvenosti su savršena svojstva, uzvišena od upoređivanja i sličnosti s ljudskim osobinama, nedostatacima i mahanama. Zato Uzvišeni Allah sva druga Lijepa Imena vezuje za ovo veliko ime, kao u Svojim riječima:

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ...﴾

«Allah ima najljepša imena...», (El-A'raf, 180.).

[1] Muslim, 2.713; Tirmizi, 3.481; Ebu Davud, 5.051; Ibn Madže, 3.831; Ahmed, 8.737.

I kaže se da su *Er-Rahman, Er-Rahim, El-Kuddus, Es-Selam, El-Aziz i El-Hakim* Allahova imena, a ne kaže se da je Allah jedno od imena *Er-Rahmana*, niti jedno od imena *El-Aziza* itd.

Znači, ime Allah obuhvata značenja svih Lijepih Imena i općenito ukazuje na njih. A Lijepa Imena su pojedinačna objašnjenja za svojstva božanstvenosti.

Ime Allah ukazuje na to da je On Božanstvo koje se obožava, stvorenja Ga obožavaju iz ljubavi i poštovanja, približavaju Mu se i bježe Njemu u potrebama i nedaćama. To neminovno iziskuje savršenstvo Njegove milosti i gospodarenja, a to dvoje sadrži savršenstvo Njegove vlasti i pohvale.

Njegova božanstvenost (Allah), gospodarenje (Er-Rabb), milost (Er-Rahman) i vlast (El-Melik) iziskuju sva ostala svojstva Njegovog savršenstva. Navedeno ne bi moglo pripasti onome koji nije živ, koji ne čuje sve, koji sve ne vidi, koji nije svemoćan, koji ne govori, koji ne radi šta god hoće i koji nije mudar u svojim djelima.

Specifičnosti Allahovih imena

Svojstva ljepote i veličanstvenosti su specifičnosti imena Allah;

Svojstva djelovanja, moći, određenja, štete i koristi, davanja i uskraćivanja te htijenja, snage i odredbe su specifičnosti imena *Er-Rabb*; Svojstva dobročinstva, darežljivosti, dobrote, samilosti, blagosti i nježnosti su specifičnosti imena *Er-Rahman. Er-Rahman* je Onaj Čije je svojstvo milost; *Er-Rahim* je Onaj Koji je robovima samilostan. Zato Uzvišeni kaže:

﴿وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا﴾

«On je prema vjernicima samilostan», (Er-Rahim), (El-Ahzab, 43.). I kaže:

﴿...بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ﴾

«...prema vjernicima je blag i samilostan», (Er-Rahim), (Et-Tevba, 128.).

A ne kaže *Er-Rahman* (Samilostan) Svojim robovima, niti *Er-Rahman* (Milostiv) *mu'minima*, iako je ime *Er-Rahman* na oblik *fa'lan*, koji ukazuje na širinu opisa i sadržajnost svih značenja kojima se opisuje. Znači da ljudi kažu *gadban* za onoga koji je ispunjen srdžbom, kao i *nedman*, *sekran*, *lehfan* za one koji su ispunjeni

kajanjem, pijanošću, žalošću, tako da oblik *fa'lan* ukazuje na širinu i obuhvatnost. Zbog toga se ime *Er-Rahman* često vezuje za uzvisivanje (istiva') na Aršu, kao što su to Njegove riječi:

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾

«Milostivi, Koji Se uzvisio nad Aršom», (Taha, 5.), kao i riječi:

﴿ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ الرَّحْمَنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا﴾

«A onda se nad Aršom uzvisio Milostivi; i upitaj o Njemu onoga koji zna!», (El-Furkan, 59.).

Uzvisivanje (istiva') učinio je na Svoj Arš imenom *Er-Rahman*, jer Arš obuhvata sva stvorenja, a i milost obuhvata sva stvorenja, kao što veli Uzvišeni:

﴿...وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ﴾

«...a milost Moja obuhvaća sve», (El-A'raf, 156.). Tako se On uzvisio (istiva') na najšire stvorenje (tj. Arš) najširim svojstvom (tj. rahmetom).

U vjerodostojnom hadisu, koji prenosi Ebu Hurejre, ﷺ, stoji da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: *"Kad je Allah odredio da će stvoriti stvorenja, zapisao je u Knjizi koja je postavljena kod Njega, na Aršu: 'Moja milost nadvladala je Moju srdžbu'"*[1] U drugoj verziji stoji: *"Ona Knjiga je kod Njega na Aršu"*[2] Razmisli o specifičnosti ove Knjige, koja se ogleda u spominjanju i vezivanju za milost, i u tome što je postavljena kod Njega, na Aršu. Uporedi to sa Njegovim riječima: "A onda se nad Aršom uzvisio", pa će ti se otvoriti velika kapija u spoznaji Uzvišenoga Gospodara.

Svojstva pravednosti, uskraćivanja i pružanja, unižavanja i uzvisivanja, davanja i uskraćivanja općenito, davanja ili uskraćivanja dostojanstva, potčinjavanja, vlasti i tome slično, ona su specifičnost imena *El-Malik – El-Melik*, a njega je isključivo vezao u suri Fatihi za Dan suđenja, a to je Dan nagrade prema pravdi, jer je On jedini Sudija, i to je Dan istine. Sve prije toga dana je kao časak. Taj dan je svrha i cilj, a dani dunjaluka su etape do njega.

---

[1] Buhari, 7.404; Muslim, 2.751; Tirmizi, 3.543; Ibn Madže, 189.
[2] Isto.

ZNAČENJE IMENA ER-RABB I ER-RAHMAN

Razmisli o povezanosti stvorenja sa ova tri imena: Allah, Er-Rabb i Er-Rahman. Razmisli kako iz njih proističu stvaranje, naredba, nagrada i kazna, kako ova imena objedinjuju, a i razdvajaju ljude! Jer, ona i spajaju i razjedinjuju.

Ime *Er-Rabb* potpuno spaja i objedinjuje sva stvorenja. On je Gospodar i Stvoritelj svih stvorenja. Ima nad svim moć. Niko ne izlazi iz okvira Njegovog gospodarenja. Sve što je na nebesima i Zemlji je pod Njegovom vlašću, Njemu je potčinjeno. Tako su sva stvorenja objedinjena svojstvom gospodarenja (rububijjet), a razjedinjena svojstvom božanstvenosti (ilahijjet). Pa su ga za Boga uzeli sretni, oni koji su pokorni Allahu, osim Kojeg drugog Boga nema. Svoj ibadet, oslanjanje, nadu, strah, ljubav, vraćanje, poniznost, strahopoštovanje i skrušenost iskazuju samo Njemu, Jedinome.

Ovdje su se ljudi podvojili u dvije grupe. Jedna je mušrička, koja ide u Vatru, i druga vjernička, koja ide u Džennet. *Rububijjet* ih spaja, ali ih *ilahijjet* razdvaja.

Vjera i šerijat, naredba i zabrana u svojoj manifestaciji i suštini su svojstva božanstvenosti. Stvaranje, odredba i djelovanje su svojstva gospodarenja. Nagrađivanje, kažnjavanje, Džennet i Vatra su svojstva vlasti.

On je vladar Dana sudnjeg. On naređuje Svojom božanstvenošću; upućuje i u zabludi ostavlja Svojim gospodarenjem; nagrađuje i kažnjava Svojom vlašću i pravednošću.

Sve ovo je spojeno i ne može se odvojiti jedno od drugoga. Što se tiče milosti, ona je veza između Allaha i Njegovih robova. Stvorenja Ga obožavaju, a On im je Gospodar. Milost je veza koja povezuje Gospodara sa stvorenjima. Iz milosti je poslao poslanike i objavio Knjige. Iz milosti upućuje i nastanjuje u Kuću nagrade. Iz milosti opskrbljuje, liječi i pruža blagodati. Između stvorenja i Stvoritelja stoji veza robovanja, a između Stvoritelja i stvorenja stoji veza milosti.

Povezanost Njegovog gospodarenja sa Njegovom milošću je kao povezanost Njegovog uzvisivanja nad Aršom sa Njegovom milošću. Riječi: "Milostivi koji upravlja Aršom", odgovaraju riječima: "Gospodara svjetova, Milostivog, Samilosnog".

Širina i sveobuhvatnost gospodarenja iz kojeg niko nije izuzet zahtijeva i širinu i sveobuhvatnost milosti. On obuhvata svaku stvar svojom vlašću i milošću, iako Njegovo gospodarenje svim svjetovima ukazuje na Njegovu uzvišenost od stvorenja i na to da je On iznad svega, kao što ćemo, inšallah, objasniti.

EL-MAHMUD (HVALJENI)

Spominjanje ovih imena nakon pohvale (hamd) i usmjerenja pohvale na ono što ona sadrži i iziskuje ukaz da je On hvaljen u Svojoj božanstvenosti (ilahijjetu), hvaljen u Svome gospodarenju (rububijjetu), hvaljen u Svojoj milosti, hvaljen u Svojoj vlasti. To ukazuje i na to da je On Bog dostojan hvale, Gospodar Hvaljeni, Svemilosnik Hvaljeni i Vladar Hvaljeni. Njemu pripada svako savršenstvo. Savršenstvo u svakom imenu pojedinačno, ali i savršenstvo kad se imena spajaju. Primjer za to su Njegove riječi:

﴿...وَاللَّهُ غَنِيٌّ حَمِيدٌ﴾

«...Allah nije ni o kome ovisan, On je jedini hvale dostojan!», (Et-Tegabun, 6.). Neovisnost je svojstvo savršenstva. I dostojnost hvale je svojstvo savršenstva. Ali, i neovisnost sa dostojanstvom hvale je također savršenstvo.

﴿...وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

«...A Allah sve zna i mudar je», (El-Hudžurat, 8.). Njegovo znanje je savršenstvo, kao i Njegova mudrost. Ali, i znanje sa mudrošću je savršenstvo.

﴿وَاللَّهُ قَدِيرٌ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

«Allah je svemoćan; Allah mnogo prašta i On je samilostan», (El-Mumtahina, 7.). Njegova moć je savršenstvo, Njegov oprost je savršenstvo, ali i moć sa oprostom je savršenstvo. Također, i oprost sa kudretom je savršenstvo, kao što se navodi u ajetu:

﴿...فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيرًا﴾

«...Allah mnogo prašta i sve može» (En-Nisa, 149.).

Znanje sa blagošću je savršenstvo, kao što se navodi u ajetu:

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

«Allah, zaista, sve zna i blag je», (En-Nisa, 11.).

Jer, svako ko ima moć ne oprašta, niti svako ko oprašta to čini pored toga što posjeduje moć (kudret).

Niti je svako ko zna i blag, niti je svaki ko je blag i znalac. Nema ništa ljepše nego kad se spoji blagost i znanje, oprost i moć, vlast i hvala, veličanstvo i milost:

﴿وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾

«A Gospodar tvoj je, zaista, silan i milostiv», (Eš-Šu'ara, 9.).

Otuda su Isaove, عليه السلام, riječi:

﴿إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

«Ako ih kazniš, robovi su Tvoji, a ako im oprostiš, silan i mudar Ti si», (El-Maida, 118.).

To je ljepše nego da je rekao: "Pa, ako im oprostiš, pa Ti si, oprostiv i milostiv". Odnosno, ako im oprostiš, to izvire iz Tvoje veličanstvenosti, što je savršenstvo moći, i iz mudrosti, što je savršenstvo znanja.

Ko oprašta iz nemoći i ne poznaje prijestup prijestupnika nije moćan, niti mudar i znan.

Štaviše, to nije ništa drugo nego nemoć, a Ti opraštaš iz pune moći, sa potpunim znanjem o svemu i sa mudrošću kojom postavljaš svaku stvar na njeno mjesto. Ovo je bolje nego da je na ovom mjestu rečeno: "Ti si Onaj Koji prašta i Koji je milostiv", jer bi to ukazivalo na traženje oprosta na neodgovorajućem mjestu, i to je prošlo. Da je tako rečeno, to bi značilo preklinjanje i traženje oprosta onome koji oprost ne zaslužuje, a to nije u skladu sa dostojanstvom Isaa, عليه السلام.

Naročito je to tako jer se radi o kontekstu spominjanja Allahove veličine i veličanstvenosti, kontekstu osvete onima koji Allahu pripisuju dijete, koje su uzeli za boga pored Njega. Zato je spominjanje sile i mudrosti priličnije od spominjanja milosti i oprosta.

Suprotno ovome je Ibrahima Halila, عليه السلام, dova:

﴿...فَمَن تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

«...Onaj ko bude mene slijedio – moje je vjere, a onaj ko bude protiv mene ustajao, pa – Ti, uistinu, praštaš i samilostan si», (Ibrahim, 36.).

On nije rekao: "Ti si Silni i Mudri", kao Isa, ﷺ, jer je ovo mjesto (kontekst) dove, tj: "Oprosti im i smiluj im se tako što ćeš ih vratiti iz širka u tevhid i iz griješenja u pokornost', kao što stoji u hadisu: *"Moj Bože, oprosti mom narodu, jer oni ne znaju"*.[1]

U svemu navedenom je najočitiji dokaz da su Allahova imena izvedena iz svojstava i značenja koja su u njima. Svako ime odgovara onome što je spomenuto s njim i s čime je povezano, bilo da se radi o Njegovim djelima, bilo o Njegovim naredbama. Allah je Onaj Koji upućuje na ono što je ispravno.



[1] Buhari, 3.477; Muslim, 1.792; Ibn Madže, 4.025; Ahmed, 3.600.

STEPENI UPUTE

Upute su posebne i opće. Ukupno ima deset njihovih stepeni:

Prvi stepen

Obraćanje Uzvišenog Allaha nekome Svome robu na javi, i to direktno, bez posrednika. Ovo je najviši stepen upute (hidajeta), kao što je Allah razgovarao sa Musaom, ﷺ, sinom Imranovim, neka je na njega i na našeg poslanika Allahov salavat i selam. U tom smislu Uzvišeni kaže:

﴿وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا﴾

«A Allah je sigurno s Musaom razgovarao» (En-Nisa, 164.).

Na početku ovog ajeta je spomenuta objava (vahj) Nuhu, ﷺ, i drugim vjerovjesnicima poslije njega. A zatim, na kraju ajeta, posebno je spomenut Musa, ﷺ, obavještenjem da je Allah razgovarao sa njim. To nam ukazuje na to da je ono što je postigao Musa, ﷺ, posebnije od općenite objave (vahja), koja je spomenuta na početku ovog ajeta. Zatim, ovaj govor je potvrđen infinitivom (tj. teklim), sa čime su odbačene sve iluzije muattila, džehmija, mu'tezila i drugih da se radi o nadahnuću (ilhamu) ili znaku (išaretu) ili determinaciji unutarnje misli, nečemu drugom osim govora. Ovaj razgovor, Allaha, ﷻ, sa Musaom, ﷺ, potvrđen je infinitivom koji označava doslovno značenje, a odbija mogućnost bilo kakvog prenesenog, metaforičkog značenja.

El-Ferra kaže: "Arapi ono što dođe do čovjeka nazivaju govorom, na koji god način to došlo, ali ne potvrđujući to infinitivom. A ako govor potvrde infinitivom, onda se to odnosi na govor u doslovnom smislu. Kao, naprimjer, htijenje, pa se kaže 'čovjek hoće htijenjem' *(erade iradeten)*, time označavajući stvarno htijenje. I kaže se 'zid hoće', a ne kaže se 'zid hoće htijenjem', jer je htijenje zida metafora, a ne stvarno značenje".

Uzvišeni kaže:

﴿وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنظُرْ إِلَيْكَ﴾

«I kad Nam Musa dođe u određeno vrijeme, i kad mu Gospodar njegov progovori, on reče: 'Gospodaru moj, ukaži mi Se da Te vidim!'», (El-A‘raf, 143.).

Ovo obraćanje i razgovor su različiti od onoga prvog obraćanja s kojim je Musa, عليه السلام, bio poslan Faraonu. U ovome govoru, Musa, عليه السلام, traži viđenje, a u prvom govoru ga nije tražio. Sada dobija Ploče (Elvah) i to biva u tačno određenom roku koji mu je Allah obećao, dok je prvi razgovor bio bez najave. Allah mu je tada rekao:

﴿قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي . . .﴾

«O, 'Musa', reče On, 'Ja sam tebe odlikovao nad ostalim svijetom poslanstvom Svojim i govorom Svojim...'», (El-A‘raf, 144.), tj. mojim *teklimom* (direktnim obraćanjem), što je jednoglasno mišljenje (idžma’) učenjaka prvih generacija.

Allah je u Kur'anu obavijestio da je Musaa, عليه السلام, zovnuo (munadat) i da je sa njim razgovarao (munadžat). Munadat je iz daljine, a *munadžat* je iz blizine.

U hadisu o Israu, pri viđenju Musaa, عليه السلام, na šestom ili sedmom nebu, po različitosti rivajeta, spominje se: “A to je zbog toga što je bio odlikovan razgovorom sa Allahom”.[1]

Da je ovaj govor *(teklim)* poput vahja, koji su imali i ostali vjerovjesnici, ova odlika, koja se spominje u hadisima ne bi imala nikakvog značenja, niti bi Musa, عليه السلام, bio nazvan Sagovornikom Milostivog *(Kelimur-Rahman)*.

---

[1] Nesai; 450; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if – munker). Da je Musa عليه السلام, bio odlikovan da govori sa Allahom, to potvrđuju predaje koje govore o šefa'atu, kada će ljudi tražiti od Poslanika da se za njih zauzmu. Pa kada dođu do Musaa عليه السلام, reči će mu : “...Allah te je odabrao između ljudi da si s Njegovim poslanicima i s tim što je razgovarao s tobom.“ Vidi Buhari, 4.476, 6.565 i 7.510; Muslim, 193; Ebu Davud, 4.702.

Uzvišeni kaže:

﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ...﴾

«Nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jednom od tri načina: nadahnućem, ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom voljom, objavljuje ono što On želi...», (Eš-Šura, 51.).

Tako je napravljena razlika između obraćanja vahjom, obraćanja slanjem izaslanika (meleka) i obraćanja iza zastora.

Drugi stepen

Objava (vahj) koja je svojstvena vjerovjesnicima. U tom smislu Uzvišeni je rekao:

﴿إِنَّآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ كَمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَىٰ نُوحٍ وَٱلنَّبِيِّـۧنَ مِنۢ بَعْدِهِۦ...﴾

«Mi objavljujemo tebi kao što smo objavljivali Nuhu i vjerovjesnicima poslije njega...», (En-Nisa, 163.). Uzvišeni je također rekao:

﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ إِنَّهُۥ عَلِيٌّ حَكِيمٌ﴾

«Nijednom čovjeku nije dato da mu se Allah obraća osim na jednom od tri načina: nadahnućem, ili iza zastora, ili da pošalje izaslanika koji, Njegovom voljom, objavljuje ono što On želi. – On je, zaista, Uzvišen i Mudar», (Eš-Šura, 51.).

U ovom ajetu je vahj učinio jednom od vrsta govora (teklim), kao i što je vahj iz sure En-Nisa vrsta govora, ali sa dva različita aspekta. On je, s jednog aspekta, posebno obraćanje, govor bez posrednika', a sdrugog aspekta je opći govor (teklim), koji podrazumijeva dostavljanje značenja različitim načinima. U jezičkom značenju, vahj je brzo i skriveno dostavljanje, a njegove vrste ćemo kasnije spomenuti.

Treći stepen

Slanje izaslanika meleka poslaniku ljudi. Melek od Allaha objavi ono što mu je naređeno da mu dostavi.

Ovo su tri stepena koji su svojstveni samo poslanicima. Ne može ih posjedovati niko drugi osim njih.

Zatim se ovaj melek izaslanik može pojaviti u liku čovjeka, da ga poslanik vidi i razgovara sa njim, ili u svom stvarnom liku, ili da melek uđe u poslanika i objavi mu ono što je naređeno, a zatim se odvoji od njega. Sve tri ova načina su se dogodila našem poslaniku, ﷺ.

Četvrti stepen

To je *tahdis* (nadahnuće, pronicljivost). Ovaj stepen je ispod stepena posebne objave (vahja) i ispod stepena iskrenog *(sidika)*. Ovaj stepen je imao Omer ibnul-Hattab, ؓ, za kojeg je Poslanik, ﷺ, rekao: *"U ummetima prije vas bilo je onih koji su bili dosjetljivi (nadahnuti), pa ako ih bude u ovom ummetu, onda će to biti Omer ibnul-Hattab".*[1]

Čuo sam šejhul-islama Tekijuddina ibn Tejmijju, Allah mu se smilovao, da je rekao: "Kategorično tvrdi da su bili u ummetima prije nas, a vezao je njihovo postojanje u ovom ummetu česticom 'ako', iako je ovo najbolji ummet. To je zato što su prijašnji ummeti imali potrebu za takvim ljudima, a ovaj ummet je neovisan od njih zbog upotpunjenja Objave. Tako Allah nije učinio da ovaj ummet ima potrebu za ljudima koje će On nadahnuti, niti onima koji imaju otkrovenje (kešf) ili snoviđenje. Stoga je ovo uvjetovanje "ako bude" za postojanje onih koji su nadahnuti zbog kompletnosti ovog ummeta i njegove neovisnosti o takvim ljudima, a ne zbog njegove manjkavosti".

Muhaddes je onaj ko u svojoj unutarnjosti ili u srcu osjeti nadahnuće za nečim, pa bude onako kako je nadahnut.

Naš šejh je rekao: "*Siddik* (iskreni, istinoljubivi) potpuniji je od *muhaddesa* (nadahnutog), jer je *siddik*, svojom potpunom iskrenošću i potpunim slijeđenjem, neovisan od *tahdisa*, *ilhama* i *kešfa*. Siddik je predao sve, srce i svoju tajnu *sirr*, vanjštinu i nutrinu, Resulullahu, ﷺ".

Također je rekao: "Ovaj muhaddes bi ono čime je nadahnut predočio Objavi sa kojom je došao poslanik. Pa, ako se slaže,

[1] Buhari, 3.689; Ahmed, 8.263.

prihvatao bi, u suprotnom – ne. Iz ovoga znamo da je stepen iskrenosti (siddikijjet) iznad nadahnuća (tahdis)".

I rekao je: "Što se tiče mnogih šarlatana i neznalica koji kažu: 'Izvijestilo me moje srce od moga Gospodara', tačno je da ih je srce izvijestilo, ali od koga? Od šejtana ili od Gospodara?"

I rekao je: "Što se tiče muhaddesa ovog ummeta, on ne bi tako govorio, niti je ikad tako postupao. Allah ga je sačuvao da tako govori. Čak je njegov pisar jednom napisao: "Ovo je ukazao Allah vođi pravovjernih Omeru ibnul-Hattabu", pa je Omer, رضي الله عنه, rekao: "Ne! Izbriši i napiši: 'Ovo smatra Omer ibnul-Hattab, pa ako je tačno – od Allaha je, a ako je greška – od Omera je, a Allah i Njegov Poslanik su čisti od toga".

Omer, رضي الله عنه, o (kelali)[1] je rekao: "Govorim prema svome mišljenju. Pa, ako je tačno – od Allaha je, a ako je greška – od mene i šejtana je".

Pogledaj ovu dvojicu, ova dva stepena, dva govora, dva stanja. Svakom daj njegovo pravo i nemoj krivotvoreno i ono što je originalno činiti istim.

Peti stepen

Razumijevanje (fehm). Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَدَاوُودَ وَسُلَيْمَانَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ الْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ
شَاهِدِينَ ۝ فَفَهَّمْنَاهَا سُلَيْمَانَ وَكُلًّا آتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا﴾

«I Davudu i Sulejmanu, kad su sudili o usjevu što su ga noću ovce nečije opasle – i Mi smo bili svjedoci suđenju njihovu – i učinismo da Sulejman pronikne u to, a obojici smo mudrost i znanje dali», (El-Enbija, 78.-79.). Spomenuta su ova dva plemenita poslanika, koji su pohvaljeni da imaju znanje i mudrost, a Sulejman, عليه السلام, istaknut je razumijevanjem slučaja koji je spomenut.

Upitan je Ali ibn ebi Talib, رضي الله عنه: "Je li vas Allahov poslanik, ﷺ, odlikovao nečim mimo drugih ljudi?" Odgovorio je: "Ne, tako mi Onoga Koji daje da klija zrnje i stvara ljude, osim razumijevanjem Knjige, koju Allah daje robu, i onim što je na ovoj stranici". A na

[1] Situacija kad umrli ili umrla iza sebe ne ostavi dijete, a ima sestru ili brata.

sahifi (stranici) bili su ispisani propisi o krvarini i oslobađanju zarobljenika te da se musliman ne ubija zbog nevjernika (kafira).

U pismu Omera ibnul-Hattaba, رضي الله عنه, koje je poslao Ebu Musau el-Ešariju, رضي الله عنه, stajalo je: "Čuvaj razumijevanje, čuvaj razumijevanje koje ti se spušta!"

Razumijevanje je Allahova blagodat Svome robu. To je svjetlo koje je Allah ubacio u srce Svoga roba, pa on njime spozna i shvati ono što drugi ne mogu spoznati i što ne shvataju. On razumije iz slova Objave ono što drugi ne razumiju, iako su Kur'an i sunnet pred svima sačuvani.

Razumijevanje od Allaha i Njegovog Poslanika, ﷺ, znak je iskrenosti i istinoljubivosti (siddikijjet) i dokaz Allahove naklonjenosti (vilajet). Prema ovome razumijevanju se razlikuju učenjaci, pa jedan može vrijediti kao hiljadu drugih. Pogledaj primjer razumijevanja Ibn Abbasa kad su ga Omer, رضي الله عنه, i ostali sudionici Bitke na Bedru upitali o suri *Iza džae nasrullahi*. Iz ove sure je Ibn Abbas razumio da je ona «poziv Uzvišenog Allaha Svome Poslaniku. Ona je nagovještaj blizine Poslanikovog *edžela*, preseljenja na Ahiret». Omer, رضي الله عنه, složio se sa njegovim tumačenjem. Osim njih dvojice, nijedan ashab to nije tako razumio i pored toga što je Ibn Abbas bio najmlađi. Kako bi on u ovoj suri našao nagovještaj blizine Poslanikove, ﷺ, smrti da nije imao posebno razumijevanje?

Ovo razumijevanje može biti toliko prefinjeno da dosegne značenja koja većina ljudi ne mogu pojmiti, pa su im, pored tekstova šerijata, potrebna nova objašnjenja. Onome ko je nadaren ovakvim razumijevanjem, pored slova Objave nije potrebno ništa drugo.

Šesti stepen

To je općenito objašnjenje (bejan am). Objašnjenje istine i njeno odvajanje od neistine dokazima tako da srce svjedoči istinu kao što oko svjedoči ono što vidi. Ova kategorija je Allahov dokaz Njegovim stvorenjima. Allah neće nikoga kazniti, niti u zabludi ostaviti prije nego što mu dostavi ovo objašnjenje. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ﴾

«Allah neće zavesti s Pravoga puta (jedan) narod nakon što mu ga je ukazao, dok mu ne objasni čega se treba čuvati», (Et-Tevba, 115.).

Ovo ostavljanje u zabludi im je Allahova kazna nakon toga što nisu prihvatili Allahovo objašnjenje Pravog puta i nisu ga se pridržavali nakon toga. Zato im je uslijedila kazna na taj način što su nakon Upute odabrali zabludu. Allah nikad nikoga nije ostavio u zabludi prije nego što mu nije dostavio ovo objašnjenje.

Ako ovo spoznaš, spoznat ćeš tajnu Allahovog određenja *(kadera)*, odagnat ćeš mnoge sumnje i nejasnoće o ovome i uočit ćeš Allahovu mudrost o tome zašto je neke Svoje robove ostavio u zabludi. Kur'an ovo jasno objašnjava na mnogo mjesta. Takvi su i ajeti:

﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ...﴾

«...i kad oni skrenuše ustranu, Allah učini da i srca njihova ustranu skrenu...», (Es-Saff, 5.);

﴿وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ...﴾

«I što su govorili: 'Naša su srca okorjela', Allah im je, zbog nevjerovanja, njihova srca zapečatio...» (En-Nisa, 155.).

Prvo je nevjerništvo (kufr) inata, a drugo nevjerništvo je sljepoća srca. Kaže Uzvišeni:

﴿وَنُقَلِّبُ أَفْئِدَتَهُمْ وَأَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوا بِهِ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَنَذَرُهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ﴾

«Mi preokrećemo njihova srca i njihove poglede (pa neće vjerovati) kao što nisu ni prije vjerovali. Mi ćemo ih ostaviti da lutaju u obijesti!» (El-En'am, 110.).

Allah ih je kaznio zbog ostavljanja puta imana nakon što su bili na njemu, uvjereni u njegovu ispravnost, tako što je okrenuo (prevrnuo) njihova srca i poglede, pa se nisu uputili imanu. Dobro razmisli o ovome ajetu! U njemu je veliko objašnjenje! Uzvišeni kaže:

﴿وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ﴾

«I Semudu smo na Pravi put ukazivali, ali njima je bila milija sljepoća od Pravoga puta...», (Fussilet, 17.).

Ovo je uputa koja dolazi nakon objašnjenja i dokaza. To objašnjenje je samo nijjet, ali ne i nužnost. Jer, ako se za ovu uputu nakon nje ne pojavi druga uputa, time se neće ni postići potpuna uputa, a to je Allahovo usmjerenje (tevfik) i nadahnuće (ilham).

Ovo općenito objašnjenje se dijeli na dvije vrste: objašnjenje ajetima koji se slušaju i uče i objašnjenje ajetima koji se gledaju i zapažaju. Sve su to znakovi Allahove jednoće, Njegovih imena i

svojstava i Njegovog savršenstva i dokazi koji ukazuju da su poslanici govorili istinu. Zato Allah u Svojim ajetima koji se uče, Kur'anom poziva robove da razmisle o ajetima koji se gledaju, tj. Svemir, i podstiče ih da razmišljaju i o jednima i o drugima. S ovim objašnjenjem su poslani poslanici, a njih nasljeđuju učeni. Tek nakon toga Allah ostavlja u zabludi koga hoće. Uzvišeni Allah veli:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللَّهُ مَن يَشَاءُ وَيَهْدِي مَن يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

«Mi nismo poslali nijednog poslanika koji nije govorio jezikom naroda svoga, da bi mu objasnio. A Allah ostavlja u zabludi onoga koga hoće i ukazuje na Pravi put onome kome hoće; On je silan i mudar», (Ibrahim, 4.).

Poslanici objasne, a Allah u zabludi ostavi koga hoće, a uputi koga hoće, sve u skladu sa Svojom veličanstvenošću i mudrošću.

Sedmi stepen

To je posebno objašnjenje (bejan has). Ovo objašnjenje rezultira i posebnom uputom. Uz ovo objašnjenje dolazi Allahova pažnja, podrška i izbor. Allah iz takvoga srca odstrani uzroke stradanja, pa ono bude upućeno. Uzvišeni o ovoj kategoriji veli:

﴿إِن تَحْرِصْ عَلَىٰ هُدَاهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَن يُضِلُّ﴾

«Ma koliko ti želio da oni budu na Pravom putu, Allah neće ukazati na Pravi put onome koga je u zabludi ostavio...» (En-Nahl, 37.). Kaže Uzvišeni:

﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ﴾

«Ti, doista, ne možeš uputiti na Pravi put onoga koga ti želiš da uputiš – Allah ukazuje na Pravi put onome kome On hoće», (El-Kasas, 56.).

Dakle, općenito objašnjenje (bejan 'am) predstavlja nijjet, a posebno objašnjenje (bejan has) posljedica je i učinak.

Osmi stepen

To je stepen slušanja. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ﴾

«Da Allah zna da od njih može biti ikakva dobra, učinio bi da čuju, a da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni i inače glave okreću» (El-A'raf, 23.).

Kaže Uzvišeni:

﴿وَمَا يَسْتَوِي الْأَعْمَىٰ وَالْبَصِيرُ، وَلَا الظُّلُمَاتُ وَلَا النُّورُ، وَلَا الظِّلُّ وَلَا الْحَرُورُ، وَمَا يَسْتَوِي
الْأَحْيَاءُ وَلَا الْأَمْوَاتُ إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ﴾

«Nisu nikako isti slijepac i onaj koji vidi, ni tmine i svjetlo, ni hladovina i vjetar vrući, i nisu nikako isti živi i mrtvi. Allah će učiniti da čuje onaj za koga On hoće, a ti ne možeš one u grobovima dozvati», (Fatir, 19.-22.).

Ovo slušanje je specifičnije od slušanja dokaza. Oni čuju srcima, dok je slušanje dokaza slušanje samo ušima. Jer, govor ima riječi i značenja, pa se on vezuje i za uši i za srce. Riječi dospijevaju do ušiju, a značenja do srca. Uzvišeni je slijedećim ajetom negirao kjafirima da su čuli ono što trebaju čuti, a to je udio srca, a potvrdio im je slušanje riječi koje su udio ušiju:

﴿مَا يَأْتِيهِم مِّن ذِكْرٍ مِّن رَّبِّهِم مُّحْدَثٍ إِلَّا اسْتَمَعُوهُ وَهُمْ يَلْعَبُونَ، لَاهِيَةً قُلُوبُهُمْ﴾

«I ne dođe im nijedna nova opomena od Gospodara njihova kojoj se, slušajući je, ne podsmjehuju srca rasijanih» (El-Enbija, 2-3)

Ovakvo slušanje – koje ne donosi plod i željeni cilj – ne koristi, ono je samo dokaz protiv onoga koji sluša. Ko sluša rasijanim i nemarnim srcem, ovako zapitkuje:

﴿...مَاذَا قَالَ آنِفًا أُولَٰئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللَّهُ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ وَاتَّبَعُوا أَهْوَاءَهُمْ﴾

«...'Šta ono on maloprije reče?' To su oni čija je srca Allah zapečatio i koji se za strastima svojim povode» (Muhammed, 16).

Razlika između ove kategorije slušanja i prethodne kategorije razumijevanja je u tome što se slušanje postiže posredstvom ušiju, dok je razumijevanje obuhvatnije i općenitije. S ove tačke gledišta, slušanje

je specifičnije. Razumijevanje je, opet, specifično iz drugog ugla, tj. vezuje se za željeno značenje, popratne pojave, dodatke i išarete.

Ovo slušanje je dostavljanje onoga što se želi obraćanjem do srca, koje, opet, rezultira njegovim citiranjem. Dakle, ovo slušanje ima tri stepena: slušanje ušima, slušanje srcem i slušanje prihvatanja i odziva.

Deveti stepen

To je stepen ilhama, nadahnuća. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوَّاهَا ، فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾

«I duše i Onoga koji je stvori pa joj Put dobra i Put zla shvatljivim učinio» (Eš-Šems, 7.-8.).

Kad je Husajn ibn Munzir el-Huzai primio islam, rekao mu je Poslanik, ﷺ: *"Reci: Moj Gospodaru, nadahni me ispravnošću i razboritošću i sačuvaj me od zla moje duše (nefsa)!"*[1]

Ilham je općenitiji od tahdisa, jer svi vjernici, shodno svome imanu, imaju izvjesno nadahnuće. Tako je svaki vjernik nadahnut određenom razboritošću kojom je postigao iman, dok je za tahdis Poslanik, ﷺ, rekao: *"Ako ih bude u ovom ummetu, onda je to Omer ibnul-Hattab".*[2]

Tahdis je posebno nadahnuće (ilham), odnosno objava pametnim i punoljetnim ljudima mimo poslanika, što pokazuje ajet:

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَى أُمِّ مُوسَى أَنْ أَرْضِعِيهِ﴾

«I Mi objavismo Musaovoj majci: 'Doji ga..'» (El-Kasas, 7). Ili:

﴿وَإِذْ أَوْحَيْتُ إِلَى الْحَوَارِيِّينَ أَنْ آمِنُوا بِي وَبِرَسُولِي﴾

«I kad sam učenicima objavio: 'Vjerujte u Mene i Poslanika Moga...'», (El-Maida, 111.).

To može biti i objava stvorenjima mimo ljudi, kao što Uzvišeni veli:

﴿وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ﴾

«Gospodar tvoj je pčeli objavio: 'Pravi sebi kuće u brdima i u dubovima i u onome što naprave ljudi'» (En-Nahl, 68.).

---

[1] Tirmizi, 3.483; Za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

[2] Buhari, 3.689; Ahmed, 8.263.

Sve je ovo objava nadahnućem. Najčešći oblik ovoga nadahnuća jesu govor i obraćanje koje melek ubaci u srce vjernika obraćajući se njegovoj duši. To nam otkriva poznati hadis: *"Šejtan ubacuje misao u čovjekovo srce, a i melek ubacuje misao. Šejtanova misao je podsticaj na zlo i opovrgavanje obećanja; misao meleka je podsticaj na dobro i potvrda obećanja"*.[1]

Zatim je Poslanik, ﷺ, proučio:

﴿الشَّيْطَانُ يَعِدُكُمُ الْفَقْرَ وَيَأْمُرُكُم بِالْفَحْشَاءِ وَاللَّهُ يَعِدُكُم مَّغْفِرَةً مِّنْهُ وَفَضْلًا﴾

«Šejtan vas plaši neimaštinom i navraća vas da budete škrti, a Allah vam obećava oprost i nagradu Svoju», (El-Bekare, 268.).

Uzvišeni kaže:

﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا﴾

«Kad je Gospodar tvoj nadahnuo meleke: 'Ja sam s vama, pa učvrstite one koji vjeruju!», (El-A'raf, 12.). U tumačenju ovog ajeta stoji: Učvrstite njihova srca i obradujte ih pobjedom. A neki kažu da ajet znači: Budite prisutni sa njima u borbi! Oba tumačenja su ispravna, jer su meleki sudjelovali u borbi i učvrstili srca vjernika.

Ilham je Allahov *vaiz* u srcima Njegovih robova vjernika. U hadisu koji prenosi Nevvas ibn-Sem'an navodi se da je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Uzvišeni Allah navodi primjer Pravog puta (Siratil-mustekima): Sa strana su mu zidovi, na zidovima su otvorene kapije, na kapijama su spušteni zastori, na početku Puta stoji glasnik koji poziva, a drugi glasnik poziva iznad Puta. Pravi put je islam, dva zida su Allahove granice, otvorene kapije su Allahove zabrane, neka niko ne krši Allahove granice da ne bi otkrio zastor, prekršio zabranu! Glasnik na početku Puta je Allahova Knjiga; glasnik iznad Puta je Allahov opominjač (vaiz) u srcu svakoga vjernika"*.[2] Ovaj vaiz u srcu vjernika je božansko nadahnuće *(ilham)* posredstvom meleka.

---

[1] Tirmizi, 2.988; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

[2] Tirmizi, 2.859; Ahmed, 17.182, (4/183); Hakim, (1/73.); za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

Misao šejtana je njegovo lažno obećanje koje daje čovjeku kad mu naređuje i zabranjuje. Kao što Uzvišeni veli:

﴿يَعِدُهُمْ وَيُمَنِّيهِمْ وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾

«On im obećava i primamljuje ih lažnim nadama, a ono što im šejtan obeća samo je obmana», (En-Nisa, 120.). Omer, ﷺ, rekao je Gajlanu ibn Selemi, koji je, također, bio ashab, kad je pustio ženu, a imetak podijelio svojim sinovima: "Mislim da je to šejtan – koji kriomice prisluškuje – čuo da ćeš uskoro umrijeti, pa ti je to ubacio u misli". Šejtanska došaptavanja su puna grešaka. Poslanik, ﷺ, upitao je Ibn Sa'ida: *"Šta vidiš?"*, pa mu je Ibn Sa'id odgovorio: "Vidim iskrenog i lažljivca". Poslanik, ﷺ, reče: *"Ti si obmanut (pomiješane su ti istina i laž)!"*"[1]

Šejtansko nagovaranje se mora odbaciti. U doglednom vremenu se neminovno pokaže njegova neistinitost.

Deseta kategorija

To su istiniti snovi koji su dio poslanstva. Poslanik, ﷺ, rekao je: *"Istiniti san je jedan od četrdeset šest dijelova poslanstva".*[2]

Istiniti snovi su početak objave (vahja). Snovi su istiniti onoliko koliko je čovjek iskren. Najistinitije snove ima onaj ko je najiskreniji u govoru. Poslanik, ﷺ, izvijestio je da će u ahiri-zemanu biti mnogo istinitih snova. To je zato što će ljudi biti vremenski daleko od doba vjerovjesništva i njegovih tragova, pa će vjernicima taj nedostatak biti nadoknađen snovima.

Što se tiče vremena kad je svjetlo Objave bilo jako, tada ljudi nisu imali potrebu za istinitim snovima. Vjerovjesnik, ﷺ, rekao je: *"Od vjerovjesništva su ostali samo mubešširati".* Neko upita: «A šta su to mubešširati, Allahov Poslaniče?»' Reče: *"Istiniti snovi koje vjernik vidi ili mu oni budu pokazani"*[3]

Ako se snovi muslimana podudaraju, onda se prihvataju kao istina. Ashabi su sanjali da je Lejletul-Kadr u posljednjoj trećini ramazana, pa je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Vidim da su vam se snovi podudarili da je Lejletul-kadr u posljednjih deset noći. Pa, ko je bude tražio, neka*

[1] Buhari, 3.055; Muslim, 2.926; Tirmizi, 2.247.

[2] Buhari, 6.987, 6.989; Muslim, 2.264; Tirmizi, 2.271, Ebu Davud, 5.018.

[3] Buhari, 6.990.

je traži u posljednjih deset noći ramazana"[1] San je kao otkrovenje *(kešf)*. Neki snovi su od Milostivog, neki potiču od *nefsa*, a neki od šejtana. Poslanik, ﷺ, rekao je: *"Tri su vrste sna: san od Allaha, san kojim šejtan rastužuje i san čovjeka koji o nečemu mašta svojim nefsom, pa to vidi u snu"*[2]

Samo se snovi koji su od Allaha smatraju uzrocima Upute. Snovi vjerovjesnika su objava (vahj) jer su njihovi snovi zaštićeni od šejtana, o čemu se slaže sav Ummet. Zbog toga je, na osnovu sna, Ibrahim, عليه السلام, htio zaklati svoga sina Ismaila, عليه السلام. Što se tiče snova običnih ljudi, oni se trebaju podrediti Objavi, pa ako je san u saglasnosti sa Objavom, postupat će se po njemu; u suprotnom, ne.

Neko će upitati: Šta kazati o tome ako su snovi istiniti ili podudarni? Odgovor glasi: Istiniti san ne može biti u suprotnosti s Objavom. Istiniti san pobuđuje potrebu za slijeđenjem šerijata. Pa, ko želi da mu snovi budu istiniti, neka govori istinu, neka jede halal hranu, neka izvršava naredbe, a kloni se zabrana i neka liježe pod abdestom okrenut prema Kibli, neka spominje Allaha dok ga san ne savlada. Ko tako postupa, njegov san gotovo da ne može biti neistinit. Najistinitiji snovi su oni u praskozorje, kad se spušta milost i oprost. Tada šejtani miruju. Suprotno tome je vrijeme akšama, kad su šejtani aktivni i raštrkani. Ubade ibn Samit, رضي الله عنه, rekao je: "San vjernika je govor kojime mu se njegov Gospodar obraća dok on spava".



---

[1] Buhari, 6.991, Muslim, 1.165; Ahmed, 4.485.

[2] Muslim, 3.263; Tirmizi, 2.270; Ebu Davud, 5.019; Ibn Madže, 3.906.

FATIHA SURA KOJA LIJEČI

Fatiha sadrži dva lijeka:
Lijek za srce i lijek za tijelo

Što se tiče lijeka za srce, on je u potpunosti sadržan u njoj. Bolesti i poremećaji srca uzrokovani su iskvarenošću znanja i iskvarenošću namjere. Rezultat toga su dvije ubitačne bolesti: zabluda (dalal) i srdžba (gadab).

Zabluda je posljedica iskvarenosti znanja, a srdžba je posljedica iskvarenosti namjere. Ove dvije bolesti su osnova svim drugim bolestima srca.

Uputa (hidajet) na Pravi put sadrži lijek protiv bolesti zablude. Zbog toga je traženje ove upute dovom najveća obaveza svakoga roba. To je dova koja je obaveza u svakom danu i noći, na svakom namazu, i to zbog velike potrebe da se postigne željena uputa. Tu molbu i traženje ništa drugo ne može nadomjestiti.

Dostizanje poruke ajeta *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in* (Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo)' znanjem i spoznajom, djelom i stanjem sadrži lijek za bolest pokvarenog srca i loše namjere. Pokvarenost namjere vezuje se za ciljeve i sredstva. Pa, ko bude tražio prolazni, ništavni i kratkotrajni cilj, koristeći se na tome putu svim raspoloživim sredstvima, obje vrste njegove namjere bit će pokvarene. U takvom stanju je svako ko želi postići nešto mimo Allahovog zadovoljstva i robovanja Njemu. Takvi su *mušrici* (oni koji Allahu pripisuju sudruga), oni koji slijede pohotu i strasti i kojima to predstavlja jedini cilj i oni koji se žele domoći vlasti i položaja koristeći se i dozvoljenim i nedozvoljenim sredstvima. Ako im se na putu postizanja položaja isprijeći istina, oni je skrše i pogaze; ako u tome ne uspiju, onda oštro odbacuju istinu, pa, ako i u tome ne uspiju, onda je zaobilaze i zanemaruju, koristeći druge puteve. Spremni su odbaciti istinu i izolirati je u svojim poslovima i sudovima i pri realizaciji propisa.

Ako je istina, pak, na njihovoj strani i u njihovu korist, žestoko se za nju zalažu i pokoravaju joj se, ne zato što je to istina, nego zbog toga što se slaže sa njihovim ciljevima i hirovima i zato što će ih učiniti pobjednicima.

﴿وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُم مُّعْرِضُونَ، وَإِن يَكُن لَّهُمُ الْحَقُّ
يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ، أَفِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَمِ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَن يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ بَلْ
أُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

«I kad budu pozvani Allahu i Poslaniku Njegovu da im on presudi, tada jedna skupina od njih okreće glavu. A ako su u pravu, dođu njemu (Poslaniku) žurno i pokorno. Je li u njihovim srcima bolest (licemjerstvo) ili sumnjaju ili se boje da će im Allah i Njegov Poslanik učiniti nepravdu? Ne, oni su pravi silnici», (En-Nur, 48.-50.).

Znači, njihova namjera je pokvarena i u pogledu ciljeva i u pogledu sredstava kojima se služe. Kad oni propadnu, iščeznu i nestanu ciljevi koje su tražili, dožive najveću propast i razočarenje. Kad se istina pokaže i pobijedi, a laž propadne, kad se veze koje su bile među njima pokidaju i uvjere se da ne pripadaju karavanu spasa i sreće, tada će se najviše kajati i očajavati. To se umnogome pokazuje još i na dunjaluku, a napuštanjem dunjaluka – smrću i dolaskom Allahu – postaje još očitije, dok u *berzahu* (kaburskom životu) njena jasnoća i obistinjenje bivaju još veći, da bi se to u potpunosti otkrilo na Danu susreta, kad se Istina pokaže i dožive uspjeh oni koji su se pridržavali Istinu, a nastradaju lažovi, kad spoznaju da nisu bili u pravu i da su bili prevareni i obmanuti. Međutim, tada im spoznaja i uvjerenje neće koristiti.

Takvo je stanje i s onim ko bude tražio najviši cilj i najveću želju, ali ne sredstvima kojima se to postiže, nego sredstvima za koja takav misli da su ispravna, a ona su, ustvari, najveće zapreke. Njegov status je kao i status već spomenutog, jer su u obojice loše namjere. Toj bolesti, osim lijeka *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in* (Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo) nema drugog lijeka. Taj lijek se sastoji od šest dijelova:

- robovanja jedino Allahu,
- po Njegovoj naredbi i po Njegovom šerijatu,

- a ne po svome hiru,
- niti po mišljenju, stanju i idejama ljudi,
- uz traženje pomoći od Njega za robovanje Njemu,
- a neoslanjajući se na sebe, vlastite snage i potencijal ili bilo šta drugo mimo Njega.

To su dijelovi *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in*, pa kad ih vješt doktor, koji dobro poznaje bolesti, dijagnosticira, a bolesnik ih upotrijebi u skladu s liječničkom preporukom – postiže se potpuno ozdravljenje. Ako nešto bude manjkalo prilikom izlječenja, to je zbog izostavljanja jednog, dva ili više spomenutih dijelova.

Zatim srce biva izloženo dvjema velikim bolestima koje će ga sigurno odvesti u propast ukoliko ih ne preduhitri ili ne suzbije. To su *rija* (pretvaranje, *rijaluk*, dvoličnost) i *kibur* (oholost). Rijaluk se liječi sa *Ijjake na'budu* (Samo Tebe obožavamo), a *kibur* sa *Ijjake neste'in* (Samo od Tebe pomoć tražimo).

Često sam slušao šejhul-islama Ibn Tejmijja, Allah mu se smilovao, kako kaže: *Ijjake na'budu* suzbija rijaluk, dvoličnost, a *Ijjake neste'in* suzbija kibur, oholost.

Pa kad se čovjek izliječi od bolesti rijaluka (sa *Ijjake na'budu*), od bolesti oholosti i samodopadljivosti (sa *Ijjake neste'in*) i bolesti zablude i neznanja (sa *Ihdine's-siratal-mustekim*), bit će lišen bolesti i oboljenja i zaodjeven zdravljem i postići će potpunu blagodat. Bit će od onih kojima su blagodati podarene, a "ne od onih na kojima je srdžba", a to su oni čije su namjere loše, koji znaju Istinu, ali se po njoj ne vladaju, a "niti od zalutalih", a to su oni s neispravnim znanjem, kojima je Istina nepoznata i koji su lišeni spoznaje.

Stoga, sura koja sadrži ova dva lijeka zavrjeđuje da se njome liječi od svake bolesti. Pošto ona sadrži lijek za srce, koji je važniji od lijeka za tijelo, svakako da sadrži i onaj drugi, što ćemo kasnije pojasniti.

Za srca koja Allahov govor shvataju i razumiju posebnim razumijevanjem, nema djelotvornijeg lijeka od značenja ove sure.

A što se tiče lijeka za tijelo, spomenut ćemo dio onoga što se prenosi sunnetom: U Buharijevom *Sahihu* je zabilježen hadis od Ebul-Mutevekkila en-Nadžija, on od Ebu Seida el-Hudrija, da je grupa Poslanikovih, ﷺ, ashaba naišla kraj nekog arapskog – naselja, a mještani im nisu dopustili da se tu ulogore, niti su ih ugostili.

Škorpion ujede njihovog prvaka i mještani dođoše ashabima pitajući: "Imate li lijeka ili među vama ima onoga ko liječi odučavanjem (ruk'jom)?" Ashabi rekoše: "Da, ali nam vi niste dali da se ulogorimo kod vas! Nećemo pristupiti liječenju dok nas za to ne nagradite!" Oni im na ime izlječenja odrediše stado ovaca, pa je jedan ashab proučio Fatihu. Bolesnik ustade kao da mu se ništa nije dogodilo. Pa smo rekli: "Ne činite sa stadom ništa dok ne dođemo do Poslanika, ﷺ! "Kad su mu ispričali slučaj, Poslanik, ﷺ, rekao je: *"Kako si znao da je Fatiha lijek? Jedite (od stada), a i meni odredite jedan dio!"*[1]

Ovaj hadis potvrđuje da je učenjem Fatihe izliječen bolesnik kojeg je ujela zmija i drugi lijek nije bio potreban. Ona ga je, možda, izliječila bolje nego što bi ga izliječio neki drugi lijek.

I sve to, iako mjesto ili osoba izlječenja nisu bili podesni, bilo je zato što stanovnici toga naselja nisu bili muslimani ili zato što su bili škrti i zlobni.

Pa, kako li tek djeluje na podesnom mjestu!?



[1] Buhari, 5.737; Muslim, 2.201; Tirmizi, 2.063; Ebu Davud, 3.418; Ibn Madže, 2.156.

FATIHA SURA KOJA OPOVRGAVA NEISPRAVNA VJEROVANJA

Fatiha oporvrgava lažna ubjeđenja svih religija i sekti, a i demantira novatore i zabludjele iz ovog ummeta.

Dva su načina za spoznaju istine: općeniti i detaljni.

Općeniti način

Pravi put *(Siratul-mustekim)* podrazumijeva spoznaju Istine, njeno slijeđenje i pretpostavljanje svemu ostalom, te ljubav prema Istini, pokoravanje i pozivanje jedino na nju i borbu protiv njenih neprijatelja, shodno mogućnostima.

Istina (hakk) ono je čega se pridržavao Allahov poslanik, ﷺ, i njegovi ashabi, a to su znanje i praksa u vezi sa svojstvima Uzvišenog, sa Njegovim imenima, Njegovom jednoćom, Njegovim naredbama i zabranama, obećanjima i prijetnjama, suštinama imana koje su na stanovištu onih koji putuju Uzvišenom Allahu.

Sve to je povjereno Allahovom poslaniku, ﷺ, a ne mišljenjima, niti sposobnostima ljudi, a ni njihovim idejama i terminologiji. Svako znanje ili djelo koje proizlazi iz svjetiljke njegovoga poslanstva, gdje je sačuvana izvornost i originalnost njegove predaje – to je Pravi put. U suprotnom, to je put onih na koje se odnosi srdžba Allahova, ﷻ, (jevreji) i onih koji su zalutali (kršćani).

Prema tome, tri su puta: put Allahova poslanika, ﷺ, i onoga sa čime je on došao, put onih koji su na sebe srdžbu navukli (jevreji), a to je put onih koji su spoznali Istinu, pa su joj se suprotstavili, i put onih koji su zalutali (kršćani), a to je put onih koje je Allah sa Svoga puta skrenuo.

Zbog toga su Abdullah ibn Abbas, r.a, i Džabir ibn Abdullah, r.a, rekli: "Siratul-mustekim (Pravi put), to je islam". A Abdullah ibn Mes'ud, رضي الله عنه, i Ali ibn Ebi Talib, رضي الله عنه, rekli su: "To je Kur'an". Ovo mišljenje potvrđuje i *merfu'-hadis* koji bilježe Et-Tirmizi i drugi.

Sehl ibn Abdullah je rekao: "Pravi put, to je put *ehli-ssunneta vel-džemaata*".

Bekr ibn Abdullah el-Muzeni je rekao: "Pravi put, to je put Allahova poslanika, ﷺ."

Nema sumnje da je Pravi put ono čega se pridržavao Allahov poslanik, ﷺ, i njegovi ashabi, kad su u pitanju znanja i djela, a to je spoznaja istine, njeno prakticiranje i pretpostavljanje svemu ostalom. To potvrđuju i obuhvataju sve prethodne izjave. Ovim uopćenim načinom saznajemo da je sve što je u suprotnosti sa time ustvari batil (neistina, laž). A neistina je put dva ummeta: onih koji su na sebe srdžbu navukli (jevreji) i onih koji su zalutali (kršćani).

ZA RUBUBIJJET, ALLAHOVU VLAST, GOSPODARENJE I STVARANJE, NIJE POTREBAN DOKAZ

Detaljna spoznaja

Detaljna spoznaja se postiže upoznavanjem neispravnih vjerskih pravaca, a ajeti Fatihe obuhvataju i opovrgavanje tih pravaca, pa kažemo: Dvije su vrste ljudi – oni koji priznaju Hakka Uzvišenog i oni koji Ga negiraju. Fatiha ukazuje na postojanje Uzvišenoga Stvoritelja i dokaz je protiv onih koji Ga poriču. Ukazuje na Njegovo postojanje potvrđujući Njegovo stvaranje, vlast i gospodarenje nad svim svjetovima. Dobro promotri svijet, visoki (nebeski) i niski (zemaljski) i sve njegove dijelove i uvidjet ćeš da sve svjedoči i ukazuje na njihovoga Stvoritelja i Gospodara. Poricanje i negiranje Gospodara svjetova je, po čistom razumu i prirodi, kao poricanje i negiranje nepobitnoga znanja. U tome nema razlike. Čak je kod ljudi čistog i zdravog razuma i prirode izraženije postojanje Stvoritelja nad stvorenim, aktera nad akcijom, umjetnika nad umjetničkim djelom.

Stoga, istinski poznavaoci (arifun), pronicljivi i učeni ljudi *(erbabul-besa'ir)* Allahom dokazuju Njegova djela i stvorenja, dok obični ljudi ukazuju na Njega Njegovom savršenošću stvaranja i Njegovim djelima. Nema sumnje da su oba pravca ispravna, istinita i spomenuta u Kur'anu.

Brojni su dokazi Njegove savršenosti stvaranja. Dokazivanje Allahom (Stvoriteljem), to je, uistinu, nešto veliko. Na to su ukazali vjerovjesnici govoreći svojim narodima:

﴿أَفِي اللَّهِ شَكٌّ...﴾

«Zar (može postojati) sumnja u Allaha...?» (Ibrahim, 10).

To znači: Zar sumnjati u Allaha, pa tražiti dokaz o Njegovom postojanju? Pa, koji je dokaz ispravniji i jasniji od Njega?! Kako onome što je jasnije i uočljivije tražiti dokaz manje jasnim i prikrivenim?! Zatim su vjerovjesnici ukazali na dokaz riječima:

﴿...فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...﴾

«...Stvoritelja nebesa i Zemlje...».

Čuo sam šejhul-islama Tekijjuddina ibn Tejmijja, Allah mu se smilovao, kad kaže: "Kako tražiti dokaz o Onome Koji je dokaz o svemu?", a često je citirao slijedeći stih:

Umovima ništa ispravno nije
ako je potrebno dokazati dan.

Jasno je da je postojanje Uzvišenog Gospodara ljudima čistih umova i prirode vidljivije od postojanja dana. A onaj ko tako ne vidi, neka kori svoj um i prirodu.

LJUDI SE RAZILAZE O PITANJU ULUHIJJETA (ALLAHOVO ISKLJUČIVO PRAVO DA BUDE OBOŽAVAN)

Postoje skupine ljudi kojima njihova priroda pokaže Istinu samo do ove tačke, pa Allahu ne pripisuju sudionika u Njegovom rububijjetu – stvaranju, vlasti i gospodarenju. Ne potvrđuju da pored Njega ima drugi stvoritelj, ali čine širk u *ilahijjetu*. Oni potvrđuju da je jedino On Gospodar, Vlastodržac i Stvoritelj svega, da je On Gospodar njihov i njihovih predaka, Gospodar sedam nebesa i Arša Velikog. Međutim, oni, i pored toga, robuju drugome i obožavaju druge, izjednačavaju ih sa Allahom u ljubavi, pokornosti i veličanju. To su oni koji su, pored Allaha, druga božanstva uzeli. Oni nisu upotpunili svoju obavezu prema *Ijjake na'budu* (Samo Tebi robujemo), iako imaju udjela u *Na'buduke* (Robujemo Ti). Dakle, oni nemaju udjela u *Ijjake na'budu*, što opširnije znači: Ne robujemo nikome osim Tebi – ljubavlju, strahom, nadom, pokornošću i

veličanjem. Zbog toga je *Ijjake na'budu* potvrda *(tevhid-i uluhijje)* Allahove jednoće u ibadetu i negiranje sudioništva (širka) u njemu. Isto tako je *Ijjake neste'in* (Samo od Tebe pomoć tražimo) potvrda *(tevhid-i rububijje)* Allahove jednoće u stvaranju, vlasti i upravljanju i negiranje sudioništva (širka) u njemu.

Također, Njegove riječi: *Ihdine's-siratal-mustekim siratal-lezine en'amte alejhim* (Uputi nas na Pravi put, na Put onih kojima si dao svoje blagodati) označavaju nosioce monoteizma (tevhida). A oni su ostvarili *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in* (Samo Tebi robujemo, obožavamo Te, i samo od Tebe pomoć tražimo). A pripadnici *širka* (oni koji pripisuju Allahu sudionika) su oni na koje se odnosi Allahova srdžba (jevreji) i oni koji su zalutali (kršćani).

OPOVRGAVANJE NIJEKANJA ALLAHOVIH SVOJSTAVA

Fatiha sa nekoliko aspekata demantira *džehmijje* (jude koji negiraju Allahova svojstva), pa negiraju da je Allahovo biće okićeno svojstvima poput znanja, moći, opskrbljivanja itd. Oni su ljudi neupotpunjenoga monoteizma (tevhida).

Jedan od tih aspekata su riječi: *El-Hamdu lillahi* (Hvala Allahu) jer potpuna hvala zahtijeva i postojanje svega zbog čega se hvali, a to su savršena svojstva i veličanstvene vrline. Onaj ko ne posjeduje savršena svojstva, takav uopće i nije dostojan hvale.

U najboljem slučaju, zbog nečega jest hvaljen, a zbog nečega nije. Takvome, dakle, ne pripada potpuna hvala u svakom slučaju, sa svih mogućih aspekata. Apsolutna, potpuna hvala pripada samo onome ko posjeduje sva savršena svojstva. Ako mu nedostaje samo jedno svojstvo, shodno tome će mu biti uskraćena hvala.

Zatim, svojstvo rahmeta potvrđuje i druga svojstva koja su, uz ovo, neophodna, poput života, volje, moći, sluha, vida i ostalih.

Također, i svojstvo *rububijjeta* (iz imena *Er-Rabb*) potvrđuje i sva svojstva djelovanja, a svojstvo *ilahijjeta* potvrđuje sva svojstva savršenstva, i bićem i djelima, kao što smo pojasnili.

Ako je Allah hvale dostojan Bog, Gospodar, Milostivi, Samilosni, Vladar, Obožavani, Koji pomoć pruža, Upućivač, Koji ni'mete daruje, Koji je zadovoljan i Koji se srdi, negirati Mu ta svojstva je pokušaj spoja između dviju potpunih suprotnosti, a to je nemoguće.

Ovaj metod na dva načina obuhvata potvrdu svojstava o kojima smo obaviješteni Objavom.

Prvi način je da su Allahova svojstva neminovna posljedica Njegove apsolutne savršenosti. Tako je Njegovo uzdignuće na Aršu neminovna posljedica Njegove uzvišenosti i veličine, kao što je Njegovo spuštanje na zemaljsko nebo u drugoj polovini noći nužna posljedica Njegove milosti (rahmeta) i *rububijjeta*. Isti je slučaj i sa ostalim svojstvima.

Drugi način je da neka svojstva navodi Objava da bi se Allah njima pohvalio i da bi sa njima upoznao Svoje robove. Nijekanje tih svojstava ili njihovo krivo tumačenje predstavlja negiranje onoga na šta upućuju. Ti možeš putem Objave ili putem razuma potvrditi da su to svojstva savršenstva.

SLAMANJE DŽEBRA (DETERMINIZMA)

Fatiha, također, opovrgava i sektu džebrija, koji kažu da ljudi nemaju slobodu izbora u svojim djelima i da su primorani na djela. Ovo se može opovrgnuti sa više aspekata.

Prvi aspekt: Potvrđivanje Allahu sveopće hvale podrazumijeva da On ne kažnjava robove za ono što nisu u stanju uraditi, a niti za djela koja nisu njihova, kao što je njihova boja, rast i ostalo. Kad bi ih za to kažnjavao, kažnjavao bi ih za Svoje postupke u vezi sa njima. On kažnjava robove za njihova stvarna djela. Njemu pripada sveobuhvatna zahvala, pa je On čist od svake nepravde. On samo kažnjava za ona djela koja su robovi uistinu počinili. Njegova djela su pravedna, puna dobročinstva i koristi.

Drugi aspekt: Njegova imena *Er-Rahman* i *Er-Rahim* opovrgavaju prisilu i nepravdu. Kako neko može biti Milostiv, Samilostan, a da kažnjava roba za ono za šta rob nema snage, ili za ono što rob uopće nije počinio? Kako roba može obavezati onim što nije u stanju, a zatim ga za isto i kazniti? Ovo je suprotno rahmetu.

Treći aspekt: Robovi obožavaju i traže pomoć svojim riječima *(Na'budu* i *neste'in)*. To je stvarno značenje, a ne metafora. Allahu ne priliči da On obožava i traži pomoć. To su djela Njegovih robova, ona njima pripadaju. Rob uistinu obožava i traži pomoć, a Allah je Onaj Koji se obožava i od Kojeg se pomoć traži.

POTVRDA VJEROVJESNIŠTVA

Fatiha sa više aspekata demantira i one koji poriču vjerovjesništvo.

Prvi aspekt: Potvrđivanje Allahu potpune hvale podrazumijeva Njegovu savršenu mudrost, tj. da Allah nije uzalud stvorio stvorenja, niti će ih ostaviti bez cilja, bez naređenja i zabrana. Allah je na mnogim mjestima u Kur'anu istakao da je od toga čist. Allah je izvijestio da oni koji poriču poslanstvo i vjerovjesništvo ne poznaju Allaha pravom spoznajom, ne veličaju Ga i ne poštuju Ga koliko On to zaslužuje i pripisuju Mu ono što Mu ne dolikuje, a što je daleko od hvale i slave.

Ko *hamdu* (hvali) Njegovo pravo znanjem, spoznajom i razboritošću, iz njega će izvući *Ešhedu enne Muhammeden Allahov poslanik*, kao što će izvući i *Ešhedu en la ilahe illellah*. Takvom će kategorički biti jasno da je nepriznavanje poslanstva suprotno hvali, kao što je tome suprotno i negiranje savršenih svojstava i pripisivanje Allahu saučesnika.

Drugi aspekt: Njegova božanstvenost i činjenica da je On Bog zahtijeva da On bude Onaj Kome se robuje i Onaj Kome se pokorava. A nema drugoga načina da se nauči robovanje i pokoravanje osim putem poslanika.

Treći aspekt: On je Gospodar (Er-Rabb), a to zahtijeva naredbu i zabranu, kao i nagrađivanje dobročinitelja i kažnjavanje grješnika. To je suština *rububijjeta*. Ni to se ne može upotpuniti ničim osim poslanstvom i vjerovjesništvom.

Četvrti aspekt: On je *Er-Rahman* (Milostiv) i *Er-Rahim* (Svemilosan), pa savršenstvu Njegove milosti (rahmeta) pripada da robove upozna sa Sobom i Svojim svojstvima.

Da ih uputi na ono što će ih u tome učvrstiti, a i da im ukaže na ono što će ih od toga udaljiti i da ih nagradi za pokornost i dobročinstvo. Sve se to upotpunjuje slanjem poslanika i vjerovjesnika, što neminovno podrazumijeva Njegova milost.

Peti aspekt: Njegova vlast. Vlast zahtijeva djelovanje i riječima i djelima. *El-Melik* (Vladar) naređuje govorom, pa se Njegove naredbe provode onako kako On želi. *El-Malik* (Vlasnik) djeluje u Svojoj vlasti Svojim djelima. A sva vlast pripada Allahu, pa On djeluje na

svoja stvorenja i riječima i djelom. Djelovanje riječima se čini na dva načina: djelovanje riječima odredbe i djelovanje riječima vjere, i njima se postiže savršena vlast.

Slanje poslanika se ubraja u savršenstva vlasti. Samo takvog Vladara zamišljaju ljudske prirode i umovi. Nije vladar svaki vladar koji nema izaslanike koje šalje po svojoj carevini. Na ovaj način biva jasna i neminovnost postojanja meleka. Vjerovanje u njih je neminovna posljedica vjerovanja u Njegovu vlast. Oni su Allahovi izaslanici Njegovim stvorenjima.

Šesti aspekt: Potvrda Dana sudnjeg u kojem će Allah nagraditi dobre a kazniti loše. A to ne može biti osim nakon slanja poslanika i vjerovjesnika koji su dokaz za ili protiv ljudi.

Sedmi aspekt: On je Obožavani. A ne obožava se osim sa onim što On voli i sa onim čim je On zadovoljan. Ljudi mogu znati ono što On voli i ono sa čim je On zadovoljan preko poslanika. Pa je nijekanje poslanika nijekanje Obožavanog

Osmi aspekt: On upućuje na Pravi put. A Pravi put je spoznaja Istine i djelovanje po njoj, i to je najkraći put do cilja. To je prava linija i najkraća crta koja spaja dvije tačke. I to ne bi bilo poznato bez objašnjenja poslanika. Tako je slanje poslanika neophodnost.

Deveti aspekt: On obasipa blagodatima one koji su upućeni na Pravi put. A ta blagodat je upotpunjena slanjem poslanika. Allah na ovu blagodat, tj. na slanje poslanika, podsjeća u Svojoj Knjizi.

Deseti aspekt: Podjela ljudi na one na koje se odnose blagodati, na one na koje se izlila srdžba i na one koji su zalutali. Ova podjela je neminovna s obzirom na poznavanje i prakticiranje Istine. Oni koji znaju Istinu i prakticiraju je – na njih se odnose blagodati; oni koji znaju Istinu, ali joj se suprotstavljaju – na njih se izlila srdžba, dok su oni koji ne znaju Istinu – zalutali. Ova podjela je nastala nakon slanja poslanika. I da nije bilo poslanika, svi ljudi bi bili u istoj grupi. Dakle, podjela na ove grupe je nemoguća bez poslanstva. Ova podjela je neophodna stvarnost, pa je i poslanstvo neminovno.

Iz ovoga, kao i iz prethodnog objašnjenja, jasno je da Fatiha potvrđuje nagradu i kaznu, naredbu i zabranu. To je istina radi koje su stvoreni nebesa i Zemlja, dunjaluk i Ahiret. To podrazumijeva činjenica da samo On stvara i naređuje, pa je negiranje ove tvrdnje negiranje i te činjenice.

A ALLAH JE SIGURNO SA MUSAOM RAZGOVARAO

Ako je potvrđeno vjerovjesništvo i poslanstvo, onda se time potvrđuju govor i obraćanje. Suština poslanstva je dostavljanje govora Onoga Koji šalje poslanika. Jer, ako nema govora, šta bi taj izaslanik, ustvari, dostavio? Kako bi i on sam shvatio da je poslanik? Ispravni prethodnici su rekli: "Ko poriče Allahovo svojstvo govora i ne priznaje da je Kur'an Njegov govor, taj je porekao poslanstvo Muhammeda, ﷺ, čak i poslanstvo svih poslanika, čija je suština dostavljanje govora Uzvišenog Allaha".

Oni koji su porekli poslanstvo Muhammeda, ﷺ, o Kur'anu rekoše:

﴿إِنْ هَٰذَا إِلَّا سِحْرٌ يُؤْثَرُ ۝ إِنْ هَٰذَا إِلَّا قَوْلُ الْبَشَرِ﴾

«Ovo nije ništa drugo nego vradžbina koja se nasljeđuje, ovo su samo čovjekove riječi» (El-Muddessir, 24.-25.).

Tako rekoše o Kur'anu oni koji su ga čuli nakon što im je dostavljen, o Knjizi kojom su opomenuti.

Ko god tvrdi da Allah ne govori, on je kao i oni koje smo spomenuli. A Allah je iznad onoga što zulumćari govore.



ROBOVANJE I TRAŽENJE POMOĆI

Tajna stvaranja i naredbe, objavljenih Knjiga i zakona, nagrade i kazne svodi se na dvije rečenice koje su podijeljene između Gospodara i roba Njegovog. Polovina pripada Njemu, Uzvišenom, i to: *Ijjake na'budu* (Samo Tebi robujemo), a polovina Njegovome robu, a to je *Ijjake neste'in* (Samo od Tebe pomoć tražimo).

Ibadet (robovanje) zasniva se na dva temelja: krajnjoj ljubavi i krajnjoj poniznosti i pokornosti.

Arapi kažu: *Tarik mu'abbed*, što znači utrt, poravnan put. Tea'bbud je poniznost i poslušnost onome koga voliš a nisi mu poslušan, njemu nisi ni rob. Također, nisi rob ni onome kome si poslušan bez ljubavi. Bit ćeš rob kad spojiš i ljubav i poslušnost.

Zbog toga, oni koji poriču ljubav robova prema Njihovom Gospodaru, poriču suštinu robovanja. Oni koji negiraju da je On Voljeni Njegovih robova – a to je vrhunac njihovoga cilja, a zadovoljstvo njihovoga Gospodara je cilj njihove težnje – poriču Njega kao Boga iako priznaju da je On Gospodar svih svjetova i njihov Stvoritelj. Jer, to je krajnji domet njihovog *tevhida*, a to je *tevhid-i rububijje* (jednoća gospodarenja i vlasti), koji su priznavali i arapski mušrici, ali s tim nisu izašli iz *širka* (pripisivanja Allahu sudruga).

Kao što Uzvišeni kaže:

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾

«A ako ih pitaš ko ih je stvorio, zasigurno će reći: Allah», (Ez-Zuhruf, 87.). Uzvišeni kaže:

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ﴾

«A ako ih upitaš ko je stvorio nebesa i Zemlju, zasigurno će reći: Allah», (Ez-Zumer, 38.).

Uzvišeni također kaže:

﴿قُل لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ، سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ، قُلْ مَن رَّبُّ
السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ، سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ، قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ
شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ، سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ﴾

«Upitaj: Čija je Zemlja i sve ono što je na njoj, znate li? Allahova!, odgovorit će, a ti reci: Pa, zašto, onda, ne dođete sebi? Upitaj: Ko je Gospodar sedam nebesa i ko je Gospodar Arša veličanstvenog? Allah!, odgovorit će, a ti reci: Pa, zašto, se, onda, ne bojite? Upitaj: U čijoj je ruci vlast nad svim i ko uzima u zaštitu i od koga niko ne može zaštićen biti, znate li? Od Allaha!, odgovorit će, a ti reci: Pa, zašto, onda, dopuštate da budete zavedeni?», (El-Mu'minun, 84.-89.).

Ova njihova potvrda je dokaz protiv njih u pogledu *tevhid-i uluhijje* (da se samo Allah obožava), da ne smiju drugome robovati osim Njemu, kao što osim Njega nema stvoritelja a ni gospodara.

Isti'anet (traženje pomoći) zasniva se na dva temelja: pouzdanosti u Allaha i oslanjanju na Njega. Jer, čovjek nekoga smatra pouzdanim, ali se u svojim poslovima ne oslanja na njega jer ne ovisi od njega. A nekad se na nekog oslanja iako ga ne smatra pouzdanim zato što mu je potreban ili stoga što mu ne može naći zamjenu.

Tevekkul (pouzdanje u Allaha) proizlazi iz pouzdanosti i oslanjanja. To je suština riječi: “Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo”. Ova dva temelja, *tevekkul* i *ibadet* spomenuti su zajedno u Kur'anu na mnogo mjesta. Prethodni ajet je jedno od tih mjesta.

Drugo, riječi Šuajba, عليه السلام:

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

«A moj uspjeh je samo kod Allaha, na Njega se oslanjam i Njemu se iskreno obraćam» (Hud, 88.).

Treće, Njegove riječi:

﴿وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ
عَمَّا تَعْمَلُونَ﴾

«A Allahu pripada skriveno nebesa i Zemlje, i Njemu se sve vraća. Pa Njemu robuj i na Njega se oslanjaj», (Hud, 123.).

Četvrto, riječi Uzvišenog o vjerovjesnicima:

﴿رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾

«O naš Gospodaru, na Tebe se oslanjamo i Tebi se iskreno obraćamo i Tebi je povratak» (El-Mumtahina, 4.).

Peto, Njegove riječi:

﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا، رَّبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا﴾

«Spominji ime Gospodara svoga i Njemu se potpuno posveti, Gospodaru istoka i zapada, nema Božanstva osim Njega i u Njega se pouzdaj» (El-Muzzemmil, 8.-9.).

Šesto, Njegove riječi:

﴿ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

«To vam je, eto, Allah, Gospodar moj – u Njega se uzdam i Njemu se iskreno obraćam», (Eš-Šura, 10.).

Ovo je šest mjesta na kojima su zajedno spomenuta ova dva temelja. A to su: "Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo".

A to što je ibadet (robovanje) u Fatihi ispred isti'aneta (traženja pomoći), to je kao pretpostavljanje ciljeva sredstvima. Jer, ibadet je cilj robova. Oni su radi njega stvoreni. A traženje pomoći je sredstvo do toga. I zbog toga što su riječi "Samo Tebi robujemo" u vezi sa *uluhijjetom* i Njegovim imenom Allah, a "Samo od Tebe pomoć tražimo" u vezi su sa *rububijjetom* i Njegovim imenom *Er-Rabb*, pa je "Samo Tebi robujemo" zato ispred "Samo od Tebe pomoć tražimo", kao što je ime Allah ispred imena *Er-Rabb* na početku sure.

I stoga što je "Samo Tebi robujemo" Gospodarev dio, pa je to prva polovina – slavljenje i zahvala Uzvišenom Allahu, jer je jedino On dostojan toga. A "Samo od Tebe pomoć tražimo" je udio roba. To pripada njegovoj polovini, a to je: "Uputi nas na Pravi put", pa do kraja sure.

I zato što je traženje pomoći dio ibadeta, a ne obratno.

I zato što je traženje pomoći traženje od Njega, a ibadet radi Njega.

I zato što ibadet biva samo od iskrenog, a traženje pomoći i od iskrenog i onog koji to nije.

I zato što je ibadet Njegovo pravo kojim te zadužio, a isti'anet je traženje pomoći u *ibadetu.* To je objašnjenje Njegove milosti koju ti je podario. A ispunjavanje obaveze prema Njemu preče je od traženja milostinje.

I zato što je ibadet zahvala za blagodat kojom te obdario, a Allah voli zahvalne. A pružanje pomoći je Njegovo djelo i podrška tebi. Pa, kad se čvrsto prihvatiš robovanja Njemu i postaneš zarobljenik ibadeta, pomogne ti u tome. Prihvatanje ibadeta i postajanje njegovim zarobljenikom razlog je za dobijanje pomoći. I, što je rob potpuniji u ibadetu, Allahova pomoć mu je veća. Robovanje je obuhvaćeno s dvije pomoći. Pomoć prije njega, za njegovo prihvatanje i provođenje, i pomoć poslije njega, za drugi ibadet, i tako stalno, sve dok čovjek ne umre. To su tajne iz kojih se uviđa mudrost zašto je "Samo Tebi robujemo" ispred "Samo od Tebe pomoć tražimo".

Što se tiče spominjanja Obožavanog i Onog od Koga se traži pomoć ispred glagola, u tome je njihovo lijepo ophođenje prema Allahu što prvo spominju Njegovo ime, pa tek onda svoja djela. To je krajnja težnja i izraz velike pažnje prema Njemu. To je specifikacija koja se u arapskom zove *hasr*, koja ima snagu značenja: Ne robujemo nikome osim Tebi i ne tražimo ni od koga pomoć osim od Tebe. To znaju oni koji dobro osjećaju i poznaju arapski jezik. Razmisli o Njegovim riječima:

﴿وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾

«I samo se Mene plašite», (El-Bekare, 40.);

﴿وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ﴾

«I samo se Mene bojte», (El-Bekare, 41.). One imaju snagu značenja: Ne plašite se nikoga osim Mene, i: Ne bojte se nikoga osim Mene. Isto tako je *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in* u značenju: Ne robujemo nikom osim Tebi, niti tražimo pomoć ni od koga osim od Tebe. Svako ko ima ispravan osjećaj, razumije ovo iz konteksta. A u opetovanju *ijjake* po drugi put, u tome je pokazatelj uske povezanosti ovih stvari uz oba ova glagola. U ponavljanju zamjenice *Tebe* je snaga ove povezanosti, koje ne bi bilo ako bi zamjenica bila ispuštena. Kad bi kralju rekao: "Tebe volim i tebe se bojim", to bi označavalo iskazivanje ljubavi i straha samo prema njemu i pridavanje pažnje njegovom spominjanju, što ne nalazimo u riječima: Tebe volim i bojim se.

OD ALLAHA TRAŽIMO POMOĆ ZA ROBOVANJE NJEMU

Ljudi se u odnosu na ova dva temelja – a to su robovanje (ibadet) i traženje pomoći (isti'anet) – dijele na četiri vrste.

Najvrjednijoj i najboljoj vrsti pripadaju ljudi koji robuju Allahu i od Njega u tome pomoć traže. Robovanje Allahu je vrhunac njihove želje i molba da im u tome On pomogne i podrži ih. Stoga je najvrjednije što se traži od Uzvišenog – traženje pomoći za postizanje Njegovoga zadovoljstva.

To je ono čemu je Poslanik, ﷺ, poučio svoga prijatelja Muaza ibn Džebela, رضي الله عنه, kad mu je rekao: *"Muaze, tako mi Allaha, ja te uistinu volim, pa nemoj zaboraviti da poslije svakog namaza kažeš: Moj Gospodaru, pomozi mi da Te spominjem, da Ti zahvaljujem i da Ti lijepo činim ibadet".*[1]

Traženje pomoći za postizanje Njegovoga zadovoljstva, najvrjednija je dova, a primanje ove molbe je najvrjedniji dar. Sve vjerovjesničke dove su u značenju traženja pomoći u ibadetu i traženju zaštite od onoga što je tome suprotno te molba za upotpunjenje i olakšanje njenih uvjeta. Razmisli o tome!

Šejhul-islam Ibn Tejmijje, Allah posvetio njegovu dušu, rekao je: "Razmišljao sam o najkorisnijoj dovi, pa sam zaključio da je to traženje pomoći u postizanju Njegovoga zadovoljstva. Zatim sam uvidio da se to nalazi u Fatihi, u riječima 'Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo".



[1] Nesai, 1.303; Ebu Davud, 1.522; Ahmed, 21.621; Ibn Huzejme, 751; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

PRUŽANJE POMOĆI NEVJERNIKU DODATNI JE DOKAZ PROTIV NJEGA

Nasuprot njima je druga grupa, a to su oni koji se okreću od robovanja Njemu i traženja pomoći od Njega. Oni niti Allaha obožavaju, niti od Njega pomoć traže. Čak, ako neko od njih moli i zatraži pomoć od Njega, onda je to samo radi postizanja užitaka i prohtjeva, a ne radi zadobijanja zadovoljstva njihovog Gospodara, niti za ispunjenje obaveza prema Njemu. Od Njega, Uzvišenoga, pomoć traže i oni na nebesima i oni na Zemlji, i Njegovi prijatelji i neprijatelji, a On pruža pomoć i jednima i drugima.

Pored toga što je Iblis Njegovo najprezrenije stvorenje i Njegov neprijatelj, kad Mu se obratio radi svoje potrebe, On mu je uslišao i dao da u njoj uživa. Ali, to je Iblisu dodatak njegovoj nesreći i udaljenosti od Allaha i odbačenosti od Njega, pošto to nije bilo s namjerom postizanja Njegovoga zadovoljstva.

Tako će, zasigurno, svako ko od Njega traži pomoć u nečemu, a to ne bude pomoć u pokornosti prema Njemu biti udaljen od Njega i Njegovoga zadovoljstva. Neka svako pametan razmisli o tome stanju i kod sebe i kod drugih. Neka zna da Allahovo odazivanje onima koji od Njega traže pomoć nije zbog njihovog počasnog mjesta kod Njega. Jer, nekad Njegov rob traži neku potrebu, pa mu On udovolji, a u tome se kriju propast i nesreća. Tada je Njegovo odazivanje poniženje i gubljenje kod Njega svake vrijednosti. A nekad neodazivanje bude zbog Njegove počasti i ljubavi prema robu. Ne odaziva mu se da bi ga zaštitio i sačuvao, a ne iz škrtosti. To čini sa onim robom kojem želi ukazati Svoju ljubav i počast, prema kome se odnosi Svojom blagošću, a on zbog svog neznanja misli da ga Allah ne voli i ne ukazuje mu počast, a vidi da ispunjava želje drugih, pa loše pomisli o svome Gospodaru. To je slabost njegovoga srca, a da to on i ne opaža. Sačuvan od grijeha je onaj koga Allah sačuva. A čovjek je dokaz sam protiv sebe. To se pojavljuje kad čovjek počinje okrivljivati sudbinu, a ona mu je nepoznata, kao što je rečeno:

Onaj nemoćnog uma svoju priliku propusti

Pa kad mu nešto promakne, okrivi sudbinu.

Tako mi Allaha, da mu se otkrije mudrost i tajna, uvidio bi da kori sudbinu i optužuje i misli da je trebalo biti tako i tako. Ali, šta ja mogu? Slučajem ne upravljam ja! Pametan čovjek kori sebe, a onaj

koji ne zna kori odredbu svoga Gospodara. Stoga se dobro treba čuvati da se od Allaha nešto traži. Ako baš moraš tražiti, zamoli da bude samo ono što Uzvišeni zna da je u tome dobro. Prije svoje molbe, obavi istiharu namaz (traženje hajra). Neka istihara ne bude samo na jeziku, a bez spoznaje, neka ona ne bude istihara onoga koji ne zna u čemu je za njega korist, koji je u tome nemoćan i kome su njene pojedinosti nepoznate, onoga koji ne može sebi ni štetu nanijeti, ni korist pribaviti. Čak kad bi bio prepušten sam sebi, sigurno bi nastradao i bio izgubljen.

A kad ti nešto da bez tvoga traženja, zamoli ga da to bude pomoć za pokornost i sredstvo za postizanje Njegovoga zadovoljstva, a ne da bude ono što će te od Njega odvojiti, niti udaljiti od Njegovoga zadovoljstva. I nemoj pomisliti da je sve ono što je dao zbog čovjekove počasti kod svog Gospodara, a ni svako uskraćivanje zbog njegove beznačajnosti kod Njega. Njegovo darivanje i uskraćivanje je iskušenje i ispit kojim On Svoje robove ispituje. Uzvišeni Allah kaže:

﴿فَأَمَّا الْإِنسَانُ إِذَا مَا ابْتَلَاهُ رَبُّهُ فَأَكْرَمَهُ وَنَعَّمَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَكْرَمَنِ ۝ وَأَمَّا إِذَا مَا ابْتَلَاهُ فَقَدَرَ عَلَيْهِ رِزْقَهُ فَيَقُولُ رَبِّي أَهَانَنِ ۝ كَلَّا﴾

«A čovjek, kada ga Gospodar njegov iskuša pa mu počast ukaže i blagodatima ga obaspe, rekne: 'Gospodar moj mene je počastvovao'. A kad ga iskuša i opskrbu njegovu oskudnom učini, onda rekne: 'Gospodar moj me je ponizio'. A nije tako!» (El-Fedžr, 15.-16.).

Odnosno, nisam svakome kome sam nešto dao i blagodat darovao time počast ukazao. To nije zbog njegove počasti kod Mene, nego je to Moja kušnja i ispit za njega hoće li Mi biti zahvalan, pa da mu dam više od toga, ili će mi biti nezahvalan, pa da mu to oduzmem i nešto drugo mu pripremim. Niti sam svakoga koga sam na kušnju stavio time što sam mu nafaku učinio oskudnom želio poniziti, nego je to samo Moja kušnja i ispit za njega hoće li biti strpljiv, pa da mu iz neizmjerne nafake dam mnogo, mnogo više nego što ga je mimoišlo, ili će biti srdit, pa da njegov udio bude (Moja) srdžba.

Uzvišeni Allah osporava da je obilna nafaka počast, a da je siromaštvo poniženje kad kaže: "Nisam stavio Svoga roba na kušnju bogatstvom zbog toga što je on častan kod mene, niti sam ga iskušao siromaštvom zbog toga što ne vrijedi kod Mene". Obavijestio je da se

počast i poniženje ne dovode u vezu sa imetkom i obilnom i oskudnom nafakom. Uzvišeni Allah da nevjerniku obilnu nafaku, ali ne iz počasti, a oskudnu nafaku da mu'minu, ali ne da bi ga ponizio. Počastio je istinski samo onoga koga je počastio spoznajom o Sebi, ljubavlju prema Njemu i Njegovoj pokornosti, a ponizio je onoga ko je od Njega okrenuo glavu i prema Njemu bio neposlušan. Njemu pripada sva hvala i za ovo i za ono. A On je neovisan i hvale dostojan. Tako se sreća i ovog i onoga svijeta vraća riječima: *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo.*

MANJKAVOST JE ROBOVANJE BEZ TRAŽENJA POMOĆI

Treća vrsta ljudi su oni koji čine neku vrstu robovanja (ibadeta), ali bez traženja pomoći.

Oni se dijele u dvije podvrste. Jedni su *kaderije*, koji zagovaraju da je rob dobio sve što mu je predodređeno od dobrog i stoga mu u njegovim postupcima, koji su mu određeni, više neće biti pomognuto, jer je već potpomognut time što su mu dati zdravi organi, objašnjen Pravi put, poslani poslanici i data mogućnost djelovanja. Nakon ovoga, nije mu određena nikakva pomoć koju bi mogao tražiti. Čak je Allahovim prijateljima i neprijateljima pružena podjednaka pomoć. Potpomogao je jedne kao što je potpomogao i druge.

Međutim, Njegovi prijatelji su sebi izabrali vjerovanje, a neprijatelji nevjerništvo, s tim da Uzvišeni Allah nije uputio prve svojom dodatnom podrškom kojom ih je uveo u iman, niti je zbog nekog drugog razloga ove druge ostavio bez podrške, pa ih tako odveo u nevjerništvo. Ovo je manjkavo robovanje, uz koje nema traženja pomoći. Oni su prepušteni sami sebi. Pred njima je zatvoren put traženja pomoći i *tevhida*.

Ibn Abbas, r.a, rekao je: "Vjerovanje u kader (sudbinu) sastavni je dio *tevhida* (islamskog monoteizma), pa je onome ko vjeruje u Allaha a negira Njegovu odredbu njegovo negiranje (sudbine) poništilo njegov tevhid". Drugi su oni koji čine ibadete i zikrove, ali imaju veoma mali udio u *tevekkulu* (oslanjanju na Allaha) i traženju pomoći.

Njihova srca ne mogu obuhvatiti povezanost uzroka sa sudbinom te da se uzroci utapaju u sudbinu i sa sudbinom opstaju. Uzroci bez sudbine su kao mrtvaci koji nemaju nikakvog uticaja, ili čak kao nešto

nepostojeće, koje nema egzistenciju. Sudbina je kao duša, pokretač uzroka koji upućuje na Prvog Pokretača. Nemaju sposobnost da uvide Pokretača od pokrenutog, niti Onoga Koji daje uzroke, niti da sebi razdvoje činioca od sredstava za rad. Njihova odlučnost je oslabila, a ambicije opale.

Neznatan je njihov udio u *Samo od Tebe pomoć tražimo*, pa zbog toga ne mogu okusiti ljepotu robovanja protkanu *tevekkulom* i traženjem pomoći, iako nalaze slast u *nafilama* i dodatnim učenjima i zikrovima. Njihov udio u Allahovoj Uputi i uspjehu je sukladan njihovom traženju pomoći i *tevekkulu*, kao što su njihovo ostavljanje bez podrške i njihova slabost, niskost i nemoć sukladni netraženju pomoći i neznatnosti njihovoga *tevekkula*. Rob bi uklonio brdo s njegovoga mjesta ako bi mu to bilo naređeno kad bi se u Allaha istinski pouzdao i oslonio na Njega.

Pa ako pitaš: Šta znači *tevekkul* i traženje pomoći, odgovorit ću ti: To je stanje srca koje proizlazi iz spoznaje Allaha i vjerovanja u Njegovu jednoću u stvaranju i određivanju, davanju štete i pružanju koristi, darovanju i uskraćivanju. I da bude ono što On hoće, pa čak i ako to ljudi ne bi željeli, a da ne bude ono što neće, pa makar to ljudi i htjeli. Time se srce oslanja na Njega, svoj slučaj prepušta Njemu, s Njim bude smireno, Njemu vjeruje čvrsto vjerujući da je On dovoljan da se u tome na Njega osloni i da je On Taj Koji sve određuje i da ništa ne biva bez Njegovoga htijenja, htjeli to ljudi ili ne. Njegovo stanje je slično stanju djeteta i njegovih roditelja u onome što želi i čega se boji. Oni ga podstiču i zastrašuju. Podstrek i prijetnju određuju roditelji. Pogledaj kako je njegovo srce sasvim lišeno obraćanja pažnje drugima mimo roditelja. Njega je jedino briga šta će roditelji misliti. To je stanje onoga koji se oslanja. Onaj koji prema Allahu bude imao ovakav odnos, uistinu mu je Allah dovoljan. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُۥ﴾

«A ko se u Allaha pouzda, On mu je dovoljan», (Et-Talak, 3.).

Ako uz ovo bude bogobojazan, on će imati divan završetak. A ako nije bogobojazan, onda spada u četvrtu grupu.

To su oni koji svjedoče da su šteta i korist jedino od Allaha, da biva ono što On hoće, a ne može biti ono što On neće. Međutim, oni ne čine ono što je u vezi sa postizanjem Njegove ljubavi i zadovoljstva, nego se takvi oslanjaju na Njega i traže pomoć u postizanju svojih

želja, prohtjeva i ciljeva. To traže, pa im se to i omogući. Sudbina im bude naklonjena i pruži im se pomoć, bilo da se radi o imetku, vlasti ili časti kod ljudi, ili stanjima nekakvih otkrovenja, uticaja, snage i učvršćenja. Međutim, njihov ishod neće biti sretan. To je samo vidljiva vlast i imetak, a onaj koji to ima, ne znači da je u islamu, a pogotovo da je postigao *vilajet* (Allahovu zaštitu i blizinu).

Vlast, ugled, imetak i duhovna stanja daju se i dobrom i lošem, i vjerniku i nevjerniku. Onaj ko misli da nešto od spomenutog predstavlja dokaz Allahove ljubavi i Njegovog zadovoljstva i da je on jedan od Allahovih bliskih robova, taj je najveći neznalica i najudaljeniji od spoznaje Allaha i Njegove vjere i razlike između onoga što On voli i čime je zadovoljan od onoga što mrzi i prezire.

I spomenuta duhovna stanja pripadaju dunjaluku, kao što je slučaj sa vlašću i imetkom. Ako mu ona potpomognu u pokornosti Allahu, Njegovom zadovoljstvu i provođenju Njegovih naredbi, bit će zajedno sa čestitim i pravednim vladarima. U suprotnom, to je njegova nesreća, ono što ga od Allaha udaljava, a među nepravedne vladare i pokvarene bogataše uvrštava.

SLIJEĐENJE I ISKRENOST

Treba znati da rob ne može realizirati *Ijjake na'budu* (Samo Tebi robujemo) na dvije velike osnove.

Prva je slijeđenje Allahova poslanika, ﷺ, a druga je iskrenost namjere prema Onome Koji se obožava (Allah, ﷻ). To označava stvarnu realizaciju *Ijjake na'budu.* Shodno tome, ljudi se dijele na četiri grupe.

Prva grupa, oni koji su iskreni prema Allahu, Koji se obožava, a i slijede Allahova poslanika, ﷺ.

Oni su istinski nosioci *Ijjake na'budu* (Samo Tebe obožavamo). Sva njihova djela, riječi, udjeljivanje, uskraćivanje, ljubav i mržnja samo su radi Allaha, ﷻ. Njihovo ponašanje, javno i tajno, postoji isključivo radi postizanja zadovoljstva Allaha, Jedinoga. Time oni od ljudi ne žele ni nagradu, ni zahvalnost. Od njih ne traže ni ugled, ni pohvalu. Ne žele mjesto u njihovim srcima, niti bježe od njihovoga prijekora. Oni, čak, ljude vide kao obične stanovnike kaburova koji ne mogu donijeti nikakvu štetu, niti pribaviti korist, ni usmrtiti, niti oživjeti. Djelovanje radi ljudi, žudnja za postizanjem časti i pozicije

kod njih te nada u njihovu moć donošenja štete ili koristi nikad neće biti prisutna kod onih koji su spoznali ljude.

Ne, to biva samo s onima koji ne poznaju ni njih, ni Gospodara svoga. Onaj ko dobro poznaje ljude, pridavat će im mjesto koje im pripada. A ko spozna Allaha, sva svoja djela i riječi, davanje i uskraćivanje, ljubav i srdžbu, sve će činiti samo radi Njega. Onaj ko se, mimo Allaha, obraća samo ljudima, čini to zbog svoga neznanja o Allahu i neznanja o ljudima. Ali, onaj koji spozna Allaha i upozna i ljude, zasigurno će dati prednost obraćanju Allahu nad obraćanjem ljudima.

I, tako, sva njihova djela i ibadeti su u skladu sa Allahovom zapoviješću, sa onim što On voli i čime je zadovoljan. Upravo je to jedino djelo koje Allah prima. Radi njega iskušava Svoje robove smrću i životom. Uzvišeni Allah kaže:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾

«Onaj koji je dao smrt i život da bi iskušao koji od vas će bolje postupati», (El-Mulk, 2.).

I učinio je da ono što je na Zemlji bude njen ukras da bi ih iskušao ko će najbolje postupati.

El-Fudajl ibn Ijad je rekao: "Dobro djelo je ono što je najiskrenije i najispravnije". Rekoše: 'Ebu Ali, kakvo je to najiskrenije i najispravnije djelo?" On odgovori: "Djelo, ako je iskreno a nije ispravno, nije primljeno, a ako je ispravno a nije iskreno također nije primljeno sve dok ne bude i iskreno i ispravno. Iskreno je ono što je učinjeno radi Allaha, a ispravno je ono što je urađeno po sunnetu". U riječima Uzvišenog je spomenuto:

﴿فَمَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«Ko žudi da ga Gospodar njegov lijepo primi, neka čini dobra djela, i neka, klanjajući se Gospodaru svome, ne smatra Njemu ravnim nikoga», (El-Kehf, 110.).

I u Njegovim riječima:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾

«Ko je bolje vjere od onoga koji se iskreno preda Allahu, čineći još i dobra djela...», (En-Nisa, 125.).

Allah od djela prima samo ono što je učinjeno radi Njegovoga zadovoljstva, slijedeći Njegovu naredbu. Sva ostala djela su odbijena i vraćena počiniocu. Kad mu budu najpotrebnija, vratit će mu se poput razasute prašine. U *Sahihu* se prenosi od Aiše, r.a, hadis da je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Svako djelo koje mi nismo naredili (činili), odbijeno je".*[1]

Svako djelo kojim se ne slijedi Poslanik, ﷺ, samo će još više počinioca udaljiti od Allaha. Uzvišeni Allah se obožava samo onim što je On naredio, a ne prema mišljenjima i prohtjevima.

Druga grupa, oni koji nisu iskreni u namjeri, a ne slijede ni Poslanikov, ﷺ, put. Njihova djela nisu u skladu sa šerijatom, a nisu ni iskrena prema Allahu. To su kao djela onih koji se gizdaju radi ljudi, koji se pretvaraju onim što nisu propisali ni Allah, ni Njegov Poslanik, ﷺ. To su najgori i Allahu najmrži ljudi. Na njih se najviše odnose Njegove riječi:

﴿لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ بِمَا أَتَوا وَّيُحِبُّونَ أَن يُحْمَدُوا بِمَا لَمْ يَفْعَلُوا فَلَا تَحْسَبَنَّهُم بِمَفَازَةٍ مِّنَ الْعَذَابِ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

«Ne misli nikako da će oni koje veseli ono što rade i kojima je drago da budu pohvaljeni i za ono što nisu učinili – nikako ne misli da će se kazne spasiti, njih čeka patnja teška», (Ali-Imran, 188.).

Vesele se zbog novotarija, zabluda i širka koji čine, a vole da budu pohvaljeni da slijede sunnet i da su im namjere iskrene. Ovoj vrsti pripadaju mnogi koji sebe vezuju uz znanje, asketizam i ibadet a skrenuli su sa Pravoga puta. Oni čine novotarije, prihvataju zablude, pretvaraju se radi ljudi i žele popularnost. I žele da budu pohvaljeni za ono što ne čine da slijede Poslanika, ﷺ, da su iskreni u djelima i da posjeduju znanje, a, ustvari, na njih je Allah srdit i oni su zalutali.

Treća grupa, oni koji su iskreni u svojim djelima, ali koja nisu u skladu sa naređenim, kao što su neuki koji su pobožni i koji sebe vezuju uz povučenost od dunjaluka i asketizam. U takvom stanju su svi koji Allaha obožavaju na način koji On nije propisao vjerujući da se tim svojim ibadetom približavaju Allahu. Takvi su, naprimjer oni koji

[1] Buhari, 2.697; Muslim, 1.718; Ebu Davud, 4.606; Ibn Madže, 14; Ahmed, 23.929, 24.604.

slušanje zviždukа i pljeskanje rukama, osamljivanje radi kojeg se ostavlja i džuma-namaz ili džemat, spajanje dana i noći u postu, post kad ljudi bajramuju i tome slično smatraju dobrim djelima koja približavaju Allahu.

Četvrta grupa, oni čija su djela u skladu sa naređenim, ali nisu učinjena radi Allaha. To su dobra djela onih koji se pretvaraju, kao što je onaj koji se bori "protiv dušmana" da bude viđen, ili zbog bijesa, ili da bi pokazao hrabrost, ili koji ide na hadždž ili uči Kur'an da bi ljudi o tome pričali. Njihova djela su prema vanjštini, ali nisu i u suštini dobra djela. Zbog toga neće biti primljena.

﴿وَمَآ أُمِرُوٓا۟ إِلَّا لِيَعْبُدُوا۟ ٱللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ...﴾

«A naređeno im je da se samo Allahu klanjaju, da Mu iskreno, kao pravovjerni, vjeru ispovijedaju...», (El-Bejjine, 5.).

Naređeno im je da Allahu ibadet čine shodno onome kako je propisano i da u svome robovanju budu iskreni ispovijedajući ibadet samo Njemu. To su nosioci *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in* (Samo Tebe obožavamo i samo od Tebe pomoć tražimo).

TAČNA VAGA ZA VREDNOVANJE IBADETA

Kad je riječ o najvrjednijem, najkorisnijem i najvažnijem ibadetu, nosioci *Ijjake na'budu* (Samo Tebi ibadet činimo) imaju četiri stava. Shodno tome, oni su svrstani u četiri grupe.

Prva grupa, oni koji smatraju da je najkorisniji onaj ibadet koji je duši najteži i najnaporniji. Kažu: «Ono što je najteže duši, to je suština pokoravanja». I kažu: «Nagrada je shodna količini napora». Navode i hadis koji nema osnove: "Najvrjednija djela su najcrvenija", tj. ona koja su najteža i najnapornija. Oni su ljudi *mudžahede* (naprezanja i truda) i ljudi koji tlače *nefs* (koji dokidaju *nefske*, duševne prohtjeve). Govore: «Duša (nefs) može samo sa *mudžahedom* (borbom) postati ispravna i ustrajna, jer su u njenoj prirodi lijenost, slabost i težnja za materijalnim. Stoga, ona ne može biti ispravna nikako drukčije osim uz zastrašivanje i stalno nametanje teških i napornih djela.

Druga grupa, oni koji najvrjednijim djelom smatraju odricanje od dunjaluka i ostavljanje njega. I to na način da se od dunjaluka uzme samo ono što je nužno, da mu se ne pridaje pažnja i da se zapostavi interes za bilo čime što je u vezi s njim. I oni sami su podijeljeni u

dvije potgrupe. Obični svijet koji to uzima kao cilj, pa tome stremi, tako postupa i druge istome poziva govoreći: «Ovo je vrjednije od svakoga znanja i ibadeta». Tako, oni *zuhd* (odricanje od dunjaluka) smatraju najboljim i najvažnijim ibadetom. Njihovi odličnici, pak, smatraju to indirektnim ciljem te smatraju da se *zuhdom* želi postići zatvaranje srca prema svakom osim prema Allahu, posvećivanje i ljubav samo Njemu, pokajanje i oslanjanje samo na Njega, bavljenje samo onim čime je On zadovoljan, stalno spominjući Njega srcem i jezikom. Uza sve to, potrebna je i neprestana samokontrola. Jer, u suprotnom, srce se raščlanjuje i cijepa.

Treća grupa, oni koji smatraju da je najvrjedniji i najkorisniji ibadet od kojeg drugi ljudi imaju znatne koristi. Smatraju da je to bolje od onih djela koja donose manjkavu korist (korist samo onima koji ih čine). Stoga, oni smatraju da su pažnja prema siromasima, dobročinstvo prema ljudima, rješavanje njihovih potreba te njihovo materijalno i moralno potpomaganje najkorisnija i najvrednija djela. Tome su se priklonili i time se bave.

Svoj stav dokazuju hadisom Poslanika, ﷺ: "*Sva stvorenja su pod Allahovom opskrbom, a Njemu su najdraži oni koji najviše koriste Njegovim stvorenjima*"[1] (hadis bilježi Ebu Ja'la). Svoj stav dokazuju i time da se korist pobožnome vraća, a djela "onih koji koriste" obuhvataju i ostale. Pa, kako da budu jednaki?! Kažu: Zbog toga i jest istaknuta vrijednost alima nad pobožnim kao vrijednost Mjeseca nad ostalim zvijezdama. I kažu: «Allahov poslanik, ﷺ, rekao je Aliji ibn ebi Talibu, رضي الله عنه: '*Da Allah preko tebe uputi samo jednog čovjeka, bolje ti je nego da posjeduješ najbolju stoku*'»[2]

Ova vrijednost je zbog toga što se korist prenosi na druge. Dokazuju to riječima Poslanika, ﷺ: "*Ko poziva uputi, ima nagradu svih onih koji ga slijede, s tim da se njihova nagrada ništa ne umanjuje*".[3]

Dokaz je i to što se djelo pobožnoga prekida njegovom smrću, dok se djelo onoga koji koristi drugima ne prekida sve dok njegova korist postoji. Svoj stav dokazuju i time da su poslanici bili poslani da čine dobročinstvo ljudima i da ih upućuju, da im općenito koriste, i za njihov dunjaluk i za njihov Ahiret. Nisu bili poslani da bi se izolirali i

---

[1] Ebu Nua'jm, 2/102, 4/237.

[2] Buhari, 2.942; Muslim, 2.409; Ebu Davud, 3.661; Ahmed, 22.314.

[3] Muslim, 2.674; Tirmizi, 2.674; Ebu Davud, 4.609; Ahmed, 8.915.

odvajali od ljudi. Zbog toga je Poslanik, ﷺ, ukorio grupu onih koji su se htjeli potpuno povući iz svakodnevice radi ibadeta i da se nikako ne miješaju sa ljudima.

Četvrta grupa, oni koji kažu da je najvrjedniji ibadet djelo koje se čini radi zadobijanja Allahovoga zadovoljstva u svakom vremenu, a shodno zahtjevima i potrebama toga vremena, pa je u vremenu džihada najvrjedniji ibadet – džihad, makar to dovelo do ostavljanja uobičajenih nafila (kao što su noćni namaz ili dobrovoljni post), pa čak i do skraćivanja namaza (kao što je u situaciji straha, kad nema sigurnosti).

Kad dođe musafir, naprimjer, najvrjedniji ibadet je ispunjenje dužnosti prema njemu, poklanjajući mu pažnju i ostavljanjem dobrovoljnih ibadeta. To se odnosi i na ispunjavanje dužnosti prema bračnom drugu i porodici.

Najvrjedniji ibadeti u zoru su: namaz, učenje Kur'ana, dova, zikr i istigfar (traženje oprosta).

U vremenu kad ljudi traže uputstvo i žele biti podučeni, najvrjednije je podučavati i biti s njima.

U vrijeme učenja ezana je najvrjednije ostavljanje svega čime si okupiran, pa slušaj ezan i ponavljaj za mujezinom.

U vrijeme obavljanja pet namaza je najvrjedniji maksimalni trud i iskrenost da se namazi obave na najpotpuniji način, da se klanjaju u prvom vaktu, da se klanjaju u džamiji, a sve je bolje i vrjednije što je džamija dalja.

Kad onaj koji je u nevolji traži pomoć, najvrjednije je da mu se pomogne ugledom, fizički ili materijalno i da se rješavaju njegovi problemi dajući tome prednost nad nafilama i osamljivanjem.

Kad se uči Kur'an, najvrjednija je koncentracija srca i namjera za njegovim proučavanjem i razumijevanjem na način kao da ti se Allah direktno obraća, uz čvrstu odluku za provođenjem Njegovih naredbi i sa većom pažnjom nego što bi se čitalo pismo vladara.

Na stajanju na Arefatu je najvrjednije nastojanje da se postigne poniznost i skrušenost dovom i zikrom, a ne postom, koji bi u tome oslabio čovjeka.

Najvrjednije djelo u toku prvih deset dana zul-hidždžeta je usmjeravanje prema ibadetu, a naročito izgovaranje *tekbira (Allahu ekber)*, *tehlila (La ilahe illellah)* i *tahmida (El-hamdu lillah)*. To je

vrjednije i od džihada, osim kad je u pitanju džihad koji je *farz-i'ajn* (stroga dužnost svakoga pojedinca).

Stalni boravak i osamljivanje u džamiji (i'tikaf) najvrjednije je djelo u toku posljednjih deset dana ramazana, izbjegavajući miješanje s ljudima i vezivanje za njih. Tada je i'tikaf bolji i od poučavanja ljudi, pa makar, po većini islamskih učenjaka, bilo i podučavanje Kur'anu.

Kad je brat musliman bolestan ili kad umre, najvrjednije djelo je da ga obiđeš, odnosno da prisustvuješ njegovoj dženazi.

Kad si u nedaći i ljudi te *ezijjete* (vrijeđaju), najvrjednije djelo je da osaburiš ostajući među ljudima, ne bježeći od njih. Jer, vjernik koji ostaje među ljudima i podnosi njihove uvrede i ezijjete bolji je od onoga koji se ne miješa s ljudima te ga oni ne ezijjete. Najvrjednije je da s ljudima sudjeluješ u hajru. To je mnogo bolje nego da ih tada izbjegavaš. Tako je i najvrjednije da ih izbjegavaš u zlu. Tada je bolje da se od njih izoliraš nego da se s njima miješaš.

Međutim, ako znaš da bi se zlo odbacilo ili umanjilo kad bi bio prisutan, onda je prisustvo bolje od izolacije.

Najvrjednije je traženje Allahovog zadovoljstva u svakom vaktu i u svakom stanju upošljavanjem obavezama, zahtjevima i potrebama toga vakta.

Ovako su opisani ljudi koji potpuno robuju, dok su oni koji pripadaju prethodnim grupama ljudi ograničenog robovanja. Jer, kad neko od njih završi način svoga robovanja, vidi sebe kao da je umanjio ili potpuno napustio ibadet. Oni Allahu čine ibadet na jedan način. Međutim, ljudi potpunog robovanja ne nalaze cilj u određenom ibadetu, niti ga nad drugim protežiraju, nego stalno putuju od stanice do stanice robovanja. Kad god se pred njima pojavi stanica, čine sve napore da je dosegnu, i tako se stalno kreću od jedne do druge stanice.

Oni se tako ponašaju na svome putovanju ka Allahu sve dok ne dopru do cilja. Ako vidiš učene, on je s takvima. Ako vidiš pobožne, on je i sa njima. Ako vidiš mudžahide, on je među njima. Ako vidiš *zakire* (one koji Allaha spominju), on je sa njima. Ako vidiš one koji udjeljuju i dobročinstvo čine, on je i s takvima. On je kompletan i savršen rob. Njime ne vlada forma, niti ga ograničava, niti svojim djelima udovoljava željama duše i svaki ibadet čini samo radi Allaha, Gospodara svoga.

On je, uistinu, ostvario i proveo u djelo *Ijjake na'budu ve ijjake neste'in* (Samo Tebi ibadet činimo i samo od Tebe pomoć tražimo). Odijeva se i jede ono što je dostupno i ostvarivo; u svakom vremenu se bavi onim što mu Allah u tome vaktu naređuje; na sijelu sjeda tamo gdje je prazno mjesto. Njime ne vlada simbolika, niti je ograničen normom, niti je potčinjen formi. Potpuno je slobodan. Tamo je gdje je Allahova naredba, on sluša Naredbodavca kud god se njegova grupa usmjerila i ma gdje "šatore" postavili. Sa njim osjeća prisnost ko god je na Istini, a od njega se udaljuje ko god je u zabludi. On je poput kiše – gdje god padne, koristi, i poput palme čiji listovi ne opadaju i koja korist daje čak i bodljama na vrhu listova.

Oštar je protiv onih koji ne slušaju Allahove naredbe, a srdit je kad se Njegove zabrane prekrše. On je Allahov, radi Allaha i sa Allahom. Prema Allahu se ophodi kao da ljudi i ne postoje, a prema ljudima kao da ga nema. Kad je sa Allahovim stvorenjima, on se osami i udalji od centra pažnje.

On je najveći stranac među ljudima. Koliko li je samo on od njih daleko? A koliko li osjeća bliskost prema Allahu, koliko se tome raduje, koliku smirenost i spokojstvo osjeća kod Njega?! Od Allaha pomoć traži i samo se na Njega oslanja!

DŽEBRIJA (DETERMINIST) JE LIŠEN SLASTI IBADETA

Postoje četiri pravca u pogledu postizanja koristi, mudrosti i cilja ibadeta. Shodno tome, ljudi su podijeljeni u četiri grupe.

Prvu grupu: čine džebrijje (deterministi), oni vjeruju da su na sve primorani Allahovom odredbom i da nemaju nikakvog izbora, niti slobode. Sve smatraju isključivo Allahovim htijenjem i strogo Njegovom željom. Oni obavljaju ibadet samo zato što je to naredba, a ne da u tome nađu sreću i spas na dunjaluku i Ahiretu. Čine to jer je ibadet Allahovo određenje, naredba i Njegovo htijenje. Oni ne nalaze slast u ibadetu, niti u njemu uživaju. Namaz nije radost njihovim očima. Allahove naredbe nisu radost njihovim srcima, niti hrana i život njihovim dušama. Zato naredbe nazivaju *tekalifom* (obavezama), jer su njima obavezani. Kad bi neko ko zaziva na ljubav prema caru ili nekome drugom njegovu naredbu nazivao obavezom i kazao da to čini s poteškoćom, niko ga ne bi smatrao iskrenim u njegovom zazivanju ljubavi. Zbog toga, ova grupa ili većina iz ove grupe

negiraju ljubav roba prema svome Gospodaru. Kažu: «Ne, nego rob voli Allahovu nagradu i užitke koje će Mu stvoriti i kojima će se naslađivati».

Oni smatraju da rob ne voli Allahovo biće. Tako oni daju ljubav stvorenom pored njihovoga Stvoritelja. A suština robovanja je upravo potpuna ljubav. Tako oni porekoše suštinu i srž robovanja ibadeta, a i suštinu Alahove božanstvenosti (uluhijeta), a to je da je Allah Onaj Koji se obožava, Koji se voli krajnjom ljubavlju, uporedo sa krajnjom poniznošću, poslušnošću, veličanjem i poštovanjem. Tako porekoše da se On voli i time porekoše Njegovu božanstvenost (ilahijjet).

Predvodnik sekte je El-Dža'd ibn Dirhem, kojeg je na Kurbanbajram kao žrtvu zaklao Halid ibn Abdullah el-Kasri, rekavši: "On, El-Dža'd, tvrdi da Allah nije razgovarao sa Musaom, عليه السلام, i da nije uzeo Ibrahima za prijatelja". On je u suštini poricao da je Allah Voljeni i Onaj Koji voli. Smatrao je da je Ibrahim, عليه السلام, imao potrebu kod Allaha, a džehmijje je nazivaju prijateljstvom u kome sudjeluju sva stvorenja. Njima su sva stvorenja Allahovi prijatelji.

Drugu grupu: čine kaderije (indeterministi; oni ne vjeruju u kader – Allahovo određenje i smatraju da imaju potpunu slobodnu volju; nap. prev.). Oni kažu: «Ibadeti su cijena za koju će robovi dobiti nagrade i uživanje». To je poput isplaćivanja nadničarima. Tako će Allah za ibadete dati naknadu, kao što kaže:

﴿وَنُودُوٓا أَن تِلْكُمُ ٱلْجَنَّةُ أُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

«Taj Džennet ste u nasljedstvo dobili za ono što ste činili» (El-A'raf, 43.). I kaže:

﴿ٱدْخُلُوا ٱلْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

«Uđite u Džennet zbog onoga što ste činili» (En-Nahl, 32.).

Poslanik, ﷺ, prenosi od svog Uzvišenog Gospodara riječi: "*Moji robovi, to su vaša djela koja sam vam pobrojao i zabilježio ih, a zatim vam ih isplaćujem*"[1] (za njih vas nagrađujem). Uzvišeni kaže:

﴿إِنَّمَا يُوَفَّى ٱلصَّٰبِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾

[1] Muslim, 2.577.

«Samo oni koji budu strpljivi, bit će bez računa nagrađeni» (Ez-Zumer, 10.).

Allah to u ajetima, kažu oni, naziva *džeza* (nadoknada), *edžr* (nagrada) i *sevab* jer se ona *jesubu* (počiniocu) vraća zbog njegovih dijela. Međutim, nagrada se naziva *sevabom* – a Allah najbolje zna – zato što se ona vraća počiniocu, kao i plodovi njegovih djela na dunjaluku, da ih preispita i da u vezi s njima izvrši samoobračun, da – shodno onome što pronađe u plodovima svoga djela koje mu se vratilo – sazna njegovu manjkavost i skretanje s Puta, što je neizbježno. Tako treba postupiti i dopuniti manjkavost u svim dunjalučkim poslovima i situacijama, kao što su poljoprivreda i zanat, trgovina i drugo.

Kad svoja djela ne bi kritički posmatrao i ne bi vršio samoobračun zato što ga savladavaju nemar, neznanje i slijepo slijeđenje, na Sudnjem danu zbog toga ne bi imao nikakvog opravdanja.

Oni kažu: «Kad nagrada i kazna ne bi imali veze sa djelima, ne bi bilo nikakvog smisla nazivati ih *džeza* (naknada), niti *edžr* (plaća), a niti *sevab* (nagrada)». I kažu: «Na isto upućuje i vaganje djela (vezn). Jer kad se nagrada i kazna ne bi dovodile u vezu sa djelima i kad ne bi bile njihova neminovnost i njihova cijena, vaganje djela ne bi imalo nikakvoga smisla». A Uzvišeni kaže:

﴿وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ، وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُم بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ﴾

«Mjerenje toga dana bit će pravedno. Oni čija dobra djela prevagnu, oni će šta žele postići. A oni čija dobra djela budu lahka, oni će stradati zato što dokaze naše nisu priznavali» (El-A‘raf, 8.-9).

Ove dvije grupe su krajnje suprotne. Među njima je ogromna razlika. Džebrijje, opet, uopće ne dovode djela u vezu sa nagradom. Smatraju dozvoljenim da Allah kazni onoga koji je čitavoga života bio pokoran, a da nagradi onoga koji je čitav život bio neposlušan Njemu. Oni su kod Allaha – tako smatraju džebrijje – isti. Dozvoljavaju da Allah na veće i bolje stepene uzdigne onoga čija su djela malobrojna nad onima čija su djela veća, brojnija i vrjednija. Sve je to – prema mišljenju džebrijja – isključivo Allahova volja, bez objašnjenja i razloga, i bez mudrosti, koja zahtijeva takvu nagradu ili kaznu.

Nasuprot njima, kaderije obavezuju Uzvišenog Allaha da robu mora davati ono što mu je najbolje. I to je strogo uvjetovano djelima,

koja su cijena nagrade. A dobijanje nagrade bez djela može biti zagorčano prigovaranjem za tu sadaku koja nije zarađena. Allah ih ubio! Koliko samo Allaha ne poznaju! Kako su samo zavedeni! Allahovu dobrotu i Njegovo dobročinstvo prema Svome robu upoređuju sa sadakom čovjeka drugome čovjeku. Čak govore: «Zaista je robu draže i bolje ono što mu Allah da kao plaću za njegova djela, nego ono što mu Allah od Svoje dobrote da bez učinjenih djela».

Onda im se džebrijje u potpunosti suprotstavljaju, pa djelima ne pridaju apsolutno nikakav uticaj u nagrađivanju.

Obje spomenute grupe su nepravedne. Skrenule su sa Pravoga puta, koji je Allah Svojim robovima učinio prirodnim, kojim su poslanici došli i Knjige objavljene, a to znači da su djela uzroci nagrade ili kazne i da ih neminovno povlače sa sobom, kao što i ostali uzroci povlače svoje posljedice. Dobra djela su Allahova pomoć i uputa *(tevfik)*, Njegova dobrota, plemenitost i sadaka prema svome robu. On mu pomaže i upućuje ga na činjenje dobrih djela stvorivši u njemu želju i mogućnost da ih realizira, učinivši mu ta djela dragim i milim srcu, a nevaljala djela odvratnim. I pored toga, dobra djela nisu cijena nagrade i naknade, niti dostižu njihovu vrijednost. Najviše što mogu biti – ako rob pri tome pokaže iskrenost i krajnji napor i obavi ih na najpotpuniji način – jest da budu zahvala za neke Allahove blagodati. Ako bi Allah od njega tražio da Mu se na njima zahvali koliko one zaslužuju, rob Mu se nikad ne bi mogao u potpunosti zahvaliti. Zato, kad bi Allah kaznio sve stanovnike nebesa i Zemlje, ne bi im zbog toga učinio nepravdu. A da im se svima smiluje, Njegova milost bi bila vrjednija od svih njihovih djela, kao što se prenosi od Poslanika, ﷺ. Zbog toga je Poslanik, ﷺ, negirao ulazak u Džennet samo zbog djela, rekavši: "*Nikoga od vas u Džennet neće uvesti njegova djela*". Prisutni rekoše: "*Pa ni tebe, Allahov Poslaniče?*" "*Ni mene, osim ako me Allah ne obaspe Svojom milošću i dobrotom.*"[1] Ali, Uzvišeni Allah potvrđuje ulazak u Džennet zbog djela:

﴿ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ﴾

«Uđite u Džennet zbog onoga što ste radili» (En-Nahl, 32.).

Međutim, između ajeta i hadisa ne postoji nikakva kontradiktornost, jer navedena negacija i potvrda ne govore o istom značenju.

[1] Buhari, 6.467; Muslim, 2818; Ahmed, 11.094.

Negira se da se Džennet zaslužuje samim djelima, kao i to da su dobra djela cijena Dženneta, što je odbacivanje tvrdnje kaderija (medžusija), koji tvrde da darivanje nagrade bez djela sa sobom povlači prigovaranje na tome. Pripadnici te grupe su najveće neznalice o Allahu i između njih i Allaha je najdeblji zastor. Oni zaslužuju da budu *medžusije* (vatropoklonici) ovog ummeta.

Dovoljno je njihovo neznanje o Allahu, to što ne znaju da svi stanovnici nebesa i Zemlje pripadaju Njegovoj dobroti. Potpuna radost i sreća, ushićenje i slast se nalaze u njihovom zadovoljstvu dobrotom i plemenitošću njihovog istinskog Gospodara i Zaštitnika.

Život im je lijep i prijatan upravo zbog ove dobrote i plemenitosti. Na najvećem stepenu i Allahu najbliži je onaj koji najviše poznaje i priznaje Njegovu dobrotu i plemenitost, više je se sjeća, više je zbog nje zahvalan i zbog nje Allaha više voli. Svi ljudi su u okrilju samo Njegove dobrote.

﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾

«Oni ti prebacuju na tome što su primili islam. Reci: Ne prebacujte mi što ste islam primili; naprotiv, Allah je vama milost podario time što vas je u pravu vjeru uputio, ako iskreno govorite» (El-Hudžurat, 17.).

Podnošenje prigovaranja za dobro od stvorenja je, ustvari, manjkavost, jer je i onaj kome se prigovara stvorenje poput tebe. Ako mu prigovori dobrotu, tada se nad njim uzdiže, a onaj kome se prigovara, vidi sebe manje vrjednijim od njega. Ovo ne važi za svako stvorenje.

Allahov Poslanik, ﷺ, zaslužuje priznanje svog ummeta za dobrotu prema njima. Ashabi bi govorili: "Allah i Njegov Poslanik su najblagodarniji". Nije pogrešno da roditelj ističe dobrotu prema svome sinu, niti je sinu sramota da to podnosi. Pa, šta je, onda, sa Gospodarom svjetova, u Čijem se moru dobrote i čiste milosti nalazi svako stvorenje bez ikakve njihove nadoknade? Iako su njihova djela uzroci postizanja Njegove plemenitosti i darežljivosti, On je, ipak, prema njima *El-Mennan* (Dobročinitelj), jer im je On pomogao i uputio na te uzroke. Dao im je snagu da ih realiziraju i upotpunio ih, a potom ih ukabulio.

Ovo je ispravno shvatanje tvrdnje u ajetu da se djelima ulazi u Džennet: **«zbog onoga što ste radili»**. Riječ *zbog* označava uzrok. To znači da su djela uzrok postizanja Allahove milosti i dobrote, a tako i Dženneta, a ne da su sama djela dovoljna za ulazak u Džennet bez Allahove milosti (nap. recenzenta), što demantira kaderije i džebrijje, koji kažu da djela i nagrada nemaju veze, niti su djela uzroci nagrade.

Kur'anski i hadiski tekstovi pobijaju stavove i jednih i drugih, kao i logički dokazi i sama ljudska priroda. Jasna je snaga i veličina stava ehli sunneta onome ko ima zdravo srce.

To je grupa srednjeg puta, oni koji potvrđuju Allahovu općenitu volju, Njegovo određenje i Njegovo stvaranje ljudi i njihovih djela i da Njegova savršena mudrost zahtijeva vezivanje uzroka za posljedice.

To je šerijatska naredba, Allahova odredba, koja se realizira prije ili poslije. Obje ove zabludjele grupe su zapostavile jednu vrstu istine, a počinile jednu ili više vrsta zablude, a Allah je sljedbenike sunneta Svojom voljom uputio ka Istini o kojoj se oni razilaze:

﴿وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾

«Allah upućuje koga hoće na Pravi put» (El-Bekare, 213.).

﴿ذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ ۚ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾

«To je Allahova blagodat koju daje kome hoće, Njegova blagodat je neizmjerna» (El-Džumu'a, 4.).

FILOZOFIRANJE

Treću grupu čine oni koji smatraju da je korist ibadeta u uvježbavanju *nefsa* (duše) i njegovo usavršavanje i pripremanje za primanje istinskih saznanja te oslobađanje od životinjskih poriva. Ako duša zapostavi ibadet, bit će poput divljih i domaćih životinja. Ibadet oslobađa dušu njenih običaja i navika i dovodi je u sličnost i vezu sa čistim srcima i umovima. Tako duša postigne znanje i postane sposobna da se u nju usade i uklešu različite forme istinskih saznanja i spoznaja.

LJUBAV JE TEMELJ IBADETA

Četvrtu grupu čini muhamedansko-ibrahimovska grupa (sljedbenici dvojice Allahovih prijatelja, oni koji su spoznali Allaha, poznavaoci mudrosti u Njegovim naredbama, šerijatu i stvaranju, ljudi koji znaju svrhu i namjeru robovanja Allahu).

Prve tri grupe zaklonjene su od istine zbog svojih neosnovanih sumnji i netačnih pravila, koja, ustvari, ništa ne vrijede. Radosni su zbog svojih apsurdnih stavova i zadovoljni sanjarenjima na koja su navikli. Kad bi znali da iza onoga što posjeduju ima nešto veličanstvenije i veće, ne bi se ni sa čim, osim sa time, zadovoljavali. Međutim, njihovi umovi to ne mogu dokučiti. Nisu na to upućeni svjetlom vjerovjesništva i ne osjećaju ga, pa se i ne trude da to postignu.

Vide da su samo oni na putu Istine i smatraju da je kontradiktorno i neispravno ono čime raspolažu drugi. To je velika nevolja svih zabludjelih grupa. Onome čime oni raspolažu daju prednost nad svime drugim, a od toga je sačuvan samo onaj koga Allah sačuva.

Tajna robovanja, njegov cilj i mudrost otkriju se samo onome ko spozna svojstva Uzvišenoga Gospodara i ne negira ih, ko poznaje značenje i suštinu *uluhijjeta* (tj. da samo On zaslužuje da Mu se ibadet čini), značenje da je On Bog. On je jedini istinski Bog, a sva druga božanstva su laž, i to najveća laž. Samo Njemu dolikuje da bude obožavan, a ibadet je nužna neminovnost i posljedica činjenice da je On Bog. To dvoje je u vezi kao što je znanje u vezi s naukom, određenje s odredbom, glasovi sa sluhom, dobročinstvo s milošću, davanje sa darežljivošću.

Ko negira i ne poznaje suštinu Allahove božanstvenosti, kako će znati mudrost, ciljeve i razloge propisivanja ibadeta!? Kako će znati da su ljudi stvoreni radi robovanja, da su zbog toga poslanici dolazili i Knjige objavljivane i da su zbog toga stvoreni Džennet i Džehenem? Zanemarivanje, poricanje i sprječavanje ibadeta znači pripisivanje Allahu onoga što Mu ne dolikuje, nad čime je uzvišen Onaj Koji je stvorio nebesa i Zemlju radi istine. Nije ih stvorio uzalud! Niti je čovjeka uzalud stvorio, a niti će ga ostaviti bez odgovornosti!

Uzvišeni kaže:

﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾

«Pa zar ste mislili da smo vas Mi uzalud stvorili i da Nam se nećete vratiti?» (El-Mu'minun, 115.), a to znači: bez razloga i mudrosti, bez robovanja i odgovornosti. Uzvišeni to izričito naglašava:

﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾

«Džine i ljude sam stvorio samo da Me obožavaju – da Mi *ibadet* čine» (Ez-Zarijat, 56.).

Dakle, ibadet (robovanje) cilj je stvaranja džina, ljudi i svih stvorenja. Uzvišeni Allah kaže:

﴿أَيَحْسَبُ الْإِنسَانُ أَن يُتْرَكَ سُدًى﴾

«Misli li čovjek da će biti ostavljen bez odgovornosti?» (El-Kijame, 36.), tj. da će biti zanemaren. Šafia, komentirajući ovaj ajet, veli da to znači da ga neće ostaviti, neće biti ništa naređeno i ništa zabranjeno. Drugi vele da "neće biti nagrađen ili kažnjen". Oba komentara su tačna, jer su nagrada i kazna posljedica naredbe i zabrane. Ibadet se traži preko naredbe i zabrane, jer je suština ibadeta povinovanje Allahovim naredbama i ostavljanje onoga što je On zabranio.

Uzvišeni kaže:

﴿وَيَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

«...i o stvaranju nebesa i Zemlje razmišljaju: 'Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio, hvaljen Ti budi, i sačuvaj nas patnje u Vatri» (Ali-Imran, 191.). I kaže:

﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ﴾

«Mi smo nebesa i Zemlju i ono između njih mudro stvorili» (El-Hidžr, 85.). I kaže:

﴿وَخَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَلِتُجْزَىٰ كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ﴾

«A Allah je nebesa i Zemlju mudro stvorio i zato da bi svaki čovjek bio nagrađen ili kažnjen prema onome što je zaslužio» (El-Džasije, 22.).

Time nas Allah izvještava da je nebesa i Zemlju stvorio sa istinom (bil-hakki), koja u sebi sadrži naredbu i zabranu, nagradu i kaznu. Svako pametan treba razmisliti o razlici između prve tri grupe i između jasnog slova Objave. Vidjet će da oni ne vjeruju u Allaha onako kako Mu to dolikuje, niti su Ga spoznali istinskom spoznajom. Uzvišeni Allah je stvorio stvorenja da bi Njega obožavali, činili ibadet sa potpunom ljubavlju prema Njemu, s poniznošću izvršavajući Njegove naredbe.

Stoga je temelj robovanja ljubav prema Uzvišenom Allahu, iskazivanje ljubavi samo prema Njemu. Da sva ljubav bude radi Njega, da rob pored Njega ne voli nikoga, nego da voli zbog Njega i u Njegovo ime, kao što voli Njegove vjerovjesnike, i Njegove poslanike, i Njegove meleke, i Njegove evlije (dobre ljude).

Naša ljubav prema njima proizlazi iz ljubavi prema Njemu. To nije ljubav pored Njega, kao ljubav onih koji pored Allaha uzimaju sebi druga božanstva, voleći ih kao što Njega vole.

Pošto je suština i tajna robovanja ljubav prema Njemu, ona se ne može realizirati drukčije nego slijeđenjem naređenog, a odbacivanjem zabranjenog, čime suština robovanja i ljubavi postaju jasne.

Zbog toga je Uzvišeni slijeđenje Njegovoga Poslanika učinio znakom i dokazom ljubavi prema Njemu. Svevišnji veli:

﴿قُلْ إِن كُنتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ﴾

«Reci: 'Ako vi volite Allaha, mene slijedite, i vas će Allah voljeti'» (Ali-Imran, 31.). Tako je Allah učinio da njihova ljubav prema Njemu bude uvjetovana slijeđenjem Njegovoga poslanika i uvjet za Allahovu ljubav prema njima. Nemoguće je postojanje uvjetovanog bez postojanja uvjeta, i obrnuto: uvjetovano se može ostvariti samo nerealizacijom uvjeta. Jer, kad nema slijeđenja, onda nema ni ljubavi. Nepostojanje njihove ljubavi prema Allahu neminovno povlači da oni ne slijede Njegove poslanike, a njihovo neslijeđenje poslanika neminovno povlači nepostojanje Allahove ljubavi prema njima. Stoga je nemoguća njihova ljubav prema Allahu i Allahova ljubav prema njima bez slijeđenja Njegovih poslanika. To upućuje da je slijeđenje poslanika, ustvari, ljubav prema Allahu, a pokornost Njegovome Poslaniku je pokornost Njegovoj naredbi. Čak i sama ljubav nije dovoljna u robovanju sve dok Allah i Njegov Poslanik ne budu draži robu od svega ostalog, odnosno njemu ne

smije biti ništa draže od Allaha i Njegovoga Poslanika. Ako mu je nešto, pak, draže od Allaha i Njegovoga Poslanika, onda je to širk, koji Allah, sigurno, neće oprostiti i Allah takvoga neće uputiti. Uzvišeni kaže:

﴿قُلْ إِن كَانَ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ وَإِخْوَانُكُمْ وَأَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا أَحَبَّ إِلَيْكُم مِّنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتَّىٰ يَأْتِيَ اللَّهُ بِأَمْرِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ﴾

«Reci: Ako su vam očevi vaši i sinovi vaši, i braća vaša, i žene vaše i rod vaš, i imanja vaša koja ste stekli, i trgovačka roba za koju strahujete da neće prođe imati, i kuće vaše u kojima se prijatno osjećate – miliji od Allaha i Njegovoga Poslanika i od borbe na Njegovome Putu, onda pričekajte dok Allah Svoju odluku ne donese. A Allah grješnicima neće ukazati na Pravi put» (Et-Tevba, 24.). Svako ko ističe pokornost prema spomenutom u ajetu ispred pokornosti prema Allahu i Njegovome Poslaniku, ili njihove riječi uzdiže nad riječima Allaha i Njegovoga Poslanika, ili njihovo zadovoljstvo nad Allahovim i zadovoljstvom Njegovoga Poslanika, ili strah, nadu i oslanjanje na njih iznad straha, nade i oslanjanja na Allaha, ili daje prednost lijepom ophođenju prema njima nad lijepim ophođenjem prema Allahu, takav ne spada među one kojima su Allah i Njegov Poslanik draži od svega ostaloga. Makar to i svojim jezikom tvrdio, on je lažov i govori ono što je u suprotnosti sa njegovim stvarnim stanjem, isto kao i onaj koji ističe nečije propise nad propisima Allaha i Njegovoga Poslanika dajući im prednost.

ČETIRI OSNOVE POTPUNOG ROBOVANJA

Ijjake na'budu (Samo Tebi robujemo) sazdano je na temeljima koje sačinjavaju četiri elementa, a ti su: realizacija i saživljavanje sa onim što Allah i Njegov Poslanik vole i čime su zadovoljni:

- svjedočenje jezikom,
- svjedočenje srcem,
- djelovanje srcem i,
- djelovanje organima.

Istinsko robovanje objedinjuje sva četiri navedena elementa, pa su stvarni nosioci *Ijjake na'budu* nosioci ove četiri dimenzije.

Svjedočenje srcem je istinsko uvjerenje (i'tikad) u ono o čemu je Uzvišeni Allah izvijestio o Sebi, Svojim imenima, svojstvima i djelovanjima te Svojim melekima, susretu na Sudnjem danu i svemu kako je to došlo preko poruke Njegovih poslanika.

Svjedočenje jezikom se sastoji u izjavljivanju Njemu, pozivanju Njemu i Njegovoj odbrani i objašnjavanju neistinitosti onoga što je oprečno tome te u stalnom spominjanju Uzvišenog Allaha i dostavljanju Njegovih zapovijedi.

Djelo srcem je ljubav prema Njemu, oslanjanje na Njega, iskreno obraćanje samo Njemu, strah i nada od Njega, iskreno Mu ispovijedanje vjere, strpljivost kad su u pitanju Njegove naredbe, zabrane i odredbe, zadovoljstvo Njime i od Njega, privrženost i neprijateljstvo radi Njega, smirenost sa Njim i druga djela srca. Djela organa bez djela srca su beskorisna ili vrlo malo korisna. Djela organima su namaz, džihad, odlazak na džumu i u džemat, potpomaganje nemoćnog, dobročinstvo prema stvorenjima itd.

Ijjake na'budu (Samo Tebi ibadet činimo) jest pridržavanje i potvrđivanje ova četiri elementa, a *Ijjake neste'in* (Samo od Tebe pomoć tražimo) jest traženje pomoći i podrške u njihovom realiziranju, dok *Ihdines-siratal-mustekim* (Uputi nas na Pravi put) sadrži detaljnu provedbu oba ajeta, nadahnuće i inspiraciju za ustrajnost i kretanje putem onih koji putuju prema Uzvišenom Allahu.

ROBOVANJE JE VRHUNAC ČASTI

Svi poslanici su pozivali maksimi: Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo. Svi su, od prvog do posljednjeg, pozivali vjerovanju u Allahovu jednoću i iskrenost u robovanju Njemu. Nuh je pozivao svoj narod:

﴿اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ﴾

«Allahu se klanjajte, vi drugog Boga osim Njega nemate» (El-A'raf, 59.), a i Hud i Salih i Šuajb (El-A'raf, 65., 73., 85.), i Ibrahim, ﷺ. Uzvišeni kaže:

﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ رَّسُولًا أَنِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ﴾

«Mi smo svakom narodu poslanika poslali: Allahu se klanjajte, a kumira se klonite!» (En-Nahl, 36.).

I kaže:

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِن قَبْلِكَ مِن رَّسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ﴾

«Prije tebe nijednog poslanika nismo poslali, a da mu nismo objavili: Nema Boga osim Mene, zato se Meni klanjajte!» (El-Enbija, 25.). I kaže:

﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ، وَإِنَّ هَٰذِهِ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً وَاحِدَةً وَأَنَا رَبُّكُمْ فَاتَّقُونِ﴾

«O, poslanici, dozvoljenim i lijepim jelima se hranite i dobra djela činite! Ova vaša vjera jedina je prava vjera, a Ja sam Gospodar vaš, pa Me se pričuvajte!» (El-Mu'minun, 51.-52).

Uzvišeni Allah je robovanje učinio svojstvom svojih najpotpunijih i najbližih stvorenja, pa kaže:

﴿لَّن يَسْتَنكِفَ الْمَسِيحُ أَن يَكُونَ عَبْدًا لِّلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَن يَسْتَنكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا﴾

«Mesihu neće biti zazorno da prizna da je Allahov rob, a ni melekima, Njemu najbližim. A onima kojima bude zazorno da se Njemu klanjaju i koji se budu oholili, Allah će ih sve pred Sebe sakupiti» (En-Nisa, 172.). I kaže:

﴿إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾

«Oni koji su bliski Gospodaru tvome doista ne zaziru da mu se klanjaju, samo Njega hvale i samo pred Njim licem na tlo padaju» (El-A'raf, 206.).

Ovo pojašnjava da je u 19. ajetu sure El-Enbija, poslije riječi:

﴿وَلَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾

«Njegovo je sve što je na nebesima i na Zemlji», potpuna stanka. Zatim započinje:

﴿وَمَنْ عِندَهُ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلَا يَسْتَحْسِرُونَ، يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾

«A oni koji su kod Njega, ne zaziru da Mu se klanjaju, i ne zamaraju se. Hvale ga noću i danju, ne malaksavaju» (El-Enbija, 19.-20.).

Ovo su dvije potpuno odvojene rečenice. Znači, svi na nebesima i Zemlji su Njegovi robovi i u Njegovoj vlasti. Zatim započinje druga rečenica: **"A oni koji su kod Njega, ne zaziru da Mu se klanjaju"**. Znači, meleki, koji su kod Njega, ne ohole se u robovanju Njemu, tj. ne osjećaju odbojnost prema robovanju, niti im je to teret, niti se umaraju da bi se mogli iscrpiti ili prekinuti robovanje.

Ne, nego je to njihov ibadet i *tesbih* (slavljenje), kao što je to ljudima uzimanje daha (disanje). Prva rečenica podrazumijeva opis robova Njegovoga *rububijjeta* (vlasti i gospodarenja), a druga podrazumijeva opis robova Njegovog *ilahijjeta* (božanstvenosti, prava da se samo Njemu ibadet čini). Uzvišeni kaže:

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا...﴾

«A robovi Milostivoga su oni koji po Zemlji mirno hodaju...», pa do kraja sure (El-Furkan, 63.77). I kaže:

﴿عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ يُفَجِّرُونَهَا تَفْجِيرًا﴾

«Sa izvora iz kojeg će samo Allahovi štićenici (ibadullah) piti, i koji će kuda hoće bez muke razvoditi» (Ed-Dehr, 6.);

﴿وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُودَ...﴾

«I sjeti se roba našega Davuda» (Sad, 17.);

﴿وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ﴾

«I sjeti se roba našeg Ejjuba» (Sad, 41.);

﴿وَاذْكُرْ عِبَادَنَا إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ﴾

«I sjeti se robova naših Ibrahima i Ishaka i Ja'kuba» (Sad, 45.). I kaže o Sulejmanu:

﴿نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾

«Divan je on rob, i mnogo se kajao» (Sad, 30.). O Mesihu kaže:

﴿إِنْ هُوَ إِلَّا عَبْدٌ أَنْعَمْنَا عَلَيْهِ﴾

«On je bio samo rob koga smo Mi poslanstvom nagradili» (Ez-Zuhruf, 59.), što potvrđuje da je Isa, عليه السلام, bio samo rob koji robuje Bogu, a ne bog, kako to za njega tvrde njegovi neprijatelji kršćani. Također, kao roba opisuje i Svoje najčasnije stvorenje,

onoga koji je kod Njega na najvišem stepenu i ističući mu tako najčasnije mekame. Uzvišeni kaže:

﴿وَإِن كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا﴾

«A ako sumnjate u ono što objavljujemo robu Svome, načinite vi jednu suru sličnu objavljenima njemu...» (El-Bekare, 23.). I kaže Plemeniti i Uzvišeni:

﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ...﴾

«Neka je uzvišen Onaj Koji robu Svome objavljuje Furkan..», tj. Kur'an (El-Furkan, 1.);

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ الْكِتَابَ...﴾

«Hvaljen neka je Allah, Koji Svome robu objavljuje Knjigu..» (El-Kehf, 1.).

Ovdje ga spominje kao roba u vrijeme kad mu se Knjiga objavljuje i u vrijeme izazova drugima da napišu nešto slično. I kaže:

﴿وَأَنَّهُ لَمَّا قَامَ عَبْدُ اللَّهِ يَدْعُوهُ كَادُوا يَكُونُونَ عَلَيْهِ لِبَدًا﴾

«A kad je Allahobv rob ustao da mu se pomoli, oni su se u gomilama oko njega tiskati stali» (El-Džin, 19.), pa ga i ovdje spominje kao roba u vrijeme pozivanja u vjeru.

﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا...﴾

«Hvaljen neka je Onaj Koji je u jednom času noći preveo Svoga roba iz Hrama časnog u Hram daleki...» (El-Isra, 1.). Isto tako, i za vrijeme Israa opisuje ga kao Svoga roba.

U vjerodostojnom hadisu se navodi da je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Nemojte me pretjerano veličati kao što su kršćani prešli granicu u veličanju Mesiha, sina Merjeminog. Ja sam samo rob. I recite: Allahov rob i Njegov poslanik".*[1] U drugom hadisu stoji: *"Ja sam rob, jedem kao što jede rob i sjedim kao što sjedi rob".*[2]

U Buharijevom *Sahihu* se navodi da je Abdullah ibn Amr rekao: "U Tevratu sam čitao ovakav opis Muhammeda, ﷺ: Muhammed, Allahov Poslanik, Moj rob i Moj Resul, nazvao sam ga *Mutevekkilom*

[1] Buhari, 3.445; Ahmed, 155; Darimi, 2.784.
[2] El-Adžiri, 197; Kadi Ijad; Šifa, 1/188.

(onaj koji se na Allaha oslanja). Nije grub, niti osor, niti viče po čaršijama, a niti na zlo uzvraća zlim, nego preko toga prelazi i prašta".[1]

Stoga, Uzvišeni Allah samo Svoje robove obveseljava potpunom radošću, pa kaže:

﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ ۝ الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ﴾

«Zato, obraduj robove Moje, koji Kur'an slušaju i slijede ono najljepše u njemu» (Ez-Zumer, 17.-18.).

Samo njima garantira potpunu sigurnost, pa kaže:

﴿يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ۝ الَّذِينَ آمَنُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا مُسْلِمِينَ﴾

«O, robovi Moji, za vas danas straha neće biti, niti će i za čim tugovati oni koji su u ajete Naše vjerovali i poslušni bili» (Ez-Zuhruf, 68.-69).

I učinio je da samo nad njima šejtan nema vlasti, nego je njegova vlast nad onima koji ga za prijatelja uzmu i koji Allahu druga pripisuju, pa kaže:

﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ إِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ﴾

«Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim, osim nad onim koji te budu slijedili, od onih zalutalih» (El-Hidžr, 42.).

I kaže:

﴿...إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ۝ إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُم بِهِ مُشْرِكُونَ﴾

«Šejtan nema nikakve vlasti nad onima koji vjeruju i koji se u Gospodara svoga pouzdaju, njegova je vlast jedino nad onima koji njega za zaštitnika uzimaju i koji druge Allahu ravnim smatraju» (En-Nahl, 99.-100.).

I Poslanik, ﷺ, istakao je da je najveći stepen vjere *ihsan* (upotpunjavanje robovanja). U Džibrilovom hadisu – kad ga je upitao o ihsanu – odgovorio je: *"Da robuješ Allahu kao da Ga vidiš, jer i ako Ga ne vidiš, On vidi tebe".*[2]

---

[1] Buhari, 2.125; Ahmed, 6.585.

[2] Buhari, 50, 4.777; Muslim, 9; Nesai, 4991; Ibn Madže, 64; Ahmed, 9217.

NEOPHODNO JE PRIDRŽAVANJE IJJAKE NA‘BUDU SVAKOME ROBU SVE DO NJEGOVE SMRTI

Uzvišeni Allah Svome Poslaniku veli:

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾

«Robuj svome Gospodaru sve dok ti smrt ne dođe» (El-Hidžr, 99.). Stanovnici Vatre će reći:

﴿...وَكُنَّا نُكَذِّبُ بِيَوْمِ الدِّينِ، حَتَّى أَتَانَا الْيَقِينُ﴾

«...I Sudnji dan smo poricali sve dok nam smrt nije došla» (El-Muddessir, 46.-47.).

Konsenzusom svih mufesira, riječ jekin u navedenim ajetima označava smrt. U vjerodostojnoj predaji – u kazivanju o smrti Osmana ibn Maz‘una, رضي الله عنه, navodi se da je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Od njegovoga Gospodara dođe mu jekin"*,[1] tj. smrt i ono što ona sa sobom donosi. Tako se Allahov iskreni rob od robovanja ne rastavlja sve dok je u ovoj Kući obaveza. Čak i u *berzahu* (kaburskom životu) postoji druga vrsta robovanja, i to se vidi iz toga kad dvojica meleka budu pitali: "Kome si robovao? I šta za Allahova poslanika, ﷺ, kažeš?" i kad budu tražili odgovor.

Čak i na Sudnjem danu bit će čovjek robovanjem obavezan, kad Allah pozove sva stvorenja da Mu sedždu učine. Svi vjernici će učiniti sedždu, a nevjernici i oni koji su dvolični (munafici) neće je moći učiniti. Tek onda kad svi u Kuću nagrade ili Kuću kazne uđu, tek onda prestaju obaveze.

Tada će robovanje nagrađenih biti *tesbih* (veličanje Allaha), koji će biti uporedo sa njihovim uzdisajima, zbog čega neće osjećati nikakvu teškoću i zamor.

Ko misli da je dosegao stepen na kome više nije obavezan robovati, taj je otpadnik koji u Allaha i Njegovoga Poslanika ne vjeruje. On je dosegao "stepen" nevjerovanja u Allaha i izlaska iz Njegovoga dina. Međutim, kad se Allahov rob ustali na stepenima robovanja, njegovo robovanje, zapravo, postaje veće. Njegova zaduženja u odnosu na

---

[1] Buhari, 1.243, Ahmed, 26.911.

onoga koji je na stepenu ispod njegovoga bivaju veća i mnogobrojnija. Zato su zaduženja Allahova poslanika, ﷺ, i svih poslanika bila veća od zaduženja njihovih sljedbenika. Opet, zaduženja *ulul-'azma* (odabranih poslanika) veća su od ostalih poslanika. I zaduženja onih koji znaju su veća od zaduženja onih koji ne znaju. I tako redom, shodno ljudskim stepenima.

PODJELA ROBOVANJA NA OPĆE I POSEBNO

Opće robovanje je robovanje Allahu svih stanovnika nebesa i Zemlje, dobrih i loših, vjernika i nevjernika. To je robovanje koje je posljedica vlasti i moći. Uzvišeni kaže:

﴿إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا﴾

«Nema nikoga ko je na nebesima i Zemlji a da neće doći Milostivom kao rob» (Merjem, 93.). Značenje ovog ajeta podrazumijeva i vjernike i nevjernike. Uzvišeni kaže:

﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ أَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ...﴾

«I onoga dana kad ih iskupi, i one koje su oni mimo Allaha obožavali, pa im rekne: Jeste li vi oni koji su zaveli ove Moje robove?...» (El-Furkan, 17.), pa ih ovdje Allah naziva Svojim robovima, iako su zalutali. Međutim, taj naziv je određen pokaznom zamjenicom *ove*. A što se tiče Njegovih potpunih robova, oni su samo druge vrste, o kojima ćemo – ako Bog da – poslije dati objašnjenje.

Uzvišeni kaže:

﴿قُلِ اللَّهُمَّ فَاطِرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ عَالِمَ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾

«Reci: 'O, Allahu, Stvoritelju nebesa i Zemlje, Poznavaoče i tajnog i javnog, Ti ćeš suditi Svojim robovima o onome o čemu su se oni razišli'» (Ez-Zumer, 46.). I kaže:

﴿وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ﴾

«A Allah nije nepravedan Svojim robovima» (El-Mu'min, 31);

﴿إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ﴾

«Allah je presudio Svojim robovima» (El-Mu'min, 48.); ovi ajeti uključuju robove i općenitog i posebnog robovanja.

Druga vrsta robovanja je robovanje pokornosti, ljubavi i slijeđenja naredbi. Uzvišeni kaže:

﴿يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ﴾

«O, robovi Moji, za vas danas straha neće biti, niti ćete i za čim tugovati» (Ez-Zuhruf, 68.). I kaže:

﴿فَبَشِّرْ عِبَادِ، الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ...﴾

«Zato, obraduj robove Moje, koji Kur'an slušaju i slijede ono najljepše u njemu...» (Ez-Zumer, 17.-18.);

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا﴾

«A robovi Milostivog su oni koji po Zemlji mirno hodaju, i kad ih bestidnici oslove, odgovaraju: 'Mir vama!'» (El-Furkan, 63).

Iblis je rekao:

﴿...وَلَأُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ، إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ﴾

«I potrudit ću se da ih sve zavedem, osim, među njima, Tvojih robova iskrenih» (El-Hidžr, 39.-40.).

A o iskrenim robovima Uzvišeni kaže:

﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ...﴾

«Ti nećeš *(Iblise)* imati nikakve vlasti nad robovima Mojim...» (El-Hidžr, 42.).

Sva stvorenja su, općenito, robovi Njegovog *rububijjeta* (vlasti i moći), a samo oni koji su pokorni, Njegovi prijatelji i štićenici, oni su robovi Njegovog *ilahijjeta* (božanstvenosti). I u Kur'anu, gdje god se govori o Njegovim pravim robovima, podrazumijevaju se samo oni koji su ove druge vrste. Robovi Njegovoga *rububijjeta* u Kur'anu su opisani na sljedećih pet načina:

Prvo, neodređenim načinom (bez određenog člana), kao što su Njegove riječi:

﴿إِن كُلُّ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ إِلَّا آتِي الرَّحْمَٰنِ عَبْدًا﴾

«Nema niko ko je na nebesima i na Zemlji a da neće doći Milostivom kao 'rob' » (Merjem, 93.).

Drugo, sa određenim članom, kao što su Njegove riječi:

﴿وَمَا اللَّهُ يُرِيدُ ظُلْمًا لِّلْعِبَادِ...﴾

«...A Allah nije nepravedan Svojim robovima» (El-Mu'min, 31);

﴿إِنَّ اللَّهَ قَدْ حَكَمَ بَيْنَ الْعِبَادِ﴾

«Allah je presudio Svojim robovima.» (El-Mu'min, 48.).

Treće, opisom određenim pokaznom zamjenicom i sl., kao što su Njegove riječi:

﴿أَأَنتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ...﴾

«Jeste li vi oni koji su zaveli 'ove' Moje robove...?!» (El-Furkan, 17.).

Četvrto, spominjanje u kontekstu svih robova općenito, pa su, u tom slučaju, spomenuti zajedno sa pokornima, kao što su Njegove riječi:

﴿أَنتَ تَحْكُمُ بَيْنَ عِبَادِكَ فِي مَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ﴾

«Ti ćeš 'Svojim robovima', o onome o čemu su se oni razišli, presuditi» (Ez-Zumer, 46.).

Peto, opisuju se svojim djelima, kao što su Njegove riječi:

﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ...﴾

«O, robovi Moji koji ste se 'prema sebi ogriješili', ne gubite nadu u Alahovu milost...» (Ez-Zumer, 53.).

Neki kažu da ih u ovom ajetu naziva Svojim robovima zato što oni nisu izgubili nadu u Allahovu milost, Njemu se vraćaju i slijede ono najljepše što im Gospodar njihov objavljuje, pa su i oni robovi Njegovog *ilahijjeta* i Njemu se pokoravaju.

Robovanje ubudijjet dijeli se na općenito i posebno, jer korijen te riječi *abd* označava poniznost i pokornost. U arapskom *tarik muabbed* označava put koji je utrt, tj. nogama utaban, ili slučaj nekoga *abbeduhuel-hubb* (onaj koga je ljubav pokorila, učinila robom). Allahovi štićenici i odabranici su Mu se povinovali i pokorili milom i dragovoljno primjenjujući Njegove naredbe, a kloneći se

Njegovih zabrana, dok Mu se Njegovi neprijatelji povinuju silom i bez svoje volje.

Kao što se robovanje dijeli na općenito i zasebno, tako se dijeli i *kunut* (pokornost, molitva) na općeniti i posebni, a to je slučaj i sa sedždom. Uzvišeni o zasebnom *kunutu* veli:

﴿أَمَّنْ هُوَ قَانِتٌ آنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُو رَحْمَةَ رَبِّهِ...﴾

«Da li je onaj koji u noćnim časovima u molitvi *(kunut)* vrijeme provodi, padajući licem na tlo i stojeći, strahujući od onoga svijeta i nadajući se milosti Gospodara svoga...» (Ez-Zumer, 9.).

O Merjemi veli:

﴿...وَكَانَتْ مِنَ الْقَانِتِينَ﴾

«I od onih koji provode vrijeme u molitvi bila» (Et-Tahrim, 12).

Tih primjera ima mnogo u Kur'anu.

O općenitom *kunutu* veli:

﴿...لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ﴾

«...Njegovo je sve ono što je na nebesima i na Zemlji. Njemu se sve pokorava» (El-Bekare, 116.), tj. svi su ponizni i pokorni.

O zasebnoj sedždi veli:

﴿إِنَّ الَّذِينَ عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيُسَبِّحُونَهُ وَلَهُ يَسْجُدُونَ﴾

«Oni koji su bliski Gospodaru tvome doista ne zaziru da Mu se klanjaju, samo Njega hvale i samo pred Njim licem na tlo padaju *(jesdžudun)*» (El-A'raf, 206.);

﴿إِذَا تُتْلَى عَلَيْهِمْ آيَاتُ الرَّحْمَٰنِ خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا﴾

«Kad bi im se ajeti Milostivog čitali, oni bi licem na tlo padali *(sudždžeden)* i plakali» (Merjem, 58.). I takvih primjera ima mnogo u Kur'anu.

O općenitoj sedždi veli:

﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَالُهُمْ بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ﴾

«Allahu sedždu čini sve što je na nebesima i na Zemlji, milom ili silom, i njihove sjene jutrom i večerom» (Er-Ra'd, 15.).

Zbog toga se ova prinudna sedžda razlikuje od sedžde spomenute u Njegovim riječima:

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَمَن فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِّنَ النَّاسِ...﴾

«Zar ne vidiš da Njemu sedždu čine: ko je na nebesima i ko je na Zemlji i Sunce i Mjesec i zvijezde i planine i stabla i životinje i mnogi ljudi?...» (El-Hadždž, 18.), pa je ovdje sedždom izuzeo mnoge ljude, a u općenitoj sedždi ih sve spomenuo u suri En-Nahl:

﴿وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِن دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةُ...﴾

«Allahu sedždu čini sve što je živo na nebesima i na Zemlji, i meleci, i oni se ne ohole...» (En-Nahl, 49.).

To je sedžda potčinjenosti, vlasti i poniznosti. Sva stvorenja su potčinjena Njegovom *rububijjetu*, ponizna pred Njegovom moći i veličinom, i htjeli ili ne htjeli, pod Njegovom su vlašću.

STEPENI IJJAKE NA'BUDU U ZNANJU I PRAKSI

Robovanje ima svoje stepene i s obzirom na znanje i praksu. Dva stepena su kad je u pitanju znanje, i to: znanje o Allahu i znanje o Njegovoj vjeri.

Znanje o Uzvišenom ima pet podstepena: znanje o Njegovom Biću, o Njegovim svojstvima, o Njegovim djelima, o Njegovim imenima i negiranje svega onoga što ne dolikuje Allahu.

Znanje o Njegovoj vjeri ima dva podstepena. Prvi je poznavanje onoga što je On naredio i propisao od vjere, i to je Pravi put koji vodi Njemu, a drugi je poznavanje onoga čime On u vjeri nagrađuje, odnosno kažnjava. U to znanje ulazi i znanje o Njegovim melekima, Njegovim Knjigama i Njegovim poslanicima.

Što se tiče stepeni u djelima, i oni se dijele na dva, i to: stepen sretnih *(ashabul-jemin)* i stepen bliskih (mukerrebun). Stepen sretnih podrazumijeva: izvršavanje *farzova* i *vadžiba* ostavljanje *harama*, ali i činjenje mubaha (dozvoljenih djela) i ponekih mekruha (pokuđenih radnji), te ostavljanje ponekih *mustehaba* (pohvaljenih radnji). Stepen

bliskih podrazumijeva: ustrajnost u izvršavanju farzova, vadžiba i menduba (preporučenih djela) i ostavljanje harama i *mekruha* (ostavljanje svega nekorisnog i suzdržavanje od svega što donosi štetu). Odabrani među njima su na takvome stepenu da su njima mubahi (dozvoljene radnje) zbog njihove iskrene namjere (nijjeta) postali pokornost i dobra djela.

Oni se, preko blagodati svoga Mudrog i Znanoga Gospodara, Koji je te blagodati dao samo da bi ih njima odgojio, da bi u njima razvio sklonost ka dobru i povećao im elemente humanosti i plemenitosti, oni se preko njih uzdižu na visoke stepene dobra, dobročinstva, upute i mudrosti, pa tako postaju čestiti. Oni svim svojim poslovima i stanjima obožavaju i spominju svoga Gospodara Milostivog. I to sve sa velikom poniznošću, pokornošću, ljubavlju i predanošću. Oni su pobožni i na svojim njivama, i u svojim dućanima, i u posteljama sa svojim ženama. Tako ih ništa, od onoga što posjeduju, ne zaokuplja i ne odvaja od Allaha i ne čini da Njegova imena zaboravljaju.

Svaku nadolazeću situaciju vide kao novi način za povećanje odgoja i dobročinstva. Tako oni, prema svome uzvišenom Darovatelju, povećavaju zahvalnost, ljubav, pokornost, poniznost, predanost i poslušnost. Kad su oni u pitanju, njima i svaka dozvoljena radnja (mubah) nije ista, nego se sva njihova djela pretežu dobrim. Oni koji su stepen ispod njih predaju se ibadetima, dok dozvoljenim radnjama prilaze kao djelima pokornosti koja ih približavaju Allahu. Ovim dvjema grupama pripadaju stepeni čiji broj samo Allah zna.



NAČELA ROBOVANJA

Ubudijjet (robovanje) zasniva se i veže za petnaest načela. Onaj koji ih upotpuni, upotpunio je stepene ubudijjeta. Ovo se objašnjava time da se ubudijjet proteže na srce, jezik i organe, i svi oni robuju na svoj način.

Postoji pet propisa (ahkam) koji se vezuju za ubudijjet (robovanje), i to: vadžib (obaveznost), mustehab (pohvalnost), haram (zabrana), mekruh (pokuđenost) i mubah (dozvoljenost). Ovih pet propisa vezuju se i za srce i za jezik i za organe.

Ono što je obavezujuće (vadžib) za srce dijeli se na ono o čemu se ulema složila da je to vadžib i na ono o čemu se nisu složili da je obavezujuće.

a) Ono o čemu se ulema složila da je *vadžib* za srce su, npr., *ihlas* (iskrenost), *tevekkul* (oslanjanje na Allaha,ﷻ), *mehabbet* (ljubav prema Njemu), sabur (strpljivost), *inabet* (pokajanje i vraćanje Allahu, ﷻ.), *havf* (strah od Njega), *redža'* (nada u Njega), *Et-tasdik el-džazim* (kategorička potvrda), *nijjet* (namjera u ibadetima), što je dodatak uz *ihlas* jer je *ihlas* usmjeravanje ibadeta samo Allahu, a *nijjet* (namjera) ima dvije svrhe:

- da razdvoji ibadet od adeta (običaja) i
- da razdvoji stepene ibadeta.

Sve troje (*ihlas* i dva stepena *nijjeta*) zasebno su *vadžibi.*

Ummet je složan u tome da su ove nabrojane vrline – djela srca, općenito obavezujući (vadžib) za srce. Također, i odanost (nush) u robovanju, jer se vjera upravo na toj odanosti (nushu) i gradi. Odanost (nush) označava krajnji napor da ubudijjet (robovanje) bude na način koji će biti drag Gospodaru i kojim će On biti zadovoljan. Osnova ove odanosti je obavezna (vadžib) svakome pojedincu, dok je njegovo upotpunjavanje stepen *mukerrebuna* (Allahovih bliskih robova). Stoga, svaka od ovih obaveza ima dvije karakteristike: neminovnu obavezu *(vadžib mustehakk)*, a to je stepen sretnih *(ashabul-jemin)* i pohvalnu savršenost *(kemal mustehabb)*, što je stepen Allahu bliskih (mukarrebun).

I sabur (strpljivost), konsenzusom cijelog Ummeta, *vadžib* je srca. Imam Ahmed je rekao: "Allah je u Kur'anu spomenuo sabur na devedeset ili na više od devedeset mjesta". I sabur, opet, ima svoja dva obilježja: neminovnu obavezu *(vadžib mustehakk)* i pohvalnu savršenost *(kemal mustehabb)*.

b) Ulema se razišla o pitanju obaveza srca, kao što je, npr., *rida* (zadovoljstvo Allahovim odredbama). Oni koji to smatraju *vadžibom*, kažu: «Haram su nezadovoljstvo, negodovanje i srdžba (sehat), a iz toga se ne može izići bez zadovoljstva (rida), a ono bez čega se ne možemo riješiti harama postaje *vadžib*». Oni, pak, koji smatraju da je *rida* pohvalna osobina (mustehabb) kažu: «Ni u Kur'anu, ni u sunnetu ne nalazimo da je zadovoljstvo naređeno, kao što je to, npr., slučaj sa saburom, koji Allah naređuje na mnogo mjesta u Svojoj Knjizi, kao što naređuje i *tevekkul*». Uzvišeni veli:

﴿...إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ﴾

«...Ako vjerujete u Allaha, oslonite se na Njega, ako ste muslimani» (Junus, 84.).

Naređuje i inabet (pokajanje i vraćanje Allahu):

﴿...وَأَنِيبُوا إِلَىٰ رَبِّكُمْ...﴾

«...I povratite se Gospodaru svome...!» (Ez-Zumer, 54.).

A naređuje i ihlas (iskrenost), kao u ajetu:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾

«A naređeno im je da samo Allaha obožavaju, da Mu iskreno, kao pravovjerni, vjeru ispovijedaju» (El-Bejjine, 5.).

Također, i strah (havf), što vidimo u Njegovim riječima:

﴿...أَوْلِيَاءَهُ فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾

«...I ne bojte ih se, a bojte se Mene, ako ste vjernici» (Ali-Imran, 175.);

﴿فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنِ﴾

«I zato se ne bojte njih, već se bojte Mene» (El-Maida, 3.);

﴿وَإِيَّايَ فَاتَّقُونِ﴾

«I samo se Mene bojte» (El-Bekare, 40).

Naređuje i iskrenost (sidk):

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ﴾

«O, vjernici, bojte se Allaha i budite sa onima koji su iskreni» (Et-Tevba, 119.). Isto tako, naređuje i ljubav (mehabbet), koja je najveća obaveza (vadžib), jer je ona srce, srž i duša ibadeta koji se naređuju. A što se, pak, tiče zadovoljstva, u Kur'anu su pohvaljeni oni koji posjeduju tu osobinu, ali ta osobina nije izričito naređena.

Mnogim ljudima se čini problematičnim kako se može spojiti zadovoljstvo i osjećaj bola i misle da su to dva oprečna stanja, a nije tako. Bolesnik koji pije gorak lijek osjeća neugodnost, ali je tim lijekom zadovoljan. I postač tokom ramazana osjeća neugodnost od velikih vrućina i tegobu posta, ali je zadovoljan svojim postom. I škrt čovjek osjeća neugodnost kad izdvaja zekjat iz svoga imetka, ali je zadovoljan time. Tako, neprijatnost, kao što ne isključuje strpljivost, ne isključuje ni zadovoljstvo.

Ovo razilaženje uleme se odnosi na zadovoljstvo Njegovom odredbom, a što se tiče zadovoljstva (rida) Njime, u značenju prihvatanja Njega kao Gospodara i jedinoga Boga i zadovoljstva Njegovim vjerskim naredbama, svi se slažu da je to farz.

Čak se ne može smatrati muslimanom onaj ko ne posjeduje ovo zadovoljstvo: da je zadovoljan time što mu je Allah Gospodar, i da je zadovoljan time što mu je islam vjera, i da je zadovoljan time što mu je Muhammed, ﷺ, poslanik.

Takvo razilaženje je i u slučaju *hušu'a* (skrušenosti i strahopoštovanja u namazu). Islamski pravnici su se podijelili u dvije grupe. Jedni smatraju da je *hušu'u* u namazu vadžib, a drugi da je mustehab. Na takav način su se podijelili i u slučaju obaveze ponavljanja namaza kad je neko u većem dijelu namaza bio pod vesvesom (šejtanskim došaptavanjem). Takav namaz se, prema mišljenju Ibn Hamida, učenika Ahmeda ibn Hanbela, i prema Ebu Hamidu el-Gazaliju, mora ponoviti, kako on navodi u svome *Ihjau*, dok većina islamskih pravnika to ne smatra vadžibom.

Islamski pravnici kao dokaz navode naredbu Poslanika, ﷺ, onome ko pogriješi u namazu da učini sehvi sedždu, a ne da ponovi namaz. U hadisu stoji: "Zaista, šejtan dođe nekom od vas dok je u

namazu pa mu rekne: 'Sjeti se toga, sjeti se onoga!' od onih stvari koje mu nisu naumpadale, dok ne zavede čovjeka da ne znadne koliko je rekjata klanjao*".*[1]

Međutim, nema razilaženja u tome da će čovjek za namaz biti nagrađen onoliko koliko njegovo srce bude prisutno i skrušeno. Kao što je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Zaista, rob završi namaz, a bude mu upisana njegova polovina, trećina, četvrtina", i tako je nabrajao dok nije došao do desetine.*[2]

Riječi Ibn Abbasa, r.a: "Ti od svoga namaza imaš samo onoliko koliko su ti u njemu misli bile prisutne" označavaju da namaz nije ispravan s obzirom na postizanje njegove potpune svrhe, iako je ispravan u značenju da ne zahtijevamo njegovo ponavljanje, ali riječ *ispravnost* ne treba vezati za to značenje. Tako se kaže *ispravan namaz*, iako klanjač za njega neće imati nagradu. Kad se kaže za namaz u kome uopće nema *hušu'a* (skrušenosti i strahopoštovanja), niti razmišljanja u toku učenja Kur'ana i zikra, to se temelji na činjenici da se riječ *sihat* (ispravnost) upotrebljava za vanjske tjelesne radnje koje ispunjavaju tehničke uvjete, pri tome ne podrazumijevajući unutarnja stanja, kao što je to, npr., iskrenost. Slično tome je kad ljekar za tijelo kaže da je zdravo, iako nije duševno zdravo zbog iskrivljenog vjerovanja i izopačenog ponašanja. Ispravnost namaza u ovome, našem značenju, pak, ne podrazumijeva i prestanak obaveza, niti oslobađa od odgovornosti na Ahiretu, nego se samo podrazumijeva da je namaz ispravan po formi, kao što se i munafik formalno naziva muslimanom.

Znači, ova stanja – i ona koja su *vadžib* (obaveza), i ona koja su *mustehabb* (pohvaljena) – označavaju robovanje srca. Onaj ko ih zapostavi, zapostavio je robovanje vladara svih organa (srce), makar njegovi podanici organi i bili u ubudijjetu (robovanju). Upravo je cilj da srce kao vladar sa svojim podanicima (organima) bude u robovanju uzvišenom Allahu.

Što se tiče zabranjenih djela *osobina* srca, to su, npr., oholost, pretvaranje, samodopadljivost, zavist, dvoličnost (nifak). Ove zabrane se dijele na *kufr* (nevjerništvo) i *ma'sijjet* (grijehe). U *kufr* spadaju:

---

[1] Buhari, 608; Muslim, 389; Tirmizi, 397; Nesai, 670; Ebu Davud, 516; Ibn Madže, 1.216; Ahmed, 27.356.

[2] Ebu Davud, 796; Ahmed, 18.400, 18.415, (4/321.); Za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

sumnja, dvoličnost, *širk* i sl. A grijesi se dijele na velike grijehe (keba'ir) i male grijehe (saga'ir).

U velike grijehe se ubraja: pretvaranje, samodopadljivost, oholost, uznositost, gordost, gubitak nade u Allahovu milost, očaj zbog Allahove dobrote, sigurnost od Allahovih zamki, veselje i radost zbog nedaća muslimana, izrugivanje njihovim musibetima, želja da se među njima širi razvrat, zavist prema njima zbog onoga što im je Allah dao od svoje dobrote, žudnja da im ta dobrota prođe, i sve što je slično navedenom, a sve je to strožije zabranjeno i od zinaluka i od pijenja alkohola, koji su vanjski vidovi velikih grijeha.

Nema zdravlja ni srcu ni tijelu ako se čovjek ne ostavi velikih grijeha i ako se ne kaje zbog njih. U suprotnom, srce je pokvareno, a kad se pokvari srce – pokvare se i organi. Ove opake bolesti potiču iz neznanja o robovanju srca i njegovom neprakticiranju. Tako se uloga *Ijjake na'budu* (Samo Tebi robujemo) prvo odnosi na srce, pa tek onda na ostale organe. Kad srce to ne spozna i ne prakticira, neminovno se napuni suprotnostima. U kolikoj mjeri je srce usmjereno robovanju, u tolikoj mjeri otpadaju suprotnosti. Ove suprotnosti nekad bivaju *saga'ir* (mali grijesi), a nekad *keba'ir* (veliki grijesi), shodno njihovoj snazi i težini, slabosti i lahkoći.

U male grijehe spadaju: prohtjevi za haramima i želje za njima. Prohtjevi se razlikuju, pa mogu biti i veliki i mali grijeh, shodno veličini onoga prema čemu se ima prohtjev. Tako su prohtjev i želja za kufrom i širkom – kufr, a prohtjev i želja za novotarijom – *fisk* (grijeh), prohtjev i želja za velikim grijesima – *ma'sijjet* (veliki grijeh). Ako ih ostavi radi Allaha, a u mogućnosti je da ih počini, Allaha će za to nagraditi. A ako ih ostavi iz nemogućnosti da ih učini nakon što se potrudio da do njih dođe, zaslužuje kaznu kao i onaj koji ih je počinio, jer su isti kad su u pitanju nagrada i kazna, iako nisu isti kad je u pitanju sam šerijatski propis.

Zbog toga je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Kad se dva muslimana sukobe sabljama, i ubica i ubijeni će u Vatru".* Ashabi rekoše: "Uredu za ubicu, Allahov Poslaniče, a zbog čega i ubijeni?" Allahov Poslanik, ﷺ, odgovori: *"I on je nastojao ubiti svoga suparnika!"*[1]

---

[1] Buhari, 31; Muslim, 2.888; Nesai, 4.117, 4.120, 4.121; Ebu Davud 4.268, Ibn Madže, 3965; Ahmed, 19.911.

Ubijeni ima isti status u grijehu kao i ubica, ali ne u *hukmu* (šerijatskom propisu), jer je nastojao ubiti svoga suparnika. Za to ima mnogo primjera i u slučaju nagrade i kazne.

Ovim objašnjenjima automatski postaje jasno šta su pohvalna djela srca (mustehabbi), a šta su dozvoljena (mubah) djela.

ROBOVANJE JEZIKOM

I ubudijjet (robovanje) jezikom potpada pod ovih pet propisa.

Vadžib za jezik je: izgovor *Kelime-i šehadeta*, učenje Kur'ana onoliko koliko je neophodno za namaz da bi se namaz smatrao ispravnim, izgovoranje obaveznih zikrova u namazu, koje su Allah i Njegov Poslanik, ﷺ, naredili, kao što je *tesbih* na *rukuu'* i na sedždi, te izgovor riječi *Rabena lekel-hamd* (Gospodaru naš, Tebi pripada sva hvala) nakon vraćanja sa rukua', zatim učenje tešehhuda (Et-Tehijjatu), kao i izgovor tekbira (Allahu ekber).

Vadžib jezika je i odgovoriti na selam. U slučaju nazivanja selama, postoje dva mišljenja. Jedni smatraju da je *vadžib*, a drugi da je sunnet.

Vadžib jezika je i naređivanje dobra i odvraćanje od zla, poučavanje neukih, upućivanje zalutalih, svjedočenje, istiniti govor.

Mustehabi (pohvalne radnje) jezika su: učenje Kur'ana, stalno spominjanje Allaha, ﷻ, obnavljanje i prenošenje korisnog znanja itd.

Harami (zabranjene radnje) jezika su, npr., izgovor svega što je mrsko Allahu i Njegovome Poslaniku, poput novotarija koje su oprečne onome sa čime je Allah, ﷻ, poslao Svoga Poslanika, ﷺ, te pozivanje na njih, njihovo hvaljenje i njihovo jačanje. Zatim, potvora, psovanje i vrijeđanje riječima brata muslimana, laganje, lažno svjedočenje te govor o Allahu bez potrebnoga znanja, što je, među nabrojanim, najstrožije zabranjeno.

Mekruhi (pokuđene radnje) jezika su: pričati ono što je bolje da se ne priča, iako za takav govor ne postoji kazna.

Prve generacije muslimana su se o pitanju govora koji je *mubah* (dozvoljen), je li isto govoriti ili ne govoriti, razišle na dva mišljenja. Ta mišljenja su spomenuta u djelima Ibnul-Munzira i drugih.

Prvo mišljenje: Svaki govor je govorniku ili sevap ili grijeh, i da nema govora koji nije u njegovu korist ili protiv njega.

Dokaz za to mišljenje je u tome da sav govor zapisuju *Kiramen katibini* (meleki čuvari svakog čovjeka koji zapisuju dobro i zlo).

Drugo mišljenje: Postoji govor koji je *mubah* (dozvoljen), a koji nije ni u korist govornika, niti je na njegovu štetu, kao što je to slučaj sa pomjeranjem organa tijela.

Kažu: "To je zato što se za dosta govora ne vezuje ni naredba a ni zabrana, a upravo to je *mubah*."

Zaključak u vezi s ovim pitanjem je da se pokreti jezika pri govoru ne mogu smatrati uvijek istim (svejedno govorio ili ne govorio), nego, ipak, pretežu ili ka dobrom ili pretežu ka zlu. Slučaj jezika nije kao slučaj ostalih organa. Najviše će ljude naglavačke u Vatru baciti plodovi onoga što su svojim jezicima posijali.

Sve što jezik govori može biti ili ono čime su Allah i Njegov Poslanik, ﷺ, zadovoljni ili ono čime su, pak, nezadovoljni. Ako su zadovoljni, onda taj govor preteže dobrom, a ako nisu, onda preteže zlu.

To nije slučaj sa ostalim organima, jer se njihovim pokretima čovjek može okoristiti u onome što je dozvoljeno, a što nije ni dobro a ni zlo, zbog toga što mu oni donose zadovoljstvo i korist. Njemu su ti pokreti dozvoljeni u onome u čemu je njemu korist, a radi čega neće imati štete na Ahiretu. Ponekad pokreti organa mogu biti i štetni i korisni i tako povlačiti istu odgovornost. Međutim, to je češće sa jezikom zbog toga što se on često koristi. Čovjek pazi na njega zapostavljajući ostale organe, a naročito sluh i vid. A što se tiče pokretanja jezika u onome što ne donosi korist, onda to ne može biti ništa drugo nego šteta.

Ako neko kaže: "Možda se, ipak, ponekad jezik pokreće radi dunjalučke koristi koja je dozvoljena", što znači da njegovo pokretanje ima *hukm* (propis) te dozvoljene stvari. Treba mu odgovoriti: Pokretanje jezika pri potrebi je radnja koja preteže ka dobrom, a njegovo pokretanje u momentu kad nema potrebe je radnja koja preteže ka zlu i koja mu ne koristi, pa je, samim tim, protiv njega, a ne u njegovu korist.

A ako se kaže: "Ako neko djelovanje nije ni dobro, ni zlo, onda pokretanje jezika, koje je sredstvo za to djelovanje, biva isto takvo, jer sredstva uzimaju propise ciljeva". Treba mu odgovoriti: To ne mora biti tako. Neko djelo može biti *mubah* (dozvoljeno) ili *vadžib*,

a sredstvo da bude *mekruh* (pokuđeno), kao što je to slučaj sa izvršavanjem pokornosti za koju je dat zavjet, što je *vadžib*, iako je sredstvo, a to je zavjetovanje – *mekruh* (pokuđeno). To je slučaj i sa zakletvom koja je pokuđena, iako je *vadžib* ispuniti je ili zbog toga učiniti *keffaret* (otkup).

Također je *mekruh* i tražiti od ljudi koji nisu u mogućnosti, dok je *mubah* koristiti se onim što se dobije.

Takvih primjera ima mnogo. Ponekad sredstvo u sebi sadrži štetu zbog koje biva pokuđeno ili čak zabranjeno, a nije ni pokuđeno ni zabranjeno ono što se želi postići tim sredstvom.

ROBOVANJE ORGANA

Pet propisa, tj. *vadžib, mustehab, haram, mekruh* i *mubah,* vezuju se i za robovanje ibadet organa. Pet je čula i za svako je vezano pet propisa, pa je sve to ukupno dvadest pet.

Što se tiče sluha, vadžib je slušati ono što naređuju Allah i Njegov Poslanik, ﷺ, o pokoravanju, vjerovanju i zapovijedima. Također, i slušanje Kur'ana u namazu kad imam uči naglas. Zatim, prema ispravnijem mišljenju učenjaka, slušanje hutbe petkom.

Haram je slušati o nevjerstvu i novotarijama, osim ako se u tome nalazi korist da bi se odgovorilo na to ili da bi se svjedočilo protiv onoga ko to čini. Ili, ako će to slušanje povećati iman tako što će se na taj način upoznati ono što je suprotno nevjerstvu i novotarijama. Zatim, zabranjeno je slušanje glasova tuđih žena, zbog čega postoji bojazan smutnje zavođenja, osim kad to nužda nalaže, kao što je svjedočenje, trgovina, traženje fetve, u sudskim sporovima, zbog liječenja itd. Potom, slušanje muzičkih instrumenata i naprava za zabavu, kao što su lutnja, tambura, svirale itd. Ako bi se čuo zvuk navedenih instrumenata, ne moraju se začepljati uši kad se nema namjera slušati ih, osim onaj koji se boji da će nageti slušanju.

Tada je vadžib izbjeći slušanje toga radi obaveze preventivnog sprječavanja *(sedduz-zerai').* Sličan ovome je iznenadni pogled koji nije zabranjen. Haram je drugi pogled, koji se namjerno učini.

Pohvaljeno je (mustehab) slušati o znanju, učenje Kur'ana, *zikrullah* (spominjanje Allaha) i sve ono što voli Allah, a što nije *farz* (obaveza).

Pokuđeno je (mekruh) slušati sve što je suprotno pohvaljenom, a to je slušanje onoga što nije lijepo (što je pokuđeno) i za šta nema stroge kazne.

Što se tiče dozvoljenog (mubah), to je jasno i poznato.

Kad je u pitanju oko, vadžib je gledati u Mushaf, naučne knjige iz kojih smo dužni nešto naučiti, gledanje u ono što se jede, troši ili koristi, da bi smo mogli razlikovati dozvoljeno od zabranjenog, kao i gledanje povjerenih nam emaneta koje trebamo vratiti vlasnicima, da bi ih znali razlikovati od ostalih.

Haram je strastveno gledati u tuđe žene, ali i bez strasti, osim kad postoji potreba, kao što je to kad prosac gleda djevojku, pogled svjedoka pri svjedočenju, sudije, doktora i onoga ko je mahrem.

Pohvaljeno je gledati (čitati) vjerske i naučne knjige koje povećavaju iman i znanje, gledanje u Allahova vidljiva znamenja kao dokaz Allahove jednoće, mudrosti i izvor Njegove spoznaje, a posmatranje radi toga je najveća obaveza. Ova obaveza je na mnogo mjesta spomenuta i naglašena u Kur'anu i najavljena je žestoka prijetnja onima koji budu slijepi i nemarni prema Allahovim znamenjima u Svemiru. Jer, to slijepilo vodi poricanju Allahovih znakova koji su u nama i oko nas. Čvrsto vjerovanje u Allaha, Njegove knige i poslanike samo može biti plod razmišljanja o Allahovim znakovima i znamenjima.

Pokuđeno je gledati u ono od čega nema koristi. Pogled može biti prekomjeran kao i govor. Koliko je puta pretjeranost dovela čovjeka u stanje da je se više nije u mogućnosti osloboditi i da mu lijek protiv toga nije koristio?! Neko od ispravnih prethodnika je rekao: "Prezirali smo prekomjeran pogled isto kao i prekomjeran govor."

Dozvoljen pogled je onaj od koga nema štete, a ni koristi ni na ovom, ni na onom svijetu.

Haram je i gledanje u stidna mjesta. Stidna mjesta su ispod odjeće i iza vrata (u kući). Kad bi čovjek iskopao oko onome koji kriomice gleda u stidna (zaštićena) mjesta iza njegovih vrata, ne bi za to zaslužio ni prijekor, niti bi bio obavezan nadoknaditi gubitak oka. I to sve na osnovu riječi Poslanika, ﷺ, u hadisu o čijoj vjerodostojnosti se slažu Buharija i Muslim, koji prenosi Ebu Hurejre, ؓ: "*Ko pogleda u*

unutrašnjost nečije kuće bez dozvole ukućana, dozvoljeno im je da mu izbiju oko."[1]

U Davudovoj predaji stoji:"*Ako mu izbiju oko neće mu dati nadoknadu za to.*"[2]

Ovo se odnosi na onoga ko nema razloga koji bi mu dozvolio gledanje. Razlog za dozvolu je ako se na tom mjestu nalazi nešto ili neko koga je njemu dozvoljeno vidjeti, a u osnovi je avret (stidno mjesto) i za gledanje je potrebna dozvola ili naredba.

Što se tiče čula okusa, vadžib je pojesti i popiti onoliko koliko je potrebno ili nužno da bi održao normalan život. Ko i to sebi uskrati, pa umre, smatrat će se samoubicom. Imam Ahmed i Tavus su rekli: "Ko bude primoran jesti strvinu, pa je ne pojede i umre, ući će u vatru."

Haram je kušati (piti) vino i smrtonosne otrove, kao i zabranjeno kušanje pri postu koji je farz.

Pokuđeno je probati ono što je sumnjivo, jesti hranu iznad potrebe, hranu za kojom zatekneš nekoga, a on nema želje da te pozove, hranu koju jedu oni koji se uznose na banketima i gozbama. Poslanik, ﷺ, zabranio je jesti kod onih koji se s hranom takmiče: "*Hrana onih koji se s hranom natječu.*"[3]

Pokuđeno je jesti i hranu kod onoga koji ti postavi sofru iz stida prema tebi, a ne drage volje.

Pohvaljeno je jesti hranu koja će ti pomoći u pokornosti prema Allahu. Također, jesti sa gostom da bi mu bilo prijatnije, čime se postiže željeni cilj, kao i jesti hranu kao zvanica na poziv na koji ti se dužnost odazvati. Neki islamski pravnici smatraju da je jelo na svadbi na koju se obaveza odazvati, obavezno (vadžib) zato što postoji Poslanikova naredba o tome.

Mubah je jesti ono u čemu nema grijeha, a niti poticaja na grijeh.

Što se tiče pet propisa o čulu mirisa, obavezno je svako mirisanje koje omogućava da se utvrdi halal i haram. Takvo je mirisanje kojim ustanovljavamo je li nešto prijatno ili neugodno ili je li nešto smrto-

---

[1] Buhari, 6.888; Muslim, 2.158;Ahmed, 7.271.

[2] Ebu Davud, 5.172. Hadis također bilježe Buhari, 6.902; Muslim, 2.158, Nesai, 4.861; Ahmed, 8.771.

[3] Ebu Davud, 3.754; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

nosni otrov ili bezopasno i da bi se ustanovilo je li nešto korisno ili ne. U to spada i kad miriše onaj koji procjenjuje vrijednost ili to čini stručnjak pri utvrđivanju vrijednosti nečega i tome slično.

Haram je namjerno mirisati miris osobama koje su u ihramima (na hadždžu), mirisati ukradeni miris te mirisati miris tuđih žena, i to iz bojazni da nam to ne bude izazov.

Pohvaljeno je mirisati ono što će pomoći u pokornosti Allahu, pojačati čula, raspoložiti za nauku i rad, kao i miris koji ti se daruje. Poslanik, ﷺ, rekao je: "*Kome bude ponuđen rejhan (miris bosiljka), neka ga ne odbija, jer ga je lahko nositi, a lijepo miriše.*"[1]

Pokuđeno je mirisati miris nasilnika i ljudi koji se bave sumnjivim djelima itd.

Mubah je ono za što nema zabrane od Allaha, a niti vjerske koristi, ono što nema nikakve veze sa šerijatom.

A što se tiče čula dodira, obavezno je (vadžib) doticati vlastitu ženu radi spolnog odnosa.

Haram je (zabranjeno) doticati tuđe žene.

Pohvaljeno je doticati svoju ženu ako će to pomoći pri obaranju pogleda, suzdržavanju od harama i kreposnom životu.

Pokuđeno je strastveno doticati svoju ženu u ihramima, u itikafu, pri postu, kad čovjek nije siguran u sebe, kao i da butinu muškarca dotiče drugi muškarac iznad koljena, ako uzmemo da je butina stidno mjesto.

Mubah je dodir u kome nema ni koristi ni štete.

U ove propise spadaju i pokreti i ruku i nogu, a primjeri su poznati. Vadžib je rukama zaraditi za svoje izdržavanje i izdržavanje svoje porodice.

Postoje dva mišljenja o pitanju vraćanja duga. Međutim, ispravno je da je, i to vadžib, da bi se rob lišio tereta duga. Nije vadžib raditi toliko da bi stekao nisab, a time i obavezu zekata. Također je sporno steći toliko da bi se mogao obaviti hadždž, ali jači su dokazi onih koji smatraju da je obaveza zaraditi svojim rukama da bi čovjek stekao mogućnost da ode na hadždž i tako bio sposoban za njegove obrede, iako je poznatije mišljenje da to ne spada pod obavezu. Vadžib za ruke

---

[1] Muslim, 3.253; Nesai, 5.259; Ebu Davud, 4.172; Ahmed, 8.065.

je i pomaganje nemoćnom, kao i bacanje kamenčića pri obredima hadždža.

Haram je ubiti onoga koga je Allah zabranio da se ubija, krasti imetak, udarati onoga koga nije dozvoljeno tući itd. Zatim, igrati zabranjene igre, kao što je kocka ili igranje šaha, koje je, prema stavu učenjaka iz Medine, strožije zabranjeno od kocke za igru *(nerd)*, a prema stavu učenjaka hadisa, kao što je imam Ahmed, šah je jednako zabranjen kao i *nerd*. Drugi učenjaci igranje šaha smatraju blažim od zabrane *nerda*. Haram je pisati ili prepisivati novotarije, osim ako to pisanje ili prepisivanje služi da bi se one opovrgle. Zatim, pisanje nepravde i laži o pravednim presudama, iskaza za potvaranje nevinih žena i općenito svega što šteti muslimanima i na dunjaluku i na Ahiretu, a pogotovo ako se takvim piskaranjem još i zarađuje. Uzvišeni Allah kaže:

﴿فَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا كَتَبَتْ أَيْدِيهِمْ وَوَيْلٌ لَّهُم مِّمَّا يَكْسِبُونَ﴾

«I teško njima zbog onoga što ruke njihove pišu i teško njima što na taj način zarađuju», (El-Bekare, 79.).

I muftiji je haram napisati *fetvu* (pravno mišljenje) koja je u suprotnosti s Allahovim propisima i propisima Njegovoga Poslanika, osim ako to učini iz ličnog idžtihada, pa pogriješi; onda nema grijeha.

Mekruh je dangubljenje i igre koje nisu haram ili pisati ono od čega nema koristi, ni dunjalučke niti Ahiretske.

Pohvaljeno je pisati sve ono čime se donosi korist muslimanima, učiniti rukom nekome dobročinstvo tako što ćemo pomoći zanatliji, ili napraviti nešto onome koji je za to nevješt, ili izliti vodu iz svoje posude u posudu onoga kome treba voda, pomoći jahaču da se popne na jahalicu, držati jahalicu dok se na nju stavljaju stvari ili na bilo koji drugi način pomoći jahaču i sl. Zatim, pohvalno je rukama dotaći ugao Ka'be pri tavafu, a postoje dva mišljenja ljubljenja ruke nakon doticanja ugla.

Mubah je ono u čemu nema štete, a ni *sevaba* (nagrade).

Što se tiče nogu, vadžib je ići na džumu i u džemat, prema ispravnijem mišljenju učenjaka, zbog više od dvadest dokaza koji se spominju na drugim mjestima. Zatim, učiniti obavezni tavaf oko Ka'be, hodati između Saffe i Merve.

Odazvati se Allahovom sudu i propisu kad se za to dobije poziv. Obilaziti rodbinu i roditelje radi dobročinstva, posjećivati seminare znanja na kojima se izučava ono što je vadžib činiti, otići pješke na hadždž ukoliko razdaljina nije daleka i ukoliko u tome nema štetnih posljedica.

Haram je koračati radi činjenja grijeha prema Allahu. Oni koji to čine su sastavni dio šejtanske pješadije. Uzvišeni kaže:

﴿...وَأَجْلِبْ عَلَيْهِم بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ...﴾

«I potjeraj na njih svoju konjicu i svoju pješadiju» (El-Isra, 64).

Mukatil kaže: "Pomozi se protiv njih svojom konjicom i pješadijom." Od Iblisove je vojske svaki jahač ili pješak koji kroči da čini grijehe prema Allahu.

Ovih pet propisa su vezani i za jahanje. Ovdje se misli i na druga savremena prijevozna sredstva, kao što je automobil, jer se ona danas uglavnom koriste za prijevoz (nap. rec.). Vadžib je jahati zbog bitke, u džihadu i zbog hadždža, koji je obaveza. Pohvaljeno jahanje je kad su te radnje dobrovoljne *nafile*, zatim radi traženja znanja, posjećivanje rodbine i obilazak roditelja radi dobročinstva. Je li na Arefatu bolje jahati ili ići po zemlji, to je pitanje o kome su se učenjaci razišli. Ispravno je reći da je jahanje bolje ako u sebi sadrži korist, kao što je to poučavanje obredima hadždža, da bi ljudi toga jahača mogli lakše vidjeti, lakše slijedili ili ako bi mu to bilo lakše radi učenja dove, ali da u tome nema štete za jahalicu.

Haram je jahanje zbog grijeha prema Uzvišenom Allahu.

Mekruh je jahati zbog igre i zabave i zbog svega drugog čega se bolje ostaviti nego to činiti.

Mubah jahanje je onda ako se neće zbog toga propustiti neka nagrada i sevab, a niti će se počiniti grijeh.

Ovo je pedeset propisa koji su vezani za srce, jezik, sluh, vid, nos, usta, ruke, noge, spolni organ i jahanje.

TERMINOLOGIJA I STIL IZRAŽAVANJA

Ljudi su mnogo govorili o stepenima *Samo Tebi robujemo* koje, stepen po stepen, u svom putovanju Uzvišenom Allahu, prelazi srce. Neko spominje hiljadu stepena, neko stotinu, neko više, a neko manje od toga, pa je opisao stepene shodno svom prelaženju puta. Oni koji su hodili duhovnim putem razilaze se kad je u pitanju broj stepena i njihovog redoslijeda. Svako opisuje stanice vlastitog puta i stanja koja je doživio. Razilaze se i kad su u pitanju pojedine stanice, spadaju li u stanja (halove) ili u stepene (mekame). Razlika između njih je u tome da se stepeni stiču, a stanja se daruju.

Neki od njih kažu da su stanja rezultat stepena, a da su stepeni rezultat djela. Pa, svako čija djela budu bolja, bit će na višem stepenu. A ko bude na višem stepenu, bit će na boljem stanju.

Ispravno je o ovome pitanju to da ima svoje ime sve što se nalazi u srcu, s obzirom na stanje u kome se pojavljuje. Tako, u početku, kad se pojavi, naziva se bljescima (levami') i biva jasno kao što munja bljesne i jasno se vidi iz daljine (bevaruk). Svjetlica bljesne i zatim se brzo izgubi. Kad se bljesci počnu zadržavati i putnik ih duže kuša, prerastaju u stanja. Pa, ako se ta svjetla učvrste i ustale te ne budu odlazila, to se naziva stepenima (mekamat). Dakle, svjetla su u početku svjetlice i bljesci u sredini stanja, a na kraju stepeni.

Međutim, ono što je bljesak – to je i stanje, a ono što je stanje – to je i stepen. Ovo su nazivi tih pojava s obzirom na njihovu povezanost sa srcem, pojavu i zadržavanje u njima.

Stanje je plod znanja, a stanje neće biti čisto ako ne bude takvo i znanje koje ga je proizvelo. Stanje je prilagođavanje i obojenost srca onim što se u njemu pojavljuje. Ta pojava poziva i stepenu od kojeg ona dolazi, kao što lijep miris bašče zove da se u nju uđe i tu nastani. Ovo je zato što čovjek može nešto znati, ali ne mora to prakticirati i time se okititi. Znanje je jedno, a stanje je sasvim nešto drugo. Znati o ljubavi, ispravnosti, zahvalnosti i zdravlju ne znači što i postići to i time se okititi. Pa, ako stanja nadvladaju, znanje biva zanemareno, a

ono u suštini nije zanemareno, već je stanje uzelo prevlast i jaču izražajnost. Rob može znati o strahu prema Allahu, ﷻ, ali kad se i okiti strahom nadvlada ga stanje straha i ustreptalosti i njegovo znanje se utopi u tome stanju, pa se znanje i ne spominje zbog izražajnosti stanja. Ko je u ovome stanju, dosegao je stepen ustrajnosti (istikameta). Jer, kad znanja rezultiraju stanja, postiže se ustrajnost u djelima i ona tada bivaju ispravna. Čovjek realizira išaret koji dobija od stanja, a taj išaret ni u kom slučaju nije plod mišljenja i fikcije. Tada čovjek biva dostojan da bude opisan kao istinski rob Milostivog.

Uzvišeni veli:

﴿إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ...﴾

«Ti nećeš imati nikakve vlasti nad robovima Mojim...», (El-Hidžr, 42.);

﴿وَعِبَادُ الرَّحْمَٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا﴾

«A robovi Milostivoga su oni koji po Zemlji mirno hodaju...», (El-Furkan, 63.);

﴿عَيْنًا يَشْرَبُ بِهَا عِبَادُ اللَّهِ...﴾

«Sa izvora iz kojeg će samo Allahovi štićenici piti», (Ed-Dehr, 6.);

﴿يَا عِبَادِ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ وَلَا أَنتُمْ تَحْزَنُونَ﴾

«O, robovi Moji, za vas danas straha neće biti, niti ćete i za čim tugovati», (Ez-Zuhruf, 68.).

Ovakav rob je prešao iz faze činjenja dobrih dijela u fazu činjenja dobrih dijela, ali u stanju (halu) koje je popraćeno znanjem. On čini djela koja mu nalaže stanje srca, a koje je propraćeno znanjem vjerovjesništva. Samo znanje bez stanja je tromost i zakrčenje. A stanje bez znanja je nevjerstvo i iskrivljenje. Najpotpunije je kad stanje ne gubi iz vida znanje. Ako se to i dogodi, a putnik se bude pridržavao šerijatskih normi, neće imati štete.

Putnik duhovnog puta (salik) nekad izlazi iz određenog stepena, kao što se izvlači iz odjeće, i pada na niži stepen. Nekad se ponovo na njega vrati, a nekad i ne vrati.

Ima stepena koji objedinjuju dva stepena, i onih koji ih objedinjuju po nekoliko, a i stepeni koji obuhvataju sve ostale stepene.

Pokajanje (tevba) obuhvata stepen samoobračuna i stepen straha. Tevba se ne može zamisliti bez ova dva stepena, kao što se oslanjanje na Allaha (tevekkul) ne može zamisliti bez stepeni prepuštanja, predanosti (tefvid), traženja pomoći (istianet) i zadovoljstva (rida).

Nada (redža') obuhvata stepene straha i volje (irade), a strah (havf) obuhvata nadu i želju.

Povratak Allahu (inabe) obuhvata stepen ljubavi i stepen strahopoštovanja (hašjet). Rob se neće smatrati povratnikom Allahu bez ova dva stepena.

Povinovanje Allahu (ihbat) obuhvata ljubav, poniznost i skrušenost. Kad se to troje nađe zajedno, postiže se i stepen povinovanja. Stepen asketizma (zuhd) obuhvata želju i strah (rehbe). Čovjek nije asket ako ne želi ono čijoj se koristi treba nadati i ako se ne boji onoga čije se štete treba bojati.

Stepen ljubavi (mehabbet) obuhvata stepen spoznaje (ma'rifet) straha, nade i želje. Ljubav se realizira kroz ova četiri stepena.

Stepen bojazni obuhvata stepen spoznaje Allaha i spoznaje istinskog robovanja. Ko spozna Allaha i Njegovo pravo, pojača mu se i bojazan prema Njemu, kao što Uzvišeni kaže:

﴿...إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ...﴾

«...A Allaha se boje od robova Njegovih – učeni...», (Fatir, 28.).

Učeni, koji Njega i Negove naredbe poznaju oni Ga se istinski i boje. Poslanik, ﷺ, rekao je: "Ja Allaha najbolje poznajem i ja Ga se najviše bojim."[1] Stepen strahopoštovanja (hejbet) obuhvata stepene ljubavi i poštovanja.

Stepen zahvalnosti (šukr) obuhvata sve stepene imana. Zato je on najviši, čak i iznad stepena zadovoljstva (rida). On sadrži stepen sabura (strpljivosti), tevekkula, (inabe) ljubavi, povinovanja, skrušenosti, nade i sve ostale stepene. Čovjek nije na stepenu zahvalnosti dok ne postigne i sve ostale stepene.

Zato je iman sastavljen od dva dijela; polovina je sabur, a druga je zahvalnost. A i sabur je obuhvaćen zahvalnšću, tako da je sav

[1] Buhari, 6.101; Muslim, 2.359; Ahmed, 23.660.

iman u suštini zahvalnost (šukr). Zato su veoma rijetki zahvalni robovi, kao što Uzvišeni veli:

﴿...وَقَلِيلٌ مِّنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ...﴾

«...A malo je zahvalnih među robovima Mojim.», (Sebe', 13.).

Stepen stida obuhvata stepene spoznaje i samokontrole. Stepen prisnosti (uns) obuhvata stepen ljubavi i bliskosti. Ako je zaljubljeni daleko od onoga koga voli, onda nije prisan sa njim. A i ako je blizu nekoga, tik uz njegovu nogu, a ne voli ga, također nije s njim u prisnoj vezi. Dakle, da bi se realizirala prisnost, moraju se spojiti ljubav i blizina.

Stepen iskrenosti (sidk) obuhvata iskrenu namjeru (ihlas) i čvrstu namjeru ('azm). Kad se to dvoje spoji, čovjek je istinski rob.

Stepen svijesti nadzire, prati murakaba, obuhvata spoznaju sa strahopoštovanjem. Kad rob zna da ga Allah vidi, pa se boji Njegovoga pogleda, onda je na stepenu murakabe.

Stepen smirenosti (tuma'nine) obuhvata inabu (povratak), tevekkul, predanost, zadovoljstvo i pokornost. Ako to čovjek objedini, on je smiren. Koliko ovo bude manjkalo, toliko će manjkati i smirenost.

Također, i želja i bojazan, oboje obuhvataju nadu i strah, iako je nada prisutnija kod želje, a strah kod bojaznosti.

U odnosu na svaki stepen, putnike duhovnog puta možemo podijeliti na dvije vrste: dodročinitelja (ebrar) i Allahu bliske robove (mukarrebun). Dobročinitelji su na početnim stepenima, a Allahu bliski su na njihovim krajevima. Ovako je se svim stepenima imana. Samo su Allahu poznate razlike između ovih dviju vrsta u stepenima.

Izraz *murid* (onaj koji želi postići Allahovo zadovoljstvo) označava onoga ko je krenuo na put ka Allahovoj blizini. On je iznad stepena onoga koji je pobožan (abida), a ispod stepena onoga koji je stigao na cilj (vasil). Ovi termini su shodni stanjima onih koji putuju (salika). Inače, i pobožni je murid, i putnik (salik) je murid, a i vasil je murid. Jer, želju za postizanjem Allahovog zadovoljstva ima svaki rob sve dok je u stanju robovanja.

'Arif (onaj koji je spoznao istinu) iznad je *salika*. I on je još na putu, mada je već postigao stepen spoznaje i zbog spoznaje uzeo specifičniji naziv od *salika*. Ovakav slučaj je i u ostalim *mekamima*

(stepenima) i *halovima* (stanjima). Od njih se ne odvaja niko ko ih je postigao, nego ko postigne viši stepen – uzima ime tog stepena, iako zadržava i prethodno ime.

Oni koji se bave ovom problematikom uveliko preferiraju spoznaju (ma'rifet) nad znanjem ('ilm). Neki znanje čak smatraju preprekom spoznaji. Međutim, oni koji su ustrajni (istikamet) na Pravom putu izuzetno mnogo savjetuju svoje muride o važnosti znanja. Kažu: "Čovjek nikad ne može postati potpuni evlija (Allahov štićenik) bez znanja. Jer Allah sebi za prijatelja i štićenika ne uzima neznalicu. Neznanje je osnova svake novotarije, zablude i manjkavosti, dok je znanje temelj svakog dobra (hajra) upute i savršenstva".

Apologetičari smatraju da je razlika između znanja i spoznaje onih koji su na putu ustrajni u tome što je spoznaja, zapravo, znanje čije obaveze i zahtjeve učeni prakticira. Oni ne smatraju da je spoznaja samo puko znanje. 'Arif (posjednik spoznaje), smatraju oni, samo je onaj koji zna Allaha, poznaje put koji vodi do Njega, kao i zapreke i nedaće na tom putu. On je u takvom stanju (hal) sa Allahom koje mu svjedoči spoznaju. 'Arif je onaj koji poznaje Uzvišenog Allaha preko Njegovih imena, svojstva i djela, onaj koji je iskren prema Allahu u svom ophođenju prema Njemu i koji je iskren u svojim namjerama, onaj koji se oslobodio niskog i ružnog morala i očistio se od svih moralnih prljavština i mrlja.

Bilo da je u blagostanju ili nedaćama, strpljiv je pri izvršavanju Allahovih propisa. On sa znanjem poziva Allahu vjerom i Njegovim znamenjima (besiret). Poziva po sunnetu, ne osvrćući se na mišljenja drugih ljudi, njihova iskustva, analogije i zaključke. Uzima od svog Gospodara ono sa čim je došao Poslanik, ﷺ. Samo ovakav se u suštini može nazvati *'Arifom* (posjednik spoznaje Allaha). Ako se neko drugi nazove tim imenom, to je samo lažna tvrdnja i iznajmljivanje titule. Znanje se od spoznaje suštinski razlikuje u nekoliko aspekata:

Prvi aspekt: Spoznaja se vezuje za samo biće, a znanje za njegova svojstva. Kaže se: "Poznajem tvog oca i znam ga kao dobrog i učenog čovjeka." Zato je u Kur'anu došla naredba o znanju, a ne za spoznaju, kao što to On kaže:

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ...﴾

«Znaj da nema boga osim Allaha...», (Muhammed, 19.);

﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ...﴾

«Neka znate da Allah strogo kažnjava...», (El-Maida, 98.);

﴿...فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ...﴾

«Onda znajte da se on objavljuje samo s Allahovim znanjem..» (Hud, 14.).

Spoznaja je prisustvo nečijeg lika i njegovog opisanog primjera u duši, a znanje je prisustvo svojstava i stanja koja se vezuju za određeni spoznajni pojam. Spoznaja je slična predodžbi, a znanje je slično svjedočenju.

Drugi aspekt: Spoznaja se u većini slučajeva koristi za zapažanje onoga što se iz srca izgubilo nakon što se dokučilo, pa, kad se ponovo zapazi, kaže se: "Spoznao ga je" Ili, kad se nešto opisuje određenim svojstvima koja ima, pa kad ga vidi i sazna da je njima okićen, kažemo: "Spoznao (prepoznao) ga je". Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ﴾

«A na Dan kad ih on sakupi učinit će im se da su boravili samo jedan čas u danu, i jedni druge će prepoznati», (Junus, 45.);

﴿وَجَاءَ إِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ﴾

«I dođoše braća Jusufova i uđoše k njemu, pa ih on poznade, a oni njega ne poznadoše», (Jusuf, 58.);

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴾

«Oni kojima smo dali Knjigu znaju Poslanika kao što sinove svoje znaju...» (El-Bekare, 146.), jer su im njegova svojstva bila poznata, pa kad su ga vidjeli, poznali su ga po njima.

U vjerodostojnom hadisu stoji:

"Uzvišeni Allah će se obratiti onome koji bude posljednji ulazio u Džennet: 'Poznaješ li vrijeme u kojem si bio?' Pa će odgovoriti: 'Da'. Pa će Allah reći: 'Poželi šta hoćeš!' Pa će čovjek od svoga Gospodara tražiti šta želi"[1]

[1] Buhari, 806, 6.571; Muslim, 186; Tirmizi, 2.595.

Kaže Uzvišeni Allah:

﴿...وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْتِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُم مَّا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ...﴾

«...a još ranije su pomoć protiv mnogobožaca molili – i kad im dolazi ono što im je poznato, oni u to neće da vjeruju...» (El-Bekare, 89.).

Spoznaja je slična sjećanju nečega što je, ustvari, prisustvo nečega što smo zaboravili.

Suprotno spoznaji je poricanje, a suprotno znanju je neznanje.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنكِرُونَهَا...﴾

«Oni priznaju da je blagodat od Allaha, pa je poslije poriču...», (En-Nahl, 83.), pa se kaže: "Spoznao je istinu, pa je potvrdio", ili: "Spoznao je istinu, pa je porekao".

U Kur'anu se spominju i izraz *spoznaja* i izraz *znanje*. Spoznaja se, npr., spominje u ajetu:

﴿...مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ...﴾

«...Jer poznaju da je to Istina...» (El-Maida, 83.).

I u Njegovim riječima:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴾

«Oni kojima smo dali Knjigu poznaju Poslanika kao što sinove svoje poznaju...» (El-Bekare, 146.).

Znanje (‘ilm) se češće spominje u Kur'anu. Npr.:

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا اللَّهُ...﴾

«Znaj da nema boga osim Allaha» (Muhammed, 19.);

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ...﴾

«Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega, a i meleki i učeni...» (Ali-Imran, 18.);

﴿وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ مُنَزَّلٌ مِّن رَّبِّكَ بِالْحَقِّ...﴾

«A oni kojima smo Mi dali Knjigu dobro znaju da Kur'an objavljuje Gospodar tvoj istinito...», (El-En‘am, 114.);

﴿...وَقُل رَّبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾

«I reci: 'Gospodaru moj, Ti znanje moje proširi...'» (Taha, 114.);

﴿أَفَمَن يَعْلَمُ أَنَّمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ أَعْمَىٰ...﴾

«Zar je onaj koji zna da je istina ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga kao onaj koji je slijep?» (Er-Ra'd, 19.);

﴿...قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ...﴾

«...Reci: 'Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju?'» (Ez-Zumer, 9.);

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ...﴾

«Vi ste ostali, prema Allahovoj odredbi, sve do Dana oživljenja...» (Er-Rum, 56.);

﴿وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ اللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ آمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا...﴾

«'Teško vama!' – govorili su učeni – 'onome koji vjeruje i čini dobra djela bolje je Allahova nagrada'...» (El-Kasas, 80);

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾

«To su primjeri koje Mi ljudima navodimo, ali ih samo učeni shvataju», (El-Ankebut, 43.);

﴿قَالَ الَّذِي عِندَهُ عِلْمٌ مِّنَ الْكِتَابِ...﴾

«A ja ću ti ga donijeti' – reče onaj koji je učio iz Knjige...» (En-Neml, 40.);

﴿اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا...﴾

«Znajte da Allah daje život već mrtvoj zemlji..» (El-Hadid, 17);

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ...﴾

«Znajte da život na ovom svijetu nije ništa drugo do igra, i razonoda...» (El-Hadid, 20.);

﴿...وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّكُم مُّلَاقُوهُ...﴾

«...I bojte se Allaha i znajte da ćete pred Njega stati...» (El-Bekare, 223.);

﴿...فَاعْلَمُوا أَنَّمَا أُنزِلَ بِعِلْمِ اللَّهِ...﴾

«...Onda znajte da se on objavljuje samo s Allahovim znanjem...» (Hud, 14.), i na mnogim drugim mjestima.

Uzvišeni Allah je za Sebe odabrao izraz *'ilm* i opisao Sebe da je Alīm (Znalac) i da zna glagol *alime-ja'lemu* (znati). Obavijestio je da On posjeduje 'ilm (znanje) ne upotrebljavajući u Kur'anu izraz (spoznaja). Allah je Sebi odabrao ono što je potpunije u značenju, pa iz toga proizlazi da su pogriješili oni koji daju prednost izrazu (spoznaja). Međutim, ostavili smo ovaj izraz da bismo izbjegli nesuglasice i želeći zadržati mnoga tačna, blagoslovljena značenja kojima su opisani posjednici spoznaje ('arifun).

U Kur'anu se izraz (spoznaja) vezuje uz vjernike *ehlul-kitaba.* Npr.:

﴿...ذَٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ، وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ...﴾

«...Zato što među njima ima svećenika i monaha i što se oni ne ohole. Kad slušaju ono što se objavljuje Poslaniku, vidiš kako im liju suze iz očiju jer znaju da je to Istina...» (El-Maida, 82.-83.).

Ili:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴾

«Oni kojima smo dali Knjigu poznaju Poslanika kao što sinove svoje poznaju...» (El-Bekare, 146.).

S drugog stanovišta, putnici duhovnog puta se također mogu svrstati u dvije vrste.

Prvu vrstu čine oni koji put prohode stanjem (hal) osvrćući se na znanje ('ilm).

Drugu vrstu čine oni koji putuju znanjem osvrćući se na *halove* (stanja), tako da su kao dvije oprečne grupe, pa nijedna ne osjeća ljubaznost prema drugoj i jedni prema drugima se mrzovoljno ophode.

Svaka grupa ima manjkavost; jedna, zbog slabog znanja, a druga, zbog slabog stanja. Nijedna nije spojila *'ilm* i *hal*. Jedni uzeše *'ilm*, njegovu širinu i svjetlo, i dadoše mu prednost, a drugi *hal* i njegovu vlast i čvrstinu. Slabašni i iskreni pripadnik svake od ovih dviju grupa kreće se duhovnim putem s jednim od toga dvoga (znanjem ili halom), osvrćući se na drugo. Jedni su pokorni stanju, a drugi 'ilmu.

Međutim, onaj što se pokorava stanju, kad uradi nešto oprečno znanju, biva presječen i ostaje iza zastora, bez obzira što posjeduje stanje. Opet, onaj koji se pokorava znanju, ako nema stanja, gubitnik je i bavi se sredstvom umjesto ciljem. Onaj koji je postojan (temkin) upotrebljava znanje i ponaša se prema njegovim normama u svojim stanjima (halovima), a stanja upotrebljava u znanju, tako što ne stoji kod pukog znanja, nego ga stanje poziva cilju znanja, pa mu se on odazove i primi njegov poziv.

Ovo je stanje potpunih ljudi iz ovog ummeta. Ko iščita stanja ashaba, رضي الله عنهم, naći će da su takva. Oni koji su došli poslije ashaba razdvojili su znanje od stanja, pa im se tako uvukoše manjkavosti i greške, a od Allaha pomoć tražimo.

﴿... يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ، أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنَاثًا وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا ...﴾

«...On poklanja žensku djecu kome hoće, a kome hoće – mušku, ili im daje i mušku i žensku, a koga hoće – učini bez poroda...» (Eš-Šura, 49.-50.).

Tako Allah poklanja znanje kome hoće, a kome hoće daruje stanje. Nekom, opet, daruje oboje, a nekom uskrati i jedno i drugo.

Svaki redosljed stepeni koji je ponuđen u prelasku puta ima jednu vrstu izvještačenosti. Jer, kad čovjek uđe u islam, on prihvata i unutarnje i vanjske obaveze i dužnosti, stepene i stanja. U svakoj dužnosti i obavezi postoje stanja i stepeni i ne može se računati da je dužnost ispunjena nečim trećim osim postizanja stanja i stepena. Kad god ispuni dužnost, Allahovog roba čeka druga dužnost. Kad god dođe do jedne stanice, iza nje postoji sljedeća.

Neko na samom početku puta dosegne najviše stepene i stanja, pa mu se otvore stanja ljubavi, zadovoljstva, prisnosti i smirenosti, što neko zadobije tek na kraju puta. Onaj ko to postigne na kraju imat će

veliku potrebu za unutarnjim znanjem, *tevbom* i samoobračunom, koje je postigao onaj na početku. Prema tome, nema jedinstvenog redoslijeda prelaska puta koji bi važio za sve putnike.

Pokajanje (tevba) koje su učinili prvim stepenom, cilj je ljudi spoznaje ('arifun) i završetak puta Allahovih bliskih evlija. Nema sumnje da će imati veću potrebu za samoobračunom na kraju puta nego što su je imali na početku.

Također, putniku Allahu se njegov put ne prekida sve dok je živ. Čovjek neće stići do cilja (do Allahove blizine) dok je živ, tako da više neće imati potrebu da putovanje nastavi. Čak putovanje postaje još aktivnije, kad god se poveća spoznaja Njegove jednoće, imena i svojstva. Zato je Allahov poslanik, ﷺ, bio najmarljiviji, najviše je dobra činio i u tome bio najustrajniji sve do svoje smrti.

Najviše se trudio da ispuni obaveze robovanja (ubudijjet). Kad bi čovjek uradio djela i ljudi i džina, opet ne bi prestalo putovanje Uzvišenom Allahu. I dalje bi bio na putu traganja i želje. Zbog toga je relativna podjela, a ne stvarna podjela putnika na onoga koji traga (talib), onoga koji se putom kreće (salik) i onoga koji je stigao na cilj (vasil) ili na murida (onoga koji želi Allaha) i murada (onoga koga želi Allah i Sebi privlači). Jer, traženje, putovanje i želja ne napuštaju putnika. Da je tako, on bi u potpunosti prekinuo vezu sa Allahom.

Međutim, ova podjela je u odnosu na prelaske iz stanja u stanje tokom putovanja. Inače, želja, traganje i putovanje murada (onoga koga Allah želi) veća je od želje i traganja drugih. On je, prvo, onaj koji se želi, čim je postavljen na stepen traganja i privučen putovanju, pa je svaki murid i murad. Svaki vasil, talib i *salik* ne prekida traženje i putovanje, makar im vrsta putovanja bila i različita zbog različitosti njihovih stanja.

Kod nekog putnika je putovanje tijelom i organima izraženije od putovanja srcem i dušom, a kod nekih je, opet, izraženije putovanje srcem, dok pojedinci, oni savršeni i jaki, svakom stepenu daju njegovo pravo, pa Allahu putuju i tijelom i organima, srcem i dušom. Allah nas obavještava da su Njegove odabrane evlije (štićenici) uvijek na stepenu želje (iradet), pa kaže:

﴿وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُم بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ...﴾

«I ne tjeraj od sebe one koji se ujutro i navečer Gospodaru svome mole želeći naklonost Njegovu...», (El-En'am, 52.);

﴿الَّذِي يُؤْتِي مَالَهُ يَتَزَكَّىٰ، وَمَا لِأَحَدٍ عِندَهُ مِن نِّعْمَةٍ تُجْزَىٰ، إِلَّا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْأَعْلَىٰ...﴾

«Onaj koji bude dio imetka svoga udjeljivao da bi se očistio, ne očekujući da mu se zahvalnošću uzvrati, već jedino da bi naklonost Gospodara svoga Svevišnjeg stekao, i on će, zbilja, zadovoljan biti» (El-Lejl, 18.-21.).

Najpotrebnija čovjekova svojstva i najveći stepen je da je murid sa iskrenom željom, da njome čini ibadet tako što će njegova želja biti u skladu sa željom Njegovoga Gospodara koja je u vjeri predstavljena i da nema želje za nečim drugim mimo Njega.

Stoga je najbolje o ovim stepenima govoriti na način na koji su o njima govorili prethodnici (imami). Općenito objašnjenje svakog stepena, sa pojašnjenjima njihove suštine, obaveza je, prepreka i smetnja te treba spomenuti općenitosti i specifičnosti.

Vođe ovoga puta su imali ovakav način objašnjavanja. Ko obrati pažnju na ono što su govorili Sehl ibn Abdullah et-Tusturi, Ebu Talib el-Mekki, Džunejd, Ebu Osman en-Nejsaburi, Jahja ibn Muaz er-Razi, prije njih Ebu Sulejman ed-Darani i Avn ibn Abdullah, za kojega se govorilo da je mudrac ummeta, vidjet će da su oni govorili o djelovanjima srca, o *halovima* (stanjima), na općenit, jasan i decidiran način, bez posebnog redosljeda. Zapravo, je nepoznat broj stepena. Oni se nisu trudili da ih nabroje, nego su težili iscrpiti mudrost i spoznaju, zadobiti čistoću srca i duše, da im ophođenje bude ispravno. Govor im je decidiran, ali pun bereketa (blagoslova), dok su potonji mnogo govorili, a u govoru im je bilo malo bereketa.

Cilj ambicija iskrenih, onih čija su srca osvjetljena nurom znanja, svodi se na tri stremljenja:

Prvo: Otkriti stanice i stepene puta.

Drugo: Otkriti mahane *nefsa* (duše) i sve ono što ništi ili kvari djela.

Treće: Otkriti značenje imena i svojstava, suštinu tevhida i spoznaje.

Ove tri kapije su osovina znanja kojim se bave ljudi duhovnog puta. Tim otkrovenjima se bave i zbog toga ulažu napor.

Neki od njih su najviše govorili o putovanju i opisujući stanice duhovnog puta. Neki uglavnom objašnjavaju mahane *nefsa* i sve što putniku stoji na putu do cilja. Neki, pak, najviše govore o Allahovoj jednoći (tevhidu), spoznaji Uzvišenog (ma'rife), o suštinskim značenjima Allahovih imena i svojstava.

Iskren i razborit insan će od svih uzeti ono što je istina da bi mu to pomoglo da dođe do svog cilja. Neće odbiti istinu koju mu je neko ponudio zato što je taj zapostavio drugi dio istine. Apsolutno savršenstvo pripada samo Allahu, Gospodaru svih svjetova. Svaki Allahov rob je na nekom stepenu.

Pošto nemaju snage da usvoje riječi i upute ispravnih prethodnika, ljudima se u svakom vremenu treba obraćati njihovom terminologijom. Kad bi im se pokazala stanja prethodnika, oni bi to smatrali lošim i njihovo putovanje smatrali slijepilom; odabranici imaju svoj način. Kao što neznalice i zabludjeli (apologetičari) kažu: "Prethodnici su činili ispravnije, bili su na sigurnijem putu, a naš put je znanstveniji". Slično kao što i oni koji se bave fikhom, ne priznavajući im njihovu pravu veličinu, za njih kažu: "Nisu se bavili izvođenjem fikhskih pitanja, niti definiranjem pravila i propisa, jer su bili zatupljeni drugim pitanjima. Oni poslije su se time bavili, pa su zato učeniji (bolje poznaju propise) od svojih prethodnika".

Oni ne poznaju vrijednost ispravnih prethodnika, dubinu njihovog znanja, neizvještačenost i savršenstvo unutarnjeg znanja. Tako mi Allaha, oni koji su došli poslije su puni izvještačenosti i bave se sporednim pitanjima. Dok su prethodnici vodili brigu o temeljnim pitanjima, precizno se držali pravila, stremeći visokim ciljevima u svakoj situaciji. Prethodnici su bili u jednom stanju, a oni poslije u sasvim drugom.

﴿قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾

«Allah je svakoj stvari mjeru odredio!» (Et-Talak, 3.).

Mi ćemo spomenuti stanice i stepene robovanja koje su spomenute u Kur'anu i sunnetu. Ukazat ćemo na granice ovih stanica i njihove deredže. Poznavanje tih granica predstavlja upotpunjavanje znanja o granicama koje je Allah objavio svom Poslaniku, ﷺ.

A Allah je one koji ne poznaju ove granice opisao kao neznalice i dvoličnjake:

﴿الْأَعْرَابُ أَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَأَجْدَرُ أَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ رَسُولِهِ...﴾

«Beduini su najveći nevjernici i najgori licemjeri, i razumljivo je što ne poznaju granice (propise) koje Allah Svome Poslaniku objavljuje», (Et-Tevba, 97.).

Poznavanje ovih granica je znanje, a njihovo čuvanje je pažnja s kojom rob upotpunjuje svoj iman. I tada rob postaje nosilac ajeta: *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć tražimo.*

Spomenut ćemo redosljed koji nije kategoričan, nego je pohvalan, shodno redoslijedu fizičkog putovanja, da bi smo teoriju tematike približili vidljivom i opipljivom primjeru. Tako će uvjerenje biti čvršće, spoznaja potpunija i definiranje lakše.

Ovo je korist navođenja primjera, što je specifičnost i bit razuma, pa je Allah u Kur'anu često naveo primjere i rekao da ih samo učeni mogu shvatiti. Uzvišeni kaže:

﴿وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ وَمَا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالِمُونَ﴾

«To su primjeri koje Mi ljudima navodimo, ali ih samo učeni shvataju», (El-Ankebut, 43.).



STEPEN BUDNOSTI SRCA (JEKAZA)

Prvi stepen robovanja je *jekaza*, a to je stanje kad se srce uzbudi i zatreperi zato što je preplašeno naglim buđenjem iz dubokog sna nemarnosti.

Tako mi Allaha, koliko je samo koristan ovaj strah i koliko je bitna i značajna njegova uloga!? Uistinu je ogromna njegova podrška za putovanje srca (suluk). Onaj ko osjeti tu ljepotu (strah), tako mi Allaha, osjetio je spas. U protivnom, on je u agoniji nemara i ravnodušnosti (gaflet). Kad se srce probudi, pohita Allahu odlučno, požuri na put u svoja prvobitna staništa, u svoju domovinu, iz koje je odvedeno kao zarobljenik.

Insan je, prije nego što mu dođe glasnik, uspavan snom nemarnosti. Tijelo je budno, a srce mu spava, pa ga pozove onaj koji daje iskrene savjete da začuje poziv spasa i uspjeha, kad ga mujezzin Milostivog pozove: *Hajje alel-felah* (dođi na spas). Stoga je prvi i početni stepen ovog uspavanog roba *jekaza* (buđenje iz sna). Već smo spomenuli da je to stanje kad se srce uzbudi i preplaši zbog naglog buđenja iz nemara. Buđenje (jekaza) kao da je ustajanje pred Allahom. Ustajanje ka Allahu, koje je spomenuto u Kur'anu:

﴿قُلْ إِنَّمَا أَعِظُكُم بِوَاحِدَةٍ أَن تَقُومُوا لِلَّهِ مَثْنَىٰ وَفُرَادَىٰ...﴾

«Reci: 'Ja vam savjetujem samo jedno; ustanite iskreno prema Allahu...'», (Sebe', 46.).

Ustajanje prema Allahu, to je *jekaza* (buđenje iz uspavanosti nemara i podizanje iz gliba malaksalosti i slabosti). To je prvo što će srce čovjeka ozračiti životom da bi vidio svjetlo upozorenja. Prva zraka svjetlosti je da srce opazi Allahove blagodati (ni'mete), da shvati da ih ne može prebrojati, niti ograničiti. Srce biva obuzeto spoznajom te velike Allahove, dobrote prema njemu i time da sazna koliko je zapostavilo svoju obavezu prema njima.

Spomenuto je posljedica i trag buđenja. Jer, kad srce, ozračeno svjetlošću poziva iz buđenja, ustane iz blata bezbrižnosti i nemara, tada opazi Allahove blagodati; tajne i javne.

I kad god se u njih zagleda, osvjedoči se u njihovu neizmjernu veličinu i neizbrojivost, nemoćno da ih prebroji i ograniči. Tada srce zapaža da je Allahova dobrota prema njemu, zaista, velika i bez zasluge i uložene protuvrijednosti. Zna da je nije dostojno i da se na tome nikako ne može odužiti. Tada mu je jasno da svoju obavezu prema tim blagodatima ne izvršava u potpunosti. A obaveza je zahvalnost na njima. Opažanje Allahove dobrote i vlastite nezahvalnosti urodit će dvjema prekrasnim osobinama robovanja: ljubavlju prema Onome Koji blagodati (ni'mete) daje i žeđu za Njegovim spominjanjem i poniznošću pred Njim.

Jer, rob je, zaista nemoćan da se oduži i zahvali na ni'metima. Tada je posve siguran u: *"Priznajem Ti Tvoje blagodati prema meni i priznajem Ti svoj grijeh, pa mi oprosti. Zaista, grijehe niko ne prašta osim Tebe".*[1]

U tom stanju, saznaje da je ovaj *istigfar*, ova dova, uistinu dostojan da bude (kao što je to u hadisu rečeno) prvak svih *istigfara.* I također mu je jasno da Allah ne bi bio nepravedan kad bi kaznio sve stanovnike nebesa i Zemlje. A da im milost svoju ukaže, ona je vrjednija i bolja od njihovih dijela. Srce je naučilo da je rob koji je ustrajan u svome putovanju Allahu, koji je svjestan Allahove, dobrote i blagodati, svjestan i svoje nepotpunosti i manjkavosti (u izvršavanju obaveza prema Njemu).

Ovo zapažanje vodi uviđanju vlastitih grijeha, upoznavanju s velikom opasnošću koju donose, užurbanosti da ih se oslobodi i da se propušteno nadoknadi, te traženju spasa u čišćenju od grijeha.

U tom stanju se rob osvrće iza sebe na ono što je loše uradio. Uočava da je zbog toga u velikoj opasnosti. Na ivici je propasti ukoliko ga za neispunjenje dužnosti htjedne kazniti Vlasnik prava. Uzvišeni Allah ukorava u svojoj Knjizi one koji su zaboravili ono što su njihove ruke radile:

---

[1] Buhari, 6.323; Tirmizi, 3.393; Nesai, 5.522; Ebu Davud, 5.070; Ibn Madže, 3.872.

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ فَأَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِيَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ...﴾

«Ko je veći nasilnik od onoga koji je upozoravan znakovima svoga Gospodara, pa se od njih okrenuo i zaboravio što su mu ruke prije uradile?», (El-Kehf, 57.).

Kad uvidi svoje grijehe i zlodjela, rob pohita da znanjem i djelima nadoknadi i nadopuni propušteno. Da se *istigfarom* i *tevbom* oslobodi iz tih okova. Tada traži pročišćenje, koje je, ustvari, čišćenje imana i spoznaje od nečistoće loših djela, kao što se i zlato i srebro pročiste čišćenjem od primjesa, jer je nemoguć ulazak u Džennet bez tog pročišćenja. Džennet je čista bašča u koju ulaze samo čisti, dobri. Zato će stanovnicima Dženneta meleki reći:

﴿سَلَامٌ عَلَيْكُمْ طِبْتُمْ فَادْخُلُوهَا خَالِدِينَ﴾

«Selamun alejkum, od grijeha ste čisti, zato uđite u njeg, u njemu ćete vječno boraviti», (Ez-Zumer, 73.). Uzvišeni kaže:

﴿الَّذِينَ تَتَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ طَيِّبِينَ يَقُولُونَ سَلَامٌ عَلَيْكُمُ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾

«Oni kojima će meleki duše uzeti – a oni čisti, i kojima će govoriti: 'Selamun alejkum! Uđite u Džennet zbog onoga što ste činili'», (En-Nahl, 32.).

U Džennetu, dakle, nema ni trunke nečistoće. To pročišćenje se na dunjaluku postiže *tevbom* (pokajanjem), *istigfarom* (traženjem oprosta), dobrim djelima koja brišu loša i nedaćama (musibetima) koje iskupljuju nevaljala djela.

Ako to pročisti i oslobodi insana grijeha, bit će među onima kojima će meleki uzimati dušu, a oni čisti, obradovani Džennetom, ubrajajući se među one kojima će prilikom smrti meleki dolaziti govoreći:

﴿...أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ، نَحْنُ أَوْلِيَاؤُكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا
وَفِي الْآخِرَةِ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَشْتَهِي أَنفُسُكُمْ وَلَكُمْ فِيهَا مَا تَدَّعُونَ، نُزُلًا مِّنْ غَفُورٍ رَّحِيمٍ﴾

«...Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan. Mi smo zaštitnici vaši u životu na ovom svijetu, a i na onom; u njemu ćete imati sve ono što duše vaše zažele, i što god zatražite – imat ćete, bit ćete počašćeni od Onoga Koji prašta i Koji je Milostiv», (Fussilet, 30.-32.).

Ako to četvero ne bude dovoljno za pročišćenje, tevba ne bude iskrena (nesuh), a *istigfar* ne bude potpun, uz ostavljanje grijeha i istinsko kajanje, a to je *istigfar* koji koristi, a ne *istigfar* onoga koji drži čašicu alkohola u ruci i kaže: "Estagfirullah", a zatim je prinese ustima, i dobra djela mu ne budu dovoljna da pobrišu loša, a niti ih musibeti iskupe, bilo zato što je loših djela mnogo ili zbog slabosti *prečišćivača* ili, pak, zbog oboga, bit će prečišćen u *berzahu* (kaburskom životu) na tri načina.

Prvo, dženazanamazom koji će mu klanjati vjernici, s njihovim *istigfarom* i zauzimanjem (šefa'at) za njega kod Allaha.

Drugo, kušnjom u kaburu, strahotom dvojice ispitivača, stješnjavanjem kabura i onim što slijedi.

Treće, onim što mu braća muslimani daruju od dobrih dijela, od sadake za njega, hadždža, posta, učenja Kur'ana i namaza, kad mu podare sevabe spomenutih djela.

Ulema je saglasna u tome da sevabi od sadake i dove dolaze mejjitu. Imam Ahmed kaže: "Što se tiče sadake i dove kao izvora sevaba, učenjaci se u tome ne razilaze, a dok se o ostalim stvarima kao izvorima sevaba razilaze". Većina učenjaka smatra da sevabi od hadždža dospijevaju umrlom. Ebu Hanife kaže: "Mejjitu dolaze sevabi od troškova hadždža". Dok imam Ahmed i oni koji se s njim slažu u vezi s ovim pitanjem zauzimaju najširi stav. Oni kažu: "Dolaze mu sevabi od svih ibadeta, bilo da su tjelesni ili materijalni."

Ako i ovo pročišćenje ne bude dovoljno, bit će pred svojim Gospodarem pročišćavan na četiri načina: strahotama kijameta (ustajanja iz kabura), strahotom prizora, *šefa'atom* onih koji budu *šefa'at* činili i Allahovim oprostom. Ako i ta pročišćenja (na dunjaluku, u berzahu i na Kijametu) ne budu dovoljna, onda mora ući u vatru, iz milosti prema njemu da bi se očistio i prečistio u njoj. Tako će džehenemska vatra biti sredstvo njegovog čišćenja od svake, pa i najmanje nečistoće. A njegov boravak u vatri će zavisiti od količine nečistoće i naslagane prljavštine. Kad se odstrani njegova nečistoća, a njegovo *zlato* bude očišćeno, kad postane prečišćen i zdrav, bit će izveden iz vatre i uveden u Džennet.

I najveći stepen budnosti srca (jekaze) jest budnost spoznaje da dani prolaze i nestaju, da treba biti čist od njihovog neiskorištavanja i da postoji čvrsta volja da se propušteno nadoknadi, a iskoristiti ono što dolazi.

Rob tada spoznaje šta je od dana iskoristio, a šta propustio, pa nastoji u ostatku svog života nadoknaditi ono što je propustio, a čija vrijednost je neizmjerna. Nadoknaditi propušteno i voditi računa o svojim satima, čak i izdisajima, da ne odlaze uzalud, u ono što Allahu ne približava. Ovo je prava šteta i zajednički propust ljudi, bila ona u većem ili manjem obimu. Jer, svaki izdisaj (nefes) koji se ne iskoristi za ono što Allahu približava bit će kajanje na Sudnjem danu i zastanak na njegovom putu ka Allahu ili, pak, pad – ako u tome nastavi, ili zastor – ako mu se put prekine.

Što se tiče prvog, tj. spoznaje *ni'meta* (blagodati), ona će se iskristalizirati s tri elementa: sa svjetlom razuma, s osjećajem bljesaka Allahove dobrote i s uzimanjem pouke od onih koji su u belajima (nevoljama). Ta spoznaja je svjetlo, koje neminovno donosi budnost srca. Njime se srce osvijetli i počne zapažati. Spram jačine svjetla je i bistrina opažanja ni'meta. Onaj koji ne vidi Allahove blagodati koje mu se spuštaju, osim u jelu, odijevanju, tjelesnom zdravlju i ugledu među ljudima, takav zaista nema udjela u ovom svjetlu! Allahova blagodat darivanjem islama, imana, i to što roba privlači da se Njemu okrene, i što rob osjeća blagostanje spominjući Voljenoga, i što doživljava užitak u pokornosti Njemu, to su zaista najveći ni'meti. To se postiže svjetlom razuma i Allahovom blagonaklonošću i uputom.

Tako je i sa bljescima Allahovih blagodati prema njemu, gledanje u tu dobrotu i njeno za opaženje kroz oblake vlastite prirode i tmine duše (nefsa).

Promatranje onih koji su u belajima, podrazumjeva one koji su nemarni prema Allahu i one koji rade novotarije u Allahovoj vjeri. To su dvije grupe koje su u stvarnom belaju. Kad ih insan vidi i sazna o njima, onda u njegovom srcu ni'meti koje mu je Allah podario postaju još veći, jasniji i više ih cijeni.

Suprotnost suprotnosti otkriva ljepotu,

sa suprotnostima se razlikuju stvari.

Među potpunostima blagodati stanovnika Dženneta je čak i to da vide u kakvom su azabu (kazni) džehenemlije.

Što se tiče drugog, tj. uviđanja grijeha, ono se pročišćuje s tri elementa: strahopoštovanjem prema Allahu, ﷻ, upoznavanjem duše (nefsa) i uvjerenjem u ono čime se prijeti.

U čijem srcu se upotpuni veličina Uzvišenog Allaha, u njegovom srcu i kršenje Njegovih zabrana postaje veliko. Jer, suprotstavljanje velikom nije kao suprotstavljanje onome ko to nije.

A onaj ko spozna vrijednost i suštinu svoje duše, njenu apsolutnu ovisnost za Istinskim Gospodaru, i to u svakom trenu i izdisaju, njenu ogromnu potrebu za Njim, onda njemu i grijeh suprotstavljanja takvome stanju postaje nešto veliko. Tako, kad upozna bijedno stanje svoje duše i veličinu kojoj se suprotstavlja, grijeh postaje velik u njegovim očima i on svim silama požuri osloboditi ga se.

S obzirom na jačinu vjerovanja i ubjeđenja u dolazak onoga čime se prijeti (od kazne), biva žešća i želja za oslobađanjem od grijeha. Osovina sreće je upravo u uvjerenju da je neminovnost ono čime Allah zastrašuje. Ako u srcu zakaže to uvjerenje, srce se sruši tako da više uopće nema nade u njegovo spasenje. Uzvišeni Allah obavještava da će se ajetima i opomenama okoristiti oni koji zaista vjeruju u ono čime se prijeti, koji se boje Ahiretskog azaba (kazne). To su oni, a nikako neki drugi, koje Allah želi opomenuti i donijeti im korist Svojim ajetima. Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ...﴾

«To je pouka onima koji se plaše patnje na onom svijetu...» (Hud, 103.);

﴿إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا﴾

«Tvoja opomena će koristiti samo onome ko Ga se bude bojao», (En-Nazi'at, 45.);

﴿فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ﴾

«Nego, podsjeti Kur'anom onoga koji se prijetnje Moje boji», (Kaf, 45.).

Uzvišeni je izvijestio i da su spašeni i na dunjaluku i na Ahiretu oni koji čvrsto vjeruju i boje se onoga čime se prijeti:

﴿وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْأَرْضَ مِن بَعْدِهِمْ ذَٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِي وَخَافَ وَعِيدِ﴾

«...I poslije njih, vas na Zemlji nastaniti. Bit će to za one koji će se polaganja računa preda Mnom bojati i koji će od prijetnje Moje strahovati», (Ibrahim, 14.).

Što se tiče trećeg, tj. spoznaje šta smo iskoristili a šta propustili, to će biti ispravno slušanjem znanja, odzivom glasniku za ostavljanje

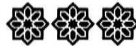
grijeha i druženjem s dobrima. Osnova svega toga je ostavljanje loših običaja i navika.

To je zbog toga što spoznaja onoga koji srcem putuje Allahu (salik) o tome koliko mu se stanje i iman povećava i smanjuje zavisi od njegovoga znanja o stepenima djela i vrijednosti stečenog. Također, i traženje iz njegova srca da se odazove glasniku i poštuje Allahove svetinje (zabrane), je li u tome spor ili brz. S obzirom na to koliko je odziv brz ili spor, biva i njegovo znanje o uvećavanju, odnosno smanjivanju.

Također, i druženjem s onima koji su odlučni u prakticiranju propisa i koji žele susret s nebeskim skupom, upoznat će šta je kod njega prisutno od uvećavanja ili smanjivanja imana. Sve ovo će se postići napuštanjem navika i običaja i navikavanjem *nefsa* (duše) na ostavljanje navedenog i osjećaj samoće među ljudima, nemara (gafleta) i onih koji se od istine okreću. A čovjeku ništa nije štetnije nego da njime vladaju običaji i navike. Kafiri su se opirali poslanicima zbog ustaljenih običaja i navika koje su naslijedili od svojih predaka. Zato je svako ko svoju dušu ne navikne na oslobađanje od njenih navika te se ne pripremi za ono što se od njega traži, uistinu odsječen od putovanja i spasa i uskraćen mu je uspjeh.

﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾

«Da su imali namjeru poći, sigurno bi za to pripremili ono što im je potrebno, ali Allahu nije bilo po volji da idu, pa ih je zadržao i bi im rečeno: 'Sjedite s onima koji sjede'» (Et-Tevba, 46.).



STEPEN RAZMIŠLJANJA (FIKRAH)

Pošto se budnost srca (jekaza) ustali, prerasta u *fikret*, tj. stanje kad se srce zagleda u pravcu Željenog, tražeći Ga. *Fikret* (misao srca), s jedne strane, u vezi je sa znanjem i spoznajom, s druge strane, sa traganjem i željom.

U prvu grupu spada misao o razlikovanju istine od neistine, pozitivnog od negativnoga. Misao koja se vezuje za traženje i želju, razlikuje korisno od štetnog. To srčano rasuđivanje rezultirat će predodžbom o putu koji donosi korist, pa će ga (srce) slijediti, te o putu koji donosi štetu, pa će ga srce napustiti. To je šest vrsta srčane misli. Sedma vrsta ne postoji u domenu misli i razmišljanja onih koji su obdareni razboritošću.

Osnova misli leži u razmišljanju o *tevhidu* (Allahovoj jednoći), a to je pribavljanje dokaza o Allahovoj jednoći, kao i dokaza o nemogućnosti i neistinitosti *širka.* Nemoguće je potvrđivati i predstavlja najveću laž i zabludu obožavati dvojicu i uzdati se u njih. Ibadet neće biti ispravan osim ako se ne čini samo Istinitom Bogu, Istinitom Gospodaru, a on je Allah, Jedini, Svemoćni.

Misao srca (fikret) je suština odricanja (el-beraa) i privrženosti (el-velaa), odricanje ibadeta svakome drugom osim Allahu i privrženost radi Allaha. Kao što Uzvišeni kaže:

﴿قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَآءُ مِنكُمْ
وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِن دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمُ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى
تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ...﴾

«Divan uzor vama je Ibrahim i oni koji su uz njega bili kad su narodu svome rekli: 'Mi s vama nemamo ništa, a ni sa onima kojima se, umjesto Allahu, klanjate; mi vas se odričemo, i neprijateljstvo i mržnja će između nas ostati sve dok ne budete u Allaha, Njega, Jedinog, vjerovali'», (El-Mumtahina, 4.);

﴿وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ وَقَوْمِهِ إِنَّنِي بَرَاءٌ مِّمَّا تَعْبُدُونَ، إِلَّا الَّذِي فَطَرَنِي فَإِنَّهُ سَيَهْدِينِ﴾

«A kad Ibrahim reče ocu svome i narodu svome: 'Nemam ja ništa s onima kojima se vi klanjate, jer ja se klanjam samo Onome Koji me je stvorio, jer će mi On, doista, na Pravi put ukazati'...», (Ez-Zuhruf, 26.-27.);

﴿قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ، إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا﴾

«...On reče: 'Narode moj, ja nemam ništa s tim što vi Njemu druge ravnim smatrate. Ja okrećem lice svoje, kao pravi vjernik, prema Onome Koji je nebesa i Zemlju stvorio, ja nisam od onih koji Njemu druge ravnim smatraju'», (El-En'am, 78-79.). Uzvišeni je rekao svome Poslaniku, ﷺ:

﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ، لَا أَعْبُدُ مَا تَعْبُدُونَ...﴾

«Reci: 'O vi nevjernici, ja se neću klanjati onima kojima se vi klanjate'...», (El-Kafirun, 1.-2.). To je odricanje od kafira (nevjernika) i njihovih božanstava, što je Poslanik, ﷺ, nazvao oslobođenjem i odricanjem od *širka* (beraetun mineš-širk).

Misao srca (fikret) također je suština čišćenja (mahva) i potvrđivanja (isbata). Čišćenja srca od svake druge ljubavi osim prema Allahu i radi Allaha, znanjem, namjerom i robovanjem, kao što i jesu sve druge ljubavi (one koje nisu povezane sa Allahom) zatrte i izbrisane, a u srcu se uspostavi i potvrdi božanstvo samo i jedino Njemu, Uzvišenom.

Misao srca također je i suština spajanja (džem'a) i rastavljanja (ferka). Tako se u srcu napravi razlika između Istinitog Boga i svih onih kojima se lažno pripisuje božanstvo, dok se spajaju ilahijjet, ibadet, ljubav, strah, nada, tevekkul i traženje pomoći samo od Istinitog, pored Kojeg drugog božanstva nema.

Fikret je, isto tako, i suština oslobađanja (tedžrid) i izdvajanja (tefrid). Pa se srce oslobodi od robovanja mimo Njega, te u robovanju samo i jedino Njega izdvoji. *Tedžrid* (oslobađanje) je negacija, a *tefrid* (izdvajanje) potvrđivanje. Spoj toga dvoga je tevhid Allahova jednoća.

Ovo je *el-vela* i *el-bera*, *mahv* i *isbat*, *džem* i *ferk*, *tedžrid* i *tefrid* vezani su za Allahovu jednoću u *ubudijjetu*, koji je koristan, plodonosan i spasonosan u *tevhidu*, kojim se postižu sreća i spas.

STEPEN SRČANOG VIDA (BESIRET)

Ako misao srca (fikret) bude ispravna, ona rezultira *besiretom* (moć zapažanja). *Besiret* je svjetlo u srcu kojim se vide i zapažaju obećanje i prijetnja, Džennet i vatra, ono što je Allah obećao u Džennetu svojim evlijama (odabranicima) i čime prijeti u vatri svojim neprijateljima. Vidi ljude da su već iz svojih kaburova izišli, žureći da se odazovu pozivu Istine, meleki nebeski su ih okružili, Knjiga spremna, vjerovjesnici i šehidi dovedeni, mizan postavljen, listovi lepršaju, parničari se sastali, oni koji su ostali uskraćeni za dio duga kače se za svoje dužnike, predočava se Havd (vrelo) i čaše i pehari izbliza, mnogo je žednih, a malo onih što do Havda dolaze, siratćuprija postavljena, ljude prema njoj tjeraju, a svjetla za prelaz preko nje već su podijeljena, vatra ispod nje žestoka – jedna drugu ždere, oni koji u nju padaju mnogostruko su brojniji od onih koji se od nje spasiše. U srcu se otvori oko koje sve to vidi. U srcu se pojavi dokaz kojim vidi Ahiret i njegovu vječnost, a i dunjaluk i njegovu kratkotrajnost.

Besiret je, dakle, svjetlo koje Allah ubaci u srce te pomoću njega čovjek vidi istinitost svega o čemu su poslanici izvijestili, kao da to očima gleda! Tada uviđa da je korisno sve čemu su poslanici pozivali, a štetno sve od čega su odvraćali. To je značenje riječi nekih *'arifa*: "*Besiret* je ono što ti koristi, a otklanja štetu." Drugi su rekli: "*Besiret* te štiti od zbunjenosti, bilo vjerovanjem, bilo viđenjem."

Besiret (pronicljivost) ima tri stepena. Onaj ko ih upotpuni, upotpunio je *besiret*. To su *besiret* u Allahovim imenima i Njegovim svojstvima, *besiret* u naredbi i zabrani i *besiret* u obećanju i prijetnji.

PRVI STEPEN BESIRETA

Besiret u Allahovim imenima i svojstvima označava stanje u kome srce ne podliježe nikakvoj sumnji koja je suprotna onome kako je Allah Sebe opisao ili kako Ga je opisao Njegov Poslanik, ﷺ Sumnje u vezi s Allahovim imenima i svojstvima su poput sumnji u Allahovo postojanje.

Obje vrste sumnji kod ljudi od *besireta* ne predstavljaju nikakvo iskušenje. To podrazumijeva da tvoje srce svjedoči da se Uzvišeni Gospodar uzdigao na Svom Aršu. Da govori, naređujući i zabranjujući. Vidi sve pokrete višeg i nižeg svijeta, osoba i bića. Čuje njihove glasove. Motri njihova srca i njihove tajne. On upravlja Svojim robovima, od Njega dolazi i Njemu se vraća. Njegovi meleki su pred Njim, provode Njegove odredbe u predjelima Njegove vlasti. Njegova svojstva su savršena, a atributi veličanstveni. Uzvišen je od manjkavosti, nedostataka i sličnosti s nekim. On je onakav kakvim je Sebe u Svojoj Knjizi opisao. Uzvišeniji od onoga kako Ga opisuju Njegova stvorenja, Živi, Koji ne umire, Vječni, Koji ne spava, Koji sve zna i nije Mu nepoznata ni najmanja sitnica ni na nebesima, niti na Zemlji, Koji vidi hod crnoga mrava na crnoj stijeni u mrkloj noći, Koji čuje glasove različitih jezika s bezbrojnim potrebama i molbama.

Njegove riječi su upotpunjene istinom i pravdom. Njegova svojstva su visoko iznad toga da bi se mogla porediti sa svojstvima Njegovih stvorenja. I Njegovo biće je iznad toga da bi se moglo porediti s bilo kojim bićima. I Njegova djelovanja sušta su pravičnost, mudrost, milost, dobročinstvo i dobrota. Njemu pripadaju stvaranje i naredba. Njemu pripada carstvo i On je dostojan svake hvale, pohvale i slave.

On je Prvi (Evvel), prije Kojega nema ništa. Zadnji (Ahir), poslije Kojega nema ništa. Jasni (Zahir), iznad Kojega nema ništa. Tajni (Batin), mimo Kojega nema ništa.

I Njegova imena, sve su imena pohvale, hvale i slave. Sva Njegova svojstva su savršena i svi Njegovi atributi. Sva Njegova djelovanja su mudrost, milost, korist i pravednost. Svako Njegovo stvorenje upućuje na Njega, onoga ko ih pogleda okom *besireta.* Nije uzalud stvorio nebesa i Zemlju i ono što je između njih, niti je čovjeka ostavio da luta bez cilja. Ne, nego je stvorio stvorenja da Mu uspostave tevhid i ibadet. Obilato im ni'mete daje da bi, ako budu zahvalni, još veću počast zadobili. Upoznao je Svoje robove sa Sobom na razne načine. Potanko im ajete iznio i raznolike dokaze dao. Pozvao ih na svestranu ljubav prema Sebi. Između Sebe i njih, još od Ugovora, uspostavio najčvršće veze. I tako prema njima obilne ni'mete upotpunio. Nepobitne dokaze postavio, Svoju blagodat izlio i Sebi milost propisao, i to zagarantirao kad je zapisao da je Njegova milost pretekla Njegovu srdžbu.

Ljudi se razlikuju u *besiretu* (moći zapažanja) prema tome koliko se razlikuju u poznavanju i razumijevanju poslaničkih poruka, kao i u poznavanju neistinitosti sumnji, što je oprečno suštini stvari.

Najslabijeg *besireta* su oni ljudi koji se bave lažnom i pokuđenom dogmom, dogmom koju su selefi pokudili, zato što ne poznaju vjerske tekstove i njihova značenja. Pokvarene sumnje su prodrle u njihova srca. Kad razmotriš stanje običnog svijeta, koji, prema mišljenju većine njih, uopće nisu vjernici, uvidjet ćeš da oni imaju potpuniji *besiret* od njih, čvršći iman, da su poslušniji prema Objavi i da se više povinuju Istini.

DRUGI STEPEN BESIRETA

Besiret u Allahovim naredbama i zabranama podrazumijeva da se Allahovim naredbama i zabranama ne opire, niti suprotstavlja bilo kakvim izgovorom, tumačenjem, oponašanjem ili hirom. U srcu ne smije biti ni najmanja sumnja o Allahovim naredbama ili zabranama. Ne smije biti strasti koja će spriječiti izvršenje Njegove zapovjedi i njeno prihvatanje, a niti oponašanja koje će insana odvratiti da se ne trudi sticati znanje o propisima vjere, o tekstu Objave. Po ovome se raspoznaju među ostalima ljudima oni koji posjeduju *besiret*.

TREĆI STEPEN BESIRETA

Besiret u obećanju i prijetnji. Srce biva svjedok Allahovoga prisustva i nadziranja svake osobe, bilo da čini dobro ili zlo, u sadašnjosti i budućnosti, u Kući djela (dunja) i u Kući nagrade i kazne (Ahiret). Jer, to je sastavni dio Njegovog ilahijjeta i rububijjeta, Njegove pravde i mudrosti. Sumnja u navedeno je sumnja u Njegov ilahijjet i rububijjet. Čak, to je sumnja u Njegovo postojanje. Jer, oprečno je apsurd.

Ne priliči Njemu da Mu se pripiše zapostavljanje stvorenja, njihovo uzaludno puštanje ili njihovo besciljno ostavljanje. On je Uzvišen od takvog pripisivanja i visoko iznad pogrešnog opisivanja. Potvrđivanje Ahiretske nagrade i kazne razumom je kao potvrđivanje Allahove jednoće.

Zato je tačno da se povratak (mead) Allahu (na Ahiretu) može dokazati samim razumom, dok Ahiretske pojedinosti saznajemo Objavom. Zato je Uzvišeni Allah negiranje povratka učinio kao i negiranje Njega Samoga. Jer, to je u suštini negiranje Njegove moći (kudret) i Njegovog ilahijjeta, a i jedno i drugo povlači nevjerovanje u Njega. Uzvišeni veli:

﴿وَإِن تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ أَئِذَا كُنَّا تُرَابًا أَئِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَٰئِكَ الْأَغْلَالُ فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

«A ako se čudiš, pa – čudo su riječi njihove: 'Zar ćemo zaista, kad zemlja postanemo, biti stvoreni ponovo?' Oni ne vjeruju u Gospodara svoga; na njihovim vratovima bit će sindžiri, i oni će stanovnici Džehennema biti, u njemu će vječno ostati», (Er-Ra'd, 5).

Ajet ima dva značenja.

Prvo: Ako se čudiš njihovim riječima: "Zar ćemo, zaista, kad zemlja postanemo, biti stvoreni ponovo?", zaista su njihove riječi čudne. Kako da taj povratak negiraju? Zar nisu već jednom od zemlje stvoreni, a prije nisu bili ništa?

I, drugo: Ako se čudiš što Allahu saučesnika pripisuju i što se ne povinuju tevhidu i ibadetu, Njemu, Jedinom, još je čudnije njihovo negiranje proživljenja i njihove riječi: "Zar ćemo zaista, kad zemlja postanemo, biti stvoreni ponovo?" U oba slučaja je čudno čovjekovo negiranje povratka. To je negiranje Gospodara, nevjerovanje u Njega, poricanje Njegovog ilahijjeta, Njegove moći, Njegove mudrosti, pravde i vlasti.

Šejhul-islam El-Herevi, pisac knjige *Menazilus-sairin*, koju mi, evo, komentiramo, *besiret* objašnjava na drugi način. On kaže: «*Besiret* (moć zapažanja) ono je što te spašava od zbunjenosti". On smatra da je prvi stepen *besireta* to da se svaka vijest od Poslanika, ﷺ, prihvati i obavlja s jekinom (čvrstim ubjeđenjem da je istina) i da se radi njega srdiš iz ljubomore. Značenje njegovih riječi je sljedeće: Ono što je izvijestio Poslanik, ﷺ, to je istina i stvarnost. Onaj koji je slijedi, ne boji se nikakve neprijatnosti jer će na kraju biti siguran zbog toga što je to istina. A nema straha za onoga koji slijedi istinu.

Ono na što svaka vijest obavezuje jest da ispuniš ono što ti se naređuje bez sumnje, žaljenja i jadikovanja. Ne preostaje ništa

drugo nego da na svako naređenje uzvratiš poslušnošću, i to s iskrenošću i ubjeđenjem i bez trunke sumnje, da se iz ljubomore što se Allahovo pravo upropaštava ljutiš na onoga koji ne ispunjava naređenja i što se Njegova Uzvišenost zanemaruje.

Ljubomora, prema mišljenju šejhul-islama El-Herevija, upotpunjuje *besiret*. Jer, shodno poznavanju Istine, Njegovoga dostojanstva i veličanstvenosti, te ljubavi prema Njemu, biva i ljubomora prema Njegovim naredbama koje se ne poštuju te srdžba prema onima koji te naredbe ne izvršavaju. Ovakva reakcija je dokaz ljubavi, veličanja i poštovanja Vlasnika Istine, a to je srž *besireta* (moći zapažanja srčanoga vida). Kao što sumnja koja narušava potpunu pokornost i predanost osljepljuje oko pronicljivosti, tako i neposjedovanje srdžbe i ljubomore zbog kršenja Allahovih naredbi i nepridržavanje Njegovih zabrana, također osljepljuje pronicljivost srca.

Drugi stepen *besireta* je definiran kao srčano osvjedočenje da je Allahovo upućivanje ljudi na Pravi put i ostavljanje u zabludi potpuna pravda te da je uže koje spaja Njegovo spašavanje roba od *nefsa* (njegove duše koja naređuje zlo) radi privlačenja Sebi.

Pisac, da mu se Allah smiluje, tim riječima želi istaći uočavanje Allahove savršene pravde i u slučaju onih koje je uputio na Pravi put i onih koje je u zabludi ostavio. Tu se kriju dvije istine. Prvo, da On, Jedini, stvara, upućuje i u zabludi ostavlja. I, drugo, da se sve događa s potpunom mudrošću i potpunom pravednošću. Ne nasumice, nego sve precizno postavljajući na svoje mjesto, po mjeri koja je zaslužena, mudro, znajući one koji će se uputom pročistiti, koji će je primiti i na njoj biti zahvalni, kod kojih će uputa zaista rezultirati plodovima. Allah najbolje zna gdje će postaviti svoje poslanice, kao osnovu poslanicima, ili kao nasljedstvo alimima (koji su nasljednici poslanika). Uzvišeni kaže:

﴿وَكَذَٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لِّيَقُولُوا أَهَٰؤُلَاءِ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّن بَيْنِنَا أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ﴾

«I tako mi jedne drugima iskušavamo da bi nevjernici rekli: 'Zar su to oni kojima je Allah, između nas, milost ukazao?' A zar Allah dobro ne poznaje one koji su zahvalni?», (El-En'am, 53.), a to su oni koji znaju kolika je blagodat i vrijednost upute, koji su na njoj zahvalni, koji vole i hvale Allaha zato što ih je učinio upućenim.

On, Uzvišeni, čini dobročinstvo kad je takvima Uputu (hidajet) darovao, a i pravedno postupa kad je druge u zabludi ostavio. Jer, On nikoga ko je bio dostojan blizine, Upute i počasti, sa Svoje kapije nije otjerao, niti je ikoga udaljio od Svoje Uzvišenosti. Ne, nego u zabludi ostavlja samo one kojima ne priliči ništa drugo osim progona i udaljavanja. Njegova mudrost i pravda odbijaju da takvi budu približeni i počašćeni i da budu Njegovi štićenici i odabranici.

Ovdje ostaje da se zapitamo zašto su takvi stvoreni. Ali, to je pitanje koje mogu postaviti oni koji su neznalice, zalimi i zabludjeli, oni koji su prešli svaku mjeru neznanja, zuluma i zablude. A to je zato što je stvaranje suprotnosti dio savršenstva Njegovog rububijjeta, isto kao što su to noć i dan, toplo i hladno, užitak i bol, dobro i zlo, Džennet i Džehennem.

Što se tiče drugog objašnjenja, njime se želi uočiti Allahova podrška tebi u pokornosti i što te – od tvoje duše koja naređuje zlo – Sebi privlači. Tako, za posebnu uputu, kao metaforu koristi pojam *džezbe* (privlačenje, nadahnuće), a za duhovno približavanje (kurb) izraz *visal* (duhovna veza), dok pod užetom misli na uzrok koji te Njemu vodi. Ovim ukazuje da kao dokaz Allahove bliskosti možeš uzeti to što te u dobru podržao, duhovno Sebi privukao i dao ti da se čvrsto držiš Njegovoga užeta, koje je Njegov Ugovor i oporuka robovima.

Daje ti da sve navedeno uočavaš kako bi se tvoja ljubav i zahvalnost prema Njemu uvećavali, da bi u robovanju postao što iskreniji. To je potpuni *besiret* (moć zapažanja) koji vodi trećem stepenu, po El-Hereviju, iz kojeg izvire spoznaja i rađa se *firaset* (pronicljivost srca). A pisac je istinu rekao, da mu se Allah smiluje. Jer, takvim srčanim vidom (besiretom) iz srca izbijaju vrela spoznaje (ma'rifet), koja se ne postižu učenjem i zalaganjem. To je razumijevanje Knjige i vjere, koje Allah daruje kojem On hoće robu, opet shodno jačini *besireta* njegovoga srca.

PRONICLJIVOST SRCA (FIRASET)

Srčani vid pomoći će da u srcu isklija *firaset* (pronicljivost). *Firaset* je svjetlo koje Allah ubaci u srce, pomoću čega pronicljivi jasno razdvaja Istinu od neistine, iskrenog od neiskrenog. Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّلْمُتَوَسِّمِينَ﴾

«To su, zaista, pouke za mutevessimine – one koji posmatraju», (El-Hidžr, 75.). Mudžahid za ovaj ajet kaže da su to oni koji imaju *firaset* (pronicljivost srca). Tirmizi bilježi hadis koji prenosi Ebu Seid el-Hudri, ﷺ, u kome je Vjerovjesnik, ﷺ, rekao: *"Čuvajte se firaseta (pronicljivosti vjernika), jer on zaista gleda Allahovim,* ﷻ, *nurom (svjetlom)."* A zatim je proučio: **«To su zaista pouke mutevessiminime – onima koji su pronicljivi»**.[1]

Tevessum je izvedeno od *sima*, a to je alamet, znak. Stoga se vlasnik *firaseta* naziva i *mutevessiminom*, jer on onim što vidi dokazuje ono što se ne vidi. Sve što vidi, učvršćuje mu iman. Zato Allah u ovom ajetu ističe da će od ajeta, pouka, ova grupa imati koristi. Stoga, onim što očima vide od Allahovih znakova argumentiraju istinitost onoga sa čime su došli poslanici kad je riječ o naredbi i zabrani, nagradi i kazni. Allah je tako nadahnuo i Adema, عليه السلام, i to kad ga je poučio imenima svih stvari. Podario mu je sluh, vid, srce i ostalo čime je spoznao svojstva, odlike i suštinu svih stvari, da bi, onda, ispravno ih koristeći, pokazao zahvalnost prema Allahu. Da sve stvari postavi na odgovarajuće im mjesto, tamo gdje te stvari po Allahovoj prirodi i pripadaju. Allah je to stvorio radi Adema i potčinio njemu.

A Ademova djeca su njegovi potomci i njegovi namjesnici. Zato je svako srce sposobno da tako s *firasetom* posmatra, i to je u njemu snažno prisutno. Njime se uspostavlja argument, izvlači pouka (ibret) i ispravno argumentira. Allah je slao poslanike upravo da podsjete ljude nurom Objave i imana, da ih opomenu i da im tu srčanu spremnost upotpune svjetlošću Objave i imana, kao dodatak svjetlu,

---

[1] Tirmizi, 3.127; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

pronicljivosti i spremnosti. I, to je svjetlo iznad svjetlosti. Tako jača srčani vid (besiret), a svjetlost se uvećava. Plamti u srcu i ostaje zbog svog povećavanja i neprekidnosti. Neprestano se širi, tako da se može vidjeti čak na licu, organima, govoru i djelima.

A, opet, onaj koji ne prihvati Allahovu uputu i prema njoj se ne upravi, njegovo srce će opasati omotač i obavit će ga koprene. Tako će njihova srca zatamniti, postati slijepa, neće imati *besireta* (srčanoga vida), zastrta brojnim zastorima, neće vidjeti suštinu imana. Tada se istina vidi kao neistina, a neistina kao istina, uputa kao zabluda, a zabluda kao uputa. Uzvišeni kaže:

﴿كَلَّا ۖ بَلْ ۜ رَانَ عَلَىٰ قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

«A nije tako! Ono što su radili je prekrilo (rane) srca njihova», (El-Mutaffifin, 14.). A *rejn* ili *ran*, spomenut u ajetu, to je gusti prekrivač koji sprječava da srce ugleda Istinu i da joj se povinuje.

Prema jačini *besireta* (srčanoga vida), biva i *firaset*. *Firaset* onih koji su iskreni, onih koji su spoznali Allaha i Njegovu zapovijest (‘arifun), povezan je sa Allahom, ﷻ. Pošto je njihov *himmet* (ambicija) vezan za ljubav prema Allahu, ﷻ, za spoznaju i robovanje Njemu, za pozivanje ljudi Njemu sa jasnim dokazom, njihov *firaset* vezan je za svjetlo Objave svjetlom njihovog imana. Time razlikuju ono što Allah voli od onoga što Allah prezire, bilo da se radi o stvarima, govoru ili djelu. Jasno razaznaju dobrog od lošeg, onoga koji slijedi istinu od onoga koji slijedi neistinu, iskrenog od lažova.

Tim *firasetom* oni znaju koliko su se oni koji Allahu duhovno putuju spremili za to. Tako ljude zadužuju onoliko koliko su spremni znanjem, željom i djelom.

Firaset tih ljudi uvijek skida velove s poslaničkog puta i njime upoznaju druge, izdvajajući ga od ostalih puteva. *Firasetom* se otkrivaju mahane *nefsa* (ega) i sve manjkavosti koje su u vezi sa djelima, a koje sprječavaju mogućnost slijeđenja puta Allahovih poslanika. To je najčasniji *besiret* i *firaset* i najkorisniji Allahovome robu i na dunjaluku i na Ahiretu.

ČVRSTA NAMJERA (KASD) PODSTIČE NA AKCIJU

Kad se srce probudi i stekne *besiret*, progleda i kreće ka namjeri i iskrenoj odlučnosti.

Ono čvrsto odluči (zanijjeti) da krene na put hidžre prema Allahu, ﷻ. Sada srce zna i sasvim je uvjereno da mu nema drugog spasa osim slijeđenja puta ove hidžre. Sprema se na put, priprema opskrbu za dan polaska, presijeca sve veze koje ga zadržavaju da iziđe na ovu poslaničku stazu, odbacuje sve zapreke i kreće na srčano putovanje.

Pisac šejh El-Herevi ovako definira *kasd*: "To je namjera koja donosi zadovoljstvo, oslobađa od dvoumljenja i zove ka napuštanju svega što odvraća od Allaha."

Ona podstiče na duhovni put bez zastajanja i dvoumljenja, samo s ciljem robovanja, a ne radi nekog drugog cilja, kao što su licemjerstvo (rijaluk), želja da insan bude viđen ili čuven, ili da ga hvale, da traži ugled ili mjesto među ljudima. Ne postoji drugi poriv osim iskrenog robovanja Allahu, ﷻ. Tada srce presijeca svaku vezu koja odvodi od cilja, otkriva svaki zastor, svaka teškoća na tom putu njemu postaje lahka. Srce se, zbog postizanja spoznaje, pokori i preda propisima vjere. Srce se pokori vjerskom znanju da bi se njime odgojilo i popravilo. I, svaki put kad ga dinska naredba pozove, srce se odaziva. Za svako vjersko pitanje postoji glasnik koji poziva imanu znanjem i djelom. Srce se odaziva, prema naredbi imana razumijeva poziv i postupa shodno njemu. A što se tiče srčanih tajni i mudrosti koje pozivaju na *šerijatske* propise, odziv njima je dodatni moment na pokornost. One (tajne i mudrosti) zovu ljubavi i slavljenju, spoznaji i zahvali.

Šerijatski propis (hukm) poziva pokornosti, a ono što on u sebi, u svojoj biti, sadrži od mudrosti i ciljeva, to je poziv spoznaji i ljubavi.

STEPEN ČVRSTE ODLUKE (‘AZM)

Kad se *El-Kasd* (namjera) ustali, prerasta u *El-Azm* (čvrstu odluku), kojom putovanje mora otpočeti oslanjajući se na Allaha, ﷻ. Uzvišeni kaže:

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ...﴾

«Pa kad se čvrsto odlučiš, na Allaha se osloni...» (Ali-Imran, 159.).

El-‘Azm je, dakle, čvrsta odluka koja je spojena sa djelovanjem. Zato je za *‘azm* rečeno da je to prvi pokret ka traženju cilja. Objašnjenje toga je da početak pokretanja proizlazi iz *‘azma*. Ne zato što su *‘azm* i pokret isto, nego zato što su neraskidivi, pa se misli da je to jedno. Suština *‘azma* je koncentriranje snaga želje (iradet) za akciju i pokret.

Dvije su vrste *‘azma*. Prva, kad se onaj koji želi spoznaju i Allahovu blizinu čvrsto odluči za ulazak u put srca, a to je od početka puta. Druga je čvrsta odluka u samom ustrajavanju na putu. Ovaj *‘azm* je još specifičniji i on se ubraja u *mekame* (stepene srca), a to ćemo, inšallah, spomenuti kad za to dođe vrijeme.

Na ovom stepenu putnik treba razdvojiti svoja prava od svojih obaveza, pa da prava uzme, a obaveze ispuni. To je *muhaseba* (samoobračun), koja dolazi prije *tevbe* (pokajanja). Kad putnik upozna prava i dužnosti i realizira ih, to je, ustvari, *tevba*.

Treba dobro znati da redoslijed ovih stepena nije u značenju da putnik postigne jedan *mekam*, pa ga ostavi i ispne se na slijedeći, kao što je to slučaj u putovanju tijela. Nikako, to nije moguće! Zar ne uočavaš da je *jekaza* (budnost srca) s putnikom na svakom stepenu; ne napušta ga?! Isto tako je i sa *besiretom* (srčanim vidom) i *iradetom* (srčanom željom) i *‘azmom* (čvrstom odlukom).

Isto je i s *tevbom*. Ona je prvi, a ujedno i posljednji stepen. Čak je prisutna i pri svakom stepenu. Zato je uzvišeni Allah, ﷻ, tevbu učinio

posljednjim mekamom Svojih najodabranijih robova. Uzvišeni, u vezi s Bitkom na Tebuku, koja je posljednja bitka, u kojoj su prošli sve doline, početke, stanja, završetke, kaže:

﴿لَقَد تَّابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾

«Allah je oprostio Poslaniku, muhadžirima i ensarijama koji su ga u teškom času slijedili u vrijeme kad se srca nekih od njih zamalo nisu pokolebala; On je poslije i njima oprostio, jer je On prema njima blag i milostiv», (Et-Tevba, 117.), pa je tevbu učinio njihovim početkom i krajem.

Allah, ﷻ, u posljednjoj suri koja je objavljena, a kojom je nagoviješteno preseljenje Allahovog poslanika, kaže:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ، وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا، فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾

«Kad Allahova pomoć i pobjeda dođu, i vidiš ljude kako u skupinama u Allahovu vjeru ulaze, ti veličaj Gospodara svoga hvaleći Ga i moli Ga da ti oprosti. On je uvijek pokajanje primao», (En-Nasr, 1.-3.).

Buhari i Muslim bilježe da je Aiša, r.a, rekla: "Zaista, Allahov poslanik, ﷺ, nakon što je objavljena ova sura, nije obavio nijedan namaz a da nije na *ruku'u* i *sedždi* rekao: *'Slavljen neka si Ti, Allahu. Naš Gospodaru, Tebi svaka hvala pripada. Allahu, oprosti mi'.* S tim je tumačio Kur'an."[1] Tevba je kraj svakog putnika i svakog evlije (Allahovog štićenika). Tevba je cilj svakog ko je spoznao Allaha, robovanje Njemu i ono šte smo prema Njemu dužni.

Uzvišeni kaže:

﴿إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا، لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا﴾

---

[1] Buhari, 4.967; Muslim, 484.

«Mi smo nebesima, Zemlji i planinama ponudili emanet, pa su se ustegli i pobojali da ga ponesu, ali ga je preuzeo čovjek – a on je, zaista, prema sebi nepravedan i lahkomislen, da bi Allah licemjere i licemjerke, i mnogobošce i mnogoboškinje kaznio, a vjernicima i vjernicama oprostio. A Allah prašta i samilostan je» (El-Ahzab, 72.-73.).

Tako je Uzvišeni tevbu učinio ciljem svakog mu'mina i mu'minke.

Također se i *sabr* (strpljivost) ne razdvaja ni od jednog srčanog stepena (mekama). To je redoslijed koji objašnjavamo, redoslijed koji je uvjetovan. Naprimjer, *rida* (zadovoljstvo) proizlazi iz sabura, jer se na njega oslanja; bez njega ne može opstojati. Kad se kaže da je stepen *rida* poslije stepena sabura, to ne znači da putnik ostavlja sabur i postiže *rida*. Ne! To znači da on ne može postići stepen *rida* ako mu ne prethodi stepen sabura.

Dobro shvati ovaj redoslijed stepeni robovanja. Ako si ispravno razumio, sada znaš da su *kasd* (namjera) i *'azm* (čvrsta odluka) prethodnice svakom drugom stanju srca. Sada ti je jasno da je samoobračunavanje (muhaseba) ispred tevbe prema položaju. Tako, kad čovjek napravi obračun sam sa sobom i napusti ono što mu ne dolikuje, to je upravo suština *tevbe*. *Tevekkul* (pouzdanje, oslonac) je prije povratka Gospodaru (inabe), jer se putnik na duhovnom putu oslanja na Allaha da postigne povratak (inabu). Oslanjanje (tevekkul), ono je sredstvo, a povratak (inaba), to je cilj.



STEPEN SAMOOBRAČUNA
(MUHASEBA)

Spomenuli smo *jekazu* (budnost srca), *besiret* (zapažanje srca), *fikret* (srčano promišljanje) i *'azm* (odlučnost srca). Ova četiri stepena su u svakome drugom stepenu srca kao što je temelj u zgradi.

Na takvim temeljima se grade svi stepeni na putu ka Uzvišenom Allahu. Ko ih ne utemelji, taj, zasigurno, ne može otpočeti putovanje. Taj redoslijed važi i za put tijela. Čovjek koji je u svojoj domovini ne može otpočeti put sve dok se ne probudi (jekaza) iz nemarnosti prema neophodnosti puta; zatim dobro pogleda *besiret* i uoči značaj i ozbiljnost puta, korist od njega i njegov cilj; zatim promisli (fikret) o onome što mu treba na putu, o hrani i sredstvima za putovanje, a zatim se čvrsto odluči ('azm) krenuti na putovanje.

Kad se čvrsto odluči za polazak, dospijcva na stepen samoobračuna (muhaseba) kad treba razdvojiti svoje obaveze od svojih prava. Tada uzme ono što mu pripada i ispuni ono što se od njega traži, jer je on sada musafir na putu bez povratka.

Onaj koji dođe na stepen *muhasebe* (samoobračun), on je i na stepenu *tevbe.* Kad rob napravi obračun sa svojim nefsom i upozna svoje obaveze, tada požuri da ih ispuni. A upravo je to suština povratka tevbe. Iz tog ugla posmatrano, *muhaseba* je prije *tevbe.* Iz drugog ugla, *muhaseba* može biti samo nakon ispravnog pokajanja. Najpreciznije je reći: *Tevba* se nalazi između dviju *muhaseba* (samoobračun): koji će iznjedriti tevbu i rezultirati *tevbom* i samoobračun koji će tevbu čuvati i održavati. Tevba je, dakle, obuhvaćena s dvije *muhasebe.* Na *muhasebu* ukazuju Njegove riječi:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ...﴾

«O vjernici, Allaha se bojte i neka svaki čovjek pogleda šta je za sutra pripremio...», (El-Hašr, 18.).

Uzvišeni ovim ajetom naređuje robu da pogleda šta je za sutra pripremio, a to podrazumijeva samoobračun, da se sam u tome obračuna i da dobro pogleda je li dobro ono što je pripremio za susret s uzvišenim Allahom ili nije.

Cilj tog sagledavanja je da natjera čovjeka da se u potpunosti pripremi za dan povratka uzvišenom Allahu, da pripremi ono što će ga spasiti od kazne, ono zbog čega će izići svijetla lica pred Moćnoga Allaha. Omer, ﷺ, rekao je: "Obračunajte se sa sobom prije nego što s vama obračun bude sveden! Izvagajte svoja djela prije nego što budu vagana! I okitite se za najveću smotru!" Uzvišeni kaže:

﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لَا تَخْفَىٰ مِنكُمْ خَافِيَةٌ﴾

«Tada ćete ispitivani biti i nijedna tajna vaša neće skrivena ostati», (El-Hakka, 18.).

'Šta te je zavelo u pogledu tvog Plemenitog Gospodara?' Tada će vaša djela biti izložena Onome kome nisu skrivena.

Početak *muhasebe* je da napraviš poređenje između Allahovih blagodati i vlastitih grijeha. Tada će ti se ukazati razlika, pa ćeš shvatiti da nema izlaza bez Njegovog oprosta i milosti ili tvoje propasti i muke. Tim poređenjem saznaješ da je Gospodar uistinu Gospodar, a da je rob samo rob. Postaju ti jasni suština *nefsa* (duše) i njegova svojstva te veličina Gospodara, Njegova neovisnost, vlast i da je jedino On savršen i da je prema stvorenjima blag i samilostan. Da je svaka blagodat direktno Njegova dobrota, a da je kazna Njegova pravednost.

Prije ovog poređenja nisi poznavao suštinu svoga nefsa, a niti moć njegovog Stvoritelja. U tome poređenju otkrit će ti se da je *nefs* izvor svakoga zla i da od njega, zapravo, potiče svaka manjkavost. *Nefs* (duša) se definira kao neukost i nepravednost. I da nije Allahove dobrote i milosti, ne bi se nikad očistio.

Da nije Allahove upute, *nefs* nikad ne bi bio upućen, niti bi ikad dospio do bilo kakvog dobra da nema Allahove podrške. Sve to zavisi od Stvoritelja duše, kao što od Njega zavisi i njeno postojanje. Pa, kao što *nefs* nije sam od sebe postao, tako se duša ne može sama upotpuniti pozitivnim svojstvima. Ona sama, odvojena od Allaha, ne predstavlja ništa, bezvrijedna je, ne postoji, nema nikakvog kvaliteta

niti vrijednosti. Sada iskreno izgovaraš: "*Priznajem Ti svaku blagodat prema meni i priznajem Ti svoje grijehe.*"[1]

Zatim, usporedi svoja dobra i loša djela! Pogledaj kojih ima više. Koja su teža po jačini i svojstvima? To drugo poređenje je poređenje tvojih postupaka, a prvo je bilo između Allahove blagodati i tvoje neposlušnosti.

ALATI ZA UPOREĐIVANJE

To poređenje teško pada onome koji nema svjetla mudrosti, koji se pokori *nefsu* (tj. nema lošeg mišljenja o svojoj duši) i koji ne razlikuje blagodat od kušnje.

Nema tog poređenja i samoobračuna bez svjetla mudrosti. Svjetlo mudrosti je svjetlo kojim Allah obasjava srca onih koji slijede poslanike. Što je svjetlo veće, više ćeš uviđati razlike i biti sposoban za samoobračun. Pod svjetlom mudrosti se podrazumijeva znanje kojim rob razlikuje istinu od neistine, uputu od zablude, korisno od štetnog, savršeno od manjkavog, dobro od zla.

On tim znanjem uviđa i stepene svojih djela, koja su djela vrijedna, a koja bezvrijedna, koja su primljena, a koja odbijena. Što je Allahovo svjetlo u insanu jače, *muhaseba* je potpunija i savršenija. Što se tiče lošeg mišljenja o vlastitoj duši, ono je potrebno zato što lijepo mišljenje o *nefsu* sprječava potpunu kontrolu i ispitivanje. Lijepo mišljenje o *nefsu* zavara insana, pa mu se loše stvari učine dobrim, a mahane vrlinama. Loše mišljenje o vlastitom *nefsu* ima samo onaj koji poznaje *nefs*, a onaj koji lijepo misli o svom *nefsu*, taj je najveći neznalica o njemu.

Treći element je razlikovanje između blagodati i iskušenja. Treba znati razliku između blagodati kroz koju vidi Allahovo dobročinstvo i blagost, kojima se postiže vječna sreća, i blagodati koja je, ustvari, *istidradž* (zavođenje od Boga).

Koliko je onih koji su obmanuti time što su obasuti blagodatima, a to ne osjećaju. Obmanuti su time što ih neznalice hvale i što im Allah ispunjava njihove potrebe i što pokriva njihovo pravo stanje. Većina ljudi misli da je to troje znak sreće i uspjeha.

---

[1] Buhari, 6.323; Tirmizi, 3.393; Nesai, 5.522; Ebu Davud, 5.070; Ibn Madže, 3.872; Ahmed, 16.662.

To je sve što znaju! Kad se ta tri elementa upotpune – svjetlo mudrosti, loše mišljenje o vlastitoj duši i razlikovanje blagodati od kušnje – tada rob zna da su one blagodati koje ga povezuju s Allahom prave i stvarne blagodati. To su iskušenja u obliku nagrade. Pa, neka rob pazi da ne bude u *istidradžu*. Tada treba znati razlikovati dobrotu i milost od protudokaza. A koliko se to dvoje miješa!?

Čovjek se stalno nalazi između Allahove dobrote prema njemu i Allahovog dokaza protiv njega. To dvoje stalno je uz njega.

Uzvišeni Allah veli o milosti:

﴿بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ لِلْإِيمَانِ...﴾

«Allah je vama milost podario time što vas je u pravu vjeru uputio, ako iskreno govorite...», (El-Hudžurat, 17.).

A o svom dokazu protiv robova veli:

﴿قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ...﴾

«Allah ima potpun dokaz...», (El-En'am, 149.).

Milost je svaka snaga, vanjska ili unutarnja, koja realizira Allahove zapovijedi i donosi Njegovo zadovoljstvo; u protivnom je dokaz protiv roba. Milost je svako stanje koje pomaže Allahovu vjeru i pozivanje Allahu, u suprotnom je dokaz protiv čovjeka. Svaki imetak koji se dijeli na Allahovom Putu i pokornosti, bez traženja nagrade i zahvalnosti od ljudi, Allahova je milost. U suprotnom, Njegov je dokaz protiv roba. Svako slobodno vrijeme koje se ispunjava onim što Allah želi od Svog roba, Njegova je milost; inače je protudokaz. Svaki prijem kod ljudi, njihovo poštovanje i ljubav, ako su u vezi s poniznošću prema Gospodaru, sa znanjem o manjkavostima vlastitog (nefsa) i s iskrenošću prema ljudima – to je Allahova milost; u suprotnom je protudokaz.

I svaki jasan dokaz i opomena Allahova Njegovom robu, koji su u vezi s ibretom, povećanjem razumijevanja i spoznajom u imanu – to je Allahova milost; u suprotnom je Allahov dokaz. I, onda, stanje (hal) s uzvišenim Allahom, ili stepen na putu do Allaha i davanje prednosti Allahovoj nad svojim željama, Allahova su milost i dobrota.

A ako stanje (hal) ili *mekam* (stepen) rezultiraju zastajanjem i zadovoljstvom postignutim da se *nefs* oslanja na njih, da u tome uživa i da se s njima smiruje, a ne s Allahom, to je Allahov dokaz protiv roba, a ne milost.

Neka svako dobro promisli o tome vrlo bitnom i važnom pravilu. Neka razlikuje šta je milost, a šta iskušenje, šta je blagodat, a šta dokaz protiv njega, a to se često miješa čak i u slučaju odabranih i sljedbenika duhovnog puta. Uzvišeni veli:

﴿وَاللَّهُ يَهْدِي مَن يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾

«A Allah ukazuje na Pravi put onome kome On hoće», (El-Bekare, 213.).

TVOJE OBAVEZE... I PRAVA!

Kad se zadubiš u ova upoređivanja, samoobračun će ti otvoriti kapiju novoga saznanja. Upoznat ćeš šta su ti obaveze prema Allahu, od ispunjenja normi robovanja, pokornosti i napuštanja grijeha, kao i svoja prava. Ono što tebi pripada je *mubah* (ono što je po šerijatu dozvoljeno). Ti imaš svoja prava i obaveze. Ispuni svoje obaveze, pa će ti se dati prava. I, s druge strane, mnogo je onih koji ono što ne moraju činiti stavljaju sebi u obavezu, pa ibadet čine tako što ostavljaju ono što im je dozvoljeno, mnoge radnje koje su dozvoljene (mubah), smatrajući to obavezama.

Neki se ne žene ili ne jedu voće ili ne jedu meso, neki izbjegavaju lijepu odjeću i ukusna jela misleći da su im to obaveze, pa sebe obavezuju ostavljanjem toga i najboljih djela koja ih približavaju Allahu. Poslanik, ﷺ, opovrgao je ispravnost tih postupaka. U vjerodostojnom hadisu stoji da je jedna grupa ashaba pitala o Poslanikovim ibadetima koje tajno čini, kao da su ih vidjeli malehnim, te je jedan od njih rekao: "Što se mene tiče, ja nikad ne jedem meso." Drugi: "A ja se nikad neću oženiti." A treći: "A ja nikad ne spavam na postelji." Do Poslanika, ﷺ, doprle su njihove riječi, pa je održao hutbu u kojoj je rekao: "*Šta je ljudima, pa neko veli: 'Što se mene tiče, ja nikad ne jedem meso'. A neko: 'Ja se nikad neću ženiti'. A neko: 'A ja nikad ne spavam na postelji'? Međutim, ja se ženim, i jedem meso, spavam i klanjam, postim i iftarim se. Ko se ne drži moga sunneta, taj nije na mome putu*"[1]

Poslanik, ﷺ, odrekao se onih koji ne žive prema njegovom sunnetu, onih koji robuju tako što ostavljaju ono što im je dato od

[1] Buhari, 5.063; Muslim, 1.401, (En-Nikah, 5); Nesai, 3.217; Ahmed, 13.122.

onoga što je lijepo. Oni koji misle i vjeruju da je ostavljanje tih stvari ibadet, oni ne znaju svoja prava i obaveze.

MNOŠTVO ILI MANJKAVOST IBADETA

Potpunost ovoga razlikovanja je u tome da rob zna da je njegovo zadovoljstvo ibadetima znak da o svojoj duši lijepo misli, da ne poznaje prava robovanja i da ne čini onoliko djela koliko njegov Gospodar zaslužuje i koliko Mu dolikuje. Dakle, nepoznavanje *nefsa*, njegovih svojstava i mahana, nepoznavanje manjkavosti djela te nepoznavanje dužnosti s kojima se treba ophoditi prema Allahu rađa u čovjeku zadovoljstvo vlastitim djelima pokornosti i lijepo mišljenje o sebi, a iz toga proizlaze samodopadljivost, oholost i druge opasnosti, koje su veći grijesi od javnih grijeha, kao što su zinaluk, pijenje alkohola, bježanje sa bojnog polja i slično.

Zadovoljstvo vlastitim pokornostima je ahmakluk i nezrelost (nefsa). Ljudi s čvrstim odlukama i jakim zapažanjima obavezno su, nakon svojih djela pokornosti, tražili oprost (istigfar), pošto su svoja djela vidjeli kao manjkava. Vjerovali su da njihova djela nisu obavljena na način kako priliči i dolikuje da se Allahu robuje. Jer, da nema naredbe, niko od njih ne bi činio takav ibadet i ne bi bio zadovoljan da to čini svome Gospodaru. Uzvišeni Allah je naredio onima koji obavljaju hadždž da traže *istigfar* kad krenu sa Arefata:

﴿فَإِذَآ أَفَضۡتُم مِّنۡ عَرَفَٰتٖ فَٱذۡكُرُواْ ٱللَّهَ عِندَ ٱلۡمَشۡعَرِ ٱلۡحَرَامِۖ وَٱذۡكُرُوهُ كَمَا هَدَىٰكُمۡ وَإِن كُنتُم مِّن قَبۡلِهِۦ لَمِنَ ٱلضَّآلِّينَ، ثُمَّ أَفِيضُواْ مِنۡ حَيۡثُ أَفَاضَ ٱلنَّاسُ وَٱسۡتَغۡفِرُواْ ٱللَّهَ...﴾

«A kad pođete sa Arefata, spominjite Allaha kod časnih mjesta; spominjite Njega, jer vam je On ukazao na Pravi put, a prije toga ste bili u zabludi. Zatim krenite odakle kreću ostali ljudi i tražite od Allaha oprost... », (El-Bekare, 198.-199.);

﴿...وَٱلۡمُسۡتَغۡفِرِينَ بِٱلۡأَسۡحَارِ﴾

«...I koji se budu u posljednjim časovima noći za oprost molili» (Ali-Imran, 17.).

El-Hasan el-Basri je rekao: "Klanjali bi do zore, a onda bi sjeli i tražili oprost od Uzvišenog Allaha".

U vjerodostojnom hadisu stoji da bi Poslanik, ﷺ, nakon selama na kraju namaza, tri puta rekao: "*Estagfirullah!*" (Allahu, oprosti mi!», a zatim: "*Moj Gospodaru, Ti si spas, i od Tebe je spas. Neka si hvaljen, Vlasniče veličanstva i počasti!* "[1]

Uzvišeni Allah je naredio Svome Poslaniku, ﷺ, traženje oprosta, i to nakon ispunjenja poslanice, nakon obavljenog hadždža, kad mu se edžel (čas smrti) primakao. U posljednjoj suri koju mu je objavio, kaže:

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللَّهِ وَالْفَتْحُ، وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا، فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾

«Kad Allahova pomoć i pobjeda dođu, i vidiš ljude kako u skupinama u Allahovu vjeru ulaze ti veličaj Gospodara svoga hvaleći Ga i moli Ga da ti oprosti, On je uvijek pokajanje primao», (En-Nasr, 1.-3.).

Omer i Ibn Abbas, رضي الله عنهما, iz ove sure su razumjeli blizinu Poslanikova, ﷺ, edžela (časa smrti). Allah ga je s tim upoznao i naredio mu da traži oprost na kraju svoje zadaće i ispunjene obaveze.

To je kao obavještavanje da si obavio svoj zadatak, da više nemaš obaveza, pa, kao krunu svog angažmana, traži oprost. Kao što je *istigfar* završetak namaza, hadždža i noćne nafile, *istigfar* je i završetak abdesta, jer je Poslanik, ﷺ, učio: "*Neka si slavljen, moj Gospodaru, i neka Ti je hvala. Svjedočim da nema drugog Boga osim Tebe. Tražim Tvoj oprost i kajem Ti se. Učini da budem kao oni koji se često kaju, i učini me da budem kao oni koji se često čiste*".[2]

Ovo je primjer onoga koji poznaje šta pripada Allahu i šta dolikuje Njegovoj veličanstvenosti kad su u pitanju obaveze i uvjeti robovanja Njemu. Rekao je neko od ljudi spoznaje ('arifa): "Ako si zadovoljan sobom (svojim nefsom) i svojim djelima prema Allahu, znaj da On tada nije njima zadovoljan." Ko zna da je njegova duša utočište svake mahane i zla i da je njegovo djelo izloženo svakoj bolesti i manjkavosti, kako da bude zadovoljan svojom dušom i djelom prema Allahu?

---

[1] Muslim, 541; Tirmizi, 300; Ibn Madže, 928; Ahmed, 31.902; Darimi, 1.348.

[2] Tirmizi, 55; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih). Sličnu ovoj predaji bilježe Muslim, 234; Nesai, 148; Ibn Madže, 470; Ahmed, 13.381.

Kako je divno šejh Ebu Medjen rekao: "Ko istinski realizira robovanje, svoje postupke vidi punim *rijaluka* (licemjerstva), svoja stanja (halove) samo zazivanjima, svoje riječi mišljenjem. Kad god želja za Onim Koji se traži postane veća, značaj i vrijednost *nefsa* se umanji. Kad se osvjedočiš u suštinu Allahove vlasti i spoznaš bit robovanja, upoznao si i Allaha i svoju dušu. Bude ti jasno da ono što posjeduješ (znanje i djelo) ne vrijedi i ne iznosi se pred Istinskog Vladara. Pa, kad bi uradio dobrih djela koliko su ih uradili svi ljudi i džini zajedno, pobojao bi se za svoj ishod. Allah djela prima Svojom dobrotom i plemenitošću i nagrađuje te također zbog Svoje dobrote i plemenitosti!"

Da bi ovo postigao, moraš prestati iznalaziti tuđe mahane i prestati koriti one koji imaju manjkava djela. Možda je tvoj ukor tvoga brata veći grijeh od njegovog. Ako se ti ističeš pokornošću i smatraš se čistim od grijeha, a tvoj brat se možda pokajao za svoj grijeh, njegova tuga zbog njega, te skrušenost i poniznost koju osjeća nakon pokajanja i odstranjivanja oholosti i samodopadljivosti od sebe, i njegovo stajanje pred Allahom oborene glave i slomljenog srca, to bude korisnije i bolje od tvoje pokornosti, koju ti smatraš velikom i koju ljudima nabijaš na nos.

Koliko je samo ovaj griješnik blizu Allahove milosti! A koliko je samo ovaj hvalisavac blizu Allahovog prokletstva! Grijeh koji donosi poniznost je bolji od pokornosti koja donosi ponos i hvalu. Bolje ti je da provedeš noć spavajući, a osvaneš kao pokajnik, nego da probdiješ noć u namazu, a zbog toga osvaneš pun samodopadljivosti. Jer, djelo samodopadljivca se ne prima kod Allaha.

Bolje ti je da se smiješ, a priznaješ da si grješan nego da plačeš a hvališ se svojim djelima. Cvilenje griješnika je Allahu draže od onih koji čine *tespih*, a hvalisavi su. Možda je Allah griješnika napojio grijehom u kome je lijek njegove smrtonosne bolesti, a koju ti imaš, ali ne osjećaš. Allah sa grješnim i pokornim ima tajne koje samo On zna. Ljudi srčanog vida zapažaju nešto od ovih tajni, onoliko koliko im Allah otkrije. Iza toga, u te tajne ne mogu prodrijeti ni plemeniti pisari *Kiramen-katibin*. Poslanik, ﷺ, rekao je: "*Kad neka od vaših žena počini blud, izvršite nad njom kaznu, ali je ne prekoravajte*",[1] tj. ne kudite je zbog toga. To je kao kad je Jusuf, عليه السلام, rekao svojoj braći:

[1] Buhari 6.839; Muslim, 1.703, (El-Hudud, 30).

﴿...لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ...﴾

«...Ja vas sada neću koriti...», (Jusuf, 92.).

Vaga je u Allahovim rukama i sud pripada Njemu. Bič kojim je izbičevan griješnik je u ruci Onoga Koji okreće srca. Cilj bičevanja je izvršavanje šerijatske kazne, a ne prekoravanje i kuđenje. Niko nije siguran od bičeva sudbine, osim onih koji Allaha ne poznaju. Allah je robu koji Mu je najbliži i koji Ga najbolje poznaje rekao:

﴿وَلَوْلَا أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا﴾

«A da te nismo učinili čvrstim, gotovo da bi im se malo priklonio», (El-Isra, 74.).

Jusuf es-Siddik, عليه السلام, rekao je:

﴿...وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ﴾

«...I ako Ti ne odvratiš od mene lukavstva njihova, ja mogu prema njima naklonost osjetiti i lahkosmislen postati», (Jusuf, 33.).

Većina Poslanikovih, ﷺ, zakletvi je bila: *"Ne, tako mi Onoga Koji srca okreće".*[1] Rekao je Poslanik, ﷺ: *"Nema nijednog srca a da nije između dva prsta Milostivog (Rahmana). Ako On hoće, srca ostavi ispravnim, a ako hoće da ga ka zabludi okrene, to i učini".*[2]

A zatim je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Moj Gospodaru, Koji srca okrećeš, učini naša srca postojanim u Tvojoj vjeri. Ti, Koji upravljaš srcima, upravi naša srca ka pokornosti Tebi".*[3]

---

[1] Buhari, 6.628; Tirmizi, 1.540; Nesai, 3.761; Ebu Davud, 3.263; Ibn Madže, 2.092; Ahmed, 4.773.

[2] Ibn Madže 199; Ahmed, 17.178, (4/182); Ibn Hibban, 2.419; Hakim, 2/289; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[3] Tirmizi, 2.140, 3.522; Ibn Madže, 3.834; Ahmed, 25.980; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

STEPEN POKAJANJA
(TEVBE)

Ako bude ispravan ovaj položaj (mekam) i ako čovjek dođe na ovaj stepen (menzilu), tada prelazi na sljedeći stepen, stepen pokajanja (tevbe). Takva osoba, uz pomoć samoobračuna (muhasebe), razlikuje prava od obaveza. Zato, objedini srčano nastojanje i čvrstu namjeru da žuri ka ovom stepenu i da se na njega spusti i na njemu do smrti ostane.

Stepen *tevbe* je njegov prvi, srednji i zadnji stepen. Putnik (salik) ne prestaje biti na tom stepenu niti ga napušta sve do same smrti. Kad pređe u sljedeći stepen, prelazi noseći sa sobom i tevbu. Tevba je čovjekov početak i kraj. Na kraju krajeva, njegova potreba za njom je nužna, baš kao i na samom početku. Uzvišeni kaže:

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

«I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste uspjeli», (En-Nur, 31.). Ovo je ajet medinske sure kojom se Allah obraća vjernicima i Svojim najodabranijim stvorenjima da Mu se, nakon njihovog imana, strpljivosti, hidžre i džihada, pokaju. Zatim je uspjeh uvjetovao pokajanjam, kao kad se posljedica uvjetuje uzrokom. Naveo je česticu *lealle* (kad bi), koja ukazuje na priželjkivanje. Kad biste se pokajali, tada biste se mogli nadati uspjehu; to je značenje ajeta. Uspjehu se mogu nadati samo pokajnici. Allah nas učinio takvim.

Uzvišeni Kaže:

﴿وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

«A oni koji se ne pokaju – sami sebi čine nepravdu», (El-Hudžurat, 11.). Podijelio je Svoje robove na pokajnike i zalime (tiranine), ne ostavljajući mogućnost postojanja treće grupe. I nazvao je imenom *zalim* svakoga koji se ne pokaje. Od takvoga nema većeg zalima, zbog njegova neznanja (džehla) o svome Gospodaru i Njegovom pravu te zbog mahane i nevaljalosti njegovih djela.

U vjerodostojnom hadisu se bilježi od Poslanika, ﷺ, da je rekao: "*Ljudi, pokajte se Allahu! Allaha mi, ja Mu se dnevno pokajem više od sedamdeset puta.*"[1]

A njegovi ashabi su znali izbrojati da je on na jednom sijelu i po stotinu puta izgovarao: "*Gospodaru moj, oprosti mi i primi moje pokajanje. Ti zaista primaš pokajanje i mnogo praštaš*"[2] i, nakon što mu je objavljena sura En-Nasr, nikad nije obavio namaz a da ne kaže: "*Uzvišen neka si, Allahu, Gospodaru naš, i Tebi hvala. Gospodaru moj, oprosti mi.*"[3]

Pouzdano se zna da je govorio: "*Nikoga od vas neće spasiti njegovo djelo.*" Rekoše: "Čak ni tebe, Allahov Poslaniče?!" "*Ni mene, reče, osim da me Allah obaspe Svojom milošću i dobrotom.*"[4]

Neka je Allahov salavat i selam na čovjeka koji je najviše znao o Allahu, Njegovom pravu i uzvišenosti, i robovanju (ubudijjetu) koje zaslužuje Njegova Uzvišenost, čovjeka koji je najbolje znao šta je to robovanje (ubudijet), koja su njegova prava i koji je najispravnije Allahu robovao.



[1] Buhari, 6.307; Muslim ; Tirmizi, 3259; Ibn Madže, 3816; Ahmed, 7734.

[2] Tirmizi, 3.434. i kaže: "Hadis je hasen sahih garib"; Ebu Davud, 1.516; Ibn Madže, 3814; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[3] Ranije smo spomenuli izvor.

[4] Buhari, 5.673, 6.463, 6.467; Muslim, 2.816, (Kitabu-l munafikin, 71.-75.); Ibn Madže, 4.201; Ahmed, 7.162.

UVOD U TEVBU

Pošto je tevba povratak čovjeka Allahu, napuštanje puta onih na koje se Allah rasrdio i koji su zalutali, a to se ne događa bez Allahove upute na Pravi put, niti se uputa stiče bez Njegove pomoći i tevhida, onda ju je sura Fatiha najbolje obuhvatila i regulirala. Onaj ko Fatihi da njeno pravo (hakk) znanjem, svjedočenjem, stanjem i spoznajom dobro zna da mu nije ispravno njeno učenje radi iskazivanja robovanja (ubudijeta) bez iskrenog pokajanja *(tevbetun-nesuh)*. Potpune upute na Pravi put ne može biti uz nepoznavanje grijeha, niti uz ustrajnost na njima. Nepoznavanje grijeha je neznanje koje neutralizira spoznaju Upute, a ustrajnost je zabluda koja negira namjeru i želju za Uputom. I, zato nije ispravno pokajanje bez spoznaje i priznanja grijeha i traženja izbavljenja od njegove trenutne i naknadne štete.

ČVRSTO DRŽANJE (I'TISAM) ILI GRIJESI

Prvo značenje tevbe je da pogledaš svoje slabo držanje uz Allaha u vremenu činjenja grijeha, da ti je Allah tada uskratio Svoju zaštitu, i da pogledaš u svoju radost kad si činio taj grijeh, da pogledaš svoju nezainteresiranost da ga preduprijediš, ustrajavši na njemu, uprkos ubjeđenju da te Allah motri. A kad bi se čovjek čvrsto držao Allaha, ne bi izišao iz okvira upute pokornosti. Uzvišeni kaže:

﴿وَمَن يَعْتَصِم بِاللَّهِ فَقَدْ هُدِيَ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ﴾

«A ko je čvrsto uz Allaha, taj je već upućen na Pravi put», (Ali-Imran, 101.).

Da čovjek upotpuni svoju čvrstu privrženost Allahu, On ga ne bi nikad ponizio. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾

«I u Allaha se pouzdajte; On je Gospodar vaš, i to kakav Gospodar i kakav zaštitnik», (El-Hadždž, 78.).

Znači, On će vas zaštititi kad Ga se budete čvrsto držali i pomoći vam protiv vas samih (vašeg nefsa, vaših strasti) i protiv šejtana. To

su dva neprijatelja koji nikad ne ostavljaju čovjeka. Njihovo neprijateljstvo je štetnije od neprijateljstva vanjskog neprijatelja.

Pobjeda nad ovim neprijateljem je čovjeku važnija i potrebnija. Potpunost pobjede nad neprijateljem je srazmjerna potpunosti držanja uz Allaha (i'tisama). Svaka manjkavost u tome te udaljava od Allahove zaštite, a upravo u tome je suština poniženja. Allah te prepustio grijehu i prepustio te tvome nefsu (strastima) tek nakon što te već učinio poniženim. Da te zaštitio i pomogao, grijeh ne bi našao put do tebe.

Oni koji su spoznali Allaha ('arifun) poniženje su jednoglasno definirali: Da te Allah prepusti samome sebi i da se ne umiješa između tebe i tvoga (nefsa). A ispravno postupiti (tevfik), prema njihovom mišljenju, znači: Da te Allah ne prepusti tvome *nefsu*. Neka je Uzvišen Allah koji je svojim nemješanjem između tebe i grijeha, sa jedne, i tvoga poniženja sve dok ga nisi počinio, sa druge strane, dao mudrosti i tajne, od kojih ćemo spomenuti samo neke.

Tako tevba zavisi od tvoga čvrstog držanja (i'tisam) za Allaha i od Njegove zaštite prema tebi.

Nemar kod počinioca grijeha se povećava sve dok ne osjeti radost zabranjenih strasti. To radovanje grijehu ukazuje na silinu želje za njim i neznanje o veličini Onoga Kome se neposlušno, upućuje na neznanje o lošem završetku i veličini opasnosti griješenja. Njegovo ushićenje grijehom mu to sve prekrije. Ta radost mu je štetnija od samoga griješenja. Što se tiče vjernika, on nikad ne osjeća slast griješenja, niti se njime raduje. Štaviše, tuga mu srce obuzima dok čini grijeh, ali slast strasti ga sprječava da je (tugu) osjeti. Kad mu sa srca nestane ove tuge i kad osjeti tu slast i ljepotu, neka tada posumnja u svoj iman. I neka plače nad smrću svoga srca. Jer, da je on živ, činjenje grijeha bi ga rastužilo, naljutilo i teško bi mu palo. Srce to, međutim, nije osjetilo, a kad nema tog osjećaja, onda smrtna rana ne boli.

Malo ko upućen o ovome segmentu grijeha i slabo na njega obraća pažnju. A to je veoma zastrašujući i poguban detalj ukoliko se ne otkloni pomoću sljedećeg: strahom od smrti griješnika prije pokajanja, kajanjem za nagradom koju će propustiti suprotstavljajući se Allahovoj naredbi i čvrstoj odluci da se popravi i nikad ne vrati činjenju toga grijeha.

Ako se njegov nemar (gaflet) poveća do te granice, to će ga neminovno odvesti u istrajnost, odnosno u stalno griješenje. Riješenost da se ponovo učini grijeh je novi grijeh, možda i mnogo veći od prvog. Ovo je jedna kazna griješenja: jedan grijeh povlači za sobom drugi, veći grijeh, drugi još veći, treći još veći, i tako sve do konačne propasti.

Upornost u činjenju grijeha je novi grijeh (ma'sijet). Nebriga da se preduhitri griješenje je, ustvari, ustrajnost, zadovoljstvo i spokoj sa učinjenim grijehom. A to je znak propasti. Međutim, gore od svega nabrojanog je javno činjenje grijeha sa čvrstim ubjeđenjem da ga Allah Uzvišeni sa Arša posmatra. Pa, ako vjeruje da ga On posmatra i opet javno griješi, pa to je zaista golemo! A ako ne vjeruje da ga On posmatra i prati, pa to je kufr (nevjerovanje) i potpuni izlazak iz islama. Takav je u jednoj od dviju situacija: on je između pomanjkanja stida pred Allahom Koji ga vidi i između nevjerovanja i potpunog izlaska iz vjere (dina). Zbog toga se za isparavnost *tevbe* uvjetuje čvrsto ubjeđenje pokajnika da ga je Allah vidio, da ga još uvijek vidi i prati, tj. da ga jasno vidi u času činjenja grijeha. Jer, tevba je ispravna samo muslimanu. Onome koji ne vjeruje da ga Allah gleda i da On postoji, tevba je ulazak u islam i priznanje Allahovih, ﷻ, svojstava.

Dakle, smisao pokajanja je u povratku Allahu. Povratak nije ispravan, niti je potpun bez spoznaje Gospodara sa svim Njegovim osobinama, svojstvima i sa svim što se od njih reflektira na pokajnikovu dušu i njegovu okolinu. On nije ispravan i spoznaje da je bio bjegunac od svoga Gospodara i zatočenik u stisku Njegovog neprijatelja. Pao je u kandže svoga neprijatelja samo zbog nepoznavanja svoga Gospodara i odvažnosti naspram Njega.

On mora znati kako to nije znao. I od kad nije znao. Kako je i kad postao zarobljenik? Mora vjerovati da je tevba težak proces koji zahtijeva veliki napor i potpunu budnost kako bi se riješio neprijatelja, vratio se i pobjegao svome Milostivom, Samilosnom Gospodaru. I mora vjerovati da je ona povratak sa puta propasti kojim ga je poveo njegov neprijatelj, spoznaja veličine koraka kojima se udaljio od svoga Gospodara i svijest o naporu i poteškoćama koje se moraju savladati kako bi se vratio na Allahov Pravi put.

Tevba (pokajanje) ima tri preduvjeta (šarta): Pokajanje, prestanak i izvinjenje.

Suština tevbe je pokajati se za učinjeno u prošlosti, trenutno prestati sa činjenjem toga grijeha i donijeti čvrstu odluku da se u budućnosti nikad tome grijehu neće vratiti.

Ovo troje se mora dogoditi u istom vremenu s događanjem *tevbe*. Upravo u tom vremenu se griješnik i kaje, prestaje i čvrsto odlučuje. Tek tada se vraća *robovanju* (ubudijetu) zbog kojeg je i stvoren. Ovakav povratak je suština *tevbe*.

Zbog zavisnosti tevbe od nabrojanih činilaca, oni su njeni uvjeti (šartovi).

Što se tiče kajanja (nedema), bez njega se ne može postići tevba. Jer, ako se neko ne kaje zbog ružnog, onda to ukazuje na njegovo zadovoljstvo i ustrajnost u tome. U *Musnedu* se bilježi: "*Pokajanje je tevba.*"[1]

Kad je riječ o prestanku (iklau'), onda je nemoguće zamisliti tevbu sa uporednim činjenjem grijeha.

A što se tiče izvinjenja (i'tizara), i bez njega nema potpune *tevbe*. Ovdje se ne misli na izvinjenje kao argument odbrane za učinjeni grijeh, nego da čovjek svojim srcem i jezikom kaže: "Gospodaru moj, nema mi spasa od mog grijeha, pa se izvinjavam; nemam snage, pa me pomozi; ja sam griješnik koji traži oprost. Moj Allahu, ja nemam opravdanja. To je apsolutno Tvoje pravo (hakk) i apsolutno moj grijeh. Pa, ako mi oprostiš i ako mi i ne oprostiš, pa to je Tvoje pravo (hakk)."

To je izvinjenje kojim se iskazuje slabost i nemoć. Pokajnik je žrtva šejtanove nadmoći i snage *nefsa* koji naređuje zlo. Njegove riječi: «Moj Allahu, to što je bilo od mene – nije bilo omalovažavanje Tvoga prava (hakka), niti je bilo neznanje o njemu, nije bilo ni nijekanje da me Ti pratiš, niti je bilo omalovažavanje Tvoje prijetnje. To je bilo posljedica pobjede strasti, slabosti snage otpora naspram bolesti prohtjeva, želje za Tvojim oprostom i oslanjanja na Tvoje pomilovanje, lijepoga mišljenja o Tebi, uzdanja u Tvoje dobročinstvo i želja za širinom Tvoje dobrote i milosti. U pogledu Tebe, obmanuo me obmanjivač (šejtan), *nefs* koji me navraćao na zlo i Tvoja nevidljivost. Tome je pomoglo i moje neznanje. Drugog oslonca

[1] Ahmed, 3.558, 4.002, 4.004, 4.113; a bilježi ga također i Ibn Madže, 4.252; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

osim Tebe ja nemam, niti mi ima pomoći u pokornosti Tebi osim u Tvom usmjerenju ka ispravnom». Ovakve i njima slične riječi u sebi nose značenje osjećajnosti, poniznosti, potrebe, priznanja nemoći, sa jedne, i robovanja (ubudijeta) sa druge strane.

Sve ovo pokajanje (tevbu) čini potpunijom. Pametni pokajnici ovo koriste da se umile svome Gospodaru, a Allah voli umiljatost Svojih robova.

SUŠTINA TEVBE

Suština pokajanja se ogleda u veličini grijeha, podozrenju prema tevbi i ljubomori i srdžbi zarad Allaha kad se krše Njegove naredbe i neuvažavanje griješnikovog izgovora kako se Allahova odredba (kader) provela nad njim.

Što se tiče veličanja grijeha, ako ga čovjek potcijeni, neće se za njega kajati. Shodno značaju koji mu pridaje, bit će i kajanje za njegovo činjenje. Onaj koji, npr., ne cijeni jedan fils (stoti dio dinara), neće se kajati kad ga izgubi. Ali, kad zna da je izgubio dinar, tada će se pojačati kajanje i taj gubitak će mu biti golem.

Veličanje grijeha proizlazi iz veličanja naredbe, veličanja Naredbodavca i vjerovanja u nagradu ili kaznu.

Kad je riječ o podozrenju prema tevbi, treba reći da je tevba pokajnikova obaveza i čovjek nikad nije siguran da je ovu obavezu izvršio na traženi način, onako kako treba, pa stalno strahuje da joj nije dao njeno pravo (hakk) i da ona nije primljena (makbul) kod Allaha. Boji se da nije uložio dovoljno napora kako bi ona bila ispravna te da je zbog toga nepotpuna, a da on to i ne osjeća. Kao što je slučaj sa pokajanjem nevoljnih i propalih, i onih kojima je samo briga očuvanje interesa i položaja među ljudima.

Ili kao što je slučaj sa onima koji žele zadržati postojeće stanje (hal), pa se kaju radi tog stanja, a ne iz strahopoštovanja pred Svemoćnim. Ili se kaju želeći da se odmore od napora koji su uložili dok su grijeh počinili, ili da bi se zaštitili od onoga od čega strahuju za svoju čast, imetak i položaj, ili zbog slabosti pokretačke energije grijeha u svome srcu, ili zbog gašenja žara prohtjeva, ili zbog oprečnosti grijeha sa njihovim traganjem za znanjem i opskrbom, ili zbog tome sličnih nedostataka koja čine da tevba ne bude iz straha prema Allahu, niti radi Njegovoga veličanja i poštovanja Njegovih zabrana.

Niti da bude iz straha od pada sa stepena na kome se nalaze, niti iz bojazni od udaljavanja i progona iz Njegove blizine, kao niti iz bojazni da će biti spriječeni da vide Njegovo lice na Sudnjem danu. Ovakva tevba ima jednu dimenziju, a tevba sa mahanom drugu.

U podozrenje prema tevbi spada i slabost odlučne namjere, okretanje srca s vremena na vrijeme prema grijehu i prisjećanje slasti koju je griješnik osjećao čineći ga. Možda mu i uzdah izmami ili se jednostavno uznemiri.

U podozrenje prema tevbi se može ubrojati i čovjekov smiraj i ubjeđenje da se on već pokajao i osjećaj kao da o svom pokajanju ima pismeni dokaz. Sve ovo su znakovi podozrivosti (sumnje) prema tevbi.

U uzrok podozrenja prema tevbi spada i tvrdoća oka, nastavak nemara (gafleta) i nečinjenje dobrih djela koja čovjek nije radio prije griješenja.

Primljena i iskrena tevba ima svoje znakove:

Jedan: od njih je da nakon tevbe čovjek bude bolji nego prije tevbe.

Drugi: od tih znakova je i stalna prisutnost straha koji mu neće ni koliko treptaj oka davati sigurnost od Allahove kazne. Strah mora biti prisutan sve dok ne čuje riječi meleka koji mu, izimajući dušu, kaže:

﴿...أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا، وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾

«Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu koji vam je obećan», (Fussilet, 30.). Taj strah tek tada prestaje.

Treći: od tih znakova je uznemirenost srca i, shodno veličini počinjenog grijeha, njegovo *pucanje* zbog kajanja i straha.

Komentirajući kur'anske riječi:

﴿لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ إِلَّا أَن تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ﴾

«Zgrada koju su oni sagradili stalno će unositi nemir u srca njihova, sve dok im srca ne popucaju», (Et-Tevba, 110.).

Ibn Ujejne, r.a, je rekao: "Ona (srca) pokajanjem popucaju." Nesumnjivo je da je jak strah velika kazna koja muči i cijepa srce. To je pucanje srca i ono je suština pokajanja (tevbe). Srce biva uznemireno žalošću za onim u čemu je pretjeralo i strahom od mogućih loših posljedica. Čije srce ne pukne iz žalosti i straha od pretjerivanja na

dunjaluku, pa puknut će na Sudnjem danu kad se uvjeri u Istinu, kad jasno ugleda nagradu pokornih i kaznu nepokornih. Srce se mora *pocijepati* ili na ovom ili na onom svijetu.

Također je za ispravno pokajanje nužan poseban lom koji se događa u srcu, a kome nema ništa slično. Njega mogu osjetiti samo oni koji su griješili. Ne dolazi zbog gladi niti ljubavi. To je nešto što je iza svega toga. Potpuna slomljenost srca pred njegovim Gospodarom. Ona ga obuzme sa svih strana te ga poniznog, pokornog i skrušenog baci pred Gospodara.

Allahu nema ništa draže od ovog loma, skrušenosti, poniznosti i potpune pokornosti i predanosti *(istislama)* Njemu. Tako mi Allaha, divne li su riječi: "*Molim Te Tvojom veličinom, a mojom poniznošću da mi oprostiš. Molim te Tvojom snagom, a mojom slabošću, Tvojom neovisnošću, a mojom ovisnošću o Tebi. Ovo moje lažljivo i griješno čelo je u Tvojim rukama. Tvojih robova osim mene je mnogo, a ja nemam drugog Gospodara osim Tebe. Nema izlaza, ni spasa od Tebe osim kod Tebe. Molim Te molbom ubogog siromaha. Dozivam te pozivom skrušenog i poniznog. Molim Te dovom uplašenog nevoljnika, pitanjem onog koji je pred Tobom pognuo svoj vrat, spustio svoj nos, čije su oči Tebi uplakane, a srce Tebi ponizno.*"

Ove i njima slične riječi su znak primljenog pokajanja. Kod kojeg pokajnika se ne nađu, neka posumnja u svoju tevbu i neka je obnovi i ispravi. Koliko li je samo teška suštinski ispravna tevba. Nema ništa lakše od tevbe na jeziku i u tvrdnjama. Onaj ko je iskren ne bavi se ničim težim od čistog i iskrenog pokajanja. A nema snage ni moći osim sa Allahom.

KADER (SUDBINA, ODREĐENJE)... I IZBOR

A što se tiče ljubomore zarad Allaha prilikom ljudskog kršenja Njegovih zapovjedi i nemogućnosti pravdanja tog kršenja sa kaderom, to je zato što je Allah najmilostiviji, najbogatiji i najpravedniji i što ne bi kaznio onoga koji ima valjan razlog i izgovor. Nikome nije drago opravdanje izgovor kao Allahu. Međutim, kako ljudi ne bi imali izgovor, Allah, ﷻ, slao je poslanike i spustio objave i zato da ne bi imali neoborivi dokaz za svoje griješenje.

Opće je poznato da je Allah osporio njihov izgovor i argumentacije sa svih mogućih aspekata i da samo Njemu pripada apsolutno neupitan dokaz *(el-hudždžetul-baliga)*.

Pouzdano se zna da niko nema izgovor za svoju neposlušnost prema Allahu i za kršenje Njegovih naredbi, ako zna da je to grijeh i ako je slobodan i može to učiniti ili ne učiniti. Kad bi griješnik imao opravdanje, onda za to ne bi, ni na dunjaluku ni na Ahiretu, zasluživao kaznu i prijekor. Onaj koji bi ustvrdio kako je njegov grijeh bio rezultat određenja (kadera) kome se nije mogao suprotstaviti, takav bi bio neznalica (džahil) i nepravedan (zalim). Jer, da nije takav, znao bi da su iskušenje i nedaća došli od njegovog nefsa, koji je uzrok svakog prijekora i zuluma i koji je utočište svakog zla.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّ الْإِنسَانَ لِرَبِّهِ لَكَنُودٌ﴾

«Čovjek je, zaista, Gospodaru svome nezahvalan», (El-Adijat, 6.). Ibn Abbas, r.a, Mudžahid i Katade kažu: "To je nevjernik i poricatelj Allahovih blagodati." A El-Hasan kaže: "To je onaj koji broji nedaće, a zaboravlja blagodati." Ebu Ubejde kaže: "Kod njega je malo dobra." Arapi kažu *el-kenud* za zemlju bez biljaka ili za zemlju iz koje ne nikne ništa korisno. Ibn Abbas, r.a, kaže: "El-Kenud je čovjek kojeg je jedan loš postupak prema njemu učinio da zaboravi mnoštvo dobrih postupaka".

Da griješnik nije neznalica znao bi da sam sebi sjedi na putu vlastitih koristi i sprječava ih da dođu do njega. On je kamen na putu vode koja mu donosi život. On je brana koja ne da vodi u bašču svoga srca. Uprkos tome, on doziva: "Žedan sam, žedan sam!" A stoji na putu vode i ne da joj da prođe! Nije ni svjestan da je upravo on prepreka svome srcu da spozna tajnu Nevidljivog i oblak koji sprječava prolaz svjetla Upute ka svome srcu. Niko mu nije veće zlo od njega samog, niti od sebe ima žešćeg i otvorenijeg neprijatelja.

Neko je lijepo u stihu kazao:

Neprijatelji ne dosegnu do neznalice

Osim koliko im sam neznalica dopusti.

Teško njemu, njemu koji je nepravedan (zalim) u obliku onoga kome je učinjena nepravda (mazluma), njemu koji se žali na zločin

koji je sam počinio. Bio je vrlo uporan u nijekanju i poricanju, a viče: "Otjeraše me, udaljiše me!"

To je kao kad bi pažljiva osoba držala za rukav neznalicu, tako sprječavajući ga da ne padne u vatru, ali ga neznalica nadvlada, istrgne mu se iz ruke i padne u nju. Zatim poviče: "U čemu je moj izlaz? Primakli su me rupi i u nju me bacili!" Tako mi Allaha, koliko ih je vikalo: "Pazi, pazi, čuvaj se, čuvaj!" Koliko ih ga je uhvatilo za odjeću! Koliko ih je ukazalo na pogubnost vatre, a on je ipak sve to odbio i pao u vatru.

Teško njemu! Jasno se stavio na stranu šejtana protiv svoga Gospodara, uzimajući Allaha kao svoga protivnika! Za grijehe smatra da su predodređeni (džebrije), a za dobra djela da su odraz slobodne volje (kaderije). Ne može to dokazati, propustio je brojne prilike, radi protiv svojih interesa i za sve to optužuje kader (određenje). Sve to dokazuje svome Gospodaru argumentima koje kao izgovor ne bi prihvatio svojoj djeci i supruzi kad bi njima pravdali kakav svoj propust. Kad bi im nešto naredio, a oni to ne bi ispunili ili kad bi im nešto zabranio, pa oni to uradili, a potom rekli: "Tako nam je bilo određeno", on ne bi uvažio takav argument nego bi požurio da ih kazni.

A ako je tebi, neuki zulumćaru, kader argument za ostavljanje Božijeg prava, zašto ne dopustiš supruzi korištenje istog argumenta za ostavljanje tvoga prava?! Naprotiv, ako bi neko pogriješio prema tebi ili ti učinio zločin, pa to pravdao kaderom, to bi te sigurno još više naljutilo. Njegovo zlodjelo (pogreška) bi poraslo u tvojim očima i njegov argument bi držao bezvrijedan. Nakon svega toga, ti isti argument koristiš pred Gospodarom i to smatraš dovoljnim izgovorom?! Pa, ima li iko preči zulumu i neznanju od onoga čije je stanje (hal) ovakvo?

Sve ovo se događa uz neupitnu istinu Allahovog dobročinstva prema tebi sa svakim novim udisajem. Otklonio je od tebe svaki nedostatak, omogućio ti da se opskrbiš za Njegov džennet, poslao ti Uputstvo, dao ti sve što ti treba za put i čime ćeš se odbraniti od drumskih razbojnika. Dao ti je sluh, vid i pamet, upoznao te šta je dobro, a šta loše, šta je korisno, a šta štetno i poslao ti poslanike. Spustio ti je Svoju Knjigu i učinio je lahkom za pamćenje, razumijevanje i djelovanje. Pomogao te Svojom plemenitom vojskom, koja te čini postojanim. Ta vojska se bori protiv tvoga neprijatelja i tjera ga od tebe. Meleki ti žele da ne naginješ neprijatelju i da sa njim ne budeš u primirju, a oni ti u tome pomažu. A ti odbijaš sve osim da neprijatelju

pomogneš protiv njih i da ga sebi, mimo njih, uzmeš kao zaštitnika. Čak iskazuješ poštovanje i odanost prema njemu, umjesto da to činiš prema svom Istinskom Zaštitniku, Koji ti je, uza sve to, i preči.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَإِذْ قُلْنَا لِلْمَلَائِكَةِ اسْجُدُوا لِآدَمَ فَسَجَدُوا إِلَّا إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِ أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا﴾

«A kad smo rekli melekima: '*Poklonite se Ademu!*' – svi su se poklonili osim Iblisa, on je bio jedan od džina i zato se ogriješio o zapovijest Gospodara svoga. Pa zar ćete njega i porod njegov, pored Mene, kao prijatelje prihvatiti, kad su vam oni neprijatelji? Kako je šejtan loša zamjena nevjernicima!», (El-Kehf, 50.).

Allah ti nije naredio da Mu se zahvaljuješ zato što je to Njemu potrebno, nego da time stekneš još više dobra. Nijekanjem blagodati, povećao si Allahovu srdžbu. I time što si ih koristio u onome što Njega srdi, učinio si jedan od najvećih uzroka otklanjanja tih blagodati od sebe.

Allah ti je naredio da Ga spominješ kako bi se On tebe sjetio Svojim dobročinstvom, pa si zaborav prema Njemu učinio da bude razlog Allahovog zaborava prema tebi:

﴿نَسُوا اللَّهَ فَأَنسَاهُمْ أَنفُسَهُمْ...﴾

«Oni koji su zaboravili Allaha, pa je On učinio da sami sebe zaborave...», (El-Hašr, 19.);

﴿نَسُوا اللَّهَ فَنَسِيَهُمْ﴾

«Zaboravljaju Allaha, pa je i On njih zaboravio» (Et-Tevba, 67).

Kako bi ti udijelio, naredio ti je da od Njega tražiš, čak ti je i bez tvog traženja dao ono najvrjednije, a ti to opet nisi prihvatio.

Žališ se na Onoga Koji je prema tebi milostiv onome ko nije prema tebi milostiv, optužuješ za zulum Onoga Koji ti zulum ne čini, a ne optužuješ onoga koji ti je neprijatelj i koji ti zulum čini. Ako te obdari zdravljem, imetkom i ugledom, ti se time pomogneš u neposluhu (ma‘sijetu) prema Njemu!

Pozvao te na Svoja vrata, ali ti ne zastade pred njima, niti zakuca na njih. On ti ih, zatim, otvori, ali ti ne uđe na njih!

Posla ti Poslanika da te pozove u kuću Njegove počasti, a ti ga ne posluša i reče: "Neću ostaviti ono što vidim radi nečega za šta sam samo čuo!"

I pored svega toga, On te ne ostavi bez nade u Njegovu milost, nego reče: «Kadgod Mi dođeš, primit ću te. Ako Mi dođeš noću, prihvatam te. Ako Mi dođeš danju, opet te primam. Ako Mi se primakneš koliko pedalj, Ja se tebi primaknem koliko lakat, a ako Mi se primakneš koliko lakat, Ja se tebi primaknem koliko rukohvat. Ako ti ideš običnim hodom, Ja žurim prema tebi. Kad bi Mi došao sa grijesima kolika je cijela Zemlja, a potom Me sreo ne čineći mi širka, Ja bih ti došao sa Zemljom kolika je ona. Kad bi tvoji grijesi napunili nebesa, a potom od Mene oprost zatražio, Ja bih ti oprostio. Ima li iko milostiviji i plemenitiji od Mene?

Moji robovi se velikim grijesima bore protiv Mene, a ja ih u posteljama čuvam. Između Mene i džina i ljudi se događa nešto krupno. Ja stvaram, a obožava se mimo mene, opskrbu dajem, a drugom se zahvaljuje. Moje dobro se spušta ljudima, a njihovo zlo se podiže Meni. Ukazujem im ljubav preko Svojih blagodati, iako sam Ja potpuno neovisan od njih, a oni činjenjem grijeha pokazuju mržnju prema Meni, a od Mene najviše zavise.

Ko krene prema Meni, Ja ga dočekam izdaleka, a ko se okrene od mene, Ja ga pozovem izbliza. Ko nešto radi Mene ostavi, Ja ga darujem boljim od onoga što je ostavio. Ko želi Moje zadovoljstvo, Ja želim ono što on poželi. Onaj koji se u svojim postupcima potpomogne Mojom snagom i moći, Ja mu željezo učinim mehkim.

Oni koji Me se zikrom sjećaju, Meni su blizu. Onima koji mi zahvaljuju, Ja ću dati još više. Onima koji su pokorni, Ja ću dati posebne počasti (keramete). One koji su mi neposlušni (asije), neću obeshrabiti u pogledu Svoje milosti. Ako mi se pokaju, pa Ja sam njihov voljeni (habib). Ja zaista volim one koji se često i mnogo kaju i koji se često čiste. A ako mi se ne pokaju, pa Ja sam njihov liječnik (tabib). Iskušam ih kušnjama kako bi ih očistio od mahana.

Ko Mi dadne prednost nad drugima, i Ja njemu dadnem prednost nad drugima. Dobro djelo vrjednujem od deset do sedam stotina puta, pa i mnogo više. A loše djelo pišem samo kao jedno učinjeno. Ako se za njega pokaje i od Mene zatraži oprost, Ja mu oprostim.

Zahvaljujem za malo truda, a praštam mnoga posrtanja. Moja milost je veća od Moje srdžbe. Moja blagost je veća od srdžbe, a Moj

oprost je veći od Moje kazne. Ja sam milostiviji Svome robu nego majka svome djetetu.

U tom smislu Allahov poslanik, ﷺ, rekao je: "*Allah se više obraduje pokajanju Svoga roba nego što bi se neko od vas obradovao pronalasku svoje u pustinji izgubljene deve na kojoj su hrana i voda, pa je dugo tražio i, izgubivši svaku nadu da će je pronaći, legao u podnožje jednog drveta čekajući smrt. Pa se probudi i ugleda devu iznad svoje glave, svezanu za drvo. Allah se više obraduje pokajanju svoga roba nego što se ovakav čovjek obraduje svojoj jahalici.*"[1]

Ovo je radost dobročinstva (ihsana), dobrote i blagosti, a ne radost onog koji ima koristi i ovisi o pokajanju svoga roba. Tako je Allahova zaštita prema čovjeku rezultat Njegovoga dobročinstva, dobrostivosti i ljubavi prema njemu. On se njime ne pomaže da bi povećao nešto čega je kod Njega malo, niti da bi nakon nemoći postao moćan, niti da se od poraza spasi, niti na njega računa u zaštiti od nesreće i niti u bilo čemu traži njegovu pomoć.

﴿وَقُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا، وَلَمْ يَكُن لَّهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ، وَلَمْ يَكُن لَّهُ وَلِيٌّ مِّنَ الذُّلِّ، وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا﴾

«I reci: 'Hvaljen je Allah, Koji Sebi nije uzeo djeteta i Koji u vlasti nema ortaka, i Kome ne treba zaštitinik zbog nemoći – i hvaleći Ga veličaj'», (El-Isra, 111.).

Uzvišeni Allah je dakle, negirao mogućnost da Ga neko zaštiti od nemoći i poniženja. Allah je zaštitnik onih koji vjeruju, a oni su Njegove štićenici (evlije).

Ovakav je odnos između Gospodara i ljudi. Oni nastoje pronaći sebi opravdanja i svoje grijehe pravdaju sudbinom.

Neko je lijepo u spjevu kazao:

Allah se uzvisio zahvalom i slavom

A krivnju je prepustio čovjeku.

Prema tome, konstatiramo da ljubomora i srdžba zarad Allaha spadaju u suštinu pokajanja. Neprihvatanje izgovora stvorenja za neizvršenje naredbe ili zabrane i žestoka srdžba zbog toga, ukazuju na veličinu zabrane toga i suštinu pokajanja (tevbe).

---

[1] Buhari, 6.309; Muslim, 2.675, 2.744, 2.746; Ahmed, 12.815, 27.293, 27.409.

Pogotovo se ne može prihvatiti izgovor idolopoklonika, ubica poslanika, izgovor faraona i Hamana, Nimruda ibn Ken'ana, Ebu Džehla i njegovih prijatelja, Iblisa i njegove vojske, raznih nevjernika i zalima (nepravednika) onih koji pređoše Allahove granice i pogaziše Njegove zabrane. Svi nabrojani su pod određenjem (kaderom). I svi oni su stvorenja.

Istinski pokajnici i oni koji istinski vjeruju u kader su oni koji čekaju lađu božanske naredbe (emera), a kad im se ona primakne, začuju kapetana kako ih doziva:

﴿ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا﴾

«Ukrcajte se u nju, u ime Allaha, neka plovi i neka pristane», (Hud, 4 l.).

To je prava lađa Nuha, ﷺ, i poslanika koji dođoše poslije njega. Spašen je svako ko se na nju ukrca, a potopljen je svako ko to odbije učiniti. I, tako se oni u skladu s kaderom ukrcaju na lađu naredbe (emera). I ona ih, nakon što se potpuno predaju Onome u Čijoj je ruci vlast na morima, ponese na valovima. I samo što zakunjaju, a nebesima i Zemlji bude rečeno: «Zemljo, gutaj vodu svoju, a ti, nebo, prestani!» I voda se povuče. I ispuni se odredba. A lađa pristane na planini El-Džudijj, Vječnom Boravištu.

A oni koji izostanu sa lađe – kao što je bio slučaj sa Nuhovim narodom – oni bivaju potopljeni, a potom zapaljeni. Protiv njih će biti poziv koji će biti upućen pred svim svjetovima:

﴿وَقِيلَ بُعْدًا لِّلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ﴾

«Daleko nek je narod nevjernički!», (Hud, 44.);

﴿وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَٰكِن ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ﴾

«Mi nismo prema njima bili nepravedni, već oni sami prema sebi», (Hud, 101.).

Zatim slijedi poziv jezikom Allahovog zakona (šerijata) i određenja (kadera) kao potvrda Njegove jednoće (tevhida) i kao potvrda Njegovom potpunom dokazu (hudžetu), a On je najpravedniji:

﴿قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ فَلَوْ شَاءَ لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ﴾

«Reci: 'Allah ima potpun dokaz, i da On hoće, sve bi vas na Pravi put uputio'», (El-En'am,149).

JEDNO ODREĐENJE (KADER) UKLANJAMO DRUGIM

Zadaća onoga koji morem putuje na lađi emera je odbrana od valova kadera na način da jedne valove odbije pomoću drugih, da određenje odbije određenjem, inače će stradati. To je put odlučnih (onih koji su spoznali Allaha). U tom smislu je i značenje izreke Abdul-kadira Gejlanija: "Ljudi zastanu kad se nađu pred pitanjem *kada'a* i *kadera* (Allahovog određenja i sudbine) osim mene. Meni se prema njemu otvorio prozorčić, pa sam se odredbama Istine suprotstavio radi Istine. Hrabar čovjek je onaj koji se suprotstavi kaderu, a ne onaj koji mu se potpuno preda". Ni na ovom svijetu se interes ljudi ne može postići bez otklanjanja kadera kaderom, pa kako da se to postigne na onom svijetu?

Allah je naredio da se loše djelo – koje je dio Njegovoga kadera – otkloni sa dobrim, koje je, također, dio kadera. Isti slučaj je i sa glađu koja je dio kadera, pa je naredio da se otkloni hranom, a i ona je dio kadera. Kad bi se čovjek prepustio kaderu gladi, a bio u mogućnosti da ga otkloni pomoću kadera hrane, i tako umro, umro bi kao asija (Allahu neposlušan). Isto je i sa hladnoćom, vrućinom i žeđi. Sve to je dio kadera, a naređeno je da ga otklonimo njima suprotnim kaderom. Onaj koji otklanja, ono što se otklanja i ono čime se otklanja, sve je to dio kadera.

Poslanik, ﷺ, bio je krajnje rječit o ovom značenju kad su ga pitali: "Allahov Poslaniče, mogu li naši lijekovi kojima se liječimo, rukja (odučavanje Kur'anom) koju činimo i naša bogobojaznost koju imamo išta promijeniti kader?» *«Sve to je kader»*, reče im.[1]

U drugom hadisu se kaže: *"Zaista se dova i belaj međusobno bore između nebesa i Zemlje."*[2]

Kad neprijatelj i nevjernici pokucaju na vrata muslimanske države, oni ih udare Allahovim određenjem. Je li muslimanima dozvoljeno da se predaju kaderu i ne odbiju ga drugim kaderom, a to

---

[1] Tirmizi, 2.065. i kaže: "Hadis je hasen sahih"; Ibn Madže, 3.437; Ahmed, (3/421); za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

[2] Hadis je slabog (da'if) seneda. Bilježi ga Hakim u Mustedreku, (1/492.). U njegovom senedu je Zekerijja ibn Menzur, o kojem Ez-Zehebijj kaže: «Svi se slažu da ne treba od njega uzimati hadis». Vidi, Medžmeuz-zevaid, (10/146.).

je džihad? Njime muslimani odbijaju jedno Allahovo određenje drugim određenjem.

Isti je slučaj i sa grijehom ako ti je određen da ga, kaderom, učiniš. Otkloni njegovu posljedicu iskrenim pokajanjem. I ona ti je dio kadera.

Postoje dvije vrste otklanjanja jednog kadera drugim, i to:

Prva: Otklanjanje određenja čiji su se preduvjeti ostvarili, ali se sam kader nije ostvario zbog drugih, njemu suprotnih, razloga koji spriječe da se desi. Kao primjer za to može se navesti odbijanje neprijatelja borbom, ili otklanjanje vrućine, hladnoće i tome slično.

Druga: Otklanjanje kadera koji se već desio i ustalio drugim kaderom koji ga diže i briše. Kao primjer za to može poslužiti otklanjanje kadera bolesti sa kaderom ozdravljenja, otklanjanje određenje grijeha sa određenjem pokajanja, ili brisanje kadera zla sa kaderom dobročinstva.

Ovakav je odnos (‘arifa) naspram pitanja sudbine. On joj se ne predaje, niti prestaje djelovati i iz nje izlaz tražiti, jer bi to značilo nesposobnost, a Allah za nesposobnost kori Svoje robove.

TRI PREDUVJETA

Tajna suštine istinskog pokajanja leži u troje: Razlikovanju bogobojaznosti od ponosa, zaboravu grijeha i pokajanju od pokajanja. To stoga što je pokajnik jedan od "svih" u riječima Uzvišenog:

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

«I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite», (En-Nur, 31.).

Pokajniku je tako naređeno da se pokaje od svih primjesa i uvjerenosti da mu je tevba primljena (i da mu drugo nije potrebno).

Pod razlikovanjem bogobojaznosti od ponosa se misli na namjeru da tevba bude iz bogobojaznosti prema Allahu. A bogobojaznost (takva) je strah i bojazan od Njega, izvršavanje Njegovih naredbi i izbjegavanje Njegovih zabrana. Zato pokajnik radi u pokornosti Allahu pod Njegovim svjetlom (nurom) očekujući za to Allahovu nagradu. Ostavlja nepokornost Allahu pod Njegovim nurom bojeći se Allahove kazne. Ne želi time ponos pokornosti, jer pokornost i tevba imaju jasni i skriveni ponos. Njegov prvenstveni

cilj nije u ponosu, iako zna da će ga kroz pokornost i pokajanje steći. Onaj koji se ponosa radi pokaje, njegovo pokajanje je pomiješano.

Mnogo je iskrenih koji ovo nisu sa samima sobom raščistili. Ovo mogu razlikovati samo oni koji posjeduju razboritost (besiret), oni koji su u odnosu na iskrene poput iskrenih u odnosu na obične ljude.

Kad je riječ o zaboravljanju grijeha, to treba raščlaniti. Sljedbenici Puta nisu jednoglasni po ovom pitanju.

Jedni smatraju da se uopće ne treba prisjećati grijeha i da se treba od toga potpuno okrenuti. Čisto vrijeme posvećeno Allahu je važnije i korisnije za pokajnika. Radi toga je rečeno: "Spominjati ono što je bilo ružno u lijepom vremenu i ambijentu je samo po sebi ružno".

Drugi misle da je bolje ne zaboravljati učinjeni grijeh, nego ga treba stalno imati pred očima. Pokajnika će to učiniti poniznim i skrušenim i bit će mu korisnijim od čistog vremena posvećenog Allahu.

Kažu da je Davud, عليه السلام, radi toga na svojoj ruci urezao grijeh koji je počinio, pa bi ga gledao i gorko plakao.

Kažu: "Kad izgubiš put, podsjeti se na grijeh i ponovo ćeš naći put."

To bi značilo: Kadgod se podsjetiš na grijeh postaneš ponizan, skrušen i uplašen pred Allahom, ﷻ, a upravo u tome i jeste put robovanja (ubudijeta).

Ispravno je rastaviti stvari u ovoj dilemi, tojest da se kaže: Ako u čistom vremenu koje provodi u samoći sa Allahom pokajnik osjeti odsutnost grižnje savjesti i zaboravi na blagodati, ako ga njegov nefs otme od suštine njegove neovisnosti i manjkavosti, takvom je korisnije da se prisjeti grijeha. A ako je potpuno svjestan uživanja i najsitnijih Allahovih blagodati sa jedne i svoje potpune ovisnosti od Allaha sa druge strane, ako je u stanju ljubavi (mehabbeta) sreće, zadovoljstva i čežnje za Allahom, ako svjedoči širinu Allahove milosti, mudrosti i oprosta i ako mu srce obasjava svjetlost Allahovih Lijepih imena i Svojstava, takvom je bolje i korisnije da se okrene od učinjenog grijeha i zaboravi ga. Jer takav kad se prisjeti grijeha zaboravi pobrojano, iz visina se spusti u nizine, iz jednog stanja (hala) pređe u drugo, a razdaljina između dva stanja je veće od udaljenosti između nebesa i Zemlje. To stanje je rezultat šejtanove zavisti i on na svaki način mu želi srce skrenuti sa putanje spoznaje i ljubavi i nastoji ga oboriti sa tog visokog položaja (mekama).

Nakon toga slijedi pokajanje za način na koji se on pokajao, ili tevba od tevbe. Ono se desilo kao posljedica Allahove blagosti i htjenja. Da je bio prepušten sebi i svom nefsu, nikada mu njegov nefs ne bi dozvolio da to učini. Kad to pokajanje tako doživi i kad mu njegova prsa posvjedoče da je on tako nemarno gledao na svoje pokajanje i na Allahovu blagodat, tada neka učini pokajanje za tako doživljeno pokajanje i nemar.

Može se desiti da pokajanje u sebi ima manjkavost ili smetnju koja ga čini nepotpunim. To pokajnik nakada može, a nekada i ne može osjetiti. Kad to osjeti, pokaje se za nepotpuno učinjeno pokajanje. Ovdje je potrebno pokajanje samo za onaj nepotpuni dio tevbe.

BLAGI PRAVEDNI, NEKA JE SLAVLJEN!

Suptilnost tajni pokajanja leži u tri stvari: Da posmatraš grijeh koji ti je Allah odredio i spoznaš šta je On njime želio kad te je pustio da ga učiniš. To što je Allah, ﷻ, prepustio čovjeka njegovom grijehu ima dva značenja:

Prvo je da shvati Njegovu moć i veličinu odredbe, dobročinstva što mu je grijeh sakrio od očiju ljudi, blagost što je griješniku odgodio kaznu dajući mu vrijeme da se popravi, plemenitost u prihvatanju isprike i dobrotu u davanju oprosta.

Drugo je da čovjeku pruži siguran dokaz o Svojoj pravednosti te da ga za grijeh kažnjava na osnovu čvrstog dokaza.

Pojašnjenje tome je činjenica da podsjednik razboritosti (besireta) posmatra učinjeni grijeh kroz pet stvari:

Prva stvar je: da posmatra Allahove naredbe i zabrane, što će učiniti da on taj postupak označi kao grijeh i kao takvog će ga priznati samom sebi.

Druga stvar je: da gleda u Allahovo obećanje i prijetnju, što će ga uplašiti i navesti na pokajanje.

Treća stvar je: da pogleda to što mu je Allah omogućio da ga učini, što ga je prepustio grijehu, i što mu ga je odredio, a da je htio, mogao ga je od njega sačuvati. To će mu dati brojne spoznaje o Allahu, Njegovim lijepim imenima i svojstvima, Njegovoj mudrosti, milosti, oprostu, blagosti i plemenitosti. Iz te' spoznaje nužno proizilazi obožavanje (ubudijet) Allaha Njegovim lijepim imenima koje se bez njihovih posljedica ne može uopće postići. Znat će vezu

stvaranja i naredbe, te vezu nagrade i obećanja i prijetnje sa Allahovim lijepim imenima, i da je to nužna posljedica Allahovih lijepih imena i svojstava i njihov uticaj na egzistenciju (vudžud) te da svako Ime i Svojstvo nužno zahtijeva i iz njega proizilazi njegov uticaj i on uz njega mora postojati.

Ovaj momenat otkriva novi ružičnjak spoznaje i imana, tajni određenja i mudrosti za čiji opis riječi nisu dovoljne.

U spomenute stvari spada i to da čovjek shvati Njegovu veličinu određenja, a On, neka je Slavljen, je Onaj koji određuje kako hoće. Zbog Svoje apsolutne moći je presudio čovjeku na način da mu srce okreće kako hoće i da njegovu želju upravi tamo kuda On to želi. Umiješao se između čovjeka i njegovog srca i učinio ga da želi i hoće ono što od njega hoće Silni i Milostivi. To je apsolutna moć, zato što to može samo Allah. A cilj toga što te je stvorio jeste da upravlja tvojim tijelom i onim što je pojavno (zahir). Zar te nije učinio podložnim Njegovoj volji i htijenju, a to može samo Onaj koji posjeduje neograničenu moć?!

Kad rob (insan) shvati i srcem se osvjedoči i osjeti moć svoga Gospodara, ta spoznaja mu postaje važnija i korisnija od poniženja griješenja, jer on tada biva sa Allahom, a ne sa svojim *nefsom.*

U spoznaju Njegovog savršenstva u odredbi spada i spoznaja kako čovjekom upravlja određen (mudebber) i vlada (makhur) drugi, njegov život je u rukama drugog, nema mu spasa bez Njegovog spasa niti uspjeha bez Njegove pomoći. Dakle, čovjek je bijedan i ponižen, u "stisku" Silnog i Svake hvale dostojnog.

Svjedočanstvo Njegove moći u odredbi se ogleda i u činjenici svjedočenja da savršenstvo, zahvala, potpuna neovisnost i ponos pripadaju samo Allahu, ﷻ, a da čovjeku pripada nepotpunost, prezir, mahana, zulum i potpuna ovisnost o Allahu, ﷻ. Sve što se više povećava ljudska svijest o svojoj nemoći, nedostacima i ovisnosti, povećava se i ubjeđenje o Allahovoj moći, savršenstvu, hvali i neovisnosti. I obratno. Mahana griješenja i poniženje, čovjeku najbolje ukazuju na pojam stvarne moći i ponosa.

U savršeno Allahovo određenje spada i čovjekova spoznaja Allahovog dobročinstva kad je čovjeka, u času činjenja grijeha, sklonio od očiju ljudi, uprkos činjenici da ga On jasno vidi. On bi ga, da je htio, osramotio pa bi ga ljudi upozorili. To je vrhunac savršenstva u dobročinstvu. Jedno od Allahovih lijepih imena je "El-Berr"

(Dobročinitelj). Ovakvo dobročinstvo može biti samo od Gospodara kojem nije potreban njegov rob, a upućeno robu koji ne može bez svoga Gospodara. Pa se čovjek preda toj blagodati, i svjedočenju tog dobročinstva i plemenitosti, i zaboravi na grijeh i ostane sa Allahom Slavljenim. To je za njega korisnije od bavljenja grijehom svjedočenje poniženja griješenja. Biti posvećen Allahu a ne mariti za svim drugim – to je najveći zahtjev i krajnji cilj.

Sve ovo ne znači potpuni, nego samo u ovom stanju (halu) zaborav učinjenog grijeha. Kad izgubi takvo stanje, onda neka se vrati posmatranju grijeha, jer svako vrijeme i položaj (mekam) imaju svoj ubudijjet koji mu priliči.

Od dokaza Allahovog savršenstva odredbe (kada'a) je i spoznaja Allahove blagosti kad je griješniku ostavio vremena da se popravi i pokaje. Mogao mu je, da je htio, ubrzati kaznu. Ali, On je Blagi i ne žuri. Tako spozna Gospodara čije je jedno od Lijepih imena "El-Halim" (Blagi) i svjedoči svojstvo "blagosti" te Ga pomoću ovog imena obožava.

Dokaz tog savršenstva je i spoznaja Allahove plemenitosti koja se očituje u prihvaćanju upućenog Mu opravdanja. On Svojom plemenitošću i dobrotom prihvata opravdanje, a čovjeka dodatno obavezuje da Ga se sjeća i čini Mu zahvalu. Tako nastaje još jedna ljubav koje ranije nije bilo. (Tvoja) ljubav prema onom koji ti zahvaljuje za dobročinstvo koje si mu učinio, nagradi te a potom ti i oprosti, ne uzimajući u obzir tvoje greške, je mnogo veća od ljubavi zbog zahvale za dobročinstvo. Stvarnost to potvrđuje. Ibadet tevbe poslije grijeha je jedno, a ova ljubav je nešto sasvim drugo.

Dokaz tog savršenstva Allahovog određenja je i svjedočenje Allahove dobrote praštanja jer je oprost velika Allahova dobrota. U suprotnom, kad bi s tobom sveo račun na osnovu samo Svog prava (hakka) bio bi Pravedan i Hvale dostojan. Međutim, Njegov oprost je Njegova dobra volja, a ne (tvoja) zasluga. To ti, isto tako, nalaže da Mu iskazuješ zahvalnost, ljubav, da Mu se raduješ i vratiš, da Ga spoznaš preko imena "El-Gaffar", da Ga posvjedočiš preko tog atributa i da Ga shodno tome obožavaš. Time su robovanje (ubudijjet) ljubav i spoznaja potpuniji.

Dokaz tog savršenstva je upotpunjavanje stepena pokornosti, skrušenosti, predanosti i potpune ovisnosti o Allahu, ﷻ. Duša (nefs) se opire *rububijjetu* (priznanju Allaha za Gospodara) a kad bi *nefs* bio

u stanju, rekao bi isto što i faraonov, samo što je faraon bio moćan da to i javno izgovori, a drugi su nemoćni pa to prikrivaju. Tu neposlušnost *nefsa* može otkloniti samo poniznost *ubudijjeta*, a sastoji se iz sljedeća četiri stepena:

Prvi stepen: Zajednički je za sva stvorenja. To je stepen ponizne potrebe i ovisnosti o Allahu, ﷻ. Svi stanovnici nebesa i Zemlje od Njega zavise, a jedino je On potpuno neovisan od njih. Svi stanovnici nebesa i zemlje od Njega traže, a jedino On ne traži ni od koga ništa.

Drugi stepen: Poniznost pokornosti (ta'ata) i robovanja (ubudijjeta). Ovo je poniznost slobodnog izbora i ovaj stepen je samo za pokorne. Ovdje je tajna *ubudijjeta.*

Treći stepen: Poniznost ljubavi. Zaljubljena osoba je sama po sebi ponizna i kolika je ljubav prema nekome tolika će biti i poniznost prema njemu. Ljubav je zasnovana na poniznosti prema onome što se voli, kao što je u stihu rečeno:

Skrušen i ponizan prema voljenom budi, nema
Ljubavi sa podignutim i prkosnim nosom.

Četvrti stepen: Poniznost neposluha (ma'sijeta) i grijeha.

Kad se ova četiri stepena nađu kod čovjeka, tada poniznost i pokornost prema Allahu budu potpuniji i savršeniji. Tada čovjek bude Allahu ponizniji zbog straha, bojazni, ljubavi, vraćanja Njemu, pokornosti i iz istinske ovisnosti i potrebe za Njim.

Suština svega ovoga je u ovisnosti na koju ukazuju pojedini ljudi. Ovo značenje je dostojnije od toga da se naziva "siromaštvo". Ovo je srce robovanja (ubudijjeta) i njegova tajna. Postići ga je nešto najkorisnije za čovjeka, a Allahu ﷻ, najdraže.

Dokaz savršenstva Allahovog određenja je i to da iz Njegovih lijepih imena nužno proizilazi njihov uticaj, baš kao što iz potpunih uzroka proizilaze posljedice. Tako Allahovo lijepo ime "er-Razik" (Onaj koji daje opskrbu) zahtjeva *merzuka* (onog koga će opskrbiti). "er-Rahim" (Milostivi) zahtjeva *merhuma* (onoga kome će se smilovati). "el-Gafur, el-Afv, et-Tevvab, el-Hakim" podrazumjevaju onoga kome će se oprostiti, primiti pokajanje, smilovati i biti blag. Nemoguće je osporiti ova imena i svojstva jer je riječ o lijepim imenima i Svojstvima savršenstva, Allahovim atributima i djelima mudrosti, dobročinstva i plemenitosti. Njihovi tragovi moraju biti vidljivi u svijetu. Na to je ukazao najznaniji čovjek o Allahu, salavatullahi ve

selamuhu alejhi, kad je rekao: "*Kad ne biste griješili, Allah bi vas zamijenio sa narodom koji griješi, pa bi oni od Njega tražili oprosta i On bi im oprostio.*"[1]

Pretpostavi da nema griješenja u svijetu, za koga bi onda bio oprost i od čega? Kome bi se primila tevba i bilo milostivo? Pretpostavi da su sve potrebe zadovoljene i da su svi ljudi bogati i zdravi. Gdje je tu iskanje, skrušenost i moljenje? Gdje je primljena dova, svjedočanstvo dobrote, blagodati, posebnost i počasti!

Neka je Slavljen Onaj Koji je ljude o Sebi upoznao i na Sebe ukazao na sve načine, ostavljajući im sve puteve otvorenim, a potom prema Sebi ostavio samo *Siratul mustekim* (Pravi put). Potom je o njemu upoznao ljude i na njega ih uputio:

﴿لِّيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنۢ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنۢ بَيِّنَةٍ ۗ وَإِنَّ ٱللَّهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾

«Da nevjernik ostane nevjernik poslije očigledna dokaza, i da vjernik ostane vjernik poslije očigledna dokaza – a Allah doista sve čuje i sve zna», (El-Enfal, 42.).

MILOSTIVI, NEKA JE SLAVLJEN

Dokaz Allahove moći u odredbi je i najveća tajna koju ne može iskazati riječ, niti pokazati znak, niti njome dozivati glasnik vjerovanja. Naprotiv, nju mogu osjetiti i posvjedočiti samo srca posebnih ljudi, pomoću koje se u njima povećava spoznaja Gospodara, ljubav, smiraj i čežnje prema Njemu, Njegovo spominjanje, svjedočenje Njegove dobrote, blagosti, darežljivosti i dobročinstva, te se povećava tajna ubudijjeta i suština ilahijjeta (Allahovog božanskog bića).

To je upravo ono što se navodi u hadisu koji se bilježi u oba *Sahiha* od Enesa ibn Malika, رضي الله عنه, da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: "*Allah se više obraduje tevbi svoga roba koji se pokaje nego što bi to učinio neko od vas kad bi putovao na devi kroz pustinju i izgubio je, a na njoj mu sva hrana i voda, pa je dugo tražio i, izgubivši svaku nadu da će je pronaći, legao pod hlad jednog drveta da se odmori i u takvom stanju očaja odjedanput ugleda svoju devu u neposrednoj blizini kako mirno stoji, te odmah skoči i uhvati je za povodac i od*

[1] Muslim, 2.749; Tirmizi, 2.525; Ahmed, 2.618, (2/305.).

silne radosti uzvikne: 'Bože moj, Ti si moj rob, a ja sam Tvoj gospodar', pogrešno se izrazivši od silne radosti."[1]

Želi se ukazati da radost učinjenom pokajanju ima značaj koji čovjek ne treba zapostaviti ili ostaviti. Njega mogu dokučiti samo oni koji posjeduju posebnu spoznaju o Allahu i Njegovim imenima i svojstvima i onome što dolikuje moći Njegove Uzvišenosti.

Uzvišeni Allah je ljudsku vrstu izabrao, odlikovao i počastio nad ostalim stvorenjima, čovjeka je Sobom stvorio zbog Sebe, dok je sve drugo zbog njega stvorio, privilegirao ga u pogledu spoznaje Allaha, ljubavi, blizine i počasti, što nikome osim čovjeku nije dao. Potčinio mu je sve što je na nebesima i Zemlji, pa je čak i meleke – a oni su Njemu u stalnoj blizini – dao u službi čovjeku i učinio ih njegovim čuvarima u snu i na javi, u mirovanju i u kretanju. Poslao je čovjeku, i protiv čovjeka, svoje knjige. Poslao je čovjeka kao poslanika i njemu poslao poslanike. Govorio mu i razgovarao sa njim, od njih Sebi izabrao *halila* (prijatelja), *kelima* (onog sa kojim će razgovarati), evlije, odličnike i pobožne. Ljude je učinio izvorom Svojih tajni, mjestom Svoje mudrosti i predmetom Svoje ljubavi. Za njih je stvorio Džennet i Džehennem. Stvaranje, naredba, nagrada i kazna koncentrirani su na ljudsku vrstu. Ona je srž stvaranja, odredište naredbe i zabrane i predmet nagrade i kazne.

Insan ima vrijednost koju nemaju druga stvorenja. Allah ga je, prvoga čovjeka, Svojom rukom stvorio, od Sebe u njega život udahnuo, melekima neredio da mu sedždu učine, podučio ga imenima svih stvari i istakao njegovu prednost nad melekima i svim ostalim stvorenjima. Otjerao je Iblisa iz Svoje blizine, udaljio ga od svoje kapije kad Mu je – zajedno sa ostalima – odbio sedždu učiniti i učinio ga čovjekovim najljućim neprijateljem.

S druge strane, čovjck *mu'min* je najbolje i najodabranije stvorenje općenito. Allah ga je i stvorio kako bi mu upotpunio Svoju blagodat, kako bi mu neprestano Svoje dobročinstvo slao i privilegirao ga Svojom plemenitošću i dobrotom koju čovjek nikad ne bi mogao zamisliti, niti joj se nadati, niti je osjetiti. Stvorio ga je da od Njega traži skrivene i pojavne, trenutne i naknadne darove i davanja koja se ne mogu imati bez Njegove ljubavi, a te ljubavi nema bez pokornosti i davanja Njemu prednosti nad bilo čime drugim.

---

[1] Buhari, 6.309; Muslim, 2.675, 2.744, 2.746; Ahmed, 12.815, 27.293, 27.409.

Zato ga je odabrao Sebi za miljenika, pripremio mu najbolje što bogati darežljivac može učiniti dragoj osobi kad mu dođe. Postigao je ugovor sa njim o naredbama i zabranama, ukazao mu na momente iz ugovora sa kojima će Mu se približiti i na taj način steći još veću ljubav i naklonost. Upozorio ga je i na momente koji ga udaljavaju od Njega, izazivaju Njegovu srdžbu i isključuju ga iz Njegove pažnje.

Ali, ta voljena osoba ima neprijatelja, koji je, ujedno, Allahu najmrže stvorenje. Taj neprijatelj je Allahu otvoreno iskazao neprijateljstvo i naredio ljudima da svoju vjeru, pokornost i robovanje ibadet posvete njemu, mimo istinskog Zaštitnika i Boga. Podijelio je ljude i od njih sebi napravio partiju koja mu pomaže protiv Gospodara i koji su, zajedno sa njim, Allahovi neprijatelji. Pozivaju u ono što Ga srdi, osporavaju ga kao Tvorca, Boga i Jedinog, vrijeđaju Ga i o Njemu iznose laži. Zavode Njegove štićenike i na razne načine ih uznemiravaju. Ulažu ogroman napor kako bi ih iskorijenili i spriječili da osnuju svoju državu. Uklanjaju sve što voli Allah i čime je zadovoljan, a potom to zamjenjuju sa svime što Allah prezire i mrzi. Allah je ljudima ukazao na ovog njihovog neprijatelja, njegove puteve, djela i metode. Upozorio ih je da mu ne budu lojalni i da ne ulaze u njegovu skupinu i da nipošto ne budu sa njim.

Allah je Ugovorom saopćio čovjeku da je On najdarežljiviji i najmilostiviji. Njegova milost je prije Njegove srdžbe, blagost prije kazne, oprost prije kažnjavanja. Ljude je obasuo Svojom dobrotom, a Sebi propisao milost. Voli dobročinstvo, darežljivost i dobrotu. Sva dobra su kod Njega, svaki hajr i darežljivost su od Njega. Najdraža mu je darežljivost i širina blagodati prema ljudima. Obasipa ih dobročinstvom i darežljivošću. Upotpunjuje im i umnogostručuje Svoju blagodat. O Sebi ih upozorava preko Svojih imena i Svojstava, a ljudima postaje sve draži Svojom uzvišenošću i blagodatima prema njima.

On je Sam po Sebi darežljiv. Darežljivost svih darežljivih Allahovih stvorenja, onih koja su stvorena i onih koja će ikad biti stvorena, u poređenju sa Njegovom darežljivošću je manja i od najsitnijeg atoma. Ne postoji apsolutno darežljiv osim Njega. Svaka darežljivost je od Njega. Njegova ljubav prema darežljivosti, davanju, dobročinstvu, darivanju počasti i dobrote je veća nego što to čovjeku može naumpasti ili zamisliti. Njegova radost davanjem je veća od radosti pukog siromaha kome se daruje mnogostruko preko njegovih

potreba. Može se samo zamisliti kolika je radost i korist pukog siromaha sa darom koji višestruko premašuje njegove potrebe.

Radost Uzvišenog sa onim što je dao je neuporedivo veća od radosti pukog siromaha, a sa Allahom se ne može ništa porediti. Ovo je slučaj sa darežljivim ljudima, i oni osjete veću sreću, radost, zadovoljstvo i slast u davanju negoli oni kojima se daje. Onaj kome se daje osjeti slast primanja, ali ne i slast davanja i radost dobročinitelja. Čovjek dobročinitelj daje ono što i njemu samom treba i nije siguran da će to ponovo zaimati, da mu to nekad neće zatrebati, da će osjetiti poniženje potrebe da isto to zatraži od nekoga sebi jednakog ili od njega slabijeg. Ljudska duša je po svojoj prirodi pohlepna i škrta.

Šta misliš o Onome Koji se uzvisio i Koji je čist od ovakvih nedostataka? Kad bi se svi stanovnici Njegovih nebesa i njegove Zemlje, od prvog do zadnjeg, ljudi i džini, živo i neživo, sakupili na jednom mjestu i svako od njih zatražio po jednu želju od Allaha i On im svima ispunio želje, to ni za trun ne bi umanjilo ono što On ima.

On je Sam po Sebi Darežljiv, kao što je Sam po Sebi Živ, čuje i vidi. Njegova darežljivost je popratni atribut Njegovog božanskog bića. Oprost Mu je draži od kažnjavanja, milost od kazne, dati preko zasluženog draže Mu je od davanja po zasluzi (pravičnosti), a davanje Mu je draže od nedavanja.

Kad se Njegov rob i miljenik – kojeg je zbog Sebe stvorio i svaku počast mu pripremio, kojeg je odlikovao nad svim ostalim stvorenjima i učinio mjestom Njegove spoznaje, kojem je spustio objave i slao poslanike, o kojem se brine i kojeg ne zapostavlja i kojeg nije samom sebi prepustio – kad se takav izloži Njegovoj srdžbi, učini ono što Ga ljuti i što On prezire i kad se odmetne od Njega, prikloni se i pomogne Njegovog neprijatelja protiv Njega i kad presiječe put Njegovih blagodati i dobročinstva koji je Allahu najdraži, a otvori put kazne, srdžbe i osvete, tada i od Darežljivog, Plemenitog izazove ono što je suprotno darežljivosti, dobročinstvu i dobroti, a čime je, inače, opisan, okrećući na sebe Njegovu srdžbu, bijes i kaznu.

Njegova srdžba i bijes tada zauzimaju mjesto Njegovoga zadovoljstva, a osveta i kazna mjesto plemenitosti, dobrote i davanja. On svojom neposlušnošću izaziva ona Njegova (stvaralačka) djela koja su suprotna onome što je Njemu draže, koja su suprotna darežljivosti i dobročinstvu, koje nužno zahtijeva Njegovo biće (zat).

Ovdje je zgodno spomenuti poznatu priču (hikaju) u kojoj se kaže kako je jedan od pobožnih ljudi u nekom sokaku vidio kako se vrata otvoriše i iz njih dijete iziđe plačući i tražeći pomoć. Njegova majka ga je izgonila sa tih vrata sve dok ga nije sa njih istjerala i pred njim ih zatvorila, ostavši unutra. Dijete se malo udalji, zastade i razmisli. Nije imao drugog utočišta osim kuće iz koje je istjeran, niti je našao nekoga ko bi ga prihvatio osim svoje majke. Vrati se slomljenoga srca i tužan. Nađe vrata zaključana. Umjesto na jastuk, stavi glavu na kućni prag, i zaspa. Izlazeći, majka ga ugleda u takvom stanju. Ne mogavši se suzdržati, baci se po njemu, ljubeći ga i plačući. Reče mu: «Sinko, gdje ćeš to otići od mene? Ko će te primiti osim mene? Zar ti nisam govorila: "Ne suprotstavljaj mi se! Nemoj me svojom neposlušnošću navoditi protiv milosti koju gajim prema tebi i koja mi je iskonski data, protiv sažaljenja i želje za svakim dobrom prema tebi!" Zatim ga uze sebi i uđe u kuću.

Dobro razmisli o majčinim riječima: "Nemoj me svojom neposlušnošću navoditi protiv milosti koju gajim prema tebi i koja mi je iskonski data." I razmisli o Poslanikovim, ﷺ, riječima: "*Allahova je milost prema Svome robu veća od milosti majke prema svome djetetu.*"[1]

Gdje je to majčina milost u poređenju sa sveobuhvatnom Allahovom milosti?!

Kad Ga rob naljuti svojom neposlušnošću, time priziva da On od njega skrene Svoju milost, a kad se pokaje, time priziva od Njega ono što Mu dolikuje i što Mu je preče i draže.

Ovo je samo mali dio koji ti ukazuje na tajnu Allahovog radovanja pokajanju Svoga roba, radovanju mnogo većem od radovanja onoga koji je pronašao svoju devu u pustinji nakon potpuno izgubljene nade da će se to dogoditi.

Ovako je ukoliko promatramo vezu između božanskog radovanja i dobročinstva, darežljivosti i dobrote.

Ako to posmatramo sa pozicije veze s činjenicom da je On Onaj Kome se robuje i Koji se obožava, onda je to značenje još veće od prethodnog i njega mogu osjetiti samo oni koji Ga istinski vole.

Zaista je Allah stvorio stvorenja prvenstveno da Mu robuju na način koji podrazumjeva ljubav, skrušenost i pokornost prema

---

[1] Buhari, 5.999; Muslim, 2.754.

Njemu. To je istina na kojoj su stvoreni nebesa i Zemlja. I to je cilj Njegovog stvaranja i naredbe (emra). On, neka je slavljen, voli da se obožava i da Mu se bude pokorno. Da nije njihove ljubavi, pokornosti i dova Njemu, Allah ne bi ni pogledao Svoja stvorenja.

On osporava tvrdnje onih koji smatraju kako ih je stvorio radi nečega drugoga. Da nisu stvoreni radi obožavanja, tevhida i pokornosti, to bi značilo da su besciljno i uzaludno stvoreni. Najmudriji Sudija i Bog Istinski je daleko iznad toga! Pa kad čovjek iziđe iz pokornosti i obožavanja radi čega je stvoren, iziđe iz Njemu najdražeg stanja i iz smisla radi kojeg su stvorena stvorenja. Biva kao da je zbog ničega stvoren, jer njegova zemlja nije iz sjemena dala očekivani plod nego je izbacila bocasti grm. Kad se vrati onome radi čega je stvoren i zbog čega postoji, vratio se onome što je cilj i što je Stvoritelju najdraže i vratio se mudrosti zbog koje je i stvoren. Na taj način izlazi iz značenja besmisla i nesvrsishodnosti, a Gospodaru postaje draži.

Allah zaista voli one koji se Njemu često kaju i koji se često čiste. Ova ljubav je prouzrokovala najveću moguću radost. Da postoji veća radost od ove, koju je Poslanik, ﷺ, spomenuo, onda bi sigurno bila spomenuta. Međutim, ne postoji veća radost od radosti zbog pronađene odbjegle deve o kojoj ovisi život i nastavak puta, pogotovo nakon izgubljene svake nade u život izazvane njenim gubljenjem.

Isto je i sa Njegovom silnom ljubavi prema tevbi pokajnika koji Ga voli i čija se ljubav prema nečemu poveća, pa to nestane, a onda ga nađe i bude mu nadohvat ruke. Nema veće radosti od te njegove.

Šta misliš o prijatelju kojeg mnogo voliš, a kojeg zarobi neprijatelji i od njega te udalji. Ti znaš da će sa njim ružno postupati i da će ga na razne načine zlostavljati. Ti si mu najpreči i on je tvoj zásad i pomagao si mu u odgoju. Zatim, on izmakne neprijatelju i nemalo te iznenadi kad se pojavi na tvojim vratima, umiljavajući ti se i tražeći tvoje zadovoljstvo i pomoć, prljajući svoje obraze prašinom tvoga praga. Kolika bi, samo, bila tvoja radost?! Pa, ti si ga odabrao kao prijatelja, zadovoljan si njegovom blizinom i dao si mu prednost nad svim drugim ljudima?!

A nisi ti taj koji ga je stvorio, niti si ga ti obasuo blagodatima. Allah je Onaj Koji je stvorio, oblikovao i blagodatima obasuo Svoga roba. On voli da upotpuni Svoju blagodat prema njemu i da on ističe

Njegove blagodati da bi čovjek prihvatio i zahvaljivao Mu se na tim blagodatima, da voli svoga Zaštitnika, pokorava Mu se robujući Mu, da bude neprijatelj Njegovog neprijatelja i da ga mrzi i ne pokorava mu se. Allah, ﷻ, voli neprijateljstvo, neposlušnost i prkos Svoga roba prema Njegovom neprijatelju, kao što voli naklonost, pokornost i obožavanje svojih štićenika prema Sebi.

Tako se Njegova ljubav prema čovjeku zbog ibadeta, pokornosti i vraćanja Njemu pridružuje ljubavi zbog neprijateljstva, prkosa i suprotstavljanja Njegovom neprijatelju. Tako se još više pojačava ljubav Uzvišenog jer se dogodilo ono što on voli, a upravo je u tome suština radosti.

U ranijim objavama se Poslanik, ﷺ, opisuje kao: "Rob Moj zbog kojeg se radujem." Ovo je zbog Allahove apsolutne ljubavi prema onome koga je učinio razlogom Svoje radosti.

I PORED RADOSTI, ON SE JOŠ I SMIJE

Pored spomenutog, On se *smije* robu kad od onoga što predstavlja robovanje (ubudijjet) učini ono što je Njemu najdraže.

Smije se Uzvišeni i radosti i zadovoljstva. Kao što se smije robu koji se digne iz svoje drage iz mehke postelje, ugodnoga ležaja, radi hizmeta Najdražem, umiljavajući Mu se i učeći Njegove ajete.

Smije se čovjeku čiji su prijatelji pobjegli pred neprijateljem, a on požuri njemu u susret, prodajući svoju dušu Allahu, glavom okrenutom prema neprijatelju sve dok ne pogine u Allahovom zadovoljstvu i ljubavi.

Smije se onome koji sakrije od svojih prijatelja sadaku koju je dao prosjaku onda kad se oni okrenu od njega, zastane malo za njima i tajno udijeli, tako da ga ne vidi niko osim Uzvišenog Allaha, Koji je njemu dao. Ovaj smijeh je iz radosti i ljubavi prema njemu. Isti je slučaj sa šehidom koji Ga sretne na Sudnjem danu, a On mu se nasmije od radosti, obradovan njegovim dolaskom. Ovoj radosti ne postoji ništa slično, niti postoji išta slično ovome smijehu, jer Njemu nije ništa slično. Vjerujemo u njih radi toga što su u hadisu spomenuti, kao što vjerujemo u sva Allahova Svojstva koja se u Tekstovima spominju.

KAZNA NAKON PODIZANJA NEOBORIVOG DOKAZA (HUDŽDŽETA)

Allah, ﷻ, nije se mješao između čovjeka i njegovog grijeha da bi protiv čovjeka imao neoborivi dokaz Svoje pravednosti i da bi ga, na osnovu toga dokaza, kaznio. Smisao toga je u tome da je ljudsko priznanje postojanja Allahovog neoborivog dokaza protiv njih popratni dio imana, bez obzira bio čovjek pokoran ili prkosan. Allahov dokaz je uspostavljen slanjem poslanika, objava ljudima te time što im je obznanjen i što su oni u mogućnosti da znaju. Svejedno je jesu li to oni znali ili nisu. Svako ko je mogao spoznati Allahovu naredbu i kaznu pa to ne spozna, dokaz protiv takvog je podignut! Uzvišeni Allah neće nikoga kazniti prije nego što protiv njega podigne dokaz. Kad ga kazni za grijeh, čini to na osnovu neoborivog dokaza o zulumu. Uzvišeni kaže:

﴿وما كنا معذبين حتى نبعث رسولا﴾

«A Mi nijedan narod nismo kaznili dok poslanika nismo poslali», (El-Isra, 15.). I kaže:

﴿كلما ألقي فيها فوج، سألهم خزنتها: ألم يأتكم نذير؟! قالوا: بلى، قد جاءنا نذير، فكذبنا، وقلنا: ما نزل الله من شيء﴾

«Kad god se koja gomila u njeg baci, stražari u njemu će je upitati: 'Zar nije niko dolazio da vas opominje?!' 'Jest, dolazio nam je onaj koji nas je opominjao' – odgovorit će – 'a mi smo poricali i govorili: Allah nije objavio ništa'», (El-Mulk, 8.-9.).

I kaže:

﴿وما كان ربك ليهلك القرى بظلم وأهلها مصلحون﴾

«Gospodar tvoj nije nikad nepravedno uništavao sela i gradove ako su stanovnici njihovi bili dobri», (Hud, 117.).

O ovom ajetu postoje dva mišljenja. Prvo: Nije ih uništio zbog njihovog zuluma. Drugo: Nije ih uništio iz Svoga zuluma prema njima. Značenje na osnovu prvog mišljenja bi bilo: Ne bi ih uništio zbog prethodnog zuluma jer su sada dobri. Odnosno, neće ih uništiti zbog onoga što su ranije od zuluma uradili, a nakon što su se popravili i pokajali. Prema drugom mišljenju: On nije zalim prema njima činom

njihovog uništavanja, jer ih nije On uništio kao dobre robove već kao zalime. Oni su zbog svoga suprotstavljanja Allahu zalimi, a On je Pravedan u njihovom uništavanju. Ova dva mišljenja postoje i o 131. ajetu iz sure El-En'am:

﴿ذَٰلِكَ أَن لَّمْ يَكُن رَّبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ بِظُلْمٍ وَأَهْلُهَا غَافِلُونَ﴾

«Tako je, jer Gospodar tvoj nije uništavao sela i gradove zbog zuluma njihova». Uzvišeni kaže:

﴿وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا ذِكْرٌ وَقُرْآنٌ مُّبِينٌ ۝ لِّيُنذِرَ مَن كَانَ حَيًّا وَيَحِقَّ الْقَوْلُ عَلَى الْكَافِرِينَ﴾

«Mi poslanika nismo pjesništvu učili, to mu ne priliči. Ovo je samo pouka – Kur'an jasni, da opominje onoga ko ima pameti, i da zasluže kaznu nevjernici», (Jasin, 69.-70.).

Slavljeni Allah nas obavještava o postojanju dviju kategorija ljudi. Prvi, živi, oni koji se mogu popraviti i kojima koristi opomena. I, drugi, mrtvi, oni koji ne primaju opomenu, niti im ona koristi. Suština ovih drugih je nevaljala i ne prihvata nikakvo dobro. Takvi zaslužuju da se nad njima obistini Govor o kazni koja biva nakon podizanja neoborivog dokaza protiv, a ne radi činjenice da njihova suština ne prihvata uputu i vjerovanje.

Naprotiv, zato što i ne prihvata, a i ne radi po uputi. Činjenica njihovog neprihvatanja se očituje tek nakon podizanja dokaza protiv njih putem vjerovjesnika. A kad bi ga kaznili zato što nije prihvatao, rekao bi: "Da mi je došao od Tebe poslanik, povinovao bih se Tvojim naredbama". Zato mu je poslao Svoje poslanike, koji su naređivali i zabranjivali. Prkosili su poslanim vjerovjesnicima neprihvatanjem Upute, pa su kažnjeni zato što prema njoj nisu radili. Za jednog od njih je ispravno reći: On ne bi vjerovao sve i kad bi mu došao vjerovjesnik, kao što kaže Uzvišeni:

﴿كَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوا أَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ﴾

«Tako će se obistiniti riječ Gospodara tvoga da vjerovati neće oni koji u grijehu žive», (Junus, 33.).

I takav je zaslužio patnju, kao što reče Uzvišeni:

﴿وَكَذَٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى ٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ أَصْحَٰبُ ٱلنَّارِ﴾

«I tako će se riječ Gospodara tvoga ispuniti da će oni koji nisu htjeli da vjeruju – stanovnici u vatri biti», (El-Mu'min, 6.).

Riječ Gospodara koja će se ispuniti, to su, ustvari, dvije riječi: riječ o zabludi i riječ o patnji, kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَلَٰكِنْ حَقَّتْ كَلِمَةُ ٱلْعَذَابِ عَلَى ٱلْكَٰفِرِينَ﴾

«Ali još je davno određeno da će nevjernici kažnjeni biti», (Ez-Zumer, 71.).

Riječ Slavljenog se u njihovom slučaju obistinila kroz kaznu i patnju radi njihovoga nijekanja i nevjerovanja. Zbog toga se obistinila riječ o Njegovom dokazu i riječ o Njegovoj pravednosti kroz Njegovu kaznu. Rezultat svega ovoga je sljedeći: Slavljeni Allah je naredio robovima da budu u skladu sa Njegovim vjerskim htijenjem, a ne sa htijenjem njihovog nefsa, uprkos Njegovome znanju o smrti srca nekih od njih. Oni koji su Njemu pokorni, dali su Allahu prednost i Njegovom htijenju nad vlastitim. Zbog toga su zaslužili Njegovu dobrotu. A oni koji su Njemu prkosni, dadoše svojim htjenjima prednost nad Njegovim. Nad njima se, zbog njihova prkosa, podiže neoborivi dokaz Njegove pravednosti te ih On radi njihovog zuluma kažnjava.

KRNJAVA DUŠA... A GOSPODAR PLEMENIT

Ranije smo spomenuli da čovjek griješeći gleda na četiri stvari: naredbu i zabranu, presudu i odredbu. Spomenuli smo ono što se tiče prvih dviju.

Treća je da čovjek pogleda odakle dolazi grijeh i koji je njegov izvor. To je duša koja navodi na zlo *(en-nefsul-emmaretu bis-su'i)*. Ona zna da je ona neuka i nepravedna. Iz tog neznanja i nepravde izlazi svaka ružna riječ i postupak. Čovjek mora uložiti krajnji napor da je znanjem izbavi od svojstva neznanja, a dobrim djelom iz stanja zuluma. I opet će njeno neznanje biti veće od njenog znanja, a nepravda od pravde.

Onome čije je stanje ovakvo, priliči da traži od njenog Stvoritelja da je sačuva od zla nje same i da joj dadne bogobojaznosti (takvaluk)

i očisti je. On je Onaj Koji je najbolje očisti, jer je On njen Gospodar i Zaštitnik. On treba tražiti od Gospodara da ga ne prepustiti duši ni koliki je treptaj oka, jer propao je ako joj ga preda. Niko nije propao a da se nije predao svome nefsu. Poslanik, ﷺ, rekao je Husajnu ibnul Munziru: "*Reci: 'Allahu moj, podari mi razboritost, a od zla moje duše me sačuvaj*."[1]

U hutbi prilikom potrebe *(hutbetul-hadždže)*, rekao je: "*Hvala Allahu, Njemu se zahvaljujemo i od Njega pomoć tražimo, od Njega uputu i oprost molimo. Utočište kod Allaha tražimo od zla naših duša i od zla naših djela.*"[2] Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَمَن يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِۦ فَأُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلْمُفْلِحُونَ﴾

«A oni koji budu sačuvani gramzljivosti, bit će ti koji će uspjeti», (Et-Tegabun, 16.). I rekao je:

﴿إِنَّ ٱلنَّفْسَ لَأَمَّارَةُۢ بِٱلسُّوٓءِ﴾

«Zaista je duša sklona zlu», (Jusuf, 53.).

Svako ko je spoznao suštinu i prirodu svoga nefsa zna da je on izvor i utočište svakog zla, a da je svako dobro u njemu Allahov dar kojeg nije bilo u njemu prije nego mu ga je On darovao, kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ ٱللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُۥ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا﴾

«A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, nijedan se od vas ne bi nikad od grijeha očistio», (En-Nur, 21.).

I kaže:

﴿وَلَٰكِنَّ ٱللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ ٱلْإِيمَٰنَ وَزَيَّنَهُۥ فِى قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ ٱلْكُفْرَ وَٱلْفُسُوقَ وَٱلْعِصْيَانَ أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلرَّٰشِدُونَ﴾

«Ali Allah je nekima od vas pravo vjerovanje omilio, i u srcima vašim ga lijepim prikazao, a nezahvalnost i neposlušnost vam omrazio. Takvi su na Pravome putu», (El-Hudžurat, 7.).

Ova ljubav i mržnja nisu bili u duši, niti sa njom, ali je Allah njima dušu obdario i zbog njih Svoga roba učinio razboritim:

---

[1] Izvor je spomenut.Tirmizi, 3.483; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

[2] Muslim, 868; Nesai, 3.278; Ibn Madže, 1.893; Ahmed, 2.744.

﴿فَضْلًا مِّنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

«Dobrotom i blagodati Allahovom. A Allah sve zna i Mudar je», (El-Hudžurat, 8.).

On je Alim (Sveznan) o onome ko je dostojan ovog dobra, a koji u njemu i njime čisti dušu i koji kod njega daje plodove. I on je Hakim (Mudri), ne dajući to onima koji ne zaslužuju koji bi to upropastili stavljajući ga na neodgovarajuće mjesto.

Druga ljepota tajne pokajanja je da zna kako onaj koji vidi i koji je iskren prema svome griješenju, u svojim lošim djelima nikad ne vidi dobra. On je između posmatranja Allahovih blagodati i traženja manjkavosti svoga nefsa i djela. Svako ko poznaje sebe i Allahova prava i koji je iskren u tome, nikako ne vidi da u njegovim lošim djelima ima ijedno dobro i da će Allaha sresti bez ičega i u potpunom siromaštvu. Kad provjeri svoje nedostatke i djela, zna da ona nisu za Allaha i da tom robom ne može kupiti spas od Allahove kazne. A kamoli da zadobije veliku Allahovu nagradu. Ali, ako očisti svoja djela, svoje stanje i vrijeme sa Allahom, tada osjeti Allahovu blagodat na sebi i shvati kako je ona samo od Allaha, a ne od njegovog nefsa, koji je nedostojan te blagodati.

On neprestano posmatra Allahove blagodati na sebi i posmatra mahane svoje duše i djela. Kad god ih potraži, u to se osvjedoči.

Ovo je jedan od najvećih i čovjeku najkorisnijih stepena spoznaje. Zbog toga je najodabranija dova kojom se traži oprost takozvana *sejjidul-istigfar*: "*Moj Allahu, Ti si moj Gospodar, nema drugog boga osim Tebe. Ti si mene stvorio, i ja sam Tvoj rob. Ustrajem koliko mogu na riječi datoj Tebi i na obećanju. Utječem se pod Tvoju zaštitu od zla mojih djela. Priznajem Tvoju blagodat prema meni i priznajem grijeh svoj. Pa, smiluj mi se. Oprosti mi, jer grijehe ne oprašta niko osim Tebe.*"[1]

Ovaj istigfar podrazumjeva sljedeće: čovjekovo priznanje Allahove moći, božanstvenosti i jednoće. Priznanje da ga je On stvorio i najbolje zna njegovu nemoć i manjkavost u izvršavanju obaveza. Priznanje da je on rob čiji je život u Njegovoj ruci. Od Njega se ne može pobjeći, niti postoji drugi zaštitnik. Zatim obavezivanje samog sebe na ulazak pod okrilje Njegovog ugovora –

---

[1] Buhari, 6.323.

naredbe i zabrane – kome se obavezao preko svoga Poslanika, a sve to u granicama vlastite mogućnosti, a ne shodno ispunjenju obaveza, jer ljudi to ne mogu. To je samo mali napor, onoliko koliko se može. Pored svega toga, ja sam uvjeren u istinitost Tvog obećanja o nagradi onima koji se pokore i kazne onima koji su Tebi nepokorni. Ja se čvrsto pridržavam Tvog ugovora, uvjeren u Tvoje obećanje.

Zatim Ti se iz straha obraćam za utočište i spas od zla onoga u čemu sam pretjerao prema Tvojim naredbama ili zabranama. Ako me Ti od tog zla ne zaštitiš, onda sam ja sigurno propao. Nepoštivanje Tvoga prava (hakka) je razlog propasti, ja to priznajem i obavezujem sc na poštivanjc Tvoje blagodati prema meni. Svoj grijeh u potpunosti priznajem i prihvatam. Od Tebe je blagodat, dobročinstvo i svaka dobrota, a od mene je grijeh i šteta. Molim Te, grijehe mi oprosti i sačuvaj me njihovog zla. Grijehe ne može oprostiti niko osim Tebe.

Zbog toga je ova dova prvak svih istigfara. Ona u sebi sadrži suštinu robovanja (ubudijjeta). Pa, koji to razuman i iskren čovjek može smatrati da ima dobrih djela kad sagleda manjkavosti svoje dušc i dijcla, sa jcdne strane, i Allahove blagodati na njemu, sa druge stranc? Ovo čovjeku daje sliku o njegovim nedostacima i o njemu samom.



ŠEJTAN JE UPORAN I SPORO GUBI NADU

Četvrta stvar je čovjekova spoznaja onoga koji mu naređuje, uljepšava i podstiče na griješenje. To je šejtan zadužen za njega.

Ta spoznaja mu koristi da se prema njemu odredi kao prema neprijatelju, da ga se maksimalno čuva, da bude oprezan i budan i da obrati pažnju na sve što njegov neprijatelj od njega – možda i neprimjetno – želi. Neprijatelj želi da ga optereti jednom od sedam prepreka (akaba). Sve su teže jedna od druge. Iz teže će ga pustiti u slabiju samo zbog svoje nemoći da ga njome savlada.

Prva prepreka – je nijekanje Allaha, Njegove vjere, susreta sa Njim, Njegovih savršenih svojstava i onoga što su nam o Njemu kazivali Njegovi vjerovjesnici. Ako ga šejtan uspije opteretiti ovom preprekom, njegova vatra neprijateljstva splasne i on ga popusti. A ako čovjek pređe ovu prepreku i spasi se razboritošću (besiretom) Upute i svjetlom imana, on ga potraži na:

Drugoj prepreci – prepreci novotarije (bid'ata). A novotarija se ogleda ili u ubjeđenju suprotnom Istini sa kojom je Allah slao vjerovjesnike i spuštao objave ili u ibadetima za koje Allah nije dao dozvolu, kao što su nove forme i obredi u vjeri, a od čega Allah neće ništa primiti. Ove dvije vrste novotarija tijesno su vezane i vrlo rijetko se razdvajaju. Ako čovjek prebrodi i ovu prepreku i od nje umakne svjetlom i čvrstim slijeđenjem sunneta i onoga čega su se pridržavali najbolji prethodnici (selef) među ashabima oni koji su ih u dobru slijedili i došli poslije njih, tada ga šejtan traži na:

Trećoj prepreci – prepreci velikih grijeha. Ako uspije da ga savlada njome, učini mu je lijepom i privlačnom. Otvori mu vrata lažne nade i kaže mu: "Iman je samo da povjeruješ, ne smetaju mu grijesi i neposlušnost Allahu". Šejtan mu, otvarajući vrata lažne nade, govori: "Iman je samo vjerovanje, njime se ne okrnjuju loša djela i grijesi". Upravo ovo je značenje davanja lažne nade (irdža'a), novotarije koja uništava vjeru i koja možda putem njegovog jezika i uha upropasti ljude, govoreći im: "Svjedočenju o Allahovoj jednoći (tevhidu) ne šteti grijeh, kao što ni dobro djelo ne koristi sa širkom (pripisivanje Allahu sličnog)". Šejtanu je najdraže čovjeka optereti novotarijom zbog njene oprečnosti vjeri i odbacivanja onoga sa čime je Allah poslao svoga Poslanika zato što se onaj koji je čini ne pokaje,

Allahu ne povrati, druge ljude njoj poziva i zbog toga što u sebi sadrži riječi o Allahu bez znanja. Zbog otvorenog neprijateljstva protiv sunneta i onih koji ga slijede i zbog nastojanja da se ugasi svjetlo sunneta. Zbog davanja prednosti onima koje su zapostavili Allah i Njegov Poslanik, a zapostavljanja onih koji slijede Allaha i Njegovog Poslanika. Zbog uzimanja mjerodavnim onoga što su odbacili Allah i Njegov Poslanik, a odbacivanja onog što su prihvatili. Zbog prijateljstva sa Njegovim neprijateljima, a neprijateljstva prema Njegovim prijateljima. Zbog podržavanja onog što je On osporio, a osporavanja onog što je On potvrdio. Zbog ugonjenja u laž iskrenih, a vjerovanja lažovima. Zbog suprotstavljanja istini neistinom, okretanja činjenica, predstavljanja istine neistinom, a neistine istinom. Zbog nevjerovanja u Allahovu vjeru i ometanja da istina prodre do srca ljudi. Zbog traženja stranputica koje će odvesti sa Pravog puta i otvaranja vrata potpune promjene vjere. Novotarija je postepen proces koji ide od manjeg ka većem, sve dok, poput vađenja dlake iz tijesta, ne izvede iz vjere onoga koji je bio vjernik. Pogubnost novotarije znaju samo oni kojima je data razboritost (besiret), a slijepci tumaraju tminama mraka.

U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ﴾

«A onaj kome Allah ne da svjetlo neće svjetla ni imati», (En-Nur, 40.).

Ako čovjek, Allahovom zaštitom ili iskrenim pokajanjem, savlada ovu prepreku, šejtan ga potraži na:

Četvrtoj prepreci – prepreci malih grijeha, govoreći mu: "Ne brini se za male grijehe koje činiš ako se okaniš velikih grijeha. Zar ne znaš da se oni brišu nečinjenjem velikih grijeha i činjenjem dobrih djela?" Ne prestane mu umanjivati njihov značaj sve dok ih on ne počne uporno činiti. Onaj koji se boji, strpi i pokaje nakon činjenja velikih i teških grijeha, bude u boljem položaju od onog čije je stanje ovakvo, jer je upornost u grijehu teža od učinjenih teških grijeha poslije kojih slijedi tevba. Nema velikog grijeha koji poprati tevba i traženje oprosta, kao što nema malog grijeha sa upornim griješenjem. Rekao je Poslanik, ﷺ: *"Čuvajte se sitnih grijeha". Zatim je naveo primjer ljudi koji se nađu na pustom mjestu, gdje im zatrebaju drva, pa jedan donese prut, pa drugi donese, i tako sve dok ne sakupe*

mnogo drva, zapale vatru i ispeku hljeb. Tako je i sa malim grijesima – čovjek ih potcjeni dok se oni ne nagomilaju u njemu, sve dok ga ne upropaste."[1]

Ako se čovjek spasi oprezom, čuvanjem, stalnom tevbom, istigfarom i zamjenjivanjem loših djela sa dobrima, šejtan ga čeka na:

Petoj prepreci – dozvoljenim stvarima za koja čovjek neće odgovarati. Njima ga okupira od toga da poveća svoju pokornost (ta'at) i napor u povećanju opskrbe potrebne za povratak svome Gospodaru. Zatim ga pohlepno nastoji pomaknuti na stepen onih koji ostavljaju sunnet. Potom, da iz ostavljanja sunneta pređe u ostavljanje vadžiba. Najmanje što šejtan time dobije je da čovjek propusti veliku korist i dobit. I visoke položaje. A da je čovjek svjestan cijene koju plaća, ne bi propustio ništa od onoga što ga Njemu približava. Ali, on nije svjestan te cijene.

Pa, ako se čovjek spasi i ove poteškoće zahvaljujući potpunoj razboritosti (besiretu) i svjetlu Upute, spoznaji o značaju stalne pokornosti, o kratkom zadržavanju u *luci*, o opasnosti od trgovine i darežljivosti *kupca* i spoznaji o stvarnoj vrijednosti onoga što nudi trgovcima i ako odbije svaku mogućnost osim zagarantirane zarade, tada ga šejtan sačeka na:

Šestoj prepreci – davanja prednosti djelima koja spadaju u pokornost Allahu, ali su manje vrijedna. Šejtan mu naređuje činjenje takvih djela i učini ih gizdavim. Pokaže mu njihovu ljepotu i vrijednost da bi ga njima zabavio od onih djela koja su od njih bolja i vrjednija. Šejtan, kad već nije mogao da mu upropasti glavnicu nagrade (sevaba), nastoji mu upropasti potpunost i izobilje deredže. Zato ga manje važnim djelima zabavi od važnijih, onima koja nisu prioritetnija od onih koja su prioritetnija, sa Allahu dragim od Allahu dražim i sa onima sa kojima je Allah zadovoljan od onih djela sa kojima je On zadovoljniji.

Ali, gdje su oni koji su na ovoj prepreci? To su samo pojedinci u današnjem svijetu. Ogromna većina se već saplela na ranije spomenutim preprekama.

Ako čovjek savlada i ovu prepreku, zahvaljujući poznavanju stepenovanja i vrjednovanja djela kod Allaha, njihovoj vrijednosti i značaju, razlikovanju velikih od malih djela, sekundarnih od

---

[1] Ahmed, 3.808; 22.302.

primarnih, prioritetnih od sporednih, glavnih od potčinjenih, jer i među riječima i djelima postoje prvaci i podanici, glavni i sporedni, vrhunski i oni koji su ispod, kao što se u sahih-hadisu kaže: "*Najvredniji istigfar je da kažeš: Allahu moj, Ti si moj Gospodar, nema drugog Boga osim Tebe...*"[1]

U drugom hadisu stoji: "*Džihad je vrhunac islama.*"[2] Ovu prepreku mogu savladati samo rijetki, učeni, koji posjeduju razboritost (besiret) i iskrenost i koji hode putem Upute, oni koji su djela postavili na njihovo mjesto i koji su svemu dali njegovo pravo (hakk).

ROBOVANJE ALLAHU U VIDU PRKOSA NEPRIJATELJU
(UBUDIJET MURAGAME)

Ako čovjek savlada sve navedene prepreke, šejtan ga sačeka na jednoj koju ne može nikako zaobići. Jer, da je iko uspio zaobići tu prepreku, onda bi to posigurno bili Allahovi vjerovjesnici i najodabraniji čovjek, ﷺ, To je poteškoća raznovrsnog uznemiravanja šejtanove vojske, koja rukama, jezikom i srcem uznemirava čovjeka. Jačina tog *ezijeta* zavisi od visine stepena dobra na kome se čovjek nalazi. Što je sve većeg stepena, veći je i atak šejtanove konjice i ljudstva na čovjeka. Šejtan mu se suprotstavlja svojom vojskom i na razne načine mu nameće sljedbenike svoje partije. Od ove prepreke se čovjek ne može spasiti! Sve što čovjek više snaži sebe na Pravom putu, pozivanju Allahu i izvršavanju Njegovih naredbi, šejtan sve više nahuškava maloumnike protiv njega. Čovjek je na ovoj prepreci poput borca pod stalnom borbenom opremom i, uz Allahovu pomoć, u stalnoj je bori protiv Allahovog neprijatelja. Ova vrsta robovanja (ubudijjeta) specifična je samo za posebne ljude koji su spoznali Allaha ('arifi). Ovakvo robovanje se naziva robovanje u vidu prkošenja neprijatelju *(ubudijjetul-muragame)* i njega poznaju samo oni kojima je dat potpuni besiret. Allahu nema ništa draže od toga da se njegov štićenik (el-velijj) muragamom bori protiv Njegovoga neprijatelja i da ga zbog Njega ljuti. Allah, ﷻ, na mnogo mjesta u Svojoj

---

[1] Prethodno je spomenut.

[2] Tirmizi, 2.616, i kaže da je hasen-sahih; Ibn Madže, 3.973; Ahmed, 21.546, (5/231.); za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

Knjizi ukazao je na ovu vrstu ubudijjeta. Jedan od tih ukaza su riječi Uzvišenog:

﴿وَمَن يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاغَمًا كَثِيرًا وَسَعَةً﴾

«Onaj ko se iseli Allaha radi naći će na Zemlji mnogo mjesta, uprkos svojim neprijateljima, i slobodu», (En-Nisa, 100.).

Allah, ﷻ, muhadžira je nazvao muragimom jer se on svojom hidžrom bori protiv Allahovog neprijatelja, a Allah voli da se njegov velijj (zaštitnik) bori protiv Njegovog neprijatelja i da ga ljuti. Na drugom mjestu, Uzvišeni kaže:

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيبُهُمْ ظَمَأٌ وَلَا نَصَبٌ وَلَا مَخْمَصَةٌ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَلَا يَطَئُونَ مَوْطِئًا يَغِيظُ
الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُونَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُم بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ إِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾

«Jer njih neće zadesiti ni žeđ, ni umor, ni glad na Allahovu putu, niti će stupiti na neko mjesto koje će nevjernike naljutiti, niti će ikakvu nevolju od neprijatelja pretrpjeti, a da im to sve neće kao dobro djelo upisano biti – Allah zaista neće dopustiti da propadne nagrada onima koji čine dobro», (Et-Tevba, 120.).

Navodeći primjer Svog Poslanika, ﷺ, i njegovih sljedbenika, Uzvišeni kaže:

﴿وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوقِهِ يُعْجِبُ
الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ﴾

«Tako su opisani u Indžilu: oni su kao biljka kad izdanak svoj izbaci pa ga onda učvrsti, i on ojača, i ispravi se na svojoj stabljici izazivajući divljenje sijača – da bi On s vjernicima najedio nevjernike», (El-Feth, 29.).

Izazivanje ljutnje nevjernika je Allahu ugodno djelo i čovjeku poželjno, a ko to postigne taj je postigao potpuni ubudijjet. Poslanik, ﷺ, zaboravnom klanjaču je propisao dvije sedžde *(sudžudus-sehvi)* i rekao: "*Ako namaz bude potpun, njih dvije ponize šejtana.*"[1]

---

[1] Ibn Madže, 1.210; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (hasan sahih).

U drugoj predaji se kaže: "*One budu poniženje šejtanu.*"[1] Prozvao ih je *El-Murgametejni* (dvije prkosnice).

Ko obožava Allaha prkoseći Njegovom neprijatelju, taj je stekao veliki dio iskrenosti. Udio u ovom prkošenju će biti shodan veličini ljubavi čovjeka prema svome Gospodaru, njegovoj odanosti Njemu i čovjekovom neprijateljstvu prema Allahovom neprijatelju. Radi ovog prkosa je dopušteno šepurenje između dva ratna tabora te gordost i kočopernost i prilikom davanja tajne sadake, kad ga niko osim Allaha ne vidi. Jer, to ponižava neprijatelja i time onaj kojeg Allah voli žrtvuje sebe i svoj imetak Allaha, ﷻ, radi.

Ovu vrstu robovanja poznaje samo mali dio ljudi. Ko okusi njezinu slast, plače za prošlim danima.

Od Allaha pomoć tražimo, na Njega se oslanjamo, nema snage ni moći osim sa Allahom. Kad vlasnik ovog položaja (mekama) pogleda u šejtana i prepozna ga u grijehu, pobuni se protiv njega iskrenom tevbom. To njegovo prkošenje (muragama) omogući mu novi vid ubudijjeta. Ovo su samo fragmenti nekih skrivenih i lijepih značenja tevbe, pa ih nemoj potcjenjivati. Možda ih nikad nećeš pronaći u drugoj knjizi. Allahu pripada hvala i zahvala i uspjeh dolazi samo od Njega.

LJUDSKA PRIRODA ODBACUJE RUŽNO

Treća ljepota tajni tevbe je spoznaja ogavnosti onoga što Allah zabranjuje i spoznaja ljepote onog što naređuje. Da griješnik shvati da je – radeći ono što mu je Allah zabranio – činio nered i da je propustio ogromnu dobit i korist ne radeći ono što mu je naredio. I da zna da Allah nije ništa zabranio ako to nije samo po sebi ružno, niti je nešto naredio ako to nije samo po sebi lijepo. Zaista je Allah stvorio ljude sa osjećajem za iskrenost, pravdu, čednost, dobročinstvo i zahvalu na ukazanoj blagodati. Stvorio ih je i sa osjećajem za odbojnost prema svemu što je suprotno nabrojanom. Odnos toga prema ljudskoj prirodi i razumu je kao odnos okusa slatkog i kiselog, mirisa mošusa i smrada crkotine, lijepog i ružnog glasa. To je slučaj sa svime što ljudi mogu osjetiti svojim vanjskim ili unutarnjim čulima, pa na osnovu toga razlikuju lijepo od ružnog, korisno od štetnog.

[1] Muslim, 571; Nesai, 1.238; Ebu Davud, 1.024, 1.026; Ahmed, 11.292.

Dokaz tome su Allahove riječi:

﴿وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا آبَاءَنَا، وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا، قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ، أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ، قُلْ أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ، وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ، وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ، فَرِيقًا هَدَى، وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ، إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ، وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ، يَا بَنِي آدَمَ، خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ، وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا، إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ، قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللَّهِ الَّتِي أَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ مِنَ الرِّزْقِ؛ قُلْ هِيَ لِلَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ. كَذَلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ. قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ، مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ، وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ، وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا، وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

«A kad urade neko ružno djelo, govore: 'Zatekli smo pretke naše da to rade, a i Allah nam je to zapovijedio'. Reci: 'Allah ne zapovijeda da se rade ružna djela! Zašto o Allahu govorite ono što ne znate?' Reci: 'Gospodar moj naređuje pravednost. I obraćajte se samo Njemu kad god namaz obavljate, i molite Mu se iskreno Mu ispovijedajući vjeru! Kao što vas je iz ničega stvorio, tako će vas ponovo oživjeti. On jedne na Pravi put upućuje, a druge, s pravom, u zabludi ostavlja, jer oni, umjesto Allaha, šejtane za zaštitnike uzimaju i misle da dobro rade. O sinovi Ademovi, lijepo se obucite kad hoćete namaz obaviti! I jedite i pijte, samo ne pretjerujte; On ne voli one koji pretjeruju'. Reci: 'Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robove Svoje stvorio, i ukusna jela?' Reci: 'Ona su za vjernike na ovome svijetu, a na onome svijetu su samo za njih'. Eto, tako Mi podrobno izlažemo dokaze ljudima koji znaju. Reci: 'Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijehe, i neopravdano nasilje, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate'», (El-A'raf, 28.-34.).

Uzvišeni Allah je objavio da je njihov čin bio ružno djelo i prije nego ga je On učinio zabranjenim, pa je naredio njegovo ostavljanje uzimanjem ukrasa, tj. odjeće. Pod pojmom El-fahišetu (ružno djelo)

ovdje se misli na njihov tavaf (obikazak oko Kabe) bez odjeće, bilo da se radilo o muškarcima ili ženama, osim Kurejša. Zatim Allah, ﷻ, kaže: **«Allah ne zapovijeda da se rade ružna djela»** Znači, ne naređuje ono što je ružno razumu i ljudskoj prirodi. Kurejšije su predvodili ljude u tavafu za vrijeme hadždža i umre i općenito u svim obredima hadždža. Od tih usluga su živjeli, jer je dova njihovog oca Ibrahima bila primljena:

﴿رَّبَّنَا إِنِّي أَسْكَنتُ مِن ذُرِّيَّتِي بِوَادٍ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِندَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ، رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ، فَاجْعَلْ أَفْئِدَةً مِّنَ النَّاسِ تَهْوِي إِلَيْهِمْ، وَارْزُقْهُم مِّنَ الثَّمَرَاتِ، لَعَلَّهُمْ يَشْكُرُونَ﴾

«Gospodaru naš, ja sam neke potomke svoje naselio u kotlini u kojoj se ništa ne sije, kod Tvoga Časnog hrama, da bi, Gospodaru naš, namaz obavljali; zato učini da srca nekih ljudi čeznu za njima i opskrbi ih raznim plodovima da bi zahvalni bili», (Ibrahim, 37.).

Allah ﷻ, dao im je opskrbu za kojom su žudila njihova srca, ali većina njih nije valjano obavljala namaz, niti su se Allahu zahvaljivali. Naprotiv, postali su nevjernici; klanjali su se kipovima i mrtvima. Njihova veza sa evlijama je bila jača od veze sa Gospodarom svjetova. Umjesto da njihov zaštitnik bude Allah, oni su šejtana sebi uzeli za zaštitnika. Šejtan im je u njihovim očima umanjio blagodat kojom ih je Allah opskrbio. Zatim ih navede da uvedu ružnu novotariju: da tavafe oko Kabe samo u odjeći kupljenoj od Kurejša, da poskidaju svoju odjeću i bace je pod noge onih koji obilaze oko Kabe. Ljudi to prihvatiše i to posta izvor prihoda, sa kojim su Kurejšije raspolagali kako su htjeli. Potom ih nagovori da podignu cijenu toj odjeći onoliko koliko bude rasla potražnja za njom. Većina običnog svijeta to nije mogla platiti, tražili su od oholih prvaka nižu cijenu, a oni bi im odgovarali: "To mora biti tako. Ko može neka plati, a ko ne može, neka bez odjeće na sebi čini tavaf." I oni su goli oko Kabe obilazili.

Zatim Allah, ﷻ, kaže: **«Reci: 'Ko je zabranio Allahove ukrase, koje je On za robove Svoje stvorio, i ukusna jela?»**. Ovdje se govori da je nadoknada koju su za to uzimali sama po sebi bila dobra i prije zabrane te da opis *tajjib* (ukusno, dobro) sprječava zabranu, jer bi to bilo suprotno mudrosti. Zatim Allah, ﷻ, kaže: **«Reci: 'Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni»**.

Dakle, razvrat, ružna djela (fevahiš) su takva i prije i poslije zabrane. Zakonodavac ih je zaodjenuo ružnoćom nakon što su ona to i bila sama po sebi. Dakle, ta djela su po sebi bila ružna, a Allahovom zabranom, prezirom i mržnjom prema njima i njihovim počiniocima, ona su razumu postala još ružnija. Kao što su pravda, iskrenost, Allahova jednoća, zahvala na učinjenom dobročinstvu, sama po sebi lijepa, a postala su još ljepša Allahovom naredbom da se to čini, Njegovom pohvalom onoga koji to radi i obavještenjem da On voli ta djela i one koji ih čine.

Štaviše, u znamenja Muhammedovog, ﷺ, poslanstva spada i njegovo naređivanje dobra, a sprječavanje zla, dopuštanje lijepog, a zabranjivanje ružnog. Pohvala i ono što upućuje na njegovo poslanstvo jest činjenica da zdrav razum potvrđuje lijepim sve što je on naredio ili pak dozvolio, a što je zabranio razum drži ružnim i nevaljalim. Tome su pozivali svi vjerovjesnici, Allahov salavat i selam na njih.

Njihov poziv je suprotan pozivu uzurpatora, zagovornika onoga što je uzaludno, lažljivaca i sihirbaza, koji pozivaju samo na ono što je u skladu sa vlastitim prohtjevima i što služi njihovim ciljevima za postizanje svega ružnog, pokuđenog, nemoralnog, griješnog i nepravednog.

Upitan je jednom beduin (pustinjak) koji je, nakon što se upoznao sa pozivom Poslanika, ﷺ, prigrlio islam, o razlogu prihvatanja islama. «Šta ti ukazuje na to da je on Allahov Poslanik?» Odgovorio je: "Nije naredio ništa čemu bi razum rekao: Kamo sreće da ga je zabranio, niti je zabranio išta čemu bi razum rekao: Kamo sreće da ga je dopustio. Nije dozvolio ništa čemu bi razum prigovorio: Kamo sreće da ga je zabranio, niti je zabranio išta čemu bi razum prigovorio: Kamo sreće da ga je dopustio." Pogledajmo ovog beduina, njegovo zdravo promišljanje, čistu prirodu, snagu imana i pravilno argumentiranje istinitosti Poslanikovog poziva time što se njegove naredbe i dopuštenja podudaraju s onim što je razumu lijepo, a zabrane s onim što je ružno. Kaže Uzvišeni:

﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا، وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ﴾

«Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nam se nećete povratiti?», (El-Mu'minun, 115.).

Dakle, mislite li da ste stvoreni ni zbog čega, da vam se naredi ili zabrani, da ne budete nagrađeni ili kažnjeni? Besmisao je sam po sebi

ružan. To ukazuje da se ta ružnoća ustalila u ljudskoj prirodi i razumu. Zbog toga im je Allah to osporio i upozorio ih na povratak razumu i ljudskoj prirodi. A oni, kad bi dobro pogledali i razmislili, sigurno bi shvatili da Njemu to ne dolikuje, niti je od Njega lijepo da stvori stvorenje radi zabave i besmisla, a ni zbog naredbe, ni zbog kazne, ni zbog nagrade, niti zbog kazne, onako. Ovo ukazuje da je ljepota naredbe, kazne i nagrade osjećaj koji je stalno prisutan u ljudskom razumu i prirodi. Svako ko dopusti Allahu pripisati bilo kakvu manjkavost, pripisuje Mu ono što Njemu ne dolikuje i što je suprotno Njegovim lijepim imenima i savršenim svojstvima. I kaže Uzvišeni:

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ، سَوَاءً
مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ، سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾

«Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!», (El-Džasije, 21.).

Allah, ﷻ, osporio je ovakvo razmišljanje upozoravajući da je riječ o ružnom rasuđivanju. Onaj ko tako presudi nije pravedan i nije u pravu. Isto je i sa riječima Uzvišenog:

﴿أَمْ نَجْعَلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَالْمُفْسِدِينَ فِي الْأَرْضِ، أَمْ نَجْعَلُ الْمُتَّقِينَ كَالْفُجَّارِ﴾

«Zar ćemo postupiti s onima koji vjeruju i čine dobro kao s onima koji prave nered na Zemlji, ili, zar ćemo postupiti s onima koji se grijeha klone isto kao i s grješnicima?», (Sad, 28.).

Ovo je negacijsko pitanje koje ukazuje da je to samo po sebi ružno, osporavaju ga i razum i ljudska priroda. Zar mislite da Nama to dolikuje ili da je lijepo da Mi to činimo. Allah, ﷻ, negirao je to na način upućenog upozorenja razumu i ljudskoj prirodi na njegovu ružnoću. Ne dolikuje ono što je po sebi ružno pripisivati Uzvišenom Allahu.

Isti je slučaj i kad Allah, ﷻ, negira pogrdnost pripisivanja sudruga Njegovoj božanstvenosti sa jasnim dokazima koji upućuju na očitu odvratnost razuma i ljudske prirode prema širku. Allah ukazuje da je širk nešto najružnije i najnepravednije. Šta je to ispravno za razum koji ne poznaje u biti pogrdnost širka, a znanje o njegovoj pogrdnosti samo po sebi je očevidno. Vjerovjesnici su upozoravali

narode na njegovu pogrdnost shodno njihovome razumu i prirodi i ukazivali su da mušrici (mnogobošci) nemaju pameti ni razuma? Čak su im osporavali i sluh i vid, tj. sluh srca i njegov vid. Rečeno je da su gluhi, nijemi i slijepi. To je opis njihovih srca; ona ne čuju, ne vide i ne govore. Allah, ﷻ, uporedio ih je sa životinjama koje nemaju razuma da bi razlikovale lijepo od ružnog, istinu od neistine. Upravo zato će oni u Džehennemu priznati da nisu bili od onih koji čuju i imaju razum i da bi im – kad bi im se vratio sluh i razum – bilo lijepo raditi ono sa čime su došli vjerovjesnici, a gadilo bi im se suprotstavljanje njima. Govoreći o njima, Allah, ﷻ, kaže:

﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾

«I reći će: 'Da smo slušali ili razmišljali, ne bismo među stanovnicima Džehennema bili!'», (El-Mulk, 11.).

Koliko je puta o njima u Svojoj Knjizi rekao: "Kad bismo samo razum imali", "Ne bi li se urazumili", upozoravajući ih na ono što je njihovom razumu i prirodi lijepo ili ružno. Tako im navodi dokaze protiv njih samih, obavještavajući ih da im je to dao da bi se okoristili, razlikovali lijepo od ružnog, istinu od neistine. Koliko je samo u Kur'anu racionalnih i opipljivih primjera koji upozoravaju na ljepotu onoga što je naređeno, a na odvratnost onoga što je zabranjeno! Onome ko dobro razmisli, Kur'an je prepun toga. Kao, npr., riječi Uzvišenog:

﴿ضَرَبَ لَكُم مَّثَلًا مِّنْ أَنفُسِكُمْ هَل لَّكُم مِّن مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُم مِّن شُرَكَاءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ فَأَنتُمْ فِيهِ سَوَاءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ أَنفُسَكُمْ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ﴾

«On vam kao primjer navodi vas same: da li su oni koji su u posjedu vašem izjednačeni s vama u onome što vam Mi dajemo, pa ste u tome isti, i da li ih se bojite kao što se vi jedni drugih bojite? – Eto, tako Mi, podrobno, izlažemo dokaze Naše ljudima koji razmišljaju», (Er-Rum, 28.).

Allah, ﷻ, kao dokaz protiv njih navodi njih same i njihov razum, koji smatra ružnim izjednačavanje njih sa njihovim robovima. Ako je neko od vas nezadovoljan i ružno mu je kad ga izjednače sa njegovim robom, kako, onda, sa Mnom izjednačavate Moje robove i obožavate ih kao Mene? Ovo nam pojašnjava da je razumu i ljudskoj prirodi

ružno obožavanje nekog drugog mimo Allaha, ﷻ. Objava upozorava i usmjerava razum spoznaji onoga što je njima i samom razumu ružno. Za to su primjer i riječi Uzvišenog:

﴿ضَرَبَ اللَّهُ مَثَلًا رَجُلًا فِيهِ شُرَكَاءُ مُتَشَاكِسُونَ، وَرَجُلًا سَلَمًا لِرَجُلٍ، هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا، الْحَمْدُ لِلَّهِ، بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

«Allah navodi kao primjer čovjeka koji je u vlasti ortaka oko koga se oni otimaju, i čovjeka koji je u vlasti samo jednog čovjeka – da li je položaj njih dvojice isti? Hvaljen neka je Allah, nije, ali većina njih ne zna», (Ez-Zumer, 29.).

Uzvišeni Allah navodi kao dokaz nevaljalosti širka razliku koju razum pravi između roba koji je u posjedu nekoliko vlasnika, poznatih po lošem odnosu prema robovima, i roba koji je u potpunom posjedu samo jednog vladara. Dozvoljava li razum izjednačavanje stanja ta dva roba? Ista je pozicija politeiste (mušrika) u odnosu na monoteistu (muvehhida), koji se svojim ibadetom predao svome Istinskom Gospodaru. Oni nikako nisu jednaki! Na isto se odnose i riječi Uzvišenog[1] iz sure El-Bekare u kojima se ružnoća hvalisanja koje poništava urađeno, prigovori i uvrede koje kvare milostinju (sadaku) porede sa liticom oskudno prekrivenom zemljom i prašinom koju pljusak sapere i ostavi golu stijenu, bez ičega na sebi. Ovaj primjer je vrhunac poređenja onome ko ga razumije. Riječ *safvan* u ajetu znači kamen, litica. On je poput srca hvalisavog, licemjernog i zajedljivog čovjeka. *Turab* ili prašina je trag djela i sadake na tom srcu. *Vabil* ili kiša je padavina koja u sebi nosi život Zemlji. Ako je dočeka plodna i lijepa zemlja – bilje poraste, a ako je dočeka kamenje i stijenje – ništa ne nikne. Ova kiša je pala po prašini na kamenu, saprala je i onda naišla na kamen koji nije pogodan za bilje.

---

[1] Riječ je o kur'anskom ajetu:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُمْ بِالْمَنِّ وَالْأَذَى كَالَّذِي يُنْفِقُ مَالَهُ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ صَفْوَانٍ عَلَيْهِ تُرَابٌ فَأَصَابَهُ وَابِلٌ فَتَرَكَهُ صَلْدًا لَا يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِمَّا كَسَبُوا وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ﴾

«O vjernici, ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama, kao što to čine oni koji troše imetak svoj da bi se ljudima pokazali, a ne vjeruju ni u Allaha, ni u onaj svijet; oni su slični 'litici' sa 'oskudnom zemljom' kad se na nju sruči 'pljusak', pa je ogoli; oni neće dobiti nikakvu nagradu za ono što su uradili. A onima koji neće da vjeruju, Allah neće ukazati na Pravi put», (El-Bekare, 264.)

Ovo jasno ukazuje da su ljudskom razumu ružni hvalisanje, prigovor i uvreda. Zbog toga je razum upozoren putem poređenja i primjera. Potpuno suprotno ovome su riječi Uzvišenog:

﴿وَمَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ أَمْوَالَهُمُ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ، وَتَثْبِيتًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ، كَمَثَلِ جَنَّةٍ بِرَبْوَةٍ أَصَابَهَا
وَابِلٌ فَآتَتْ أُكُلَهَا ضِعْفَيْنِ، فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ، وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

«Oni koji troše imetke svoje u želji da steknu naklonost Allahovu i da im to postane navika – sliče vrtu na visoravni na koji se izliva obilna kiša, pa daje dvostruk plod; ako ne bude kiše obilne, bude kiše rosulje. A Allah dobro vidi ono što vi radite», (El-Bekare, 265.).

Ova bašča na visoravni, koja nije zaklonjena od sunca i vjetra i kojoj obilna kiša udvostruči plodove, nešto je lijepo i prijatno razumu i osjećajima. Isti je slučaj sa onim koji dadne sadaku u ime Allaha, ne radi ljudskog zahvaljivanja nego radi vlastite postojanosti i snage davanja. Ne daje sadaku usplahirenoga srca, drhtavih ruku, slabog i uvehlog srca, nego kao stabilna i jaka ličnost.

Naime ljudi su po pitanju davanja sadake podijeljeni u dvije grupe. Primjer milostinje iskrenog, jakog i stabilnog je kao primjer obilne kiše, a primjer ostalih je kao primjer slabe kiše. To zavisi od jačine davanja, iskrenosti (ihlasa) i ubjeđenja. Zar ne vidiš kako Allah upozorava razum da mu je ovo lijepo, a ono prvo ružno? Za isti primjer mogu poslužiti i riječi Uzvišenog:

﴿أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ، وَأَعْنَابٍ، تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِن كُلِّ
الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ، كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمُ الْآيَاتِ، لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ﴾

«Kome bi od vas bilo drago da posjeduje bašču punu palmi i vinove loze kroz koju teku rijeke i u kojoj ima svakojakih plodova, a da je ostario i da ima nejaku djecu, a da onda naiđe vatrena oluja preko nje i ona izgori? Tako vam Allah objašnjava dokaze da biste razmislili», (El-Bekare, 266.).

Allah, ﷻ, upozorava razum na ružna djela koja uništavaju ona dobra, uspoređujući to sa starcem uplašenim za svoju i sudbinu svoje nejake djece, a koji ima bašču palmi, grožđa i raznih plodova, od koje žive on i djeca. U nju je polagao najveće nade, ona mu je bila najpo-

trebnija i zbog nje je osjećao najveću sreću, a pogodila ju je vatra i uništila. Allah, ﷻ, upozorava razum da je ružnoća grijeha koji potope pokornost (ta'at) ravna ružnom stanju u kome se nađe takav starac.

Tako su Omer i Ibn Abbas, رضي الله عنهم, protumačili ovaj ajet kao slučaj "bogatog čovjeka koji dugo radi djela pokornosti kojem Allah pošalje šejtana, pa čini loša djela sve dok ne potopi dobra". Ovo bilježi Buharija u svom *Sahihu.*

Zar ne vidiš kako Allah upozorava na ružnoću činjenja loših djela poslije dobrih i navodi ovaj primjer?

Zatim, šerijatski pravnici (fakihi), govoreći o uzrocima i razlozima određenih propisa, prave razliku između čistog općeg interesa (koristi) i onog koji je prioritetniji i onog koji nije i između štete koja može biti ista takva. Daju prednost prvim dvjema koristima, koje su prioritetnije nad trećom. Od dva zla biraju ono manje. Oni to ne bi mogli činiti bez uvažavanja mudrosti, razloga i bez spoznaje koristi i štete proizišle iz ljudskih postupaka.

ALLAH HOĆE ZLO, ALI NJIME NIJE ZADOVOLJAN

Ovo je treća ljepota tajni tevbe koja pojašnjava da razlikovanje lijepog od ružnog podrazumijeva spoznaju razlike između Allahove ljubavi i Njegovog zadovoljstva od Njegove univerzalne (iskonske) volje i htijenja *(el-iradetul kevnijjeti)* i neizjednačavanje toga dvoga ili smatranja da je to dvoje nerazdvojno, kao što je slučaj sa džebrijama, koji kažu: "Htijenje i ljubav su isti ili su nerazdvojni, Allah voli i zadovoljan je sa svime što je htio". I kažu: "Sva djela su Gospodaru draga jer su proizišla iz Njegovoga htijenja, a ono je bit Njegove ljubavi i zadovoljstva. Ovo zahtijeva da niko od vas ne smatra zlo ružnim, niti da traži da se loše djelo smatra lošim". Na ovo im se odgovori riječima Uzvišenog:

﴿وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ﴾

«A Allah ne voli nered», (El-Bekare, 205);

﴿وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ﴾

«Ali On nije zadovoljan, ako su robovi Njegovi nezahvalni», (Ez-Zumer, 7);

﴿كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا﴾

«Sve što je ružno, Gospodaru tvome je mrsko», (El-Isra, 38.).

Njima je bilo nejasno kako nešto može Allahu biti mrsko kad je On to htio. I kako ne voli nešto što je htio da postoji? Ove i slične ajete su tumačili (te'vilili) tako da to Allah ne voli iz perspektive vjere niti je time zadovoljan iz perspektive zakonodavstva. Isto je i sa prezirom, tj. On loša djela nije zakonom dopustio uprkos činjenici da je zadovoljan i voli njihovo postojanje.

Na tome temelje svoju tvrdnju da im je naređeno da budu zadovoljni određenjem. "A ovo je dio određenja i mi smo njime zadovoljni. Odakle nam pravo da ga osporavamo i da se borimo protiv onoga ko ga provodi kad nam je naređno zadovoljstvo sa određenim?" Iskonstruirali su vlastito ubjeđenje na sljedeći način: "Određenje je drago Gospodaru, nama je naređeno da budemo njime zadovoljni, djela su jednaka, ne treba ništa od njih mrziti, niti osporavati."

Pridodali su tome vlastito ubjeđenje o čovjekovoj predodređenosti sudbinom i da njegova djela, zapravo, nisu njegova djela.

Ovo obavezuje na sljedeće: Uklanjanje naredbe i zabrane, dokidanje šerijata, potpuno prepuštanje sudbini i odlazak tamo gdje te sudbina odvede.

Izvor njihove pogreške je bila njihova postavka izjednačavanja između htijenja i ljubavi i njihovo ubjeđenje obaveznosti zadovoljstva sa kaderom (određenjem). Mi ćemo, inšaallah, objasniti što je vezano za ova dva poglavlja, a sva snaga je kod Allaha.

Što se tiče htijenja i ljubavi, na razliku između njih ukazuju Kur'an, sunnet, razum, čista priroda i konsenzus muslimana. Kaže Uzvišeni:

﴿يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ﴾

«Oni se kriju od ljudi, ali se ne mogu sakriti od Allaha, a On je s njima i kad noću smišljaju riječi kojima On nije zadovoljan», (En-Nisa, 107.).

Allah, ﷻ, obavjestio je ljude da On nije zadovoljan riječima koje smišljaju, a koje u sebi sadrže neistinu, optuživanje nedužnih, lažno svjedočenje i opravdavanje zločinaca. Ajet je objavljen povodom događaja koji govori o ovim stvarima, a sve to je dio Njegovog htijenja. Jer, muslimani su jednoglasni u tome da je bilo ono što je Allah htio, a ono što nije htio – nije ni bilo.

Tumačenje ajeta da Allah ne voli neko djelo iz perspektive vjere, uprkos tome što On voli da se dogodi, nešto je od čega se mora zaštititi Allahov govor, Kur'an. Džebrije daju sljedeće značenje: "Loše djelo je Allahu drago, ali onaj ko ga bude činio neće za to biti nagrađen. Loše djelo je drago htijenjem, a po šerijatu nikad neće biti nagrađeno".

Prvi muslimani i njihovi imami su na to gledali ovako: Loša djela srde Gospodara, ona su mu mrska i po određenju i po šerijatu, uprkos činjenici da su se dogodila Njegovim htijenjem i određenjem. On je stvorio i ono što voli i ono što ne voli. Ovako je i sa svim stvorenjima koja je stvorio. Ima ih koja Ga ljute i koje prezire – Iblis i njegova vojska i sva loša stvorenja, a ima ih koji su Mu dragi i sa kojima je zadovoljan – vjerovjesnici, poslanici, meleki i evlije. Isto je i sa djelima, On je sve stvorio. Postoje Njemu draga i Njemu mrska djela. Stvorio ih je zbog mudrosti stvaranja onoga što je mrsko i prezreno, baš kao i ljude. Uzvišeni kaže:

﴿...وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ﴾

«...A Allah ne voli nered», (El-Bekare, 205.), iako je nered posljedica Njegovog htijenja, određenja i sudbine. I kaže:

﴿إِن تَكْفُرُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنكُمْ وَلَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ وَإِن تَشْكُرُوا يَرْضَهُ لَكُمْ﴾

«Ako vi budete nezahvalni – pa, Allah od vas ne zavisi, ali On nije zadovoljan ako su robovi Njegovi nezahvalni, a zadovoljan je vama ako budete zahvalni», (Ez-Zumer, 39.).

Nevjerovanje (kufr) i zahvalnost (šukr) događaju se Allahovim htijenjem i kaderom. Jedno od njih Mu je drago i sa njim je zadovoljan, a drugo Mu je mrsko i nije zadovoljan sa njim. Iste su i Njegove riječi nakon zabrane mnogoboštva, nepravde i razvrata:

﴿كُلُّ ذَٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِندَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا﴾

«Sve što je ružno, Gospodaru tvome je mrsko», (El-Isra, 38.).

Ono je Allahu mrsko iako se događa Njegovim htijenjem i određenjem. U sahih-predaji se bilježi da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: *"Zaista vam Allah prezire troje: Rekla-kazala, mnogo pitanja i*

rasipanje imetka."[1] Ovo je prezreno iako je njegovo postojanje povezano sa Allahovim htijenjem. U *Musnedu* je zabilježen sljedeći hadis: "*Allah voli da se koristi Njegova olakšica, kao što mrzi da se čine grijesi.*"[2] Ovo je ljubav i mržnja prema dvjema stvarima koje postoje, istima po htijenju, a različitima po ljubavi i mržnji. Gotovo nemoguće pobrojati slične primjere iz Kur'ana i sunneta.

Čovjeku je prirodno da kaže: Ovo djelo Allah voli, a ovo prezire i mrzi, i taj i taj radi ono što Allah ne voli. Kur'an je prepun spominjanja Allahove mržnje i srdžbe prema Allahovim neprijateljima. To je Njegovo svojstvo (sifat) na kome se zasnivaju kazna i prokletstvo. Srdžba nije sama kazna i prokletstvo, nego su kazna i prokletstvo posljedica i popratne pojave mržnje i srdžbe. Zbog toga se između toga dvoga pravi razlika, kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَمَن يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُّتَعَمِّدًا فَجَزَآؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾

«Onome ko hotimično ubije vjernika kazna će biti – Džehennem, u kome će vječno ostati; Allah će na njega gnjev Svoj spustiti i proklet će ga i patnju mu veliku pripremiti», (En-Nisa, 93.).

Allah je načinio razliku između Njegove kazne, srdžbe i prokletstva. Svaku od njih je učinio posebnom u odnosu na drugu.

Poslanikova, ﷺ, dova je bila: "*Gospodaru moj, utječem Ti se Tvojim zadovoljstvom od Tvoje srdžbe, i utječem Ti se Tvojim oprostom od Tvoje kazne, i utječem se Tebi od Tebe.*"[3]

Dobro razmisli o Poslanikovom, ﷺ, traženju zaštite putem atributa (sifata) zadovoljstva (rida) od svojstva srdžbe (sehat) i traženju utočišta putem djela oprosta (el-mu'afat) od djela kazne (el-ukube). Prvo dvoje je od svojstva (sifata), a drugo je od posljedice toga svojstva. Zatim je sve to pridodao Njegovom uzvišenom biću; sve se to vraća samo Njemu i nikome drugom. Pa ono od čega tražim utočište, Tvojom je voljom i htijenjem. I ono čime tražim Tvoje utočište, zadovoljstvo i oprost, i ono je Tvojom voljom i htijenjem. Ti, ako hoćeš, budeš zadovoljan Svojim robom i oprostiš mu, a ako hoćeš, na njeg se naljutiš i kazniš ga. Moje traženje zaštite (utočišta)

---

[1] Buhari, 1.477; Muslim, 593.

[2] Ahmed, 5.832, 5.839, (2/108); hadis bilježi i El-Hejsemi u El-Medžme'u i kaže: "Hadis bilježi Ahmed od pouzdanih prenosilaca", a bilježe ga i El-Bezzar i Et-Taberani, sa dobrim (hasen) senedom.

[3] Muslim, 486; Tirmizi, 3.493; hadis prenosi Aiša, r.a.

od onoga što prezirem i od čega se čuvam, kao i samo sprječavanje da me to zadesi, također je Tvojim htijenjem.

I drago i mrsko, sve je to sa Tvojim određenjem i htijenjem. Moje traženje utočišta od Tebe kod Tebe je moje utjecanje Tvojoj moći, snazi, sili, milosti i dobročinstvu, što, opet, biva Tvojom moći, snagom, silom, pravdom i mudrošću. Ja ne tražim zaštitu kod drugog od drugog, niti osim kod Tebe tražim utočište od nečeg što je poteklo od Tvog htijenja i određenja. Zapravo, ono je od Tebe. Niti tražim zaštitu kod drugog od onoga što je nastalo od Tvog htijenja i određenja, nego me Ti štitiš Svojim htjenjem od onoga što biva Tvojim htijenjem. Pa, Tebi se utječem od Tebe Samog.

Ove riječi u sebi nose značenja jednoće, spoznaje i obožavanja koje poznaju samo dobro upućeni u znanje o Allahu i Njegovoj spoznaji.

Ukazali smo i pojasnili samo mali dio značenja, a kad bismo to opširno komentirali, o tome bi se moglo napisati veliko djelo. Vrata su ti odškrinuta. Ako na njih uđeš, sigurno ćeš vidjeti ono što oči nisu vidjele, što uši čule, niti bi to ikad srcu moglo dogoditi.

Želi se reći da je podjela pojavnog svijeta ljudi, svojstava i djela na Bogu ugodna, ona sa kojima je On zadovoljan i na Njemu mrska, ona sa kojima nije zadovoljan i na koja je On ljut, jasna i da na njih upućuju svi dokazi, od razuma i Objave do ljudske prirode i zdravog razmišljanja. Onaj ko to izjednači, suprotstavlja se prirodi po kojoj je Allah stvorio ljude. Suprotstavio se razumu i Objavi i izišao iz onoga sa čime su došli vjerovjesnici.

Zašto je Allah odredio razne vrste dunjalučkih i Ahiretskih kazni i ljude osvjedočio u neke od njih? Da nije siline srdžbe i mržnje prema onima koji ih svojim djelima zasluže, ne bi bilo ni srdžbe i mržnje prema njima. Ta mržnja i srdžba su rezultirali njihovim nevoljama, baš kao što je Njegova ljubav prema djelima koja voli i sa kojima je zadovoljan rezultirala raznim radostima onih koji ih čine.

Svijet se osvjedočio u počasti, potpune blagodati i pobjede koje je On ukazao svojim štićenicima (evlijama), a i poniženja, kazne i patnje prema Njegovim neprijateljima. To je najčvršći dokaz Njegove ljubavi, srdžbe i mržnje. I sama Njegova naklonost prema onima koji ga uzimaju za zaštitnika i Njegovo neprijateljstvo prema onima koji ispoljavaju neprijateljstvo prema Njemu, bit je Njegove ljubavi i srdžbe. Privrženost (muvalat) je nastala od ljubavi, a neprijateljstvo

(bugd) od mržnje. Negiranje svojstava ljubavi (mehabbeta) i mržnje (kerahijjeta) jest negiranje suštine privrženosti i neprijateljstva.

Ujedno, svjedočanstvo srca o Njegovoj ljubavi i mržnji je kao svjedočanstvo ljudi o počasti i skrušenosti prema Njemu. A što se tiče pitanja "zadovoljstva sudbinom", kaže se sljedeće:

Prvo, prema kojoj knjizi, po kom sunnetu i kojom logikom ste naučili da se mora biti zadovoljno svakom odredbom i sudbinom? Bolje rečeno, odakle znate da je to dozvoljeno, a kamoli obavezno? Ova Allahova Knjiga, Poslanikov, ﷺ, sunnet, logični dokazi, ništa od toga ne upućuje na naredbu o tome, niti na pohvalnost toga.

Naprotiv, postoje odredbe sa kojima On nije zadovoljan, a ima i onih koji Ga srde i koje On prezire. Mi nismo zadovoljni svakim određenjem, kao što ni Uzvišeni Sudija nije zadovoljan sa svakom Svojom odredbom. Čak postoje i odredbe koje Ga ljute, kao što postoje i pojedinačne odredbe zbog kojih se srdi, zbog kojih prezire, proklinje i kudi.

Zatim se kaže: Određenje (kada') ima dvije strane:

Jedna je njegova povezanost sa Uzvišenim Gospodarem i pripisivanje tog određenja Njemu. Posmatrano sa ove strane, On je zadovoljan sa određenjem u cjelini.

Druga strana je veza određenja sa čovjekom i pripisivanje tog određenja čovjeku. Posmatrano sa ove strane, postoji dio sa kojim je On zadovoljan i dio sa kojim nije zadovoljan.

Naprimjer, ubistvo čovjeka ima dvije strane. S obzirom da je to odredio, zapisao, htio i učinio ga krajem ubijenog, On je zadovoljan time. Međutim, s obzirom da je to čin ubice, da ga je on počinio i uradio s predumišljajem i svojom voljom te da je time neposlušan Allahu, On njime nije zadovoljan i srdi se zbog toga.



ANALIZIRAJ SVOJE POSTUPKE I RASPRAVLJAJ SA SVOJIM NEFSOM (DUŠOM)

Među abidima ima onih koji žarko žele nagomilati što više dobrih djela, a da pri tome i ne obraćaju pažnju na mahane svoga nefsa (duše) i svojih djela, niti kontroliraju ono što to kvari. Na mnoštvo djela ih podstiče želja da budu viđeni i da im se dive, a kad bismo obratili pažnju na njihovu analizu i samoobračun zbog njih, kad bismo razdvojili šta je u tom mnoštvu dobrih djela zbog dunjalučkih koristi, a šta zbog Istine, zbog zaokupljenosti time ne bi imali vremena za tolika djela. Zbog toga se, onome koji ih slabo analizira, dobra djela čine lahkim, pa nastoji da ih učini što više, sve dok mu to ne postane adet (običaj). Kad se čovjek posveti oslobađanju svoje duše od nedostataka i njenom čišćenju od naslaga i pretvaranja, tada mu njegova djela postanu teret poput brda i sićušna u očima. Ali, nakon što osjeti njihovu slast, učini mu se lahkim nošenje njihovog tereta i podnošenje svih njihovih poteškoća. Sladi se i uživa u njima, iako osjeća njihovu težinu.

Ako želiš ovo shvatiti kako treba, obrati pažnju na svoje učenje Kur'ana u koje se ne unesеš razmišljajući o značenjima koje ono nosi u sebi, o tome šta se želi reći svakim ajetom, koliko se to na tebe odnosi, i ako to učenje ne dopre u pore tvoga srca, vidjet ćeš kako ćeš takvim učenjem lahko proučiti cijeli Kur'an ili većinu Kur'ana ili ono što budeš učio. Tako ćeš ga dosta proučiti. A ako se, prilikom učenja Kur'ana, obavežeš na promišljanje i spoznaju onoga što se hoće reći, onoga što bi se odnosilo na tebe i što je po sebi ibadet, na primjenjivanje kur'anskog lijeka tvome bolesnom srcu, tada ćeš teško preći jednu suru, pa čak i jedan ajet. Isti je slučaj i ako se svim srcem posvetiš obavljanju samo dva rekata i uložiš krajnji napor da budeš ponizan, pokoran i duhom prisutan; samo uz veliki napor ćeš moći klanjati više od dva rekata. Ako u srcu ne bude toga, nećeš moći ni pobrojati rekate. Žeđ za gomilanjem dobrih djela, bez vođenja računa o bolestima i nedostacima u njima, dokaz je slabog poznavanja vjere.

Može se dogoditi da onaj koji čini mnogo dobrih djela misli da ga je Allah za to dužan nagraditi Dženetom, blagodatima i Svojim zadovoljstvom te su zato ta djela velika u njegovim očima, uprkos njegovoj nebrizi o njihovom kvalitetu.

Takav i nije svjestan da se samo djelima apsolutno niko neće spasiti od vatre, nego prvenstveno zahvaljujući Allahovom oprostu i Njegovoj milosti.

Nema sumnje da je od mnogih djela koja u sebi nemaju prisustvo duha, samokontrole (murakabe) i težnje ka Allahu, slaba korist i na dunjaluku i na Ahiretu, a u isto vrijeme su zahtjevna. Takva djela su poput djela koja nisu u skladu sa naredbom i nisu iskrena prema Allahu. Takva djela su, uprkos činjenici da ih je mnogo, umarajuća i beskorisna. Površno i formalno urađena djela su poput mekinja – velika kad se gledaju, a mala je korist od njih. Allah, ﷻ, primit će od namaza samo onoliko koliko je čovjek bio svjestan tog namaza.

Takva trebaju biti i sva ostala djela u kojima je naređeno prisustvo svijesti i skrušenosti, poput tavafa, obreda hadždža i tome slično.

Allahu najdraži robovi su oni koji čine mnoštvo dobrih djela, a pri tome vode računa kako ih obavljaju. Allah to preporučuje riječima:

﴿كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ اللَّيْلِ مَا يَهْجَعُونَ ۝ وَبِالْأَسْحَارِ هُمْ يَسْتَغْفِرُونَ...﴾

«Noću su malo spavali i u praskazorje oprost od grijeha molili...», (Ez-Zarijat, 17.-18.).

Komentirajući ovaj ajet, El-Hasan el-Basri, r.a, rekao je: "Klanjali bismo do zore, a potom bismo dugo sjedili čineći istigfar (tražeći oprost)."

Allahov Poslanik, ﷺ, rekao je: "*Obavljajte hadždž za hadždžom i umru za umrom. Zaista to dvoje otklanja siromaštvo i grijehe kao što mješina otklanja jalovinu od željeza.*"[1] Onome koji je tražio da mu preporuči nešto čega će se čvrsto držati, Poslanik, ﷺ, je rekao: "*Neka ti jezik bude stalno vlažan od spominjanja Allaha.*"[2]

Sva vjera zapravo i jest stalno povećavanje pokornosti (ta'ata), a Allahu najdraži ljudi su oni sa najviše dobrih djela.

U hadisi-kudsijji se kaže: "*Najdraže čime Mi se Moj rob približava je ono čime sam ga zadužio (farzovima). Moj rob Mi se približava dobrovoljnim ibadetima (nafilama) sve dok ga ne zavolim, a kad*

[1] Tirmizi, 810; Nesai, 2.631, 5/115; Ibn Madže, 2.887; Ahmed, 3.660; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

[2] Tirmizi, 3.375, i kaže da je hadis hasen-garib; Ibn Madže, 3793; Ahmed, 4/188; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

ga zavolim, onda Ja budem njegov sluh, kojim sluša, njegov vid, kojim gleda, njegove ruke, kojima hvata, njegove noge, kojima hoda. Uz Moju pomoć čuje, uz Moju pomoć gleda, uz Moju pomoć radi, uz Moju pomoć hodi. Ako šta zatraži, to mu dam, a ako zatraži Moju zaštitu, Ja ga zaštitim."[1]

Ovo je Allahova nagrada i počast onima koji iz pokornosti prema Njemu čine mnoštvo dobrih djela.

VELIKI JE I MALI GRIJEH MU'MINA (VJERNIKA)

Isto tako, grijeh je smatranje grijeha malim, kao što je grijeh i smatrati svoje dobro djelo velikim. 'Arif (onaj koji je Istinu u tome spoznao) svoja dobra djela vidi malim, a grijehe velikim. Svako dobro djelo koje je u tvojim očima malo, kod Allaha je veliko. Kad god se dobro djelo poveća u tvome srcu, smanji se kod Allaha. Sa grijesima je suprotno. Onaj ko spozna Allaha, Njegovo pravo i kolika Mu pobožnost pripada radi Njegove veličine, njegova dobra djela spram toga nestaju i svojim očima ih vidi vrlo malim. Shvati kako mu ona neće biti ono čime će se spasiti Allahove kazne i da je nešto drugo ono što dolikuje Njegovoj moći i što odgovara ubudijjetu.

Sve što učini više dobrih djela, učine mu se sve sitnijim i manjim. To je zato što mu svako povećanje dobrih djela otvara nova vrata spoznaje o Allahu i približava ga Njemu. Njegovo srce je vidjelo dio Allahove svemoći, koja čini sićušnim sva njegova djela, makar ona bila djela i ljudi i džina zajedno. Ako mu se ta djela učine velikim u vlastitim očima, to je dokaz njegove zaklonjenosti od Allaha i da nije spoznao Allaha i ono što Njemu dolikuje. Shodno ovoj spoznaji i spoznaji svoje duše, grijehe će u svojim očima vidjeti mnogobrojnim i velikim zbog spoznaje Istine, njenih prava i svojih i manjkavosti u obavljanju svega što dolikuje Allahu, što On voli i čime je svestrano zadovoljan.

[1] Buhari, 6.502, od Ebu Hurejre, ﷺ.

STAJANJE JE VRAĆANJE UNAZAD

Oni koji su odabrani kaju se i zbog izgubljenog vremena u igri i zabavi jer i to čini manjkavost i gasi svjetlo murakabe (samokontrole). Ko vodi računa o svom vremenu, on se uzdiže na stepene savršenstva. Ako uzalud izgubi svoje vrijeme, ne ostaje na mjestu na kome je bio, nego ga to spušta na niže stepene (deredže). Ako ne ide naprijed, onda se neminovno vraća nazad. Čovjek stalno putuje gore ili dolje i nikad ne stoji. Naprijed ili nazad. U prirodi i šerijatu ne postoji stajanje. Postoje samo etape koje velikom brzinom vode u Džennet ili Džehennem i postoje brzi i spori, oni koji napreduju ili oni koji zaostaju. Na putu niko ne stoji, samo se razlikuju u pravcu i brzini kretanja. Kaže Uzvišeni:

﴿إِنَّهَا لَإِحْدَى الْكُبَرِ ۝ نَذِيرًا لِّلْبَشَرِ ۝ لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ﴾

«On je, zaista, najveća nevolja, ljudima je opomena, onome između vas koji želi ići naprijed ili zaostati», (El-Muddessir, 35.-37.).

U ajetu nije spomenuto stajanje. Dakle, ne postoji položaj između Dženneta i Džehennema, niti postoji ikakav put koji bi čovjeka odveo na neki treći svijet. Ko god ne bude napredovao sa dobrim djelima prema Džennetu, nazadovat će sa lošim djelima koja vode prema Džehennemu.

Ako kažeš: "Neminovno je da se umori i zastane svako ko je uporan u traženju, potom ustane i nastavi tražiti", reći ću ti: To se mora dogoditi. Ali, postoje dvije vrste onih koji zastaju.

Onaj koji stane da bi odmorio svoju dušu i pripremio je za nastavak putovanja. Ovo njegovo stajanje je putovanje i ne škodi mu. Jer: "Svako djelo ima svoj vrhunac, a svaki vrhunac naginje malaksalosti."

Onaj koji stane zbog onoga koji ga otpozadi mami i privlači, pa ako mu odgovori, to će ga sigurno vratiti unazad, a ako ga Allah obaspe Svojom milošću i ukaže mu koliko drugi napreduju ispred njega i da on nazaduje, on će se – pokajnički ljut – trznuti iz toga stajanja i uložiti krajni napor da stigne one koji su ga pretekli. Nastavi li slušati onoga koji ga je zaustavio, ne samo da se neće zadovoljiti sa vraćanjem u prvobitno stanje nemara i udovoljavanja željama onoga koji ga mami, nego će pasti na najniži stepen. Njegovo stanje je kao

stanje bolesnika kojem se, nakon izlječenja, bolest ponovo vratila, što je opasnije i teže od prve bolesti.

Općenito gledano, ukoliko Allah, ﷻ, ne sačuva takvog čovjeka i ne izbavi ga iz stiska njegovog neprijatelja, taj čovjek će cijeloga života ići unazad, natraške svojim stopama ili će upotpunosti okrenuti leđa od istine. Nema snage bez Allaha, a sačuvan je od griješenja samo onaj koga Allah sačuva.

Iznad svega ovoga postoji još jedan, veći i specifičniji, mekam (položaj) tevbe (pokajanja). Njega poznaju samo odabrani zaljubljenici, koji, u odnosu na pravo Voljenog, sva svoja djela, stanja i riječi bojažljivo smatraju malim. Svoja djela smatraju samo manjkavim i prezrenim, a Voljenog veličinom koje nisu dostojna njihova djela. Oni sa najvećim mogućim prezirom gledaju na svoja djela, stanja i riječi. Kad budu nemarni prema onome što od njih želi Voljeni i kad ne ispune Njegov hakk (pravo), oni se pokaju tevbom koja je ravna tevbi od velikih grijeha. Takvi su u stalnoj tevbi i ona ih nikad ne napušta. Njihova tevba je jedno, a pokajanje drugih je nešto sasvim drugo. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿...وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ﴾

«**...A nad svakim znalcem ima još znaniji**», (Jusuf, 76.).

Kako raste ljubav prema Voljenom, tako se povećava i njihova spoznaja vlastite manjkavosti u odnosu na pravo koje Njemu pripada. Zbog toga je njihova tevba velika, njihov strah je jači, a samoprijekor mnogo jasniji nego kod drugih ljudi. Ono od čega se ovi kaju drugima je jedno od najvećih dobrih djela!



PROPISI TEVBE

Ukratko ćemo spomenuti najvažnije propise tevbe za kojima postoji velika potreba i čovjeku ne dolikuje da ih ne poznaje.

Požuriti sa pokajanjem je stroga i neodložna obaveza (fard alel-fevr). Ukoliko je čovjek odloži, bit će griješan zbog odgađanja. Nakon učinjenog pokajanja, ostaje mu još jedno pokajanje – ono od odgađanja pokajanja. Vrlo je malo pokajnika koji ovo imaju na umu. Obično smatraju da nije potrebno ništa više nakon učinjenog pokajanja za grijeh. A dužni su se pokajati i zbog odgađanja tevbe. Spasiti se od grijeha za koje se zna i za koje ne zna može se samo općom tevbom, jer je mnogo više grijeha za koje čovjek ne zna od grijeha za koje zna. Neznanje o njima mu neće biti izgovor da za njih ne odgovara ukoliko je bio u mogućnosti da zna. On je griješan zbog ostavljanja znanja i djela. Neposlušnost (ma'sijet) u njegovom slučaju je jača od neposlušnosti drugih ljudi. U Ibn Hibbanovom *Sahihu* se prenosi da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Širk je u mom ummetu skriveniji od mravljeg hoda." Ebu Bekr upita: "Kako se riješiti toga, Allahov Poslaniče?" Reče mu: "Riječima: 'Gospodaru moj, od Tebe tražim zaštitu od toga da Ti svjesno (sa znanjem) učinim širk i od Tebe tražim oprost od onoga što ne znam'".*[1]

Ovo je traženje oprosta od grijeha za koje Allah zna, ali ne i čovjek.

U *Sahihu* se bilježi da je Poslanik, ﷺ, u namazu učio sljedeću dovu: "*Allahu moj, oprosti mi moje pogreške, neznanje, neumjerenosti, ono što Ti znaš bolje od mene. Gospodaru moj, oprosti mi moju zbilju i šalu, grešku i namjeru, a sve to je od mene. Gospodaru moj, oprosti mi ono što sam uradio i ono što ću uraditi, ono što sam tajio i ono što sam na javu iznosio, a što Ti znaš bolje od mene. Ti si moj Bog, osim Tebe nema drugog boga*".[2]

---

[1] Hadis je slab (da'if), bilježi ga El-Akili u Ed-duafaul-kebiru, Es-Sujuti u Musnedu Ebu Bekra pod brojem 599. Šejh El-Gamarijj Abdullah ibn Muhammed smatra lanac prenosilaca ovog hadisa slabim (da'if).

[2] Buhari, 6.398, 6.399; Muslim, 2.719, (Ez-Zikr ve Ed-dua'a, od Ebu Musaa, 70.); Ahmed, 19.239

U drugom hadisu stoji da je rekao: "*Moj Allahu, oprosti mi sve moje grijehe, male i velike, nenamjerne i namjerne, tajne i javne, prve i posljednje*".[1]

Ova općenitost i sveobuhvatnost pokajanja se odnosi na sve ljudske grijehe, na one za koje je čovjek znao i na one za koje nije znao.

TEVBA SE UVIJEK OBNAVLJA

Među propisima tevbe je i pitanje uvjetuje li se valjanost time da se čovjek više nikad ne vrati grijehu koji je činio ili se to ne uvjetuje.

Jedni to uvjetuju i kažu: Povratak grijehu je jasan znak neispravnosti pokajanja.

Većina smatra da to nije uvjet valjanosti tevbe. Ispravnost pokajanja, smatraju oni, ovisi od prestanka činjenja toga grijeha, kajanja za učinjenim i čvrste odluke da se više nikad ne učini taj grijeh.

Postavlja se pitanje šta je sa ljudskim hakom (pravom). Uvjetuje li se prije tevbe traženje oprosta za povredu ljudskih prava? Ovo pitanje treba raščlaniti i pojasniti, što ćemo, inšallah, učiniti kasnije. Ako čovjek ponovi grijeh zbog kojeg se ranije pokajao i čvrsto odluči da ga više neće činiti, postaje poput onoga koji prvi put čini taj grijeh i to mu ne kvari raniju tevbu.

Ovo pitanje se temelji na sljedećem pravnom pitanju: Vraća li se čovjeku grijeh za djelo za koje se ranije pokajao ukoliko ga ponovo učini i hoće li, ako umre prije pokajanja, biti kažnjen za oba grijeha? Je li tevba uklonila grijeh prvog djela i hoće li biti kažnjen samo za drugi grijeh?

O ovome pitanju postoje dva mišljenja.

Jedni kažu da mu se vraća prvi grijeh zbog neispravne tevbe nastale ponovnim činjenjem istoga grijeha.

Oni kažu: Odnos tevbe prema grijehu je identičan odnosu islama prema nevjerovanju. Kad nevjernik primi islam, brišu mu se svi grijesi nevjerovanja i ostali grijesi, a kad se odmetne od islama, vrate mu se, zajedno sa grijehom riddeta (otpadništva od vjere), svi raniji grijesi.

---

[1] Muslim, 438; Ebu Davud, 878.

U *Sahihu* se bilježi da je Poslanik, ﷺ, rekao: "*Ko bude dobrog islama neće odgovarati za ono što je uradio u džahilijjetu, a onome ko bude loš i nakon primanja islama, računat će se ono prije i ono sada*".[1] Tako će biti onima koji prihvate islam, ali u njemu budu loši. Poznato je kako je riddet nešto što je najružnije u islamu i da se poslije odmetništva vraćaju grijesi počinjeni prije islama.

Isti je slučaj sa tevbom između dva grijeha i sa novim griješenjem se vraća i raniji i kasniji grijeh. Kažu: Ispravnost pokajanja je uvjetovana njegovim trajanjem tokom cijelog života, a ono što je uvjetovano prestaje postojati nakon prestanka uvjeta, isto kao što je ispravnost islama uvjetovana njegovim postojanjem do momenta smrti.

Kažu: Pokajanje je obaveza koja je ograničena životnim vijekom i njegovo vrijeme je životni vijek. Zbog toga je potrebno da pokajanje prati čovjeka dok je živ. Ono je, u odnosu na život, poput ustezanja od svega što kvari post. Čovjek koji bi postio većinu dana, a potom to pokvario nečim što kvari post, pokvario bi ono što je već ispostio i to mu se ne bi uračunalo, i bio bi isti kao i onaj koji nikako nije postio.

Navode da to dokazuje hadis Poslanika, ﷺ: "*Čovjek čini djela stanovnika Dženneta sve dok između njega i Dženneta ne bude koliko je lakat, pa ga pretekne ono što mu je zapisano i uradi djelo stanovnika vatre i uđe u nju*".[2] Ovaj hadis je općenit i ne precizira da to drugo djelo bude nevjerovanje *(kufr)* koje podrazumijeva vječiti boravak u vatri ili grijeh čija je kazna ulazak u vatru. Nije rečeno: "Pa se odmetne i napusti islam", nego je rečeno da uradi djelo zbog koga mora u vatru. U pojedinim *Sunenima* se bilježi hadis: "*Čovjek bude pokoran Allahu šezdeset godina, pa kad bude na samrti, učini nepravdu u (vasijjetu) oporuci i uđe u vatru*".[3] Ružan kraj *(su'ul-hatima)* života je širi pojam od završetka života sa nevjerovanjem i grijehom, a djela se vrednuju prema svome kraju.

---

[1] Buhari, 6.921, od Ibn Mes'uda, ؓ; Muslim, 120; Ibn Madže, 4.242; Ahmed, 3.585; Darimi, 1.

[2] Buhari, 6.594; Muslim, 2.643; Tirmizi, 2.137; Ebu Davud, 4.708; Ibn Madže, 76; Ahmed, 3.617.

[3] Tirmizi, 2.117; i kaže da je sahih. Ebu Davud, 2.867; Ibn Madže, 2704; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

Neko će prigovoriti i kazati: To bi značilo da loša djela brišu dobra, što je mišljenje *mu'tezila*, a Kur'an i sunnet govore da dobra djela brišu loša, a ne obrnuto:

﴿...إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ...﴾

«Dobra djela zaista poništavaju hrđava», (Hud, 114.). Poslanik, ﷺ, rekao je Muazu, رضي الله عنه: "*Boj se Allaha ma gdje bio, loše djelo zamijeni dobrim koje će ga pobrisati, a prema ljudima se lijepo odnosi*".[1] Odgovor na ovaj prigovor je sljedeći: Kur'an i sunnet ukazuju da će se djela vagati i da dobra djela brišu loša. Nema oprečnosti u Allahovoj Knjizi, niti se može odustati od Kur'ana radi mišljenja *mu'atezila* – onih koji slijede prohtjeve i fanatizam, nego prihvatamo istinu od onoga koji je izgovori, a neistinu vraćamo onome koji je izgovori.

Što se tiče vaganja dijela, to je spomenuto u 8. i 9. ajetu sure El-A'raf, 21. ajetu sure El-Enbija, od 101. do 111. ajeta sure El-Mu'minun, u suri El-Kari'a i od 19. do 37. ajeta sure El-Hakka.

A što se tiče *ihbata* (poništenja ranije učinjenih dobrih djela), Uzvišeni Allah je rekao:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾

«O vjernici, pokoravajte se Allahu i pokoravajte se Poslaniku, i ne ništite djela svoja», (Muhammed, 33.). Poništavanje djela je ovdje protumačeno kao *riddet* (odmetništvo od vjere) zato što je to najteži, ali ne i jedini grijeh koji poništava dobra djela. Uzvišeni kaže:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُبْطِلُوا صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالْأَذَى...﴾

«O vjernici, ne kvarite svoju milostinju prigovaranjem i uvredama...», (El-Bekare, 264.). Ta dva razloga su pokvarila sadaku.

Allah, ﷻ, prigovor i uvredu je uporedio sa stanjem onoga koji je svoju sadaku pokvario rijalukom (da bi se pred svijetom pokazao) u ajetu:

---

[1] Tirmizi, 1.987; Ahmed, 20.847; Darimi, 2671; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَن تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنتُمْ لَا تَشْعُرُونَ﴾

«O vjernici, ne dižite glasove svoje iznad Vjerovjesnikova glasa i ne razgovarajte s njima glasno, kao što glasno jedan s drugim razgovarate, da ne bi bila poništena vaša djela, a da vi i ne primijetite», (El-Hudžurat, 2.).

U *Sahihu* se bilježi da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Ko ostavi ikindiju, propala su mu dobra djela*".[1] Aiša, r.a, robinji Zejd ibn Erkama, koji je prodavao sa kamatom *(bej'ul-'ine)*, rekla je: "Obavijesti ga da je pokvario svoj džihad sa Poslanikom, ﷺ, osim ako se ne pokaje".[2] U komentaru ove predaje, imam Ahmed kaže: "Čovjek je dužan oženiti se ako strahuje za sebe. Pozajmit će i oženiti se da ne bi pao u zabranu koja bi mu uništila dobra djela".

Ako je šerijatsko pravilo da neki grijesi poništavaju dobra djela zasnovano konsenzusom muslimana (idžmaom) i da na poništavanje nekih grijeha ukazuje i tekst Objave, onda je dozvoljeno i da grijeh ponavljanja grijeha briše pokajanje (tevbu) kao dobro djelo. Tada, kao da tevbe nije ni bilo, a oba grijeha se spoje i među njima nestane pregrade, pa tako oba imaju uticaj.

Kažu: Kur'an, sunnet i idžma' upućuju na vaganje djela sa ciljem uzimanja u obzir onoga što prevladava, pa se ono uzima u obzir i prema njemu se postupa, a ne prema onome što je prevagnulo. Ibn Mes'ud kaže: "Sa ljudima će se na Sudnjem danu svesti račun. Ko bude imao samo jedno loše djelo više od dobrih, ući će u vatru, a ko bude imao samo jedno dobro djelo više od loših, ući će u Džennet". Potom je proučio ajet:

﴿..فَمَن ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ، وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَٰئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنفُسَهُمْ...﴾

---

[1] Buhari, 553, od Burejde, r.a.; Nesai, 474; Ibn Madže, 694; Ahmed, 22.448.

[2] Bilježi ga Ed-Darekutnijj, vidi Et-Tenkih od Ez-Zehebija. Hadis o kupoprodaji zvanoj (bej'ul-'ine) bilježe Ebu Davud, 3.462, i Ahmed, 4.987, 27.573; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih). Spomenuta vrsta kupoprodaje se ogleda u tome da čovjek proda svoju robu drugome uz odgođeno plaćanje i određenu cijenu, a onda odmah tu robu kupi po nižoj cijeni.

«...Oni čija dobra djela prevagnu, oni će šta žele postići; a oni čija dobra djela budu lahka, oni će, zato što dokaze Naše nisu priznavali, stradati», (El-A'raf, 8.-9.). Zatim je rekao: "Tas vage (mizana) pretegnut će ili biti pretegnut za zrno gorušice".

Drugoj skupini pripadaju oni koji smatraju da se kršenjem ranije učinjene tevbe ne vraća raniji grijeh. Svoje mišljenje temelje na tvrdnji da je raniji grijeh uklonjen tevbom kao da ga nije ni bilo. Nije se ni vratio tome grijehu i učinjeni grijeh je novi, a ne stari grijeh.

Kažu: Valjanost tevbe se ne uvjetuje doživotnom nepogrješivošću, nego raniji grijeh brišu pokajanje, prestanak i čvrsta odluka da se ne vrati grijehu. Kad se ponovo učini zabranjeni čin, piše se novi grijeh.

Kažu: Vraćanje grijehu nije poput nevjerovanja koje ruši dobra djela. Nevjerovanje ima posve drugi status i zato ono uništava sva dobra djela, a povratak grijehu ne poništava ranije urađena dobra djela.

Kažu: Pokajanje je jedno od najvećih dobrih djela. Kad bi povratak grijehu uništio pokajanje, onda bi, pored tevbe, uništio i druga dobra djela, a to je sigurno netačno. Takav stav je sličan haridžijskom učenju, koje počinioca velikoga grijeha smatra nevjernikom, ili učenju *mu'tezila*, koji počinioca velikoga grijeha vide u vječnom Džehennemu, bez obzira na hiljade urađenih dobrih djela. Ove dvije skupine su saglasne u tome da će počinilac velikog grijeha vječno boraviti u vatri, ali ga haridžje smatraju nevjernikom, a mu'atezile griješnikom. Sa stanovišta islama, obje ove skupine su u zabludi i u suprotnosti su sa islamskim učenjem, razumom i principom pravde. Uzvišeni je rekao:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ وَإِن تَكُ حَسَنَةً يُضَاعِفْهَا وَيُؤْتِ مِن لَّدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

«Allah neće nikome ni trunku nepravde učiniti. Dobro djelo On će umnogostručiti i još od Sebe nagradu veliku dati» (En-Nisa, 40.). Kažu: Ahmed u svom *Musnedu* spominje predaju od Poslanika, ﷺ: "*Allah voli Svoga grijehom iskušanog roba koji se mnogo kaje*".[1] To je osoba koja se svaki put pokaje zbog grijeha koji učini. Kad bi njegov povratak grijehu kvario pokajanje, onda to ne bi

[1] Ahmed, 605, 810; za ovaj hadis Ahmed Šakir kaže: "Lanac prenosilaca ovoga hadisa je veoma slab (da'if džidden), gotovo da je apokrifan (mevdu')".

bilo drago Allahu, nego bi takvo pokajanje prije bilo uzrok Njegove srdžbe.

Kažu: Allah, ﷻ, prihvatanje tevbe je povezao sa istigfarom (traženjem oprosta) i neustrajavanjem u tom grijehu, ali ne i sa nevraćanjem Njemu, pa je rekao:

﴿وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَن يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا
اللَّهُ وَلَمْ يُصِرُّوا عَلَىٰ مَا فَعَلُوا وَهُمْ يَعْلَمُونَ﴾

«I za one koji se, kad grijeh počine ili kad se prema sebi ogriješe, Allaha sjete i oprost za grijehe svoje zamole – a ko će oprostiti grijehe ako ne Allah? – i koji svjesno u grijehu ne ustraju», (Ali-Imran, 135.-136.).

El-Israr (ustrajnost u grijehu) je čvrsta odluka srca da se vrati istom grijehu kad god mu se zato ukaže prilika, a to sprječava oprost grijeha.

Kažu: Što se tiče kontinuiteta tevbe, on je uvjet njene potpunosti, a ne uvjet ispravnosti onoga što je od nje proteklo. To nije slučaj sa ibadetima poput posta i broja rekata u namazu. Ibadet je cjelina za sebe i neće biti primljen ukoliko nedostaju neki njegovi dijelovi. Tevba je skup ibadeta identičnih broju grijeha. Za svaki grijeh postoji posebna tevba. Ako čovjek uradi jedan ibadet, a izostavi drugi, to nikako ne znači da izostavljeni ibadet poništava učinjeni, u šta smo se ranije uvjerili.

Tome u prilog ide i sljedeća postavka: Kad bi čovjek jedan dio ramazana postio, a drugi bez opravdanog razloga ne bi postio, bi li to što nije postio neke dane uništilo nagradu za dane koje je postio? Isti je slučaj sa osobom koja posti a ne klanja, daje zekat a ne obavi hadždž.

Bit ovoga pitanja je u sljedećem: Ranija tevba je dobro djelo, a povratak grijehu je loše djelo. Taj povratak grijehu ne kvari pokajanje, kao što ne kvari ni druga dobra djela koja su prije učinjena. Kažu: Ovo je u skladu sa ehli-sunnetskim načelima prema kojima čovjekov *vela* (pokornost) prema Allahu i neprijateljstvo imaju dvije različite strane. Takva osoba je draga i mrska Allahu. Čak je moguće da ta osoba u sebi ima iman (vjeru) i nifak (licemjerje, vjeru i nevjerovanje) te da jednome od toga dvoga bude bliže, kao što Uzvišeni Allah kaže:

﴿...هُمْ لِلْكُفْرِ يَوْمَئِذٍ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ...﴾

«...Toga dana bili su bliže nevjerovanju nego vjerovanju...», (Ali-Imran, 167.).

﴿وَمَا يُؤْمِنُ أَكْثَرُهُمْ بِاللَّهِ إِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ﴾

«Većina ovih ne vjeruje u Allaha, nego druge Njemu smatra ravnim», (Jusuf, 106.).

Potvrdio im je postojanje imana, istovremeno im potvrđujući i širk. Ako bi sa tim širkom bilo nevjerovanje u Allahove poslanike, vjerovanje u Allaha im ne bi koristilo. Ako bi, pak, vjerovali u vjerovjesnike, činjenje raznih vrsta širka ne bi ih izvelo iz kruga vjerovanja u vjerovjesnike i Sudnji dan. Prijetnja upućena njima je teža od prijetnje upućene počiniocima velikih grijeha.

Njihov širk se dijeli na dvije vrste: skriveni i jasni. Skriveni širk možda i bude oprošten, ali jasni širk Allah nikad neće oprostiti, osim ako se zbog toga ne pokajemo. Allah zaista neće oprostiti da se drugi smatraju ravnim Njemu.

Zbog postojanja ova dva razloga, ehlu-sunnet ovim načelom dokazuje ulazak počinilaca velikih grijeha u Džehennem, a potom njihov izlazak iz njega i ulazak u Džennet.

Nakon što smo to dokazali, znamo da je onaj ko se vraća grijehu mrzak Allahu zbog ponovnoga činjenja grijeha, ali Mu je drag zbog činjenja tevbe i ranijih dobrih djela. Allah je, Svojom pravdom i mudrošću, svakom uzroku povezao trag i posljedicu. Nikome neće ni koliko jedan trun učiniti nepravdu:

﴿...وَمَا رَبُّكَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ﴾

«A Gospodar tvoj nije nepravedan prema robovima Svojim», (Fussilet, 46.).

LIJEPA ZAVRŠNICA ČUVA ŽIVOTNU ZALIHU DJELA

Kad nanovo učinjena loša djela obuzmu prethodna dobra djela i ponište ih, a potom se zbog njih čovjek najiskrenije pokaje, povrate mu se sva ranija dobra djela i ne računa se da ih je nanovo uradio nego mu se kaže: "Pokajao si se sa svim ranijim dobrom. Tvoja dobra djela koja si uradio u islamu, poput oslobađanja od ropstva, milostinje i održavanja rodbinskih veza, veća su od djela nevjernika koja si uradio za vrijeme svog nevjerovanja".

Hakim ibn Hizam je rekao: "Allahov Poslaniče, hoću li ja imati nagradu za oslobađanje od ropstva i milostinju datu u džahilijjetu i za održavanje rodbinskih veza?" Reče mu: "*Ti si primio islam sa svim ranije učinjenim dobrom*".[1] Ovo je zato što je loše djelo koje se ispriječilo između dviju pokornosti uklonjeno tevbom. Na taj način, to djelo kao da nije ni učinjeno, a dvije pokornosti su se sastale i ujedinile. A Allah o tome najbolje zna.

POKAJANJE SRCA JE POTPUNO

Među propisima tevbe je i sljedeće pitanje: Je li ispravno pokajanje griješnika koji nije u stanju počiniti grijeh zato što se između njega i grijeha ispriječilo nešto, pa je gotovo nemoguće da to učini? Naprimjer, pokajanje lažova, onoga koji potvori ili lažno posvjedoči nakon što mu odsijeku jezik, pokajanje bludnika s odsječenim spolnim organom, pokajanje kradljivca ili falsifikatora nakon odsijecanja ruke, ili pokajanje bilo koga kome bi provođenjem hadda (šerijatske kazne) bilo onemogućeno činjenje ranijeg grijeha, zbog nepostojanja motiva zbog kojih je ranije činio taj grijeh.

Očito je da je takvo pokajanje ispravno, moguće i realno. Takva osoba ima sve ključne preduvjete za pokajanje, a ono što ona može učiniti jest kajanje. U *Musnedu* se bilježi predaja koja seže do Poslanika, ﷺ *(merfu')*: "*Kajanje je tevba*".[2] Kajanje za učinjeni grijeh i ukor svoje duše zbog tog grijeha je, ustvari, tevba. Kako se može oduzeti pravo na pokajanje kad se neko žestoko kaje zbog grijeha i

---

[1] Buhari, 1.436, 2.220; Muslim, 123; Ahmed, 14.894.

[2] Ibn Madže, 4.252; Ahmed, 3.558, 4.004; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

zbog toga kori svoju dušu? Posebno ako tome još dodamo i plač, tugu i njegov strah i čvrstu namjeru i odluku da – kad bi bio sposoban i u mogućnosti učiniti grijeh – sigurno to ne bi učinio.

Zakonodavac je poistovijetio onoga koji je nemoćan učiniti dobro djelo, pod uvjetom da mu je ispravan nijjet, sa onim koji ga učini, kao što se kaže u hadisu: "*Kad se čovjek razboli ili otputuje, pišu mu se dobra djela koja je radio kad je bio zdrav i kod kuće*".[1] Ili hadis: "*U Medini ima ljudi koji su išli kud god ste i vi išli i bili u dolini u kojoj god ste i vi bili*". Ashabi rekoše: "A bili su u Medini?!" "*Bili su u Medini, opravdano su ostali*",[2] reče Poslanik.

Ima još takvih primjera u hadisima. Ako je tako, onda je preče da se onaj ko je onemogućen učiniti grijeh – a koji je čvrsto odlučio da ga, kad bi to mogao, ne bi počinio – poistovijeti sa onim koji dobrovoljno ostavlja grijeh.

TRAŽIMO HALAL OD ONOGA KOME SMO UČINILI NEPRAVDU

Među propisima tevbe je i sljedeće: Ako tevba u sebi obuhvata ljudski hakk, materijalno pravo ili tjelesno oštećenje osobe ili njegovog nasljednika, pokajnik je dužan to namiriti, bilo da vrati oduzeto pravo ili da, nakon priznanja grijeha, zatraži halal od onoga kome je uskratio to pravo, kao što Poslanik, ﷺ, kaže: "*Ko bude učinio nepravdu prema svome bratu u imetku ili časti, neka zato danas zatraži halal, prije nego što dođe dan kad ne bude ni dinara, ni dirhema, osim dobrih i loših djela*".[3]

Ako je nepravda nanesena uvredom časti, ogovaranjem ili potvorom, uvjetuje li se takvo pokajanje javnim priznanjem toga čina i traženjem halala ili je potrebno samo obavijestiti onoga kome je nanijeta nepravda da mu je ukaljana čast, ne kazujući na koji način, ili ne treba ništa od spomenutog? Ili je dovoljno da tevba bude samo između čovjeka i Allaha, a da se pri tome ne obavijesti onaj koji je potvoren ili ukaljan?

---

[1] Buhari, 2.996; Ebu Davud, 3.091; Ahmed, 19.180.
[2] Buhari, 2.839; Ebu Davud, 2.508; Ahmed, 11.598, 12.218.
[3] Buhari, 2.449, 6.534; Ahmed, 10.195.

O ovome pitanju postoje tri mišljenja. Postoje dvije predaje od Ahmeda o kazni za potvoru i o tome je li priznanje onome ko je potvoren i traženje halala od njega preduvjet valjanosti pokajanja onoga koji potvori drugu osobu ili nije. Ovome primjeru se može pridodati i primjer pokajanja osobe koja ogovara ili huli na druge osobe.

Poznato je da pravnici šafijskog, hanefijskog i malikijskog mezheba uvjetuju javno priznanje i traženje halala. Tako je zabilježeno u njihovim knjigama.

Oni koji to uvjetuju, svoju tvrdnju argumentiraju činjenicom da je grijeh vezan za ljudsko pravo, pa se ne eliminira drukčije osim da se zatraži halal i ako se on prihvati. Ima i onih koji ne smatraju da će se čovjek osloboditi tuđeg prava ako je to pravo nepoznato, nego uvjetuju obavještenje o kome se pravu radi. Ovo je potrebno onda ako onaj koji je dužan tuđe pravo zna njegovu vrijednost i mjeru. Zbog toga je neophodno da se onaj kome pripada pravo izvijesti o čemu se radi.

U prilog svojoj tvrdnji navode spomenuti hadis: *"Ko bude učinio nepravdu prema svome bratu u imetku ili časti, neka zato danas zatraži halal"*.[1]

Kažu: Ovaj grijeh se odnosi na dva prava – Božije pravo i ljudsko pravo. Pokajanje od ljudskog prava se postiže traženjem halala, a kajanje je radi onoga što je između griješnika i Allaha, radi Njegova prava.

Kažu: Zbog toga ubici nema pokajanja dok se zastupniku ubijenog ne omogući da traži smrtnu presudu, ili da, ako hoće, oprosti. Isti je slučaj sa tevbom (pokajanjem) drumskog razbojnika.

Prema drugome mišljenju, ne uvjetuje se javno priznanje povrede časti, potvore i ogovaranja, nego je dovoljno da pokajanje bude između čovjeka i Allaha, da ogovaranu i potvorenu osobu spomene osobinama koje su suprotne onima sa kojima ga je potvorio i ogovarao. Dovoljno je da svoje ogovaranje zamijeni pohvalom i spominjanjem lijepih osobina, a da potvore zamijeni spominjanjem njegove čednosti i krijeposti te da za njega čini istigfar onoliko dugo koliko ga je ogovarao.

Ovo je stav našeg učenjaka Ebul Abbasa ibn Tejmijje, Allah mu dušu učinio svijetlom.

---

[1] Buhari, 2.449, 6.534; Ahmed, 10.195.

Zagovornici ovoga mišljenja smatraju da je javno priznanje čista šteta, bez ikakve koristi. To priznanje će oštećenoj osobi samo povećati bol, patnju i nemir, koji nije osjećao prije nego što je to čuo. Možda to što čuje neće moći podnijeti, pa će mu naškoditi duhovno ili tjelesno, kao što reče pjesnik:

Uznemirava te ono što si čuo

A ono što nisi čuo, kao da nije ni rečeno.

Šerijat takvo nešto ne dozvoljava, a kamoli da to učini obaveznim ili naredi.

Kažu: Možda to priznanje bude razlog neprestanog neprijateljstva i rata između njega i onoga koji prizna i da prouzrokuje veće zlo od zla ogovaranja i potvore. Bilo bi to suprotno cilju šerijata, koji nalaže zbližavanje srca, samilost, saosjećanje i ljubav.

Kažu: Razlika između ovoga prava, s jedne strane, i materijalnih prava i tjelesnih povreda, s druge strane, ogleda se u dva mišljenja.

Prvo: Onaj kome se njegovo materijalno pravo vrati, može se time okoristiti, pa ga nije dozvoljeno od njega sakriti, nego mu se mora kao takvo vratiti, jer je čisto njegovo pravo. Potpuno suprotno tome je priznanje ogovaranja i potvore koje mu neće donijeti ništa osim štete i nemira. Povezati jedno sa drugim bi predstavljalo najlošiji primjer analogije.

Drugo: Ako ga upozna sa materijalnim pravom, to ga neće uznemiriti, naljutiti, ni probuditi neprijateljstvo, nego će ga možda i obradovati. Znatno je drukčija situacija ako ga upozna sa raznim oblicima potvore, ogovaranja i napada koji će mu cijeloga života, i dan i noć, cijepati čast. Potpuno je neispravno porediti jedno sa drugim. Ovo je ujedno, kao što se vidi, i ispravnije mišljenje. A Allah najbolje zna.



KAD PADNE S GRIJEHOM, UZDIGNE SE POKAJANJEM

Propis tevbe su i pitanja gubi li osoba nakon počinjenog grijeha deredžu (stepen) na kojoj je bila prije toga grijeha i može li se poslije pokajanja vratiti na raniji stepen? Tačan odgovor je da se jedni više nikad ne vrate na raniji stepen, drugi se vrate, a treći postignu i veći stepen i budu bolji nego što su bili prije grijeha.

To ovisi od stanja, ozbiljnosti, htijenja, opreznosti i obazrivosti u kojoj se nalazi pokajnik nakon tevbe. Ako je u tome čvršći nego što je bio prije učinjenog grijeha, vrati se na veći stepen od onoga na kome je bio i bude li isti, vrati se u isto stanje, a ako bude slabiji od toga, ne vrati se na raniji stepen nego padne sa njega.

Ovo će postati jasnije sa sljedećim primjerima:

Prvi: Bezbrižan čovjek putuje sigurnim putem, malo potrči, pa hoda, jednom se odmori, a drugi put odspava. Idući tako, naiđe pored prijatne hladovine, studene i pitke vode i cvjetne livade. Nefs ga pozove da siđe sa tog puta i spusti se na to mjesto te on to i učini. Međutim, tu ga zaskoči neprijatelj, zarobi ga, sveza i onemogući mu dalje putovanje. Vidjevši propast, on pomisli da mu je tu kraj, da će postati hrana divljih zvijeri i da nikad neće stići tamo gdje je krenuo. Obuzet najcrnjim mislima, iznad glave ugleda svog milostivog i moćnog oca. On ga oslobodi i kaza mu: "Drži se ti puta i čuvaj se ovoga neprijatelja koji te vreba na različitim dionicama puta. Znaj dobro da ti on ne može nauditi dok budeš oprezan i budan. Ako samo malo budeš nemaran, ponovo će te zarobiti. Ja ispred tebe odoh kući, a ti slijedi moj trag i idi za mnom".

Ako ovaj putnik bude razborit, priseban i pametan, povest će računa o svom putu više nego ranije i bit će oprezniji. Računat će na neprijatelja i za njega se dobro pripremiti. Njegovo drugo putovanje će biti jače i bolje od prvog, a dolazak do kuće brži. U slučaju da zanemari neprijatelja i vrati se u svoje prijašnje stanje, ne dodajući, niti oduzimajući na oprezu i pripravnost, bude izložen istoj prijetnji kao što je bio i ranije.

A ako put nastavi lijeno i nezainteresirano, razmišljajući o ljepoti predjela u kome je bio zarobljen, o ljepoti bašče, pitkoj vodi, debelom

hladu i mirnom srcu, bit će slabiji nego što je bio i neće se vratiti na mjesto na kome je ranije bio.

Drugi primjer: Zdrav i snažan čovjek se razboli te ga to prisili na dijetalnu hranu, pijenje lijekova i na nemješanje hrane. Time smanji štetne materije koje su umanjivale savršenstvo njegove snage i zdravlja. Zbog toga, nakon bolesti postane jači nego prije, kao što reče pjesnik:

Možda će tvoje korijenje lijepu završnicu donijeti,

A možda tijelo bolešću ozdravi.

Ako mu bolest oslabi snagu, ali mu se poslije nje vrati prijašnja snaga, i on se vrati u prijašnje stanje.

Ali, ako mu se vrati manje snage nego što je imao prije bolesti, i on se vrati u slabije stanje od onog u kome je bio.

Ova dva primjera su dovoljna onima koji o njima dobro razmisle.

Navodi se i primjer čovjeka koji je žurno izišao iz svoje kuće da bi klanjao namaz u prvom safu, ne obraćajući pažnju na ono što je na putu. Čovjek koji je išao iza njega ga uhvati za odjeću, povuče ga sebi i malo ga zaustavi da bi ga spriječio da stigne u prvi saf. Pred zaustavljenim su dvije mogućnosti:

Prva: Da se zabavi sa njim dok mu ne prođe namaz, a to nije stanje pokajnika.

Druga: Da ga povuče prema sebi i otrgne se od njega kako mu ne bi prošao namaz.

Nakon što se otrgne, ima tri moguće situacije:

Jedna: Da oštrim i brzim hodom nadoknadi potrošeno vrijeme ili da čak bude i brži.

Druga: Da nastavi brzinom kojom je i išao.

Treća: Da ga to zaustavljanje uspori i destabilizira pa da propusti vrijednost klanjanja u prvom safu i džemata i nagradu za klanjanje namaza u prvom vremenu. Potpuno isti slučaj je sa putnicima pokajnicima.

UPOREĐIVANJE VRIJEDNOSTI

Ovo će postati jasno razmatranjem plemenite dileme koja glasi: Je li bolji onaj koji nije griješio i koji je Allahu pokoran od onoga koji je griješio, pa se zato iskreno pokajao?

Postoji razilaženje o tome pitanju.

LJEPOTA SAČUVANOSTI OD GRIJEŠENJA

Jedna skupina učenih daje prednost onome koji nije griješio nad onim koji se iskreno pokajao zbog učinjenih grijeha. To dokazuju na sljedeći način:

Prvo: Najsavršenije i najbolje stvorenje je ono koje je Allahu najposlušnije. Poslušnija je osoba koja nije griješila, pa će, tako, biti i bolja.

Drugo: Dok je neposlušna osoba bila zauzeta činjenjem grijeha, za to vrijeme je poslušna osoba pretekla za nekoliko etapa prema gore. Zato je njen položaj veći od položaja griješne osobe. Jer, kad se takva osoba pokaje, nastavlja put da sustigne onu drugu, a ona osoba je već na drugome putu, pa kako će ga stići?! Oni su poput dvojice ljudi koji sudjeljuju u zaradi. Koliko god da zaradi jedan od njih, drugi zaradi isto toliko. Jedan od njih se odlučno prihvati posla i udvostruči svoju zaradu i na neko vrijeme prestane zarađivati, a drugi je vrijedno nastavio zarađivati. Potom se u onome prvom probudi takmičarski duh te pokuša nadoknaditi propuštenu zaradu. Međutim, uvjeri se da je njegov prijatelj za to vrijeme zaradio mnogo. Što god on zaradi, njegov prijatelj zaradi isto toliko, pa kako da mu bude jednak?!

Treće: Krajnji cilj pokajanja je brisanje grijeha i vraćanje na položaj onoga koji ih nije ni učinio, tako da njegov trud za vrijeme griješenja ne bude ni u njegovu korist, ali ni protiv njega. Gdje je takav trud u odnosu na trud onoga koji je mnogo stekao i zaradio?

Četvrto: Allaha, ﷻ, ljuti griješenje i suprotstavljanje Njegovim naredbama. U periodu griješenja je udio grješnika bila Allahova srdžba, a udio poslušnog je bilo Allahovo zadovoljstvo. A Allah je i dalje njime zadovoljan i nema sumnje da je ovaj bolji od onoga sa kojim je Allah prvo bio zadovoljan, pa ljut, pa opet zadovoljan. Neprekidano zadovoljstvo je bolje od zadovoljstva koje je narušeno ljutnjom.

Peto: Grijeh je poput ispijanja otrova. Pokajanje je protuotrov i lijek, a pokornost Allahu zdravlje i spas. Neprekidano zdravlje je bolje od narušenog zdravlja i pijenja otrova nakon kojeg je došao sebi. A možda posljedica toga bude šteta ili trajna bolest.

Šesto: U velikoj opasnosti je osoba koja je Allahu neposlušna. Ona se nalazi između smrti ispijanjem otrova. Druga mogućnost je – ako se spasi i preživi – gubljenje snage i slabost, a treća je oporavak i povratak ranijoj ili još većoj snazi.

Većina ljudi pripada prvim dvjema skupinama, dok je treća skupina vrlo rijetka. Osoba koja popije otrov je uvjerena u štetnost otrova i nada se ozdravljenju, a u potpuno različitoj poziciji je osoba koja ga nije konzumirala.

Sedmo: Poslušna osoba je svoj vrt opasala čvrstim zidinama. Neprijatelj kroz njih ne nalazi prolaz. Njegovi plodovi, cvjetovi, zelenilo i ljepota se neprestano povećavaju. Neposlušna osoba je ostavila pukotine i praznine u svom zidu, a samim tim i prolaz kradljivcima i neprijateljima. Ušli su i, malopomalo, polomili grane, razvalili zid, posjekli plodove, popalili dijelove vrta, zaustavili vodu i smanjili navodnjavanje. Kad će takav vrt biti vraćen u prvobitno stanje? Sve i da uspije popuniti pukotine, popraviti uništeno i obnoviti navodnjavanje, vrt će biti isti, slabiji ili bolji, ali neće biti kao vrt njegovog prijatelja, koji je neprestano blistao, bio lijep i postao još veći, plodniji i gušći.

Osmo: Neprijateljeve ambicije prema ovom griješniku su posljedica slabosti njegovoga znanja i odlučnosti. Zbog toga je nazvan neznalicom. Katade kaže: "Ashabi Allahovog Poslanika, ﷺ, jednoglasni su u tome da je svako griješenje prema Allahu neznanje".

Tako, Uzvišeni Allah kaže za Adema, عليه السلام:

﴿وَلَمْ نَجِدْ لَهُۥ عَزْمًا﴾

«I nije odlučan bio», (Taha, 115.). A za ostale ljude je rekao:

﴿فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ...﴾

«Ti izdrži kao što su izdržali odlučni poslanici...», (El-Ahkaf, 35).

Osoba koja posjeduje snažnu odlučnost, potpuno znanje i jako vjerovanje (iman), nije predmet neprijateljeve pohlepe i bolja je kao takva.

Deveto: Grijeh nužno mora ostaviti ružan trag, bilo da se radi o potpunoj propasti ili, pak, samo o velikom gubitku, nakon čega dolazi ili oprost i ulazak u Džennet, ili opadanje stepenâ (deredža) ili slabljenje svjetiljke vjerovanja. Sav napor pokajnika je u uklanjanju i čišćenju tih tragova, a napor Allahu poslušne osobe je u povećanju i podizanju stepena.

Noćni namaz je samo za Poslanika, ﷺ, bio nafila, jer je on radio djela podižući svoje stepene, a svi ostali muslimani rade djela da bi se očistili od grijeha. Gdje je ovo u odnosu na to?!

Deseto: Putuje sa svim svojim djelima ko je Allahu okrenut i poslušan. Sa povećanjem pokornosti i dobra, povećava se i njegova vrijednost i količina dobrih djela. Takva osoba je poput putnika koji na jednom putovanju zaradi deseterostruko više od uloženog, pa tu zaradu i glavnicu na drugom putovanju uveća za deset puta, pa tu zaradu za toliko poveća na trećem putovanju. Zatim mu putovanje omrzne, ulijeni se i, na kraju, ne otputuje. Tako propusti priliku da ovim putovanjem zaradi koliko je zaradio na tri ranija putovanja, možda i više. U tom smislu su i Džunejdove riječi: "Kad bi iskrena osoba napredovala prema Allahu hiljadu godina, a zatim se samo za jedan tren od Njeg okrenula, propušteno bi joj bilo veće od stečenog". U tome samo jednom trenutku okretanja od Allaha, propustila bi priliku sticanja svih tih dobrih djela. Ako je to stanje osobe koja se samo natren okrenula od Allaha, kakvo li je tek stanje neposlušne i grješne osobe?! Samo ovaj aspekt je dovoljan kao dokaz.



I POKAJANJE, TAKOĐER, IMA SVOJU LJEPOTU

Druga skupina učenih daje prednost pokajniku, uprkos priznanju da prva osoba ima veći broj dobrih djela. Svoj stav temelje na sljedećim argumentima:

Prvo: Robovanje Allahu putem pokajanja. Njemu je najdraže i najplemenitije robovanje. On zaista voli one koji Mu se pokaju. Da Mu pokajanje nije bilo najdraže, ne bi grijehom iskušao Svoje najodabranije stvorenje. Zbog Svoje ljubavi prema pokajanju, On Svoje voljeno stvorenje iskuša grijehom, koji ga obaveže pokajanjem i učini ga Njemu još dražim. Allah, ﷻ, ima posebnu ljubav prema pokajnicima. To pojašnjava sljedeće.

Drugo: Pokajanje kod Slavljenog Allaha ima položaj koji ne pripada nijednoj drugoj pokornosti. Zato se Slavljeni neizmjerno obraduje kad Mu se pokaje Njegov rob. Poslanik, ﷺ, poredi tu radost sa radošću očajnog čovjeka koji u pustinji pronađe izgubljenu devu sa hranom i vodom nakon što je izgubio nadu u život. Takva radost, u poređenju sa svim ostalim pokornostima, može se pronaći samo kod pokajanja. Poznato je da ova radost ostavlja ogroman trag na stanje pokajnika i na stanje njegovoga srca. Obuzetost tom srećom je neopisiva. To je tajna Allahovog određenja (kadera) da ljudi čine grijehe. Pokajanjem se stiče stepen ljubavi i postaje Allahu draga osoba. Allah zaista voli one koji Mu se kaju i voli iskušanoga čovjeka koji se mnogo kaje. Ovo pojašnjava sljedeće.

Treće: Robovanje Allahu putem pokajanja ima u sebi poniznosti, skrušenosti, umiljavanja i predanosti Allahu, a to je Njemu mnogo draže od vidljivih djela, koja su, možda, količinski veća od robovanja pokajanja. Poniznost i pokornost su duh, srž i bit robovanja. To pojašnjava sljedeće.

Četvrto: Pokornost i poniznost pokajnika je potpunija od poniznosti osobe koja nije griješila. Pokajnik je osobi koja nije griješila jednak u poniznosti potrebe, jednak je u robovanju i ljubavi, a odlikuje se slomljenošću srca grijehom. Allah je najbliži Svome robu kad je on ponizan i slomljenog srca. Zbog toga je: "*Čovjek najbliži Allahu*

dok je na sedždi".[1] Jer, to je položaj poniznosti i pokornosti pred Allahom.

Razmisli dobro o Poslanikovim, ﷺ, riječima prenijetim od Uzvišenog Gospodara: "*Allah će na Sudnjem danu reći: 'Čovječe, tražio sam da Me nahraniš, a ti Me nisi nahranio'. ' Gospodaru, kako ću Te nahraniti kad si Ti Gospodar svih svjetova?' 'Taj i taj Moj rob je tražio da ga nahraniš, a ti ga nisi nahranio. Da si ga nahranio, našao bi to kod Mene'. 'Čovječe, tražio sam da Me napojiš, a ti Me nisi napojio'. Gospodaru, kako ću Te napojiti kad si ti Gospodar svjetova?' Taj i taj Moj rob je tražio da ga napojiš, a ti ga nisi napojio. Da si ga napojio, našao bi to kod Mene'. 'Sine Ademov, razbolio sam se, a ti Me nisi obišao'. 'Gospodaru, kako ću Te obići kad si Ti Gospodar svih svjetova?' 'Taj i taj Moj rob se razbolio, a ti ga nisi obišao. Da si ga obišao, našao bi Me kod njega*".[2]

Za obilazak bolesnog je rekao: "*Našao bi Me kod njega*", a za dobro djelo napajanja i davanja hrane drugoj osobi je rekao: *"Našao bi to kod Mene"*. Allah, ﷻ, pravi razliku između toga dvoga. Bolesna osoba je slomljenoga srca. Bolest će slomiti svaku osobu, ma ko ona bila. Allah bude sa vjernikom čije je srce slomila bolest.

Ta slomljenost u srcu svake od triju osoba: onoga kome je učinjena nepravda, putnika i postača je, Allah najbolje zna, tajna Allahovoga primanja njihove molbe (dove). Nostalgija i nemir putnika i postača slamaju i na mjeru svode žestinu životinjskoga nagona u čovjeku.

Peto: Grijeh može biti čovjeku korisniji od mnogih dobrih djela ako poslije njega uslijedi pokajanje. Prvi muslimani su na to mislili kad su rekli: "Čovjek počini grijeh sa kojim uđe u Džennet i uradi dobro djelo sa kojim uđe u vatru". Upitali su ih: "A kako to?" Rekoše: "Uradi grijeh koji mu je stalno pred očima i koga se prisjeća dok stoji, sjedi i hoda. To bude razlog njegove potištenosti, pa učinu tevbu, zatraži oprost i zato se kaje. Drugi uradi dobro djelo koje mu je stalno pred očima dok stoji, sjedi i hoda. Kad god se prisjeti toga dobrog djela, ono u njemu potakne oduševljenje samim sobom i oholost te to bude razlog njegove propasti. Tako grijeh bude uzrok pokornosti, dobrih djela i reakcija srca, poput straha, stida i poniznog

---

[1] Muslim, 482; Nesai, 1.137; Ebu Davud, 875; Ahmed, 9.165.

[2] Muslim, 2.569; Ahmed, 8.989.

stajanja spuštene glave pred Allahom, plača, kajanja i dugoga moljenja za oprost.

Svi ovi tragovi i posljedice su korisniji čovjeku od pokornosti koja postane razlog da se čovjek osili, oholi i sa prezirom gleda na druge ljude. Nema sumnje da je ovaj griješnik Allahu draži i bliži spasu od osobe koja je oduševljena svojom pokornošću, koja se zbog toga osili i to prigovara i Allahu i ljudima. Ma šta ta osoba govorila, Allah dobro zna šta je u srcu onoga koji mrzi i koji je spreman na otvoreno neprijateljstvo prema svakome ko ga ne veliča, uzdiže i poštuje. A da dobro prekontrolira svoje srce, sigurno bi taj osjećaj našao skriven u svome srcu. Zato ga vidiš da kori i istražuje mahane onih koji ga ne veličaju, a potom sve to, upakirano u navodnu odanost prema Allahu i srdžbe Njega radi, iznosi pred druge ljude.

Kad bi osoba koja Ga veliča, poštuje i koja mu se pokorava učinila dvostruko više grijeha od onoga prvog, koji to ne čini, za nju bi našao nade i mnoga opravdanja. Pred njim bi zatvorio i svoje oči i uši i sačuvao bi ga i od svoga jezika i srca, govoreći: "Samo su vjerovjesnici sačuvani od grijeha". Možda takav misli da će grijesi onome što njega uvažava biti oprošteni radi njegovog uvažavanja, poštivanja i u počasti prema njemu.

Ukoliko Allah takvoj osobi želi dobro, dopusti da učini grijeh i njime ga slomi, ukaže mu koliko vrijedi i Svoje robove sačuva njegovog zla. Time ga učini poniženim, oslobodi bolesti zadivljenosti samim sobom, oholosti i prigovaranja da bi se izliječio od teške bolesti. Kao što je rečeno u kazivanju o grijehu radi kojeg je Adem, عليه السلام, izišao iz Dženneta:

Ademe, ne boj se čaše gorčine grijeha koja je bila uzrok tvoje trezvenosti. Pomoću nje je iz tebe izvađena bolest sa kojom ne bi mogao biti pokraj nas i njome si odjeven odjećom robovanja.

Ademe, grijehom sam te iskušao zato što volim da se Moja dobrota, dobročinstvo i počasti vide na onome koji prema Meni pogriješi.

"*Kad ne biste griješili, Allah bi vas zamijenio narodom koji griješi, pa bi oni tražili oprosta i bilo bi im oprošteno*".[1]

---

[1] Muslim, 2.749; Tirmizi, 2.526; Ahmed, 8.021.

Ademe, kad bih tebe i tvoje sinove učinio bezgriješnim, kome bih bio Milostiv? Koga bih obasuo Svojim oprostom i pokajanjem, a Ja sam milostiv i mnogo praštam.

Ademe, ne boj se mojih riječi tebi: Izlazi iz njega (Dženneta) jer sam ga za tebe stvorio. Spusti se u svijet borbe (mudžahede), posij klicu bogobojaznosti i zalij je svojim suzama. A kad biljka izbaci svoj izdanak, pa se on učvrsti i ojača i ispravi se na svojoj stabljici, dođi i uberi je.

Ademe, izveo sam te iz Dženneta samo zato da Mi se moliš da te ponovo u njega uzdignem (uvedem). Iz njeg te nisam izveo da bih ti ga zabranio. Iz njeg sam te izveo da bi Mi se vratio.

Ademe, grijeh kojim si kod Nas ponižen Nama je draži od pokornosti koju ćeš Nam ukazivati i prigovarati.

Ademe, jecaj griješnika je Nama draži od tesbiha uobraženog.

"*Sine Ademov, dok Me budeš molio i Mome oprostu se nadao, Ja ću ti oprostiti šta god učinio, ne obazirući se na to. Sine Ademov, kad bi tvoji grijesi napunili nebesa, pa od Mene za njih oprost zatražio, Ja bih ti opet oprostio. Sine Ademov, kad bi Me sreo sa grijesima velikim poput Zemlje, ne pripisujući Mi saučesnika, Ja bih te tolikim oprostom obasuo*".[1]

Spominje se kako je neki pobožan čovjek molio Allaha za vrijeme obilaska oko Kabe da ga sačuva od griješenja. Potom je zaspao i začuo glas koji ga doziva: "Ti Me moliš za bezgriješnost, a i svi Moji robovi Me mole da ih sačuvam grijeha. Ako ih sačuvam, kome ću, onda, podariti blagodati, milost i oprost? Kome ću pokajanje primiti? Gdje je tu Moja plemenitost, oprost i dobrota?", i tome slične riječi.

Sine Ademov, povjerovao si u Mene i ni u čemu Mi nisi drugoga ravnim učinio. Mene hvale meleki Prijestolja (Arša) i oni oko njega, i za tebe traže oprost dok ležiš u svojoj postelji.

Od Ebu Zerra se prenosi sljedeći hadisi kudsiji: "*Moji robovi, vi noću i danju griješite, a Ja sve grijehe opraštam. Bez obzira na sve, oprostit ću svakome ko bude znao da Ja imam moć praštanja*".[2]

---

[1] Hadis bilježe Tirmizi od Enesa, 3.540, i kaže da je hasan li gajrihi; Ahmed od Ebu Zerra, ﷺ, 5/167; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[2] Muslim, 2.577; Tirmizi, 2.495; Ibn Madže, 4.257, Ahmed, 20.860.

U tom smislu Uzvišeni je rekao:

﴿قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾

«Reci: 'O robovi Moji koji ste se prema sebi ogriješili, ne gubite nadu u Allahovu milost! Allah će, sigurno, sve grijehe oprostiti; On, doista, mnogo prašta i On je milostiv», (Ez-Zumer, 53.).

Moj robe, ne malaksaj! Tvoje je da uputiš dovu, a Moje je da uslišam. Na tebi je da tražiš oprosta, a na Meni da oprostim. Tvoja je dužnost da se pokaješ, a Moja da grijehe zamijenim dobrim djelima. Ovo pojašnjava sljedeće.

Šesto: Riječi Uzvišenog Allaha:

﴿إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُوْلَئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا﴾

«Ali onima koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine, Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti, a Allah prašta i samilostan je», (El-Furkan, 70.).

Ovo je najveća radosna vijest kojom su obradovani pokajnici, ako njihovo pokajanje bude popraćeno vjerovanjem i dobrim djelom. To je suština pokajanja. Ibn Abbas, kaže: "Nikad nisam vidio Poslanika radosnijeg kao kad je objavljen ovaj ajet i ajet:

﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ﴾

«Mi ćemo ti dati sigurnu pobjedu da bi ti Allah ranije i kasnije krivice oprostio», (El-Feth, 1.-2.)".[1]

Postoje dva mišljenja o načinu promjene loših djela u dobra, kao i o tome hoće li ta promjena biti na ovom ili na onom svijetu:

O načinu promjene, Ibn Abbas i drugi smatraju da je riječ o tome da se loša djela zamijene dobrim djelima koja su suprotna učinjenima. Tako bi im višeboštvo bilo zamijenjeno imanom, blud čednošću i krijepošću, laž iskrenošću i prevara pouzdanošću.

Po ovom mišljenju, značenje ajeta bi bilo sljedeće: Njihova ružna svojstva i loša djela smo zamijenili lijepim svojstvima i dobrim

[1] Buhari, 5.012, 4.833, 4.177; Tirmizi, 3.262; Ahmed, 209.

djelima. Kao kad bolesniku bolest bude zamijenjena zdravljem i iskušenje spasom.

Seid ibnul Musejjib i drugi tabiini drže da će im Allah, ﷻ, na Sudnjem danu loša djela zamijeniti dobrima i da će im, umjesto svakog lošeg djela, dati dobro djelo.

Svoj stav temelje na predaji koju bilježi Tirmizija u svome *El-Džami'u*: "Pričao nam je El-Husejn ibn Hurejs da je Veki'a rekao: 'Pričao nam je El-'Eameš, ovaj od El-Me'arura ibn Suvejda, a on od Ebu Zerra da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: *'Znam čovjeka koji će zadnji izići iz vatre. Na Sudnjem danu će dovesti čovjeka za kojeg će biti rečeno: 'Pokažite mu njegove male grijehe'. A njegovi veliki grijesi će biti sakriveni. Potom će mu se reći: 'Toga i toga dana si uradio to i to'. On će to potvrditi i neće negirati, strahujući od svojih velikih grijeha. Zatim će se reći: 'Stavite mu umjesto svakog lošeg djela dobro djelo'. On će reći: 'Imam ja grijeha koje ne vidjeh ovdje'.* Ebu Zerr, ؓ, kaže: 'Vidio sam Allahovog Poslanika, ﷺ, kako se smiješi tako da su mu se kutnjaci ukazali'".[1]

Ovaj hadis je vjerodostojan (sahih). Međutim, sporno je dokazivanje ovoga mišljenja ovim hadisom. Ovaj čovjek je za svoje grijehe kažnjen vatrom. Potom je izveden iz nje i Allah mu je, kao milostinju (sadaku) umjesto svakoga grijeha udijelio dobro djelo. To ne znači da su mu ti grijesi zamijenjeni dobrim djelima. Da je tako, on, kao ni pokajnik, ne bi za njih bio kažnjen. Ovdje govorimo o pokajniku kojem zamjena loših djela dobrim poveća njegova dobra djela. Gdje je ono što u ovome hadisu ukazuje na to? Ljudi su ovaj hadis prihvatili kao komentar ranijeg ajeta i uzeli su ga kao argument ovoga mišljenja, a tebi je sada poznato na šta se hadis odnosi. Prvi muslimani su bili precizni i pronicali u značenja. Tu preciznost razumijevanja nisu dokučili mnogi muslimani koji su živjeli poslije njih.

Argumentiranje ovim hadisom je ispravno, ali tek poslije utemeljenja pravila. Ako se zna to pravilo, saznat će se ispravnost i preciznost utemeljenja ovoga mišljenja na osnovu ovoga hadisa. Pravilo je sljedeće: Mora postojati trag grijeha. On se ponekad može ukloniti pokajanjem, nekad dobrim djelima koja brišu loša, nekad iskušenjima, a ponekad se mora ući u vatru da bi se taj trag očistio. Ako je taj trag toliko jak da ga ne mogu izbrisati ranija djela, onda je ulazak u vatru neminovan, jer u Džennetu neće biti ni najmanje nečistoće.

[1] Muslim, 190; Tirmizi, 2.596; Ahmed, 20.885.

U vatru će ući samo onaj koji se nije očistio ni na koji drugi način. Ako na njemu ostane prljavštine grijeha, vatra će čistotu njegovog vjerovanja imana odvojiti od prljavštine grijeha. Tek tada će biti podoban za Džennet. Kad smo to spoznali, znamo da se posljedica grijeha i njegov trag ponekad mogu izbrisati iskrenim pokajanjem, što je najjači način uklanjanja toga traga. Ponekad se to može pobrisati tako što će dobiti ono što je zaslužio i očistiti se u vatri. Nakon što vatra očisti trag prljavštine i nečistoće, umjesto svakoga lošeg djela se stavi dobro djelo.

Ako se trag nečistoće i prljavštine grijeha očisti iskrenim pokajanjem, tada je preče da se loša djela zamijene dobrim, jer pokajanje bolje ukloni trag prljavštine i nečistoće od vatre, a i Allahu je to draže.

Osnova za to je da se taj trag briše pokajanjem, a brisanje vatrom je samo alternativa pokajanju. Dakle, preče je da se ta zamjena dogodi radi tevbe nego nakon ulaska u vatru. To pojašnjava sljedeće.

Sedmo: Pokajnik svojim kajanjem za grijeh svako loše djelo zamijeni dobrim, jer je to kajanje, ustvari, pokajanje za taj grijeh. Samo kajanje je, ustvari, pokajanje, a pokajanje od svakog grijeha je dobro djelo. Na taj način, svaki grijeh biva uklonjen pokajanjem koje dođe na njegovo mjesto, a pokajanje je, samo po sebi, dobro djelo. Posmatrajući to na takav način, na mjesto svakog lošeg djela dođe dobro djelo. Ovo objašnjenje je jedno od najboljih.

Ovo dobro djelo (pokajanje) može biti iste, slabije ili veće snage od lošeg djela. To ovisi od iskrenosti pokajanja, samog pokajnika i djela srca kojima je tevba popraćena i čija korist nadmašuje štetnost toga grijeha. Upravo u ovome je tajna i ljepota pitanja pokajanja. To pojašnjava sljedeće.

Osmo: Grijeh osobe koja je spoznala Allaha i Njegovu veličinu može biti razlog mnogih dobrih djela, koja su veća od samoga grijeha, i donijeti veću korist, što je Allahu draže nego da je sačuvan od toga grijeha, kao poniznost, potištenost, strahopoštovanje, povratak i kajanje. I činjenje dobrog djela ili više njih iz prkosa šejtanu, mogu biti razlog da šejtan kaže: Kamo puste sreće da ga nisam nagovorio na ono na šta sam ga nagovorio. Šejtanovo kajanje zbog nagovaranja takve osobe na grijeh je ravno kajanju osobe koja je počinila grijeh.

Međutim, ogromna je razlika između ta dva kajanja. Allah, ﷻ, voli da se čovjek suprotstavlja svome neprijatelju šejtanu i da ga ljuti. Ranije smo spominjali kako je tajna pokajanja upravo u takvoj vrsti

robovanja. Čovjek se svome neprijatelju šejtanu suprotstavlja pokajanjem i nadoknadom dobrih djela. Postizanje tevbom onoga što Allah voli i dobra djela koja je prate čini da se na mjesto jednog lošeg djela postavi ne samo jedno nego više dobrih djela. Razmislimo o Allahovim riječima:

﴿...يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ...﴾

«...Allah će njihova hrđava djela u dobra promijeniti...», (El-Furkan, 70.).

Nije rekao da će na mjesto jednog lošeg djela staviti po jedno dobro djelo. Dozvoljeno je jedno loše djelo zamijeni sa nekoliko dobrih djela, shodno stanju pokajnika.

A što se tiče prethodnog hadisa, osobi koja je kažnjena za svoje grijehe nisu loša djela zamijenjena dobrim na ovome svijetu zbog iskrene tevbe i djela kojima je tevba popraćena. On nije postigao ono zbog čega bi mu svaki pojedinačan grijeh bio zamijenjen sa više dobrih dijela. Zbog toga mu je na mjesto svakoga grijeha pojedinačno stavljeno samo po jedno dobro djelo. Poslanik, ﷺ, prešutio je velike grijehe te osobe. Kad se očekivalo da o njima nešto kaže, on se samo nasmijao. Nije objasnio šta će Allah sa njima uraditi. Rekao je kako će On svaki mal: grijeh zamijeniti dobrim djelom. Međutim, hadis na lijep način ukazuje da izmjena obuhvata velike i male grijehe. To se razumije iz sljedećeg:

Prvo: Riječi: "*Sakrijte od njega njegove velike grijehe*", pokazatelj su kako se on prilikom zamjene malih grijeha prisjeti i onih velikih, pa poželi i njih zamijeniti da bi povećao broj svojih dobrih djela. Zamjena velikih grijeha za dobra djela mu bude značajnija od zamjene malih grijeha. Ta zamjena ga više ushiti i više obraduje.

Drugo: Poslanik, ﷺ, nasmijao se kad mu je to spomenuto. Ovaj smijeh ukazuje na čuđenje dobročinstvu koje se griješniku ukaže. Ukazuje na čovjekovu spremnost priznanja grijeha o kome nije zatraženo priznanje. Čak nije o njemu ni upitan. Samo su mu pokazani mali grijesi. Neka je slavljen Gospodar svih svjetova, Najdarežljiviji, Najplemenitiji, Dobročinitelj Blagi, Onaj Koji Svoju ljubav prema Svojim robovima šalje svim putevima i vrstama dobročinstva prema njima! Nema drugog Boga osim Njega, Milosnog, Svemilosnog!

SVEOBUHVATNA PLATFORMA (OSNOVA)

Mnogi ljudi definiraju pokajanje kao čvrstu odluku nevraćanja grijehu, trenutni prestanak činjenja grijeha, kajanje za ono što je bilo i, ako se radi o povredi ljudskog prava mora postojati i četvrto, a to je traženje oprosta.

To što oni spominju samo su neka značenja pokajanja ili su, tačnije rečeno, uvjeti pokajanja. Pokajanje u Allahovom i Poslanikovom govoru obuhvata spomenuto, ali jednako obuhvata i čvrstu odlučnost u činjenju i pridržavanju svega što je naređeno. Obuhvata ljutnju i prekid odnosa sa svakim ko izostavlja naredbe. Dobro djelo, kojim je u ajetu iz sure El-Furkan uvjetovano pokajanje, suprotnost je lošem djelu koje je počinio. Ne može se biti pokajnik samo prestankom, odlučnošću i kajanjem. Mora postojati čvrsta odluka za rad i postupanje po naređenom. To je suština pokajanja. Ono je sveobuhvatni naziv za ta oba značenja. Međutim, ako se uz pokajanje spominje i izvršavanje i činjenje naređenog, onda to upućuje na ono što oni navode[1].

Ako se spominje samo pokajanje, tada u sebi sadrži oba značenja (i navedeno u fusnoti i izvršavanje naređenog). Isti slučaj je sa pojmom bogobojaznosti (takva) koji, ako se sam spominje, znači postupanje po naređenom, a ostavljanje zabranjenog. Ukoliko se, pak, uz njega spominje i naredba za izvršavanje naređenog, tada znači prestanak činjenja onoga što je zabranjeno. Samo značenje ovoga pojma je mnogo šire.

Bogobojaznost znači i da na putu prema Allahu i Ahiretu treba uzeti sve što je Allah dao čovjeku – zdravlje, imetak, porod, dan, noć i tome slično kao preventivnu zaštitu od onoga što čovjek ne voli i čega se boji. Cijeli put je, uistinu, prepun prepreka, a neprijatelji – duša koja hoće grijeh, strast i šejtan – mame i privlače sebi. Pokušavaju zaustaviti čovjeka, vratiti ga nazad ili ga potpuno uništiti. Moguće je da Allah sa svim spomenutim iskuša čovjeka, ali mu i dadne ono čime se može sačuvati, spasiti i uspjeti. Nasuprot svakom

[1] Odluku da se neće vratiti grijehu, trenutno napuštanje grijeha i kajanje.

iskušenju, postavi mu prelijepu blagodat. Propast nastane kad čovjek te blagodati postavi na mjesta koja nisu za njih predviđena. Tako bude kad se postupi po neznanju, slijedi strast, kad nadvladaju životinjski nagoni, kad se iziđe iz okvira Allahovih znakova (ajeta) i kad se – umjesto Allaha – šejtan uzme za zaštitnika.

Suština pokajanja je u povratku Allahu činjenjem onoga što On voli, a ostavljanjem onoga što On prezire. To je povratak od onoga što je prezreno onome što je drago. Jedan dio značenja pokajanja je povratak onome što je drago, a drugi dio je vraćanje od onoga što je prezreno. Zato je Uzvišeni Allah općenitost uspjeha povezao sa činjenjem naredbi i ostavljanjem zabrana i rekao:

﴿وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾

«I svi se Allahu pokajte, o vjernici, da biste postigli ono što želite» (En-Nur, 31.).

Spašena je svaka osoba koja se pokaje. Spašen će biti samo onaj koji uradi ono što je naređeno, a ostavi ono što je zabranjeno. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَن لَّمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾

«A oni koji se ne pokaju – sami sebi čine nepravdu» (El-Hudžurat, 11.).

Osoba koja ostavlja naredbu je nepravedna (zalim), a nepravedna je i osoba koja radi ono što je zabranjeno. Osobina nepravednosti (zuluma) može se otkloniti samo pokajanjem koje podrazumijeva oba značenja. Imaju dvije skupine ljudi: pokajnici i oni koji sami sebi nepravdu čine. Treća ne postoji! Pokajnici su:

﴿الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللَّهِ﴾

«Oni koji se Njemu klanjaju, i Njega hvale, i poste, i molitvu obavljaju, i traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćaju i koji se Allahovih propisa pridržavaju» (Et-Tevba, 112.).

I čuvanje da se ne prekorače Allahove granice je jedan dio značenja pokajanja. Pokajanje obuhvata sva ova značenja, a naziv pokajnik je nastao zbog povratka od onoga što je Allah zabranio,

Njegovoj naredbi, iz neposlušnosti u poslušnost prema Njemu, zbog povratka Zaštitniku, Voljenom, Allahu. I zbog spasa svoje duše od njenoga neprijatelja. Neprijatelj želi dušu unesrećiti. Sebi je privlači užetom životinjske glupavosti, neukosti i strasti. A čovjekov zaštitnik Allah ga želi usrećiti i postati mu drag svime što mu je potčinio i što mu daje. Sebi ga privlači blagodatima koje je nemoguće pobrojati. Najveće blagodati su Allahova znamenja u čovjeku i kosmosu, Alahove nepromjenjive zakonitosti i uputa i jasni dokazi koje je Allah objavio Svojim vjerovjesnicima:

﴿قَدْ جَآءَكُم بَصَآئِرُ مِن رَّبِّكُمْ فَمَنْ أَبْصَرَ فَلِنَفْسِهِۦ وَمَنْ عَمِيَ فَعَلَيْهَا وَمَآ أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ﴾

«Od Gospodara vašeg dolaze vam dokazi, pa onaj ko ih usvaja – u svoju korist to čini, a onaj ko je slijep – na svoju štetu je slijep, a ja nisam vaš čuvar» (El-En'am, 104.).

Dakle, pokajanje je suština islama. Cijeli islam kao vjera se nalazi u značenju pokajanja. Zato pokajnik zaslužuje da bude Allahov miljenik. Allah, doista, voli one koji se često kaju i često čiste. Allah voli one koji rade ono što je On naredio, a ostavljaju ono što je zabranio.

Pokajanje je povratak od onih djela koje Allah ne voli da se i javno i tajno rade na ona djela koja Allah voli da se i javno i tajno rade. Pojam pokajanja obuhvata pokornost (islam), vjerovanje (iman) i dobročinstvo (ihsan). Odnosi se na sve položaje. Upravo je zato pokajanje cilj svakog vjernika, njegov početak i kraj. Ranije smo spominjali da je to cilj postanka stvorenja. Naredba i vjerovanje u Jednog Allaha (tevhid) je najveći dio na kome je sagrađen taj cilj.

Većini ljudi nisu poznati značaj i suština pokajanja, a kamoli da se realiziraju znanjem, djelom i stanjem (hal). Allah, ﷻ, Svoju ljubav će ukazati pokajnicima samo zato što su kod Njega odabrani.

Da pokajanje nije sveobuhvatni naziv za islamsko učenje i suštinu vjerovanja imana, Gospodar mu se ne bi toliko radovao. Sve što ljudi govore o položajima i stanjima su samo detalji tevbe i njene posljedice.

PRVO NAPUŠTAMO NEISTINU, PA SE TEK ONDA VRAĆAMO ISTINI

Postoje dvije vrste traženja oprosta (istigfara). Samostalno, i uz pokajanje. El-Istigfar je samostalno spomenut u riječima Nuha, عليه السلام, upućenim njegovom narodu:

﴿...اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ إِنَّهُ كَانَ غَفَّارًا يُرْسِلِ السَّمَاءَ عَلَيْكُم مِّدْرَارًا﴾

«...Tražite od Gospodara svoga oprost jer On, doista, mnogo prašta. On će vam kišu obilnu slati» (Nuh, 10.-11.). Ili u Salihovim, عليه السلام, riječima:

﴿لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

«Zašto od Allaha ne tražite oprost, da bi vam se ukazala milost» (El-Ahkaf, 46.). Kao i u riječima Uzvišenog Allaha:

﴿وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ﴾

«Allah, uistinu, prašta i samilostan je» (El-Bekara, 199.). I u riječima:

﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾

«Allah ih nije kaznio, jer si ti među njima bio; i Allah ih neće kazniti sve dok neki od njih mole da im se oprosti» (El-Enfal, 33.).

Traženje oprosta se spominje zajedno sa pojmom pokajanja tevbe u riječima Uzvišenog:

﴿اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ﴾

«Od Gospodara svoga oprosta tražite i pokajte se, a On će vam dati da do smrtnoga časa lijepo proživite i svakom čestitom dat će zasluženu nagradu» (Hud, 3.).

I u Hudovim, عليه السلام, riječima upućenim svome narodu:

﴿هُوَ أَنشَأَكُم مِّنَ الْأَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا فَاسْتَغْفِرُوهُ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي قَرِيبٌ مُّجِيبٌ﴾

«On vas od Zemlje stvara i daje vam da živite na njoj! Zato ga molite da vam oprosti, i pokajte Mu se, jer Gospodar moj je, zaista, blizu i odaziva se» (Hud, 61.).

I u Šuajbovim, عليه السلام, riječima:

﴿وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ إِنَّ رَبِّي رَحِيمٌ وَدُودٌ﴾

«I tražite oprost od Gospodara svoga, i onda Mu se pokajte! – Gospodar moj je, uistinu, samilostan i pun ljubavi» (Hud, 90.).

Ukoliko se pojam traženja oprosta (istigfar) spomene samostalno, on ima značenje kao i pokajanje. To je pokajanje koje u sebi sadrži traženje oprosta od Allaha. Njime se brišu grijesi, uklanja trag grijeha i zaštita od njegovoga zla, a ne – kao što misle pojedini ljudi – da se pokajanjem prekriju grijesi. Allah onima kojima oprosti, ali i onima kojima ne oprosti, sakrije grijehe od očiju ljudi. Međutim, sakrivanje grijeha je neminovnost traženja oprosta ili njegov sastavni dio. Pokajanje ukazuje na sakrivanje grijeha na takav način da ga sadrži direktno ili kao njegovu nužnu posljedicu.

Suština traženja oprosta je čuvanje od loše posljedice grijeha. Arapska riječ *migfer* označava ono što štiti glavu od neprijatnosti. Sakrivanje neminovno upućuje na ovo značenje. Da nije tako, turban, kapa i tome slično se, iako sakrivaju glavu, ne bi nazivali migferom. Pojam *migfer* u sebi mora imati značenje zaštite. Traženje oprosta (istigfar) sprječava kažnjavanje za učinjeni grijeh. Ovo razumijevamo iz ajeta:

﴿...وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾

«...Allah ih neće kazniti sve dok neki od njih mole da im se oprosti» (El-Enfal, 33.).

Allah zaista neće kazniti osobu koja traži oprost. Ni u kom slučaju se ne može nazvati istigfarom traženje oprosta za grijeh na kome se ustrajava. Time se neće spriječiti kažnjavanje. Traženje oprosta obuhvata pokajanje, baš kao što i pokajanje obuhvata traženje oprosta. Jedno podrazumijeva drugo ukoliko se svaki od ta dva pojma spomene odvojen od drugog.

I pored toga, ne smeta da traženje oprosta bude i u značenju traženja prikrivanja i zaštite, da opasne mahane i štetni nedostaci budu sakriveni od očiju ljudi. Najveći nedostatak i čovjekova manjkavost jest njegovo neznanje i nepravda prema samome sebi.

Neprijatelj vuče čovjeka za povodac neznanja i nepravde prema onome što će ga upropastiti i oboriti. Neznanje i nepravda se mogu sakriti budnošću i jakom željom da svome Gospodaru dođe oplemenjen znanjem, pravdom i dobročinstvom.

Svaki nemar prema ljudskoj časti, u koju je Allah udahnuo dio Svoga ruha, budi ono životinjsko u čovjeku, snaži neznanje, nepravednost i sramoti ga; svaka briga o ljudskosti i njeno hranjenje sa razmišljanjem o Allahovim zakonitostima i znamenjima u čovjeku i svemiru, svako proučavanje naučnih istina sa kojima su poslani vjerovjesnici, i sa uzrokom Allahovog oprosta grijeha i prikrivanja sramota i nedostataka. Tako se razumijevaju riječi Uzvišenog Allaha upućene Allahovom Poslaniku, ﷺ:

﴿لِّيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِن ذَنبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ﴾

«Da bi ti Allah ranije i kasnije krivice oprostio, da bi blagodat Svoju tebi potpunom učinio» (El-Feth, 2.).

Poslanik, ﷺ, nikad nije učinio ružno djelo, niti je Allahu bio neposlušan. Riječ je o ljudskim nedostacima koje je Poslanik znao, ali – ojačan znanjem i Uputom – nije ih drugima kazivao. Uspio je vladati ljudskom prirodom i pomoću nje u njoj upravljati dobročinstvom, postati mudar i razborit.

U slučaju da se ova dva termina spomenu jedan uz drugi, onda traženje oprosta (istigfar) znači traženje zaštite od zla onoga što je bilo, a pokajanje znači povratak i traženje zaštite od zla grijeha koje bi se moglo dogoditi u budućnosti.

Ovdje su u pitanju dva grijeha. Grijeh koji se već dogodio i traženje oprosta za njega je traženje zaštite od njegovoga zla. I grijeh za koji strahujemo da će se dogoditi. Pokajanje za takav grijeh je u čvrstoj odluci da se on ne počini. Povratak Allahu podrazumijeva oba slučaja: Povratak Njemu da bi ga to sačuvalo od zla onoga što je bilo i povratak Njemu kako bi ga to sačuvalo od zla koje očekuje od svoje duše i svojih djela.

Grješnik je poput čovjeka koji krene putem propasti i taj put ga ne dovede do željenoga cilja. Njemu je naređeno da takvom putu okrene leđa i da se vrati putu spasa, koji će ga dovesti do željenog cilja. Samo na tom putu je njegova sreća.

Ovdje je neophodno napuštanje jednog i vraćanje na drugi put. Pokajanje se odnosi na povratak, a traženje oprosta na napuštanje. Ako se samo jedan termin spomene, onda obuhvata oba značenja.

Zato su, a Allah najbolje zna, i tevba i istigfar naređeni takvim redoslijedom u ajetu:

﴿اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ﴾

«Od Gospodara svoga oprost tražite i pokajte se» (Hud, 3.). Jer, povratak na put istine dolazi tek nakon potpunog napuštanja neistine (batila).

Traženje oprosta je kao otklanjanje štete, a pokajanje je kao traganje da bi se pribavila korist. Traženjem oprosta se štiti od zla grijeha, a pokajanjem se nakon te zaštite postiže ono što je drago. U slučaju da se spomenu pojedinačno, jedno neminovno povlači drugo. A Allah najbolje zna.



ISKRENO POKAJANJE

(TEVBETUN-NESUH)

Ovo će biti jasno spominjanjem iskrenog pokajanja i njegove suštine. Uzvišeni Allah kaže:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ﴾

«O vi koji vjerujete, učinite pokajanje Allahu iskreno, da bi Gospodar vaš preko ružnih postupaka vaših prešao i da bi vas u dženetske bašče, kroz koje će rijeke teći, uveo» (Et-Tahrim, 8.).

Zaštita od zla loših djela – a ona je u njihovom praštanju – jest u otklanjanju onoga što je čovjeku mrsko. Ulazak u dženetske bašče – a to je postizanje onoga što čovjek voli – povezan je sa postizanjem iskrenog pokajanja. Arapska riječ *en-nesuh* (u prijevodu znači *iskren*) oblika je *fe'ul*, koji se uglavnom koristi za objekt. Ovdje se namjerno odstupilo od pravila da se subjekt iskaže imenicom oblika *fa'il* radi naglašavanja značenja (mubalege), i to je česta praksa u arapskom jeziku, kao, npr., u riječima *eš-šekur* (veoma zahvalan) i *es-sabur* (veoma strpljiv). Korijen riječi *nesuh* je *nun-sad-ha* i koristi se za nešto sa čega se želi otkloniti prevara ili ono što je strano.

Ta riječ je najljepša izvedenica od glagola *nesaha* koji znači: očistiti, riješiti, otkloniti. Iskrenost pokajanja, ibadeta i dogovaranja (šure) znači *otkloniti od njih svaki oblik prevare, manjkavosti i pokvarenosti.* Znači, *učiniti na najpotpuniji način.* Riječ iskrenost (en-nush) ima suprotno značenje riječi prevara (el-gišš).

Prvi muslimani su različito definirali ovu riječ. Međutim, izvjesno je da se ona vraća samo jednom značenju. Omer ibnul-Hattab i Ubej ibn K'ab, ﷺ, kažu: "Iskreno pokajanje znači da se poslije toga više nikad ne vrati činjenju grijeha od koga se pokajao, kao što se mlijeko nikad ne vrati u vime". El-Hasan el-Basri kaže: "Da se čovjek kaje radi onoga što je prošlo i da bude odlučan da se tome nikad ne vrati". El-Kelbi smatra da je iskreno pokajanje u traženju oprosta jezikom, kajanju srcem i suzdržavanju tijelom. Sejid ibnul-Musejjib kaže: "Iskreno pokajanje znači da njime sami sebe posavjetujete". On, naime, smatra da je riječ iskren (nesuh) ovdje u

značenju savjet (nasihatun), kao što Arapi ponekad kažu *darub* (onaj koji udara) umjesto riječi *darib*, koja se mnogo češće koristi, a ima isto značenje.

Prvi smatraju da je značenje ove riječi na obliku *meful*, što je u arpskom jeziku oblik za objekt. Smatraju da iskreno pokajanje znači da je pokajnik u tome bez ikakve prevare, iskren. Dakle, ono može označavati objekt, to jest da je pokajnik njime nasavjetovan, kao što Arapi kažu *rukubetun* (uzjahana) i *halubetun* (pomužena), umjesto riječi *merkubetun* i *mahlubetun*, koje su istoga značenja, a to može označavati i subjekt, to jest da je iskreno pokajanje (*tevbetun-nesuh*) savjet, spas i istina.

Muhammed ibn K'ab el-Kerzi kaže: "Iskreno pokajanje se sastoji od traženja oprosta jezikom, prestanka činjenja grijeha tijelom, odluke srca da se ne vrati grijehu i napuštanja lošeg društva".

Ja smatram da iskrenost u pokajanju podrazumijeva sljedeće:

Prvo: Pokajanjem moraju biti obuhvaćeni svi grijesi, tako da ne ostane nijedan grijeh izvan pokajanja tevbe.

Drugo: Svi grijesi moraju biti obuhvaćeni čvrstom odlukom i iskrenošću na takav način da ne ostane nimalo neodlučnosti, prijekora ili čekanja, da osoba koja se pokaje požuri sa pokajanjem i u sebi sakupi svu želju i odlučnost za to.

Treće: Čišćenje tevbe od primjesa i mahana koje bi mogle poremetiti ili smetati pravoj iskrenost i da je učini samo radi straha od Allaha, strahopoštovanja prema Njemu i čežnje za onime što je kod Njega, a ne kao pokajanje onoga koji to čini da bi sačuvao ugled i nepovredivost, imanje, položaj, vlast i postojeće stanje, snagu i imetak, što je pokajanje onoga koji traži zahvalnost ljudi, bježi od njihovoga prezira da ne bi pao pod dominaciju maloumnih; pokajanje radi pohlepe za dunjalukom, nemoći, bankrota i tome slično, čime bi se dovela u pitanje ispravnost pokajanja i poremetila njegova namjera da to bude isključivo radi Allaha.

Prvo se odnosi na ono od čega se kaje. Treće se odnosi na ono kome se kaje. A srednje se odnosi na samog pokajnika i njegovu dušu. Iskrenost pokajanja je u snazi njegove istine, čistoti i obuhvatanju svih grijeha. Nema nikakve sumnje da takvo pokajanje u sebi sadrži traženje oprosta (istigfar) i briše sve grijehe. Ovakvo pokajanje je najpotpunije. Allah je Onaj Koji pomaže, u Njega se uzdamo, nema snage ni moći osim sa Njim!

NAGRADI PRETHODI NADAHNUĆE

Čovjekovo pokajanje Allahu je obavijeno jednim ranijim Allahovim pokajanjem prema njemu, ali i jednim kasnijim. Ljudsko pokajanje je između dva Gospodarova pokajanja: onoga ranijeg i onoga kasnijeg. Allah mu je pomogao dopuštanjem, usmjerenjem i nadahnućem da se pokaje. Potom se čovjek pokajao, a onda mu je Allah primio pokajanje i nagradio ga.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿لَقَد تَّابَ اللهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالأَنصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِن بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَؤُوفٌ رَّحِيمٌ ، وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُواْ حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنفُسُهُمْ وَظَنُّواْ أَن لاَّ مَلْجَأَ مِنَ اللهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُواْ إِنَّ اللهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

«Allah je oprostio Vjerovjesniku, i muhadžirima i ensarijama, koji su ga u teškom času slijedili, u vrijeme kad se srca nekih od njih zamalo nisu pokolebala. On je poslije i njima oprostio, jer je On prema njima blag i milostiv, a i onoj trojici koji su bili izostali, i to tek onda kad im je zemlja, koliko god da je bila prostrana, postala tijesna, i kad im se bilo stisnulo u dušama njihovim i kad su uvidjeli da nema utočišta od Allaha nego samo u Njega. On je poslije i njima oprostio da bi se i ubuduće kajali, jer Allah, uistinu, prima pokajanje i milostiv je» (Et-Tevba, 117.-118.).

Allah ih je obavijestio da je Njegov oprost bio prije njihovog pokajanja i da ih je taj oprost učinio pokajnicima. Oprost je bio uzrok njihovoga pokajanja. Ovi ajeti su dokaz da se oni nisu pokajali sve dok im Allah nije oprostio. Jedna odredba prestaje onda kad prestane njen razlog. Isti slučaj je sa Allahovim upućivanjem čovjeka prije njegove upute. Allah, ﷻ, usadio je čovjeku uputu u njegovu prirodu:

﴿إِنَّا خَلَقْنَا الإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ نَّبْتَلِيهِ فَجَعَلْنَاهُ سَمِيعًا بَصِيرًا إِنَّا هَدَيْنَاهُ السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا﴾

«Mi čovjeka od smjese sjemena stvaramo da bismo ga na kušnju stavili i činimo da on čuje i vidi; Mi mu na Pravi put ukazujemo, a njegovo je da li će zahvalan ili nezahvalan biti» (Ed-Dehr, 2.-3.).

Ako čovjek dobro iskoristi svoju prirodnu uputu svojim sluhom, vidom i razumom i Allahu bude zahvalan na tome tako što će je iskoristiti za dostavljanje informacija svome srcu, onakvim kakvim ih je Allah dao, pa ih shvati, na njihovo mjesto postavi i od njih se okoristi, tada će mu Allah povećati uputu i blagodat razmišljanja i prosuđivanja i bistrinu uma kojom će razumjeti Allahov govor i govor Njegovoga Poslanika, ﷺ, Allah kaže:

﴿وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُ نُورًا فَمَا لَهُ مِن نُّورٍ﴾

«A onaj kome Allah ne da svjetlo, neće svjetla ni imati» (En-Nur, 40.).

Uputa čovjeka obavezuje događanjima druge upute kojom ga Allah nagrađuje za prvu uputu. Nagrada za uputu je još jedna uputa koja slijedi iza nje, kao što je kazna za zabludu još jedna zabluda. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَالَّذِينَ اهْتَدَوْا زَادَهُمْ هُدًى﴾

«A one koji su na Pravome putu On će i dalje voditi» (Muhammed, 17.).

Allah im je prvo pokazao put, pa su prihvatili uputu, a nakon toga im je povećao uputu. Suprotna situacija je sa onima koji su skrenuli od upute, o čemu Uzvišeni Allah veli:

﴿فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ قُلُوبَهُمْ﴾

«I kad oni skrenuše ustranu, Allah učini da i srca njihova ustranu skrenu» (Es-Saff, 5.).

Njihovo drugo skretanje je kazna za prvo.

Ovo je jedan dio tajne značenja lijepih imena El-Evvel (Prvi) i El-Ahir (Posljednji). On je Onaj Koji priprema i Koji pruža podršku. Od Njega dolaze i uzrok i posljedica. On je Onaj Kojim se od Njega Samoga traži utočište, kao što kaže čovjek koji najviše zna o Njemu: "*Tebi se utječem od Tebe*". Čovjek se mnogo kaje, a Allah mnogo prašta. Čovjekovo pokajanje je povratak odbjeglog roba svome Gospodaru.

Postoje dvije vrste Allahovog oprosta: pokajanje dopuštenja i upute, i pokajanje prihvatanja i podrške. Pokajanje ima svoj početak i svoj kraj. Početak je u povratku Allahu Pravim putem, koji je On trasirao Svojim robovima, a trasirao ga je da bi ih odveo Svome zadovoljstvu. Naredio im je da njime hode, riječima:

﴿وَأَنَّ هَٰذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ...﴾

«I doista, ovo je Pravi put Moj, pa se njega držite i druge puteve ne slijedite...» (El-En‘am, 153.). I riječima:

﴿وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ صِرَاطِ اللَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ...﴾

«A Ti, zaista, upućuješ na Pravi put, na Put Allahov, kome pripada sve što je na nebesima i sve što je na Zemlji...» (Eš-Šura, 52.-53.). I riječima:

﴿وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ﴾

«Oni su bili nadahnuti da govore lijepe riječi i bili su nadahnuti na Put Onoga Koji je hvale dostojan» (El-Hadždž, 24.).

Kraj pokajanja je povratak Allahu na Sudnjem danu i hod putem koji vodi Njegovom Džennetu. Ko se na ovome svijetu vrati Allahu sa pokajanjem, na onome svijetu će mu se vratiti nagradom (sevabom). To je jedno tumačenje ajeta:

﴿وَمَن تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا﴾

«A onaj ko se bude pokajao i dobra djela činio, on se, uistinu, Allahu iskreno vratio» (El-Furkan, 71.).

Begavi kaže u vezi sa riječima Uzvišenog: ﴿...يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا﴾ **«...On se, uistinu, Allahu iskreno vratio»**, kaže: "Vratio se Allahu oproštenih grijeha poslije smrti i bolji od drugih ljudi".

Prvo pokajanje u riječima: ﴿وَمَن تَابَ...﴾ **«A onaj ko se bude pokajao...»** jest povratak iz mnogoboštva (širka), a drugo pokajanje je povratak Allahu radi nagrade i nadoknade.

Drugi komentar ovoga ajeta je: Nagrada u sebi sadrži značenja naredbi, a značenje ajeta je: Onaj koji želi i čvrsto odluči pokajati se, neka se samo Allahu pokaje i neka to bude samo radi Njega, nipošto radi bilo koga drugog.

Treći komentar je: Pokajnik mora javno obznaniti kome se kaje i kome se vraća, a značenje ajeta je: Neka zna kome je upućeno njegovo pokajanje. I kome je njegov povratak. On je samo Allahu, a nipošto nekome drugom. Isti primjer je i sa jednim od dva komentara ajeta:

﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ وَإِن لَّمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ﴾

«O Poslaniče, kazuj ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga; ako to ne učiniš, onda nisi dostavio poslanicu Njegovu» (El-Maida, 67.).

Dakle, značenje je da se zna šta za sobom povlači neslijeđenje Allahovih naredbi i nedostavljanje Njegove poruke.

I, četvrti komentar ajeta je: Pokajanje počinje namjerom i čvrstom odlukom da se ono učini. Ukoliko se ta namjera osnaži i postane konačna odluka, tek tada se učini pokajanje. Prvo pokajanje je namjera i odluka da se pokaje, a drugo pokajanje je sam čin pokajanja. Riječi u ajetu znače: Onaj ko se željom, namjerom i konačnom odlukom pokaje Allahu, njegovo pokajanje bude potvrđeno djelom. Ovo je u skladu sa Poslanikovim, ﷺ, riječima: "*Ko učini hidžru radi Allaha i Poslanika, njegova, hidžra je radi Allaha i Poslanika. A ko učini hidžru radi dunjaluka ili radi žene da se oženi, njegova hidžra je radi onoga zbog čega je hidžru i učinio*".[1]



[1] Buhari, 1; Muslim, 1.907; Tirmizi, 1.647; Nesai, 75; Ahmed, 169.

MALI GRIJESI NISU KAO VELIKI

Grijesi se, shodno tekstu Kur'ana, sunneta, konsenzusu muslimana i poznavanju islamskih propisa, dijele na velike i male. Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِن تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾

«Ako se budete klonili velikih grijehova, onih koji su vam zabranjeni, Mi ćemo preći preko manjih ispada vaših» (En-Nisa, 31.). I kaže:

﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾

«One koji se klone velikih grijehova i naročito razvrata, a grijehove bezazlene On će oprostiti» (En-Nedžm, 32.).

U Muslimovom *Sahihu* se bilježi da je Poslanik, ﷺ, rekao: "*Pet dnevnih namaza, od džume do džume namaza, ramazan do ramazana oprost su od grijeha ako se čovjek kloni velikih grijeha*".[1]

U govoru Zakonodavca se za male grijehe koriste izrazi *lemem* i *muhakkirat*, kao, npr., u hadisu: "*Čuvajte se malih grijeha*" (koji se zanemaruju).[2]

Ima i onih, poput Begavija i drugih, koji smatraju da spomenuta kur'anska riječ *lemem* označava velike grijehe. Oni kažu: Izuzimanje bezazlenih grijeha se odnosi samo na osobu koja jednom učini veliki grijeh, ali se odmah nakon toga pokaje. Padne u taj grijeh, ali on ne postane praksa, nego se odmah vrati i pokaje.

Tako je riječ *lemem* izuzetak od izraza kloniti se (el-idžtinab), jer znači da oni ne čine, niti zapadaju u velike grijehe, osim vrlo rijetko.

Međutim, većina islamskih učenjaka ovo izuzimanje smatraju početkom nove rečenice: «Osim malih grijeha koje ponekad učine».

Zgodno je bilo ovdje početi novu rečenicu nakon ponuđenog odgovora, iako se u većini slučajeva na tome mjestu ne počinje nova

---

[1] Muslim, 233; Tirmizi, 214; Ibn Madže, 1.089; Ahmed, 7.089.

[2] Ahmed, 3.808, (1/402.); za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih); vidi Albanijevo djelo "Es-Silsiletus-sahiha", 389.

misao, jer je tu zaokruženo jedno značenje. Ovdje se odgovorom jasno ukazalo na negaciju, tako da je značenje ajeta: Ne čine velike grijehe i razvrat. Ovdje je bilo pogodno izuzeti slučaj malih grijeha (lemema).

Možda je upravo to ohrabrilo Ebu Ishaka da ustvrdi da su svi grijesi veliki grijesi. Jer, smatra on, izuzimanje jednog dijela rečenice je samo potvrda pravila kontinuiteta govora i njegov sastavni dio.

Ali, tekstovi i konsenzus prvih muslimana ipak ukazuju na to da se grijesi dijele na male i velike.

Potom su se razišli u razumijevanju dvaju pitanja: Šta je to lemem? I postoji li tačan broj i definicija velikih grijeha? Spomenut ćemo jedan dio koji je vezan za ta dva pitanja.

TUMAČENJE KUR'ANSKOG TERMINA (LEMEM)

Prenosi se od skupine prvih muslimana da je *lemem* kad čovjek jednom počini grijeh i više mu se ne vrati, makar se radilo i o velikom grijehu. Islamski učenjak El-Begavi kaže: "Ovo je mišljenje Ebu Hurejre i El-Hasana i iz jedne predaje Ata'a od Ibn Abbasa". Potom kaže: "Abdullah ibn Amr ibnul-As je rekao: 'Lemem je svaki grijeh osim mnogoboštva'». Es-Sudi prenosi da je Ebu Salih rekao: "Pitali su me o značenju Allahovih riječi *lemem*, pa sam odgovorio: To je čovjek kojem se potkrade grijeh kome se on potom više ne vrati. Spomenuo sam to Ibn Abbasu, a on mi je rekao: 'Plemeniti melek ti je pomogao u tome razumijevanju'».

Većina islamske uleme, pak, smatra da je lemem sve ono što nije veliki grijeh. To je tačnija predaja od Ibn Abbasa, kao što se bilježi u Buharijevom *Sahihu* da je Tavus rekao: "Nisam vidio da je išta sličnije lememu od onoga što Ebu Hurejre prenosi od Poslanika, ﷺ, koji je rekao: "*Allah je čovjeku odredio njegov udio u bludu i on nema mogućnosti da ga izbjegne. Blud očiju je pogled. Blud jezika je govor. Duša priželjkuje i hoće, a spolni organ to potvrdi ili opovrgne*".[1]

Muslim bilježi hadis od Suhejla ibn ebi Saliha, on od svog oca, a ovaj od Ebu Hurejre, u kome se kaže: "*Blud očiju je pogled, blud*

---

[1] Buhari, 6.243; Muslim, 2.657; Ebu Davud, 2.152; Ahmed, 7.662.

ušiju je slušanje, blud jezika je govor, blud ruke je dodir, a blud noge je korak".[1]

El-Kelbi kaže: "Lemem možemo protumačiti na dva načina. Prvi, svi grijesi za koje Allah nije spomenuo ovosvjetsku sankciju, niti onosvjetsku kaznu. To su grijesi koji se brišu klanjanjem pet dnevnih namaza, ukoliko svi oni zajedno čestim činjenjem ne postanu veliki grijeh i razvrat. Drugi način je da je to veliki grijeh koji čovjek ponekad uradi, pa za njega zatraži pokajanje".

Seid ibnul Musejjib kaže: "To je grijeh koji srce poželi".

El-Husejn ibnul Fadl smatra da je lemem nenamjeran prvi pogled koji se prašta. Međutim, ako bi ponovo pogledao, to više nije *lemem*, nego grijeh. Ata' prenosi od Ibn Abbasa da je Poslanik, ﷺ, rekao: "*Ako praštaš, Gospodaru moj, onda sve oprosti. Ima li Tvoga roba koji prema Tebi, ponekad, ne zgriješi?!*".[2]

Treća skupina smatra da lemem predstavlja grijehe koji su učinjeni u predislamskom periodu. Allah im to neće uzeti za zlo. Mnogobošci su govorili muslimanima: "Jučer ste kao i mi radili", nakon čega je, smatraju oni, objavljen ovaj ajet. Ovo je mišljenje Zejda ibn Sabita i Zejda ibn Esleme.

Međutim, tačno je mišljenje većine islamskih učenjaka da su to mali grijesi, poput pogleda, dodira, poljupca i slično. To je mišljenje većine prvih muslimana, mišljenje Ebu Hurejre, Abdullaha ibn Mes'uda, Ibn Abbasa, Mesruka i Eš Ša'bija. Ovaj stav ne isključuje drugu predaju Ebu Hurejre i Ibn Abbasa da je lemem jednom počinjen veliki grijeh kome se potom više nikad ne vrati. Riječ lemem može imati oba ova značenja, kao što kaže El-Kelbi, a moguće je da su Ebu Hurejre i Ibn Abbas tako nazvali grijeh osobe koja nesmotreno učini grijeh na čijem činjenju kasnije ne ustraje. Takav grijeh su smatrali velikim samo onima kojima bi on postao stalna praksa. To je razumijevanje ashaba kur'anskih tekstova i njihovog velikog znanja koje su imali. Nema sumnje da će Allah oprostit čovjeku jednom, dva i tri puta, ali se bojati srdžbe za onoga kojem grijeh postane mnogo puta ponovljena praksa. Na to ukazuju brojne predaje prvih muslimana i posmatranje realnog stanja.

[1] Muslim, 2.657; Ebu Davud, 2.152; Ahmed, 7.662.

[2] Tirmizi, 3.284; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih); Mustedrek od El-Hakima, 2/469; Et-Taberi, 39/27; Begavi u Šerhus-sunneh, 14/387.

Spominje se da je Aliji, ﷺ, doveden kradljivac kojem je on presudio odsijecanjem ruke. Kradljivac mu reče: "Vladaru pravovjernih, tako mi Allaha, nikad prije nisam ukrao". "Lažeš", reče mu. Nakon što su mu odsjekli ruku, Alija, ﷺ, reče mu: "Sada mi reci istinu koji ti je ovo put?" Rekao je: Toliko i toliko. "Istinu si rekao", reče mu Alija, ﷺ. Zaista Allah ne uzima za zlo prvi učinjeni grijeh. Ako prvi put učinjeni grijeh nije lemem, onda je on njemu vrlo sličan. Nijedno od dva Ebu Hurejrina i Ibn Abbasova mišljenja ne isključuju jedno drugo. A Allah najbolje zna.

Riječ lemem u sebi sadrži značenje blizine i navike da se neko djelo s vremena na vrijeme uradi. U arapskom jeziku se kaže *elemme bi šej'in* kad se nečemu primakne ali se ništa ne učini. Zato se poljubac i dodir nazivaju lememom jer najavljuju ono što bi se moglo dogoditi. Kaže se i: "Taj i taj nas posjeti samo lememom", to jest samo ponekad. Značenje ovoga pojma postoji u oba tumačenja kojima su prvi muslimani prokomentirali spomenuti ajet. Nije značenje ajeta:

﴿الَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ الْإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلَّا اللَّمَمَ﴾

«One koji se klone velikih grijehova i naročito razvrata, a grijehove bezazlene On će oprostiti...», (En-Nedžm, 32.) da uopće ne čine grijehe. Da je tako, bili bi pohvaljeni za nešto što je nemoguće, a to je nečinjenje malih grijeha (lemema). Riječ je o nečemu što se izuzima iz govora i njegovog značenja. Iz konteksta govora se razumije da se ljudi dijele na dobročinitelje i loše, da će Allah jedne kazniti za njihovo zlo, a druge nagraditi za njihovo dobro. Potom je Allah spomenuo dobročinitelje opisujući ih kao one koji se drže podaleko od velikih grijeha i razvrata. To u sebi sadrži sljedeće značenje: Neće dobročinitelj biti nagrađen za svoje dobročinstvo i spašen Allahove kazne ako se ne udalji od velikih grijeha i razvrata.

Ovdje je bilo zgodno izuzeti male grijehe (lemem), bez obzira što oni ne spadaju u velike grijehe. Oni općenito pripadaju velikim grijesima i razvratu.

Pravilo početka nove misli u rečenici je: Misao ulazi u općenitost govora iz kojeg je izuzeta, bez obzira na to što ne ulazi u njegovo suštinsko značenje i bez obzira na to što ga ta riječ ne podrazumijeva.

Kao u riječima Uzvišenog:

﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا إِلَّا سَلَامًا﴾

«U njima prazne besjede neće slušati, već samo: 'Mir'!» (Merjem, 62.).

Riječ mir (selam) ulazi u općenitost govora, a toj vrsti pripada i prazna besjeda. Isto je i sa Allahovim riječima:

﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا بَرْدًا وَلَا شَرَابًا إِلَّا حَمِيمًا وَغَسَّاقًا﴾

«U kome će zauvijek ostati: u njemu svježine neće osjetiti, ni pića okusiti, osim vrele vode i kapljevine» (En-Nebe', 34.-25.).

Vrela voda i kapljevina ulaze u općenitost riječi *okus*. Kao da je u prvom ajetu rečeno: U njemu neće ništa čuti osim mira. A u dugom: U njemu neće ništa probati osim vrele vode i kapljevine. Tekstom se direktno spominje jedna vrsta da bi se jasno i direktno negirala, a ne na taj način da se taj dio općenito negira, što bi upućivalo na njegovu posebnost. Isto je i sa ajetom:

﴿مَا لَهُم بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ﴾

«Oni se samo za pretpostavkama povode» (El-En'am, 116.).

Pretpostavka ulazi u značenje osjećaja, koji je vrsta znanja.

Još preciznije od ovoga je to da se iz samoga govora razumije nova misao, kao u riječima Uzvišenog Allaha:

﴿وَلَا تَنكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُم مِّنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ...﴾

«I ne ženite se ženama kojima su se ženili očevi vaši...» (En-Nisa, 22.).

Iz ajeta je jasno da je brak sa ženama kojima su se ženili očevi razlog Allahovoj kazni, osim onoga što je bilo prije zabrane i što je oprošteno. Isto je i sa ajetom:

﴿وَأَن تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾

«I da sastavite dvije sestre – što je bilo, bilo je» (En-Nisa, 23.).

Ovdje je bilo korisno spomenuti *što je bilo, bilo je* zato što je zabranom izuzet dio koji je bio ružan u ranijim zakonima i što je ukoren onaj koji ga je činio.

Što se tiče riječi Uzvišenog Allaha:

﴿لَا يَذُوقُونَ فِيهَا الْمَوْتَ إِلَّا الْمَوْتَةَ الْأُولَى﴾

«U njima, poslije one prve smrti, smrt više neće okusiti» (Ed-Duhan, 56.).

Ovo izuzimanje samo potvrđuje stalni život bez probanja smrti i čini prvi izuzetak općenitim tekstom, koji se ni u kom slučaju ne može izuzeti iz govora. Da se može izuzeti, preče bi ga bilo spomenuti nego odustati od njega i spomenuti ga započinjanjem nove misli. Ovaj izuzetak je došao u formi potvrde i kao tekst da bi se sačuvala značenja općenitosti. To se događa sa svakim odvojenim govorom. Dobro razmisli o tome jer tu je tajna arapskog jezika.

Vrlo sličan tome je arapski veznik *ev*, koji znači *ili* u riječima Uzvišenog:

﴿ثُمَّ قَسَتْ قُلُوبُكُم مِّن بَعْدِ ذَٰلِكَ فَهِيَ كَالْحِجَارَةِ أَوْ أَشَدُّ قَسْوَةً﴾

«Ali srca vaša su poslije toga postala tvrda, kao kamen su 'ili' još tvrđa» (El-Bekara, 74.). I u riječima:

﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَىٰ مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ﴾

«I poslasmo ga stotini hiljada ljudi, 'i' više» (Es-Saffat, 147.).

Ovdje kao da je tekstom rečeno da to, bez pretjerivanja, tako i znači. Ako ta srca nisu tvrđa od kamena, onda, ništa manje, nisu mekša od njega. Ako njihov broj ne prelazi stotinu hiljada, onda nije ništa ni manji od toga. Ovdje je spominje veznik *ili* (*ev*) u formi čuvanja značenja stotinu hiljada i da se ukaže kako se time nije htjelo nešto preuveličati. A Allah najbolje zna.



UKUPAN BROJ VELIKIH GRIJEHA

Prvi muslimani različito su objašnjavali veliki grijeh, međutim te razlike nisu bile velike. Njihovi stavovi o tome bili su međusobno veoma bliski.

U Buharijinom i Muslivom *Sahihu* bilježi se hadis Eš-Ša'bija od Abdullaha ibn Amra, da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: "*Veliki grijesi su: pripisivanje Allahu saučesnika, neposlušnost prema roditeljima, ubistvo i lažna zakletva*".[1]

U drugoj predaji stoji da je rekao: "*Hoćete li da vas obavijestim o velikim grijesima", upitao je tri puta. "Svakako da hoćemo, Allahov Poslaniče", rekoše. Reče im: "Pridruživati Allahu saučesnika, neposlušnost roditeljima" (bio je naslonjen, pa se ispravio i sjeo te im reče): "I lažan govor". Toliko je to ponavljao da smo rekli: "Da hoće više prestati*".[2]

Od Abdullaha ibn Mes'uda, رضي الله عنه, prenosi se da je rekao: "*Allahov Poslaniče, koji grijeh je najveći?" "Da Allahu Koji te stvorio nekoga smatraš ravnim." "A koji onda?" "Da ubiješ svoje dijete iz straha da se ono hrani sa tobom." "A onda?" "Da počiniš blud sa ženom svoga komšije.*"[3] Pa je Allah, ﷻ, potvrđujući Poslanikove, ﷺ, riječ, objavio 68. ajet sure El-Furkan, u kome se kaže:

﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ﴾

«Oni koji se mimo Allaha drugom bogu ne klanjaju, i koji – one koje je Allah zabranio – ne ubijaju, osim kad pravda zahtijeva, i koji ne bludniče».

Od Ebu Hurejre, رضي الله عنه, se prenosi da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: "*Klonite se sedam teških grijeha.*" "*Allahov Poslaniče, a koji su to grijesi?", upitaše prisutni. "Pridruživanje Allahu saučesnika, magija (sihir), bepravno ubistvo, kamata, jedenje jetimskog imetka,*

[1] Buhari, 6.675; Muslim, hadis kod Muslima prenosi Enes, رضي الله عنه, i u njemu se kaže: "kavluz-zur" – lažno svjedočenje, umjesto "el-jeminul-gamus" – lažna zakletva. Tirmizi, 3.031; Nesai, 4.011; Ahmed, 6.845.

[2] Buhari, 5.976; Muslim, 87; Tirmizi, 1.901; Ahmed, 19.872.

[3] Buhari, 6.001; Muslim, 86; Tirmizi, 3.182; Nesai, 4.013, Ebu Davud, 2.310.

bježanje sa bojnog polja i potvaranje čestitih i nevinih vjernica,- reče on".[1]

Prenosi Šu'be od Sa'da ibn Ibrahima da je on čuo Humejda ibn Abdurrahmana kako prenosi od Abdullaha ibn Amra, da je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Najveći grijeh je da čovjek psuje svoje roditelje". Rekoše: "Allahov Poslaniče, a kako čovjek psuje svoje roditelje?" Reče im: "Čovjek psuje drugom čovjeku oca, pa ovaj psuje njemu oca. Čovjek psuje drugom čovjeku majku, pa ovaj psuje njemu majku".*[2]

Od Ebu Hurejre, ؓ, se prenosi da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: *"Među največim grijesima je da čovjek, bez ikakvog prava, nasrne na čast svoga brata muslimana".*[3]

Abdullah ibn Mes'ud kaže: "Najveći grijeh je pridruživanje Allahu saučesnika, osjećaj sigurnosti od Allahove kazne, gubljenje nade u Allahovu milost i gubljenje nade u Allaha".

Seid ibn Džubejr kaže: "Upitao je čovjek Ibn Abbasa o velikim grijesima, ima li ih sedam. 'Bliže je da ih je sedam stotina', odgovori mu, 'samo što nema velikih grijeha uz traženje oprosta (istigfara), niti su mali grijesi mali ako se ustraje na njima'. I još je rekao: 'Veliki je grijeh sve sa čime se neposlušno Allahu. Ko učini nešto od toga, neka za to zatraži oprost. Allah zaista neće vječno u vatri ostaviti nikoga iz ovog ummeta, osim onoga koji napusti islam, zaniječe naredbu (farz) ili poriče određenje (kader)".

Abdullah ibn Mes'ud, ؓ, rekao je: "Veliki grijeh je sve što je Allah zabranio od početka sure En-Nisa, pa do 31. ajeta".

﴿إِن تَجْتَنِبُوا۟ كَبَآئِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنكُمْ سَيِّـَٔاتِكُمْ﴾

«Ako se budete klonili velikih grijehova, onih koji su vam zabranjeni.»

A Ali ibn ebu Talha, ؓ, rekao je: "Veliki grijeh je svaki grijeh o kome je Allah govor završio sa prijetnjom vatrom, srdžbom, prokletstvom ili bolnom kaznom".

---

[1] Buhari, 2.766; Muslim, 89; Nesai, 3.671; Ebu Davud, 2.874.

[2] Buhari, 5.973; Muslim, 90; Tirmizi, 1.902; Ebu Davud, 5.141; Ahmed, 6.493.

[3] Ebu Davud, 4.876. Ahmed, 1.654; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan.

Dahhak, r.a, kaže: "To je sve za što je Allah odredio sankciju (hadd) na ovom i kaznu na onom svijetu".

El-Husejn ibnul-Fadl kaže: "Veliki grijeh je sve što je Allah u Kur'anu nazvao velikim i golemim". Kao u ajetima:

﴿إِنَّهُۥ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا﴾

«To bi, zaista, bio vrlo veliki grijeh» (En-Nisa, 2.);

﴿إِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا﴾

«Jer je ubijati njih doista veliki grijeh» (El-Isra, 31.);

﴿إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾

«Mnogoboštvo je, zaista, velika nepravda» (Lukman, 13.);

﴿إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ﴾

«Vaša su lukavstva zaista velika!» (Jusuf, 28.);

﴿سُبْحَانَكَ هَٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ﴾

«Hvaljen neka si Ti! To je velika potvora!» (En-Nur, 16.);

﴿إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمًا﴾

«To bi, uistinu, kod Allaha, bio velik grijeh!» (El-Ahzab, 53.).

Malik ibn Migvel kaže: "Veliki grijesi (el-kebair) su grijesi onih koji čine novotarije, a loša djela (es-sejjiat) su grijesi onih koji ne postupaju po sunnetu".

Smatram da je htio reći da je novotarija (bid'at) veliki grijeh i da je ona veća od velikih grijeha onih koji postupaju po sunnetu. Veliki grijesi sljedbenika sunneta su mali u poređenju sa novotarijom. Na to su mislili prvi muslimani govoreći: "Novotarija je Iblisu draža od neposlušnosti prema Allahu. Od novotarije se ne pokaje, a za neposlušnost se pokaje".

Drugi, opet, smatraju da je mali grijeh ono za šta ne sljeduju dvije sankcije, a veliki grijeh je ono za šta sljeduju dvije sankcije. Pod pojmom (dvije sankcije) misle na ovosvjetsku (dunjalučku) i onosvjetsku (ahiretsku) kaznu. Veliki grijeh je svaki grijeh za koji je šerijatom određena kazna na dunjaluku, poput bluda i konzumiranja alkohola; ili svaki grijeh za koji je zaprijećeno ahiretskom kaznom, poput jedenja imetka siročeta, pijenja iz srebrenog i zlatnog

posuđa, samoubistva, iznevjerenog povjerenja i slično. Istinite su Ibn Abbasove riječi: "Prije će biti da ih je sedam stotina, nego da ih je sedam".

GRIJEŠNIKOVA DOBRA DJELA ĆE SE ZAUZIMATI ZA NJEGA

Ovdje se radi o nečemu što trebamo dobro shvatiti. Naime, u slučaju da veliki grijeh bude popraćen stidom, strahom i osjećajem da je to nešto golemo, tada se veliki grijeh svrstava među male grijehe. Ponekad mali grijesi budu popraćeni pomanjkanjem stida, nebrigom, nepostojanjem straha i njegovim potcjenjivanjem, što ne samo da ga svrstava u velike grijehe, nego ga postavi na sami vrh piramide tih grijeha.

Također, onome koji voli Allaha i veliki je dobročinitelj, oprosti se i ono što se drugima ne oprašta i prelazi mu se preko čega se drugima ne prelazi.

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmijju, Allah osvijetlio njegovu dušu, kako kaže: "Pogledaj Musa, ﷺ, kako baca i lomi ploče na kojima je svojom rukom zapisao Allahov govor, povlači za bradu Poslanika koji je kao i on Poslanik, izbija oko Meleku Smrti, kori svoga Gospodara u Noći Isra'a, u kojoj je Muhammed, ﷺ, Allahu uzdignut. Allah, ﷻ, sve to podnosi, voli ga i ukazuje mu Svoju počast. To je zato što se Musa, عليه السلام, Allaha radi, u tim velikim momentima javno suprotstavio Njegovom najljućem neprijatelju i teškom mukom izbavio dva naroda: Kopte i Benu-Israil. Na taj način su njegove negativnosti bile poput dlake u moru".

A pogledaj Junusa ibn Metta, عليه السلام. Nije imao događaja sličnih Musaovim i samo je jednom naljutio svoga Gospodara, a On mu je to uzeo za zlo i zatvorio ga u utrobu ribe. Nije mu otrpio ono što je otrpio Musau, عليه السلام. Razlika je između onoga koji uradi jedan grijeh, a ne bude imao dobročinstva i lijepih osobina koje bi mu bile zagovornik, i između onoga kome bi sve lijepe osobine, kao zagovornik, došle tražiti oprost za samo jedan učinjeni grijeh. Kao što reče pjesnik:

Kad draga osoba učini jedan grijeh

Njegova dobrota mu dođe sa hiljadu zagovornika.

Djela se kod Allaha zauzimaju za svoga počinioca i u teškoći podsjećaju na njega.

Allah, ﷻ, kaže o Zun-Nunu:

﴿فَلَوْلَا أَنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُسَبِّحِينَ لَلَبِثَ فِي بَطْنِهِ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾

«I da nije bio jedan od onih koji Allaha hvale, sigurno bi ostao u utrobi njenoj do Dana kad će svi biti oživljeni» (Es-Saffat, 143.-144.).

Faraon, nakon što nije imao ranije učinjenog dobra koje bi se za njeg zauzelo, reče:

﴿آمَنتُ أَنَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾

«Ja vjerujem da nema boga osim Onoga u Kojeg vjeruju sinovi Israilovi» (Junus, 90.), a Džibril mu odgovori:

﴿آلْآنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنتَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ﴾

«Zar sada, a prije si neposlušan bio i razdor sijao?!» (Junus, 91).

I, zato je spašen i neće biti kažnjen onaj čija dobra djela pretegnu loša; zbog dobrih će mu se kao dar pokloniti loša djela. Zato se osobi koja je svjedočila Allahovu jednoću oprašta ono što se ne oprašta osobi koja je Allahu pripisivala saučesnika. Prvi je učinio ono što Allah voli i što je uzrok Njegovog oprosta. Tolerirat će mu ono što neće tolerirati mnogobošcu (mušriku). Sve što bude jače svjedočenje Allahove jednoće (tevhid), Allahov oprost Njegovih grijeha će biti potpuniji. Osobi koja sretne svoga Gospodara i ni u čemu mu ne pridružujući bilo koga kao saučesnika, bit će oprošteni svi grijesi; ma kakvi ti grijesi bili, za njih neće biti kažnjen.

Mi ne kažemo da niko ko svjedoči Allahovu jednoću neće ući u Džehennem. Naprotiv, mnogo će ih ući i biti kažnjeno srazmjerno učinjenom grijehu, a potom će iz njega izići. U tome nema proturječja onima koji poznaju ono o čemu smo ranije govorili.

Ovdje ćemo zbog velike potrebe za tim znanjem, još jednom to pojasniti.

Zrake La ilahe illallah (Nema božanstva koje zaslužuje robovanje osim Allaha) probija se kroz maglu i oblake grijeha shodno jačini

ili slabosti tih zraka. Razliku jačine toga svjetla, njegovu snagu ili slabost, kod sljedbenika tih zraka, samo Allah zna.

Ima ljudi u čijem srcu svjetlost ovoga svjedočenja svijetli poput Sunca.

Ima ih čija je svjetlost poput blistave zvijezde.

Ima ljudi u čijem srcu ta svjetlost svijetli poput velike baklje.

Ima onih čija je svjetlost poput svjetlosti svjetiljke. I, posljednji, oni sa vrlo slabom svjetlosti svjetiljke.

Svjetlost na Sudnjem danu sa njihove desne strane i ispred njih će biti srazmjerna jačini toga svjetla. Tačno onoliko koliko je u njihovim srcima – kroz znanje, djela, spoznaju i stanje – bilo svjetla ove riječi.

Što god je svjetlost ove riječi jača i veća, bolje spaljuje sumnje i strasti, do te mjere da ne ostane nijedna sumnja, strast ili grijeh a da ne budu spaljeni. Takav slučaj je sa osobom koja je iskrena u svom svjedočenju Allahove jednoće i koja nikad nije Allahu učinila širk. Koja god strast, sumnja ili grijeh se približe ovome svjetlu, budu spaljeni. Zvijezde čuvaju nebo njegovog vjerovanja imana od svakoga kradljivca njegovih dobrih djela. Kradljivac se domogne samo nekih od njih, i to za vrijeme nepažnje i nemara, čega mora biti kod čovjeka. Nakon što se čovjek probudi i shvati šta mu je ukradeno, to ponovo otme od kradljivca ili stekne dvostruko više od ukradenog. Njegovo stanje je stalno takvo sa džinima i ljudima kradljivcima. Nije kao onaj koji im otvori svoju riznicu i okrene joj leđa.

Svjedočenje Allahove jednoće nije samo puko čovjekovo priznanje da nema stvoritelja osim Allaha i da je Allah Gospodar i Vlasnik svega. I idolopoklonici su to priznavali, pa su, opet, bili mnogobošci (mušrici), nego tevhid obuhvata ljubav prema Allahu, skrušenost, poniznost, potpunu predanost u pokornosti Njemu, čisto obožavanje, davanje Njemu prednosti nad svim riječima i djelima, uskraćivanja, davanja, ljubavi i mržnje, što se upliće između osobe koja to posvjedoči, sa jedne, i uzroka griješenja i ustrajavanja u grijehu, sa druge strane.

Ko to spozna, spoznat će i Poslanikove, ﷺ, riječi: *"Allah je zabranio vatri svakoga koji, želeći time Allahovo lice, kaže: 'Nema drugog božanstva koje zaslužuje robovanje osim Allaha'"*.[1]

I hadis: "*Neće ući u vatru onaj koji kaže: La ilahe illallah*"[2] i njima slične hadise čije je značenje mnogim ljudima nejasno. Neki su ih smatrali dokinutim (derogiranim), a drugi ih smatraju izrečenim prije izricanja naredbi i zabrana ili prije konačnog definiranja šerijata.

Poslanik, ﷺ, nije dao da se to postigne samo pukim izgovaranjem riječi. To je suprotno onome što svaka osoba sigurno zna o islamu. Licemjeri to svjedočanstvo izgovaraju svojim jezicima, a oni su na samom dnu Džehennema, ispod onih koji ga potpuno zaniječu. Mora postojati izgovor srca i izgovor jezika. Govor srca podrazumijeva spoznaju toga svjedočenja, njegovu istinitost i spoznaju suštine koja je obuhvaćena tim svjedočenjem. Od negacije da ijedno drugo božanstvo zaslužuje robovanje, potvrde da to zaslužuje samo Allah, spoznaje suštine Allahove božanstvenosti kao posebnosti koju nema niko drugi osim Allaha i kao potvrde da ju je nemoguće pripisati bilo kome osim Allahu. Ovo značenje mora postojati u srcu znanjem, spoznajom, ubjeđenjem i stanjem. Mora biti ono što će zabraniti vatri onoga koji ga izgovori. Svaki govor za koji je Zakonodavac odredio nagradu (sevab) potpun je govor (i jezikom i srcem). Primjer tome je Poslanikov, ﷺ, govor: "*Ko kaže u jednom danu: 'Slavljen neka je Allah i Njemu hvala', stotinu puta, bit će mu oprošteni grijesi, makar bili poput morske pjene*".[3] Ne misli se samo na puko izgovaranje jezikom.

Da, osobi koja to izgovori jezikom, ne vodeći računa o njegovom značenju, okrećući se od razmišljanja o njemu, kojoj se jezik ne poklapa sa srcem; osobi koja ne zna vrijednost i suštinu tih riječi, ali i pored toga očekuje nagradu, bit će oprošteni grijesi shodno onome šta je u njenome srcu. Djela se ne vrednuju prema formi i broju, nego prema onome što je u srcu (namjeri). Među njima postoji razlika poput one između nebesa i Zemlje. Dva čovjeku budu u istom safu, ali razlika između njihovih namaza je kao razlika između neba i Zemlje.

---

[1] Buhari, 6.423, 6.938; Muslim, 33.

[2] Buhari, 6.423, 6.938; Muslim, 33.

[3] Buhari, 6.405; Muslim, 2.691; Tirmizi, 3.466; Ibn Madže, 3.812; Ahmed, 7.948.

Razmisli dobro o suštini imana u srcu ubice koji je ubio stotine ljudi da ga to nije omelo u njegovom putovanju prema selu. Pomogao mu je da u takvom stanju podnese bol u prsima i smrtne muke. To je jedno, a vjerovanje, iman, nešto je sasvim drugo. Ne može se posigurno tvrditi da je pridružen čestitom selu i da je učinjen njegovim stanovnikom.

Vrlo sličan tome je postupak one prostitutke koja je ugledala psa da od žeđi jede prašinu. U njenome srcu se tada, uprkos tome što nije imala posudu, niti nekoga ko bi joj pomogao, niti je bilo nekoga pred kim bi se time pokazala, javilo ono što je navelo da se spusti u bunar i u cipeli donese vode. Nije joj bilo teško što je bila izložena opasnosti. U ustima je iznijela prepunu cipelu vode. Zatim, njena poniznost prema stvorenju koje ljudi obično tuku i držanje cipele u rukama sve dok se pas iz nje nije napio. Za taj trud ona nije od njeg očekivala ni pohvalu, ni nagradu. Ovolika količina svjetlosti svjedočenja Allahove jednoće je spalila raniji grijeh prostitucije, i bi joj oprošteno.

Tako je to kod Allaha sa djelima i onima koji ih čine. Nemarna osoba je daleko od ove alhemije sreće čiji samo jedan trun pretvori čelik njenih djela u zlato. A Allah je Taj od Koga se pomoć traži!



VISOKI STEPEN ZAHTIJEVA VEĆI OPREZ

Ako bi neko rekao: Spomenuli ste da se dragoj osobi oprašta ono što se ne oprašta drugima i da se štićeniku (el-velijj) oprašta ono što se ne oprašta drugima.

Tačno je to što ste spomenuli. To podrazumijevaju mudrost, darežljivost i dobročinstvo. Ali, šta ćete uraditi sa dvostrukom kaznom kojom je takvima zaprijećeno ukoliko pogriješe? Npr., ajet:

﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَن يَأْتِ مِنكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ﴾

«O žene Vjerovjesnikove, ako bi koja od vas očit grijeh učinila, kazna bi joj udvostručena bila» (El-Ahzab, 30.).

Ili ajet:

﴿وَلَوْلَا أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا إِذًا لَّأَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيَاةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا نَصِيرًا﴾

«A da te nismo učinili čvrstim, gotovo da bi im se malo priklonio, i tad bismo ti doista dali da iskusiš dvostruku muku u životu i dvostruku patnju poslije smrti; tada ne bi nikoga našao ko bi ti protiv Nas pomogao» (El-Isra, 74.-75.).

Znači, da te nismo učvrstili, ti bi im se, malopomalo, priklonio. Da si tako uradio, dali bismo ti da okusiš dvostruku patnju u životu i dvostruku patnju nakon smrti. To jest, udvostručili bismo ti ovosvjetsku i onosvjetsku kaznu. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ﴾

«A da je on o Nama kojekakve riječi iznosio, Mi bismo ga za desnu ruku uhvatili, a onda mu žilu kucavicu presjekli» (El-Hakka, 44.-46.).

Znači, da je uradio nešto po svom nahođenju, mi bismo ga za desnicu uhvatili, a onda ga usmrtili presijecanjem žile kucavice. Ali, Allah ga je sačuvao te on ni koliko trun jedan u svome srcu ne osjeti naklonosti prema neprijateljima, niti je o Njemu, Slavljenom, iznosio laži. A koliko li je samo onih koji su popustili neprijatelju iz svojih duša iznoseći svakakve riječi o Njemu, pa im On opet ostavi vremena i ne pritisnu ih njima? Takvi su svi koji unose novotariju (bid'at) u vjeru, koji, izmišljajući svakakve riječi, govore o Njegovim lijepim imenima i svojstvima i o Njegovoj vjeri.

Ono što ste spomenuli iz kazivanja o Junusu, ﷺ, dio je ovoga poglavlja. Nije mu oproštena ljutnja zbog koje je bio zatvoren u utrobu ribe. Dovoljno je podsjetiti na stanje oca čovječanstva, kojem nije bio oprošten jedan zalogaj, nego je zbog njega iz Dženneta izveden.

Odgovor je sljedeći: Ovo je, također, istina. Nema proturječja u tome. Onaj kome je upotpunjena Allahova blagodat i kome je od nje dato ono što je uskraćeno drugima, time mu je data velika blagodat, počast i povećana bliskost. To što je postavljen na mjesto dragog štićenika (evlije) obavezuje ga da čuva taj položaj zaštićenog, bliskog i posebnog od najmanje moguće smetnje i prekida. Zbog posebne pažnje prema njemu, bliskosti i činjenice da ga je Allah među ljudima za sebe odabrao, njegove obaveze prema njegovome Gospodaru i Zaštitniku su veće, a Njegove blagodati prema njemu savršenije. Od takve osobe se traži više nego od drugih. Ukoliko takva osoba nešto zanemari ili propusti od onoga što zahtijeva njen položaj, bude upozorena onime čime ne bude upozorena daleka osoba. Takvoj osobi se, također, oprosti ono što se drugima ne oprašta. Kad je takva osoba u pitanju, za nju važe obje ove stvari.

Ovo značenje se jasno očituje u šerijatu. Naprimjer, sankcija za blud osobe kojoj je data blagodat braka je smrt kamenovanjem (redžm), a sankcija za onoga kojem nije data ova blagodat je bičevanje (džild).

Slavljen neka je Onaj Čija mudrost stvaranja, naredbe i nagrade obasjava razum svih svjetova i koja svjedoči da je On Najmudriji.

Neko je lijepo u spjevu kazao:

Allah ima tajnu ispod svake blagosti.

Ponizno mu se umiljava onaj koji je vidi.



VRSTE ZABRANA

Čovjek ne zaslužuje naziv pokajnik (ta'ib) sve dotle dok se ne oslobodi svih vrsta zabrana.

Njih je dvanaest. Spomenute su u Allahovoj, ﷻ, Knjizi, a one su: nevjerovanje, mnogoboštvo, licemjerje, nepokornost, neposlušnost, grijeh, neprijateljstvo, razvrat, zlo, neopravdano nasilje, govor bez znanja o Allahu i slijeđenje nekoga drugog osim puta vjernika.

Ovih dvanaest zabrana su osovina svega što je Allah zabranio. Kod njih završavaju svi ljudi na svijetu, osim onih koji su slijedili Allahove vjerovjesnike. U čovjeku može biti većina, manjina ili samo jedan dio njih. Čovjek to može znati, a može i ne znati.

Iskreno pokajanje *(et-tevbetun-nesuh)* znači: riješiti se svih tih zabrana ili se zaštiti od pada u njih. Riješiti ih se može samo onaj ko ih je spoznao.

Mi ćemo ih spomenuti. Spomenut ćemo one koje se u njemu sastaju ili rastaju. Na taj način ćemo pojasniti njihovu granicu i suštinu. Allah je Taj Koji u svemu tome daje uspjeh. Nema snage ni moći mimo Allaha.

NEVJERSTVO KOJE NIJE PRAVO NEVJERSTVO

Postoje dvije vrste nevjerovanja (kufra): malo nevjerovanje i veliko nevjerovanje.

Za veliki kufr slijedi vječna kazna u vatri.

Malo nevjerovanje povlači prijetnju kaznom, ali ne vječnu. Kao što je u riječima Poslanika, ﷺ: "*Dvije stvari u mome ummetu su za njih nevjerstvo (kufr): vrijeđanje porijekla i naricanje*".[1]

I riječi: "*Ko ode gataru ili proricatelju i povjeruje u ono što mu oni kažu, zanijekao je ono što je Allah objavio Muhammedu*".[2]

[1] Muslim, 67; Tirmizi, 1.001; Ahmed, 7.847.

[2] Tirmizi, 135; Ibn Madže, 639; Ahmed, 9.252; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

I riječi: "*Ne vraćajte se poslije mene nevjerovanju ubijajući jedni druge*".[1]

To je komentar Ibn Abbasa i drugih na Allahove riječi:

﴿وَمَن لَّمْ يَحْكُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ﴾

«A oni koji ne sude prema onome što je Allah objavio, oni su pravi nevjernici» (El-Maida, 44.).

Ibn Abbas kaže: "Nije to nevjerovanje koje izvodi iz vjere (milleta). Onaj ko ga bude činio, njime je učinio nevjerovanje, ali nije isti onome koji ne vjeruje u Allaha i Sudnji dan". Ovo je, ujedno, i Tavusovo mišljenje. A Ata' kaže: "To je nevjerovanje koje nije nevjerovanje, nepravda koja nije nepravda i neposlušnost koja nije neposlušnost".

Neki su ovaj ajet prokomentirali na sljedeći način: Ostavljanje suđenja prema onome što je Allah objavio njegovim nijekanjem. Ovo je Ikrimin stav, ali je ovo tumačenje pobijeno. Samo njegovo nijekanje je nevjerovanje, bez obzira sudio ili ne sudio prema njemu.

Ima i onih koji su ga prokomentirali tako da se odnosi na onoga ko je ostavio suđenje prema svemu što je Allah objavio i kažu: U ovo ulazi suđenje na osnovu svjedočenja Allahove jednoće (tevhida) i islama. Ovo je mišljenje Abdulaziza el-Ken'anija. I ono je daleko od ispravnog. Prijetnja je upućena onome ko ne sudi prema objavljenom i ona podjednako obuhvata onoga ko u cijelosti ili djelimično ne sudi prema tome.

Pojedini ga tumače suđenjem prema nečemu što je suprotno tekstu Objave ukoliko to bude učinjeno sa namjerom, a ne zbog nepoznavanja ili zbog greške u tumačenju. Ovo prenosi El-Begavi od učenjaka, ne precizirajući od kojih.

Neki, pak, tumače da se ajet odnosi na kršćane i židove (ehlul-kitab). Ovo je stav Katadea, Dahhaka i drugih. I ovo mišljenje je daleko od toga da bi bilo ispravno. Suprotno je jasnom značenju ajeta, te se zato ne može prihvatiti.

---

[1] Buhari, 121, 6.166; Muslim, 65; Tirmizi 2.193; Nesai, 4.125; Ebu Davud, 4686; Ibn Madže, 3.943; Ahmed, 3.805.

Ima i onih koji ga smatraju nevjerovanjem koje izvodi iz vjere.

Ispravno je sljedeće: Suđenje prema nečemu što Allah nije objavio obuhvata oba nevjerstva, i malo i veliko, shodno stanju onoga koji prema tome sudi. U slučaju da je takva osoba ubijeđena da je stroga obaveza (vadžib) suditi u realnom životu po onome što je Allah objavio, ali tako ne postupi iz neposlušnosti prema Allahu, uprkos njegovom priznanju da zato zaslužuje kaznu, onda je to malo nevjerovanje. Ukoliko je takva osoba ubijeđena da to nije stroga obaveza i da može izabrati prema čemu će suditi, a uz to bude pouzdano znala da je to Allahov propis, onda je to veliko nevjerovanje. Ako to ne bude znao, ili ako pogriješi, onda se na njega odnosi propis o osobama koje pogriješe.

Želi se istaći sljedeće: Svaka neposlušnost je dio malog nevjerovanja. Ona je suprotna zahvalnosti, a zahvalnost je činjenje pokornosti.

Postoji pet vrsta velikog nevjerovanja: nevjerovanje poricanjem, nevjerovanje ohološću i odbijanjem priznavanja istine, nevjerovanje okretanjem, nevjerovanje sumnjom i nevjerovanje licemjerjem.

Nevjerovanje poricanjem *(kufrut-tekzib)* je smatranje poslanika lažovima. Ova vrsta nevjerovanja je rijetka kod nevjernika. Allah, ﷻ, pomogao je Svojim vjerovjesnicima neoborivim dokazima i znamenjima koja su nedvojbeno ukazivala na njihovu iskrenost. Pomoću njih je otklonjen svaki mogući izgovor. Uzvišeni Allah o faraonu i njegovome narodu kaže:

﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾

«Porekoše, ali su u sebi vjerovali da su istinita, pa pogledaj kako su skončali smutljivci» (En-Neml, 27.).

Svome Poslaniku, ﷺ, rekao je:

﴿فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَٰكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ﴾

«Oni, doista, ne okrivljuju tebe da si ti lažac, nego nevjernici poriču Allahove riječi» (El-En'am, 33.).

Ukoliko bi se to nazvalo "nevjerovanjem utjerivanjem u laž", bilo bi potpuno ispravno, jer se radi o utjerivanju u laž pomoću jezika.

Što se tiče nevjerovanja ohološću i odbijanjem *(kufrul-ijba'i vel-istikbari)*, ono je poput Iblisovog nevjerovanja koji nije zanijekao Allahovu naredbu, a nije je ni osporio, nego ju je odbio i prema njoj se uzoholio. Ova vrsta nevjerovanja je, ujedno, i nevjerovanje onih kojima je bila dobro poznata Poslanikova, ﷺ, iskrenost. To su oni koji su znali da je Poslanik došao sa istinom od Allaha, ali ga nisu htjeli slijediti iz oholosti. Ova vrsta nevjerovanja je bila najčešća među neprijateljima poslanika, kao što Allah o faraonu i njegovom narodu kaže:

﴿أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ﴾

«Zar da povjerujemo dvojici ljudi koji su isti kao i mi, a narod njihov je roblje naše?» (El-Mu'minun, 47.).

Kao i riječi prijašnjih naroda upućene njihovim poslanicima:

﴿...إِنْ أَنتُمْ إِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُنَا...﴾

«...Vi ste ljudi kao i mi...» (Ibrahim, 10.). I riječi:

﴿كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوَاهَا...﴾

«Semud je zbog obijesti svoje poricao...» (Eš-Šems, 11.).

To je nevjerovanje jevreja, kao što Uzvišeni Allah kaže:

﴿فَلَمَّا جَاءَهُم مَّا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ...﴾

«I kad im dolazi ono što im je poznato, oni u to neće da vjeruju...» (El-Bekara, 89.).

﴿...يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ...﴾

«Znaju Poslanika kao što sinove svoje znaju» (El-Bekara, 146).

To je, također, nevjerovanje Ebu Talibovo. Nije sumnjao u Poslanikovu, ﷺ, iskrenost, ali su ga ponos i veličanje predaka spriječili da napusti njihovu vjeru i posvjedoči protiv njih da su nevjernici.

Nevjerovanje okretanjem *(kufrul-i'rad)* jest nevjerovanje okretanjem sluha i srca od Poslanika, ﷺ, na način da ga se ne smatra ni iskrenim, ni neiskrenim. Taj nije ni u savezništvu sa njim, a ni protiv njega. Uopće ne sluša ono sa čime je on došao. Kao što je jedan pripadnik plemena Abd-Jalil Poslaniku, ﷺ, rekao: "Allaha mi, reći ću ti nešto. Ako budeš istinu govorio, ti si u mojim očima poštovan da

bih ti proturječio. A ako budeš lagao, onda si prezren da bih sa tobom govorio".

Ovo je nevjerovanje današnjih nevjernika koji nose islamska imena i koji slijede strance, židove i kršćane, onih koji su daleko od svake moralne vrijednosti i koji iz svoga neznanja i gluposti tvrde: Ovo je put napretka i civilizacije.

Nevjerovanje sumnjom *(kufruš-šekk)* jest nevjerovanje kojim se kategorično ne tvrdi da je Poslanik, ﷺ, istina, niti da je laž, nego se sumnja u njegovo poslanstvo. Ta sumnja će stalno trajati samo u slučaju da se osoba potpuno okrene od proučavanja znamenja koja ukazuju na Poslanikovu, ﷺ, iskrenost. Ne čuje ih, niti se na njih osvrće. Jer, ukoliko se osvrne na znamenja o tome, više neće biti sumnje. Ta znamenja su sastavni dio Poslanikove, ﷺ, iskrenosti. Posebno kad se radi o svim znamenjima zajedno. Ta znamenja ukazuju na iskrenost kao što Sunce ukazuje na dan.

Nevjerovanje licemjerstvom *(kufrun-nifak)* jest ispoljavanje jezikom vjerovanja imana koje srce smatra lažnim. Ovo je veliko licemjerstvo *(en-nifakul-ekber)*. Kasnije ćemo, ako Bog da, objasniti njegove vrste.

Postoje dvije vrste nevjerovanja poricanjem *(kufrul-džuhud)*: opće neograničeno nevjerovanje i posebno ograničeno nevjerovanje.

Neograničeno je nijekanje svega što je Allah objavio i nijekanje vjerovjesnika koje je poslao.

Posebno ograničeno nevjerovanje je nijekanje neke islamske dužnosti (farza), zabrane (harama), svojstava kojima je Allah Sebe opisao ili vijesti kojom je On obavijestio ljude, namjerno ili davanjem prednosti govoru kojim se Allahu suprotstavlja, a radi ostvarenja nekoga cilja.

Ukoliko bi neko zanijekao takvo šta iz neznanja ili radi tumačenja koje se oprašta onome ko bi ga učinio, takva osoba time ne bi počinila nevjerovanje. O takvoj osobi govori hadis o onome ko je negirao Allahovu moć proživljenja, pa je naredio svojoj porodici da ga, kad umre, spale i pepeo prospu u vjetar. Uprkos tome, Allah mu je oprostio i smilovao mu se zbog njegovoga neznanja. Njegov postupak je bio zasnovan na onome do čega je njegovo znanje dosezalo. On nije iz prkosa zanijekao Allahovu moć proživljenja, niti radi ugonjenja u

laž onih koji u to vjeruju. Ovaj događaj je zabilježen u Buharijinom *Sahihu* i u drugim hadiskim djelima[1].

POSTOJE I DVIJE VRSTE MNOGOBOŠTVA

Postoje dvije vrste mnogoboštva (širka): Veliko i malo. Veliko mnogoboštvo Allah neće oprostiti, osim ako Mu se zbog toga učini iskreno pokajanje. Veliko mnogoboštvo znači uzeti nekoga drugoga, pored Allaha, za božanstvo i voljeti ga kao što se Allah voli. Takvo mnogoboštvo u sebi sadrži izjednačavanje božanstava mnogobožaca sa Gospodarom svih svjetova. Zbog toga će mnogobošci u Džehennemu reći svojim božanstvima:

﴿تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ، إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

«Allaha nam, bili smo, doista, u očitoj zabludi kad smo vas s Gospodarom svjetova izjednačavali» (Eš-Šu'ara, 97.-98.).

Iako su priznavali da je Allah Jedan, Stvoritelj svega, Gospodar i Vlasnik, da njihova božanstva ne mogu stvoriti, ni opskrbu dati, da ne mogu ni život dati, niti usmrtiti, izjednačavanje je, dakle bilo u ljubavi, veličanju i robovanju (ibadetu), kao što je to slučaj s većinom mnogobožaca u svijetu, odnosno svih njih. Vole svoja božanstva, veličaju ih i izražavaju svoju pripadnost njima, a ne Allahu, ﷻ. Dosta njih ili, preciznije rečeno, većina njih, više vole svoja božanstva od Allaha. Više se obraduju kad se oni spomenu nego kad se sam Allah spomene.

Na one koji umanjuju vrijednost njihovih božanstava i onih kojima robuju – od šejhova – više su ljuti nego na onoga ko nedovoljno poštuje Gospodara svih svjetova. Kad se povrijedi (svetost) nekog od njihovih božanstava i onih kojima robuju, ljuti su poput razjarenog lava. Ne ljuti ih kršenje svetosti Allahovih zabrana. Naprotiv, zadovoljni su osobom koja ih krši ukoliko im ta osoba nešto dadne ili ih nahrani. U svojim srcima prema takvoj osobi ne osjećaju prezir. Mi i drugi smo se osvjedočili kako to oni javno čine.

Vidjet ćeš neke od njih kako umjesto Allaha, stojeći, sjedeći, nesretni, bolesni i usamljani, svojim jezicima stalno spominju imena svojih božanstava i onih kojima se klanjaju. Spominjanje božanstva i onoga kome se mimo Allaha klanja je uglavnom na jeziku i srcu

[1] Buhari, 3.481; Muslim, 2.756; Nesai, 2.079; Ibn Madže, 4.255; Ahmed.

takve osobe. Takva osoba to i ne negira, tvrdeći kako je to sredstvo i prolaz ka njegovoj potrebi za Allahom i njegovom zagovorniku kod Njega.

Po tome su svi idolopoklonici isti. To je ono što je u njihovim srcima, mnogobožačka baština koju su naslijedili bez obzira na različitost njihovih božanstava. Ranije su ta božanstva bila od kamena, danas su neki sebi uzeli božanstva među ljudima.

Govoreći o precima tih mnogobožaca, Allah, ﷻ, kaže:

﴿...وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مِن دُونِهِ أَوْلِيَاءَ مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ فِي مَا هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ...﴾

«...A onima koji pored Njega uzimaju zaštitnike: 'Mi im se klanjamo samo zato da bi nas što više Allahu približili' – Allah će njima, zaista, presuditi o onome u čemu su se oni razilazili...» (Ez-Zumer, 3.).

Zatim je Allah posvjedočio o njihovom nevjerovanju i laži. Najavio je da ih neće na Pravi put uputiti, rekavši:

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ هُوَ كَاذِبٌ كَفَّارٌ﴾

«Allah nikako neće ukazati na Pravi put onome ko je lažljivac i nevjernik» (Ez-Zumer, 3.)

Takvo je stanje onoga koji je mimo Allaha sebi uzeo nekoga za gospodara tvrdeći kako će ga to približiti Allahu. Ko je više ponižen od onoga ko tako završi? Ili, još preciznije rečeno, postoji li iko da je više ponižen od onoga ko ne osjeća neprijateljstvo prema onome ko tako tvrdi?

U srcima ovih mnogobožaca i njihovih predaka je ubjeđenje da će se njihova božanstva za njih zauzeti kod Allaha. To je pravo mnogoboštvo (širk). Allah im je to osporio i negirao u Svojoj Knjizi. Obavijestio je da zagovorništvo (šefa'at) pripada samo Njemu i da se niko neće moći zauzeti za drugoga osim onoga kome On dopusti i sa čijim riječima i djelima bude zadovoljan. To su oni koji svjedoče Allahovu jednoću i nikakve zagovornike mimo Njega ne uzimaju. On, Slavljeni, dopustit će kome bude htio da se za njih zauzme, jer oni mimo Njega nisu ni tražili druge zagovornike. Najradosniji zagovorništvom (šefa'atom) bit će oni kojima Allah to dozvoli, pripadnici

svjedočenja Allahove jednoće (tevhida), oni koji pored Allah nisu drugoga uzimali sebi za gospodara i zaštitnika.

Zagovorništvo (šefa'at) koje se spominje u ajetima i hadisima je zagovorništvo Allahovom dozvolom dato onome ko Ga je smatrao Samo Jednim. Allah negira "mnogobožačko zagovorništvo", ono koje je u srcima mnogobožaca, koji pored Allaha druge sebi za zagovornike uzimaju. Sa takvima će se postupiti suprotno namjeri koju su imali prema svojim zagovornicima. Zagovorništvo će biti pobjeda samo monoteista.

Razmisli o riječima Poslanika, ﷺ, koji je, na pitanje Ebu Hurejre: "Ko će biti najsretniji tvojim zagovorništvom (šefa'atom), Allahov Poslaniče?", odgovorio je: *"Najsretniji čovjek mojim zagovorništvom će biti onaj ko je iskreno i iz srca izgovorio LA ILAHE ILLALLAH"*.[1] Pogledaj kako je najveći razlog postizanja prava zauzimanja (šefa'ata) učinio čisto svjedočenje Allahove jednoće (tevhida). Potpuno suprotno zauzimanju kod onih koji Allahu druge smatraju ravnim. Po njima se ono postiže robovanjem, pripadanjem i uzimanjem miljenika (evlije) za zagovornika pored Allaha. Poslanik, ﷺ, preokrenuo je njihove lažne tvrdnje i obavijestio da je uvjet zagovorništva čisto svjedočenje Allahove jednoće (tevhida). Samo tada će Allah dozvoliti zagovorniku da se zauzme za drugu osobu.

Neznanje onih koji druge Allahu smatraju ravnim je u njihovom ubjeđenju da će se onaj koga oni uzmu sebi za miljenika (evliju) ili zagovornika zauzeti za njih i biti im od koristi kod Allaha. Oni to poistovjećuju sa zauzimanjem ljudi koji su bliski kraljevima i namjesnicima. Ne znaju oni da se kod Allaha neće zauzeti niko bez Njegove dozvole, a dozvolu zauzimanja (šefa'ata) dobit će samo oni sa čijim riječima i djelima On bude zadovoljan. Kao što Allah u prvom poglavlju kaže:

﴿...مَن ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِندَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ يَعْلَمُ...﴾

«...Ko se može pred Njim zauzimati za nekoga bez dopuštenja Njegova?!...» (El-Bekare, 255.).

[1] Buhari, 99; Ahmed, 8.641.

U drugom poglavlju kaže:

﴿... وَلَا يَشْفَعُونَ إِلَّا لِمَنِ ارْتَضَىٰ وَهُم مِّنْ خَشْيَتِهِ مُشْفِقُونَ﴾

«...I oni će se samo za onoga kojim On bude zadovoljan zauzimati» (El-Enbija, 28.).

Ostaje treće poglavlje – da će se biti zadovoljno djelima i riječima samo onih koji svjedoče Allahovu jednoću i slijede vjerovjesnike. Za te dvije riječi će biti pitani svi narodi, kao što kaže Ebul Alijje: "Dvije riječi za koje će biti pitani prvi narodi i oni posljednji su: Šta ste obožavali i čime ste odgovorili vjerovjesnicima?"

Ova tri načela sasijecaju stablo mnogoboštva u srcu onoga ko ih shvati i razumije. Nema zauzimanja (šefa‘ata) bez Allahove dozvole. Zauzimanje će biti dozvoljeno samo onome sa čijim riječima i djelima se bude zadovoljno. Neće se biti zadovoljno riječima i djelima bez svjedočenja Allahove jednoće i slijeđenja vjerovjesnika. Allah, sigurno, neće oprostiti da se drugi s njim izjednače. O tome kaže: *"Pa opet oni koji ne vjeruju – druge sa Gospodarom svojim izjednačuju!"* (El-En‘am, 1.). Ispravnije između dva mišljenja je ono koje kaže da se pod pojmom izjednačavanja misli na izjednačavanje u robovanju, pripadnosti i ljubavi, o čemu govori drugi ajet:

﴿تَاللَّهِ إِن كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ، إِذْ نُسَوِّيكُم بِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾

«Allaha nam, bili smo, doista, u očitoj zabludi kad smo vas s Gospodarom svjetova izjednačavali» (Eš-šu‘ara, 97.-98.).

I kao što je u ajetu iz sure El-Bekare:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِن دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ...﴾

«Ima ljudi koji su mjesto Allaha kumire prihvatili, vole ih kao što se Allah voli...» (El-Bekare, 165.).

Ti vidiš kako mnogobošce u laž utjeruje njihovo stanje i djelo. Oni govore: Mi ih ne volimo kao Allaha, i ne izjednačavamo ih sa Njim. Potom se ljute zbog njih i njihove svetosti – ukoliko ih neko povrijedi – više nego što bi se naljutili radi Allaha. Obraduju se i vesele se zbog njih, posebno ako se o njima spominje nešto što oni, zapravo, ne posjeduju: izbavljenje od nesreće, uklanjanje poteškoća, ispunjenje potreba i da su oni vrata između Allaha i ljudi. Ti vidiš da se srce onoga koji Allahu pripisuje sudruga radosno, veselo, razdragano i kako plamti od ljubavi veličanja, skrušenosti i odanosti.

Kad mu spomeneš samo Allaha i Njegovu jednoću (tevhid), vidiš kako ga obuzima samoća, tjeskoba, nelagoda; kako te pogledom gađa zbog toga što si Allahu (umanjio) svojstva božanstvenosti. Možda ti i otvoreni neprijatelj postane.

Tako mi Allaha, to smo svojim očima vidjeli. Gađali su nas svojim neprijateljstvom, priredivši nam brojna neprijateljstva. Allah ih je ponizio i na ovom i na onom svijetu. Oni neće imati drugog argumenta osim da kažu ono što su i njihova braća govorila: "Osramotio nam je naša božanstva". Ovi će reći: "Umanjili ste značaj naših šejhova, vrata naših potreba koja vode Allahu". Tako su kršćani na Poslanikove, ﷺ, riječi: "*Mesih je Allahov rob*", uzvratili: "Umanjio si vrijednost Mesiha i osramotio si ga". Tako su oni koji Allahu druge smatraju ravnim uzvratili onome koji zabranjuje da kaburi postanu božanstva koja se obožavaju i koji naređuje da se džamije posjećuju na način kako su to Allah i Poslanik dopustili, govoreći: "Umanjio si značaj njegovog vlasnika...". To ne čudi kad Allah o tome kaže:

﴿وَإِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَحْدَهُ اشْمَأَزَّتْ قُلُوبُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَإِذَا ذُكِرَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ إِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ﴾

«Kad se Allah samo spomene, grče se srca onih koji u onaj svijet ne vjeruju, a kad se spomenu oni kojima se oni pored Njega klanjaju, odjednom ih radost obuzme» (Ez-Zumer, 45.).

Savremeno smatranje Allahu drugih ravnim je potpuno isto davnašnjem širku.

Sve to je nastalo na nijekanju Sudnjeg dana i osporavanju onoga sa čime je Znani i Mudri Allah opisao taj dan. Neće biti nagrade, pravednosti i pravičnog mjerenja djela, nego će se – prema njihovim tvrdnjama – postupiti po određenim ciljevima i zauzimanju koje – opet shodno njihovoj tvrdnji – Allah neće moći zabraniti. Nije to onaj Sudnji dan koji je Allah opisao i njime ljude upozorio. Oni koji Allahu druge smatraju ravnima (mušrici) – prije, a i sada – smatraju da u miljenicima (evlijama) ima nešto po čemu su oni Gospodaru svome posebni. Zato ih dozivaju, a oni su ih već mrtve pokopali. Tvrde kako oni žive životom koji nije kaburski i u kome nema pitanja. Životom koji je poput Gospodarovog života, pomoću koga i u kome mogu ono što ne mogu živi, a kamoli mrtvi. Kad bi takvima

došao vjerovjesnik i rekao: "Oni su ljudi, umrli su", prigovorili bi mu riječima: "Vi vrijeđate naša božanstva i umanjujete njihov značaj".

Pogledajte tu sličnost među njihovim srcima, kao da su međusobno povezana:

﴿... مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَن يُضْلِلْ فَلَن تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُّرْشِدًا﴾

«...Kome Allah ukaže na Pravi put, on će Pravim putem ići, a koga u zabludi ostavi, ti mu nećeš naći zaštitnika koji će ga na Pravi put uputiti» (El-Kehf, 17.).

Allah je presjekao sve uzroke na koje se pozivaju svi oni koji Mu druge smatraju ravnim. To presijecanje je poznato svakome ko razmišlja i ko je Allaha spoznao. Ko god pored Allaha uzme sebi drugog zaštitnika, on je:

﴿... كَمَثَلِ الْعَنكَبُوتِ اتَّخَذَتْ بَيْتًا وَإِنَّ أَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ الْعَنكَبُوتِ...﴾

«...Sličan pauku koji sebi isplete kuću, a najslabija je kuća, uistinu, paukova kuća...» (El-Ankebut, 41.).

Uzvišeni Allah kaže:

﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا مِن شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُم مِّن ظَهِيرٍ، وَلَا تَنفَعُ الشَّفَاعَةُ عِندَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ...﴾

«Reci: 'Zovite one koje, pored Allaha, bogovima smatrate. Oni ništa nemaju, ni koliko trun jedan, ni na nebesima, ni na Zemlji; oni u njima nemaju nikakva udjela i On nema od njih nikakve pomoći. Kod Njega će se moći zauzimati za nekoga samo onaj kome On dopusti...» (Sebe', 22.-23.).

Ko druge smatra Allahu ravnim, svoje božanstvo obožava iz ubjeđenja da će mu ono pribaviti korist. Korist, opet, može biti samo od onoga koji posjeduje sljedeće četiri odlike: da je vlasnik onoga što njegov rob želi od njega; ukoliko nije vlasnik, da je bar suvlasnik, a ako nije ni to, onda da mu je pomoćnik i pomagač, a ako nije ni to, onda da bar ima pravo zauzimanja kod njeg.

Hvaljeni Allah je redom osporio sve četiri postavke, od najveće do najmanje. Negirao je vlasništvo, suvlasništvo, pomoć i zagovorništvo. Sve ono što misli onaj koji Mu druge ravnima smatra. Potvrdio je samo zagovorništvo u kome nema mjesta onome koji Mu druge pridružuje, a to je zauzimanje sa Njegovim dopuštenjem.

Onome koji ga razumije, dovoljan je samo ovaj ajet, kao svjetlo i neoborivi dokaz svjedočenja Allahove jednoće (tevhida) da se presijeku sva načela i postavke pripisivanja drugima da su ravni Allahu. Kur'an je prepun sličnih primjera i dokaza, ali većina ljudi ne osjeća suštinu koja se krije pod stvarnošću pripisivanja drugim da su ravni Allahu. Misle da je pripisivanje Allahu druga bilo i prošlo sa drevnim narodima koje u tome nema ko naslijediti. To je ono što se isprječilo između srca i pravilnog razumijevanja Kur'ana.

Allaha mi, iako su ti narodi nestali, njih su naslijedili isti, gori ili bolji od njih. Kur'an se njima obraća isto kao i onima prije njih. Ali, ovdje se radi, kao što kaže Omer, ﷺ, o sljedećem: "Jedna po jedna skupocjenost islama nestaje sa stasanjem u islamu onih koji nisu poznavali predislamsko neznanje (džahilijjet)".

I, zato, onaj kome je nepoznato predislamsko neznanje, mnogoboštvo i njegove negativnosti na koje je Kur'an ukazao, sam padne u njih i njima poziva smatrajući ih ispravnim i lijepim. Takva osoba nije ni svjesna da je i sam postao isti, gori ili bolji od onoga koji je u predislamskom neznanju (džahilijjetu). Druge Allahu smatra ravnim. Na taj način, takva osoba gubi skupocjenost islama iz svoga srca. Tada lijepo postane ružno, a ružno lijepo. Novotarija (bid'at) postane Poslanikova, ﷺ, praksa (sunnet), a Poslanikova praksa postane novotarija. Nevjernik se prikaže drugim ljudima kao čovjek čistog vjerovanja i svjedočenja Allahove jednoće. Novotarija se pripiše čovjeku koji slijedi čisti Poslanikov, ﷺ, sunnet i koji je daleko od prohtjeva i novotarija. Osoba kojoj je Allah dao pronicljivost (besiret) i čije je srce živo, to jasno vidi svojim očima. Da nas Allah sačuva!

UKUPAN ZBIR MALOG LICEMJERSTVA

Što se tiče malog širka, on je poput činjenja dobrih djela radi ljudi, pretvaranja pred ljudima i zakletve sa nečim drugim mimo Allaha, ﷻ. Pouzdano se zna da je Poslanik, ﷺ, rekao: "*Ko se zakune nečim drugim mimo Allaha, pripisao je Allahu drugog ravnim*".[1]

Zakletva nečim drugim mimo Allahom je pripisivanje Allahu druga zbog same suštine zakletve. Osoba koja se zaklinje svoje riječi osigurava mogućom kaznom onoga sa kime se zaklinje koju ne može otkloniti ni ona, ni bilo koji čovjek. To zato što se onaj sa kim se

[1] Tirmizi, 1.535; Ebu Davud, 3.251; Ahmed, 5.352; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

zaklinje može osvetiti na način koji je iznad ljudske moći i snage. To može jedino Allah, Moćni i Snažni, Jedini, Koji radi šta god poželi.

Primjer malog širka su riječi: "Ono što je Allah htio i što si ti htio", "Ovo je od Allaha i od tebe", "Ja sam sa Allahom i s tobom", "Nemam nikoga osim Allaha i tebe", "Ja se oslanjam na Allaha i na tebe", "Da ne bi tebe, bilo bi tako i tako". Ovo ponekad može biti i veliki širk, ovisnosti o tome ko to izgovori i kome se izgovori. Prenosi se od Poslanika, ﷺ, da je čovjeku koji mu je rekao: "*Ono što je Allah htio i što si ti htio*", rekao: "*Jesi li mi to pripisao da sam ravan Allahu? Reci: 'Ono što je samo Allah htio'*".[1] Ove riječi su lakše od drugih riječi.

Mali širk je, npr., pokajanje upućeno šejhu. To je opasan širk. Pokajanje može biti upućeno samo Allahu, kao i namaz, post, hadždž i obredi. Ono je pravo koje pripada jedino Uzvišenom Allahu.

U *Musnedu* se bilježi da je Poslaniku, ﷺ, "*doveden zarobljenik, koji reče: 'Gospodaru moj, Tebi se kajem, a Muhammedu se ne kajem'. Poslanik, ﷺ, reče: 'Pravo je pripisao njegovom Vlasniku*".[2]

Pokajanje (tevba) je robovanje (ibadet) koji se, poput sedžde i posta, ne smije činiti nikome osim Allahu.

Od vrsta malog širka je i zavjet (nezr) u ime nekoga drugog mimo Allaha. To je smatranje drugoga ravnim Allahu. Ovo je opasnije od zaklinjanja sa nekim drugim mimo Allaha. Ako je: "*Ko se zakune nečim drugim mimo Allahom, pripisao je Allahu drugog ravnim*",[3] šta je, onda, sa onim koji se zavjetuje nekome drugom mimo Allaha. Istina je da se u *Sunenu* spominje slučaj Ukbeta ibni Amira, gdje Poslanik, ﷺ, kaže: "*Zavjet je zakletva*".[4]

Mali širk je i strah od nekog drugog mimo Allaha, oslanjanje na nekog drugog mimo Allaha, rad zbog nekog drugog mimo Allaha, moljenje nekog drugog mimo Allaha, skrušenost pred nekim drugim mimo Allaha, poniznost pred nekim drugim mimo Allaha, traženje opskrbe od nekog drugog mimo Allaha i zahvaljivanje nekom

---

[1] Ibn Madže, 2.117; Ahmed, 1.842; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar, vjerodostojan (hasen-sahih).

[2] Ahmed, 15.160; sened ovog hadisa je slab (da'if).

[3] Tirmizi, 1.535; Ebu Davud, 3.251; Ahmed, 5.352; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[4] Muslim, 1.645; Tirmizi, 1.528; Nesai, 3.832; Ebu Davud, 3.323; Ahmed, 16.850.

drugom mimo Allahu na onome šta je dao, ubijeđenost da se tom zahvalom može biti neovisno od zahvale Allahu, prijekor i srdžba zbog onoga što mu Allah nije dodijelio i određenjem (kaderom) odredio, pripisivanje Allahovih blagodati nekom drugom i ubjeđenje da u Kosmosu postoji nešto što On nije želio.

Mali širk je od mrtvih tražiti da ispune neku potrebu, sa njima pomoć tražiti i njima se okretati.

Ovo je osnovni vid širka u svijetu. Djela umrle osobe prestaju sa smrću. Umrla osoba ne može sebi naštetiti, niti kakve koristi pribaviti. Kako takva osoba može pomoći onome koji od nje pomoć traži i moli je da mu riješi neku potrebu ili da se kod Allaha za njega zauzme? Ovo je posljedica neznanja o odnosu osobe koja se zauzima sa osobom za koju se zauzima. O tome smo ranije govorili.

Zauzeti se kod Allaha za nekoga može se jedino sa Allahovom dozvolom za to. Allah nije učinio traženje i moljenje Allaha za zagovorništvo razlogom dobijanja dozvole. Razlog dopuštenja je čistota svjedočenja Allahove jednoće. Ko je Allahu smatrao druge ravnim, došao je pred Allaha sa razlogom koji zabranjuje zagovorništvo. Takva osoba je ravna osobi koja traži pomoć sa onim što sprječava tu pomoć. Takav je slučaj svakoga ko Allahu druge smatra ravnim. Umrloj osobi treba neko ko će moliti Allaha da joj oprosti i za milost. Poslanik, ﷺ, oporučio nam je prilikom posjete muslimanskim kaburima: *"Tražimo milost za njih i molimo za spas i oprost"*.[1]

Od ovog velikog širka će se spasiti samo onaj čije svjedočenje Allahove jednoće bude čist i koji se isključivo u ime Allaha bori protiv onih koji Mu druge smatraju ravnim, ko se njihovom mržnjom prema sebi približi Allahu i ko samo Allaha uzme sebi za Zaštitnika i Jedinog Boga Kojem robuje, onaj čija je ljubav u ime Allaha, i strah, i nada, i poniznost, koji se oslanja na Allaha i samo od Njega traži pomoć, ko samo kod Allah traži utočište i pomoć, čija je namjera čista u slijeđenje Njegovih naredbi radi postizanja Njegovog zadovoljstva. Kad moli, samo Allaha moli. Kad pomoć traži, samo je od Allaha traži. Kad radi, radi zbog Allaha. On je Allahov. Kod Allaha je. I sa Allahom je.

---

[1] Muslim, 974; Nesai, 2.037; Ahmed, 25.327.

Postoji mnogo raznih oblika mnogoboštva (širka). Svi ti oblici poznati su samo Allahu. Kad bismo ih sve spomenuli, govor bi otišao unedogled.

BOLEST LICMJERSTVA

Licemjerstvo je skrivena hronična bolest koja ispuni čovjeka, a da on to i ne osjeti. Njegova suština je skrivena od ljudi i često ostaje pritajena u osobi koja je njome iskušana i koja tvrdi da uspostavlja red na Zemlji. A, ustvari, ona samo pravi nered.

Postoje dvije vrste licemjerstva: malo i veliko.

Veliko obavezno vodi na samo dno Džehennema. Ono se čini na taj način da osoba pred drugim muslimanima pokazuje svoje vjerovanja u Allaha, meleke, objave, vjerovjesnike i Sudnji dan, a da u skrivenoj stvarnosti to nije tako i da to smatra neistinom. Ne vjeruje da je Allah razgovarao govorom koji je objavio čovjeku i učinio ga vjerovjesnikom kako bi ljude, Svojim odobrenjem, uputio, upozorio na Allahovu moć i zastrašio od kazne.

Hvaljeni Allah je spustio zastore licemjera. U Kur'anu je otkrio njihove tajne i Svojim robovima jasno pokazao njihovu suštinu kako bi bili oprezni od licemjerstva i licemjera. Na početku sure El-Bekare je spomenuo tri kategorije ljudi koje egzistiraju u svijetu: vjernike, nevjernike i licemjere. O vjernicima govori u četiri ajeta, o nevjernicima u dva, a o licemjerima u trinaest ajeta. Zbog njihove brojnosti, općenitosti kušnje njima i žestine njihovog iskušenja prema islamu i muslimanima, islam je teško njima iskušan zato što se formalno izjašnjavaju da pripadaju islamu, pomažu mu i njemu iskazuju lojalnost, a suštinski – oni su njegovi neprijatelji. Svoje neprijateljstvo ispoljavaju u svakoj mogućoj formi koju neuka osoba smatra znanjem i progresom. A radi se o krajnjem neznanju i neredu.

Tako ti Allaha, koliko su samo utočišta u islamu uništili?! Koliko su njegovih tvrđava razvalili i temelja izvadili?! Koliko su njegovih znamenja zbrisali?! Koliko su njegovih podignutih zastava spustili?! Sa koliko motika sumnji su udarili na njegovo rastinje da bi ga iskorjenili?! Koliko su samo njegovih izvora zatrpali i odsjekli svojim mišljenima?!

Islam i njegovi pripadnici su i dan-danas na kušnji i muci sa njima. Skupine i skupine licemjera svojim sumnjama neprestano kucaju na vrata islama tvrdeći da time čine veliki napredak:

﴿أَلَآ إِنَّهُمْ هُمُ ٱلْمُفْسِدُونَ وَلَٰكِن لَّا يَشْعُرُونَ﴾

«Zar?! A, uistinu, oni nered siju, ali ne opažaju» (El-Bekare, 12.);

﴿يُرِيدُونَ لِيُطْفِـُٔوا نُورَ ٱللَّهِ بِأَفْوَٰهِهِمْ وَٱللَّهُ مُتِمُّ نُورِهِۦ وَلَوْ كَرِهَ ٱلْكَٰفِرُونَ﴾

«Oni žele utrnuti Allahovo svjetlo ustima svojim, a Allah će učiniti da svjetla Njegova uvijek bude, makar krivo bilo nevjernicima» (Es-Saff, 8.).

GROZOTE LICEMJERNE LIČNOSTI

Licemjeri su saglasni da se razdvoje od Objave. Oni su jednoglasni u ostavljanju upućivanja po njoj:

﴿فَتَقَطَّعُوٓا أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾

«A oni su se u pitanjima vjere svoje podijelili na skupine, svaka stranka radosna onim što ispovijeda» (El-Mu'minun, 53.);

﴿... يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ ٱلْقَوْلِ غُرُورًا ...﴾

«...Koji su jedni drugima kićene besjede govorili da bi ih obmanuli...» (El-En‘am, 112.).

Zato su opisani kao:

﴿... إِنَّ قَوْمِي ٱتَّخَذُوا هَٰذَا ٱلْقُرْءَانَ مَهْجُورًا﴾

«...Narod moj ovaj Kur'an izbjegava!» (El-Furkan, 30.).

Znamenjima Allahove vjere su podučavana njihova srca, ali ih ona nisu naučila. Oronule su škole tih znamenja, ali ih oni nisu održavali. Nestalo je zvjezdanog svjetla u njihovim srcima koje oni nisu oživjeli. Ukazalo se njihovo sunce u trenutku kad se nadvila tama njihovih mišljenja i ideja, pa ga oni nisu vidjeli. Ne prihvatiše Allahovu Uputu sa kojom je Allah slao Svoje vjerovjesnike. Prema njoj ni glavu svoju ne podigoše. Smatrali su nevažnim što su se od Allahove upute okrenuli ka svojim mišljenjima. Tekstove Objave su svrgli sa pozornice stvarnosti, odvajajući ih od principa ubjeđenja. Protiv tih tekstova su poveli bespoštedni rat, služeći se nevaljalim komentarom (te'vilom), govoreći: "Šta mi imamo od pukog značenja riječi koje nam ništa ne koriste u ubjeđenju?" Dovoljno nam je ono što smo zatekli od islama kod kasnijih muslimana. Oni su bolje razumjeli tekstove nego prvi muslimani. Bolje su poznavali metod

argumentacije i dokazivanja. One prije njih je nadvladala neprosvjećenost i čistota njihovih prsa. Oni se nisu posvetili definiranju principa raspravljanja, nego su sve svoje potencijale usmjerili ka činjenju naredbi i ostavljanju zabrana. Metod kasnijih muslimana je znaniji i mudriji, a metod prvih musliman je neuk, ali ispravniji.

Crv sumnje i strasti je napao i uništio njihova srca. Loše namjere su nadvladale njihove želje i nakane, te su ih pokvarile do te mjere da su ih bacile u propast. Oni koji su spoznali Allaha su, u ovom slučaju, nemoćni ljekari:

﴿فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾

«Njihova srca su bolesna, a Allah njihovu bolest još povećava; njih čeka bolna patnja zato što lažu» (El-Bekare, 10.).

Sluh njihovog srca je opteretila gluhoća, pa ona ne čuju onoga koji ih poziva u vjerovanje. Na očima njihove spoznaje je gusta koprena, pa one ne mogu vidjeti neosporne kur'anske istine. Jezici su im nijemi na istinu te njima i ne govore. Uzvišeni o njima kaže:

﴿صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ﴾

«Gluhi, nijemi i slijepi su, nikako da se osvijeste» (El-Bekare, 18.).

Licemjerne osobe na sebi imaju znakove po kojima se mogu prepoznati. Na njih je jasno ukazano u Kur'anu i sunnetu. Oni su jednostavni onima koji ih dobro prostudiraju, onima kojima je data pronicljivost vjerovanja. Pokreće ih, tako mi Allaha, želja da ih drugi ljudi vide (rijaluk). To je najružniji položaj (mekam) koji može čovjek zauzeti, a lijenost ih je usporila u činjenju naredbi Milostivog. Zbog toga im je srčana iskrenost (ihlas) postala teška. Opisujući ih Uzvišeni je rekao:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَىٰ يُرَاءُونَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا﴾

«Kad ustaju da molitvu obave, lijeno se dižu, i samo zato da bi se pokazali pred svijetom, a Allaha gotovo da i ne spomenu» (En-Nisa, 142.).

Svaki od njih je poput ovce između dva stada koja se jednom primakne ovom, a drugi puta onome stadu. I nikad se ne ustabili

samo u jednoj skupini. Oni stalno stoje između dvije skupine. Pomno posmatraju koja je jača i prihvatljivija. U tom smislu Uzvišeni je rekao:

﴿مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَٰلِكَ لَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَٰؤُلَاءِ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَن تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا﴾

«Neodlučni su kome će se privoljeti, da li ovima ili onima. A onoga koga Allah u zabludi ostavi – ti nećeš naći načina da ga na Pravi put uputiš» (En-Nisa, 143.).

Pažljivo prate razvoj događaja koji se vezani za sljedbenike sunneta i Kur'ana. Ako im pobjeda od Allaha dođe, kažu: "Pa, zar mi nismo bili sa vama?" Zaklinjući se Allahom da je tako, javno eksponiraju svoje vjerovanje (iman). Ako, pak, neprijatelji Kur'ana i sunneta budu imali određeni dio sreće u pobjedi, kažu: "Zar ne znate da je ugovor bratstva među nama još važeći i da smo mi rodbinski blizu jedni drugih?" Ko želi da ih dobro upozna, neka nauči njihove karakteristike iz govora Gospodara svjetova o njima. Poslije toga mu neće trebati više nikakav dokaz. U tom kontekstu Uzvišeni kaže:

﴿الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ فَإِن كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِّنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُن مَّعَكُمْ وَإِن كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحْوِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعْكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَن يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

«One koji iščekuju šta će biti s vama: pa ako vam Allah daruje pobjedu, oni reknu: 'Zar nismo bili uz vas?' A ako sreća posluži nevjernike, onda govore njima: 'Zar vas nismo mogli pobijediti i zar vas nismo odbranili od vjernika?' Na Sudnjem danu Allah će vam svima presuditi! A Allah neće dati priliku nevjernicima da unište vjernike» (En-Nisa, 141.).

Ko ih sluša, oduševi se njihovom slatkorječivošću i blagošću. Allaha uzimaju za svjedoka za laži i pokvarenosti nataložene u njihovim srcima. Vidiš ih kako pored istine spavaju, a pored neistine su na nogama. Uzmi njihov opis iz Svetog (el-Kuddus) i Mirnog (es-Selam) govora:

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَن يُعْجِبُكَ قَوْلُهُ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيُشْهِدُ اللَّهَ عَلَىٰ مَا فِي قَلْبِهِ وَهُوَ أَلَدُّ الْخِصَامِ﴾

«Ima ljudi čije te riječi o životu na ovome svijetu oduševljavaju i koji se pozivaju na Allaha kao svjedoka za ono što je u srcima njihovim, a najljući su protivnici» (El-Bekare, 204.).

Naredbe upućene njihovim sljedbenicima sadrže sav haos država i ljudi. Njihovim zabranama je obuhvaćeno sve ono u čemu je boljitak ovog i onog svijeta. Neke od njih ćeš sresti u skupini vjernika na namazu, u spominjanju Allaha (zikru), u skromnom životu (zuhdu) i u nastojanju da razumiju šta je ispravno (idžtihadu) ali:

﴿وَإِذَا تَوَلَّىٰ سَعَىٰ فِي الْأَرْضِ لِيُفْسِدَ فِيهَا وَيُهْلِكَ الْحَرْثَ وَالنَّسْلَ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الْفَسَادَ﴾

«Čim se neki od njih dočepa položaja, nastoji napraviti na Zemlji nered, ništeći usjeve i stoku. – A Allah ne voli nered» (El-Bekare, 205.).

Ako im sudiš po jasnoj Objavi, naći ćeš ih kako prema tome imaju odbojnost. Kad ih pozoveš na suđenje prema Allahovoj Knjizi i Poslanikovom, ﷺ, sunnetu, vidiš ih kako se od toga okreću. Kad bi se mogao uvjeriti u njihovu stvarnost, uočio bi između nje i Upute ogromnu razliku. Vidio bi tu stvarnost posve zakrenutom od Objave:

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنكَ صُدُودًا﴾

«Kad im se kaže: 'Prihvatite ono što Allah objavljuje, i Poslanika!' – vidiš licemjere kako se od tebe sasvim okreću» (En-Nisa, 61.).

Njihova zakletva dolazi ispred njihovog govora, makar se i ne osporavalo ono što su rekli. Zato što znaju da srca vjernika nisu spokojna sa njihovim riječima. Svoj govor zakletvom osiguraju od lošeg mišljenja i otkrivanja onoga što u sebi skrivaju. I oni koji sumnjaju, isto tako, lažu i zaklinju se da bi ih onaj koji ih sluša ubrojao u iskrene ljude:

﴿اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَن سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّهُمْ سَاءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«Oni se iza zakletvi svojih zaklanjaju, pa od Allahova puta odvraćaju. Ružno je, doista, kako postupaju!» (El-Munafikun, 2.).

Teško njima! Pojavili su se u pustinji sa karavanom vjernika. Uvidjevši da je put dalek, a teškoća velika, predomisliše se i nazad se vratiše. Mislili su da će uživati u lahgodnom životu i ugodnom snu u svojim kućama. U tome nisu osjetili uživanje, niti su iskoristili ugodni san. Kakvo će biti njihovo stanje na Sastanku? Znali su ono šta su potom zanijekali! I radili su kako su radili nakon što su jasno odredili i vidjeli istinu:

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا فَطُبِعَ عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ﴾

«To je zato što su vjernici bili, pa nevjernici postali, i onda su im srca zapečaćena, pa ne shvataju» (El-Munafikun, 3.).

Oni su ljudi najljepših tijela, najbritkijeg jezika, najprefinjenije rječitosti, ali i najpokvarenijeg srca i najslabije humanosti. Oni su poput povaljanih šupljih debala, bez ploda, počupanih iz zasada i prislonjenih uza zid da ga čuvaju od obrušavanja na slučajne prolaznike:

﴿وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِن يَقُولُوا تَسْمَعْ لِقَوْلِهِمْ كَأَنَّهُمْ خُشُبٌ مُّسَنَّدَةٌ يَحْسَبُونَ كُلَّ
صَيْحَةٍ عَلَيْهِمْ هُمُ الْعَدُوُّ فَاحْذَرْهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ﴾

«Kad ih pogledaš, njihov izgled te ushićuje, a kad progovore, ti slušaš riječi njihove; međutim, oni su kao šuplji naslonjeni balvani, i misle da je svaki povik protiv njih. Oni su pravi neprijatelji, pa ih se pričuvaj! Allah ih ubio, kuda se odmeću?!» (El-Munafikun, 4.).

Namaz odgađaju do njegovog zadnjeg vremena. Sabah-namaz klanjaju sa izlaskom, a ikindiju sa zalaskom sunca. Namaz obavljaju poput gavrana koji kljuca. To je namaz tijela, ali ne i namaz srca. U njemu se osvrću kao lisica koja zna da je proganjaju i traže. Ne klanjaju u džema'atu. Ako i klanjaju, onda je to u kućama ili u dućanima.

Kad sljedbenike Kur'ana i sunneta zadesi zdravlje, pobjeda i ljepota, to im bude mučno i teško. Ako ih zadesi patnja ili iskušenje, kojima se očiste od grijeha ili im se oproste grijesi, to ih obveseli i učini presretnim, kao što to veli Uzvišeni:

﴿إِن تَمْسَسْكُمْ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَإِن تُصِبْكُمْ سَيِّئَةٌ يَفْرَحُوا بِهَا...﴾

«Ako kakvo dobro dočekate, to ih ozlojedi, a zadesi li vas kakva nevolja, obraduju joj se» (Ali-Imran, 120.).

Allahu je mrska njihova pokornost zbog pokvarenosti njihovih srca i neispravnosti njihovih namjera (nijeta). Njome ih je pritisnuo i zadržao na jednom mjestu. Allah mrzi njihovu blizinu pokraj Sebe zbog njihove naklonosti prema Njegovim neprijateljima. Zbog toga ih je protjerao i udaljio od Sebe. Oni su svoje glave okrenuli od Njegove Upute, pa se i On okrenuo od njih. Učinio ih je nesretnim, a

ne sretnim. Po pravdi im je presudio presudom poslije koje se ne mogu nadati uspjehu, osim ukoliko postanu pokajnici. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَوْ أَرَادُوا الْخُرُوجَ لَأَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلَٰكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾

«Da su imali namjeru poći, sigurno bi za to pripremili ono što je potrebno, ali Allahu nije bilo po volji da idu, pa ih je zadržao, i bi im rečeno: 'Sjedite sa onima koji sjede'» (Et-Tevba, 46.).

Potom Allah, ﷻ, spominje mudrost zbog koje im je otežano činjenje dobra i zbog koje su protjerani i udaljeni sa Njegovih vrata. Ona u sebi sadrži blagost i sreću za Allahove miljenike (evlije).

Najmudriji kaže:

﴿لَوْ خَرَجُوا فِيكُم مَّا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا وَلَأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ﴾

«Da su pošli s vama, bili bi vam samo na smetnji i brzo bi među vas smutnju ubacili, a među vama ima i onih koji ih rado slušaju. A Allah zna nasilnike» (Et-Tevba, 47.).

Teškim im se učiniše tekstovi, pa ih zamrziše. Dosadi im njihovo nošenje, pa ih spustiše sa svojih pleća i pobacaše. Promače im čuvanje sunneta, pa ih zapostaviše. Tekstovi Kur'ana i sunneta im se učiniše napornim, pa im odrediše pravila kojim ih podrediše i tako ih odbaciše. Ali, Allah obori njihove zavjese, otkri njihove tajne i navede ih kao primjer ljudima. Dobro znaj, kad god nestane jedna njihova skupina, druga je naslijedi. Allah je Svojim miljenicima (evlijama) spomenuo i pojasnio njihova svojstva kako bi prema njima bili oprezni, i rekao:

﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَرِهُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ﴾

«Zato što ne vole ono što Allah objavljuje, i On će djela njihova poništiti» (Muhammed, 9.).

Skrivali su tajne svoga licemjerstva, ali ih je Allah obznanio na crtama njihovih lica i na omaškama njihovog jezika. Zbog licemjerstva ih je Allah žigosao znakovima koji nisu skriveni onima koji su obdareni pronicljivošću i vjerovanjem. Mislili su da će se prikrivanjem

nevjerovanja i pokazivanjem vjerovanja spasiti od detaljne i kritičke analize. Kako!? Vama je sve to otkrio Kritičar Koji sve vidi,:

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ أَن لَّن يُخْرِجَ اللَّهُ أَضْغَانَهُمْ ، وَلَوْ نَشَاءُ لَأَرَيْنَاكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُم بِسِيمَاهُمْ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ أَعْمَالَكُمْ﴾

«Zar oni bolesnih srca misle da Allah zlobe njihove na vidjelo neće iznijeti? A da hoćemo, Mi bismo ti ih, uistinu, pokazali i ti bi ih, sigurno, po biljezima njihovim poznao. Ali, ti ćeš ih poznati po načinu govora njihova. – A Allah zna postupke vaše» (Muhammed, 29.-30.).

Kako će biti kad budu sakupljeni na Dan susreta, kad se Allah Uzvišeni jasno pokaže Svojim robovima i kad (Njegova) potkoljenica bude otkrivena?[1] Kad budu pozvani da lice na tlo pred Gospodara svjetova spuste, oni to neće moći, kao što to veli Uzvišeni:

﴿خَاشِعَةً أَبْصَارُهُمْ تَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ وَقَدْ كَانُوا يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ وَهُمْ سَالِمُونَ﴾

«Oborenih pogleda i sasvim poniženi bit će nevjernici – a bili su pozivani da licem na tlo padaju dok su živi i zdravi bili» (El-Kalem, 43.).

Kako će im biti kad budu sakupljeni ispred sirat-ćuprije, koja je tanja od dlake, a oštrija od sablje, mračne i klizave, koju će preći samo onaj koji bude imao svjetlo da njime osvijetli mjesto na koje će stati svojim stopalima? Ljudima će se podijeliti svjetla. Oni će se razlikovati po brzini prelaska preko nje. Vidljivo svjetlo će biti dato vjernicima, kao što im je kroz namaz, zekat, hadždž i post bilo dato svjetlo i na ovome svijetu. Kad stignu na sredinu mosta, vjetar će zapuhati na svjetlo licemjera i utrnuti svjetiljke u njihovim rukama. Zastat će izgubljeni, nemoćni da ga pređu. Između njih i vjernika će se postaviti zid sa vratima. Postavit će se prepreka između naroda i ključeva. Strana vrata okrenuta prema vjernicima je milost, a strana okrenuta prema nevjernicima je kazna i patnja. Dozivat će skupinu

[1] Od Ebu Se'ida el-Hudrija, ﷺ, se prenosi da je Allahov poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, rekao: "Na Sudnjem danu će naš Gospodar razotkriti Sak – Nogu,i svaki vjernik i vjernica će Mu učiniti sedždu, izostat će onaj ko je na ovom svijetu činio sedždu licemjerno, lažno i zbog reputacije. Takav će pokušati učiniti sedždu, ali će mu leđa očvrsnuti (tako da neće moći obaviti sedždu), vidi Ibn Kesirov komentar na 42. ajet sure El-Kalem. -op.rec.

vjernika koji su prije njih krenuli, čija će svjetla daljinom zvijezda svjetliti. Čovjeku koji ih bude posmatrao učinit će se blizu:

﴿...انظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِن نُّورِكُمْ...﴾

«...Pričekajte nas da se svjetlom vašim poslužimo!..» (El-Hadid, 13.).

Kako bismo uspjeli preći ovaj tjesnac? Svjetla su nam pogašena, a danas nema prelaska bez svjetla:

﴿...قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا...﴾

«..Vratite se natrag, pa drugo svjetlo potražite!..» (El-Hadid, 13).

Tamo gdje se dijele svjetla, daleko bio od svakoga stajanja na ovom strašnom stajalištu! Kako smo zaslužili stajanje na ovome tjesnacu, pitat će se. Hoće li na ovome putu neko bilo kome pružiti svoju ruku pomoći? Hoće li se danas prijatelj osvrnuti za prijateljem? Licemjeri će vjernike podsjećati na međusobno zajedništvo i prijateljstvo na ovom svijetu, kao kad stranac podsjeća stanovnika jedne države na zajedničko im druženje na putu. Zar nismo bili sa vama, postili kao i vi, namaz obavljali kao i vi, Kur'an učili kao što ste ga i vi učili, milostinju kao i vi udjeljivali, hadždž kao i vi obavili? Šta je to što nas je danas rastavilo, pa vi bez nas prođoste? Naravno da je tako, odgovorit će im; vi ste se pretvarali da ste sa nama, a u svojoj nutrini ste bili sa svakim nepravednim i pakosnim nevjernikom. Opisujući ih Uzvišeni kaže:

﴿...وَلَٰكِنَّكُمْ فَتَنتُمْ أَنفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُم بِاللَّهِ الْغَرُورُ، فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنكُمْ فِدْيَةٌ وَلَا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا مَأْوَاكُمُ النَّارُ هِيَ مَوْلَاكُمْ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾

«...Ali ste se pritvornošću upropastili, i iščekivali ste, i sumnjali ste, i puste želje su vas zavaravale, dok nije došla Allahova odredba, a šejtan vas je o Allahu obmanuo. Nikakva otkupnina se danas od vas neće primiti, a ni od onih koji nisu vjerovali; vatra će biti prebivalište vaše, ona baš vama odgovara, a užasno je ona boravište!» (El-Hadid, 14.-15.).

Nigdje kraja njihovom opisu. Onoga što nije spomenuto o njima, tako mi Allaha, mnogo je više od onoga što je rečeno o njima. Zbog njihove brojnosti na Zemlji i u utrobama kabura, umalo da cijeli

Kur'an bude sav o njima. Nema komadića Zemlje na kome nema i njih, kako vjernici ne bi osjećali osamljenost na putevima. Poremetili bi im razloge postojanja, divljač i zvijeri bi ih razderali po pustim mjestima. Huzejfe, رضي الله عنه, čuvši jednog čovjeka kako kaže: "Moj Allahu, uništi licemjere!", reče mu: "Sine moga brata, da uništi licemjere, vi biste podivljali po putevima od pomanjkanja prolaznika!"

Tako mi Allaha, strah od licemjerstva je kidao srca prvih muslimana zbog njihovog znanja o njegovoj preciznosti, značaju, pojedinostima i općenitosti. Njihove crne misli o samima sebi su bile takve da su se pribojavali kako su i sami u skupini licemjera (munafika). Omer, رضي الله عنه, Huzejfi je rekao: "Huzejfa, zaklinjem te Allahom, je li ti Poslanik, ﷺ, spomenuo moje ime sa njihovim?" "Nije", odgovori mu. "Poslije tebe, nikome neću njegovo stanje kod mene reći". Ibn ebi Mulejkeh kaže: "Poznavao sam trideset ashaba Muhammeda, ﷺ, i svi su se pribojavali licemjerstva u sebi. Nijedan od njih nije rekao da je njegovo vjerovanje ravno vjerovanju Džibrila i Mikaila". Ovu predaju spominje Buharija, kao i predaju El-Hasana el-Basrija: "Od licemjerstva je siguran samo licemjer, a boji ga se samo vjernik". Spominje se da je jedan ashab u dovi molio: "Gospodaru moj, kod Tebe tražim zaštitu od poniznosti licemjerstva". Rečeno mu je: "Šta je to poniznost licemjerstva?" "To je", reče on, "da vidiš tijelo kako od straha drhti, a srce ne drhti".

Tako mi Allaha, srca pojedinih ljudi su ispunjena vjerovanjem i ubjeđenjem. Njihov strah od licemjerstva je ogroman. Zbog toga je njihova briga teška. Mnogo je i onih čije vjerovanje ne prelazi njihova grla, a oni tvrde da im je vjerovanje isto kao i Džibrilovo i Mikailovo.

Plod licemjerstva sazrijeva na dvjema biljkama: biljci laži i biljci dobrog djela učinjenog radi ljudi (rijaluka). Te biljke se napajaju sa dva izvora: izvora slabe pronicljivosti (besireta) i izvora slabe odlučnosti (azimeta). Kad se upotpune ove četiri stvari, korov licemjerstva se proširi i ustali. Ali, taj korov je na rubu nagete obale prema kojoj se kreće bujica. Kad licemjeri ugledaju bujicu istine kako se na njih obrušava na Dan razotkrivanja tajni, spuštanja zastora, oživljenja onih koji su u grobovima i kad iziđe na vidjelo ono što je u srcima, tada će onima čija je roba bila licemjerstvo postati jasno da su sva njihova postignuća bila samo varljivi privid.

U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿...كَسَرَابٍ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ الظَّمْآنُ مَاءً حَتَّى إِذَا جَاءَهُ لَمْ يَجِدْهُ شَيْئًا وَوَجَدَ اللَّهَ عِنْدَهُ فَوَفَّاهُ
حِسَابَهُ وَاللَّهُ سَرِيعُ الْحِسَابِ﴾

«...Kao varka u ravnici u kojoj žedan vidi vodu, ali kad do tog mjesta dođe, ništa ne nađe – a zateći će da ga čeka kraj njega Allahova kazna i On će mu potpuno isplatiti račun njegov jer Allah veoma brzo obračunava» (En-Nur, 39.).

Srca licemjera su prema činjenju dobra nezainteresirana, a tijela su im prema njima pohotna. Razvrat je rasprostranjen svuda oko njih. Kad čuju istinu, srca im budu prema njoj gruba, a kad prisustvuju nevaljalosti ili budu svjedocima bestidna govora, srca im zatrepere, a uši pomno slušaju.

Ovo su, Allaha mi, jasni znakovi licemjerstva, pa ih se čuvaj, čovječe, prije nego što te smrt zadesi. Ako se obavežu, ne ispune. Kad obećaju, iznevjere. Ako kažu, lažu. Kad ih se pozove na pokornost, zastanu. Kad im se kaže: «Dođite onome što je Allah objavio Poslaniku», osjećaju odvratnost. A kad ih prohtjevi pozovu svojim ciljevima, pohitaju im i odu. Čuvaj se njih i njihovih prohtjeva, poniženja i propasti. Ne drži čvrstim ono što su na sebe preuzeli, ne budi siguran u njihova obećanja jer oni u njima lažu i suprotno njima postupaju. Uzvišeni veli:

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ، فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ
بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ، فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا
كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾

«Ima ih koji su se obavezali Allahu: 'Ako nam iz obilja Svoga dade, udjeljivaćemo, zaista, milostinju i bit ćemo, doista, dobri!' A kad im je On dao iz obilja Svoga, oni su u tome postali škrti i okrenuli se – a oni ionako glave okreću. I nadovezao im je On na to licemjerstvo u srcima njihovim sve do dana kada će pred Njega stati, zato što se onoga što su Allahu obećali ne pridržavaju i zato što stalno lažu» (Et-Tevba, 75.-77.).

VRSTE GRIJEŠENJA

U Allahovoj knjizi se spominju dvije vrste griješenja:

Pojedinačno – neograničeno griješenje i griješenje kome je pridodata neposlušnost.

Pojedinačno se dijeli na dvije vrste: griješenje nevjerovanja, koje izvodi iz islama, i griješenje koje ne izvodi iz islama. Primjer griješenja pomiješanog sa neposlušnošću imamo u riječima Uzvišenog:

﴿... وَلَكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ
وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ﴾

«...Ali Allah je nekima od vas pravo vjerovanje omilio, i u srcima vašim ga lijepim prikazao, a nezahvalnost i neposlušnost vam omrazio. Takvi su na Pravome putu.», (El-Hudžurat, 7.).

Što se pak tiče pojedinačnog griješenja koje izvodi iz Islama navodi se u ajetu:

﴿... فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا فَيَعْلَمُونَ أَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَأَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَيَقُولُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا
مَثَلًا يُضِلُّ بِهِ كَثِيرًا وَيَهْدِي بِهِ كَثِيرًا وَمَا يُضِلُّ بِهِ إِلَّا الْفَاسِقِينَ، الَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ اللَّهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهِ
وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

«...Tim On mnoge u zabludi ostavlja, a mnogima na Pravi put ukazuje; ali, u zabludi ostavlja samo velike grješnike, koji krše već čvrsto prihvaćenu obavezu prema Allahu i prekidaju ono što je Allah naredio da se održava, i prave nered na Zemlji; oni će nastradati» (El-Bekare, 26.-27.).

I u ajetu:

﴿وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ وَمَا يَكْفُرُ بِهَا إِلَّا الْفَاسِقُونَ﴾

«A Mi tebi jasne dokaze objavljujemo i jedino nevjernici neće u njih da vjeruju» (El-Bekare, 99.).

I ajetu:

﴿وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ كُلَّمَا أَرَادُوا أَن يَخْرُجُوا مِنْهَا أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنتُم بِهِ تُكَذِّبُونَ﴾

«A one koji nisu vjerovali čeka vatra u kojoj će prebivati; kad god pokušaju iz nje izići, biće u nju vraćeni i biće im rečeno: "Trpite kaznu u vatri koju ste poricali» (Es-Sedžda, 20.).

Svi ovi primjeri kazuju o griješenju nevjerovanja, odnosno o griješenju koje izvodi iz vjere-Islama.

Griješenje koje ne izvodi iz islama je ono kojese navodi u riječima Uzvišenog:

﴿... وَإِن تَفْعَلُوا فَإِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَيُعَلِّمُكُمُ اللَّهُ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

«...A ako to učinite, onda ste zgriješili. I bojte se Allaha – Allah vas uči, i Allah sve zna» (El-Bekare, 282.);

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا أَن تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْبِحُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ﴾

«O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite, da u neznanju nekome zlo ne učinite, pa da se zbog onoga što ste učinili pokajete» (El-Hudžurat, 6.).

Povod objavljivanja ovog ajeta je događaj kad je Poslanik, ﷺ, poslao El-Velida ibn Ukbeta ibn ebi Muajta da, nakon okončane oružane borbe, preuzme zekat plemena Benu-Mustalek. Između El-Velida i tog plemena je postojalo neprijateljstvo u predislamskom periodu. Kad su ovi čuli da im on dolazi, iz počasti prema Poslaniku, ﷺ, izišli su pred njeg da ga dočekaju. Idući prema njima, šejtan mu došapnu: "Oni te žele ubiti". El-Velid ih se uplaši, vrati se Poslaniku, ﷺ, i reče: "Benu-Mustalek odbija dati zekat, htjeli su me ubiti!" To je naljutilo Poslanika, ﷺ, tako da je pomišljao da ih napadne sa vojskom. Pripadnici plemena Benu-Mustalek su čuli da se Poslanikov izaslanik vratio, dođoše Poslaniku, ﷺ, i rekoše mu: "Allahov Poslaniče, čuli smo za tvog izaslanika i izišli smo da ga dočekamo i ugostimo te da mu predamo pravo (hakk) koje pripada Allahu.

Njemu je naumpalo da se vrati, pa smo se pobojali da mu nije stiglo pismo od tebe u kome si ga obavijestio da si na nas ljut. Mi tražimo zaštitu od Allahove srdžbe i srdžbe Njegovog Poslanika". Allahov Poslanik to prihvati sa rezervom, posla Halida ibnul-Velida sa vojskom i naredi mu da prikrije svoj dolazak. Reče mu: "Gledaj, ako kod njih vidiš ono što upućuje na njihovo vjerovanje, uzmi im zekat. Ako to ne vidiš, postupi prema njima onako kako postupaš prema nevjernicima". Halid tako i učini. Motreći ih,raču ezan za akšam, a potom i za jaciju. Ne vidjevši ništa drugo osim pokornosti i dobra, uze od njih zekat, vrati se Poslaniku, ﷺ, i bi objavljen ajet:

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا...﴾

«O vjernici, ako vam nekakav nepošten čovjek donese kakvu vijest, dobro je provjerite...» (El-Hudžurat, 6.).

Riječju *vijest* (nebe') misli se da odsutna osoba sazna nešto o određenoj važnoj osobi, a rječju misli se da se znanjem obuhvati cijela suština te vijesti.

Ovdje imamo jednu lijepu korist. Hvaljeni Allah nije naredio da se griješnik smatra lažovom i da se u cijelosti odbaci njegova vijest i svjedočenje. Naprotiv, naredio je provjeru. Ukoliko druge okolnosti i vanjski faktori upućuju na iskrenost griješnika, postupit će se po iskrenosti, bez obzira na izvor te informacije. Tako treba postupiti i u predajama i svjedočenju griješnika, jer mnogi griješnici kazuju istinu u svojim vijestima, predajama i svjedočenjima. Mnogima od njih je veoma stalo do istine, a njihovo griješenje je u nečemu drugom izvan laži. Od takve osobe se ne odbacuje informacija, niti svjedočenje. U slučaju da se od takve osobe ne prihvati svjedočenje, mnoga prava i pouzdane informacije bi se izgubile i nestale. Posebno se ne odbacuje svjedočenje osobe koja vodi računa o iskrenosti, a griješi u sferi ubjeđenja i mišljenja.

Što se tiče osobe čije je griješenje u sferi laži, ukoliko je riječ o čestom ponavljanju laži na način da njegova laž nadvlada njegovu iskrenost, od takve osobe se ne prihvata informacija koju donosi, niti svjedočanstvo kojim svjedoči. Ukoliko se događa da osoba rijetko laže, jednom ili dva puta, po pitanju neprihvatanja svjedočenja i informacije takve osobe postoje dva mišljenja islamskih učenjaka. Ujedno, to su dvije predaje koje se bilježe od imama Ahmeda, Allah ga obasuo Svojom milošću.

Ovdje se misli na griješenje koje ne izvodi iz okvira islama.

Griješenje za koje je obavezno pokajanje je znatno šireg pojma od griješenja zbog kojeg se ne prihvata svjedočenje ili informacija određene osobe.

Sada govorimo o griješenju za koje se mora učiniti pokajanje. Postoje dvije vrste takvog griješenja: Griješenje u sferi djela i griješenje u sferi ubjeđenja.

Zatim se griješenje u sferi djela dijeli na dva dijela: griješenje zajedno sa neposlušnošću i samo griješenje.

Griješenje kome je pridodata neposlušnost je činjenje onoga što je Allah zabranio, a neposlušnost se odnosi na Allahovu naredbu. Kao što kaže Uzvišeni Allah:

﴿...لَّا يَعْصُونَ ٱللَّهَ مَآ أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ﴾

«...Koji se onome što im Allah zapovjedi neće opirati» (Et-Tahrim, 6.).

Musa, ﷺ, rekao je svome bratu Harunu, ﷺ:

﴿...مَا مَنَعَكَ إِذْ رَأَيْتَهُمْ ضَلُّوٓا۟ ۝ أَلَّا تَتَّبِعَنِ ۖ أَفَعَصَيْتَ أَمْرِى﴾

«...Šta te je spriječilo, kad si ih vidio da su zalutali, da za mnom nisi pošao? Zašto nisi naređenje moje poslušao?» (Taha, 92.-93.).

Neki pjesnik je rekao:

Naredio sam ti strogom naredbom, pa me ne posluša,
Postadoh osoba otetog upravljanja, žao mi je.

Griješenjem se pobliže označava činjenje onoga što je Allah zabranio i zato se često spominje, kao u ajetu:

﴿...وَإِن تَفْعَلُوا۟ فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ...﴾

«A ako to učinite, onda ste zgriješili» (El-Bekare, 282.).

Neposlušnost se precizno koristi za suprotstavljanje Allahovoj naredbi, kao što smo ranije spominjali. Svako od ova dva značenja se može koristiti i za samo jedno od njih, kao u ajetu:

﴿...فَسَجَدُوٓا۟ إِلَّآ إِبْلِيسَ كَانَ مِنَ ٱلْجِنِّ فَفَسَقَ عَنْ أَمْرِ رَبِّهِۦٓ...﴾

«...Svi su se poklonili osim Iblisa, on je bio jedan od džina i zato se ogriješio o zapovijest Gospodara svoga...» (El-Kehf, 50.).

Ovdje je suprotstavljenje Allahovoj naredbi nazvano griješenjem (fusuk). A kaže Uzvišeni Allah:

﴿...وَعَصَىٰٓ ءَادَمُ رَبَّهُۥ فَغَوَىٰ﴾

«...Tako Adem nije Gospodara svoga poslušao i s Puta je skrenuo» (Taha, 121.).

Ovdje je, pak, činjenje zabrane nazvano neposlušnošću.

Takav je slučaj kad se u jednoj rečenici spomene samo jedna od ove dvije riječi, a ako se spomenu jedna pored druge – prva označava suprotstavljanje naredbi, a druga činjenje zabrane.

Bogobojaznost (takvaluk) je pribojavanje od oboga. Njenom suštinom se postiže pokajanje od griješenja (fusuka) i neposlušnosti (isjana). Osoba koja je u pokornosti Allahu, radi pod okriljem Allahovog svjetla i nada se Allahovoj nagradi. Pod okriljem toga svjetla se kloni neposlušnosti prema Allahu i boji se Allahove kazne.

Svaka osoba koja pomno prouči značenje riječi bogobojaznost (takva) u Allahovom govoru, govoru Njegovog Poslanika, ﷺ, govoru Arapa i u govoru koji je sačuvan od oponašanja i pričanja bez razmišljanja, znat će da bogobojaznost znači da svaka osoba uzme sve što joj je Allah dao kao sredstvo zaštite protiv svega što mrzi i od čega strahuje, da će ga uništiti i upropastiti na ovom i onom svijetu, da krajnje budno, uputno i pronicljivo sve to nastoji učiniti uzrokom ovosvjetskog i onosvjetskog uspjeha, da čvrsto vjeruje da je sve što mu je Gospodar njegov dao od života, bogatstva, poroda i sve što mu je potčinio, pogodno da bude uzrok i uspjeha i propasti. Čak je i sam Kur'an takav:

﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ ٱلْقُرْءَانِ مَا هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ ٱلظَّٰلِمِينَ إِلَّا خَسَارًا﴾

«Mi objavljujemo u Kur'anu ono što je lijek i milost vjernicima, a nevjernicima on samo povećava propast», (El-Isra, 82.).

Kad je tako sa Kur'anom, šta je, onda, sa ostalim blagodatima? Zbog toga nam je naš Gospodar ostavio u emanet da od Njega tražimo zaštitu i utočište od prokletog šejtana prilikom učenja svake riječi iz Kur'ana da nas šejtan ne bi zaveo od pravilnog razumijevanja tih riječi i onoga što je Allah od nas htio tim riječima. I da ne bismo postali kao oni koji su izgubljeni.

Što se tiče griješenja u ubjeđenju, ono je, npr., griješenje sljedbenika novotarija, onih koji vjeruju u Allaha, vjerovjesnike, Sudnji dan,

onih koji zabranjuju ono što je Allah zabranio i naređuju ono što je Allah naredio. Ali, ne znajući, tumačeći i povodeći se za šejhovima, osporavaju mnogo toga što su Allah i Poslanik učinili postojanim, a postojanim čine ono što Allah i Njegov poslanik nisu učinili takvim.

Pokajanje od ovakvog griješenja se čini sa potvrđivanjem svega što je Allah potvrdio o Sebi i Svome Poslaniku, bez upoređivanja (tešbiha) i poistovjećivanja (temsila) i sa negiranjem svega što je Allah negirao o Sebi i Svome Poslaniku, bez izokretanja (tahrifa) i neispravnog tumačenja (ta'tila). Negiranje i potvrđivanje može biti samo u svjetlu Objave. Nipošto na osnovu mišljenja ljudi i njihovih ideja koje su izvor novotarija i zabluda.

Pokajanje ove vrste griješnika čije je ubjeđenje nakaradno čini se potpunim slijeđenjem sunneta. Samo slijeđenje nije dovoljno sve dok javno ne obznane nakaradnost novotarije (bid'ata) u kojoj su bili. Jer, pokajanje od grijeha je činjenje onoga što je njemu suprotno. Zbog toga je Allah, ﷻ, uvjetovao pokajanje onih koji kriju ono što je Allah objavio sa javnom obznanom toga. Njihov grijeh je bio skrivanje, pa je pokajanje od njega bilo javno pokazivanje.

U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِن بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ ۝ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا فَأُولَٰئِكَ أَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَأَنَا التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾

«One koji budu tajili jasne dokaze, koje smo Mi objavili, i Pravi put, koji smo u Knjizi ljudima označili, njih će Allah prokleti, a proklet će ih i oni koji imaju pravo da proklinju; oprostit ću samo onima koji se pokaju i poprave i to javno ispolje, a Ja primam pokajanje i Ja sam milostiv» (El-Bekare, 159.-160.).

Grijeh osobe koja čini novotariju je iznad grijeha osobe koja skriva ono što je Allah objavio. Drugi je samo skrivao istinu, a prvi je pored skrivanja istine pozivao da se čini ono što je njoj suprotno. Svaki sljedbenik novotarije je, ujedno, i onaj koji skriva istinu, a onaj koji skriva istinu ne mora biti i sljedbenik novotarije.

Preduvjet pokajanja licemjera je srčana iskrenost (ihlas) jer je njegov grijeh želja da ga drugi ljudi vide kako čini dobro (rijaluk).

Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرْكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَن تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا، إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَاعْتَصَمُوا بِاللَّهِ وَأَخْلَصُوا دِينَهُمْ لِلَّهِ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ وَسَوْفَ يُؤْتِ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

«Licemjeri će na samom dnu Džehennema biti i ti im nećeš zaštitnika naći." Zatim kaže: Ali oni koji se pokaju i poprave i koji čvrsto Allaha prihvate i vjeru svoju u Allaha iskreno ispolje, bit će s vjernicima, a Allah će, sigurno, vjernicima veliku nagradu dati» (En-Nisa, 145.-146.).

BOJE ZLA – JOŠ JEDNA

Što se tiče riječi grijeh (ism) i neprijateljstvo (udvan), one su srodne. Uzvišeni Allah kaže:

﴿...وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَىٰ وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ...﴾

«...Jedni drugima pomažite u dobročinstvu i čestitosti, a ne sudjelujte u grijehu i neprijateljstvu...», (El-Maida, 2.).

Svaka od ove dvije riječi kad se spomene odvojeno obuhvata značenje druge. Svaki grijeh je neprijateljstvo. On je činjenje onoga što je Allah zabranio ili je ostavljanje onoga što je Allah naredio. Grijeh je neprijateljstvo prema naredbi i zabrani, a svako neprijateljstvo je grijeh. Osoba koja ga čini postaje griješnik. Ukoliko se ove dvije riječi spomenu odvojeno, označavaju različito, ovisno od odnosa i opisa koji imaju u sebi.

Grijeh (ism) odnosi se na zabranu samog čina, kao što su laž, blud, pijenje alkohola i tome slično. Neprijateljstvo (udvan) odnosi se na zabranu koja je količinski ograničena.

Neprijateljstvo je nedozvoljena količina i prekoračenje granice koja je dozvoljena. Naprimjer, neprijateljstvo prilikom vraćanja oduzetog prava. To neprijateljstvo može biti usmjereno ka imetku, tijelu ili časti osobe od koje se vraća uzurpirano pravo. Ako mu je oduzeo drvo, zadovoljan je samo da ga zamijeni sa njegovom kućom. Ako mu je uništio nešto, on mora njemu uništiti dvostruko više. Ako je o njemu rekao riječ, on mora o njemu reći duplo više. Sve to je neprija-teljstvo i prekoračenje granice pravednosti.

Postoje dvije vrste ovog neprijateljstva: neprijateljstvo prema Božijem pravu i neprijateljstvo prema pravu ljudi. Naprimjer, prelazak granice dozvoljenosti spolnog odnosa sa suprugama i robinjama i odnos sa onima sa kojima je Allah to zabranio. Uzvišeni kaže:

﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ، إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ،
فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ﴾

«I koji stidna mjesta svoja čuvaju – osim od žena svojih ili onih koje su u posjedu njihovu, oni, doista, prijekor ne zaslužuju – a oni koji i pored toga traže, oni u zlu sasvim pretjeruju» (El-Mu'minun, 5.-7.).

Isto je i sa prekoračenjem onoga što je Allah dozvolio prema suprugama i robinjama činjenjem onoga što je On zabranio. Naprimjer, odnos sa njima za vrijeme menstruacije (hajza) postporođajnog perioda (nifasa), dok su u ihramima, za vrijeme obaveznog posta i tome slično.

Isto tako, neprijateljstvo je prelazak dopuštene granice onoga što je dozvoljeno. Naprimjer, pogled je dozvoljen prilikom prosidbe djevojke, svjedočenja, svakodnevnih odnosa i liječenja. Osoba koja bi prekoračila granicu gledanjem dijelova tijela koji su oku ugodni za gledanje prešla je preko zidom opasane njive.

Grijeh (ism) i neprijateljstvo (udvan) su grijeh (el-ism) i neopravdano nasilje (el-bagj) spomenuti u ajetu:

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ
مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

«Reci: 'Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni, i grijehe, i neopravdano nasilje, i da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije, i da o Allahu govorite ono što ne znate» (El-A‘raf, 33.).

Riječ *el-bagj* se, ipak, uglavnom upotrebljava za prava ljudi i uzurpaciju nad njima. Na osnovu toga, ako se riječ *el-bagj* (neopravdano nasilje) spominje zajedno sa riječju *el-udvan* (neprijateljstvo), tada *el-bagj* znači nepravdu činjenja nekoga grijeha: krađe, laži, potvore, započinjanja neprijatnosti i slično, a riječ *el-udvan* tada ima značenje uzimanja više prava nego što je oduzeto. Neopravdano

nasilje i neprijateljstvo je u pravu ljudi ravno grijehu i neprijateljstvu u Allahovom pravu i granicama.

Ovdje se radi o četiri stvari: Allahovo pravo koje ima svoju granicu, ljudsko pravo koje ima svoju granicu, neopravdano nasilje, neprijateljstvo i nepravda su prelazak preko te dvije granice i odlazak u ono što je iza njih ili dolazak do samih tih granica.

Što se tiče riječi *el-fahša* (razvrat), ona je pridjev imenici koja se ne spominje da bi se naglasilo značenje pridjeva. Misli se na razvratno djelo i na razvratnu osobinu, čija je grozota svima očita i nad kojom se groze svi razumom obdareni ljudi. Ovim imenom (el-fahša) Allah je nazvao grijeh bluda i homoseksualizma da bi naglasio njihov užas. Tim imenom se naziva i ružan govor, onaj čija je odvratnost psovke, potvore i slično tako očita.

Riječ *el-munker* (ružno djelo) pridjev je imenice koja se, također, ne spominje. Misli se na ružno djelo koje je odvratno ljudskom razumu i ljudskoj prirodi. Odnos ružnoće prema tome djelu je kao odnos smrada prema čulu mirisa, strašnog izgleda prema oku, ružnog okusa prema čulu okusa ili odnos strašnog glasa spram uha. Razvrat (el-fahša) predstavlja sve što ljudska priroda žestoko osuđuje i što su čula osjećaja spoznala kao ružno.

Ružno djelo je sve ono što ne poznaješ i na šta nisi navikao. Odvratno djelo je svaki razvrat od kojeg se zgražava ljudska priroda. Zbog toga je Ibn Abbas rekao: "Razvrat je blud, a ružno djelo je sve ono što je nepoznato u šerijatu i sunnetu".

Razmisli dobro o razlici koju je on napravio između onoga čija je ljepota nepoznata i što nije uobičajeno od onoga čija se odvratnost ustalila u ljudskoj prirodi i razumu.

GOVOR BEZ ZNANJA O ALLAHU – OSNOVA JE SVAKE NEVALJALOSTI

Što se tiče govora o Allahu bez znanja, to je najjača zabrana među svim ovim zabranama. I najveći grijeh. Zbog toga je spomenuta na četvrtom mjestu zabrana koje su postojale u svim ranijim zakonodavstvima (šerijatima). Ničim se ne može dopustiti, nego može ostati samo kao zabrana. Nije poput strvi, krvi i svinjskog mesa, koji u određenim okolnostima i mogu biti dopušteni.

Postoje dvije vrste zabrana: zabrana sama po sebi, koja nikad ne može biti dopuštena, i zabrana samo u određenom vremenu. O nečemu što je samo po sebi zabranjeno, Uzvišeni Allah kaže:

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ...﴾

«Reci: 'Gospodar moj zabranjuje razvrat, i javni i potajni..» (El-A'raf, 33.).

Potom prelazi na ono što je teže od toga, pa kaže:

﴿...وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ...﴾

«...I grijehe, i neopravdanu primjenu sile...» (El-A'raf, 33.).

Zatim spominje ono što je teže od toga, pa kaže:

﴿...وَأَن تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهِ سُلْطَانًا...﴾

«...I da Allahu smatrate ravnim one za koje On nikakav dokaz objavio nije...» (El-A'raf, 33.).

Potom spominje ono što je teže od toga, pa kaže:

﴿...وَأَن تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

«...I da o Allahu govorite ono što ne znate» (El-A'raf, 33.).

Ovo je najteža zabrana kod Allaha i najveći grijeh. U sebi podrazumijeva laž na Allaha, pripisivanje Allahu onoga što Mu ne dolikuje, promjenu i zamjenu Njegove vjere, negiranje onoga što je Allah potvrdio, a potvrđivanje onoga što je On negirao, uspostavljanje onoga što je On oborio, a obaranje onoga što je On uspostavio, neprijateljstvo prema onome koga je On zaštitio, a prijateljstvo sa Njegovim neprijateljem, ljubav prema onome što Allah mrzi, a mržnju prema onome što Allah voli, opisivanje Allaha sa onim što ne dolikuje Njegovom biću, svojstvima, riječima i djelima.

Ne postoji zabrana koja je kod Allaha teža od ove, niti postoji grijeh veći od ovog. On je osnova mnogoboštva i nevjerovanja i na njemu su sazdani novotarija i zabluda. Temeljna postavka svake zabludjele novotarije u vjeri je govor bez znanja o Allahu.

Baš zato su to tako snažno osporavali prvi muslimani i učenjaci. Vikali su sa svih krajeva na sve one koji to čine. Na sve moguće načine su upozoravali na opasnost smutnje. U tome su dosegli tačku koju nisu ponovili prilikom negiranja razvrata, nepravde i neprijateljstva. To je stoga što novotarija ruši vjeru i što je njena šteta po vjeru najteža. Uzvišeni Allah je osporio svaki postupak kojim se, bez

utemeljenja na neoborivom Allahovom dokazu, nešto u Njegovoj vjeri dopušta ili zabranjuje:

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ أَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هَٰذَا حَلَالٌ وَهَٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوا عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ إِنَّ الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ﴾

«I ne govorite neistine jezicima svojim: "Ovo je dopušteno, a ovo je zabranjeno", da biste tako o Allahu neistine iznosili. Oni koji o Allahu govore neistine – neće uspjeti.», (En-Nahl, 116.)

Kako li je tek sa onima koji Allahovim svojstvima pridodaju nešto čime On Sebe nije opisao? Ili zaniječu nešto od onoga čime je On Sebe opisao.

Jedan od dobrih prethodnika rekao je: "Neka se pazi svako od vas riječi: 'Allah je dozvolio ovo, Allah je zabranio ono', pa da Allah kaže: 'Slagao si, nisam dozvolio ovo i nisam zabranio ono'".

Misli se na dopuštanje ili zabranu nečega na osnovu mišljenja, a ne na osnovu dokaza od Allaha i Njegovog Poslanika.

Temelj mnogoboštva i nevjerovanja je govor bez znanja o Allahu. Ko Allahu druge smatra ravnim, tvrdi da ga ono čemu se mimo Allaha klanja približava Allahu, da se kod Allaha za njega zauzima, da njegovim posredovanjem ostvaruje svoje potrebe onako kako se to čini pred kraljevima. Svaki mnogobožac govori o Allahu bez znanja. To ne znači da je svaka osoba koja bez znanja govori o Allahu ujedno i mnogobožac. Govor bez znanja o Allahu u sebi sadrži izokretanje (ta'til) i unošenje novotarije u vjeru. To je širi pojam od pripisivanja Allahu druga širka. Mnogoboštvo je samo jedan segment govora bez znanja o Allahu.

Zato je laž na Allahovog Poslanika bila razlog ulaska u vatru. Taj položaj (menzil) neodvojiv je od osobe koja to bude činila. To je zato što takva laž u sebi sadrži govor bez znanja o Allahu. Potpuno je isto kao da time otvoreno laže na Njega. Ono što je pridodato Poslaniku, automatski je pridodato i Onome Koji je poslao Poslanika.

Govor bez znanja o Allahu je otvorena potvora i čista neistina o Allahu:

﴿... فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا﴾

«...A ima li nepravednijeg od onoga koji o Allahu iznosi neistinu?», (El-Kehf, 15.).

Svi grijesi sljedbenika novotarije ulaze u ovaj oblik griješenja, a pokajanje od toga se ne može postići bez pokajanja od novotarije.

A kako će se od nje pokajati onaj koji ne zna da je ona novotarija ili misli da je sunnet, onaj koji u nju poziva i njoj se predaje? Takva osoba može otkriti svoje grijehe za koje se mora pokajati samo ako ih pritegne sunnetom, ako ih pomno posmatra, upoređuje i kontrolira kroz prizmu sunneta. Ti nikad nećeš vidjeti sljedbenika novotarije da tako postupa!

Sunnet posebno briše novotariju i ne da joj da opstane. Kad se pojavi njegovo svjetlo u čovjekovom srcu, iz njega odnese svaku maglu novotarije i ukloni tamu svake zablude. Moć tame nema nikakvog izgleda pored moći sunca. Slijeđenje sunneta može omogućiti čovjeku da vidi razliku između sunneta i novotarije i pomoći mu da iz tame novotarije iziđe na svjetlo sunneta. U tome mu može pomoći i seoba njegovog srca u svakom vremenu ka Allahu. To će postići stalnim traženjem pomoći od Allaha, srčanom iskrenošću (ihlasom) i jakom željom za utočištem kod Allaha. U tome će mu pomoći putovanje (hidžra) ka Allahovom Poslaniku kroz iskreno nastojanje da prodre do Poslanikovih riječi, djela, upute i sunneta: "*Ko učini hidžru radi Allaha i Poslanika, njegova hidžra će biti radi Allaha i Poslanika*".[1]



[1] Buhari, 1; Muslim, 109.

PRIZORI NEPOSLUŠNOSTI (NEPOKORNOSTI)

Ti prizori su: prizor životinjskog ponašanja, zadovoljavanja strasti i robovanja ženama. Ova tri prizora se odnose na osobe koje su skrenule sa Pravoga puta. A što se tiče prizora onih koji su upućeni, koji su na Pravome putu, tu se ubraja sljedeće: prizor određenja (kadera), prizor mudrosti, prizor uspješnosti i poniznosti, prizor svjedočenja Allahove jednoće (tevhida), prizor Allahovih imena i svojstava, prizor vjerovanja i mnogobrojnosti takvih primjera, prizor milosti, prizor nemoći i slabosti, prizor poniženosti i siromaštva i prizor ljubavi i robovanja.

Prva tri prizora su u vezi s onima koji su skrenuli sa Pravoga puta, a ostali prizori se odnose na one koji su ustrajni na Putu istine.

Ovo poglavlje je jedno od najvažnijih poglavlja ove knjige. I najkorisnije. Ono zaslužuje da se čvrsto drži objema rukama. Teško se slično poglavlje može naći u drugim knjigama, što smo naveli u našoj knjizi: *Seferul-hidžretejni fi tarikis-seadetejni (Dva putovanja prema dvjema srećama)*.

ŽIVOTINJSKA PRIRODA NEKIH LJUDI

Životinjski prizor i prizor udovoljavanja strastima su prisutni kod neukih osoba, onih koje se razlikuju od životinja samo po uspravnom hodu i moći govora. Njih, osim zadovoljavanja strasti, ništa drugo ne zanima. I nije važno kojim putem će doći do toga. Njihove duše su poput životinjskih. Njima se ne mogu uzdići na nivo ljudskosti, a kamoli na nivo meleka. Stanje takvih osoba nije vrijedno spominjanja. Oni se međusobno razlikuju na način postojećih razlika među životinjama, čije su ponašanje i prirodu poprimili.

Među njima ima onih čija je duša kao pseća. Kad bi iznenada našao lešinu kojom se može nahraniti hiljadu pasa, pao bi po njoj i čuvao bi je od svih drugih pasa. Lajao bi na svakoga psa koji bi joj se primakao. Uspio bi joj se primaći samo pas koji bi ga silom, mimo njegove volje, savladao. Nijednom drugom psu ne bi dao

ništa od toga. Sva njegova briga je kako napuniti stomak. Uopće mu nije bitno kakvom hranom: neprijatnom ili zaklanom, pokvarenom ili ukusnom. Ne stidi se ni ogavne hrane. Ako ga potjeraš – dahće, a ako ga pustiš – opet dahće. Ako ga nahraniš – hodat će oko tebe mašući repom, a ako ga ne nahraniš – režat će i lajati na tebe.

Neki od njih su magareće prirode. Stvoreni su samo da bi teško radili i jeli. Što ga više nahraniš, više radi. Magarac je životinja koja najduže šuti, a najmanje misli. Zbog toga, Allah sa magarcem poredi čovjeka koji nosi Allahovu Knjigu, ali to ne čini radi spoznaje, znanja i njenoga pridržavanja. Sa psom je uporedio nevaljalog učenjaka kojem je Allah pokazao Svoja znamenja, a od njih se on okrenuo i odao se ovosvjetskom životu i slijeđenju prohtjeva. Ova dva primjera sadrže velike tajne, ali ovdje nije mjesto da ih spominjemo.

Neki od njih imaju dušu kao razjarene zvijeri. Cijela njihova briga je da, koliko god mogu, pokažu svoje neprijateljstvo prema ljudima i da ih savladaju. Jednostavno, njegova priroda je ravna prirodi zvijeri.

Na tu sličnost se oslanjaju oni koji umiju tumačiti snove u kojima čovjek sanja da su mu neke životinje u kući ili da se bori protiv njih. Obično bude onako kako oni to protumače. Nama i drugima se to često u snu događa. Tumačenje tih snova se podudara sa životinjskom prirodom koja je u tim ljudima. Poslanik, ﷺ, o događaju koji je u vezi s Uhudom, usnio je *"kravu koju kolju"*,[1] pa se dogodilo da su neke vjernike ubili nevjernici. Krava je jedna od najkorisnijih životinja. Ima osobine dobrote, uspjeha, smiraja i koristi. Ponizna je, pitoma, lahko ju je voditi i ne bježi od čovjeka. Omer, رضي الله عنه, usnio je kao da ga je horoz kljucnuo tri puta, pa ga je Ebu Lu'lua ubo tri puta nožem. Horoz je znak za zlog i stranog čovjeka.

Ima ljudi čija je priroda poput prirode svinja: prođu pored lijepih stvari i ne pogledaju ih, a pojedu izmet iza čovjeka. Takav je slučaj sa mnogim ljudima. Čuje i vidi od tebe mnogo više dobra nego zla. Ali, on to dobro ne čuva, ne prenosi ga i ono mu ne odgovara. Kad ugleda grešku ili "ćoravu riječ", nađe joj smisao, i to mu odgovara. Uzme je sebi kao ukusnu voćku i prenosi je drugima.

Ima i onih čija je priroda jednaka prirodi pauna. Sve što ima jest napuhanost i šarenilo perja. Iza te pojave – nema ništa.

---

[1] Buhari, 6.514; Muslim, 4.217; Ibn Madže, 3.911; Ahmed, 14.260; Darimi, 2.065.

Konj ima najljepšu prirodu među životinjama. Konj je životinja plemenite duše i prijatne naravi. Isto je i sa ovcama. Svaka osoba koja se često druži sa nekom životinjom poprimi dio ponašanja i prirodu te životinje. Ukoliko se hrani njenim mesom, međusobna sličnost bude još veća. Onaj koji se hrani, sličan je onome čime se hrani.

Upravo zbog toga je Allah zabranio meso divljih zvijeri i ptica grabljivica. Jedenjem takvoga mesa se prenosi priroda tih životinja na osobu koja se time hrani. A Allah najbolje zna.

Ovdje se želi reći sljedeće: Oni za koje su vezani ovi prizori nemaju drugih pokretača osim onoga čemu naginju njihove duše i strasti. Za njih, pored toga, apsolutno ne postoji ništa drugo.

PRIZOR DŽEBRIJA

Potom dolazi prizor džebrija. To su oni koji tvrde da su prisiljeni na činjenje svojih djela i da se njihova djela događaju izvan njihove moći. Oni nikako ne prihvataju svoja djela kao svoja.

Kažu da nijedan od njih u suštini ne radi svoja djela, niti ih može uraditi. Suštinski počinilac i pokretač tih djela je, kažu, neko drugi, a ne oni. Onaj koji ih uradi je samo alatka, a njegovi postupci su poput praha u vjetru i poput njihanja drveća.

Ukoliko im prigovoriš zbog njihovih djela, oni se opravdaju određenjem (kaderom) koje smatraju odgovornim za svoje grijehe. U tome pretjeruju do te mjere da sva svoja djela, i dobra i loša, smatraju pokornošću prema Allahu zato što su se dogodila shodno Allahovom htijenju (meši'etu) i određenju (kaderu).

Oni govore: Kako god je pokornost (ta‘ah) postupiti po naređenju, isto tako je pokornost i postupanje po Allahovome htijenju. Upravo tako, Allah, ﷻ, govori o njihovoj braći mnogobošcima. Allahovo htijenje su učinili dokazom da su njihova djela produkt Njegove naredbe i zadovoljstva. Ovi su gori od onih koji potpuno negiraju postojanje određenja (kadera). Kao Allahovi neprijatelji, žešći su i veći kritičari Allahove Knjige, Njegovih vjerovjesnika i Njegove vjere. Neki od njih čak pravdaju Iblisa, nastojeći i trudeći se da mu pronađu opravdanje. Kao da hoće reći da mu je Gospodar njegov učinio nepravdu govoreći mu: "Koji je njegov grijeh ako je svoje lice sačuvao od sedžde nekom drugom

mimo njegovoga Stvoritelja? Nije li on postupio po Allahovoj odredbi, htijenju, i po onome što se od njega očekivalo?" Zatim: "Kako je mogao učiniti sedždu kad mu je to Allah zabranio i umiješao se između njega i sedžde? Nije li bio dobročinitelj time što je odbio učiniti sedždu nekome drugome mimo Allaha?"

Oni su istinski Allahovi neprijatelji, šejtanovi štićenici i njegova braća. Kad neki od njih nariče za Iblisom, čuješ čudnu dreku i vrlo emotivan plač, vidiš ih kako, svojim jezicima i izrazom lica, Allahovo određenje smatraju nepravednim i da optužuju Silnog Allaha (El-Džebbara). Čuješ neke od njih kako jadikuju nad nepravdom kao što poraženi i nemoćni kuka na svoga neprijatelja.

PRIZOR KADERIJA

Potom dolazi primjer kaderija. To su oni koji negiraju postojanje Allahovog određenja (kadera). Oni tvrde da su zločine i grijehe sami prouzrokovali i da su se oni dogodili njihovom voljom, bez imalo Allahovoga htijenja u tome. Tvrde da im Allah to nije odredio, zapisao, želio i da On nije stvorio njihova djela. Tvrde da Allah ne može nikoga uputiti, niti ga u zabludu odvesti. Da jedino može objasniti i ukazati. Ne može nadahnuti uputom ili zabludom, razvratom ili bogobojaznošću, niti to može uliti u čovjekovo srce.

Tvrde da u Allahovoj vlasti ima onoga što On ne želi, da On želi ono što nikad ne bude i da ljudi, bez Allahovog htijenja, stvaraju vlastita djela.

Oni smatraju da su nepokornost i grijesi ljudska tvorevina i posljedica ljudske volje. Ona nisu Allahova stvorenja, niti imaju ikakve veze sa Njegovim htijenjem. Zbog toga je veoma mali njihov udio u traženju pomoći od Allaha, oslanjanju na Njega, čvrstom držanju za Njegovu uputu, u traženju od Allaha da ih uputi, učvrsti njihova srca i učini ih nepokolebljivim, da ih usmjeri prema onome sa čime je On zadovoljan, a udalji od svake neposlušnosti prema Njemu. Sve navedeno je zastupljeno kod njih i to su čisto njihova djela. Ništa od spomenutog, smatraju oni, nije dio Allahovoga htijenja.

Šejtanu je ovo dovoljno od njih. Ne podstiče ih onako snažno na neposlušnost, niti ih njome moćno uznemirava. On u tome ima dva veoma bitna cilja:

Prvi cilj je: Ustaliti u njihovim srcima ispravnost takvoga poimanja i takvoga vjerovanja. Sljedbenici sunneta ne rade male i velike grijehe. To ukazuje da vam je prepušteno ono što će vam se dogoditi i da od vas zavisi. Vi štitite svoje duše i ne date im da budu neposlušne Allahu.

Drugi cilj je: Uloviti njihovim rukama neznalice, koji, kad ih vide onako pobožne, skromne, brižne i poštovane, kažu: "Ovi su na istini". Znamo da je novotarija (bid'at) Iblisu vrednija i draža od neposlušnosti. Zašto bi im šejtan naređivao neposlušnost nakon što se novotarija nađe kod njih i njome ulove druge ljude. Naprotiv, šejtan im neposlušnost prema Allahu zabrani i učini je odvratnom njihovim očima i srcima. Ove istine mogu otkriti samo oni koji imaju moć pronicljivosti i zapažanja (besireta).

POČETAK USTRAJNOSTI JE OTKRIVANJE MUDROSTI STVARANJA

Sljedbenici Pravoga puta svjedoče o postojanju Allahove mudrosti u svemu što je odredio čovjeku. U postojanju onoga što ga ljuti i što mrzi, zbog čega kori i kažnjava. Allah, samo da je htio, sačuvao bi čovjeka i umiješao bi se između toga i čovjeka. Niko nije prisiljen da Njemu, Uzvišenome, bude neposlušan. U cijelome svijetu ništa ne može biti bez Njegovoga htijenja. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿...أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

«...Samo On stvara i upravlja! Uzvišen neka je Allah, Gospodar svjetova» (El-A'raf, 57.).

Oni svjedoče da Allah nije ništa stvorio da bi se zabavljao, niti bez cilja. On je dao veliku mudrost svemu što je sudbinom odredio. Bilo da je riječ o dobru ili zlu, pokornosti ili neposlušnosti. Ta nedokučiva mudrost čini razum nemoćnim da je u potpunosti obuhvati. Jezici su nemoćni iskazati sve te mudrosti.

Izvor Allahovog određenja i sudbine, onoga što Ga ljuti i čini srditim jest Njegovo ime El-Hakim, Mudri, Čija mudrost nadmašuje razum.

Uzvišeni Allah je melekima, kad su Mu rekli:

﴿...أَتَجْعَلُ فِيهَا مَن يُفْسِدُ فِيهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ...﴾

«...Zar će Ti namjesnik biti onaj koji će na njoj nered činiti i krv prolijevati? A mi Tebe veličamo i hvalimo i, kako Tebi doli-kuje, poštujemo...» (El-Bekare, 30.), odgovorio:

﴿...إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ﴾

«...Ja znam ono što vi ne znate» (El-Bekare, 30.).

Allah je dao brojna znamenja i mudrost u događanju i posljedicama neposlušnosti, griješenja i zločina. Na taj način, Allah ljudima ukazuje na Sebe, Svoja razna znamenja, dokaze Svoje božanstvenosti, jednoće, mudrosti, moći, savršene vlasti i snage. I na sveobuhvatnost Svoga znanja, o čemu pronicljivi svjedoče spoznajama svoga srca, govoreći:

﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ...﴾

«Gospodaru naš, Ti nisi ovo uzalud stvorio; hvaljen Ti budi» (Ali-Imran, 191.).

To nije ništa drugo nego (Tvoja) nedokučiva mudrost i (Tvoja) očita znamenja. Neko je lijepo u stihu kazao:

Allah ima u svakom pokretu i svakom smiraju vječnog svjedoka,

U svemu On ima znak koji upućuje da je On Jedan.

Koliko je, samo, jasnih znamenja na Zemlji koja upućuju na postojanje Allaha, istinitost Njegovog Poslanika i istinitost susreta sa Njim. Uzrok tih znamenja su bili neposlušnost i grijesi Ademovih sinova. Poput Allahovog znamenja u potopu Nuhovog naroda i vode koja je poplavila planinske vrhove sve dok nije potopila sve stanovnike Zemlje. Allah je spasio Svoje miljenike i sljedbenike spoznaje i svjedočenja Njegove jednoće (tevhida). Koliko je, samo, u tome poruka, pouka i dokaza koji će ostati zauvijek?! Isti je slučaj sa uništenjem narodâ Ad i Semud.

Takvo Allahovo znamenje je i vatra koja je Ibrahimu, عليه السلام, učinjena hladnom i spasonosnom zbog grijeha i neposlušnosti njegovog naroda. Pokazalo se čudo njihovim bacanjem Ibrahima u vatru. Na taj, način Ibrahim, عليه السلام, steče savršenu Allahovu ljubav (el-hille).

Počast, položaj i blizina koju su vjerovjesnici imali kod Allaha su posljedica njihove strpljivosti sa svojim narodima, borbe i neprijateljstva prema njima.

Allah je Sebi uzeo neke ljude kao šehide, miljenike i odabranike zbog toga što su podnosili neprijatnosti griješnih i nepravednih ljudi, zbog borbe na Allahovome putu i trpljenja radi Allaha od Allahovih neprijatelja onoga što je Allah vidio i znao. Upravo time su kod Allaha zaslužili najviše položaje.

Pored ovih, brojne su i druge koristi i mudrosti koje su se dogodile kao posljedica grijeha i zločina. One su, između ostalog, bile razlog da Allah odredi ono što će Ga rasrditi i naljutiti. To je bila čista mudrost zato što to sa sobom povlači ono što je Njemu draže i milije nego da ne odredi grijehe i njihovo činjenje.

Postizanje onoga što je Allahu veoma drago, Allahu je draže od nečinjenja onoga što Ga ljuti i što On ne voli. Nečinjenje i nepostojanje – iako je bilo Allahu drago – bilo je uzrok postizanja onoga što je Allahu draže, a čega ne bi bilo bez postojanja onoga što izaziva Njegovu srdžbu. Nečinjenje onoga dragog je Allahu mrže od onoga što je Allahu mrsko i što ga ljuti. Allahova savršena mudrost nalaže da se od dvoje postigne ono draže na način da se ispusti ono manje drago, a da ono što je draže ne bude zaustavljeno zbog onoga što je mrsko. Razumsko pretpostavljanje postojanja jednoga bez drugog je kao pretpostavljanje postojanja posljedica bez razloga ili postojanja stvari bez njihovih neminovnosti. To ne dopuštaju Allahova mudrost i savršenstvo Njegove moći i robovanja.

Koliko li je samo fascinantne mudrosti i blagodati u nadmoći Allahovih miljenika nad Allahovim neprijateljima i u nadmoći Allahovih neprijatelja nad Allahovim miljenicima i u tome što je dao da žive zajedno na jednome svijetu u iskušenju jedni sa drugima?!

Koliko li, samo, u tome ima Gospodaru dragoga, koliko zahvale stanovnika nebesa i Zemlje?! Koliko skrušenosti i poniznosti prema Njemu, straha, potrebe i potištenosti pred Allahom, i dove da ih ne učini da budu Njegovi neprijatelji. Oni ih gledaju i svjedoci su poniženja kojim ih je Allah ponizio, okrenuo se od njih, naljutio se i pripremio im bolnu patnju. Sve to se događa Allahovom voljom, Njegovim htijenjem i djelovanjem u Njegovom Kraljevstvu.

Njegovi miljenici, iz bojazni da ih Allah ne ostavi bez podrške i pomoći, blagi su, ponizni, vrlo uplašeni i bojažljivi. Potpuno su predani i potišteni pred Allahom.

Kad meleki vide kako je Iblis ponižen, i Harut i Marut ponizno spuste svoje glave pred Allahovom svemoći. Strahuju od progona i udaljavanja. Ponizni su pred Allahovom silom i svjesni duboke ovisnosti o Allahovoj zaštiti i milosti. Meleki priznaju Allahovu blagodat i dobročinstvo prema njima time što ih je počastio i odlikovao nad drugim stvorenjima.

Tako postupaju i Allahovi bogobojazni miljenici. Kad vide stanje Allahovih neprijatelja, Njegovu mržnju, srdžbu i poniženje prema njima – bivaju skrušeniji i ponizniji pred Allahom. Od Njega traže pomoć, Njemu se mole, na Njega se oslanjaju, Njemu se nadaju i od Njega strahuju. Znaju da ih od Njega može spasiti samo On, da ih od Njegove srdžbe može izbaviti jedino Njegovo zadovoljstvo. Svako dobro, i na početku i na kraju, samo je kod Njega.

Ovo je samo kap u moru Allahove mudrosti koja okružuje Njegova stvorenja. Pronicljiva osoba će dokučiti šta se krije iza toga. Otkrit će čuda mudrosti koja je nemoguće iskazati ili opisati.

Svaki čovjek od ove mudrosti spozna i dokuči onoliko koliko je spreman i koliko je jaka njegova pronicljivost. Shodno usavršenju čovjekovoga znanja, spoznaji Allahovih lijepih imena i svojstava, spoznaji prava obožavanja i robovanja, svaki vjernik će imati odgovarajuću korist i stepen (mekam) koji neće moći preći, niti zaobići. Allah je Onaj Koji upućuje na ono što je ispravno i Koji pomaže.



PRIZOR TEVHIDA

Ovo je prizor kojim se jedino Uzvišenome Gospodaru priznaje stvaranje i vlast. Ono što je Allah htio da bude, i bilo je, a što nije želio, nije ni bilo. Ni najsitniji atom se ne kreće bez Njegovoga dopuštenja. To je prizor koji svjedoči da su sva stvorenja nemoćna izbjeći Allahov stisak i da je svako srce između dva Allahova prsta. Ako Allah hoće da ga uputi – uputi ga, a ako hoće da ga ostavi na stranputici – ostavi ga. Dakle, ljudska srca su u Allahovim rukama. Allah ih okreće i njima upravlja kako On hoće. Allah je Taj Koji je duše vjernika nadahnuo bogobojaznošću. On je Onaj Koji ih je uputio i očistio, a duše griješnika nadahnuo grijehu i nesreći.

U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿مَن يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِي وَمَن يُضْلِلْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾

«Kome Allah ukaže na Pravi put – bit će na Pravome putu, a koga ostavi u zabludi – taj će izgubljen biti» (El-A'raf, 178.).

Svojom dobrotom i mudrošću – upućuje koga On hoće, a Svojom pravednošću i mudrošću – u zabludi ostavlja koga On hoće. Jedno je vid Njegove dobrote i darovanja – a dobrota Plemenitog je neprekidna – a drugo je vid Njegove pravde i određenja. I kaže Uzvišeni:

﴿لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ﴾

«On neće biti pitan za ono što radi, a oni će biti pitani» (El-Enbija, 23.)

Od Ibn Abbasa, r.a, se prenosi da je rekao: "Vjerovanje u Allahovo određenje (kader) je pravilnost, ispravnost svjedočenja Allahove jednoće (tevhida). Ko smatra neistinitim Allahovo određenje, time negira svoje svjedočenje Allahove jednoće. Ko vjeruje u Allahovo određenje, time potvrđuje svoje vjerovanje i svoje svjedočenje Allahove jednoće (tevhid)".

Ovim prizorom čovjek spoznaje i svojim trenutnim stanjem potvrđuje ono na šta upućuju riječi Uzvišenog:

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾

«Samo Tebe obožavamo i samo od Tebe pomoć tražimo».

To ga čini postojanim u svjedočenju da je Allah jedini Gospodar *(tevhidur-rububijje)*, a zatim se uzdiže ka svjedočenju da je Allah jedini dostojan obožavanja *(tevhidul-uluhijje)*. Kad neka osoba bude čvrsto ubijeđena da su šteta i korist, davanje i uskraćivanje, uputa i zabluda, sreća i nesreća u Allahovim rukama, a ne u nekoga drugoga, da je Allah Taj Koji okreće srca i usmjerava ih kuda želi, da će uspjeti samo onaj koga Allah uputi i pomogne mu, da ne postoji ponižena osoba, a da je Allah nije učinio poniženom i napuštenom, da je najispravnije, najzdravije, najpravije, najplemenitije, najčistije, najjače i najtanahnije ono srce koje je prihvatilo Allaha za jedinoga Boga Kojem robuje, srce kome je Allah draži od svega ostaloga, Kojeg se boji više od bilo čega drugog i Kojem se nada više nego bilo čemu drugom. Ljubav prema Allahu u srcu takve osobe je ispred svih drugih ljubavi. Sve druge ljubavi je slijede, kao što vojska slijedi vladara. Strah od Allaha u srcu takve osobe je ispred svih strahova koji slijede taj strah. Nada u Allaha u srcu takve osobe je ispred svake druge nade koja slijedi tu nadu.

Sve ovo je znak da ovakvo srce svjedoči da je Allah jedini Bog. Ovo su vrata kroz koja u takvo srce ulazi svjedočenje da je Allah jedini Gospodar. Dakle, vrata svjedočenja da je Allah jedini Kome se čini ibadet *(tevhidul-uluhijje)* jesu svjedočenje da je Allah jedini Gospodar *(tevhidur-rububijje)*.

Srce prvo posvjedoči da je Allah jedini Gospodar. Potom se to srce uzdiže ka svjedočenju da je Allah jedini dostojan da mu se robuje. Upravo tim redosljedom, Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi poziva ljude da preko jedne vrste svjedočenja stignu do druge. Allah im to *(tevhidur-rububijje)* potvrđuje navodeći im neoboriv dokaz protiv njih. Potom ih obavještava da su oni to prekršili svojim pripisivanjem Allahu saučesnika u ibadetu.

Ovim prizorom se potvrđuje čovjekov odnos naspram riječi Uzvišenog **Samo Tebe obožavamo**. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَئِن سَأَلْتَهُم مَّنْ خَلَقَهُمْ لَيَقُولُنَّ اللَّهُ فَأَنَّى يُؤْفَكُونَ﴾

«A ako ih zapitaš ko ih je stvorio, sigurno će reći: 'Allah!' Pa kuda se onda odmeću?» (Ez-Zuhruf, 87.).

Gdje se to odmeću od svjedočenja da nema istinskoga božanstva osim Allaha i od robovanja samo Njemu kad svjedoče da nema drugog Gospodara, niti Stvoritelja osim Njega?

Također, i Njegove riječi:

﴿قُل لِّمَنِ الْأَرْضُ وَمَن فِيهَا إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

«Upitaj: 'Čija je Zemlja i sve ono što je na njoj, znate li?' 'Allahova!' – odgovorit će, a ti reci: 'Pa zašto, onda, ne dođete sebi'?» (El-Mu'minun, 84.-85.).

Ako je jedino Allah Vlasnik Zemlje i svega na njoj, njihov Stvoritelj, Gospodar i Vlasnik, onda je jedino Allah njihov Bog i Onaj Kome robuju. Kako god oni nemaju drugoga Gospodara osim Allaha, isto tako nemaju ni drugoga boga kome se robuje osim Allaha. Kaže Uzvišeni:

﴿قُلْ مَن رَّبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ قُلْ مَن بِيَدِهِ مَلَكُوتُ
كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِن كُنتُمْ تَعْلَمُونَ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ بَلْ أَتَيْنَاهُم
بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ﴾

«Upitaj: 'Ko je Gospodar sedam nebesa i ko je Gospodar Arša veličanstvenog?' 'Allah!' – odgovorit će, a ti reci: 'Pa zašto se onda ne bojite?' Upitaj: 'U čijoj je ruci vlast nad svim, i ko uzima u zaštitu, i od koga niko ne može zaštićen biti, znate li?' 'Od Allaha!' – odgovorit će, a ti reci: 'Pa zašto onda dopuštate da budete zavedeni?'» (El-Mu'minun, 86.-89.).

U tom značenju su i Allahove riječi iz sure En-Neml:

﴿قُلِ الْحَمْدُ لِلَّهِ وَسَلَامٌ عَلَىٰ عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفَىٰ آللَّهُ خَيْرٌ أَمَّا يُشْرِكُونَ أَمَّنْ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ
وَأَنزَلَ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَنبَتْنَا بِهِ حَدَائِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ مَّا كَانَ لَكُمْ أَن تُنبِتُوا شَجَرَهَا أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ
بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ أَمَّن جَعَلَ الْأَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلَالَهَا أَنْهَارًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ
حَاجِزًا أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ أَمَّن يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ
وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ قَلِيلًا مَّا تَذَكَّرُونَ أَمَّن يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ
وَمَن يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهِ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ تَعَالَى اللَّهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ أَمَّن يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ
يُعِيدُهُ وَمَن يَرْزُقُكُم مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ أَإِلَٰهٌ مَّعَ اللَّهِ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ قُل
لَّا يَعْلَمُ مَن فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ وَمَا يَشْعُرُونَ أَيَّانَ يُبْعَثُونَ﴾

«Reci: 'Hvala Allahu i mir robovima Njegovim koje je On odabrao!' Šta je bolje: Allah ili oni koje Njemu ravnim smatraju? Onaj koji je nebesa i Zemlju stvorio i koji vam spušta s neba kišu pomoću koje Mi dajemo da ozelene bašče prekrasne – nemoguće je da vi učinite da izraste drveće njihovo. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, ali su oni narod koji druge s Njim izjednačuje; Onaj Koji je Zemlju prebivalištem učinio i kroz nju rijeke proveo i na njoj brda nepomična postavio i dva mora pregradio. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Ne postoji, nego većina njih u neznanju živi; Onaj Koji se nevoljniku, kad mu se obrati, odaziva, i Koji zlo otklanja i Koji vas na Zemlji namjesnicima postavlja. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako nikako pouku vi da primite! Onaj Koji vam u tminama, na kopnu i na moru, put pokazuje i koji vjetrove kao radosnu vijest ispred milosti Svoje šalje. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Kako je Allah visoko iznad onih koji druge Njemu ravnim smatraju! Onaj Koji sve iz ničega stvara, Koji će zatim to ponovo učiniti, i Koji vam opskrbu s neba i iz zemlje daje. Zar pored Allaha postoji drugi bog? Reci: 'Dokažite, ako istinu govorite!' Reci: 'Niko, osim Allaha, ni na nebu, ni na Zemlji, ne zna šta će se dogoditi; i oni ne znaju kad će oživljeni biti» (En-Neml, 59.-65.).

Allah im navodi dokaz da je Onaj Koji Sam sve to čini – njihov jedini Bog. Ako pored Njega ima drugo božanstvo koje može uraditi isto, trebaju ga obožavati. Ali, ako pored Njega nema božanstva koje može isto uraditi, kako ga, onda, možete izjednačiti sa Allahom!?

Postoje dva mišljenja o tumačenju spomenutog ajeta. Oni koji zastupaju prvo mišljenje kažu da značenju ajeta: *"Zar pored Allaha postoji drugi bog"*, treba dodati: "Koji to može uraditi". Zastupnici drugoga mišljenja kažu da ne treba dodavati to značenje. Kako bi dokaz bio potpuniji, od ova dva mišljenja je ispravnije ono koje kaže da se ajetom misli na: "Zar pored Allaha postoji drugi bog, koji to može uraditi?" Neminovan je negativan odgovor. Kad već ne postoji, kako, onda, robujete drugim božanstvima pored Njega? Ovime je jasno da je neispravno svako izjednačavanje drugih sa Allahom u pravu obožavanja, kao što je neispravno svako izjednačavanje drugih sa Gospodarom Allahom u stvaranju i upravljanju, što vi priznajete i svjedočite.

Mišljenje onih koji kažu da je značenje ajeta: *"Zar pored Allaha postoji drugi bog?"*, ne smatrajući da tom značenju treba dodati: "Koji to može uraditi?", slabo je iz dva razloga.

Prvi: Idolopoklonici su govorili: "Pored Allaha, postoje i druga božanstva", i to nisu negirali.

Drugi: Ovakvim tumačenjem je dokaz nepotpun. Njime se njihove tvrdnje ne mogu osporiti, niti se može uspostaviti dokaz protiv njih bez zamišljenoga dodatka: "Koji to može uraditi?" Ako kažete: "Nema drugoga božanstva sposobnog da uradi ono što Allah uradi", kako Mu, onda, možete učiniti ravnim one koji ne mogu ništa stvoriti i koji su potpuno nemoćni? Na isto značenje se odnose Allahove riječi:

﴿أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ﴾

«Ili, zar oni koje su učinili Allahu ravnim stvaraju kao što On stvara, pa im se stvaranje čini slično? Reci: 'Allah je Stvoritelj svega i On je Jedini i Svemoćni» (Er-Ra'd, 16.). I riječi:

﴿هَٰذَا خَلْقُ اللَّهِ فَأَرُونِي مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِن دُونِهِ﴾

«To je Allahovo djelo, a pokažite Mi šta su drugi, mimo Njega, stvorili?» (Lukman, 11.). Zatim, ajet:

﴿أَفَمَن يَخْلُقُ كَمَن لَّا يَخْلُقُ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ﴾

«Pa da li je, onda, Onaj Koji stvara kao onaj koji ne stvara?! Urazumite se!» (En-Nahl, 17.). I riječi Uzvišenog Allaha:

﴿وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِن دُونِ اللَّهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴾

«A oni kojima se oni, umjesto Allahu, klanjaju – ništa ne stvaraju; oni su sami stvoreni» (En-Nahl, 20.). I riječi:

﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِهِ آلِهَةً لَّا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ﴾

«Neki pored Njega božanstva prihvaćaju koja ništa ne stvaraju, a sami su stvoreni» (El-Furkan, 3.).

Ovakvih primjera je veoma mnogo u Kur'anu. Njima se, kao što smo pojasnili, upotpunjuje Allahov neoborivi dokaz protiv ljudi.

Ovdje se želi ukazati na sljedeće: Čovjek, posmatrajući zločine i grijehe, spozna smisao njihovoga događanja njemu i drugima po određenju Silnog i Mudrog Allaha. Spozna da osim Allaha nema drugog spasitelja od Allahove srdžbe i od razloga Njegove ljutnje, da nema puta ka Njegovoj pokornosti bez Allahove dobrote, da nema postizanja onoga čime je Allah zadovoljan bez Njegove upute. Sve potiče od Allaha. I sve se Njemu vraća. Ishod svakog uspjeha je kod Allaha; čovjek nema drugoga pomagača, ni na koga se ne može osloniti osim na Njega. Kako to reče govornik među vjerovjesnicima Šu'ajb, عليه السلام:

﴿وَمَا تَوْفِيقِي إِلَّا بِاللَّهِ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ﴾

«A uspjeh moj zavisi samo od Allaha; u Njega se uzdam i Njemu se obraćam» (Hud, 88.).

PRIZOR ALLAHOVE POMOĆI I OSTAVLJANJA BEZ PODRŠKE

Ovaj prizor je dio ranijeg prizora i njegovo upotpunjenje. Spomenut je kao samostalan zbog goleme čovjekove potrebe da ga uvidi i njime se okoristi. Svi koji su spoznali Allaha, jednoglasni su u tome da je Allahova podrška (tevfik) u tome da te Allah ne prepusti samom sebi, a da je ostavljanje bez podrške u tome da te Allah ostavi i prepusti tvojoj duši. Svi Allahovi robovi se kreću između Allahove podrške i njenog uskraćivanja. Čovjek u jednome trenu postigne dio od ovoga i dio od onoga. Pokorava Mu se, čini djela kojima je On zadovoljan. Spominje Ga i zahvaljuje Mu se zbog uspjeha koji mu je Allah dao. Potom je, zbog ostavljanja bez podrške i upute od Allaha, Njemu neposlušan, suprotstavlja Mu se, ljuti Ga i nemaran je za Njim. Čovjek je stalno između Allahove podrške i uskraćivanja.

Ako mu podari uspjeh, to je zbog Allahove dobrote i milosti. A ako ga ponizi, to je zbog Allahove pravde i mudrosti. Allah je hvaljen i zbog jednog i zbog drugog. Njemu pripada najpotpunija i najsavršenija hvala. Allah nije čovjeku zabranio ništa što mu pripada. Zabranio mu je samo ono što je isključivo Allahova dobrota i davanje. Allah najbolje zna gdje i kako će je upotrijebiti i iskoristiti.

Kad čovjek vidi ovaj prizor i prida mu značaj koji mu pripada, spozna silinu neophodnosti i potrebe za Allahovom uputom i

podrškom u svakom udisaju, trenutku i treptaju oka, spozna da je njegovo vjerovanje i svjedočenje Allahove jednoće u rukama Uzvišenog Allaha. Kad bi ga Allah samo za jedan tren napustio, srušilo bi se njegovo svjedočenje Allahove jednoće, a nebo njegovog vjerovanja bi palo na Zemlju. To nebo drži Onaj Koji drži nebesa da, Njegovom voljom, ne padnu na Zemlju. Jezik neprestano treba učiti dovu: "Ti, Koji prevrćeš srca, učvrsti moje srce u Tvojoj vjeri. Ti, Koji upravljaš srca, upravi moje srce ka pokornosti Tebi". I dovu: "Ti, Koji si Vječan i Živ i Stalno Budan, Stvoritelju nebesa i Zemlje, Ti, Kome pripadaju istinska veličina i sve počasti, nema drugog Boga osim Tebe. Tvojom milošću tražim spas. Poboljšaj mi svo moje stanje i ne prepuštaj me, ni za treptaj oka, meni samome, niti bilo kome od Tvojih stvorenja".

Ovim prizorom se čovjek osvjedoči da i uspjeh i neuspjeh dolaze od Allaha. Osvjedoči se da je samo Allah Gospodar i Stvoritelj. Potom, od Njega – molbom onog koji je u nevolji – zamoli Njegovu podršku i ponizno zatraži da ga bez svoje podrške ne ostavi. Svoju dušu potpuno preda Allahu, baci se pred Njegova vrata glave spuštene do zemlje, skrušen, ponižen i nemoćan da sam sebi pribavi korist ili otkloni štetu, bez ikakve vlasti nad umiranjem, življenjem i proživljenjem.

Podrška od Allaha (tevfīk) posljedica je Allahovoga htijenja da čovjeka uputi na činjenje onoga što će mu biti od koristi, da ga učini sposobnim da uradi ono sa čime će Allah biti zadovoljan, da žudi za Allahom, voli Ga i dadne Mu prednost nad svim ostalim, da ga ljuti sve ono što Allaha ljuti i što On mrzi. Ovo je Allahovo djelo, a čovjek je samo realizator. Uzvišeni Allah kaže:

﴿...وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ
وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَنِعْمَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

«...Ali Allah je nekima od vas vjerovanje omilio, i u srcima vašim ga lijepim prikazao, a nezahvalnost i neposlušnost vam omrazio. Takvi su na Pravome putu dobrotom i blagodati Allahovom. A Allah sve zna i mudar je» (El-Hudžurat, 7.-8.).

Hvaljeni Allah najbolje zna kome odgovara, a kome ne odgovara ta blagodat. Mudri Allah blagodat postavlja na mjesto koje mu

pripada, pored onih koji je i zaslužuju. Ne zabranjuje Svoju blagodat onima koji su je dostojni, niti je daje onima koji je nisu dostojni.

Prethodni dio ajeta je Allah spomenuo nakon Svojih riječi:

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُّمْ...﴾

«I znajte da je među vama Allahov Poslanik; kad bi vas u mnogo čemu poslušao, doista biste nastradali...» (El-Hudžurat, 7.).

A zatim je rekao:

﴿...وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ...﴾

«...Ali, Allah je nekima od vas pravo vjerovanje omilio...» (El-Hudžurat, 7.).

Kad nam Uzvišeni poručuje: Vaša ljubav prema vjerovanju, vaša želja za njim i to što vam je ono lijepo u vašim srcima – to ne potiče od vas. Allah je Taj Koji je to učinio takvim u vašim srcima. Zbog toga ste vi vjerovanju dali prednost i njime ste zadovoljni. Zato, ne odlučujte se ni na šta dok ne upitate Moga Poslanika, nemojte prije njega govoriti i nemojte raditi dok vam ne naredi. Onaj Koji vam je omilio vjerovanje, bolje od vas poznaje koristi Svojih robova. Da vas On nije uputio, vi ne biste svoje duše podredili vjerovanju. Vaše vjerovanje nije bilo plod vašeg dogovaranja, niti je taj uspjeh vaše djelo. Niste ga omiljeli svojim dušama. Vaše duše su nepotpune i nemoćne da bi to postigle. Kad bi se Moj Poslanik povinovao mnogim vašim željama, to bi vam postalo vrlo teško. Ne biste ni osjetili da ste time uništili i poremetili svoju korist. Nemojte misliti da vaše duše žele razboritost i boljitak kao što vi želite vjerovanje. Da vam Ja nisam učinio vjerovanje dragim i omilio ga vašim srcima, i da vam ono što je njemu suprotno nisam učinio mrskim, to nikad od vas samih ne bi došlo, niti bi vam to vaše duše dopustile.

Džebrije, oni koji kažu da je sve unaprijed određeno, pojam upute i podrške od Allaha (et-tevfik) objašnjavaju kao stvaranje pokornosti.

A pojam ostavljanje bez Allahove podrške (el-huzlan) kao stvaranje nepokornosti. Ali, ovakva mišljenja su sagrađena na njihovim nevaljalim postulatima, prema kojima oni negiraju Allahove uzroke i vlast, prema kojima oni sve stvari vraćaju isključivo Allahovom htijenju, u kome nema nikakvoga razloga ili mudrosti.

Nasuprot njima su kaderije, koji poriču postojanje Allahovog određenja. Oni pojam Allahove upute (podrške) objašnjavaju kao opće ukazivanje, opću uputu i mogućnost pokornosti, posvećivanje njoj i pripremanje uvjeta za nju. Ovo postiže svaki nevjernik i mušrik do kojeg je stigao dokaz Allahove Objave i koji je mogao povjerovati.

Oni Allahovu podršku smatraju pojmom koji je zajednički i nevjernicima i vjernicima. Mogućnost, dokaz i pojašnjenje se odnosi na obje grupe. Uputa, podrška i pomoć nije pripremljena samo vjernicima, zahvaljujući čemu bi povjerovali (postigli iman). Niti je ostavljanje bez pomoći pripremljeno samo nevjernicima koji zbog toga ne bi uzvjerovali. Jer, da je tako, to bi značilo nepravdu i zulum.

Allah, ﷻ, uputio je one koji su povjerovali u onome u čemu su se ljudi razišli kad je u pitanju istina. Allah upućuje na Pravi put onoga koga On hoće, one koji nisu bili zadovoljni ni putem koji su izabrali džebrije, ni putem koji su izabrali kaderije, nego one koji su posvjedočili skretanje obiju grupa sa Pravoga puta, one koji su potvrdili određenje, sudbinu i općenitost Allahovog htijenja prema svim stvorenjima, one koji su potvrdili Allahove uzroke i vlast, ciljeve i interese, One koji su odbacili bilo kakvu mogućnost da u Allahovoj vlasti postoji nešto što On ne želi ili da je čovjeku odredio nešto što ne ulazi pod Njegovo određenje i htijenje, ili da postoje neka ljudska djela koja su izvan Njegovog izbora i htijenja. Onaj koji takvo nešto izgovori, sigurno nije spoznao svoga Gospodara, niti potvrđuje savršenstvo Njegovoga gospodarenja.

One koji, uza sve, smatraju da je Allah uzvišen iznad bilo kakvih ružnih postupaka i da nije ništa uzalud stvorio, da su Njegova djela bez mudrosti, kao i bez razloga i ciljeva koji su učinjeni putevima dolaska do tih mudrosti, da u svemu što je Allah odredio i stvorio postoji velika mudrost, ta mudrost je stalno prisutno Allahovo svojstvo. Nije stvoreno, kako to tvrde kaderije, koje, u suštini, negiraju i određenje i mudrost.

Sljedbenici Pravoga puta se odriču tih dviju grupa, izuzev dijela istine koje ima u njihovim riječima i s njima se u tome slažu. U obzir uzimaju i istinu i zabludu, kojih se pridržavaju. Ne osporavaju im istinu radi onoga što nije istina. Oni su Allahovi svjedoci protiv raznih grupa, Njegovi povjerenici i sudije među njima koji će im presuditi. Niko iz te dvije grupe neće moći njima presuditi. Otkrivaju stanja svih tih skupina. Ta stanja može otkriti samo onaj ko je

spoznao ono sa čime je došao Poslanik, ﷺ, i spoznao razliku između toga i drugoga, onaj kome se to nije pomiješalo. Takvi ljudi su u čitavom svijetu pojedinci, Allahovi izabranici i Njegovi posebni ljudi. Nisu to oni koji su podijelili Njegovu vjeru i u skupine se rascjepkali, niti su oni koji su međusobno pokidali ono što je došlo od Allaha. Naprotiv, to su oni koji jasno vjeruju i koji su, na osnovu dokaza, spoznali svoga Gospodara i koji poznaju ono što posjeduju. A Allah najbolje zna.

PRIZOR ALLAHOVIH LIJEPIH IMENA SVOJSTAVA

Ovo je jedan od najveličanstvenijih prizora. On je uzvišeniji i obuhvatniji od prethodnog.

Ovim prizorom se želi ukazati na spoznaju koja povezuje i spaja postojanje – bilo da je riječ o stvaranju ili Allahovoj naredbi – sa Allahovim lijepim imenima i uzvišenim svojstvima, čiji su trag i posljedica djelimično vidljivi na svijetu i svemu što je u njemu.

Ovo je jedna od najvećih i najplemenitijih spoznaja. Svako Allahovo ime ima posebno svojstvo. Njegova imena su svojsta hvale i savršenstva. Svako svojstvo povlači posljedicu i djelovanje. Ono može biti sastavni dio toga svojstva, a može biti i odvojeno. Svako djelo je vezano za sastavni dio Allahovog imena. Tako je u Allahovom stvaranju, naredbi, nagradi i kazni. Sve su to tragovi i sastavni dijelovi Allahovih lijepih imena.

Nemoguće je Allahova imena odvojiti od njihovih svojstava i značenja. Nemoguće je Allahova svojstva odvojiti od djela koja ona podrazumijevaju nužnim. Nemoguće je Allahova djela odvojiti od objekata nad kojima se izvršavaju. Kao što je nemoguće razdvojiti objekte od Allahovih djela, djela od Allahovih svojstava, a svojstva od Allahovih imena, nemoguće je odvojiti Allahova imena i svojstva od Allahovoga bića.

Ako su Njegova svojstva savršena, a Njegova djela puna mudrosti i koristi, i ako su Njegova imena lijepa, onda je nemoguće, kad je Allah u pitanju, negirati posljedice tih imena. Zato Uzvišeni Allah osuđuje sve koji negiraju Njegove naredbe i zabrane, nagrade i kazne. Na taj način se Allahu pripisuje ono što Mu ne dolikuje i od čega je Allah Uzvišen i čist. To je loš sud onih koji tako o Njemu

misle. Ko Mu to pripisuje, nedovoljno cijeni i veliča Allaha. Kao što Allah, o onima koji negiraju poslanstvo, slanje vjerosvjesnika i spuštanje objava, kaže:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِذْ قَالُوا مَا أَنزَلَ اللَّهُ عَلَىٰ بَشَرٍ مِّن شَيْءٍ﴾

«Jevreji ne poznaju Allaha kako treba kad govore: 'Nijednom čovjeku Allah nije ništa objavio!» (El-En‘am, 91.).

A o onima koji negiraju povratak Allahu, nagradu i kaznu, kaže:

﴿وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ﴾

«Oni ne veličaju Allaha onako kako Ga treba veličati; a čitava Zemlja će na Sudnjem danu u vlasti Njegovoj biti, a nebesa će u desnici Njegovoj smotana ostati» (Ez-Zumer, 67.).

O onima koji smatraju da Allah izjednačava one koji su različiti, kao izjednačavanje dobročinitelja sa griješnicima, vjernika sa nevjernicima, Uzvišeni Allah kaže:

﴿أَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ أَن نَّجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَاءً مَّحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ﴾

«Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!» (El-Gašije, 21.).

Allah je obavijestio da je ovo loš sud, koji Njemu ne dolikuje, sud koji je u suprotnosti sa Allahovim imenima i svojstvima. Uzvišeni Allah kaže:

﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ﴾

«Zar ste mislili da smo vas uzalud stvorili i da Nam se nećete povratiti? I neka je uzvišen Allah, Vladar istiniti, nema drugog boga osim Njega, Gospodara Arša, Veličanstvenog!» (El-Mu'minun, 115.-116.).

Neka je uzvišen Allah od takvog razmišljanja i suda koji ne prihvataju Njegova imena i svojstva.

Sličnih primjera ima vrlo mnogo u Kur'anu. U njima Allah odbacuje sve što je u suprotnosti sa Allahovim imenima i svojstvima, ono što ih odvaja od njihove savršenosti i onoga što se njima podrazumijeva.

Allahova imena El-Hamid (Mnogo hvaljeni) i El-Medžid (Slavni) ne ostavljaju nikakvu mogućnost da čovjek nije stvoren bez cilja, onako, i da je napušten, da Mu se ne naređuje, niti zabranjuje, da se ne nagradi, niti da se kazni. To ne prihvata ni Njegovo ime El-Hakim (Mudri), ni Allahovo ime El-Melik (Vladar). Njegovo ime El-Hajj (Živi) odbacuje svaku mogućnost Allahovog djelovanja, jer je djelovanje suština svojstva života. Svako živo stvorenje nešto radi. Činjenica da je Allah Halik, Kajjum (Stvoritelj Koji Sam po Sebi opstoji) posljedica je i neminovnost Allahovoga svojstva života. Allahova imena Es-Semiu', El-Besiru (Onaj Koji sve čuje i Koji sve vidi) podrazumijevaju da postoji ono što se čuje i vidi. Allahovo ime El-Halik (Stvoritelj) podrazumijeva da postoje stvorenja. Allahova imena Er-Rezzak (Onaj Koji daje opskrbu) i El-Melik (Vladar) ukazuju na postojanje vlasti kojom On raspolaže i upravlja i podrazumijeva davanje i uskraćivanje, dobročinstvo i pravdu, nagradu i kaznu. Imena El-Berr, El-Muhsin, El-Mu'ati i El-Mennan (Svedobročinitelj, Dobri, Onaj Koji neizmjerno daje i Onaj Koji blagodati daje) i njima slična imena pokazuju postojanje njihovih tragova i posljedica.

Kad je to već poznato, onda Allahova imena El-Gaffar, Et-Tevvab i El-'Afuvv (Onaj Koji oprašta, Jedini Koji mnogo prima pokajanje i Onaj Koji prašta) moraju imati ono što se s njima povezuje. Mora postojati zločin koji se prašta, pokajanje koje se prima i grijesi preko kojih se prelazi. Uz Allahovo ime El-Hakim (Mudri) mora postojati ono na čemu je Allahova mudrost uočljiva. Ova imena imaju svoje tragove, kao što su tragovi Allahovih imena El-Halik, Er-Razik, El-Mu'ati i El-Mani' (Stvoritelj, Onaj Koji daje obilnu opskbu, Onaj Koji daje i Onaj Koji zabranjuje) koji ukazuju na stvorenja, Onaj Koji je opskrbljen – na osobe kojima je data i osobe kojima je uskraćena opskrba. Sva ova imena su lijepa.

Uzvišeni Gospodar voli Svoje biće, Svoja imena i Svoja svojstva. On mnogo prašta, voli praštanje i oprost. On voli pokajanje *(tevbu)* i raduje se pokajanju svoga roba radošću koja čovjeku ne može ni naumpasti.

Ono što Allah oprosti griješniku i ono što mu Allah primi kao pokajanje i pređe preko toga je posljedica i sastavnio dio Njegovih imena i svojstava. Na taj način se postiže ono što Allah voli i čime je zadovoljan. Ono čime On Sam Sebe hvali i na čemu Mu zahvaljuju svi stanovnici nebesa i Zemlje je posljedica Njegovog savršenstva i sastavni dio Njegove hvale. On, Slavljeni, jest El-Hamid i El-Medžid (Hvale dostojan i Slavan), a Njegova hvala i slava podrazumijevaju svoje tragove na stvorenjima. Takvo je praštanje posrtaja, prelazak preko prijestupa, oprost grijeha i opraštanje zločina. Iako je Allah moćan da vrati oduzeto Mu pravo, On zna za zločin i kakva je kazna za to. Njegova blagost je poslije Njegovoga znanja, Njegov oprost je poslije Njegove moći, a Njegovo praštanje je poslije savršenstva Njegove snage i mudrosti. Kao što je Isa, عليه السلام, rekao:

﴿إِن تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِن تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾

«Ako ih kazniš, robovi su Tvoji, a ako im oprostiš, Silan i Mudar Ti si» (El-Maida, 118.).

U značenju: Tvoj oprost je nastao kao posljedica savršenstva Tvoje snage i mudrosti. Nisi Ti kao onaj koji oprašta iz nemoći da kazni, ili prašta zato što ne poznaje vrijednost istine. Naprotiv, Ti najbolje znaš Svoje pravo, moćan si da ga Sebi povratiš i mudro postupaš kad za njega kažnjavaš.

Onome koji pomno prati odraze Allahovih imena i svojstava u svijetu i Allahovoj naredbi postat će kristalno jasan princip određenja i događanja zločina među ljudima: savršenstvo imena, svojstava i djela. Cilj tih tragova je, također, potvrda Njegove hvale i slave, Njegove vlasti i božanstvenosti *(rububijjeta i uluhijjeta)*.

U svemu što je Allah odredio i propisao postoji velika mudrost, vidljivi znakovi, upoznavanje ljudi sa sobom preko imena i svojstava, pozivanje ljudi da Ga vole, spominju i zahvaljuju Mu se i da Ga preko Njegovih lijepih imena obožavaju. Svako ime je – znanjem, spoznajom i stanjem – u vezi sa posebnom vrstom robovanja Allahu. Najsavršeniji ljudi u robovanju Allahu su oni koji Ga obožavaju svim ljudima poznatim imenima i svojstvima. Robovanje Allahu jednim imenom ne sprječava čovjeka da Mu robuje drugim imenom. Obožavanje Allaha imenom El-Kadir (Moćni) ne smeta mu da Ga se obožava imenima El-Halim i Er-Rahim (Blagi i Milostivi). Niti obožavanje Allaha imenom El-Mu'ati (Onaj Koji daje) smeta da Ga

se obožava imenom El-Mani' (Onaj Koji uskraćuje). Robovanje Allahu imenima Er-Rahim, El-'Afuvv i El-Gafur (Milostivi, Onaj Koji voli da prašta i Koji oprašta) ne isključuje robovanje Allahu Njegovim imenom El-Muntekim (Onaj Koji žestoko kažnjava). Niti robovanje Allahu putem imenâ koja označavaju ljubav, dobrotu, blagost i dobročinstvo isključuje robovanje putem imena koja označavaju pravdu, silu, moć, veličinu i tome slično.

Ovo je put savršenih putnika ka Allahu, put koji je nastao iz same srži Kur'ana. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا...﴾

«Allah ima najljepša imena i vi Ga zovite njima...» (El-A'raf, 180.).

Prizivanje Allaha ovim imenima obuhvata molbu (dovu) traženja, molbu zahvale i molbu robovanja. Hvaljeni Allah poziva Svoje robove da Ga upoznaju putem Njegovih imena i svojstava, da ga njima hvale i da tako ispune svoj udio robovanja Njemu.

Hvaljeni Allah voli ono što je posljedica Njegovih imena i svojstava.

On je Alim (Onaj Koji sve zna) i voli onoga koji zna. On je Dževad (Darežljiv) i voli sve darežljive ljude. On je Vitr (Neparan) i voli sve što je neparno. On je Džemil (Lijep) i voli sve što je lijepo. On je 'Afuvv (Oprost) i voli praštanje i sve koji praštaju. On je Hajijj (Stidljiv) i voli stid i one koji su stidljivi. On je Berrun (Dobročinitelj) i voli one koji su dobročinitelji. On je Šekur (Kome pripada zahvala) i voli sve zahvalne ljude. On je Sabur (Strpljivi) i voli sve strpljive. On je Halim (Blagi) i voli sve koji su blagi. Radi Njegove ljubavi prema pokajanju, praštanju i oprostu, stvorio je onoga koji će se pokajati, zatražiti oprost i kome će oprostiti. Odredio mu je ono što će ga odvesti činjenju onoga što je Allahu mrsko i što ga ljuti, kako bi se na osnovu toga dogodilo ono što je Allahu drago i sa čime je zadovoljan.

PRIZOR POVEĆANJA IMANA

Ovo je jedan od najblažih prizora i najveća svojstvenost onih koji su Allaha spoznali. Možda će ko čuje za ovaj prizor požuriti da ga ospori riječima: Kako grijesi i neposlušnost mogu biti uzrok povećanja vjerovanja (imana), posebno kad se radi o grijesima Allahovoga roba i njegovoj neposlušnosti? Zar to ne smanjuje vjerovanje kad se zna da je prva generacija muslimana bila jednoglasna u ocjeni da se vjerovanje povećava pokornošću, a smanjuje grijesima?

Ovo se događa kad se osoba koja je spoznala Allaha osvrne na svoje i grijehe i neposlušnost drugih ljudi i kad vidi tragove koje oni ostavljaju iza sebe. Takva osoba te tragove prepoznaje kao znamenja poslanstva i neoborive dokaze istinitosti vjerovjesnika i onoga sa čime su oni došli. Vjerovjesnici su – neka je na njih Allahov salavat i selam – ljudima naređivali samo ono u čemu im je vidljivi i skriveni boljitak na ovom i na onome svijetu. Zabranjivali su im samo ono u čemu im je vidljiva i skrivena propast na ovom i onome svijetu. Obavijestili su ljude o Allahu: da On voli to i to i za to će toliko i toliko nagraditi, i da mrzi to i to i za to će toliko i toliko kazniti. Ako Mu se bude pokorno u onome što je On naredio, On će Svoju zahvalnost iskazati još većim davanjima blagodati u srcima, tijelima i imecima. Čovjek je našao taj višak i Allahovu opskrbu u svakom stanju. A onaj koji se suprotstavi Njegovoj naredbi i zabrani, time će izazvati smanjenje, nered, slabost, poniženje, patnju, siromaštvo i težak život, što takvo suprotstavljanje za sobom povlači.

Kao što kaže Uzvišeni Allah:

﴿مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِّن ذَكَرٍ أَوْ أُنثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ أَجْرَهُم
بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«Onome ko čini dobro, bio muškarac ili žena, a vjernik je, Mi ćemo dati da proživi lijep život i doista ćemo ih nagraditi boljom nagradom nego što su zaslužili» (En-Nahl, 97.).

I kaže:

﴿قُلْ يَا عِبَادِ الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا رَبَّكُمْ لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَأَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةٌ إِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ أَجْرَهُم بِغَيْرِ حِسَابٍ﴾

«Reci: 'O robovi Moji koji vjerujete, bojte se Gospodara svoga! One koji na ovome svijetu dobra djela budu činili čeka nagrada, a Allahova zemlja je prostrana; samo oni koji budu strpljivi bit će bez računa nagrađeni.'» (Ez-Zumer, 10.).

I kaže Uzvišeni Allah:

﴿وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُمَتِّعْكُم مَّتَاعًا حَسَنًا إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ﴾

«Da od Gospodara svoga oprosta tražite i da se pokajete, a On će vam dati da do smrtnoga časa lijepo proživite i svakom čestitom dat će zasluženu nagradu» (Hud, 3.). I kaže:

﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى﴾

«A onaj ko okrene glavu od Knjige Moje, taj će teškim životom živjeti i na Sudnjem danu ćemo ga slijepim oživjeti» (Taha, 124.). Moguće je da se riječju *zikri* u ajetu misli na sve ono što podsjeća na Allaha, o čemu se prvo govori u ajetu:

﴿وَفِي أَنفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ﴾

«A i u vama samima – zar ne vidite?» (Ez-Zarijat, 21.).

A potom i u ajetu:

﴿هُوَ الَّذِي أَنشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ﴾

«On sve stvara i daje vam sluh i vid i pameti, a vi se malo zahvaljujete!» (El-Mulk, 23.).

Ovakvih primjera je u Kur'anu vrlo mnogo. Nemarnost prema Allahovim ajetima i tragovima Njegovih imena i svojstava koji su vidljivi na čovjeku i u kosmosu jest ono što je čovjeka bacilo u tmine neznanja (džahilijjeta). To je ono što je učvrstilo šejtanovu vlast, pa je čovjek počeo slušati njegovu neuku idolopokloničku objavu, a napustio Kur'an. Nije ni pokušao razmišljati o kur'anskim ajetima, niti da ih uči onako kako treba zato što je ustvrdio kako mu oni ne trebaju u vjerovanju, djelima, moralu, niti u stanju u kome se nalazi. Šejtan

mu je sve to upakovao u kićenu besjedu da bi ga njome obmanuo. Obmanu je povećao dodatnom prijevarom. Nagovario ga je da su kur'anski ajeti samo za mrtve i radi blagoslova (teberruka) i da Kur'an uzme samo kao hamajliju, misleći da će se tako razlikovati od onih koji su se potpuno okrenuli od spominjanja Allaha.

Riječi *težak život* iz ajeta su protumačene kao kaburska patnja (azab). Međutim, tačno je da se misli i na dunjalučki i na zagrobni život. Onaj koji okrene glavu od spominjanja Objave koju je Allah spustio, u svojim prsima će osjećati tjeskobu, teško će živjeti, mnogo će strahovati, veoma žudjeti i umarati se za dunjalukom. Teško će mu pasti sve što ga maši na dunjaluku prije ili nakon što to postigne. U tome će ga prožimati bolovi koje srce, zbog svoje zaronulosti u opijum dunjaluka i zbog svoje opijenosti njime, neće ni osjećati. Neće biti nijedan tren budan, a da ne osjeti taj bol. Svaki put će ga nastojati otklonuti drugim opijumom. I tako cijeli život. Kad bi srce to moglo osjetiti, bi li bilo težeg života od ovoga?

Srca sljedbenika novotarija, onih koji od Kur'ana okreću glavu, onih koji ne mare za Allahom, i griješnika su u vatri i prije Velike vatre. A srca čestitih Allahovih robova su u uživanju i prije Velikog uživanja. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿إِنَّ الْأَبْرَارَ لَفِي نَعِيمٍ وَإِنَّ الْفُجَّارَ لَفِي جَحِيمٍ﴾

«Čestiti će, sigurno, u Džennet, a griješnici, sigurno, u Džehennem» (El-Infitar, 13.-14.).

Ovo se odnosi na sve tri stanice kroz koje čovjek prolazi. To nije strogo određeno samo za onosvjetski život, iako će biti potpuno istaknuto na onome svijetu i u nešto manjem obliku u zagrobnom životu. Kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَإِنَّ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا عَذَابًا دُونَ ذَلِكَ...﴾

«A za sve nasilnike i druga će kazna prije one biti» (Et-Tur, 47)

﴿وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ قُلْ عَسَى أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِي تَسْتَعْجِلُونَ﴾

«Kad će se već jednom obistiniti ta prijetnja, ako istinu govorite?', pitaju oni. Reci: 'Stići će vas sigurno nešto od onoga što požurujete'» (En-Neml, 71.-72.).

U ovom svijetu nema onoga čega ima u zagrobnom, ali ljudi ne mogu osjetiti onaj svijet zbog svoje opijenosti strastima, zbog obuzetosti srca njima i zato što se o njemu ne razmišlja.

Čovjeka zadesi poneki bol koji osjeti, ali ga odagna od srca i na njeg se ne obazire. Bavi se nečim drugim kako se ne bi neprestano sjećao onoga bola. Kad bi to neosvrtanje prestalo, od siline bola bi vrisnuo. Šta misliš kakve su tek patnje srca i njegovi bolovi?!

Hvaljeni Allah je dao da lijepa djela i pokornost ostavljaju drage, slasne i prijatne tragove. Njihova slast je mnogostruko veća od slasti griješenja. To dvoje se ne može ni porediti. Dao je da loša djela i neposlušnost ostavljaju bol i ružne tragove. Njihov bol višestruko premašuje njihovu slast. Ibn Abbas kaže: “Zaista, dobra djela daju svjetlost srcu, svjetlo licu, snagu tijelu, povećavaju nafaku i unose ljubav u srca ljudi. A loša djela daju crnilo licu, tamu srcu, slabost tijelu, umanjuju nafaku i unose mržnju u srca ljudi". Ovo je dobro poznato onima kojima je data pronicljivost (besiret). Oni su svjedoci postojanja toga na sebi i na drugim ljudima.

Sve što se čovjeku ružno dogodi je apsolutna posljedica njegovoga grijeha. Ono što mu je Allah oprostio je mnogo više od onoga što nije. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَآ أَصَٰبَكُم مِّن مُّصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا۟ عَن كَثِيرٍ﴾

«Kakva god vas bijeda zadesi, to je zbog grijehova koje ste zaradili, a On mnoge i oprosti» (Eš-Šura, 30.).

Svom najodabranijem stvorenju i ashabima Njegovoga Poslanika je rekao:

﴿أَوَلَمَّآ أَصَٰبَتْكُم مُّصِيبَةٌ قَدْ أَصَبْتُم مِّثْلَيْهَا قُلْتُمْ أَنَّىٰ هَٰذَا قُلْ هُوَ مِنْ عِندِ أَنفُسِكُمْ﴾

«Zar, kad vas je snašla nevolja koju ste vi njima dvostruko nanijeli, možete reći: 'Otkud sad ovo?!' »(Ali-Imran, 165.). I rekao je:

﴿مَّآ أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ ٱللَّهِ وَمَآ أَصَابَكَ مِن سَيِّئَةٍ فَمِن نَّفْسِكَ﴾

«Sreća koja ti se dogodi – od Allaha je, a nesreću koja te zadesi – sam si zaslužio» (En-Nisa, 79.).

Riječima *hasenetun* (dobro) i *sejjietun* (nevolja) ovdje se misli na blagodat i nevolju koja čovjeka zadesi od Allaha. Zbog toga je rečeno: *"Ono što ti se dogodi"*, a nije rečeno: "Ono što si ti učinio".

Svaka manjkavost, iskušenje i zlo na ovom i onome svijetu su posljedica grijeha i nepoštivanja Allahovih naredbi. U čitavom svijetu ne postoji apsolutno zlo, osim grijeha i njihovih posljedica.

Tragovi dobrih i loših djela na srcima, tijelima i imecima su vidljivi u cijelom svijetu. Njih neće poricati nijedna osoba zdrave pameti. Oni su poznati i vjerniku i nevjerniku, dobročinitelju i griješniku.

Kad čovjek postane svjedok toga u sebi i drugim ljudima, kad dobro o tome razmisli i sve to pomno sagleda – njegovo vjerovanje ojača u ono sa čime su došli vjerovjesnici. I u nagradu i kaznu. Zapažanje spomenutog je kao zapažanje nečega što je opipljivo. Trenutne nagrade i kazne samo upućuju na ono što je pronicljivim ljudima veličanstvenije od svega toga. Kao što neki ljudi kažu: "Kad se kod mene pojavi neki grijeh za koji se ne požurim pokajati, očekujem njegov loš trag. Ako me zadesi više ili manje nego što sam očekivao, često izgovaram riječi: Svjedočim da nema drugog božanstva koje zaslužuje da mu se robuje osim Allaha i svjedočim da je Muhammed Allahov Poslanik (Ešhedu en la ilahe illallah ve ešhedu enne Muhammeden resulullah). To bude dokaz i potvrda vjerovanja. Kad bi te iskrena osoba obavijestila da će te kad god uradiš tako i tako zadesiti to i to zlo i kad bi se obistinilo to zlo svaki put kad bi to uradio, to bi ti samo povećalo spoznaju o iskrenosti i pronicljivosti te osobe. Ali, to nije slučaj sa svim ljudima. Naprotiv, većina ljudi vidi grijehe na svome srcu, ali ništa od toga ne vidi, niti osjeća.

Ovo se može dogoditi samo srcu u kome je svjetlo imana, a koje zapuhuju vjetrovi grijeha i neposlušnosti. Takva osoba je svjedok i jednog i drugog. I pored siline tih vjetrova i oluja, ona vidi stanje svoje svjetiljke vjerovanja. Vidi sebe kao putnika na burom uzburkanom moru koje njiše i baca lađu. Posebno poslije brodoloma, kad ga vjetar nosi na komadu potopljene lađe. Tako vjernik kojem se želi dobro vidi sebe poslije počinjenih grijeha. A ako mu se želi nešto drugo, tada je njegovo srce u sasvim drugoj dolini.

Ukoliko se ova vrata otvore čovjeku, tek tada mu koristi proučavanje povijesti svijeta, stanja drevnih naroda i toka civilizacije. Tada ima koristi i od onoga što se događa ljudima njegovoga vremena. Posmatrajući stanja ljudi u njemu, tek tada spoznaje značenja Allahovih riječi:

﴿أَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ...﴾

«Zar Allahu, Koji nad svakim bdi, što god uradi» (Er-Ra‘d, 33).

I riječi:

﴿شَهِدَ ٱللَّهُ أَنَّهُۥ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ وَٱلْمَلَٰٓئِكَةُ وَأُو۟لُوا۟ ٱلْعِلْمِ قَآئِمًۢا بِٱلْقِسْطِ لَآ إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ٱلْعَزِيزُ ٱلْحَكِيمُ﴾

«Allah svjedoči da nema drugog boga osim Njega – a i meleki i učeni – i da On postupa pravedno. Nema boga osim Njega, Silnog i Mudrog!» (Ali-Imran, 17.).

Sve što vidiš da postoji – zlo, bol, kaznu, grešku i nedostatak u sebi i drugima – sve se to zbiva po pravdi Uzvišenog Gospodara. To je Allahova pravda i pravičnost, makar se provodila posredstvom nasilnika (zalima). Onaj koji mu je omogućio vlast je apsolutno Najpravedniji. Kao što Allah, ﷻ, kaže o onima koji nepravdu na Zemlji provode:

﴿...بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَّنَآ أُو۟لِى بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا۟ خِلَٰلَ ٱلدِّيَارِ وَكَانَ وَعْدًا مَّفْعُولًا﴾

«...Poslat ćemo protiv vas robove Naše, silno moćne, oni će uzduž i poprijeko zemlju vašu pregaziti, i prijetnja će se ispuniti» (El-Isra, 5.).

Grijesi su poput otrova koji su sami po sebi štetni. Moraju se suzbijati lijekovima. Inače, prijete da unište snagu vjerovanja, a tada je propast. Neki od dobrih prethodnika su rekli: "Grijesi su vjesnik nevjerovanja kao što je vrućica (groznica) vjesnik smrti".

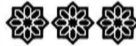
Kad čovjek postane svjedok manjkavosti svoga stanja zbog neposlušnosti prema svome Gospodaru, promjena srca osjeti njihovu žestinu zatvaranja vrata pred njim, stješnjavanja prolaza, svoje slabosti prema svojim ukućanima, djeci, supruzi i braći, i svoja nastojanja da spozna odakle to dolazi, i kad spozna uzrok svega toga, tada mu se vjerovanje poveća. Ako se iz ovog uspije otrgnuti i ako direktno povede brigu o uzrocima koji vode stanju koje je suprotno ovome, doživjet će ponos poslije poniženja, bogatstvo poslije siromaštva, sreću poslije tuge, sigurnost poslije straha i snagu u srcu poslije slabosti i patnje. Njegovo vjerovanje se povećava i osnažuje primjerima i neoborivim dokazima vjerovanja u njegovom srcu, bez obzira

na to nalazi li se u stanju neposlušnosti ili pokornosti. Ova osoba je jedna od onih za koje je Uzvišeni Allah rekao:

﴿لِيُكَفِّرَ اللَّهُ عَنْهُمْ أَسْوَأَ الَّذِي عَمِلُوا وَيَجْزِيَهُمْ أَجْرَهُم بِأَحْسَنِ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«Da bi Allah preko ružnih postupaka njihovih prešao, i da bi ih za lijepa djela koja su radili nagradio» (Ez-Zumer, 35.).

Ko ovlada ovim prizorom, nakon što pronikne u njega i prida mu značaj koji mu pripada, postane liječnik ljudskih srca, onaj koji poznaje njihove bolesti i lijekove. Allah ga je učinio korisnim prvo samom sebi, potom ga je nekim ljudima – kojima je on htio – također učinio korisnim. A Allah najbolje zna!



PRIZOR MILOSTI

Kad čovjek počini grijeh, iz njegovog srca iziđe silina i grubost koju je u sebi imao protiv počinioca grijeha, ono zbog čega bi, da je samo mogao, uništio griješnika. Možda bi iz srdžbe, Allaha radi i silnog nastojanja da se ne griješi, molio Allaha da ga uništi i kazni. On u svome srcu ne nalazi nimalo milosti prema griješnicima. Vidi ih samo očima poniženja i prezira. Spominje ih samo jezikom uvrede, mahane i prijekora. Kad se Allahovo određenje ostvari nad njim (kad zgriješi) i kad bude prepušten svojoj duši, zatraži pomoć i utočište kod Allaha. Ponizno se savije pred Allahom i zamoli Ga dovom nevoljnika. Ta žestina prema griješnicima se zamijeni blagošću. Tvrdoća prema onima koji su pogriješili se zamijeni milošću, blagošću i poštovanjem Allahovih granica. Njegova molba upućena Allahu protiv griješnika bude zamijenjena molbom Allahu za spas griješnika. Zbog njih se u svome životu zaduži na način da moli Allaha da im oprosti.

Ima li išta korisnije ovome čovjeku od ovoga prizora?! Njegova dobit je ogromna. A Allah najbolje zna!

TAJ NEMOĆNI JADNIK

Potom postane svjedok slabosti i činjenice da je najnemoćniji i najslabiji da bi sačuvao svoj život. Nema mu moći, snage ni pomoći bez Njegovoga Gospodara. Osvjedoči se kako je njegovo srce poput bačene peruške, koju vjetar vitla pustinjom. Osvjedoči se kako je njegova duša poput putnika na palubi lađe koju njiše morski vjetar i sa kojom se valovi poigravaju; sad je podignu, sad spuste. Njemu se događa Allahova odredba. On je sredstvo u rukama Gospodara. Bačen pred Njegova vrata, obraza položenog na njihov prag. Ne može od sebe otkloniti nikakvu nesreću, niti može sebi kakvu korist pribaviti. Nema nikakve vlasti nad umiranjem, življenjem i proživljenjem. On nema ništa drugo osim neznanja, nepravde i tragova i posljedica toga. Propast mu je bliža od kaiša na njegovim papučama. Poput ovce koja se našla među vukovima i drugim zvijerima. Samo je čoban može zaštititi. Ako je prepusti samoj sebi koliko za treptaj oka, zvijeri će je rastrgati na komade.

Isti slučaj je sa čovjekom koji je bačen pred Allaha i pred njegove neprijatelje šejtane u obliku ljudi i džina. Ako ga Allah

zaštiti i sačuva od njih, neće naći put prema njemu. A ako ga ostavi i prepusti ga koliko za treptaj oka njegovoj duši, oni ga neće međusobno podijeliti, nego će on postati plijen onoga koji ga se od njih dočepa.

Čovjek ovim prizorom spoznaje sebe i svoga Gospodara. Ujedno, ovo je jedan od komentara poznate izreke: "Onaj ko je spoznao sebe, spoznao je i svoga Gospodara". Ovo nije hadis Allahovog Poslanika, ﷺ, ali se može prokomentirati na jedan od sljedeća tri načina:

Prvi je da će onaj ko spozna svoju slabost, spoznati snagu svoga Gospodara. Onaj ko spozna svoju nemoć, spoznat će moć svoga Gospodara. Onaj ko spozna svoje neznanje, spoznat će znanje svoga Gospodara. Onaj ko spozna svoje poniženje, spoznat će ponos svoga Gospodara. Uzvišeni Allah je Apsolutno Savršenstvo, samo je za Sebe učinio hvalu, pohvalu, slavu i neovisnost. A čovjek je siromašan, nepotpun i ovisan. Sve što se više povećava ljudska spoznaja o njegovoj manjkavosti, nedostacima, siromaštvu, poniženosti i slabosti, sve više raste spoznaja o Gospodaru i Njegovim svojstvima savršenstva.

Drugi komentar je da će onaj koji pogleda u svoju dušu i ugleda sva njena pohvalna svojstva – snagu, htijenje, govor, želju i život – spoznati da je u tome preči Onaj Koji je sve to dao i stvorio. Najpreči savršenstvu je Onaj Koji ga daje. Kako može čovjek biti živ, govoriti, čuti, vidjeti, htjeti, znati i po svome izboru postupati, a da u tome ne pripada prednost Onome Koji ga je stvorio? To je nešto što je apsolutno nemoguće. Naprotiv, Onaj Koji je dao čovjeku moć govora je preči da govori. Preče je da to posjeduje Onaj Koji ga je učinio živim, učinio da zna, da čuje, vidi, radi i bude sposoban.

Prvi komentar se odnosi na suprotnost, a drugi na prioritetnost.

Treći komentar se odnosi na negaciju. Ti ne poznaješ svoju dušu, koja ti je najbliža, ne poznaješ njenu suštinu, kakvoću i ne znaš šta je ona. Pa, kako, onda, možeš spoznati svoga Gospodara i kakvoću Njegovih svojstava?

Želi se reći sljedeće: Ovim prizorom čovjek spoznaje svoju nemoć i slabost. Uklanja sve lahkomislene i glupe tvrdnje i ono što pripisuje samo sebi. Shvati kako on, zapravo, ne posjeduje ništa. Spozna da je čovjek samo puki jad, nemoć i slabost.

OSJEĆAJ OVISNOSTI O ALLAHU

Potom dolazi prizor poniženosti, potištenosti, skrušenosti i ovisnosti o Uzvišenom Allahu. Čovjek svakom svojom, i najsitnijom, skrivenom ili vidljivom česticom svjedoči o potpunoj potrebi i ovisnosti o svome Gospodaru i Zaštitniku. Svjedoči da su njegov napredak, uspjeh, uputa i sreća samo kod Allaha. Riječi ne mogu opisati suštinu stanja koje postigne njegovo srce. Može se spoznati samo ukoliko se to doživi. U njegovom srcu dođe do loma, a tome ništa nije slično. Na svoju dušu gleda kao na polomljenu posudu pod nogama, u kojoj nema ništa, niti u njoj, niti od nje ima ikakve koristi. Niko je takvu ne želi. Može se samo koristiti ako joj onaj koji je napravio i oblikovao dadne novi oblik. Tada, ovim prizorom, ono što mu je Allah dao od dobra, uvidjet će mnogostruko i smatrati kako on ne zaslužuje ni mali, ni veliki dio toga dobra. Bilo koje dobro da dobije od Allaha, smatrat će da je to mnogo za njegovu dušu. Shvata da je njegova vrijednost manja od vrijednosti te blagodati. Ona mu je data samo Allahovom milošću i po njoj se spominje. Svoja djela pokornosti prema Gospodaru smatra malim i vidi ih – makar bila ravna pokornosti svih ljudi i džina – kao najmanju moguću obavezu prema svome Gospodaru. Svoje malobrojne grijehe i neposlušnost smatra velikim. Lom koji je zadesio njegovo srce je rezultirao svime nabrojanim.

Ko je bliži promjeni od ovoga slomljenog srca?! Kome je bliža pobjeda, milost i opskrba nego njemu?! Koliko li mu samo znači i koristi ovaj prizor?! Zrno ove osobe i njegov uzdah su Allahu draži od pokornosti koja je velika poput brda onih osoba koje su razmažene i oduševljene svojim djelima, naukom i stanjima. Allahu najdraže srce je ono koje je ovako slomljeno i koje je ispunjeno ovakvom poniznošću. Takva osoba do zemlje spušta glavu pred svojim Gospodarom. Od stida i srama, ne diže glavu pred Allahom.

Pitali su jednog čovjeka koji je spoznao Allaha: "Čini li srce sedždu?" Odgovorio je: "Da, čini sedždu sa koje ne diže glavu do Dana susreta. To je sedžda srca".

Srce koje nije doživjelo ovakvu slomljenost, ne čini sedždu koja se od njega traži. Kad srce učini sedždu Allahu – tu najveličanstveniju sedždu – sa njim i svi drugi dijelovi tijela učine sedždu. Lice tada žudi samo za Živim, Koji živi Svojim vječnim životom, a glas i svi dijelovi tijela budu pokorni pred Njim. Čovjek skrušeno i

ponizno traži sebi mjesto, spušta svoj obraz na prag pobožnosti i gleda svojim srcem u svoga Gospodara i Zaštitnika, kao što siromah gleda u silnog i milostivog vladara. Takvu osobu vide kako se umiljava svome Gospodaru, skrušeno i ponizno tražeći njegovu pažnju. Ta osoba želi da njegov Gospodar bude njime zadovoljan, kao što onaj koji voli – želi da njime bude zadovoljan onaj koji posjeduje ljubav. On bez svoga Gospodara ne može i mora biti sa Njim. Sva njegova briga se sastoji u tome da On bude njime zadovoljan i da ga pazi. To je zato što njemu nema ni života, ni uspjeha bez Allahove blizine, zadovoljstva i ljubavi prema njemu. Govori: "Kako da naljutim Onoga od Čijeg zadovoljstva ovisi moj život? Kako da se okrenem od Onoga od Čije blizine, ljubavi i spominjanja ovise moja sreća i moj uspjeh?" Ko ovlada ovim prizorom, taj vidi samoga sebe kao čovjeka koji je bio pod potpunom zaštitom svog oca, koji ga je hranio najukusnijim jelima i pićima, a odijevao najboljom odjećom, koji ga je odgajao na najljepši način i podučavao ga savršenstvu. Otac je bdio nad svime što njemu koristi. Jednom ga je otac poslao da umjesto njega nešto obavi. Na putu ga presrete neprijatelj, zarobi ga i baci u okove. Potom ga odvede na teritoriju neprijateljske zemlje i kazni ga bolnom kaznom. Postupao je prema njemu potpuno suprotno od onoga kako je postupao njegov otac. On bi se, s vremena na vrijeme, prisjećao očevog odgoja i dobročinstva. Srce bi mu obuzimala sjeta kad god bi pomislio na svoje trenutno stanje. Prisjećao bi se svega što je bilo. I, tako, dok je bio u ropstvu neprijatelja koji ga je bolno kažnjavao i koji ga je, na kraju, umalo zaklao, okrenu se prema očevoj zemlji. Vidje oca u svojoj blizini, pohita ka njemu, baci se prema njemu i, padajući pred njega i tražeći pomoć, povika: "Oče, oče, oče! Pogledaj svoga sina i ono što ga je snašlo!" Suze kao da su se takmičile koja će prva pasti na obraze. Čvrsto je zagrlio i stiskao oca. Neprijatelj ga je tražio sve dok mu nije zastao iznad same glave. On se čvrsto držao za oca. Hoćeš li reći: Otac ga je u takvom stanju predao njegovom neprijatelju i nije se miješao između njih dvojice? Kakvo je tek mišljenje o Onome Koji je milostiviji prema čovjeku i od njegovog oca i od njegove majke? Kad Mu čovjek dođe bježeći od neprijatelja i baci se pred njegova vrata, kad svoje obraze plačući umrlja prašinom sa Njegovog praga i kaže: "Gospodaru, Gospodaru, smiluj se onome kome se nema ko smilovati osim Tebe, kome niko ne pomaže osim Tebe, koji nema drugog utočišta osim kod Tebe i kome

nema ko pomoći osim Tebe. Tvom pukom siromahu, onome koji Te moli, čija si nada i uzdanica. Kome nema utočišta ni spasa od Tebe osim kod Tebe. Ti si moje utočište i sa Tobom je moja zaštita". Potom je u spjevu kazao:

Ti kod koga tražim utočište svojim nadama,

od koga tražim zaštitu od onoga od čega strahujem!

Ne mogu ljudi ispraviti kost koju si Ti slomio,

Niti mogu slomiti kost koju si Ti ispravio.

Nakon što se ovaj prizor ustali u njegovom srcu, nakon što ga direktno doživi, osjeti njegov ukus i slast, prelazi u još veličanstveniji prizor robovanja, ljubavi, čežnje za susretom sa Allahom, veselja, sreće i radosti s Njim. Tim prizorom obraduje svoje oči i smiri svoje srce. Tijelom mu zavlada smiraj, a spominjanje Allaha zavlada jezikom i srcem onoga koji voli Allaha. Čežnja za ljubavlju zauzme mjesto čežnje za griješenjem. Želje za Allahovom blizinom i Njegovim zadovoljstvom zauzmu mjesto želja za griješenjem i Njegovom srdžbom. Pokreti jezika i tijela u pokornosti Allahu zamijene pokrete griješenja. Njegovo srce se ispuni ljubavlju. Njegov jezik stalno spominje Allaha. Njegovo tijelo se preda Allahovoj pokornosti. Ova posebna slomljenost ima čudan uticaj na ljubav, što se ne da opisati riječima.

Priča se da je neki čovjek koji je spoznao Allaha rekao: "Činio sam Allahu sve vrste pokornosti. Nisam došao ni pred jedna vrata a da na njima nije bilo gužve. Zbog te gužve, nisam ni mogao ući sve dok nisam došao pred vrata poniznosti i ovisnosti. Kad, tamo, ta vrata su najbliža Allahu i najprostranija. Pred njima nema gužve, ni prepreke. Samo što sam stavio nogu na njihov prag, On, Hvaljeni, uze me za ruku i uvede Sebi".

Šejhul-islam Ibn Tejmijje, Allah njime bio zadovoljan, govorio je: "Ko želi vječnu sreću, neka se čvrsto drži praga robovanja".

Rekao je jedan od onih koji su spoznali Allaha: "Ne postoji bliži put ka Allahu od robovanja".

Ovime se želi reći da ova posebna poniznost i pokornost vodi čovjeka ka Allahu i dovodi ga na put ljubavi. To mu otvara vrata koja mu se drukčije ne bi otvorila. Iako putevi svih dobrih djela i pokornosti čovjeku otvaraju vrata ljubavi, ipak je posebna vrsta i posebno otvaranje put poniznosti, slomljenosti srca, ovisnosti, prijekora duše i

gledanja na nju okom slabosti, nemoći, manjkavosti i poniženosti na način da joj se pokaže izgubljenost, nemoć, pretjerivanje, grijeh i greška. Putnik koji putuje ovim putem je čudan ljudima. Oni su u jednoj dolini, a on u drugoj. Da Allah pomogne! On je bolji od svih koji praštaju.

To su tragovi Allahove ljubavi prema njemu i Allahove radosti zbog ljudskog pokajanja. Hvaljeni Allah zaista voli one koji se često kaju i savršenom radošću se raduje njihovom pokajanju.

Sve što se čovjek više upoznaje sa blagodatima svoga Gospodara prema njemu prije, u toku i poslije činjenja grijeha, Njegovom dobrotom, blagošću i dobročinstvom prema njemu, sve više mu srce obuzima osjećaj ljubavi i čežnje za susretom sa Njim. Srca su učinjena takvima da vole one koji im čine dobro. Postoji li veće dobročinstvo od onoga koji na čovjekovo izazivanje grijesima odgovori pružanjem blagodati, lijepim odnosom i prikrivanjem tih grijeha?

Skratit ćemo na ovu mjeru govorenje o pokajanju njenim propisima i plodovima. Govorenje o pokajanju se odužilo zbog velike potrebe za spoznajom suštine pokajanja, propisa o tome, detalja i konkternih pitanja. Allah daje uspjeh u postizanju i, kroz djelo i stanje, dostignuće svega toga, kao što daje uspjeh i u znanju i spoznaji. Neće izgubiti ko se osloni na Allaha, niti ko se Njime pomogne i kod Njega nađe utočište. Nema snage, ni moći mimo Allaha.



STEPEN VRAĆANJA SVOME STVORITELJU
(INABA)

Spoznao si da, ko dođe na stepen pokajanja i tu zastane (boravi), obitava na svim stepenima islama. Potpuna tevba u sebi sadrži i obuhvata sve te stepene, a istovremeno i sama njima pripada. Međutim, neophodno je detaljnije obraditi, kao zasebnu cjelinu, obrazlažući njene uvjete, specifičnosti i suštinu.

Nakon što putnikova stopala zastanu na stepenu tevbe, on će poslije nje doći na stepen vraćanja (inabe), što naređuje Uzvišeni Allah u Svojoj knjizi Kur'anu, pohvaljujući zbog toga Svoga prijatelja Ibrahima, عليه السلام, riječima:

﴿وَأَنِيبُوا إِلَى رَبِّكُمْ...﴾

«I povratite se Gospodaru svome» (Ez-Zumer, 54.);

﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُّنِيبٌ﴾

«Ibrahim je zaista bio dobrodušan, sažaljiv i odan» (Hud, 75.).

Uzvišeni nas obavještava da Njegove znakove *(ajete)* prepoznaju i sjećaju ih se samo oni koji se vraćaju i nalaze utočište kod svoga Stvoritelja, pa kaže:

﴿أَفَلَمْ يَنظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِن فُرُوجٍ، وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنبَتْنَا فِيهَا مِن كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ، تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ﴾

«A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? Kako smo ga sazdali i ukrasili i kako u njemu nema pukotina. A Zemlju smo rasprostrli i po njoj nepomična brda pobacali i dali da iz nje niče raznovrsno, prekrasno bilje. Da bi razmislio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća» (Kaf, 6.-8.);

﴿هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ آيَاتِهِ وَيُنَزِّلُ لَكُم مِّنَ السَّمَاءِ رِزْقًا وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ﴾

«On vam pokazuje znamenja Svoja i spušta vam opskrbu s neba, a pouku će prihvatiti samo onaj koji se Njemu obraća» (El-Mu'min, 13.);

﴿مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

«Predano Mu se obraćajte! Bojte se Njega i obavljajte namaz, i ne budite od onih koji mu druge ravnim smatraju» (Er-Rum, 31.).

Imenica *munibine* se nalazi u akuzativu stanja, koji razumijemo iz zamjenice koja se podrazumijeva u riječima Uzvišenog: *"I usmjeri svoje lice"*. Naredba se odnosi na Poslanika, ﷺ, i cijeli njegov ummet (sljedbenike), pa kao da je rečeno: I usmjerite svoje lice ti i tvoj ummet ka Stvoritelju, Njemu se obraćajući u svim stanjima i prilikama. Primjer tome nalazimo i u riječima Uzvišenog:

﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ...﴾

«O Vjerovjesniče, kad htjednete žene pustiti...» (Et-Talak, 1.).

Moguće je da se radi o stanju objekta u riječima Uzvišenog: *«Po prirodi po kojoj je stvorio ljude»*, to jest stvorio ih je u čistoj prirodi da Mu se vraćaju. Kad bi se lišili te prirodnosti, ona (fitra) ne bi odstupila od obraćanja Njemu, ali bi se transformirala i promijenila u ono zbog čega je stvorena.

Poslanik, ﷺ, je rekao: "*Svako živo biće se rodi čiste prirodnosti*"[1], a u drugoj predaji se navodi: "*U milletu (islamu)*[2] *– sve dok o njemu ne progovori i ne opredijeli ga njegov jezik*".

O Svom Poslaniku Davudu, Uzvišeni kaže:

﴿فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَخَرَّ رَاكِعًا وَأَنَابَ﴾

«Pa oprost od Gospodara svoga zamoli, pade licem na tlo i povrati se» (Sad, 24.).

Uzvišeni nas obavještava da nagrada i Džennet Njegov pripadaju bogobojaznima i onima koji se vraćaju svome Stvoritelju.

---

[1] Buhari, 1.358; Muslim, 2.658; Ebu Dvud 4.714; Ahmed, 7.141.

[2] Tirmizi, 2.138; Ahmed, 7.394, 9.881.

Uzvišeni kaže:

﴿وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ، هَٰذَا مَا تُوعَدُونَ لِكُلِّ أَوَّابٍ حَفِيظٍ، مَنْ خَشِيَ الرَّحْمَٰنَ بِالْغَيْبِ وَجَاءَ بِقَلْبٍ مُنِيبٍ، ادْخُلُوهَا بِسَلَامٍ ذَٰلِكَ يَوْمُ الْخُلُودِ﴾

«A Džennet će biti primaknut bogobojaznima, neće biti ni od jednog daleko. Ovo je ono što vam je obećano, svakome onome koji se kajao i čuvao, koji se Svemilosnog u osami bojao, iako Ga nije vidio i koji je srce odano donio. Uđite u njega, u miru, ovo je Dan vječni» (Kaf, 31.-34.).

Allah obavještava da se radosna vijest odnosi na one koji se vraćaju svome Stvoritelju, pa kaže:

﴿وَالَّذِينَ اجْتَنَبُوا الطَّاغُوتَ أَنْ يَعْبُدُوهَا وَأَنَابُوا إِلَى اللَّهِ لَهُمُ الْبُشْرَىٰ فَبَشِّرْ عِبَادِ﴾

«Za one koji izbjegavaju obožavanje kumira i koji se Allahu vraćaju – njima su namijenjene radosne vijesti; zato obraduj robove Moje» (Ez-Zumer, 17.).

Dvije su vrste vraćanja Allahu

Vraćanje zbog toga što je On Gospodar, Stvoritelj, i ono obuhvata obraćanje svih stvorenja *(inaba rububijeta)*. U ovoj vrsti podjednako sudjeluju i vjernik i nevjernik, onaj koji je pobožan i razvratnik. Allah Uzvišeni kaže:

﴿وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ...﴾

«A kad ljude nevolja snađe, oni se Gospodaru svome pokajnički obraćaju...» (Er-Rum, 33.).

Ovo se općenito odnosi na sve koji mole Allaha kad ih snađe neka nevolja, kao što je to naša realnost. Ovo vraćanje (inaba) ne podrazumijeva nužnost pripadnosti islamu, već obuhvata i mnogoboštvo širk i nevjersto kufr. O ovoj vrsti ljudi, Uzvišeni kaže:

﴿ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُونَ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾

«A poslije, kad im On dâ da okuse milost Njegovu, odjednom neki od njih Gospodaru svome druge ravnim smatraju, da bi bili nezahvalni na onom što im Mi dajemo» (Er-Rum, 33-34.).

Takvo je njihovo stanje i ponašanje nakon što su se bili vratili svome Stvoritelju i nakon izbavljenja iz nevolje koja ih zadesi.

Druga vrsta vraćanja (inabe) jest vraćanje Njegovih bliskih prijatelja (evlija), i to je vraćanje zbog Njega kao Boga, zbog Njegovih božanskih osobina. To je vraćanje robovanja i ljubavi. Ova vrsta vraćanja se sastoji od ljubavi prema svome Stvoritelju, pokornosti samo Njemu, obraćanja samo Njemu i udaljavanja od svega drugog. Epitet muniba (onoga koji se istinski vraća svome Stvoritelju) može imati samo osoba sa sva četiri ova nabrojana svojstva. Učenjaci iz prvih generacija (selef) ovo značenje su tumačili na ovakav način.

Spomenuta riječ ima značenje žurbe (isra') i napredovanja i primicanja (tekaddum). Istinski povratnik svome Stvoritelju je onaj koji žuri da zadobije Njegovo zadovoljstvo. U svakom momentu i prilici se vraća samo Njemu. Napreduje u želji da zadobije Njegovu ljubav. U jezičkom smislu, ona ima značenje povratka (rudžu'), dok u ovom kontekstu znači povratak Apsolutnoj istini.

Šejh El-Herevij veli: "Ovo vraćanje se sastoji od vraćanja (čovjeka) Istini (Allahu) popravljanjem svojeg stanja, kao što Mu se vratio isprikom; vraćanja Istini ispunjenjem preuzetih obaveza, kao što Mu se vratio pri preuzimanju obaveza, i vraćanja Njemu stanjem (djelom), kao što Mu se vratio odazivanjem". To jest, kad se pokajnik povrati Uzvišenom Allahu isprikom i napuštanjem grijeha koji je uradio, upotpunjenje toga bit će da Mu se vrati trudeći se da učini više dobra i bude Mu iskreno pokoran, kao što Uzvišeni kaže:

﴿إِلَّا مَن تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا...﴾

«Oni koji se pokaju i uzvjeruju i dobra djela čine...» (El-Furkan, 70.). I kao što Uzvišeni kaže:

﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا وَبَيَّنُوا...﴾

«Oni koji se pokaju i poprave...» (El-Bekara, 160.).

Prema tome, tevba uz nerad neće koristiti. Da bi tevba bila potpuna, neophodno je da pokajanje prate dobra djela, i to: ostavljanje svega što ne voli Uzvišeni Stvoritelj, izvršavanjem djela koja voli, izbjegavanje griješenja i nepokornosti Njemu i ukrašavanje svoje pokornosti Njemu.

Isto je i vraćanje Njemu ispunjavanjem obaveze prema Njemu, pa kao što si Mu se vratio kad je od tebe uzeo obećanje, vrativši Mu se prvo preuzevši obavezu prema Njemu, ti si Mu se dužan vratiti nakon toga tako što ćeš ispuniti ono na što si Mu se obavezao.

Kompletna vjera se sastoji od davanja i ispunjavanja obaveza koje smo dali Allahu. Uzvišeni Allah je uzeo obavezu od svih koje obavezuje šerijat da će Mu biti pokorni. Od svojih vjerovjesnika i poslanika je uzeo obavezu preko Svojih meleka ili od njih direktno, bez posrednika, kao što je bio slučaj sa Musaom, , sa kojim je direktno govorio. On je obavezu od svih naroda preuzeo posredstvom poslanika. Obavezu od neznalica je preuzeo posredstvom učenjaka. Prvi su Mu se obavezali učenjem, a drugi na dijeljenje blagodati koje su im dane. Uzvišeni Stvoritelj pohvaljuje one koji svoju obavezu, kad je preuzmu, ispunjavaju, pa nas obavještava o blagodatima i nagradama koje su im pripremljene:

﴿وَمَنْ أَوْفَىٰ بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ ٱللَّهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

«A ko ispuni ono na što se obavezao Allahu, On će mu dati veliku nagradu» (El-Feth, 10.);

﴿وَٱلْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا۟ . . .﴾

«I koji obavezu svoju, kad je preuzmu, ispunjavaju...» (El-Bekare, 177.).

Ovo podrazumijeva ispunjavanje obaveza prema Allahu iskrenim odnosom (ihlasom) prema Njemu, imanom i pokornošću, a podrazumijeva i obaveze prema stvorenjima. Poslanik, , obavještava nas da je jedan od znakova licemjerstva *"kršenje preuzetih obaveza"*[1].

Allahu se ne vraća osoba koja ne ispunjava i koja krši svoje obaveze, kao što se, isto tako, Njemu ne vraća osoba koja ne pristupi njihovom ispunjavanju. Znači, vraćanje Allahu (inaba) neće biti ostvareno sve dok se ne preuzme obaveza, a zatim i ispuni.

Riječi šejha Herevija: "Vraćanje Istini stanjem (djelom), kao što si Mu se vratio odazivanjem", znače da te pozvao Uzvišeni Stvoritelj, a ti si mu se odazvao riječima: "Odazivam Ti se i pokoravam". Ovo je odazivanje riječima i ono mora istoga momenta biti potvrđeno činjeničnim stanjem, to jest djelom. Djela potvrđuju riječi ili ih demantiraju. Istinitost ili laž svakoga govora potvrđuje ili demantira svjedok, to jest djelo osobe koja je izgovorila te riječi. Kao što si se vratio Allahu odazivajući Mu se riječima, vrati Mu se odazivajući Mu se i djelima.

---

[1] Buhari, 34; Muslim, 58; Tirmizi, 2.632; Nesai, 5.020; Ebu Davud, 4.688.

El-Hasan el-Basri, r.a, rekao je: "Sine Ademov, ti imaš riječi i djela. Preča su (tvoja) djela od tvojih riječi. Ti imaš ono što je tajno i ono što je javno. Tajna (tvoja) strana ima više pravo na tebe od tvoje javne strane".

POVRATAK POPRAVLJANJEM

Rekao je šejh Herevij: "Povratak Allahu popravljanjem (svoga stanja) bit će upotpunjen spašavanjem od loših posljedica, osjećanjem patnje i nelagode zbog posrtaja (propusta) i nadoknađivanjem propuštenog".

Spašavanje od loših posljedica se postiže pokajanjem za grijehe koji se tiču samo čovjeka i Allaha i izvršavanjem obaveza koja ljudi imaju prema Njemu.

Zatim, kad učini neki grijeh, čovjek treba osjetiti patnju i nelagodu zbog toga. Srce mu se tada osjeća veoma nelagodno i uznemireno, kao da se hoće raspuknuti. Ovaj osjećaj je znak da se osoba iskreno povratila Allahu, svome Stvoritelju. Nasuprot tome, onaj ko u svome srcu ne osjeća bol zbog grijeha i nema osjećaj kao da će ono puknuti zbog toga, treba znati da je njegovo srce pokvareno i mrtvo.

Isto tako, ovaj osjećaj patnje i nelagode treba biti prisutan kad vidimo vjernika da čini neki grijeh. Trebamo osjećati kao da to mi radimo i da smo veoma tužni zbog toga. Ovakav osjećaj je dokaz nježnosti naših srca i istinskog povratka Stvoritelju.

Sve to se upotpunjuje nadoknađivanjem propuštenih dobrih djela. Ona se moraju ogledati u nadoknadi propuštenih djela kojima se postiže pokornost i blizina Stvoritelju drugim istovjetnim djelima ili još boljim, Stvoritelju ugodnijim i dražim dijelima, posebno u poznim godinama, kad smo sve bliži susretu sa svojim Stvoriteljem. Ostatak života je vjerniku neprocjenjivo značajan, pa konstantno nastoji nadoknaditi sve što je propustio i oživjeti (provesti u praksi) sve što je odavno umrtvio u svojim postupcima i djelima.

POVRATAK ALLAHU ISPUNJAVANJEM PREUZETE OBAVEZE

Rekao je šejh Herevij: "Povratak Njemu ispunjavanjem preuzetih obaveza biva potpun i pravilan sa oslobađanjem od užitka činjenja grijeha, nepreziranjem onih koji su nemarni bojeći se za njih, a nadajući se i preispitujući samog sebe, i temeljito istraživanje u sagledavanju nedostataka djela".

Kad rob svoj povratak svome Gospodaru potpuno pročisti (i iskreno Mu se vrati), on se potpuno oslobodi razmišljanja o slasti grijeha i, umjesto toga, obuzmu ga bol i patnja od samog prisjećanja i razmišljanja o njemu. Dok god je u srcu prisutna slast razmišljanja o činjenju grijeha, povratak Stvoritelju neće biti čist i iskren, neće biti postignut.

Ako se upita: Koje je, od ova dva stanje bolje, stanje onoga koji u svom srcu osjeća slast za činjenjem grijeha, ali se on s time bori (da to ne učini) radi Uzvišenog Allaha i ostavlja to iz bojazni od Njega, iz ljubavi i iz poštovanja prema Njemu, ili stanje onoga u čijem srcu je umrla slast za činjenjem grijeha, a njeno mjesto zauzela patnja i bolno sjećanje na činjenje grijeha, i smirenost i spokojstvo pouzdanja u svoga Gospodara, te slast ljubavi prema Njemu i uživanje u sjećanju na Njega? Rečeno je: Stanje ovoga čovjeka je potpunije i uzvišenije i krajnji cilj onog ko se bori sa samim sobom je da traži tu borbu i postigne ovaj stepen i položaj. Međutim, ovaj drugi je po stepenu i blizini Allahu odmah uz Njega i za Njega je vezan.

Ipak se može upitati gdje je nagrada onome ko se bori sa slašću želje za činjenjem grijeha i ostavlja ono što voli zarad Uzvišenog Allaha i daje prednost Njegovom zadovoljstvu nad svojim strastima. Time je, prema mišljenju sljedbenika ehlus-sunneta, ljudska vrsta bolja od meleka i ljudi su najbolja stvorenja. Onaj ko je potpuno smiren naspram svoga Gospodara (ko se potpuno u Njega pouzdaje), nije opterećen bolom borbe sa svojim prohtjevima i sačuvan je od te borbe. Razlika između njih je kao razlika između onoga koji je sačuvan od iskušenjâ i onoga koji je njima podvrgnut.

O ovoj pretpostavki se može reći da duša posjeduje tri stanja: sklonost za činjenjem grijeha, osuda i kajanje zbog učinjenog, smirenost spram svoga Stvoritelja i potpuna predanost Njemu. Ovo

posljednje stanje je najbolje, najuzvišenije, i za njim teži i ka njemu hita svako ko se trudi i u stalnoj je borbi sa samim sobom. Nagrada koju ima za svoju borbu i sabur je zbog te svoje težnje i hitanja ka stepenu potpune smirenosti i pouzdanja u Allaha. Primjer za prvo je poput jahača koji putuje kroz pustinju, kroz opasna i teška mjesta kako bi stigao do Allahove kuće – Kabe, kad će njegovo srce biti smireno prizorom i tavafom, obilaskom oko nje. A primjer za drugo je poput onoga koji je potpuno zaokupljen Kabom, koji tavafi i klanja, pregiba se i čini sedždu. On se ne osvrće ni na šta drugo, jer je potpuno zaokupljen krajnjim ciljem, dok je prvi zaokupljen sredstvom. Svaki od njih ima posebnu nagradu, ali nagrada za krajnji cilj i nagrada za sredstvo se uveliko razlikuju.

Stanja robovanja i imana (vjerovanje) koje postiže onaj ko je potpuno smiren, ko se potpuno pouzda u Allaha, nadilazi ono što postiže onaj ko se bori sa samim sobom radi Allaha. Iako ovaj mnogo više ulaže napora, ipak, djela smirenog, onoga koji je u potpunosti predan Stvoritelju, u globalu i po svojoj kakvoći su vrednija, bez obzira što se borac sa samim sobom mnogo više trudi i zalaže. To je Allahova blagodat koju On daje onome kome hoće. Ebu Bekr, ﷺ, nije nadmašio ashabe tako što je više od njih činio dobri djela. Među njima je bilo onih koji su, više od njega, imali dobri djela, više postili, više puta obavili hadždž, više učili Kur'an i obavljali dobrovoljne namaze. Njegova prednost je u onome što se nalazilo u njegovu srcu. Kad su i najugledniji ashabi željeli učiniti neko dobro djelo, on bi prednjačio i uvijek je bio ispred njih.

Robovanje Allahu (ibadet) borca sa samim sobom u pobjeđivanju strasti i slasti činjenja grijeha, ponekad može biti teži i napornĳi, ali teškoća nije uvjet njegovog odlikovanja i zauzimanja posebnog stepena. Najbolje mu je vjerovanje u Uzvišenog Allaha. Džihad je teži od toga, ali dolazi tek na drugo mjesto ljestvice u stepenovanju, dok je stepen iskrenih (siddika) veći stepen od mudžahida (boraca na Allahovu putu) i šehida (onih koji poginu na Allahovom putu).

BOJAZAN BEZ OČAJAVANJA

Među znakovima vraćanja Allahu (inabe) jest nepreziranje onih koji su nemarni i bojazan za njih, time otvarajući vrata nade samome sebi. Samome sebi priželjkuj Allahovu, ﷻ, milost, boj se za nemarne spram gnjeva Stvoritelja i moli Allaha, ﷻ, da im se smiluje, kao što se bojiš da tebe ne zadesi gnjev Stvoritelja. Ako ih budeš morao prezirati i osjećati odvratnost prema njima nakon što si upoznao i vidio pravo stanje u kome se nalaze, osjećaj prema samome sebi veću odvratnost od one koju osjećaš prema njima i više se nadaj da će im Allah, ﷻ, podariti milost nego tebi. Neki učenjak iz prvih generacija je rekao: "Nećeš potpuno razumjeti vjeru sve dok ljude ne budeš prezirao zbog Allaha, a onda pogledaš sebe pa sebe više prezreš nego njih".

Značenje ovoga razumije samo onaj kome Allah, ﷻ, podari razboritost u razumijevanju vjere. Ko spozna suštinu stvorenja, njihovu nesposobnost, slabost, nemoć, pa čak i nemarnost, te zanemarivanje obaveza prema Allahu, ﷻ, obraćanje drugom osim Njemu i prodaju sreće i blagostanja koje bi imali kod Allaha, ﷻ, po najnižim cijenama ove tekuće prolaznosti – neminovno ih mora prezirati i nikako drukčije ne može postupiti. Ali, ako se vrati samome sebi i spozna svoje stanje i svoju nemarnost, prema sebi će osjećati mnogo veću odvratnost i prezir. Takav je onaj kome Allah podari razboritost.

Što se tiče temeljitog istraživanja u sagledavanju nedostataka robovanja, ono se zasniva na ispitivanju duševnih užitaka koji remete to robovanje i razgraničavanju obaveza prema Gospodaru svjetova od onoga što pripada duši. Možda sve ili većina toga budu duševni užici a da ti to i ne osjećaš.

Ali, nema drugog boga osim Allaha, ﷻ! Koliko li samo duša ima nedostataka, sklonosti i užitaka koji sprječavaju da učinjena djela budu urađena isključivo Allaha radi i da ih On primi?! Ponekad rob učini neko djelo na mjestu gdje ga niko od živih bića ne vidi, ali ono nije urađeno isključivo radi Allaha. Ponekad, opet, dok radi neko djelo, sve oči svijeta su uprte u njega, a ono je isključivo radi Allaha. Ova stanja mogu razlikovati samo razboriti i liječnici srca, koji poznaju njihove bolesti i nedostatke.

Između djela i srca postoji razdaljina. Na tom putu se nalaze presretači (drumski razbojnici) koji ne dopuštaju da djelo dospije i dođe do srca. Čovjek ponekad čini mnogo dobrih djela, ali od toga do njegovoga srca ne dolazi ljubav, strahopoštovanje, nada, odricanje od ovog prolaznog svijeta, a niti želja za Budućim svijetom. On ne posjeduje ni svjetlo kojim bi razlikovao Allahove evlije (bogougodnike) od Allahovih neprijatelja i istinu od neistine, i nema snage uticaja na sebe. Kad bi samo uticaj dobrih djela dospio do njegovoga srca, ono bi se ispunilo svjetlošću i blještavilom. Vidio bi istinu i neistinu, razlikovao bi Allahove evlije od Allahovih neprijatelja, i to bi mu neminovno priskrbilo nova duhovna stanja.

I između srca i Gospodara postoji put koji treba preći. Na tom putu se nalaze presretači koji ne dopuštaju da djelo dospije i dođe do Njega. Ti presretači su oholost, uobraženost, dokazivanje, želja da se to djelo vidi, zaboravljanje dobročinstva i skrivene slabosti, od kojih bi čovjek, ako bi ih temeljito istražio, vidio velika čuda. Zbog milosti Uzvišenog Allaha prema Svojim stvorenjima, te slabosti su većini skrivene. Kad bi bili u stanju da ih vide i osjete, upali bi u ono što je gore od toga, kao što je gubljenje nade, obeshrabrenost, malaksalost, ostavljanje poslova, gašenje odlučnosti i klonulost težnje. Zbog toga, kad se pojavilo djelo *Patronat* Ebu Abdullaha Harisa ibn Eseda el-Muhasibija, ljudi su se počeli njime toliko baviti da su prestali posjećivati džamije koje su oživljavali svojom pobožnošću. Oštrouman liječnik zna način liječenja duša, on ne želi graditi dvorac a srušuti cijeli grad.

DJELO MORA POTVRĐIVATI RIJEČI

Povratak Stvoritelju djelima se upotpunje na tri načina: da se ne uzdaš u svoja djela, da si svjestan da ti je On potreban i da osjećaš Njegovu dobrotu prema tebi. Ne uzdaj se u spas zbog svojih djela i uvidi da spas dolazi milošću, dobročinstvom i djelom Uzvišenog Stvoritelja. U vjerodostojnom hadisu se navodi da je Poslanik, ﷺ, rekao: "*Nikoga neće spasiti njegova djela*". Prisutni su upitali: "Zar ni tebe, Allahov Poslaniče?" Poslanik ﷺ, odgovori: "*Čak ni mene, osim ako Allah ne obaspe svojom milošću i dobrotom*".[1]

[1] Buhari, 6.463; Muslim, 2.816; Ibn Madže, 4.201, Ahmed, 7.162, 7.340.

Svjesnost svojih potreba se ogleda u tome da, ne uzdajući se u svoja djela, čovjek svjedoči da je Uzvišeni Allah neovisan, Sam po Sebi, jer je neovisnost suštinsko, prvo Njegovo svojstvo, dok su potrebnost, ovisnost i nužnost suštinska svojstva stvorenja.

Šejh Ibn Tejmije, Allah blagoslovio njegovu dušu, kaže: "Ovisnost je suštinsko moje svojstvo, koje me uvijek prati, kao što je neovisnost vječno suštinsko Njegovo svojstvo".

Nakon što to uvidi, čovjek je dužan posmatrati Allahovu dobrotu i znati da dobro koje uživa, priželjkuje ga ili koje je već uživao, jest Allahova beskrajna blagodat prema njemu, dobročinstvo koje mu je darovao i dar milosti koji mu je pružio bez razloga, bez odgovarajućeg ljudskog djela. On je Dobročinitelj s razlogom i bez razloga. Njemu sve pripada oduvijek i zauvijek. On je Prvi i Posljednji. Osim Njega, nema istinskog boga, niti gospodara.



STEPEN PRISJEĆANJA NA SVOGA STVORITELJA

(TEZEKKUR)

Nakon toga, srce se uzdiže na stepen prisjećanja na Njega (tezekkur), a to je stepen koji je blizak stepenu vraćanja (inabe). Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَا يَتَذَكَّرُ إِلَّا مَن يُنِيبُ﴾

«A prisjeća se samo onaj koji se Njemu obraća» (El-Mu'min, 13);

﴿تَبْصِرَةً وَذِكْرَىٰ لِكُلِّ عَبْدٍ مُّنِيبٍ﴾

«Da bi razmislio i prisjetio se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća» (Kaf, 8.).

Stepen prisjećanja je svojstvo razumom obdarenih, kao što kaže Uzvišeni Allah:

﴿إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾

«A prisjećaju se samo razumom obdareni» (Er-R'ad, 19.);

﴿وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾

«A prisjećaju se samo oni koji su razumom obdareni» (El-Bekare, 269.).

Prisjećanje (tezekkur) i razmišljanje (tefekkur) su stepeni kojima se postižu raznovrsne spoznaje te otkriva pravi smisao, odnosno suština imana (vjerovanja) i ihsana (vjerovanje u uzvišenog Allaha kao da Ga vidimo). Jer, iako mi Njega ne vidimo, On vidi nas. Ko je spoznao Stvoritelja ('arif), neprestano razmišlja, i to ga navodi da se prisjeća svoga Stvoritelja, kao što prisjećanje Stvoritelja navodi na razmišljanje, sve dok se ne otvore brave njegovoga srca, po dozvoli Onoga Koji sve stvara i Koji sve zna.

El-Hasan El-Basrij veli: "Učenjaci neće prestati sa prisjećanjem koje ih navodi na razmišljanje i sa razmišljanjem koje ih navodi na prisjećanje te s neprestanim razgovorom sa svojim srcima sve dok ona ne progovore".

Riječ prisjećanje (et-tezekkur) na oblik (tefe'uul) je izvedenica od imenice ez-zikr (sjećanje), što je suprotno zaboravu. Prisjećanje je prisutnost u srcu spoznajne slike onoga čega se prisjećamo. Ovaj oblik (et-tefe'uul) koji ima imenica prisjećanje (et-tezekkur) dat joj je zato što se prisjećanje događa postepeno i nakon nekog vremena, što je slučaj i sa riječima *et-tebessur* (uvidjeti) *et-tefehhum* (urazumiti se) i *et-te'allum* (saznati).

Stepen prisjećanja u odnosu na stepen razmišljanja se razlikuje u tome što je prisjećanje postizanje željenog. Zbog toga su objavljeni ajeti i pojavni znakovi opomena. O objavljenim ajetima, Uzvišeni Allah veli:

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْهُدَى وَأَوْرَثْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ الْكِتَابَ، هُدًى وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

«Mi smo Musau Uputu dali i sinovima Israilovim u nasljedstvo Knjigu ostavili, da bude uputstvo i opomena onima koji pameti budu imali» (El-Mu'min, 53.-54.).

O Kur'anu, Uzvišeni kaže:

﴿وَإِنَّهُ لَتَذْكِرَةٌ لِلْمُتَّقِينَ﴾

«Zaista je on (Kur'an) pouka bogobojaznima» (El-Hakka, 48).

O pojavnim dokazima, Uzvišeni veli:

﴿أَفَلَمْ يَنْظُرُوا إِلَى السَّمَاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا وَزَيَّنَّاهَا وَمَا لَهَا مِنْ فُرُوجٍ، وَالْأَرْضَ مَدَدْنَاهَا

وَأَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ بَهِيجٍ، تَبْصِرَةً وَذِكْرَى لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ﴾

«A zašto ne pogledaju nebo iznad sebe? – kako smo ga sazdali i ukrasili i kako u njemu nema pukotina. A Zemlju smo rasprostrli i po njoj nepomična brda postavili i dali da iz nje niče raznovrsno, prekrasno bilje. Da bi uvidio i opomenuo se svaki rob koji se Gospodaru svome obraća» (Kaf, 6.-8.).

Uviđanje (tebsire) je instrument vida, a sjećanje je instrument pamćenja. Ovo dvoje je Uzvišeni spojio i podario samo onima koji se Gospodaru svome obraćaju.

Jer, kad se rob vrati Allahu, ﷻ, uvidi gdje se nalaze dokazi i pouke i na osnovu toga zaključi koji su Njegovi znaci. Tada nestaje okretanje od Stvoritelja time što Mu se vratio, sljepoće time što je uvidio i nemarnosti time što se sjetio. Uviđanje nalaže posjedovanje slike (pojma u srcu) koja je bila zanemarena. Redoslijed ova tri stepena je najbolji redoslijed. A, osim toga, svaki od njih pomaže, osnažuje i daje plodove onome ko ih posjeduje.

O pojavnim dokazima, Uzvišeni veli:

﴿وَكَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُم مِّن قَرْنٍ هُمْ أَشَدُّ مِنْهُم بَطْشًا فَنَقَّبُوا فِي الْبِلَادِ هَلْ مِن مَّحِيصٍ، إِنَّ فِي
ذَٰلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

«A koliko smo naroda prije ovih uništili, koji su moćniji od njih bili, pa su po svijetu utočište tražili – od propasti spasa ima li!? U tome je, zaista, pouka za onoga ko srce ima, ili ko sluša, a priseban je» (Kaf, 36-37.).

Ljudi se dijele na tri skupine:

Prva: Čovjek čije je srce mrtvo. To je kao osoba koja nikako nema srca. I ovaj ajet nije pouka toj osobi.

Druga: Čovjek čije je srce živo i spremno, ali ne sluša ajete koji se čitaju i kojima ga Allah upoznaje sa pojavnim dokazima. To može biti zato što ih on nije primijetio, ili zato što oni nisu došli do njega, pa je njegovo srce zaokupljeno nečim drugim. Takav čovjek je odsutan srcem, nije prisutan i niti je njemu spomenuti ajet opomena, iako je spreman i posjeduje srce puno života.

Treća: Osoba živa i spremna srca. Kad joj se citiraju Allahovi ajeti, ona se maksimalno preda njihovu slušanju i njeno srce je u potpunosti prisutno. On svoje srce ne zaokuplja ničim drugim osim razumijevanjem onoga što čuje. On je prisutan srcem i sluša. Ova vrsta ljudi nalazi korist u citiranim ajetima i pojavnim znacima.

Prvi je na stepenu slijepca koji ništa ne vidi.

Drugi je na stepenu onoga koji vidi, ali pogled upravlja suprotno od onoga što treba gledati. Ni prvi, ni drugi ništa ne vide.

Treći je na stepenu onog koji vidi i oštro posmatra i slijedi pogledom ono što treba gledati. Njegov pogled se sa objektom posmatranja susretne na optimalnoj razdaljini, na sredini; ni blizu, ni daleko. Ovo je osoba koja istinski vidi.

Zato, neka je slavljen Onaj Koji učini svoj govor lijekom onome što se u prsima nalazi.

Ako se kaže: Koja je uloga *ili* (*ev*) u poretku navedenog kur'anskog ajeta, s obzirom na izrečenu konstataciju? Može se reći: U tome je iznijansirana tajna, ali mi ne tvrdimo da ta riječ ima značenje veznika *i*, kao što to tvrde gramatičari zahirije.

Čovjek ponekad posjeduje energično srce, koje je puno pouka koje izvlači i mudrosti koje pronalazi. Srce ovakvog čovjeka stalno navodi na prisjećanje i izvođenje pouka. Kad ovaj čovjek čuje ajete, oni mu budu svjetlost nad svjetlošću. Ovakvi ljudi su najpotpunija Allahova stvorenja, najuzvišenijeg imana i razboritosti, pa kao da je primjetno kod njih ono o čemu ih je obavijestio Poslanik, ﷺ.

Osoba sa ovakvim srcem, koje posjeduje sjaj razboritosti, kad čuje Allahove ajete, oni mu povećaju svjetlost. Ako, pak, rob ne posjeduje srce slično ovome, ali se preda slušanju i srce mu bude potpuno prisutno, postići će slast sjećanja na svoga Stvoritelja.

U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿...فَإِن لَّمْ يُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ...﴾

«...Ako ne bude kiše obilne, bude kiše rosulje» (El-Bekare, 265).

Obilno i rosno bude u svim poslovima, njihovim posljedicama i rezultatima.

Stanovnici Dženneta su preteče onih koji su bliski Allahu i onih koji su sretni. Međutim, u njemu će biti stepenovani i odlikovani jedni nad drugima. Čak će se jednoj kategoriji džennetlija s čistim pićem učiniti ukusnijim piće druge kategorije i s njime se pomiješati. Rekao je Uzvišeni Allah:

﴿وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنزِلَ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ﴾

«Oni kojima je dato znanje dobro znaju da je ono što ti se objavljuje od Gospodara tvoga Istina i da vodi na Put Silnoga i Hvaljenog» (Sebe', 6.).

Svaki vjernik ovo vidi i primjećuje, ali viđenje mu'mina ima jedan oblik, a viđenje ostalih ima drugi oblik.

RAZMIŠLJANJE KOJE VODI ČINJENJU DOBROG DJELA

Prisjećanje na svoga Stvoritelja se gradi okorištavanjem savjetom, mogućnošću uviđanja poukom i ubiranjem ploda misli.

Okorištavanje savjetom se postiže na taj način da se u srce ureže iskra straha i nade. To pokrene na činjene dobrog djela kojim tražimo izbavljenje od straha i žudimo za postizanjem onoga čemu se nadamo.

Savjet (ʻizatun) je naređivanje dobra i odvraćanje od zla, poznat kao poticanje na dobro i zastrašivanje kaznom za činjenje grijeha (*et-tergib vet-terhib*).

Savjet (ʻizatun) se dijeli na dvije vrste: savjet onim što se čuje i savjet onim što se vidi. Savjet onim što se čuje je okorištavanje onim što čovjek čuje od Upute, dobra i savjetâ koje su prenijeli poslanici i onoga što je njima objavljeno. Isto tako, to podrazumijeva okorištavanje savjetom od svakog iskrenog savjetnika i upućivača na dunjalučka i ahiretska dobra.

Savjet onim što se vidi je okorištavanje svime što čovjek vidi i promatra u svijetu oko nas. On se treba okoristiti poučnim situacijama, zakonitostima i tokovima sudbine određenja, te Allahovim znakovima koje vidi i koji upućuju na iskrenost Njegovih poslanika.

Uviđanje pouke je povećana razboritost u odnosu na onu koju je čovjek imao na stepenu razmišljanja, a koja se postiže snagom sjećanja jer prisjećanje zadržava značenja do kojih se dođe razmišljanjem o Allahovim ajetima i poukama. Čovjek, dakle, postiže ta značenja razmišljanjem, dok se prisjećanjem ona bruse i otkrivaju. Tada jača odlučnost hoda (na Pravom putu) srazmjerno snazi uviđanja, jer uviđanje zahtjeva usmjeravanje pogleda na ono što pokreće želju, s obzirom da je želja ogranak čulnog, ubrzava se putovanje srca ka Voljenom kad god se pojača osjećaj prema Njemu. A kad god se misao Njime zaokupi, poveća se osjećaj prema Njemu, razboritost u pogledu Njega i prisjećanje na Njega.

Ubiranje plodova misli je izuzetno ugodna tema.

Misao postiže dva ploda: dosezanje onoga što se želi u potpunosti, ovisno o našim mogućnostima, i postupanje u skladu s njim iz obzira prema njegovim pravima. U stanju razmišljanja, srce se iscrpilo svojim djelima kako bi doseglo željeno, a kad su se čovjeku otkrila značenja

i u srcu sazrila i kad se razum odmori, on se ponovo prisjeća onoga što je dosezao i onoga što je pogledao. Tada se on veseli i zbog toga raduje te na ovom stepenu popravi ono što je propustio na stepenu razmišljanja. Jer, on to što je propustio nazire iz položaja prisjećanja, koji je iznad stepena razmišljanja. Tek tada čovjek ubire željeni plod, a to je djelovanje u skladu s tim i iz obzira prema njegovom pravu. A dobro djelo je plod korisnog znanja a ono je, opet, plod razmišljanja. Ako bi se ovo htjelo razumjeti osjetilnim primjerom, onda je to kao slučaj onoga koji revnosno žudi za sticanjem imovine. Sve dok stiče imovinu, on je iscrpljen i umoran, a kad stekne imetak, on se odmori od napora sticanja imetka. Kad se vrati sa trgovačkog puta i pogleda i vidi ono što je postigao, on u ovom stanju zaključuje ono u čemu je možda pogriješio u stanju dok je bio obuzet traganjem za imetkom. Kad to utvrdi i pouzdano zna da imetak pripada njemu, on pristupi usmjeravanju imovine u razne korisne svrhe u koje treba usmjeriti imetak. A Allah, ﷻ, najbolje zna.

UVJETI OKORIŠTAVANJA SAVJETOM

Savjetima se možemo koristiti nakon što postignemo intenzivnu ovisnost o njima, neistraživanjem mahana savjetodavca i neprestanim prisjećanjem (Allahovih) prijetnji i obećanja.

U robu se poveća ovisnost o savjetima – a to je poticanje na dobro i zastrašivanje kaznom za činjenje grijeha – kad oslabi prisjećanje i povratak svome Stvoritelju. U protivnom, kad ojača sjećanje i povratak Stvoritelju, ne uvećava se njegova potreba za podsjećanjem i poticanjem na dobro zastrašivanjem kaznom za činjenje grijeha. Međutim, uveća se potreba za spoznajom naredbi i zabrana.

Ko se pokajnički vraća i ko se često sjeća svoga Stvoritelja, takvi imaju veliku potrebu za spoznajom naređenog i zabranjenog. Neposlušan i nemaran ima veliku potrebu za poticanje na dobro i zastrašivanje kaznom za činjenje grijeha. Ko se suprotstavlja i ohol je, ima veliku potrebu za raspravom. Potrebe ovih triju skupina su spomenute u riječima Uzvišenog:

﴿ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُم بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ...﴾

«Na put Gospodara svoga mudro i lijepim savjetom pozivaj, i s njima na najljepši način raspravljaj...» (En-Nahl, 125.).

Ovdje je Uzvišeni riječ *mudrost* upotrijebio kao apsolutni pojam i nije jê ograničio pridjevom *lijepa*, jer je svaka mudrost lijepa i epitet ljepote je njen suštinski epitet. S druge strane, Uzvišeni povezuje savjet sa pridjevom *lijep*, jer nisu svi savjeti lijepi.

Isto tako je i u slučaju rasprave, koja ponekad bude na najljepši način, a ponekad ona ne bude na lijep način. Ovo može podrazumijevati da savjetodavac uzme u obzir stanje onoga koji s njime raspravlja i njegovu grubost, popustljivost, oštrinu i blagost, i tada mu je naređeno da s ljudima raspravlja u stanju koje je bolje od onoga u kome su oni.

Može se i odnositi na svojstvo onoga o čemu se raspravlja, kao što su najljepši i najjasniji dokazi riječi koji najbolje ukazuju na namjeravano i najbolje dovode do željenog. Sigurno je da ajet obuhvata obje vrste.

Što se tiče neistraživanja mahana savjetodavca, treba imati na umu da je čovjeku zabranjeno da se okoristi savjetima savjetodavca ukoliko se bavi istraživanjem njegovih mahana. Zna se da su duše sklone neokorištavanju i neprihvatanju govora i savjeta onih koji ne rade po svome znanju, niti se njima okorištavaju.

Zbog ove ljudske sklonosti i ovakvog promišljanja, Šu'ajb, عليه السلام, rekao je svome narodu:

﴿...وَمَا أُرِيدُ أَنْ أُخَالِفَكُمْ إِلَىٰ مَا أَنْهَاكُمْ عَنْهُ...﴾

«..**Ja ne želim činiti ono što vama zabranjujem..**» (Hud, 88.).

Neko od dobrih prethodnika je rekao: "Ako želiš da se dobro prihvati tvoje naređivanje, a odvraćanje od zla kad upućuješ na dobro, budi prvi koji će to usvojiti i primijeniti, a kad odvraćaš od zla, budi prvi koji će to osuditi i ostaviti". Rečeno je:

O čovječe koji podučavaš drugog,
Zar ne trebaš prvo početi sa sobom?
Bolesnom od malaksalosti lijek propisuješ,
A sam uz bolest malaksalosti zanoćivaš ti.
Ne ukazuj na loša djela, a slična činiš,
Pa ćeš se osramotiti ako pokuđeno učiniš.
Počni sa svojom dušom, od zablude je odvrati,
Pa ako se od nje odvratiš, mudar ćeš postati.
Tada će se i primjenjivati
Riječi tvoje, a od poduke se imati korist.

Da bi se u potpunosti okoristilo savjetima savjetodavca, uvjet je neprimjećivanje njegovih mahana.

Što se tiče neprestanog prisjećanja obećanja i prijetnji Uzvišenog Allaha, to nam nalaže stalan osjećaj straha i opreza. Opomenom će se koristiti i primjenjivati je samo ko vjeruje u prijetnje i obećanja, koji se boji prijetnji i nada se obećanjima. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْآخِرَةِ...﴾

«To je pouka za one koji se plaše patnje na onom svijetu» (Hud, 103.);

﴿سَيَذَّكَّرُ مَن يَخْشَىٰ﴾

«Dozvat će se onaj koji se Allaha boji» (El-'Aala, 10.);

﴿إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرُ مَن يَخْشَاهَا﴾

«Tvoja opomena će koristiti samo onome koji Ga se bude bojao» (En-Nazi'at, 45.). Još jasnije nalazimo u riječima Uzvišenog:

﴿فَذَكِّرْ بِالْقُرْآنِ مَن يَخَافُ وَعِيدِ﴾

«Podsjeti Kur'anom onoga koji se prijetnje Moje boji» (Kaf, 45).

Vjerovanje u prijetnje i obećanja svoga Stvoritelja i neprestano prisjećanje na njih, uvjet je okorištavanja opomenama, ajetima i poukama, i bez toga je nemoguće okoristiti se.

USLOVI RASPOZNAVANJA POUKA

Pouke ćemo moći raspoznavati kad budemo posjedovali sljedeće: aktivnost razuma, spoznaju (kratkoće) dana (na dunjaluku) i lični ciljevi i interesi.

Ibret je shvatanje, izvlačenje pouke. Njegovo pravo značenje je prelaženje iz stava o nečemu na stav o njemu sličnom. Kad vidi onog koga zadesi neko iskušenje i nesreća zbog činjenja nekog djela, spozna da je tretman nekog drugog ko počini isto djelo identičan njegovom tretmanu.

Aktivnost razuma je ispravno poimanje i dobro i snažno shvatanje. Ona je i uvjerenost u korist ili štetu nečega. Sve to je svjetlo koje Allah, ﷻ, daje kome hoće od svojih stvorenja. Stvorenja se razlikuju po jačini i slabosti tog svjetla, njegove prisutnosti i odsutnoati, što rezultira raznovrsnim shvatanjem, spoznavanjem i

razumijevanjem. To svjetlo je u odnosu na srce kao svjetlo pomoću koga se vidi u odnosu na oko.

Iskustvo pobožnih putnika na Pravom putu, koja su oni osjetili i zaključili da su ispravna, kazuje da će onome ko bude ustrajan u riječima «Živi, Ti Koji sve održavaš, nema istinskog boga osim Tebe» (Ja hajju ja kajjum la ilahe illa ente), te riječi uroditi plodom aktivnosti oživljavanja srca i razuma.

Šejhul-islam Ibn Tejmije, Allah osvjetlio njegovu dušu, često je izgovarao ove riječi i jednom prilikom mi rekao: "Ova dva Allahova imena" (El-Hajj i El-Kajjum) "imaju velik uticaj na oživljavanje i aktivnost srca".

Spoznaja dana je svjesnost njihove kratkoće i brzine proticanja. Svakom živom biću predstoje hiljade hiljada godina boravka u Kući vječnosti (ahiretu). Ovi dani nisu ništa u poređenju sa danima vječnosti. Oni su samo kao dužina sna onome ko ima razborito srce i živi razum. Ne želi ih zaokuputi ničim drugim osim time što najviše voli Uzvišeni Allah. Ako bi ih, kojim slučajem, zaokupio onim što On voli a izostavio ono što Mu je draže, učinio bi propust, pa šta bi tek bilo kad bi ih proveo u onom od čega nema nikakve koristi? I šta da bi tek bilo da ih provede u onome zbog čega bi ga mrzio njegov Stvoritelj? Allah je najbolji oslonac i nema moći osim uz Allahovu pomoć.

Isto tako, čevjek se neprestano treba prisjećati Allahovih dana, blagodati ili kazne prema nama, a Svojim je poslanicima naredio da njima opominju svoje sljedbenike, kao što Uzvišeni Allah veli:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ بِآيَاتِنَا أَنْ أَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُم بِأَيَّامِ اللَّهِ...﴾

«I Musaa smo poslali s dokazima Našim: 'Izvedi narod svoj iz tmina na svjetlo i podsjeti ga na Allahove dane blagodati i kazne'» (Ibrahim, 5.).

Allahovi dani u ovom ajetu su nekad protumačeni kao Allahove blagodati, a nekad kao Allahova kazna koja će stići griješnike i nevjernike. Prvo tumačenje zastupaju Ibn Abbas, Ubejj ibn K'ab i Mudžahid, a drugo tumačenje je Mukatilovo.

Najispravniji stav i tumačenje je da *Allahovi dani* obuhvataju oba tumačenja. Oni su nesreća koja je zadesila Njegove neprijatelje, a blagodati koje je dao Svojim dobrim robovima (evlijama). Nazvane su ove blagodati i velikim kaznama koji se označavaju danima zato

što su oni njihovi prilozi. Arapi kažu: «Fulan 'alim bi ejjamil-'areb ve ejjamin-nas» (Čovjek je upoznat sa danima Arapa i danima ljudi). To jest, upoznat je sa svim događanjima u tim danima. Spoznaja ovih blagodati i nesreća navodi čovjeka na uviđanje i uzimanje pouke. Srazmjerno njegovoj spoznaji tih događaja, bivaju i opomena i pouka koje čovjek izvlači iz njih. Rekao je Allah Uzvišeni:

﴿لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

«U kazivanju o njima zaista je pouka onima koji pameti imaju.» (Jusuf, 111.).

Sve ovo se postiže čistim namjerama, neslijeđenjem ličnih interesa i ciljeva, neslijeđenjem prohtjeva i neposlušnošću duši koja je sklona zlu. Slijeđenje prohtjeva gasi svjetlo razuma, osljepljuje razboritost srca i sprječava da se istina sljedi. Ovakav čovjek skreće s Pravog puta i on nikako ne može uvidjeti pouku. Kad rob bude sljedio svoje prohtjeve, njegovo mišljenje i posmatranje će postati pokvareno. Njegova duša mu se prikaže u slici ružnoga, a ružno mu prikaže u slici kao dobro i tako mu se pomiješa istina sa neistinom. Pa kako, onda, da se okoristi prisjećanjem, razmišljanjem ili savjetom?

PLOD MISLI SE UBIRE KRATKOĆOM NADANJA

Ubiranje plodova misli se postiže pomoću sljedećeg:

Prvo: Kratkoćom nadanja.

Drugo: Razmišljanjem o Kur'anu.

Treće: Izbjegavanjem pet osobina koje kvare srce.

Kratkoća nadanja se postiže svjesnošću blizine odlaska sa ovog svijeta i brzine proticanja životnog vijeka. Ovo najkorisnije djeluje na srce potičući ga na neprestanu borbu sa vremenom, iskorištavanje prilika koje prolaze brzinom oblaka i preduprećivanje zatvaranja stranica knjige ljudskih djela. Pokreće njegovu pretjeranu odlučnost ka putu kući vječnosti, potiče ga da pripremi sve što je potrebno za putovanje i da otkloni sve propuste. Još ga podstiče na ustezanje od ovoga i želju za Budućim svijetom. U srcu se usadi – ako bude ustrajan u nastojanju da njegova nada bude kratka – jedan od svjedoka (dokaza) čvrstog vjerovanja. Ovaj svjedok mu ukazuje na prolaznost ovoga svijeta, brzinu njegovoga nestanka i kratkoću onoga što je još od njega

ostalo. Ovaj svijet ide okrenut ka nestanku i od njega je ostalo onoliko koliko ostane tečnosti u posudi nakon što je čovjek prolije i taj ostatak popije. Ostalo ga je onoliko koliko je ostalo dana u kome Suncu – koje se nalazi iznad vrhova planina – treba zaći. Taj svjedok mu ukazuje i na vječnost i neprolaznost Budućeg svijeta, koji ide dolazeći nama. Njegovi znaci i predznaci su nam već došli, te do susreta s njim nam ostade kao kad domaćin pođe u susret svome gostu pa svaki od njih ide u susret drugom; uskoro i vrlo brzo će se sresti.

O kratkom nadanju su dovoljne riječi Uzvišenog:

﴿أَفَرَأَيْتَ إِن مَّتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ۝ ثُمَّ جَاءَهُم مَّا كَانُوا يُوعَدُونَ﴾

«Šta ti misliš, ako im Mi dopuštamo da godinama uživaju, i naposlijetku ih snađe ono čime im se prijeti, zar će imati šta od slatkog života koji su provodili?» (Eš-Šu'ara, 205.-207.).

I riječi Uzvišenog:

﴿يَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَأَن لَّمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ﴾

«A na Dan kad ih On sakupi, učinit će im se da su boravili samo jedan sat u danu, i jedni druge će prepoznati» (Junus, 45.).

I riječi Uzvišenog:

﴿قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ ۝ قَالَ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنَّكُمْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾

«'Proveli smo dan ili samo dio dana', odgovorit će. 'Pitaj one koji su brojali'. 'Pa da, kratko ste proveli', reći će On, 'da ste samo znali!'» (El-Mu'minun, 113.-114.).

I riječi Uzvišenog:

﴿... كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ﴾

«A onoga Dana kad dožive ono čime se prijeti, učinit će im se da su ostali samo jedan časak dana. Ovo je obznana! A zar će ko drugi biti uništen do narod grješnički!» (El-Ahkaf, 35.).

I riječi Uzvišenog:

﴿يَتَخَافَتُونَ بَيْنَهُمْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا عَشْرًا ۝ نَّحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَقُولُونَ إِذْ يَقُولُ أَمْثَلُهُمْ طَرِيقَةً إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا يَوْمًا﴾

«I jedan drugom će tiho govoriti: 'Niste ostali više od deset dana'. Mi dobro znamo o čemu će oni govoriti kad najrazboritiji između njih rekne: 'Ostali ste samo dan jedan'» (Taha, 103.-104.).

Allahov Poslanik, ﷺ, držao je govor svojim ashabima dok je Sunce bilo iznad vrhova planina, pa im je rekao: *"Od ovoga svijeta nije ostalo, spram onoga što je proteklo, ništa više nego onoliko koliko je ostalo od ovoga dana spram onoga što je proteklo"*.[1]

Kratkoća nade se temelji na dvome: Čvrsto uvjerenje u prolazak i nestanak ovoga svijeta i čvrsto uvjerenje u dolazak Budućeg svijeta i njegovu neprolaznost i vječnost. Potom, uporeďivanjem toga dvoga, čovjek treba odabrati od ovoga dvoga ono što je preče da mu se dadne prednost.

RAZMIŠLJANJE O KUR'ANU POTIČE MISLI

Razmatranje Kur'ana jest zaokupljanje upravitelja srca njegovim značenjima i sjedinjavanje misli u promišljanju i njegovome razumijevanju. To je i konačni cilj njegovog objavljivanja, a ne samo učenje koje ne prati razumijevanje i razmišljanje. Uzvišeni Allah kaže:

﴿كِتَابٌ أَنزَلْنَاهُ إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ﴾

«Knjiga koju ti objavljujemo blagoslovljena je, da bi oni o riječima njezinim razmislili i da bi oni koji su razumom obdareni pouku primili» (Sad, 29.). I kaže Uzvišeni:

﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾

«Kako oni ne razmisle o Kur'anu, ili su im na srcima katanci» (Muhammed, 24.). I kaže Uzvišeni:

﴿أَمْ لَمْ يَعْرِفُوا رَسُولَهُمْ فَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ﴾

«Ili oni ne poznaju Poslanika svoga» (El-Mu'minun, 69.).

I kaže Uzvišeni:

﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَّعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾

«Mi je objavljujemo kao Kur'an na arapskom jeziku, da biste razumjeli» (Ez-Zuhruf, 3.).

El-Hasan el-Basri, r.a, rekao je: "Kur'an je objavljen da bi se o njemu razmišljalo i po njemu radilo. Njegovo učenje pretočite u djela".

Ništa nije vrednije i korisnije u životu Allahova roba na oba svijeta i bliže njegovu spasu kao razmišljanje o Kur'anu, njegovo

---

[1] Tirmizi, 2.191; Ahmed, 6.138.

duboko razmatranje i sjedinjavanje i usmjeravanje misli na značenje njegovih ajeta. Ajeti Allahovu robu ukazuju na detaljne karakteristike dobra i zla, na njihove puteve, uzroke, ciljeve, plodove i na završetak sljedbenika i jednog i drugog. Oni učvršćuju temelje imana u njegovome srcu, podižu njegovu građevinu i učvršćuju njegove stubove. U njegovome srcu prikazuju sliku ovog i Budućega svijeta, Dženneta i Džehennema, i njihovu prisutnost među narodima. Pokazuju mu i Allahove kazne i blagodati prema njima. Jasno mu predočavaju pouke i osvjedočavaju ga u Allahovu pravednost i dobročinstvo. Napućuju ga na spoznaju Njegovoga bića, Njegovih imena, Njegovih svojstava i stvaralačkih djela i onoga što On voli i onoga što mrzi.

Upućuju ga na spoznaju Puta koji vodi ka Njemu, na ono što čeka sljedbenike tog Puta kad Mu dođu i na prepreke i nedaće koje se nalaze na tom Putu. Omogućavaju mu spoznaju duše i njenih svojstava te onoga što kvari i čini djela ispravnim. Isto tako, ajeti ga upoznaju sa putem stanovnika Dženneta i Džehennema, njihovim stanjima i obilježjima, stepenima sretnih i nesretnih, s kategorijama i o onome u čemu se one slažu, kao i sa time u čemu se razilaze.

Općenito, ajeti upućuju na spoznaju Stvoritelja Kojem se obraćamo, puta kojim Mu se približavamo i počasti koja nas očekuje kad se Njemu vratimo.

Ajeti još upućuju čovjeka na spoznaju onoga čemu poziva šejtan, puta koji vodi njemu i poniženja i kazne koja čeka onoga ko mu se odazove po dolasku Gospodaru.

Ovo je šest mjerila koja Allahov rob mora poznavati, posmatrati ih i proučavati. Ona mu predočavaju Budući svijet kao da je baš u njemu, a udaljavaju ga od ovoga svijeta baš kao da i ne živi na njemu. Ona mu razdvajaju istinu od neistine u svemu u čemu se svijet razilazi. Ona mu, tako, istinu pokažu istinom, a neistinu neistinom. I daju mu moć raspoznavanja i svjetlo kojim će moći razlikovati uputu od zablude i zalutalost od Ispravnoga puta. Njegovome srcu daju snagu, živost, plemenitost, širinu, radost i sreću, pa on, tako, bude na jednom, a ljudi na drugom stepenu.

Značenja Kur'ana kruže oko tevhida i njegovih dokaza, znanja o Allahu i svojstavima božanstva koja ima i udaljenosti od bilo kakvih manjkavosti. Ona kruže i oko vjerovanja u poslanike, spominjanja njihove iskrenosti, dokaza ispravnosti njihovog poslanstva, upoznavanja sa njihovim pravilima i pravima Onoga Koji ih je poslao

ljudima. Njegova značenja kruže i oko vjerovanja u Njegove meleke, koji su Njegovi izaslanici u vezi sa svime što se odnosi na Njegova stvorenja i odredbe i koji se, Allahovom voljom i dozvolom, brinu o svim stvorenjima. Ajeti svojim značenjem ukazuju i na zaduženja meleka za nebeski (gornji) i za dunjalučki (donji) svijet. Ukazuju na meleke koji su zaduženi za ljudsku vrstu, i to od začeća u utrobama majki, pa dok ne dođe pred svoga Gospodara i sretne se s Njim. Upućuju nas i na vjerovanje u Posljednji dan i sve što je u njemu pripremio Uzvišeni Allah svojim dobrim robovima, a to su staništa potpune blagodati. U njima neće osjećati bol, tegobu i neprijatnost. Svojim neprijateljima je pripremio staništa žestoke kazne u koja ne ulazi radost, ni blagostanje, ni udobnost, ni veselje. Pojedinosti tih stanja su najdetaljnije i najjasnije spomenute. Kur'anska načela kruže i oko detalja o naredbama i zabranama, vjerozakonu i određenju, halalu i haramu, savjetu i pouci, priči i primjerima, uzrocima i mudrosti i početku i krajnjim ciljevima u vezi s Njegovim stvorenjima i odredbom.

Njegova značenja neprestano potiču roba prema Njegovome Gospodaru lijepim obećanjima, a opominju ga i zastrašuju prijetnjama o žestokoj kazni. Navode ga da bude uvježban, da bude vitak i hitar za susret sa Teškim danom. Ona ga, u tami raznih mišljenja i pravaca, upućuju prema ispravnom putu. Sprječavaju ga da krene putem *bid'ata* (novotarija u vjeri) i stranputica, podstičući ga na uvećanje blagodati zahvalnošću njegovom Uzvišenom Gospodaru. Ona ga navode da uvidi i spozna granice halala (onoga što je dozvoljeno u vjeri) i harama (zabranjenog u vjeri) kako ih ne bi prešao i zapao u dugu patnju. Ona učvršćuju njegovo srce da ne zaluta, da ne skrene i da se ne preokrene. Sve teškoće i prepreke mu čine nevjerovatno lahkim i podnošljivim. Kad god oslabi njegova odlučnost i uspori se njegovo kretanje, ona ga dozivaju: "Prestigni karavanu i stigni vodiča! Sustigni, sustigni! Preteci, preteci!" Ona ga tjeraju i idu ispred njega poput vodiča. Kad god ga iznenadi zasjeda, presretnu drumski razbojnici, ona ga pozovu: "Oprez, oprez! Potraži utočište kod Allaha, na Njega se osloni i reci: Hasbiallahu ve ni'amel-vekil (Allah mi je dovoljan i divan li je On pomagač)!"

U razumijevanju Kur'ana se nalaze nebrojene blagodati, mudrosti i koristi, mnogo više od onoga što smo pripremili da o tome ovdje govorimo.

OSOBINE KOJE ZAMUĆUJU SRCA

Slijedeće osobine kvare srce: učestalo druženje, lažno nadanje, privrženost bilo čemu osim Allahu, ﷻ, prezasićenost i pretjerano spavanje. Ove osobine najviše kvare srce. Srce se usmjerava Uzvišenom Allahu i Budućem svijetu. Otkriva put istine i kako ga treba slijediti, nedostatke duše i djela i ono što presijeca taj put. To čini svojim svjetlom, svojom vitalnošću, svojom snagom, svojom valjanošću i odlučnošću, ispravnim i zdravim sluhom i vidom i udaljenošću od svega što ga bespotrebno zaokuplja i sprječava na tome putu. Ovih pet nabrojanih osobina direktno utiču na srce i gase njegovo svjetlo, osljepljuju srčani vid i otežavaju njegov sluh. Ako ga potpuno ne oslijepe i učine gluhim, oslabljuju sve njegove moći, remete njegovu udaljenost, čine da njegova odlučnost klone, zaustave njegove ambicije i okrenu ga nazad (naopačke). Ko ovo ne primijeti i ne osjeti, neka zna da je njegovo srce mrtvo, a rana ne boli mrtvaca. Ove osobine su mu samo smetnja da postigne savršenstvo i smetnja da dospije do onoga zbog čega je stvoren, a njegovo uživanje, sreća, veselje i užitak su u dosezanju toga.

A čovjek drukčije ne osjeća uživanje, ni slast, ni veselje, kao ni potpunost osim spoznajom Uzvišenog Allaha, ljubavi prema Njemu, smirenošću kad Ga se sjeća, radošću i veseljem kad Mu se približi i težnjom za susretom s Njim. Ovo je njegov ovozemaljski džennet. Kao što neće osjetiti uživanje i uspjeh na Budućem svijetu ako ne bude u blizini svoga Stvoritelja, u Kući uživanja, ahiretskom džennetu. Znači, ima mogućnost ulaska u dva dženneta. U drugi džennet neće moći ući ako ne uđe u prvi.

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmiju, Allah osvijetlio njegovu dušu, kad kaže: "Na dunjaluku postoji džennet; ko u njega ne uđe, neće ući u Džennet na Budućem svijetu".

Neko od onih koji su spoznali Allaha ('arif) rekao je: "Srce prolazi kroz razna vremenska razdoblja". Ja kažem: Ako stanovnici Dženneta budu u stanju koje je slično ovome, oni onda žive prelijepim životom.

Neko od onih koji istinski voli Allaha rekao je: "Siromasi među stanovnicima ovoga svijeta su oni koji odlaze sa njega a nisu probali ono što je najljepše na njemu". Zatim je upitan: "Šta je to najljepše na njemu?" Odgovorio je: "Osjećaj ljubavi i prisnosti prema Allahu, žudnja za susretom s Njim, stremljenje ka Njemu i odbacivanje svega osim Njega" (ili je rekao nešto slično ovome).

Ko god posjeduje vitalno, živo srce, svjedoči ovo i spoznaje ga probanjem njegove slasti.

Ovih pet osobina sprječavaju osjećaj slasti i ljepote i isprječavaju se između čovjeka i njegovoga srca, zadržavaju ga od putovanja ka Njemu, navlače na njega bolesti i nedostatke. Ako ih bolesnik ne preduprijedi, treba se bojati da će ga uništiti.

DRUŽIMO SE S LJUDIMA SAMO U DOBRU

Što se tiče uticaja učestaloga druženja s ljudima, takvo je, svakako, punjenje srca dimom ljudskih izdisaja sve dok ne pocrni. On u njemu izazove i rastresenost i razjarenost, brigu i tugu, i slabost. Taj uticaj od njega zahtijeva da nosi teret lošeg društva, a to nije u stanju, da propusti i zanemari svoj interes zaokupljujući se njima i njihovim problemima. To cijepa njegove misli rijekama njihovih prohtjeva i želja. Pa, šta mu preostaje za njegovoga Stvoritelja i Budući svijet?

Pored ovoga, koliko je samo nedaća donijelo druženje s ljudima, koliko blagodati spriječilo, a nevolja izazvalo, kolikog li nas je dobra lišilo, a donijelo gubitka i u belaj nas gurnulo!? Pa, ima li ljudima veće nevolje od samih ljudi!? Je li Ebu Talib – pred samu smrt – smatrao išta štetnijim od lošega društva!?[1] Nisu ga prestali nagovarati sve dok ga nisu spriječili da, zbog jedne riječi među njima, izgovori jednu rečenicu koja bi mu donijela vječnu sreću.

Ovo druženje, koje na dunjaluku biva u vidu prijateljstva i međusobnog potpomaganja, pretvara se u neprijateljstvo nakon što na vidjelo iziđu sve istine i čovjek zbog toga bude grizao prste kajući se, kao što nam to Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلَىٰ يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ، يَا وَيْلَتَىٰ لَيْتَنِي لَمْ أَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ، لَقَدْ أَضَلَّنِي عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ إِذْ جَاءَنِي وَكَانَ الشَّيْطَانُ لِلْإِنسَانِ خَذُولًا﴾

«Na Dan kad nevjernik prste svoje bude grizao govoreći: 'Kamo sreće da sam se uz Poslanika Pravog puta držao! Kamo sreće, teško meni, da toga i toga za prijatelja nisam uzeo! On me je od Kur'ana odvratio nakon što mi je priopćen bio'» (El-Furkan, 27.-29.).

[1] Buhari, 1.360; Muslim, 39, 24: Nesai, 2.035; Ahmed, 23.162.

I kaže Uzvišeni:

﴿الْأَخِلَّاءُ يَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ إِلَّا الْمُتَّقِينَ﴾

«Tog Dana prijatelji će jedni drugima neprijatelji biti, osim onih koji su se Allaha bojali i grijeha klonili» (Ez-Zuhruf, 67.).

Allahov prijatelj Ibrahim, ﷺ, kaže svome narodu:

﴿وَقَالَ إِنَّمَا اتَّخَذْتُم مِّن دُونِ اللَّهِ أَوْثَانًا مَّوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ثُمَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُ بَعْضُكُم بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُم بَعْضًا وَمَأْوَاكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُم مِّن نَّاصِرِينَ﴾

«'Vi ste', reče on, 'mimo Allaha kumire prihvatili da biste u životu na ovom svijetu međusobne prijateljske odnose održavali, a poslije, na Sudnjem danu, jedni drugih ćete se odricati i jedni druge ćete proklinjati, vatra će vaše boravište biti, i niko vam u pomoć neće moći priteći» (El-Ankebut, 25.).

Ovo je stanje svih koji se druže iz ličnih interesa. Međusobno su prijatelji sve dok se potpomažu da to ostvare, pa kad to ostvare, onda sve postane bol, kajanje i žaljenje. Prijateljstvo se pretvara u neprijateljstvo, proklinjanje i međusobno kuđenje, jer se lični interes pretvorio u žaljenje i patnju. Svakodnevno smo svjedoci na ovom svijetu slučajeva poniženja, kad ljudi bivaju kažnjeni i izloženi propasti zbog toga. Neminovno je da se svako prijateljstvo između dvojice ljudi i pomaganje u neistini i pokuđenom djelu jednog dana pretvori u neprijateljstvo i mržnju među njima.

Jedino korisno pravilo i kad je u pitanju druženja glasi da se ono zasniva samo na onome što je dobro i korisno – kao prilikom zajedničkog obavljanja pet dnevnih namaza, džume namaza, bajrama, hadždža, izučavanja nauke i podučavanja, džihada i davanja korisnih savjeta.

Društvo ljudi treba napuštati i ostavljati u svim nedozvoljenim i suvišnim poslovima, a ne u dozvoljenim (mubah) postupcima. Ako bi, ipak, prilike zahtijevale druženje u nedozvoljenim poslovima i ne bude postojala mogućnost napuštanja toga društva, dobro se mora paziti da se ne poistovijeti i ne složi u onome šta oni rade i čemu pozivaju. Treba biti strpljiv spram njihovog uznemiravanja, jer će ga oni sigurno uznemiravati, osim ako nema pomagača ili dovoljno snage da se sam njima odupre. Ali, iza tog uznemiravanja slijedi podizanje njegovog ugleda, veličine (poštovanja), ljubavi i pohvale

od mu'mina i Gospodara svih svjetova. Na drugoj strani, njegovo predavanje njima donosi mu prezrenost, mržnju, odvratnost i osudu, prvo od njih samih, a onda mu'mina i Gospodara svih svjetova.

Strpljivost spram njihovog uznemiravanja je bolja i ima ljepši i pohvalniji završetak. Ako, pak, prilike budu zahtijevale prisutnost u društvu u kome se čine dozvoljena ali suvišna djela, neka se potrudi i dadne sve od sebe da se sijelo i ta priča svedu na pokornost Uzvišenom Allahu, ako je to ikako moguće. Neka bodri i hrabri sam sebe i ojačava svoje srce. Neka se ne obazire na šejtansko nastojanje i nadahnuće koje ga sprječava u tome, prikazujući to licemjerstvom i željom za dokazivanjem i pokazivanjem stečenog znanja i svoga položaja. Neka se taj čovjek bori odlučno protiv njega, osloni se na Allaha i nastoji im usaditi dobro u srca koliko god je to moguće.

Ako to ne bude bio u mogućnosti, neka svoje srce izdvoji od njih kao što se izvuče dlaka iz tijesta. Među njima neka bude prisutan, a odsutan (prisutan tijelom, a odsutan duhom), blizak, a dalek, i pospan, a budan. Neka gleda u njih kao da ih ne vidi, sluša njihov govor, ali ga ne registrira, jer je odvojio svoje srce od njih i usmjerio ga u najviše sfere, da slavi oko Arša Gospodara svjetova sa čistim i nebeskim dušama. Navedeno stanje je najteže i najnapornije i to može postići samo onaj kome Allah olakša. Između roba i postizanja toga stanja je da iskreno vjeruje u Uzvišenog Allaha, stalno Mu se utiče i baci se pred Njegova vrata ponizan i ispružen. To se može postići samo iskrenom ljubavlju, neprestanim zikrom (spominjanjem Uzvišenog Allaha) srca i jezika i izbjegavanjem ostalih osobina koje zamućuju srca, a koje ćemo spomenuti. Ovaj dar se može dobiti samo dobrim djelima, snagom koju podari Uzvišeni Allah, istinski jakom voljom i neprivrženošću nikom osim Uzvišenom Allaha. A Uzvišeni Allah najbolje zna.



NADA POVEĆAVA POKVARENOST SRCA

Srce kvari plovidba morem nade. Ona je more koje nema obala. To je more kojim plove oni koji su prokockali cijeli svijet, kao što je rečeno: Nada je glavnica kapitala onih koji su bankrotirali. Roba njegovih (morskih) putnika su šejtanska obećanja i apsurdne i lažne iluzije. Valovi lažnih nadanja i nestvarnih imaginacija neprestano se poigravaju sa onima koji plove tim morem, a svako od njih je u posebnom stanju. Neki od njih žude za snagom i vlašću, neki maštaju o obilasku svijeta i gradova, a neki žele novac i bogatstvo. Ko živi u nadi zamisli sebi sliku onoga što želi i za čim žudi te kako će uspjeti to postići i počne osjećati slast u tome dok je u tom svom stanju, a trgne se iz njega i vidi da u svom posjedu ima samo hasuru.

S druge strane, ko posjeduje želju za višim ciljevima žudi za znanjem i vjerovanjem i poslovima koji će ga primaći i približiti Uzvišenom Allahu.

Njegove nade su vjera, svjetlo i mudrost, a nade onih (prije spomenutih) su prijevara i obmana.

Allahov Poslanik, ﷺ, pohvalio je onoga ko se nada i priželjkuje neko dobro. Ponekad je tom čovjeku odredio nagradu poput nagrade onome koji to dobro djelo uradi, kao kad neko kaže: «Kad bih imao novca, radio bih kao ta i ta osoba koja se, sa svojom imovinom, boji svoga Gospodara i pomaže i pazi svoju rodbinu i izdvaja iz imovine obavezni dio». Kaže Poslanik, ﷺ: "*Ova dvojica imaju istu nagradu*".[1]

POTPUNO OSTAVLJANJE PRIVRŽENOSTI BILO ČEMU OSIM ALLAHU

Treća osobina koja kvari srce jest povezivanje i privrženost bilo čemu osim Allahu, ﷻ. Ovo, zasigurno, najviše kvari srce.

Ne postoji ništa štetnije po srce od ovoga, niti ga išta više sprječava da postigne svoju korist i sreću od ovoga. Kad se neko posveti bilo čemu osim Allahu, ﷻ, onda ga Allah prepusti tome. Ponizi ga i porazi preko onoga čemu se posvetio. Mimoići će ga zadobijanje svega što mu je bio pripremio Uzvišeni Allah, a sve zbog privrženosti

[1] Tirmizi, 2.325; Ibn Madže, 4.228; Ahmed, 17.563.

i usmjeravanja nekome drugom osim Njemu. Od Allaha neće imati nikakve nagrade, a neće postići ono čemu se nadao od onoga za koga se vezivao i kome se usmjeravao. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لِّيَكُونُوا لَهُمْ عِزًّا كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا﴾

«I oni mimo Allaha prihvataju božanstva da im budu snaga. A ne valja tako! Božanstva će poreći da su im se klanjali i bit će im protivnici» (Merjem, 81.-82.). I kaže Uzvišeni:

﴿وَاتَّخَذُوا مِن دُونِ اللَّهِ آلِهَةً لَّعَلَّهُمْ يُنصَرُونَ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَهُمْ وَهُمْ لَهُمْ جُندٌ مُّحْضَرُونَ﴾

«Već pored Allaha druge bogove prihvataju u nadi da će im oni na pomoći biti; oni im, međutim, neće moći pomoći, a oni su njima poslušna vojska» (Jasin, 74.-75.).

Podršku će izgubiti najviše oni koji su se vezivali za bilo što mimo Uzvišenog Allaha. Dobra sreća i uspjeh koji su propustili, veći su od onoga što su dobili od onoga kome su bili odani, a ko je i sam podložan nestanku i propasti. Primjer toga ko je privržen nekome mimo Uzvišenog Allaha je kao primjer onoga koji traži hlad od vrućine ili zaštitu od hladnoće u paukovoj kući. A paukova kuća je najslabija kuća.

Općenito, osnova širka (pripisivanja Allahu druga) jest privrženost bilo čemu i bilo kome osim Uzvišenom Allahu. Ko to bude radio, doživjet će osudu i ostat će bez podrške, kao što kaže Uzvišeni Allah:

﴿لَّا تَجْعَلْ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَّخْذُولًا﴾

«Ne stavljaj uz Allaha nekog drugog boga – da ne bi osudu zaslužio i bez podrške ostao» (El-Isra, 22.).

Ako tako uradiš, bit ćeš kuđen i niko te neće hvaliti, bit ćeš bez podrške i niko ti u pomoć neće priteći. Neki ljudi budu potčinjeni ali hvaljeni, kao što je to s onim ko je neosnovano potčinjen. Neki budu pokuđeni i pomognuti, kao što je onaj ko je potčinjen i neosnovano u nečijoj vlasti. Ima i onih koji su hvaljeni i pomognuti, kao što su oni koji s pravom dobiju vlast i upravu. Mušrik koji je odan nečem drugom mimo Uzvišenog Allaha je najgori među četiri nabrojane vrste: nije ni hvaljen, a nije ni pomognut.

SMRTONOSNA NEZASITOST

Srce kvari i hrana. Ona hrana koja kvari i loše utiče na srce dijeli se na dvije vrste.

Prvo: Ono hrana koja ga kvari zbog svoje supstance i biti, kao što je zabranjena hrana. Ona se, opet, dijeli na zabranjenu hranu koja se tiče prava Uzvišenog Allaha, kao što su strv, krv i svinjsko meso te meso divljih životinja koje imaju očnjake i meso ptica koje imaju kandže, i zabranjenu hranu koja se tiče prava stvorenja, kao što je ukradena, uzurpirana i oteta hrana i svaka druga koja je uzeta bez zadovoljstva njenog vlasnika, bilo nasilno ili se vlasnik stidio i ustručavao da to kaže.

Drugo: Ona hrana koja kvari srce zbog količine i pretjerivanja, kao što je to prekomjernost u konzumiranju dozvoljene hrane i prezasićenost koja otežava da čini djela koja predstavljaju pokornost Gospodaru. Ona ga zaokupi bavljenjem zadovoljavanja stomaka i njegovih želja sve dok to ne postigne. Kad to postigne, onda zaokupi srce poslovima upravljanja tim željama i zaštite od štetnih posljedica prejedanja. Potom se jave i nadvladavaju ga želje i prohtjevi i prošire putevi prilaska prokletog šejtana. Šejtan kola po čovjeku kao što kola krv u venama. Post je taj koji mu stješnjava puteve i prolaze, a prejedanje proširuje prolaze i puteve. Onaj ko mnogo jede, mnogo pije, i gubi mnogo. U poznatom hadisu se navodi: "*Čovjek ne napuni goru posudu od svoga stomaka. A dovoljno mu je nekoliko zalogaja koji će ga održati uspravnim. A ako mu to ne bude dovoljno, neka napuni jednu trećinu hranom, jednu trećinu pićem i jednu trećinu neka ostavi za disanje*".[1]

SPAVANJE NEMARNIH

Peta osobina koja kvari srce jest prekomjerno spavanje koje umrtvljuje srce, tijelo čini teškim, uništava vrijeme i izaziva veliki nemar i lijenost. Ima spavanja koje je veoma pokuđeno i ono koje šteti, a nikako ne koristi tijelu. Najkorisnije spavanje je kad za time imamo najveću potrebu. San u prvom dijelu noći je mnogo bolji i korisniji od sna u drugom dijelu noći. Podnevski san je korisniji od sna na početku i na kraju dana. Kad god se spava blizu početka ili

---

[1] Tirmizi, 2.380; Ibn Madže, 3.349; Ahmed, 16.735.

kraja dana, korist od njega se umanjuje i povećava šteta. Ovo je naročito izraženo pri spavanju u ikindijskom vremenu i ujutro, osim kad su u pitanju oni koji su proveli noć bdijući.

Neki smatraju mekruhom spavanje između sabahskog namaza i izlaska Sunca. To je vrijeme ubiranja plodova i to vrijeme treba provesti u približavanju Gospodaru, što kod sljedbenika Puta ima poseban značaj. Čak ako su i cijelu noć proveli u ibadetu, u putovanju ka Njemu, ne dozvoljavaju da se u tom vremenu obustavi to putovanje, sve dok Sunce ne iziđe. To vrijeme je ključ i početak dana. To je vrijeme spuštanja nafake (rizka), sudjelovanja u njoj te silaska bereketa. Od toga vremana nastaje dan i tretman toga vremena odnosi se na cijeli dan. Zato, spavanje u tom vremenu treba biti slično spavanju onoga ko je prisiljen na spavanje.

Znači, najumjereniji i najkorisniji san je san u prvoj polovini i zadnjoj šestini noći, a to je period od osam sati. To vrijeme je, prema mišljenju ljekara, najoptimalnije za spavanje. Sve što se pridoda ili oduzme od ove dužine sna, smatraju oni, utiče na poremećaj ćudi simetrično dužini ili kratkoći spavanja.

U spavanje od koga nema koristi ubraja se i spavanje početkom noći, to jest odmah po zalasku Sunca i sve dok nestane njegovoga crvenila na obzorju. Spavanje u ovom vremenu je Allahov Poslanik, ﷺ, smatrao mekruhom, pa je ono mekruh iz vjerskih i medicinskih razloga.

Kao što intenzivno spavanje izaziva mnoge nedaće, tako njegovo izbjegavanje i nespavanje izaziva još veće nedaće: lošu i krutu ćud, duševni poremećaj, presušivanje posebne svježine, koja je neophodna za razumijevanje i djelovanje (rad). Isto tako, proizvodi opake bolesti zbog kojih onaj koji oboli nema koristi od svoga srca, a ni od svoga tijela. Univerzum opstoji samo zbog ravnomjernosti. Ko se bude čvrsto držao umjerenosti, zadobit će dio koji mu pripada od svih mogućih dobara. A samo je Allah Taj od Kojega se treba tražiti pomoć.

STEPEN SKLANJANJA POD ALLAHOVU ZAŠTITU

(I'TISAM)

Potom srce dolazi na stepen pridržavanja i sklanjanja pod Allahovu zaštitu.

Pridržavanje i sklanjanje se sastoji od sklanjanja pod Allahovu zaštitu i čvrstoga držanja za Allahovo uže. Rekao je Uzvišeni Allah:

﴿وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا...﴾

«Svi se čvrsto držite za Allahovo uže i ne razjedinjujte se» (Ali-Imran, 103.). I kaže Uzvišeni:

﴿...وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾

«I u Allahovu zaštitu se sklonite. On je Gospodar vaš, i to kakav Gospodar i kakav zaštitnik» (El-Hadždž, 78.).

I'tisam ide na oblik *ifti'al* od imenice *el-'isme*, a znači *držanje za ono što će te zaštititi i sačuvati od onoga što treba izbjegavati i čega se treba bojati.* Dakle, *el-'isme* je u značenju riječi *el-himje* (čuvanje, zaštita). A infinitiv *el-i'tisam* znači isto što i *el-ihtima'*, to jest sklanjanje u nečiju zaštitu. Odatle se utvrde nazivaju *el-'avasim* zato što pružaju mogućnosti odbrane i zaštite.

Kormilo ovodunjalučke i ahiretske sreće je u sklanjanju pod Allahovu zaštitu i čvrsto držanje za Njegovo uže. Zasigurno se neće spasiti onaj ko se ne bude držao ovoga dvoga. Što se tiče čvrstoga držanja za Allahovo uže, ono nas čuva od zabluda i stranputica. Sklanjanje pod Allahovu zaštitu nas čuva od propasti. Putnik Allahu je poput putnika koji ide putem ka svome cilju. Potrebna su mu uputstva o tom putu kao i to da put bude siguran. Ako to dvoje ne postoji, neće moći stići do željenog cilja. Putokaz mu je dovoljna garancija da će biti sačuvan od stranputica i upućen na pravi put, a oprema, snaga i oružje su mu potrebni da bi se zaštitio od nesreća i drumskih razbojnika.

Čvrsto držanje za Allahovo uže pruža čovjeku uputu i slijeđenje putokaza. Sklanjanje pod Allahovu zaštitu daje snagu, opremu, oružje i sredstva neophodna za put. Zbog svega nabrojanog, razišli su se naši dobri prethodnici iz prvih generacija (ehlus-selef) kad su u pitanju izrazi koji se odnose na čvrsto držanje Allahovog užeta, nakon što su svi ukazali na ovo navedeno značenje.

Ibn Abbas, r.a, kaže: "Čvrsto se držite Allahove vjere".

Ibn Mes'ud kaže: "To je zajednica (džema'at)" i dodaje: "Čvrsto se držite džema'ata, jer je to Allahovo uže za koje nam je naređeno da se držimo. Ono što prezirete kad ste u džema'atu i pokornosti, bolje je od onoga što volite kad ste razjedinjeni".

Mudžahid i Ata' kažu da ajet znači: "Držite se preuzete obaveze prema Allahu". Katade, Seuddi i mnogi mufessiri (tumači Kur'ana) smatraju da je to Kur'an.

Mukatil kaže: "Držite se Allahovih naredbi i pokornosti Njemu, i ne razjedinjujte se kao što su se razjedinili jevreji i kršćani".

U *Muvetta'u* se navodi hadis koji prenosi Malik od Suhejla ibn ebi-Saliha, a on od svoga oca, a on od Ebu Hurejre, ﵁, da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Allah je s vama zadovoljan u trome i srdi ga troje. Zadovoljan je da Mu robujete i nikoga Mu ravnim ne smatrate, da se svi čvrsto držite za Allahovo uže i da savjetujete one koje vam Allah postavi za predvodnike. Srde ga vaše riječi čulakazala, rasipanje imovine i mnogo pitanja*".[1]

Čvrsto držanje za Allahovo uže je pridržavanje pokornosti Njemu iz pažnje usmjeravane na izvršavanje Njegovih naredbi.

Pod pažnjom usmjerenom na izvršavanje Njegovih naredbi mislimo na izvršavanje onoga što spada u pokornost, zato što je to Uzvišeni Allah naredio i to voli, a ne zbog pukog običaja ili drugog razloga i motiva osim izvršavanja naredbi. Tako, Talk ibn Habib o bogobojazbosti (takva) kaže: "To su djela iz pokornosti Allahu, da uz pomoć Allahovog svjetla zadobiješ Njegovu nagradu, i to je odustajanje od nepokornosti Allahu iz straha od Njegove kazne".

Ovo je pravi iman (vjerovanje) i nadanje u Allahovu nagradu, na šta nam je ukazao Allahov Poslanik, ﷺ, riječima: "*Ko isposti ramazan*

[1] Muslim, 1.715; Ahmed, 8.501, 8.581.

s čvrstim imanom nadajući se Allahovoj nagradi";[1] *"Ko u namazu probdije noć Lejletul-Kadr sa čvrstim imanom nadajući se Allahovoj nagradi, bit će mu oprošteni raniji grijesi".*[2]

Post i provođenje noći u namazu su pokornost i iman proistekli iz pažnje u izvršavanju Njegovih naredbi. Iskrenost motiva je da iman bude naredbodavac i ništa drugo mimo njega, a *ihtisab* (spomenut u hadisu) je nada i želja za Allahovom nagradom.

Čvrsto držanje za Allahovo uže (*i'tisam bihablillah*) štiti od novotarija i nedozvoljenih poslova, a Allah, ﷻ, najbolje zna.

Sklanjanje pod Allahovu zaštitu (*i'tisam bihablillah*) znači oslanjanje na Njega, uzimanje zaštite i utočišta kod Njega te da čovjek traži od Njega da ga zaštiti, brani, čuva, od njega otklanja sve što mu može štetiti. Plod *"držanja za Allaha"* je zaštita koju On pruža čovjeku. Allah je doista Taj Koji štiti vjernike. Allah od svog roba vjernika, kad se skloni pod Njegovu zaštitu, otkloni bilo koji uzrok koji ga vodi u propast i zaštiti ga od toga. Allah ga zaštiti od strasti, onoga što je sumnjivo, smicalica njegovih neprijatelja, znanih i neznanih, i od zla samoga sebe. Zaštiti ga od posljedica čunilaca zla koji već postoje, i to prema jačini i čvrstini njegovog pouzdanja i oslanjanja na Njega. Tako ga zaobiđu uzroci propasti i Uzvišeni Allah otkloni od njega rezultate i posljedice toga, On od njega otkloni određenje određenjem, htijenje htijenjem i zaštiti ga Sobom od Sebe.

STEPENI OSLANJANJA I SKLANJANJA POD ALLAHOVU ZAŠTITU

Tri su kategorije oslanjanja na Allaha. Prva je oslanjanje običnoga svijeta samim tim što čuju (saznaju) za naredbe ili zabrane. Oni to rade iz pokornosti i poniznosti, vjerujući u obećanja i prijetnje i uvažavajući te narebe i zabrane. Svoje postupke temelje na čvrstom ubjeđenju i nepristrasnosti.

Obični svijet se, dakle, oslanja na Allaha samim tim što mu od Allaha dođu saznanja, prihvatajući ih bez bilo kakve rasprave. Naprotiv, oni odmah u to povjeruju i poštuju i pokoravaju se naređenjima i zabranama i potvrđuju i vjeruju u istinitost prijetnji i obećanja. Svoje postupke temelje na čvrstim uvjerenjima (jekinu), a nikako na

[1] Buhari, 38; Muslim, 760; Tirmizi, 683; Nesai, 2.203; Ebu Davud, 1.372.
[2] Buhari, 35; Muslim, 760; Tirmizi, 683; Nesai, 2.198, 2.202; Ebu Davud, 1.371.

sumnjama i kolebanjima, niti slijeđenjem rezervnog puta, kao što pjesnik kaže:

Astrolog i ljekar smatraju
Da tijela biti neće proživljena. Rekao sam njima:
Ako su tačne vaše riječi, ja nisam gubitnik,
A ako moje riječi budu tačne, onda ste vi pravi gubitnici.

Ovo je put oni koji sumnjaju i onih koji su u nedoumici, koji uzimaju s rezervom naredbe i zabrane. Ovaj put ih neće zaštiti od Allahove kazne, niti će sljedbenik ovog puta zadobiti sreću, a neće ga ni dovesti do sigurnoga mjesta.

A što se tiče nepristrasnosti, na kojoj temelje svoje odnose s drugima, ona je u poslovima koji se tiču njih i Allaha te njih i Njegovih stvorenja.

Nepristrasnost u njihovom odnosu spram Allaha se, pak, ogleda u tome da ubudijjetu (robovanju Allahu) dadnu njegova prava i da ne pokušavaju sebi pripisati svojstva njihovoga Gospodara kao Boga, koja nisu svojstvena ljudima, kao što su veličanstvenost i svemoć.

U nepristasnost prema svome Stvoritelju spada i to da se čovjek ne zahvaljuje na blagodatima nikome drugom zaboravljajući Njega i da ih koristi u griješenju i neposlušnosti prema Njemu.

NEPRIVRŽENOSTI

Pridržavanje odličnika je darežljivo obasipanje ostalih stvorenja lijepim ponašanjem i odlučno odbacivanje svih vidova privrženosti njima.

Lijep ahlak (ponašanje) i pročišćenje duše plemenitim moralom ukazuju na prostrasnost srca, plemenitost duše i narav te osobe. Uz ovakve karakteristike, čovjek sprječava i podnosi uznemiravanja.

Odlučno odbacivanje svih vidova privrženosti se ogleda u čovjekovoj potpunoj odlučnosti da odbaci privrženosti i javno i tajno odustajanje od njih.

Osnova toga je u odbacivanju nevidljivih tajnih vidova privrženosti. Kad ih čovjek odbaci, onda mu ne može štetiti vidljiva, javna privrženost. Sve dok se imetak nalazi u tvojim rukama a ne u srcu, on ti ne može štetiti, ma koliki on bio. A kad on to postane u tvome srcu, štetit će ti, pa makar u rukama nemao nikakvog imetka.

Imami Ahmed je bio upitan: "Može li čovjek biti zahid (pobožan, asket) a da ima hiljadu dinara?" On je odgovorio: "Da, pod uvjetom da se ne raduje kad se taj novac uveća i ne žalosti kad se smanji".

Moguće je da je Imami Ahmed – Allah mu se smilovao – mislio na radost uobraženog i obijesnog čovjeka. Nije moguće da Imami Ahmed prezire radost mu'mina spram blagodati koje on cijeni i na kojima zahvaljuje Allahu, koristeći ih na najljepši način, onako kako to Allah voli i čime je zadovoljan.

Zbog toga su ashabi bili najveći zahidi na ovome svijetu, bez obzira koliko su bogatstva posjedovali.

Sufjan es-Sevri je bio upitan: "Može li biti zahid onaj koji posjeduje bogatstvo?" Odgovorio je: "Da, ako bude zahvaljivao na uvećanju svoga bogatstva, a prilikom njegovoga smanjenja se zahvaljivao i bio strpljiv".

Prekidanje vidljivih (javnih) vidova privrženosti biva u dva slučaja: kad se čovjek boji da će ta privrženost naštetiti njegovoj vjeri ili kad u njoj ne bude pretežuća korist. Potpunost toga se ogleda u prekidanju svih vidova privrženosti koji bivaju poput kuka na putu i koje ga sprječavaju da pređe put. Te kuke su strasti i sumnjive stvari, a neće mu štetiti sve osim toga što se zakači za putnika.

Vrhunac privrženosti i pouzdanja u Uzvišenog Allaha se postiže blizinom. Jer, nema sumnje da se rob približava svome Gospodaru i da se Gospodar približava njemu. Približavanje roba svome Gospodaru nalazimo u riječima Uzvišenog:

﴿... وَاسْجُدْ وَاقْتَرِب﴾

«...Čini sedždu i približi se Gospodaru svome» (El-'Alek, 19.).

Kao i u hadisi-kudsijjama: "*Ko se meni približi za jedan pedalj, ja mu se približim za aršin...*"[1] "*Moj rob Mi se ne može bolje približiti ničim od izvršavanja onoga što sam naredio. Moj rob Mi se neprestano približava dobrovoljnim djelima sve dok ga ne zavolim. A kad ga Ja zavolim, postanem njegov sluh, kojim sluša, njegov vid, kojim gleda, njegova ruka, kojom prihvata, njegove*

[1] Buhari, 7.405, 7.536; Muslim, 2.675; Tirmizi, 3.603; Ibn Madže, 3.822.

noge, kojima se kreće. Pomoću Mene sluša, pomoću Mene vidi, pomoću Mene rukom prihvata i pomoću Mene se kreće".[1]

U vjerodostojnom hadisu se prenosi da je Allahov poslanik, ﷺ, rekao: "*Gospodar najbliže bude svome robu u dubini zadnje trećine noći*".[2]

U drugom hadisu se kaže: "*Rob bude najbliže svome Stvoritelju dok je na sedždi*".[3]

Također se prenosi od Allahovog poslanika, ﷺ, da je rekao: "Kad su se povisili glasovi ashaba prilikom donošenja tekbira na jednom putovanju sa Allahovim Poslanikom, ﷺ, rekao im je: "*Ljudi, obuzdajte se. Vi, uistinu - ne dozivate ni gluhog, ni odsutnog. Onaj Kojeg dozivate čuje i blizu je. Bliže vam je od vrata vaše deve*".[4]



[1] Buhari, 6.502; Ahmed, 25.661.
[2] Tirmizi, 3.579; Nesai, 572; Ibn Madže, 1.251.
[3] Muslim, 482; Nesai, 1.137; Ebu Davud, 875; Ahmed, 9.165.
[4] Buhari, 2.992, 4.205; Muslim, 2.704; Ebu Davud, 1.526; Ahmed, 19.026.

STEPEN POŽURIVANJA UZVIŠENOM ALLAHU (FIRAR)

Jedan od stepena *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo* je i stepen požurivanja Allahu. Rekao je Uzvišeni Allah:

﴿فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ...﴾

«Zato, požurite Allahu» (Ez-Zarijat, 50.).

Pravi smisao požurivanja Allahu je bježanje od nečega ka nečemu. Dijeli se na dvije vrste: požurivanje sretnih i požurivanje nesretnih.

Požurivanje sretnih je požurivanje ka Uzvišenom Allahu, a požurivanje nesretnih je požurivanje od Njega, a ne Njemu.

Požurivanje od Njega ka Njemu je požurivanje njegovih evlija (bogougodnika). Ibn Abbas, r.a, kaže o riječima Uzvišenog *«Zato, požurite Allahu»*: "Požurite (pribjegnite) od Njega ka Njemu i postupajte prema onome što predstavlja pokornost svih poslova prema Njemu". Sehl ibn Abdullah kaže: "Požurite od svega što je mimo Allaha ka Allahu". Ostali kažu: "Bježite od Allahove kazne ka Njegovoj nagradi sa imanom i pokornošću".

Najjednostavniji (najminimalniji) vid požurivanja je požurivanje od neznanja ka znanju uvjerenjem i zalaganjem (djelom); od lijenosti ka agilnosti trudom i odlučnošću; i od tjeskobe ka širini (prostranstvu) povjerenjem i nadom.

Neznanje (džehl) se dijeli na: nepoznavanje korisnog znanja i neizvršavanje poslova o tome znanju i onome što ono zahtijeva. Obje vrste spadaju u neznanje, u jezičkom, općepoznatom, vjerskom i suštinskom smislu. Rekao je Musa, عليه السلام:

﴿أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ﴾

«Ne dao mi Allah da budem neznalica» (El-Bekare, 67.), kad mu je rekao njegov narod:

﴿...قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا...﴾

«**Uzimaš li to ti nas za šalu?**», to jest: Ismijavaš li se ti s nama? Jusuf, عليه السلام, rekao je:

﴿وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ﴾

«**I ako Ti ne odvratiš od mene lukavstva njihova, ja mogu prema njima naklonost osjetiti i lahkomislen postati**» (Jusuf, 33.), to jest: Mogu počiniti ono što si mi zabranio. Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ...﴾

«**Allah prima pokajanje samo od onih koji učine kakvo hrđavo djelo iz neznanja, a potom se brzo pokaju**» (En-Nisa, 17.).

Katade je rekao: "Ashabi Allahova Poslanika, ﷺ, složili su se u tome da se u neznanje ubraja sve što predstavlja neposlušnost (grijeh) prema Allahu". Drugi su rekli: "Ashabi su se usaglasili u tome da je neznalica (džahil) svako ko je neposlušan (ko griješi) prema Uzvišenom Allahu".

Spomenuto požurivanje je posljedica dviju vrsta neznanja: neznanja sticanjem znanja ubjeđenjem, spoznajom i razboritošću; i neznanja poslova ka korisnom radu i dobrom djelu sa čvrstom namjerom i zalaganjem.

Potom čovjek treba požuriti od pozivača lijenosti ka pozivaču na rad agilnošću, revnošću i trudom.

Revnost (džidd) ovdje znači iskreno djelo i njegovu čistotu od primjesa malaksalosti, odugovlačenja sa obećanjima i nemar.

Sve se to podvodi pod riječi: *uradit ću*, *možda* i *moguće je*, koje najviše štete čovjeku. To je stablo koje daje plodove propasti i pokajanja.

Razlika između revnosti i odlučnosti je u tome što je odlučnost iskrenost i prikupljanje volje (htijenje), a revnost je iskrenost u činjenju djela i ulaganje napora na njegovom izvršenju. Allah, Slavljeni i Uzvišeni, naređuje čvrsto i odlučno prihvatanje Njegovih naredbi, pa kaže:

﴿خُذُوا مَا آتَيْنَاكُم بِقُوَّةٍ﴾

«**Snažno prihvatite ono što smo vam dali**» (El-Bekare, 63.).

I kaže:

﴿وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِن كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَتَفْصِيلًا لِّكُلِّ شَيْءٍ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ﴾

«I Mi mu na pločama napisasmo pouku za sve, i objašnjenje za svašta. Primi ih svojski» (El-A'raf, 145.).

I kaže:

﴿يَا يَحْيَىٰ خُذِ الْكِتَابَ بِقُوَّةٍ...﴾

«O Jahja, prihvati Knjigu odlučno» (Merjem, 12.), to jest: Prihvati je revnosno, uz marljivost i odlučnost, a ne kao onaj ko uzme nešto što mu se naređuje, ali sa oklijevanjem i mlitavošću.

Potom čovjek bježi od tjeskobe u prsima koju izazivaju brige, tuga, žalost i strahovi, onoga što ga obuzima u životu na ovome svijetu i što dolazi od njegove duše, te od onoga što ne dolazi od duše nego se tiče njegovih interesa i interesa onih koji su s time u direktnoj vezi, kao i od onoga što je u vezi sa njegovom imovinom, tijelom, porodicom i neprijateljima. On od stiješnjenosti prsa koju su izazvale sve ove pojave bježi ka širini prostranstva pouzdanja u Uzvišenog Allaha, istinskom oslanjanju na Njega, iskrenom nadanju da će prema njemu lijepo postupati i očekivanju da će iz Njegove dobrote i milosti dobiti ono čemu se nada. Najljepša uzrečica običnog svijeta glasi: Nema brige uz Allaha. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَمَن يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَل لَّهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ﴾

«A onome koji se Allaha boji, On će izlaz dati i opskrbit će ga odakle se i ne nada» (Et-Talak, 2.-3.).

Rebi' ibn Husejm je rekao: "Dat će mu izlaz iz svega što ljude pritišće".

Ebul Alije je rekao: "Naći će mu izlaz iz svake poteškoće". Ovo se odnosi na sve ovodunjalučke i ahiretske tjeskobe i poteškoće. A El-Hasan el-Basri je rekao: "Dat će mu izlaz iz onoga što mu je zabranio".

﴿...وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ...﴾

«...A onome koji se Allaha boji, On mu je dovoljan...» (Et-Talak, 3.).

To jest, On je dovoljan onome ko ima povjerenja u Njega u svim poslovima i potrebama. On ga štiti od svega što ga zaokuplja. Riječ *el-hasbu* u ajetu znači da je Allah dovoljan, da je zaštitnik; kao što kaže:

﴿...حَسْبُنَا ٱللَّهُ...﴾

«**...Dovoljan nam je Allah...**» (Et-Tevba, 59.).

Kad god čovjek bude imao lijepo mišljenje o Allahu, iskrenu i lijepu nadu u Njega i istinski se osloni na Njega, Allah mu uistinu nikad neće iznevjeriti tu nadu. Uzvišeni Allah nikad ne iznevjeri nadu onoga koji se od Njega nada, niti zanemari djela onoga koji radi. U navedenim ajetima je pouzdanje i lijepo mišljenje označeno kao izlaz iz tjeskobe, kao širina. Uistinu, nakon imana, ništa ne otvara dušu i ne čini čovjeka širokogrudijim od pouzdanja u Allaha, nade u Njega i lijepog mišljenja o Njemu.

OSLOBAĐANJE OD PREOKUPACIJA I ŽELJA DUŠE

Najveći vid bježanja je bježanje od forme ka bitnom i od preokupacija ka lišavanju od njih. Posjednici čvrste odluke na putovanju ne zadovoljavaju se formom i vanjštinom djela i svoj put prelaze samo spoznajom njihove suštine i biti. Ovu sposobnost ne posjeduju bezbožnici i drumski razbojnici, oni koji taj put presijecaju, koji, kad spoznaju da je suština i bit djela ono što se traži, a ne oblici, forma i pojave, kažu: Usresredit ćemo naše preokupacije na cilj i suštinu. Mi nemamo potrebe za njihovom formom i vanjskim izgledom. Štaviše, zaokupljenost formom je zaokupljenost sredstvom umjesto ciljem te zaokupljenost od onoga što je potrebno samo po sebi onim što je potrebno zbog nečega drugog. Njih zaslijepi kad na tom putu vide one koji se drže forme djela i njegove vanjštine, ne vodeći brigu o smislu, značenju i suštini. Tako sebe smatraju plemenitijim od tih osoba, a svoje ambicije uzvišenijim te smatraju da su zaokupljeni suštinom, a drugi vanjštinom. Poremećaj nastaje propustom jednih i pretjerivanjem drugih.

Rezime ovog pitanja se ogleda u tome da su ga jedni lišili svrhe, tajnovitosti, cilja i suštine, dok su ga drugi lišili oblika. Smatrali su da će spoznati njegovu suštinu bez potrebe za formom i vanjštinom i nisu stigli nigdje osim u nevjerstvo (kufr) i bezbožništvo (zendeka).

Oni su porekli nužno znanje s kojim su došli poslanici. Prema tome, oni su nevjernici, bezbožnici i licemjeri. A drugi su ograničeni i nepotpuni. I jedni i drugi smatraju da se ovo pitanje prije tiče srca nego organa. Srce, u ovom slučaju, treba biti pokorno, baš kao i ostali organi, a remećenje pokornosti srca je na stepenu remećenja pokornosti organa.

Pristalice ovakvog mišljenja i stava su odličnici iz redova vjernika, učenjaka i onih koji su postigli spoznaju, koji upotpunjuju svoj bijeg bijegom od svih vidova preokupacije duše ka potpunoj lišenosti forme i materije. Ove preokupacije koje su duši nepotrebne poznaju samo oni koji su se posvetili spoznaji Uzvišenog Allaha, Njegove nakane i prava nad stvorenjima, te oni koji su se posvetili spoznaji svoje duše, djela njihovih nedostataka. Možda, u slučaju nekih ljudi, uzvišeni ciljevi i težnje budu nepotrebne preokupacije u slučaju drugih ljudi koji od njih bježe Uzvišenom Allahu i od Njega traže oprost zbog toga. Oni to smatraju preprekom između sebe i onoga čemu teže.

Termin *el-hazz* (želja, težnja duše) sve je osim Allahove vjerske nakane u pogledu tebe, bez obzira šta to bilo. To ne prestaje biti ili zabranjeno (haram) ili pokuđeno (mekruh) ili dozvoljeno (mubah) ili pohvalno (mustehab) od čega je nešto drugo draže Allahu. Ovo se može razlikovati samo na stepenu temeljite upućenosti u znanje o Allahu i Njegovim naredbama i znanju o duši i stanjima i svojstvima.

Na tome stepenu čovjeku biva jasna razlika između težnji i prava duše, te on bježi od preokupacija ka potpunoj oslobođenosti od njih. Ovo se ne odnosi na većinu ljudi, jer oni robuju Allahu na osnovu tih težnji i na osnovu onoga što žele od Njega.

Općenito gledano, ko je oslobođen spomenutih težnji ne zadovoljava se time da nađe smiraj u bilo čemu drugom osim u Allahu, niti se raduje onim što je dobio od bilo koga osim od Allaha; niti se žalosti za onim što ga je prošlo od bilo koga drugog osim od Allaha; niti se smatra neovisnim zbog visokog položaja, koji on ili drugi takvim smatraju, osim sa Allahom. Ne treba mu bilo šta osim Allaha. Ne raduje se ničemu drugome osim izvršenju poslova kojima je Allah zadovoljan. Ne žalosti se ničim osim onim što je kod Allaha propustio. Ne boji se ničeg drugog osim od gubitka Allahovoga nadzora i Njegovoga zaklanjanja od njega. Sav on obitava uz pomoć Allaha, sav je predan Allahu i sav je sa Allahom. Njegov put je uvijek

usmjeren ka Allahu. Zbog Njega je podigao svoj bajrak i ka Njemu žuri i samo je prema Njemu usmjerio svoje želje i po njima radi. Preoku-pacije ga pozivaju sebi, a on odgovara: Ja želim Onoga od Kojega kad nešto dobijem, to u potpunosti dobijem, a kad nešto propustim, to u cijelosti propustim. On je sa Allahom potpuno neovisan (slobodan) od ostalih stvorenja, sa Njegovim stvorenjima potpuno slobodan od samog sebe, a sa naredbama potpuno slobodan od preokupacija koje se nadmeću s tim naredbama. A što se tiče preokupacija, koje pomažu u naredbama, one čovjeka ne skidaju sa položaja na kome se nalazi, a niti ga udaljavaju od pogleda i pažnje njegovoga Gospodara.

Ovo je, isto tako, jedna od pogreški nekih šejhova, koji su smatrali da htjeti nešto preko potrebe (hazz) predstavlja nedostatak htijenja.

Konstatiramo dvije vrste preokupacija. Jedna se takmiči sa naredbama, a druga ih osnažuje i pomaže u njihovom izvršavanju. Prva vrsta je pokuđena, a druga pohvaljena i njeno podsticanje se ubraja u potpuni ubudijjet (robovanje Allahu).



STEPEN SLUŠANJA (SEMA‘)

I stepen slušanja (es-sema‘) jedan je od stepena *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Slušanje je glagolska imenica, kao što je i bojenje/ bojaznost (en-nebat). Uzvišeni Allah ga naređuje u Svojoj Knjizi i pohvaljuje one koji ga primjenjuju i obavještava da ih čekaju radosne vijesti, pa kaže:

﴿... وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا ...﴾

«I bojte se Allaha i slušajte...» (El-Maida, 108.). I kaže Uzvišeni:

﴿... وَاسْمَعُوا وَأَطِيعُوا ...﴾

«I slušajte i pokoravajte se..» (Et-Tegabun, 16.). I kaže Uzvišeni:

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمَعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَّهُمْ وَأَقْوَمَ...﴾

«A da oni kažu: 'Slušamo i pokoravamo se!' i: 'Slušaj!' i: 'Pogledaj na nas!' – za njih bi bilo bolje i ispravnije...» (En-Nisa, 46.).

I kaže Uzvišeni:

﴿... فَبَشِّرْ عِبَادِ ، الَّذِينَ يَسْتَمِعُونَ الْقَوْلَ فَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ هَدَاهُمُ اللَّهُ وَأُولَٰئِكَ هُمْ أُولُوا الْأَلْبَابِ﴾

«...Zato, obraduj robove Moje koji govor slušaju i slijede ono najljepše u njemu; to su oni koje je Allah na Pravi put uputio, i oni su pametni» (Ez-Zumer, 17.-18.). I kaže Uzvišeni:

﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾

«A kad se uči Kur'an, vi ga slušajte i šutite – da biste bili pomilovani» (El-A‘raf, 204.).

I kaže Uzvišeni:

﴿وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَىٰ أَعْيُنَهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ مِمَّا عَرَفُوا مِنَ الْحَقِّ...﴾

«Kad slušaju ono što se objavljuje Poslaniku, vidiš kako im liju suze iz očiju jer znaju da je to Istina...» (El-Maida, 83.).

Allah je Taj Koji čini da ljudi čuju, a njihovo slušanje je učinio dokazom znanja. U njima ima dobra. Nepostojanje toga učinio je dokazom da u njima nema dobra. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ﴾

«Da Allah zna da od njih može biti ikakva dobra, učinio bi da čuju, a da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni i inače glave okreću» (El-Enfal, 23.).

Uzvišeni Allah nas o Svojim neprijateljima obavještava da su izbjegavali slušanje i zabranjivali ga. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَسْمَعُوا لِهَٰذَا الْقُرْآنِ وَالْغَوْا فِيهِ...﴾

«Oni koji ne vjeruju govore: 'Ne slušajte ovaj Kur'an, nego pravite buku da biste ga nadvikali'» (Fussilet, 26.).

Slušanje je izaslanik imana srcu, njegov upućivač i njegov učitelj. Koliko se samo puta u Kur'anu navodi sljedeće: **"Pa zar oni ne čuju?"** I kaže Uzvišeni:

﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ

وَلَٰكِن تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾

«Zašto oni po svijetu ne putuju, pa da srca njihova shvate ono što treba da shvate, i da uši njihove čuju ono što treba da čuju; ali oči nisu slijepe, već srca u grudima» (El-Hadždž, 46.).

Slušanje je srž razuma i temelj imana na kome se izgrađuje. Ono je njegov vodič, sagovornik i pomoćnik. Sve se to, ipak, svodi na predmet slušanja u tome su se ljudi razišli i podijelili, a neki od njih su pogriješili.

Pravi smisao slušanja je upoznavanje srca sa značenjima onoga što se čuje i njegovo pokretanje u tom smislu: potražnjom za onim što se čuje i bijegom od njih, ljubavlju i mržnjom prema njemu. Ono je kao gonič koji svakoga tjera ka njegovom prebivalištu i utočištu.

Među slušaocima ima onih koji čuju svojom ćudi, dušom i prohtjevima. Ova vrsta ljudi uživa u onome što čuje onoliko koliko se to podudara s njihovom ćudi.

Ima i onih koji slušaju svojim stanjem, imanom, spoznajom i razumom. Oni se okorištavaju onim što slušaju u skladu sa svojom spremnosti, snagom i materijalnim mogućnostima.

Ima i onih koji slušaju samo uz Allahovu pomoć, kao što se navodi u vjerodostojnom hadisikudsijji: "Pomoću *Mene sluša i pomoću* Mene gleda*"*.[1] Ovo je najuzvišeniji stepen slušanja i ispravniji od svih ostalih.

Govoriti o slušanju – pohvalno i pokudno – zahtijeva spoznaju prave slike onoga što se sluša, njegove suštine, uzroka, motiva za to, njegovih rezultata i cilja. Ovime što je rečeno o tri kategorije se potpuno iznosi na vidjelo pitanje slušanja i ukazuje na razliku između korisnog i štetnog slušanja, istine i neistine i onoga što je pohvalno i onoga što je pokuđeno.

Trojako je ono što je predmet slušanja:

Prvo: Ono što Allah voli, čime je zadovoljan, što je naredio Svojim stvorenjima, za šta je pohvalio one koji to slušaju. zbog čega je zadovoljan njima.

Drugo: Ono što on mrzi, prezire i zabranjuje, zbog čega pohvaljuje sve one koji to ostave.

Treće: Ono što je dopušteno i *mubah* samo je po sebi dozvoljeno. Uzvišeni Allah to niti voli, a niti mrzi. Ne pohvaljuje, a niti grdi onoga ko to čini. Tretman toga je kao tretman svega što je dozvoljeno *(mubah)*, bilo da se to posmatra, miriše, jede i oblači. Ko bude smatrao zabranjenim ovu treću vrstu, rekao je o Allahu ono što ne zna i zabranio je ono što je Allah dozvolio. Ko ovo shvati kao dio svoje vjere i sredstvom približavanja Allahu, slagao je na Njega i uveo novu vjeru koju Allah nije dozvolio, time slićeći idolopoklonicima (mušricima).

---

[1] Buhari, 6.502; Ahmed, 25.661.

IMANSKO SLUŠANJE

Što se prve vrste tiče, to je slušanje koje pohvaljuje Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi. Naredio je njegovo slušanje, pohvalio sve koji to primjenjuju, a prekorio i prokleo one koji to ne primjenjuju. Učinio ih je zalutalijim od životinja. Oni će u vatri (Džehennemu) govoriti:

﴿وَقَالُوا لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾

«I reći će: 'Da smo slušali ili razmišljali, ne bismo među stanovnicima ognja bili'» (El-Mulk, 10.).

To se odnosi na slušanje Njegovih ajeta koji se uče i koje je objavio preko Svog Poslanika. Ovo slušanje je temelj imana na kome stoji njegova građevina. Dijeli se na tri djela: slušanje uz zapažanje, a postiže se čulom sluha; slušanje uz razumijevanje i shvatanje; slušanje koje izaziva razumijevanje i njegovo prihvatanje i provođenje u djelo. Sve tri vrste su spomenute u Kur'anu.

Slušanje uz zapažanje nalazimo u riječima Uzvišenog koje se odnose na slučaj džina vjernika, kad kažu:

﴿فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا، يَهْدِي إِلَى الرُّشْدِ فَآمَنَّا بِهِ...﴾

«Mi smo, doista Kur'an, koji izaziva divljenje, slušali. Koji na Pravi put upućuje – i mi smo u nj povjerovali...» (El-Džinn, 1.-2.).

To nalazimo i u riječima Uzvišenog:

﴿قَالُوا يَا قَوْمَنَا إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنْزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَإِلَى طَرِيقٍ مُسْتَقِيمٍ﴾

«'O narode naš' – govorili su – 'mi smo slušali Knjigu koja se poslije Musaa objavljuje, koja potvrđuje da su istinite i one prije nje, i koja ka Istini na Pravi put upućuje'» (El-Ahkaf, 30.).

Ovo je slušanje uz zapažanje za koji je direktno povezan iman i odziv onom čemu se poziva.

Slušanje uz razumijevanje i shvatanje je negirano onima koji glave okreću i koji su nemarni.

Uzvišeni Allah kaže:

﴿إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ...﴾

«Ti ne možeš mrtve dozvati, ni gluhe, kad se od tebe okrenu, dovikati...» (Er-Rum, 52.). I kaže Uzvišeni:

﴿إِنَّ اللَّهَ يُسْمِعُ مَن يَشَاءُ وَمَا أَنتَ بِمُسْمِعٍ مَّن فِي الْقُبُورِ﴾

«Allah će učiniti da čuje onaj koga On hoće, a ti ne možeš one u grobovima dozvati» (Fatir, 22.).

Ovdje se posebno potencira slušanje uz razumijevanje i shvatanje, a ne na obično slušanje. U suprotnom, nema sužavanja značenja u primjeru općeg slušanja preko kojeg je uspostavljen Allahov dokaz ljudima. Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَّأَسْمَعَهُمْ وَلَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوا وَّهُم مُّعْرِضُونَ﴾

«Da Allah zna da od njih može biti ikakva dobra, učinio bi da čuju, a da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni i inače glave okreću» (El-Enfal, 23.).

Znači da Allah zna da ima ikakvoga dobra kod nevjernika i da su spremni to prihvatiti i povinovati se, učinio bi da čuju. Inače, oni bi čuli uz zapažanje: **"A da je učinio i da čuju, oni bi se opet okrenuli, jer oni i inače glave okreću"**. To znači i da je Allah učinio da razumiju, oni se opet ne bi povinovali i ne bi se okoristili onim što razumiju, jer je u njihovim srcima ono što ih poziva na izbjegavanje i okretanje, pa ih sprječava da se okoriste od onoga što čuju.

Slušanje uz razumijevanje i prihvatanje i provođenje u djelo nalazimo u riječima Uzvišenog kad opisuje svoje robove mu'mine da su rekli:

﴿...سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا...﴾

«...Slušamo i pokoravamo se...» (En-Nur, 51.).

Ovo je slušanje uz prihvatanje i odazivanje koje da je plod pokornosti Uzvišenom Allahu.

Konstatira da ova vrsta u sebi sadrži sve tri vrste, jer u citiranom ajetu vjernici izjavljuju da su zapazili ono što se trebalo čuti, da su to shvatili i Njemu se odazvali.

Slušanje uz prihvatanje nalazimo u riječima Uzvišenog:

﴿...وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ...﴾

«A među vama ima i onih koji ih rado slušaju..» (Et-Tevba, 47). To jest, prihvataju ono što im se nudi i odazivaju im se.

Smisao rečenog je u tome da je slušanje onih koji su blizu svome Stvoritelju – slušanje Kur'ana, i uz ova tri spomenuta vida, uz respektiranje zapažanja, razumijevanje i promišljanja i odazivanja (praktično djelovanje). Uzvišeni Allah hvali i lijepo govori o onima koji slušaju Kur'an i naređuje ga svojim ugodnicima. To je spomenuta vrsta slušanja.

To je slušanje ajeta, a ne stihova; slušanje Kur'ana, a ne šejtanskih svirala; slušanje govora Gospodara Zemlje i nebesa, a ne pjesničkih kasida (pjesama); slušanje uputa, a ne stihova; slušanje poslanika i vjerovjesnika, a ne pjevača i muzičara.

Ovo slušanje je gonič koji tjera srca u blizinu Poznavaoca skrivenih tajni, vodič koji vodi duše ka Kući radosti i veselja, pokretač koji pokreće pritajenu volju ka najuzvišenijim položajima i najvišim stepenima. Ono je dozivač koji zove vjerovanju, vodič koji vodi putnike putem ka Džennetu, upućivač i savjetnik i pozivač od Onoga Koji čini da zora sviće i Koji poziva: "Dođite na spas, dođite na spas!"

Ko odabere ovo slušanje, neće biti lišen usmjerenja na argument, uviđanja pouke, podsjećanja na spoznaju, razmišljanja o ajetu, ukazivanja na ispravni put, odvraćanja od stranputice, izbavljenja iz zablude, prosvjetljenja od sljepoće, naredbe o koristi, zabrane onoga što donosi štetu i nered, upute ka svjetlu, izvođenja iz tame, suzbijanja prohtjeva, podsticanja na bogobojaznost, oštrine pogleda srca, života srca, hrane, lijeka i izlječenja, zaštite i spasa, otkrivanja sumnje, jasnoće dokaza, utvrđivanja istine i uništavanja neistine.

Ko bude slušao učenje Kur'ana, neka zamisli samoga sebe kao da to sluša direktno od Uzvišenog Allaha. Tada u njegovo srce naviru značenja (smislovi), čuda i ljepote onoga što čuje, znanja i mudrosti, uviđanja i upute. U takvome se poveća podsticaj i ubrza putovanje ka smjeranom cilju s onim što čuje i što je sredstvo ka njemu. A taj krajnji cilj je Apsolutna istina, Slavljeni Allah. On je cilj svih želja, On je cilj svakog tragača.

﴿وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنتَهَىٰ﴾

«I da će se Gospodaru tvome ponovo vratiti» (En-Nedžm, 42.).

Nema cilja osim Allaha, niti pribježišta osim kod Allaha, niti ikako ima radosti bez Njega. Sve ono što se traži mimo Njega je prolazno i kratkotrajno, krivo i raznoliko priviđenje, pa ako osoba bude uživala u tome, neka zna da je to varljivo naslađivanje.

POKUĐENO SLUŠANJE

Drugu vrstu slušanja mrzi i prezire Uzvišeni Allah i pohvaljuje onoga ko to ostavlja. To je slušanje svega što šteti čovjeku, njegovom srcu i njegovoj vjeri. Takvo je slušanje svih vrsta neistina, osim ako ih se ne želi opovrgnuti, uzeti pouku i time upoznati ljepotu onoga što je suprotno. Jer, ljepotu nečega vidljivom učini ono što je u suprotnosti s time. Tako je rečeno: "Kad slušam tvoj govor, moju naklonost prema njemu poveća slušanje govora koji je u suprotnosti s njim". Tako je i slušanje besmislica, a Uzvišeni Allah pohvaljuje one koji se toga ostave, pa kaže:

﴿وَإِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ أَعْرَضُوا عَنْهُ﴾

«A kad čuju besmislicu kakvu, od nje se okrenu» (El-Kasas, 55). I kaže Uzvišeni:

﴿وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا كِرَامًا﴾

«I koji, prolazeći pored besmislica, prolaze dostojanstveno» (El-Furkan, 72.).

Muhammed ibn Hanefijja kaže: "To je pjesma". El-Hasan el-Basri i ostali kažu: "Oplemenite svoje duše njenim neslušanjem".

Ibn Mes‘ud kaže: "Pjesma rađa licemjerstvo u srcu kao što iz vode niče povrće". To je rekao onaj koji je spoznao uticaj pjesme i njenih posljedica. Niko je nije uobičavao upražnjavati, a da se u njegovome srcu nije rodilo licemjerstvo i da on to i ne osjeća. Kad bi spoznao suštinu licemjerstva i njegov krajnji cilj, primijetio bi ga u svome srcu. Nikad se u srcu jednog čovjeka neće spojiti ljubav prema pjesmi i ljubav prema Kur'anu, a da jedno ne istisne i odbaci drugo. Bili smo svjedoci, a i drugi su, teškoća koje imaju s Kur'anom oni koji upražnjavaju i slušaju muziku, dovikivanja njihove mrzovolje kad učač Kur'ana oduži s učenjem. Osvjedočili smo se da se njihova srca

ne koriste onim što im se uči, ne reagiraju i ne uzbuđuju se, a niti se u njima bude podsticaji želje za time.

Neko je lijepo u stihu kazao:

Knjiga im je postala teška
Kad su vidjeli da naredbama
I zabranama obavezuje.
Pjesmu su trebali obuzdati
Kad su vidjeli,
Da se bez ikakvih ograničenja zabavom bave.
O skupino, samo je ona naštetila,
Nanijela zlo i omrznula vjeru Muhammedovu.
Čuli su grmljavinu i tutnjavu
Zbog opomena i upozorenja na zabrane
Koje Knjiga sadrži.
Težu su je duši svojoj od strasti smatrali,
Pa teško zbog pretjerivanja njihovoj duši!
Slušanje pjesme odgovara duši njihovoj,
Ali Knjiga zbog svega toga i jest važna.

Najčudnije je tumačenje pojedinaca da je slušanje pjesme dozvoljeno (mubah) jer je prijatno po prirodi, naslađuje dušu i pruža zadovoljstvo; da se dijete smiruje prilikom slušanja lijepoga glasa; da deva lakše podnosi težinu, napor i poteškoću puta kad joj se pjeva; da je lijep glas Allahova blagodat i dodatna osobina onoga ko ga ima; da je Allah pokudio neprijatan glas, kad kaže:

﴿...إِنَّ أَنكَرَ الْأَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيرِ﴾

«..Zbilja najneprijatniji glas je revanje magarca» (Lukman, 19).

Uzvišeni Allah opisuje blagodati stanovnika Dženneta, pa kaže:

﴿...فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ﴾

«...U dženetskom perivoju će se radovati» (Er-Rum, 15.).

Ovo je, smatraju oni, vrsta lijepog slušanja, pa kako da bude zabranjeno, a bit će u Džennetu? Oni kažu da Uzvišeni Allah nije dozvolio svome Poslaniku da sluša ništa drugo osim lijepog, melodičnog učenja Kur'ana[1]. Allahov Poslanik, ﷺ, slušao je Ebu Musa'a el-Eš'arija da uči Kur'an, pohvalivši njegov lijep glas riječima: *"Ovome*

[1] Buhari, 5.023; Muslim, 792; Nesai, 1.017; Ebu Davud, 1.473; Ahmed, 7.614.

je data jedna od svirala porodice Davudove". Ebu Musa mu na to reče: "*Da sam znao da me ti slušaš, ja bih ga učio još nakićenije*",[1] to jest još milozvučnije i još ljepše.

Argument im je da je Allahov Poslanik, ﷺ, još rekao: *"Uljepšajte Kur'an svojim glasovima"*[2] i da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: *"Ne pripada nama onaj ko ne uči Kur'an melodično"*.[3]

Riječ *et-teganni* znači uljepšavanje glasa. Imami Ahmed, komentirajući ovaj hadis, kaže: "Uljepšavat će njegovo učenje svojim glasom koliko god je moguće".

Njihov argument je i to da je Allahov Poslanik, ﷺ, dozvolio Aiši, r.a, da sluša pjesmu dviju pjevačica na Bajramu, rekavši Ebu Bekru: "*Ostavi je, svaki narod ima dan svoga slavlja, a ovo je naš Bajram, Bajram sljedbenika islama*".[4]

Dokaz im je i to što je Allahov Poslanik, ﷺ, dozvolio pjesmu prilikom vjenčanja i nazvao je zabavom (lehv)[5]. Čuo je da čobani pjevaju kad tjeraju deve, i to im je dozvolio[6]. Kao što je slušao Enesa i neke ashabe da recitiraju (pjevaju) pjesme u njegovom prisustvu, prilikom kopanja rova (hendeka):

Mi dadosmo prisegu Muhammedu:

Na džihad sve dok postojimo.[7]

Prilikom ulaska u Mekku, čuo je nekoga kako recitira stihove Abdullaha ibn Revahe. Te stihove je pjevušio drugi čovjek prilikom povratka sa Hajbera. Govorili su:

Tako mi Allaha, da nije Allaha, upućeni ne bismo bili,
Ne bismo sadaku dijelili i namaz obavljali.
Na nas smirenost spusti
I, ako neprijatelje sretnemo,
Noge nam učvrsti.
Ako oni koji su nas napali nered budu htjeli,

---

[1] Buhari, 5.048; Muslim, 793; Tirmizi, 3.855.
[2] Nesai, 1.015; Ebu Davud, 1.468; Ibn Madže, 1.342; Ahmed, 18.024; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).
[3] Buhari, 7.527; Ebu Davud, 1.469; Ahmed, 1.479; Darimi, 1.490.
[4] Buhari, 952; Muslim, 892; Nesai, 1.593; Ibn Madže, 1.898; Ahmed, 23.529.
[5] Nesai, 3.383; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).
[6] Buhari, 6.149; Muslim, 2.323, Ahmed, 11.630.
[7] Buhari, 2.834; Muslim, 1.805; Ahmed, 12.539.

Mi ćemo ih odbiti.
Kad pozvani budemo, dolazimo mi.
U povicima da krenu na nas, hrabrost nalaze oni,
A nas što se tiče, dobročinstva Tvoga niko se ne odriče.

Allahov Poslanik, ﷺ, molio je Allaha za onoga ko izgovara ove stihove.[1]

Allahov Poslanik, ﷺ, čuo je kasidu K'aba ibn Zuhejra i nagradio ga burdom.

Esveda ibn Seri'a je zamolio da mu odrecitira kaside u kojima je hvalio Stvoritelja.[2]

Zatražio je da mu se iz poezije Umejje ibn ebi es-Salta recitira stotinu rimovanih stihova.[3]

Potvrdio je Lebidove riječi: "Ništavno je sve što je mimo Allaha".[4] El-'Aša mu je recitirao nešto iz svoje poezije i on je to slušao.

Allahov Poslanik, ﷺ, uputio je dovu za Hassana, ﵁, da ga Allah pomogne sa Ruhul-Kudusom (Džibrilom)[5] sve dok brani Allaha. Divio se njegovim stihovima i rekao mu: "*Narugaj im se stihovima, Ruhul-Kudus je s tobom*".[6]

Njihov argument je i to što su pjesništvo odobravali Ibn Omer, r.a, Abdullah ibn Dž'afer i stanovnici Medine.

Isto tako, koncenzus je postignut da je dozvoljeno slušati melodične i dirljive glasove ptica te da je preče da slast slušanja ljudskog glasa bude dozvoljena ili je u istom rangu.

Također, slušanje usmjerava dušu slušaoca i njegovo srce ka onome što voli. Međutim, ako je zabranjeno ono što on voli, onda će mu to slušanje samo pomoći u haramu. Ako je mubah ono što voli, onda je mu je takvo slušanje mubah. Ako njegova ljubav potiče od Milostivoga, onda će to slušanje u slučaju tog čovjeka biti vid približavanja i pokornosti Allahu, ﷻ. Jer, ono pokreće božansku ljubav, ljubav poteklu od Milostivog, osnažuje je i podstiče.

---

[1] Buhari, 4.104, 6.148; Muslim, 1.803; Nesai, 3.150; Ahmed, 18.017.
[2] Ahmed, 15.158; Ibn Abdulberr, Isti'ab, 44.
[3] Muslim, 2.255; Ibn Madže, 3.758; Ahmed, 18.963.
[4] Buhari, 3.841; 6.147; Muslim, 2.256; Ibn Madže, 3.757; Ahmed, 7.336.
[5] Buhari, 435, 6.125; Muslim, 2.485; Nesai, 716.
[6] Buhari, 3.213; Muslim, 2.486; Ahmed, 18.055.

Argument im je, također, da je naslađivanje ušiju lijepim glasom kao naslađivanje očiju lijepim prizorom, naslađivanje čula mirisa primamljivim mirisom i usta lijepim jelom. Ako je ovo slušanje zabranjeno, onda su i sve ostale naslade zabranjene.

Odgovor na izvjesnu argumentaciju glasi: Ovo je odstupanje od pravoga smisla (značenja) onoga što može biti predmet neslaganja i držanje za nešto za šta se nikako ne može držati. Smisao nečega što je ugodno čulima i što im odgovara, ne dokazuje da je ono dozvoljeno ili zabranjeno, niti da je pokuđeno ili poželjno. Ovaj užitak može biti u svemu što se može okarakterizirati jednom od pet šerijatskih normi: haram, vadžib, mekruh, mustehab i mubah. Pa, kako onaj ko poznaje uvjete argumenta i ispravni način argumentiranja, užitak (slast) može uzeti kao dokaz da je nešto dozvoljeno!?

Nije li ovo kao propast onoga koji dozvoljava zinaluk (prostituciju) tvrdnjom da počinilac u tom činu osjeća slast i zadovoljstvo, što može dovesti u vezu!? Bi li bilo prisustvo slasti i zadovoljstva u nečemu smatrano argumentom da su slast i zadovoljstvo dozvoljeni!? Ne nalazi li se slast u većini zabrana!? A šta je sa muzičkim instrumntima koje je Allahov Poslanik, ﷺ, u vjerodostojnim hadisima zabranio i rekao u hadisu, koji ima najvjerodostojniji sened, da će doći sljedbenici njegovog ummeta koji će ih dozvoljavati? Učenjaci su se usaglasili u tome da su neki od njih zabranjeni, dok velika većina učenjaka smatra da su to svi muzički instrumenti. Pa, jesu li zvukovi instrumenata išta drugo nego slast koja godi sluhu!? I može li naslađivanje deve i djeteta lijepim glasom biti dokaz da se naslađivanje tretira kao dozvoljeno ili zabranjeno!?

Još čudnije je ono što nalazimo u stavovima onih koji to dozvoljavaju dokazom da je Uzvišeni Allah stvorio lijep glas i da je to dodatno uljepšavanje blagodati onome kome je to podario.

Može se reći: Zar lijep izgled koji je Allah stvorio i lijepim učinio nije dodatna blagodat, a Allah je naš Stvoritelj i On je Taj Koji daje te ljepote? Pa, upućuje li to na dozvoljavanje i potpuno uživanje u tim blagodatima?

I je li ovo išta drugo nego pravac koji zastupa dozvoljavanje svega!?

Još čudnije je dokazivanje dozvoljavanja navedenog slušanja slušanjem stanovnika Dženneta. U tom slučaju, priličnije je da ko zastupa mišljenje svome dokazivanju da je alkohol dozvoljen uzme kao

činjenicu to što u Džennetu postoji alkohol. Ili da za dozvoljavanje nošenja svilene odjeće muškarcima uzme kao dokaz to što će svilu nositi stanovnici Dženneta. Ili da za dozvoljavanje zlatnog i srebrenog posuđa i zlata muškarcima kao dokaz uzme to što će se njime u Džennetu koristiti i u njemu uživati.

Što se tiče pjesama (kasida) koje pohvalno govore o Allahu i Njegovome Poslaniku, ﷺ, vjeri i Knjizi te ismijavaju Njegove neprijatelje, muslimani ih nisu prestali prenositi (s koljena na koljeno), slušati i proučavati. To su pjesme koje su slušali Allahov Poslanik, ﷺ, i njegovi ashabi i Poslanik, ﷺ, za njih je nagrađivao one koji ih interpretiraju i podsticao Hasana ibn Sabita, r.a, da ih recitira. Te kaside su zaslijepile one koji upražnjavaju ono slušanje koje je šejtansko, pa su rekli: «To su pjesme, a i ovo što mi slušamo su pjesme. Pa koja je razlika? Dobro je i jedno i drugo». Sunnet je govor, novotarija je govor, slavljene Allaha je govor, ogovaranje je govor, dova je govor i potvora je govor.

Slično ovome, zaslijepilo ih je i to što je Poslanik, ﷺ, odobrio i dozvolio učenje Kur'ana lijepim glasom i što to voli Uzvišeni Allah.

Ovo odobravanje su prenijeli na slušanje ženskih glasova u pjesama koje prate muzika i publika. U tim pjesmama se spominje ženski stas, grudi i struk. Opisuju se oči i njihovo zavođenje, prijekor i proklinjanje, nemir i rastanak i sve što ima slično značenje. Navedene osobine utiču na kvarenje srca više od pijenja alkohola, iako među njima nema veze.

Još čudnije od ovoga je njihovo dokazivanje da je slušanje dozvoljeno, a što su, kako smo spomenuli, povezali sa društvenom zajednicom. Oni su to argumentirali činjenicom da su dvije mlade djevojčice koje nisu bile punoljetne, pjevale isto kao mlade žene na Bajram i dan veselja.

One su pjevale arapske stihove u kojima se opisuje hrabrost i ratovi te plemenite naravi i ćudi. Pa, može li se jedno s drugim upoređivati?

Čudno je da je upravo ovaj hadis najveći dokaz protiv njih. Jer, veliki Siddik, رضي الله عنه, (Ebu Bekr) pjesmu je zvao "jednom od šejtanskih svirala",[1] a Poslanik, ﷺ, to mu je odobrio, dozvoljavajući to dvjema još nezrelim djevojčicama. U njihovom pjevanju nije bilo zla, niti je

---

[1] Buhari, 952; Muslim, 892; Ibn Madže, 1.898.

ono postojalo u njihovome slučaju. Pa, zar to upućuje na dozvoljenost slušanja koju vi upražnjavate i za koju znate da sadrži ono što nikome nije skriveno!? Neka je slavljen Allah! Kako su samo zalutali umovi i pamet!?

Čudnije od svega nalazimo u dokazivanju dozvoljenosti slušanja pjesme slučajem kad je Allahov Poslanik, ﷺ, čuo pjevušenje stihova u kojima se spominju Istina i Allahovo jedinstvo, pa je to dozvolio.[1] Pa, je li iko zabranio poeziju općenito, njeno recitiranje i slušanje!?

Čudno je, isto tako, njihovo dokazivanje poredeći slušanje pjesme sa slušanjem slatkih i umilih ptičijih pjesama. Nije li ovo dokazivanje slično analogiji onih koji su rekli:

﴿...إِنَّمَا ٱلْبَيْعُ مِثْلُ ٱلرِّبَوٰا۟...﴾

«...Trgovina je doista isto što i kamata!..» (El-Bekare, 275.).

Pa, kako se može uporeďivati ptičije pjevanje sa melodičnim pjevanjem lijepih djevojaka i zvuka struna i udova (muzičkih instrumenata)!?

Ovu raspravu o tretmanu nekog djela, slučaja ili nečije sklonosti je li nešta ispravno ili nije, je li istina ili nije, prekida to da se moramo vratiti argumentima koji su prihvatljivi i kod Allaha i kod Njegovih robova vjernika. To je Njegova Objava, iz koje se uzimaju propisi u svim slučajevima, situacijama i stanjima. Sve se to vaga mjerilima Objave i njoj se izlaže. Sve što Objava preporuči, prihvati i preferira, to se prihvata. Sve što ona negira i ne odobrava, to je neispravno i odbacuje se. Ko nije spreman svoje znanje, ponašanje i svoja djela izgraditi na ovoj osnovi, onda on nema ništa od vjere, bez obzira šta tvrdio. Jedino su to varke i obmane. Allah Uzvišeni kaže:

﴿وَٱلَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَعْمَٰلُهُمْ كَسَرَابٍۭ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ ٱلظَّمْـَٔانُ مَآءً حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَهُۥ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا
وَوَجَدَ ٱللَّهَ عِندَهُۥ فَوَفَّىٰهُ حِسَابَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ﴾

«A djela nevjernika su kao priviđenje u ravnici u kojoj žedan vidi vodu, ali kad do tog mjesta dođe, ništa ne nađe – a zateći će kod njega Allaha i On će mu potpuno isplatiti račun njegov, jer Allah veoma brzo obračunava» (En-Nur, 39.).

Ako, pak, posmatraču ili sljedbeniku Puta bude nejasan propis je li nešta dozvoljeno ili zabranjeno, neka pogleda u njegovu svrhu ili

[1] Prethodno je spomenut.

eventualne štetne posljedice ili korisne plodove. Ako to u sebi bude sadržavalo nedvojbenu i jasnu štetu, onda je nemoguće da to odobri ili naredi Zakonodavac. Štaviše, znanje o tome da je to po šerijatu zabranjeno je kategoričko, a naročito ako to izaziva ono što srdi Allaha i Njegovog Poslanika. Ako vodi do toga da je to zabranjeno, nimalo ne sumnjaju oni koji su razboriti. Pa, kako se može i pomisliti da Mudri i Sveznajući zabrani nešto što opija a što je poput vrha igle, jer vodi duše ka opijanju, koje vodi ka zabranama, a da zatim dozvoli nešto što mnogo više vodi duše ka onome što je haram!? Muzika je magija zinaluka, kao što kaže Ibn Mes'ud, ﷺ. Ljudi su se osvjedočili da je nije upražnjavalo nijedno dijete a da se nije pokvarilo, niti ijedna žena a da se nije odala bludu, niti bilo koji mladić a da nije počinio to i to, niti starac a da nije počinio to i to. Osvjedočenje u to svojim očima je dovoljno i nadomještava dokaze. Ako se, ipak, mora presuđivati prema ukusu, onda dođi da se sudimo prema ukusu koji ni mi, a ni vi ne poričete, osim ukusa koje smo već spomenuli.

Srce se može naći u dva stanja: stanju žalosti i žaljenja za izgubljenim i stanju radosti i zadovoljstva sa dobijenim. U skladu stime, ono ima dva vida robovanja Allahu, ﷻ.

U skladu s prvim stanjem je robovanje uz zadovoljstvo koje čine oni koji su prvi u činjenju dobrih djela (sabirun) i robovanje uz strpljivost, a to posjeduju oni koji će biti sa desne strane u Džennetu (dobri).

U skladu s drugim stanjem je robovanje uz zahvalnost koje posjeduju zahvalni. A zahvalnih ima dvije vrste: oni koji su preteče u dobru i oni koji će biti sa desne strane u Džennetu. Duša i šejtan neprestano pokušavaju odvratiti srce od ove dvije vrste robovanja preko dva glasa, razdražljivog i razvratnog. Oba dolaze od šejtana, a nikako od Milostivoga, a to su: glas žaljenja i naricanja prilikom žalosti gubitka voljene osobe te glas igre, muzičkih instrumenata i pjesme prilikom slavlja i ostvarenja želja. Ovim glasovima šejtan nadomještava srcu ona dva vida robovanja.

Poslanik, ﷺ, na ovo značenje je ukazao u hadisu koji prenosi Enes, ﷺ, riječima: *"Zabranjena su mi dva razdražljiva i razvratna glasa: glas naricanja prilikom nesreće i glas svirke prilikom radosti"*.[1]

Lijek onome ko se nalazi u sličnim stanjima je u tome da se postepeno navikava na slušanje kako Kur'an uče oni koji imaju lijepe

[1] Tirmizi, 1.005; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

glasove, pokušavajući razumijevati njegovo značenje i poruke. Neka malo-pomalo nastoji razmišljati o porukama, sve dok se iz njegova srca ne ostrani slušanje stihova i na njihovo mjesto dođe ljubav prema slušanju ajeta. Tada će osjetiti slast ukusa, prožetost, ljepotu duhovnog stanja i čuvstva (intuicije) i sam po sebi će znati da ništa ne vrijedi stanje u kome se nalazio. Tada kao primjer može uzeti riječi pjesnika: "Mislio sam da su me strasti do krajnje granice odvele, i za kojih ja prohtjeva nemam, a kad se sretosmo, i ljepotu njenu vidjeh, uvjerih se da se igrah samo".

Oprečnost između naricanja strpljivosti, muzike (pjesme) i zahvalnosti je nešto što je u vjeri nužno poznato i u što sumnjaju samo oni ljudi koji su najudaljeniji od znanja i imana. Zahvalnost Allahu je zaokupljenost pokornošću Uzvišenom Stvoritelju, a nikako razvratnim i razdražljivim glasom, koji je sigurno šejtanski. Isto tako je i sa naricanjem, koje je u suprotnosti strpljivošću, kao što je to slučaj Omera ibnul-Hattaba sa naricateljkom, koju je udario tako da joj se kosa ukazala, kad je rekao: "Nema poštovanja prema njoj. Ona naređuje očajavanje koje je zabranio Uzvišeni Allah. Ona zabranjuje srpljivost koju je naredio Uzvišeni Allah. Dovodi u zabludu živog, a uznemirava mrtvog. Prodaje svoje suze i plače zbog žalosti drugih".

I odličnicima i običnom svijetu je poznato da je slušanje pjesme i muzike veća zabluda od naricanja. Iz iskustva znamo i osvjedočili smo se – i mi i ostali – da se nikad nisu pojavili muzički instrumenti i sredstva za zabavu u jednom narodu i zaokupila ga a da ih Allah nije potčinio njihovom neprijatelju i stavio ih na kušnje sušom, oskudicom i pokvarenim predvodnicima.

To je zato što oni igrom, muzikom i zabavom preokreću svoje živote iz revnosti u igru i ismijavanje, iz razboritosti u maloumnost i zabludu, iz snage u slabost i nemoć. Život uz muziku i zabavu neminovno razgrađuje faktore moći i naučne i praktične aktivnosti bez kojih ummetu (narodu) nema uspjeha i dostojanstva. Tada narod oslabi industrijski, ekonomski, poljoprivredno i vojno, a da se i ne spominje njegova moralna propast i žestoka izloženost Allahovome prokletstvu. Njihovo stanje postane zanemareno jer su njihova srca postala nemarna prema istini u Allahovim zakonitostima, znakovima i mudrosti. Oni samo slijede svoje strasti, koje ih odvode na najniže stepene nemoći i slabosti.

STEPEN STRAHA OD ALLAHA
(HAVF)

Stepen straha od Allaha je među stepenima *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Strah je jedan od najvažnijih i najkorisnijih stepeni na Putu sreće, na Putu ka Allahu. On je stroga naredba (fard) svakom čovjeku. Uzvišeni Allah kaže:

﴿...فَلَا تَخَافُوهُمْ وَخَافُونِ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ...﴾

«...Pa ih se ne bojte, nego se Mene bojte, ako ste vjernici!..» (Ali-Imran, 175.). I kaže Uzvišeni:

﴿...وَإِيَّايَ فَارْهَبُونِ﴾

«...I samo se Mene bojte» (El-Bekare, 40.). I kaže:

﴿...فَلَا تَخْشَوُا النَّاسَ وَاخْشَوْنِ...﴾

«...Ne bojte se ljudi, već se bojte Mene...», (El-Maida, 44.).

Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi pohvalno govori o onima koji Ga se boje, pa kaže:

﴿إِنَّ الَّذِينَ هُم مِّنْ خَشْيَةِ رَبِّهِم مُّشْفِقُونَ، وَالَّذِينَ هُم بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ، وَالَّذِينَ هُم بِرَبِّهِمْ لَا
يُشْرِكُونَ، وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ، أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ فِي
الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ﴾

«Oni koji iz bojazni prema Gospodaru svome strahuju, i oni koji u dokaze Gospodara svoga vjeruju, i oni koji druge Gospodaru svome ravnim ne smatraju, i oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru – oni hitaju da čine dobra djela, i u njima druge pretiču» (El-Mu'minun, 57.-61.).

U hadiskoj zbirci *Musnedu*, a i kod Tirmizija nalazimo predaju od Aiše, r.a.: "Upitala sam: 'O Allahov Poslaniče, odnose li se riječi Allahove: *'Oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha'* na onoga koji blud čini, pije alkohol i krade?' Odgovorio je: *'Ne, kćerko Siddikova (Iskrenoga, Ebu Bekrova, ﷺ.), već je to onaj koji posti, klanja i daje zekat, a boji se da mu Allah Uzvišeni to neće primiti'"*.[1]

El-Hasan kaže: "Tako mi Uzvišenog Allaha, oni su radili djela pokornosti Uzvišenom Allahu, trudili se u njihovu izvršavanju (da ih obave na najljepši mogući način), a bojali su se da će im ta njihova pokornost i ta njihova djela biti odbijena. Pravi vjernik *(mu'min)* istovremeno posjeduje dobročinstvo i bojaznost, a licemjer posjeduje zlodjela i sigurnost (da neće biti kažnjen)".

Izrazi *el-vedžel* (strepnja) *el-hašje* (bojazan) i *er-rehbe* (silan strah, jeza) riječi su veoma sličnog značenja ali nisu potpuni sinonimi. Ebul Kasim el-Džunejd kaže: "Strah je očekivanje kazne čak i za disajne kanale".

Rečeno je: "Strah je uznemirenost srca i poremećaj otkucaja kad se prisjeti onoga čega se straši".

Rečeno je: "Strah je veličina znanja o primjeni propisa". Ovo je, međutim, uzrok straha, a ne sam strah.

Rečeno je: "Strah je bježanje srca od pojave onoga što nije lijepo kad ono to osjeti".

Izraz bojazan (el-hašje) ima specifičnije značenje od izraza *el-havf* (strah) i to posjeduju samo ljudi koji imaju znanje o Allahu. Kaže Uzvišeni Allah:

﴿إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ﴾

«A Allaha se boje od robova Njegovih učeni» (Fatir, 28.).

Bojazan (el-hašje) je, dakle, strah povezan sa spoznajom. Poslanik, ﷺ, kaže: *"Ja se među vama najbogobojazniji i najviše Ga se bojim"*.[2]

---

[1] Tirmizi, 3.175; Ibn Madže, 4.198; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan.
[2] Buhari, 6.101; Muslim, 1.108, 2.356; Ahmed, 23.660.

Strah je pokret, akcija, a bojazan je povlačenje u sebe i zatvaranje. Jer, ko vidi neprijatelja, veliku bujicu ili tome slično, on se nalazi u jednom od dva stanja:

Prvo: Pokretanje kako bi pobjegao od toga, i to je stanje straha (havf).

Drugo: Ostanak i mirovanje na mjestu na kome mu to ne može nauditi, i to je stanje bojaznosti. U tom smislu se u arapskom jeziku kaže: *In hašeš-šej'u* kad se nešto zagubi i slično, a podvostručeni (muda'af) i slabi ili modalni glagol (mu'tell) sličnog su značenja. Tako se za sokola koji sleti kaže: *Tekadda el-bazi i tekaddada.*

Što se tiče izraza er-rekbel (silan strah), to je potpuna predanost bježanju od zla. On je suprotan izrazu *er-ragbe* (želja za nečim), koji znači stremljenje srca u traženju onoga za čime žudimo.

Silan strah (er-rehb) i bježanje (el-hereb) su riječi koje se međusobno podudaraju u izgovoru i značenju. Zajedničko im je što se promjenom slova riječi uspostavlja sveobuhvatno značenje.

Strepnja (el-vedžel) je drhtanje i uznemirenost srca (koje kao da želi puknuti) na spomen onoga čije se sile i kazne boji, ili prilikom susreta s njim.

Strahopoštovanje (el-hejbe) je strah koji je povezan sa veličanjem i poštivanjem. Najviše se manifestira prilikom ljubavi i spoznaje. Poštivanje (el-idžlal) je veličanje koje je povezano sa ljubavlju.

Strah osjećaju svi mu'mini. Bojaznost osjećaju učenjaci i oni koji su spoznali Istinu. Strahopoštovanje osjećaju zaljubljenici. Poštivanje osjećaju oni koji su postigli blizinu Uzvišenog Stvoritelja. Prema veličini znanja i spoznaje, manifestiraju se strah i bojaznost, kao što kaže Poslanik, ﷺ: *"Ja najbolje poznam Allaha i najviše Ga se bojim".*[1] U drugoj predaji se navodi *"strahujem"*.

Zatim je rekao: *"Kad biste vi znali ono što ja znam, malo bi ste se smijali, a mnogo više plakali. Ne biste u posteljama sa svojim ženama uživali. Izlazili biste na puteve skrušeno se moleći Uzvišenom Allahu".*[2]

Ko osjeća strah, nastoji pobjeći od njega i suzdržati se. Ko osjeća bojaznost, nastoji potražiti utočište u znanju. Primjer dvojice takvih

---

[1] Buhari, 6.101; Muslim, 2.356, 2.356; Ahmed, 24.954.

[2] Buhari, 1.044; Titmizi, 2.312; Ibn Madže, 4.190; Ahmed, 21.005.

je kao primjer onoga ko nema znanja o medicini i primjer vještog i iskusnog ljekara. Prvi se nastoji spasiti i pobjeći od onoga od čega strahuje, dok se pravi ljekar nastoji suočiti s time spoznajući lijekove i uzroke bolesti.

Rekao je Ebu Hafs: "Strah je Allahov bič kojim dotjeruje bjegunce do Svojih vrata". I rekao je: "Strah je svjetiljka u srcu. Pomoću nje uviđa što ima pri sebi od dobra i zla. Bježiš od svakog koga se bojiš, osim od Uzvišenog Allaha. Ako se Njega bojiš, Njemu i bježiš".

Dakle, ko se boji, bježi od svoga Stvoritelja svome Stvoritelju.

Ebu Sulejman je rekao: "Nikad strah nije napustio srce a da se ono nije pokvarilo".

Ibrahim ibn Sufjan je rekao: "Kad se strah nastani u srcima, spali u njemu strasti i iz njega izbaci ljubav za ovim svijetom".

Zun-Nun je rekao: "Ljudi će biti na ispravnom putu sve dok budu osjećali strah, a kad ga nestane, zasigurno će zalutati na tom svom putu".

Sam po sebi, strah nije cilj, već je cilj zbog nečeg drugog, to jest u onolikoj mjeri koliko je bilo koje drugo sredstvo ujedno i cilj. Strah nestaje sa nestankom izvora straha, jer stanovnici Dženneta neće imati nikakvoga straha i oni se neće ni za čim žalostiti.

Strah se vezuje za postupke. Ljubav se vezuje za bit i atribute. Tako se uvećava ljubav mu'mina prema svome Stvoritelju prilikom ulaska u Kuću blagostanja (Džennet). U njoj neće osjetiti nikakav strah. Zbog toga je mjesto i stepen ljubavi veći i uzvišeniji od mjesta i stepena straha.

Iskreni, pohvaljeni strah je onaj strah koji stoji kao prepreka između čovjeka i onoga što je zabranio Uzvišeni Allah. Kad on tu prepreku i barijeru pređe, plašit se za tog čovjeka očaja i beznađa.

Ebu Osman je rekao: "Istinski strah je čuvanje *(el-vere')* od javnog i tajnog griješenja".

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmijju, Allah osvijetlio njegovu dušu, kad kaže: "Pohvalan strah je onaj koji te sprječava od činjenja onoga što je Uzvišeni Allah zabranio".

Pisac djela *El-Menazil* šejh El-Herevi, Allah mu se smilovao‹ rekao je: "Strah je gubitak smirenosti u sigurnosti iščekujući vijesti". To znači nestanak sigurnosti pomišljajući na prijetnje i obećanja o kojima nas je obavijestio Uzvišeni Allah.

I rekao je: "Prvi strah je strah od kazne i njime se potvrđuje istinitost imana (vjerovanja). On se rađa iz potvrđivanja istinitosti Njegoih prijetnji, sjećanja na prijestupe i opreza u pogledu loših posljedica".

Strahu prethode osjećaj i znanje. Nemoguće je da čovjek ima strah od onoga što ne osjeća.

Strah ima i dvije popratne pojave. Prva je samo zlo kojeg se čovjek čuva i boji da se ne dogodi. Druga je uzrok i put koji vodi do toga. Prema veličini čovjekovog osjećaja spram uzroka koji vodi ka izvoru straha (koji izaziva strah), kao i shodno samom izvoru straha, biva i sam strah. Kad dođe do smanjenja osjećaja spram jednog od ovoga dvoga, dođe i do smanjenja straha u istoj mjeri.

Ko nije ubijeđen da taj i taj zrok vodi ka toj i toj zabrani, on se ne boji tog uzroka. A ko je uvjeren da taj i taj uzrok vodi nečemu što je loše, ali nije mu poznata njegova veličina, on se neće bojati tog izvora straha. Međutim, kad spozna veličinu izvora straha i bude uvjeren u uzrok koji vodi ka njemu, on će osjećati strah od toga.

Ovo je smisao toga da strah proizlazi iz potvrđivanja istinitosti sjećanja na prijestup.

Oprez u pogledu loših posljedica podrazumijeva da se stalno ima u mislima i pred očima izvor straha na način da ga nikako čovjek ne zaboravlja. Uprkos znanju o izvoru straha, čovjekov zaborav i njegova neopreznost u tom pogledu, isprječava se između srca (izvora) straha. Zbog toga je strah znak istinskog imana, a njegovo nepostojanje u srcu je znak da ga je i iman napustio. A Uzvišeni Allah najbolje zna.

U pohvalan strah spada i strah od obmane u pogledu toga da se svi ljudski udisaji (cijeli život) provedu u budnosti i da budu pomiješani sa slašću.

El-Herevi želi reći da će slast toga osjetiti onaj ko osjeti budnost bez nemara i da sve svoje udisaje provede u njoj. Jer, nema veće slasti od one kad je čovjek potpuno prisutan u stanju budnosti. On se treba bojati obmane i toga da bude lišen ove prisutnosti, budnosti i slasti. Koliko je samo onih koji su bili u stanju sreće, pa se njihovo stanje preokrenulo i lijep postupak zamijenio lošim djelima. Zbog toga, oni prevrću svoje dlanove udarajući desnim dlanom po lijevom. Dok je ovakav čovjek bio u stanju kad je njegov puni mjesec svijetlio u noćima uštapa, odjednom se dogodi pomračenje i on uđe u tamu. Tako se njegovo stanje promijeni i on iz stanja prisnosti pređe u

stanje osamljenosti, iz stanja prisutnosti u stanje odsutnosti, iz stanja predanosti u stanje okretanja, iz stanja približavanja u stanje udaljavanja i iz stanja sjedinjenosti (sređenosti) u stanje razjedinjenosti.

UPOTPUNJAVANJE STRAHA I NADE

Srce je kao ptica u svojoj putanji ka Uzvišenom Allahu. Ljubav je njena glava, a strah i nada su njena krila. Kad su glava i krila zdravi, onda ptica savršeno leti. Kad se odsiječe glava, onda ptica umire, a kad ostane bez krila, onda je izložena napadima lovaca i orlova. Naši dobri prethodnici iz prvih generacija smatrali poželjnim (mustehabom) da kod zdravog čovjeka bude jače krilo straha od krila nade, a da prilikom odlaska sa ovoga svijeta bude jače krilo nade od krila straha. Ovo je stav Ebu Selejmana i drugih.

On je rekao: "Potrebno je da u srcu prevladava strah. Jer, ako u njemu prevlada nada, ono će se pokvariti".

Drugi su rekli: Najpotpunije stanje je ravnomjernost nade i straha i prevladavanja ljubavi. Ljubav je brod, nada je kormilo, strah je kormilar, a Allah je Taj Koji daje da se stigne do cilja uz Njegovu blagodat i plemenitost.



STEPEN STREPNJE
(IŠFAK)

Stepen strepnje je među stepenima *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah kaže:

﴿الَّذِينَ يَخْشَوْنَ رَبَّهُم بِالْغَيْبِ وَهُم مِّنَ السَّاعَةِ مُشْفِقُونَ﴾

«Za one koji se budu Gospodara svoga bojali i kad ih niko ne vidi, i koji od Časa oživljavanja budu strepili» (El-Enbija, 49.).

I kaže Uzvišeni:

﴿وَأَقْبَلَ بَعْضُهُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ، قَالُوا إِنَّا كُنَّا قَبْلُ فِي أَهْلِنَا مُشْفِقِينَ، فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا وَوَقَانَا عَذَابَ السَّمُومِ﴾

«I obraćat će se jedni drugima i jedni druge pitati: 'Prije smo među svojim strahovali' – govorit će – 'pa nam je Allah milost darovao i od patnje u ognju nas sačuvao» (Et-Tur, 25.-27.).

Izraz *el-išfak* (strepnja) delikatna je vrsta straha. To je strah popraćen samilošću onoga ko strahuje prema onome za koga strahuje. Odnos strepnje naspram straha je kao odnos sažaljenja (re'fe) naspram milosti (rahme,) jer je sažaljenje (samilost) najtamamnija i najdelikatnija vrsta milosti.

Njen početak se ogleda u strepnji čovjeka od toga da se njegova duša usmjeri ka inadu (tvrdoglavosti) ili da žuri i ide putem strasti, griješenja i protivljenja robovanju. Potom je to strepnja od toga da djela propadnu, pa se takav čovjek boji da mu djela ne budu kao ona za koje Uzvišeni Allah kaže:

﴿وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا﴾

«I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili, u prah i pepeo ih pretvoriti» (El-Furkan, 23.).

To su djela koja su bila u ime nekog drugog osim Allaha, mimo Njegovih naređenja i mimo prakse sunneta Allahovoga Poslanika, ﷺ. Isto tako, čovjek se treba bojati da njegovo djelo neće propasti u budućnosti, bilo ostavljanjem tih djela ili onoga što ta djela raspršuje i uništava. Djela tako bivaju upropaštena, a stanje njihovog počinioca će biti kao stanje onih o kojim nam Uzvišeni Allah kaže:

﴿أَيَوَدُّ أَحَدُكُمْ أَن تَكُونَ لَهُ جَنَّةٌ مِّن نَّخِيلٍ وَأَعْنَابٍ تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ لَهُ فِيهَا مِن كُلِّ
الثَّمَرَاتِ وَأَصَابَهُ الْكِبَرُ وَلَهُ ذُرِّيَّةٌ ضُعَفَاءُ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ
لَكُمُ الْآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ﴾

«Da li bi iko od vas volio da posjeduje bašču punu palmi i grožđa, kroz koje rijeke teku i u kojoj ima svakojakih plodova, a da je ostario i da ima nejaku djecu, a da je onda vatrena oluja zadesi preko nje i ona izgori?! Tako vam Allah objašnjava znamenja Svoja da biste razmislili!» (El-Bekare, 266.).

Omer, ؓ, upitao je ashabe Allahovoga Poslanika, ﷺ.: "Šta mislite, povodom čega je objavljen ovaj ajet?" Oni su kazali: "Allah to najbolje zna!" Omer se naljutio i rekao: "Kažite znate li ili ne znate!" Ibn Abbas je kazao: "Vladaru pravovjernih, u vezi s tim imam jedno mišljenje!" Omer je rekao: "Kaži i ne potcjenjuj sebe, bratiću moj!", a Ibn Abbas je rekao: "Ajetom je dat primjer djela!" "Kojeg djela?", upita Omer. Ibn Abbas reče: "Primjer nekog djela", a Omer reče: "Primjer čovjeka koji radi u skladu s pokornošću Allahu, zatim mu Allah pošalje šejtana, pa počne činiti grijehe, dok svoja djela ne upropasti!"[1]

Sredina toga je strepnja da vrijeme ne bude prožeto rascjepkanošću, to jest da čovjek bude oprezan da njegovo vrijeme ne bude razdvojeno od prisutnosti sa Uzvišenim Allahom te da pazi da njegovo srce ne zaokupi neka privremena abnormalna smetnja.

A privremena zaokupljajuća smetnja može biti ravnodušnost, sumnja ili strast. Svaki od ovih uzroka ometa putnika na njegovom Putu.

[1] Buhari, 4.538.

Krajnji vid strepnje je strepnja koja čovjekovo djelovanje čuva od umišljenosti i sprječava prepiranje sa drugima te onoga ko posjeduje htijenje podstiče na revnost.

Umišljenost kvari djela kao što ih kvari pretvaranje (rija') kad nešto radimo da nas neko vidi. Zato čovjek treba strepiti za svoj trud od ove osobine koja kvari djela na takav način kojim će se zaštititi od toga.

Prepiranje s ljudima kvari lijepo ponašanje (ahlak). Zato čovjek treba strepiti za svoj ahlak od ove osobine, koja ga kvari, na način da ga njegova strepnja sačuva od toga.

Što se tiče htijenja, njega kvari neozbiljnost, a to su šala i zabava. Stoga čovjek treba strepiti za svoje htijenje od onoga što ga kvari. Kad budu ispravna njegova djela, moralno ponašanje i htijenje, postat će pravilno njegovo vladanje, njegovo srce i njegovo stanje. A Allah je najbolji oslonac i pomagač.



STEPEN SKRUŠENOSTI
(HUŠU')

Stepen skrušenosti je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَن تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ وَمَا نَزَلَ مِنَ الْحَقِّ...﴾

«Zar nije vrijeme da se vjernicima srca smekšaju kad se Allah i Istina koja se objavljuje spomenu...» (El-Hadid, 16.).

Rekao je Ibn Mes'ud, ﵁: "*Od kad se pojavio islam među nama, pa do objave ovih ajeta kojima nas Allah,* ﷻ, *kori nije prošlo više od četiri godine*".[1]

Rekao je Ibn Abbas, r.a: "Allah je sačekao srca vjernika koreći ih na kraju trinaeste godine od objave Kur'ana". Kaže Uzvišeni:

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾

«Uspjeli su vjernici, oni koji su u svojim namazima skrušeni» (El-Mu'minun, 1.-2.).

Riječ skrušenost *(el-hušu')* u osnovi u jeziku znači poslušnost, poniznost i smirenost. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿...وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتُ لِلرَّحْمَٰنِ...﴾

«...I pred Svemilosnim će se glasovi stišati...» (Taha, 108.).

To jest, glasovi će biti smireni, ponizni i pokorni. U tom smislu se i Zemlja opisuje ovom riječju, to jest *el-hušu'*, a to označava njenu suhoću, niskoću i neuzdignutost u smislu da na njoj nema visokog rastinja i bilja. Uzvišeni kaže:

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ أَنَّكَ تَرَى الْأَرْضَ خَاشِعَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ﴾

«A od znakova je Njegovih i to što ti vidiš suhu zemlju, a kad na nju spustimo kišu, ona se pokrene i uzbuja» (Fussilet, 39.).

---

[1] Muslim, 3.027.

Skrušenost (el-hušu') je postojanost srca pred svojim Stvoriteljem poniznošću, pokornošću i cjelovitom zaokupljenošću time.

Rekli su da je skrušenost povinovanje Istini, što je i jedna od glavnih njenih posljedica.

Znak skrušenosti je i kad se nekome predoči suprotan stav, a njegov stav bude pobijen istinom i on to prihvati i povinuje se.

Rekli su da je skrušenost gašenje vatre strasti, smirivanje dima u prsima i obasjavanje srca svjetlom veličanja (Allaha).

Džunejd je rekao: "Skrušenost je poniznost srca spram Znalca skrivenih tajni (gajba)".

Oni koji su spoznali Allaha ('arifi) usaglasili su se da je mjesto skrušenosti u srcu, a da se njeni plodovi očituju na tjelesnim organima koji ih pokazuju. Allahov Poslanik, ﷺ, kad je vidio čovjeka kako se igra svojom bradom dok je u namazu, rekao je: *"Da mu je srce skrušeno, bili bi skrušeni i ostali dijelovi njegovoga tijela"*.[1]

I rekao je Vjerovjesnik, ﷺ: "*Bogobojaznost je ovdje*" (pokazujući tri puta na svoja prsa).[2]

Neki arif je rekao: "Ljepota vidljivoga ponašanja je znak ljepote njegove unutrašnjosti". Neki od njih je vidio čovjeka spuštenih ramena i tijela (malo pognut), pa mu je rekao: "Skrušenost je ovdje", pokazujući na prsa, "a ne ovdje", pokazujući na njegova ramena.

Jedan od ashaba, Allah bio s njima zadovoljan, a bio je to Huzejfe, rekao je: "Dobro se čuvajte licemjerne skrušenosti". Prisutni su upitali: "Kakva je to licemjerna skrušenost?" Odgovorio je: "Kad vidite da je tijelo skrušeno, a srce nije" (Ahmed, *Zuhd*).

Omer ibnul Hattab, رضي الله عنه, je u namazu vidio čovjeka sa savijenim vratom, pa mu je rekao:

"O ti koji imaš vrat, uspravi ga. U vratu nije mjesto skrušenosti, nego je u srcu".[3]

Aiša, r.a, vidjela je mladiće koji idu umrtvljeno, pa je upitala: "Ko su ovi?" Odgovorili su joj: "Oni su zahidi" (žive isposničkim životom). Na to im je rekla: "Omer, رضي الله عنه, kad bi išao – žurio bi, kad bi

---

[1] Bejheki, Es-Sunenul-Kebir, 2/289.

[2] Muslim, 2.564; Tirmizi, 1.937.

[3] Hafiz Ibn Redžeb, Hušu' fis-salat/str. 9.

nešto govorio – slušalo bi se, kad bi udarao – udarao bi bolno, kad bi hranio nekoga – nahranio bi ga do sitosti, a bio je istinski zahid".

Fudajl ibn Ijad je rekao: "Smatralo se pokuđenim da čovjek rekne više skrušenosti nego što je ima u srcu".

Rekao je Huzejfe, ؓ: "Skrušenost je prvo čega će nestati u vašoj vjeri, a namaz je zadnje što će nestati. Možda će biti klanjača u kojima nema dobra. Bojim se da će uskoro doći vrijeme kad ćeš ući u mesdžid radi zajedničkog obavljanja namaza, a nećeš među klanjačima vidjeti skrušenog".[1]

Sehl je rekao: "Šejtan se neće moći približiti onome ko ima skrušeno srce".

SKRUŠENOST JE PONIZNOST I PREDANOST

Skrušenost u sebi obuhvata: poniznost spram naredbi, predanost spram propisa i uzrujanost (srca) zbog gledanja Apsolutne Istine (u njih).

Poniznost spram naredbi se ogleda u poniznom, prihvatanju, povinovanju i provođenju u djelo; usaglašavanjem spoljašnosti sa unutrašnjošću (vidljivoga sa skrivenim) pokazujući slabost; potrebi za uputom za taj posao prije njegova provođenja u djelo te pomoći u trenucima izvršenja toga djela i potreba da to djelo nakon izvršenja bude primljeno (kod Allaha).

Predanost spram šerijatskih propisa se ogleda u tome da im se ne suprotstavlja niti mišlju, a niti prohtjevima.

Uzrujanost spram pogleda Apsolutne Istine je uzrujanost i slomljenost zbog toga što Apsolutna Istina gleda u njih i što vidi sve pojedinosti i detalje naših tjelesnih organa i onoga što se nalazi u našem srcu. Ovo je jedno od tumačenja riječi Uzvišenog:

﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِۦ جَنَّتَانِ﴾

«A onome ko se bude bojao stajanja pred svojim Gospodarom pripast će dva perivoja» (Er-Rahman, 46.).

[1] Ibn Kesir u svom Tefsiru, 7/359; Sahih el-Džami'a od Albanija 7.216 i Džami'a bejanul-ilmi 1/152.

I riječi Uzvišenog:

﴿وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى...﴾

«A onome koji je od stajanja pred Gospodarom svojim strepio i dušu od prohtjeva uzdržao...» (En-Nazi'at, 40.).

Ovo stanje, prema prvome tumačenju, jest stajanje Gospodara nad Svojim robom na način da ga gleda i nad njim ima moć Gospodara.

Strah od ovog stajanja neminovno zahtijeva putpunu skrušenost srca. Koliko god se povećavao taj osjećaj straha od tog stajanja, toliko se povećava i skrušenost. Skrušenost napušta srce kad čovjek izgubi osjećaj da ga neprestano promatra i vidi Uzvišeni Allah.

Drugo tumačenje tih ajeta je u tome da se radi o stajanju pred svojim Stvoriteljem prilikom susreta s Njim.

Prema prvome tumačenju, radi se o spajanju, dodavanju infinitiva i subjekta.

Prema drugome tumačenju, a ono je bliže značenju ajeta, radi se o spajanju infinitiva i izvora straha.

Povećanje skrušenosti se postiže iščekivanjem nedostataka duše i djela te uviđanjem svakoga ko ti je učinio neko dobro. Jer, iščekivanje da se pojave mahane i nedostaci duše i djela neminovno čini tvoje srce skrušenim. Te mahane i nedostaci su oholost, umišljenost, pretvaranje, manjak iskrenosti, pomanjkanje čvrstog ubjeđenja, razjedinjenost nakane, neoslobođenost motiva od duševnih prohtjeva, neizvršavanje poslova na način s kojim je zadovoljan tvoj Stvoritelj i još mnoge druge duševne nakane i pokaverena djela.

Što se tiče uviđanja dobročinstva svakoga ko ti je učinio neko dobro, to se ogleda u tome da poštuješ prava svih ljudi i vodiš brigu o svojim obavezama prema drugima i izvršavaš ih na najbolji mogući način. Pri tome ne smiješ smatrati da ono što su tebi učinili spada u njihove obaveze prema tebi. Nemoj im se u tome suprotstavljati, jer to spada u lahkomislenosti i gluposti duše. Nemoj od njih tražiti izvršavanje obaveza prema tebi. Priznaj dobročinstvo onima među njima koji su učinili dobročinstvo, a zaboravi svoje dobročinstvo.

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmijju, Allah osvijetlio njegovu dušu, da je rekao: "El-'Arif, onaj ko je spoznao Allaha, ne smatra da kod drugih ima pravo, niti tvrdi da kod drugih ima dobročinstva, ne

traži svoje pravo od drugih, niti svoje dobročinstvo uzvisuje nad drugima. Zbog toga, on ne prigovara, ništa ne zahtijeva i ne dolazi u konflikt".

POTREBA I PRIKRIVANJE

Skrušenost se upotpunjuje filtriranjem vremena od toga da se čovjek pretvara pred ljudima, kao i apsolutnim primjećivanjem Allahovog dobročinstva. Zato se sakrivaju vlastita stanja i napori od ostalih ljudi, skrušenost, poniznost i pokornost, kako to oni ne bi primijetili i ti se zadivio time što to oni gledaju i primjećuju i tako se pokvarilo tvoje vrijeme, srce i stanja provedena sa Uzvišenim Allahom. A koliko je samo putnika u ovakvoj pustinji bilo izgubljeno? A zaštićen je samo onaj koga Allah zaštiti. Nema ničeg korisnijeg iskrenome čovjeku od potpunog uvjerenja u vlastitu bijedu, siromaštvo i beznačajnost spoznaje da je on niko i ništa i da je među onima čiji islam još nije valjan, pa da može tvrditi da je u njemu na visokom položaju.

Kod šejhul-islama Ibn Tejmijje, Allah osvijetlio njegovu dušu, vidio sam nešto što nisam vidio ni kod koga drugog. Često je govorio: «Ja nemam ništa, od mene nema ništa i u meni nema ništa». Često je kao primjer navodio ove stihove:

Ja sam prosjak, sin prosjaka,

To bijaše i moj otac i moj djed.

A kad bi ga ko pred njim pohvalio, rekao bi: "Tako mi Allaha, ja sve do sada, cijelo vrijeme, obnavljam svoj islam. Još nisam prihvatio i najbolje prigrlio islam".

Pri kraju života mi je poslao svojeručno napisano djelo *Pravilo za tumačenje Kur'ana (Ka'ide fit-tefsir)*. Na poleđini su bili svojeručno ispisani stihovi iz njegove poezije:

Ja sam ovisan o Gospodaru stvorenja,

Ja sam siromah u svim stanjima svojim,

Ja sam nepravedan prema svojoj duši,

A ona je prema meni nepravedna.

A dobro ako nam dođe, od Njega nam dođe.

Ja nisam sposoban sam sebi neku korist pribaviti,

Niti sam sposoban od sebe neku štetu otkloniti.

Potreba je stalno svojstva moga bića,
Od mene neodvojiva,
Kao što je neovisnost vječno svojstvo Njegovoga bića.
Ovo stanje je cjelokupno stanje svih stvorenja.
Svi su oni samo Njegovi robovi koji mu se vraćaju.

Apsolutno viđenje dobročinstva se ogleda u tome da čovjek ne smatra da je bilo koje dobročinstvo ili dobro od bilo koga drugog osim od Allaha. On to daje svome robu bez razloga i bez bilo kakvog načina koji bi ga približilo Njegovoj dobroti. Naprotiv, sve dobro koje čovjek ima i u svemu dobrom što uživa, neka zna da je to iz Allahove milosti i dobročinstva, bez bilo kakve njegove zasluge i učinjene neke usluge koja iziskuje nadoknadu (protuuslugu), kao što Uzvišeni Allah kaže:

﴿يَمُنُّونَ عَلَيْكَ أَنْ أَسْلَمُوا قُل لَّا تَمُنُّوا عَلَيَّ إِسْلَامَكُم بَلِ اللَّهُ يَمُنُّ عَلَيْكُمْ أَنْ هَدَاكُمْ
لِلْإِيمَانِ إِن كُنتُمْ صَادِقِينَ﴾

«Oni ti predbacuju što su primili islam. Reci: 'Ne predbacujte mi što ste islam primili; naprotiv, Allah je vama milost podario time što vas je u pravu vjeru uputio, ako iskreno govorite» (El-Hudžurat, 17.).

Isto tako, on treba potvrđivati i svjedočiti da je sve ono što mu je uskraćeno od ovoga svijeta i štete ili neprijatnosti koje je imao, da je to dobročinstvo i Allahova milost, i to iz više obzira i razloga koje može uvidjeti zdrav razum. Jedan od naših dobrih prethodnika je rekao: "Sine Ademov, ne znaš koje ti je od dva dobročinstva bolje: blagodat koju ti je Allah dao ili blagodat koju ti je uskratio". Rekao je Omer ibnul-Hattab, رضي الله عنه: "Ne opterećava me misao kako sam osvanuo ili kako sam omrknuo. Ako je to bogatstvo, onda je u njemu zahvala, a ako je siromaštvo, onda je u njemu strpljivost".

Jedan od naših dobrih predhodnika je rekao: "Allahova ovodunjalučka blagodat koju mi je uskratio veća mi je od Njegove ovodunjalučke blagodati koju mi je pružio. Uistinu sam vidio ljude kojima je dao tu svoju blagodat, pa su bili obmanuti".

STEPEN PONIZNOSTI
(IHBAT)

I poniznosti je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah kaže:

﴿...وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ﴾

«...A radosnom viješću obraduj ponizne» (El-Hadždž, 34.).

Potom On otkriva šta se pod time podrazumjeva, pa kaže:

﴿الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِي الصَّلَاةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾

«Pravi su vjernici samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene. I oni koji strpljivo podnose nevolje koje ih zadese. I oni koji namaz obavljaju i koji, od onoga što im Mi dajemo, udjeljuju» (El-Hadždž, 35.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَأَخْبَتُوا إِلَى رَبِّهِمْ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾

«Oni koji budu vjerovali i dobra djela činili i koji Gospodaru svome budu odani, bit će stanovnici Dženneta, u njemu će vječno boraviti» (Hud, 23.).

Riječ *el-habtu* (poniznost) u jezičkom smislu ima značenje ravne zemlje, nizine. Ibn Abbas, r.a, i Katade su za riječ *el-muhbitin* (ponizni) rekli da su to skromni, ponizni ljudi (el-mutevadi'un). El-muhbit (ponizan) jest onaj koji je potpuno predan spram Uzvišenog Allaha.

Rekao je Ibn Abbas, r.a, da je *el-habtu* ravno mjesto na zemlji. El-Ahfeš je rekao: "To su skrušeni".

Ibrahim En-Nehai, r.a, je rekao: "To su klanjači koji su istinski vjernici" (muhlisun).

El-Kelbi, r.a, je rekao: "To su oni koji imaju nježnja srca".

Omer ibn Evs, r.a, je rekao: "To su oni koji ne čine nepravdu, a kad se njima nepravda učini, ne uzvraćaju" (ne svete se).

Sva ova mišljenja se kreću oko dva značenja: skrušenost i smiraj te pouzdanje u Uzvišenog Allaha. Zbog toga je glagol *ahbete* u ajetu prelazan, a to se očituje u prijedlogu *ila* kako bi u sebi sadržavao značenje smirenosti, vraćanja i pouzdanja u Allaha.

Poniznost (el-ihbat) među prvim je stepenicama potpune smirenosti, kao što su to smiraj, čvrsto uvjerenje i pouzdanost u Allaha i slično. Poniznost, njen početak i njen začetak. S njom se postiže sigurnost od pomisli na vraćanje ili neodlučnost.

Znači, pošto je poniznost prvi stepen na kome se duhovni putnik rješava neodlučnosti – što spada u nemarnost i protivljenje, a on je putnik koji i nastavlja svoj put ka Stvoritelju, idući ka Njemu sve dok diše, i njegovo putovanje ka Stvoritelju se ne završava sve dok je njegova duša uz njega – poniznost koju postigne biva mu poput pitke vode koju žedni putnik crpi iz njenog pravog izvora. On se napije sa njenog izvora i ona od njega otkloni primisli neodlučnosti da nastavi put ili da se vrati svome domu zbog teškoće puta. Kad dođe do vode, nestaje njegove neodlučnosti i poniznosti odustajanja. Isto tako se događa sa duhovnim putnikom kad dođe do izvora poniznosti, gdje on od sebe odbaci neodlučnost i odustajanje i dođe na prvi stepen smirenosti toga svog putovanja i odlučno nastavi putovanje.

Poniznost se dijeli na tri stepena.

Prvi stepen: Da čuvanje od grijeha ('isme) zaokupi strasti, da volja otkloni nemar i da želja gurne u ponor užitke.

Onoga ko putuje i ko se usmjerio ka Allahu (murid i salik) nemarnost odvraća od njegove želje (namjere) i slabi njegovo htijenje. Strast se suprotstavlja njegovoj volji i sprječava ga da dođe do željenoga cilja. On se vraća, odustaje od njega i na njega zaboravlja.

Ovaj stepen poniznosti ga štiti od ovoga troga što je nabrojano i čuvanje ('ismet) prevlada strasti u čovjeku.

El-'isme je čuvanje i zaštita. *Eš-šehve* (strast) predstavlja naklonjenost duševnoj težnji. *El-istigrak* je obuhvatanje i okruživanje nečeg.

Prema tome, čovjekovo čuvanje ('isme) nadvlada i pobijedi njegovu strast i ispuni sve njene dijelove. Kad njegovo čuvanje ispuni sve dijelove strasti, tada to dokazuje da je ta osoba ponizna. Njen

dolazak na mjesto smirenosti, odsijedanje na njenoj prvoj stepenici, na kojoj se oslobađa misaone neodlučnosti između okretanja naprijed i okretanja nazad, uzmicanja u ispravnosti i energične odlučnosti i zalaganja na tom putu, znak je smiraja te osobe.

Što se tiče toga da htijenje te osobe suzbija njenu nemarnost, *iradet* (htijenje, volja) kod ljudi (koji se bave tajnama duše) predstavlja prvu stepenicu onima koji streme Uzvišenom Allahu.

Sljedbenik (murid) jest osoba koja napusti domovinu svoje duše i ćudi putujući ka Allahu i Budućem svijetu. Kad dospije na stepen poniznosti, njegova volja opkoli njegovu nemarnost, suzbije je i svojom voljom, ispravi ono što je propustio.

Što se tiče toga da njegova želja gurne u ponor njegov užitak, to znači da njegova ljubav savlada i pobijedi njegove užitke tako što oni padnu i sruče se baš kao što se sruči onaj koji padne u duboki bunar. Ovo je znak istinske ljubavi u kojoj se pobjeđuje želja za užitkom i zakopava u provaliju iz koje više nikad ne može oživjeti.

Rezultat rečenog se svodi na činjenicu da čuvanje i zaštita pobjeđuju strast, volja nemarnost i ljubav pobjeđuje želju za užitkom.

Drugi stepen: Da putnikovo srce ne preplaši, niti iznenadi njegov presretač i put mu presiječe iskušenje.

Presretač je onaj koji ti se suprotstavi, kao kad ti se nešto iznenada ispriječi na putu. Najveća prepreka je osjećanje straha od usamljenosti. Na to se ne smije obazirati, kao što je jedan od iskrenih, rekao: "Tvoja usamljenost na putu traganja (za istinom) dokaz je njegove iskrenosti". Drugi je rekao: "Ne plaši se na svom putu zbog malog broja putnika, nemoj ni da te zavede veliki broj stradalnika".

Iskušenje koje prekida nastavak putovanja predstavljeno je pojavama koje se nameću u srcu i sprječavaju ga u spoznaji Istine i usmjeravanja ka njoj. Kad ono postigne stabilnost na stepenu poniznosti i valjanost htijenja i traganja, onda presretač kušnje prema njemu neće imati nikakvih težnji.

Ove čvrste odluke bit će ispravne kod onog čije srce osvijetle svjetla uticaja Allahovih imena i razotkriju mu se njihova značenja.

Treći stepen: Da u putniku bude jednako pohvala i kuđenja i da stalno kori sebe.

Kad god se čovjekove noge ustabile na stepenu poniznosti i ona njime potpuno ovlada, povećava se njegova ambicija i uzvisuje

njegova duša iznad nasrtaja pohvala i kuđenja. Ne raduje se ljudskim pohvalama, a niti se žalosti zbog njihovog kuđenja. Ovo je opis onoga koji se oslobodio užitaka duše.

Njegovo srce postaje izloženo znakovima svjetlosti Allahovih imena i svojstava i njegovo srce obuhvati slast vjerovanja i čvrstog ubjeđenja.

Vođenje računa o pohvalama i kritikama svijeta je znak odsutnosti srca, posvećenosti srca nekome drugom osim Allahu te znak da u njega nije ušao duh ljubavi i spoznaje Allaha i da nije kušao slast potpune privrženosti Njemu i slasti vezanja za Allaha i potpune smirenosti i pouzdanja u Njega.

Čovjek neće osjetiti slast vjerovanja, niti okus iskrenosti i čvrstog ubjeđenja sve dok njegovo srce u potpunosti ne napusti džahilijjet (neznanje). Tako mi Allaha, kad bi se ljudi ovog vremena uvjerili da je takvo stanje srca nekog čovjeka, svi bi na njega istovremeno odapeli svoje strijele i rekli bi: "Ovo je novotar u vjeri *(mubtedi)* i osoba koja propagira novotarije u vjeri". Allahu se svome žalim. Od Njega se traži strpljivost i postojanost. Sigurno će doći do susreta s Njim. U tom smislu Uzvišeni je rekao:

﴿...وَقَدْ خَابَ مَنِ افْتَرَىٰ﴾

«...A sigurno neće uspjeti onaj koji laži iznosi» (Taha, 61.);

﴿وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنقَلَبٍ يَنقَلِبُونَ﴾

«A mnogobošci će sigurno saznati u kakvu će se muku uvaliti» (Eš-Šu'ara, 227.).

Pod pojmom *en-nefs* onio koji istražuju o tajnama duše podrazumjevaju nedostatke čovjekovih svojstava te pokuđeno ponašanje i njegove postupke, bilo da se radi o stečenim ili urođenim svojstvima koje on silno kori. Ovo je jedno od tumačenja riječi Uzvišenog:

﴿وَلَا أُقْسِمُ بِالنَّفْسِ اللَّوَّامَةِ﴾

«I kunem se dušom koja sebe kori» (El-Kijame, 2.).

Seid ibn Džubejr i Ikrime su kazali: "Kori, zbog dobra i zla; nije strpljiva u sreći i nesreći".

Katade je rekao: "Duša koja sama sebe kori – to je griješna duša".

Mudžahid je rekao: "To je ona duša koja žali za onim što ju je prošlo, govoreći: 'Da sam to uradila, da to nisam uradila'".

El-Ferra je rekao: "Svaka duša, bilo dobra ili loša, kori samu sebe. Ako je uradila neko dobro djelo, kaže: 'Kamo sreće da sam još više uradila', a ako uradi neko loše djelo, kaže: 'Kamo sreće da to nisam uradila'".

El-Hasan el-Basri je rekao: "To je vjernikova (mu'min) duša. Uistinu, mu'mina, tako mi Allaha, ne možeš vidjeti a da ne kori samog sebe: 'Šta sam htio sa tom rečenicom, šta sam htio sa jelom tim i tim, šta sam htio s tim?' Griješnik, međutim, kroz život ide bezbrižno i ne svodi račun sa samim sobom, a niti kori svoju dušu".

Mukatil je rekao: "To je duša nevjernika koja će koriti samu sebe na Budućem svijetu zbog onoga što je propustila od Allahovih naredbi na ovome svijetu".

Cilj svega navedenog je da onaj koji iskreno pruži svoju dušu Allahu, prezire ostati s njom, jer želi da mu je primi Onaj Kome je iskreno pružio i zato što Mu je prinio kao žrtvu. Ko prinese svome Stvoritelju žrtvu, pa ona bude primljena, nije kao onaj kome ta žrtva bude odbijena. Ostanak njegove duše s njim je dokaz da od njega žrtva nije primljena.

Duša je ogromno i teško savladivo brdo koje se nalazi na putu koji vodi do Uzvišenog Allaha. Nijedan putnik nema drugog puta nego preko toga brda. Mora do njega doći. Nekima ono bude lahko, a nekima teško. Neće biti poteškoće da ga savlada onaj kome Allah olakša.

Na tome brdu se nalaze klanci, izbočine, trnje i lopovi koji presreću putnike na njihovome putovanju, a posebno one koji putuju noću. Ako ne budu imali ogromnu vjeru, svjetiljke čvrstog ubjeđenja koje se pune uljem poniznosti, bit će izloženi svim tim nedaćama i preprekama koje će ih spriječiti da nastave svoje putovanje.

Mnogi su se vratili sa tog putovanja zbog nemoći da ga završe i savladaju njegove prepreke. Šejtan se nalazi na samom vrhu toga brda, upozoravajući ljude da se ne penju i ne pokušavaju doći do vrha. Tako ih on plaši ovim brdom, a kod putnika se sastave teškoća uspinjanja, sjedenje onoga koji ga plaši i slabost njegove odlučnosti i namjere. Iz toga se izrodi prestanak putovanja i povratak. Od toga je sačuvan samo onaj kome Allah pruži zaštitu i pomogne mu.

Koliko god napredovao putnik u svom uspinjanju na brdo, povećava se i vikanje, upozoravanje i zastrašivanje onoga koji ga želi odvratiti. Ako to sve prevaziđe i dospije na sami vrh planine, onda se

sva ta zastrašivanja i opasnosti pretvore i preobraze u sigurnost. Tada nastavak putovanja bude olakšan i nestane prepreka i poteškoća na njemu. Ukaže mu se širok, prostran i siguran put koji vodi prema staništima i izvorima. Na tome putu su znakovi i obavještenja, na njemu su odmarališta pripremljena putniku koji putuje ka Svemilosnom.

Između roba i između sreće i spasa se nalaze snaga čvrste odluke, dodatna strpljivost, duševna neustrašivost i postojanost srca. Dobročinstvo je u Allahovim rukama i On ga daje onome kome On hoće, a Allah je Taj Koji posjeduje nejveće dobro.



STEPEN USTEZANJA (ZUHD)

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿...مَا عِندَكُمْ يَنفَدُ وَمَا عِندَ اللَّهِ بَاقٍ...﴾

«...Ono što je kod vas je prolazno, a ono što je kod Allaha je vječno...» (En-Nahl, 96.). I rekao je Uzvišeni:

﴿اعْلَمُوا أَنَّمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَلَهْوٌ وَزِينَةٌ وَتَفَاخُرٌ بَيْنَكُمْ وَتَكَاثُرٌ فِي الْأَمْوَالِ وَالْأَوْلَادِ
كَمَثَلِ غَيْثٍ أَعْجَبَ الْكُفَّارَ نَبَاتُهُ ثُمَّ يَهِيجُ فَتَرَاهُ مُصْفَرًّا ثُمَّ يَكُونُ حُطَامًا وَفِي الْآخِرَةِ
عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَغْفِرَةٌ مِّنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٌ وَمَا الْحَيَاةُ الدُّنْيَا إِلَّا مَتَاعُ الْغُرُورِ﴾

«Znajte da je život na ovom svijetu igra, i zabava, i gizdanje, i gordo nadmetanje među vama, i nadmetanje u mnoštvu imetaka i djece! Nalik je kiši, i bilje od nje sijače zadivljuje, i ono potom, nakon kiše, uzbuja, ali ga zatim vidiš požutjela i potom sasušeno biva. A na svijetu ovome patnja teška je, a ima oprost od Allaha i zadovoljstvo. A šta je ovosvjetski život doli uživanje prijevarno» (El-Hadid, 20.). I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّمَا مَثَلُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ مِمَّا يَأْكُلُ النَّاسُ
وَالْأَنْعَامُ حَتَّىٰ إِذَا أَخَذَتِ الْأَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ أَهْلُهَا أَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَا أَتَاهَا
أَمْرُنَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَ بِالْأَمْسِ كَذَٰلِكَ نُفَصِّلُ الْآيَاتِ لِقَوْمٍ
يَتَفَكَّرُونَ﴾

«Život na ovome svijetu sličan je bilju zemaljskom na koje Mi spustimo s neba kišu s kojim se ona izmiješa, kojim se onda hrane ljudi i stoka. Pa kad se Zemlja ukrasi svojim ruhom i okiti, i kad stanovnici njezini pomisle da su oni toga gospodari, dođe zapovijed Naša, noću ili danju, i Mi to pokosimo kao da prije ničega nije ni bilo. Eto, tako Mi potanko izlažemo dokaze narodu koji hoće da razmisli» (Junus, 24.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿وَاضْرِبْ لَهُم مَّثَلَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا كَمَاءٍ أَنزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَاءِ فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْأَرْضِ فَأَصْبَحَ هَشِيمًا
تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا، الْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ
الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِندَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا﴾

«Navedi im kao primjer da je život na ovom svijetu kao bilje koje, i poslije natapanja vodom, koju Mi s neba spuštamo, ipak postane suho i vjetrovi ga raznesu. A Allah sve može. Imetak i sinovi ukras su u životu na Ovom svijetu, a dobra djela koja ostaju, bit će od Gospodara tvoga bolje nagrađena i ono u što se čovjek može pouzdati» (El-Kehf, 45.-46.). I rekao je Uzvišeni:

﴿قُلْ مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ...﴾

«Reci: 'Uživanje na ovome svijetu je sitno, a onaj svijet je bolji za bogobojazne'» (En-Nisa, 77.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَن تَزَكَّىٰ، وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّىٰ، بَلْ تُؤْثِرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا، وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ
وَأَبْقَىٰ﴾

«Postići će šta želi onaj koji se očisti i spomene ime Gospodara svoga pa klanja! Ali, vi više život na ovom svijetu volite, a Onaj svijet je bolji i vječan je» (El-A'la, 14- 17.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿وَلَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ إِلَىٰ مَا مَتَّعْنَا بِهِ أَزْوَاجًا مِّنْهُمْ زَهْرَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا لِنَفْتِنَهُمْ فِيهِ وَرِزْقُ
رَبِّكَ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ﴾

«I nikako ne gledaj dugo ljepote ovoga svijeta koje Mi kao užitak raznim sortama nevjernika pružamo, da ih time na kušnju stavimo, a opskrba Gospodara tvoga bolja je i vječna» (Taha, 131).

I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا وَإِنَّا لَجَاعِلُونَ مَا عَلَيْهَا صَعِيدًا جُرُزًا﴾

«Sve što je na Zemlji, Mi smo kao ukras njoj stvorili da iskušamo ljude ko će se od njih ljepše vladati, a Mi ćemo nju i golom ledinom učiniti» (El-Kehf, 7.-8.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿وَلَوْلَا أَن يَكُونَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً لَّجَعَلْنَا لِمَن يَكْفُرُ بِالرَّحْمَٰنِ لِبُيُوتِهِمْ سُقُفًا مِّن فِضَّةٍ وَمَعَارِجَ عَلَيْهَا يَظْهَرُونَ، وَلِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابًا وَسُرُرًا عَلَيْهَا يَتَّكِئُونَ، وَزُخْرُفًا، وَإِن كُلُّ ذَٰلِكَ لَمَّا مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ عِندَ رَبِّكَ لِلْمُتَّقِينَ﴾

«A da neće svi ljudi postati jedan ummet (nevjernici), Mi bismo krovove kuća onih koji ne vjeruju u Svemilosnog od srebra učinili, a i stepenice uz koje se penju, i vrata kuća njihovih i divane na kojima se odmaraju, i ukrase od zlata bismo im dali, jer sve je to samo uživanje u životu na ovom svijetu, a Onaj svijet, u Gospodara tvoga, bit će za one koji budu Njegova nare-đenja izvršavali, a Njegovih se zabrana klonili» (Ez-Zuhruf, 33.-35.).

Kur'an je prepun primjera u kojima ističe odricanje od ovosvjetskih dobara i obavještenja o njihovoj bezvrijednosti, kratkoći, prestanku i brzini njihovoga prolaska. S druge strane, on je pun primjera podsticanja na Budući svijet i obavještenja o njegovoj veličini i neprolaznosti. Kad Allah želi nekome dobro, u njegovo srce usadi svjedoka pomoću kojeg vidi suštinu i stvarnost ovoga i Budućega svijeta i on odabere od toga ono što je bolje odabrati.

Ljudi koji se bave tajnama duše su mnogo govorili o zuhdu (odricanju), ukazujući na svoja iskustva (zevk), govoreći o svome stanju i onome šta je ko vidio. Većina toga se odnosi na njihova iskustva. Međutim, govor izrečen znanstvenim jezikom je širi od govora jezikom kušanja (iskustva) i bliži je tome da bude i dokaz.

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmijju, Allah osvijetlio njegovu dušu, kad kaže: "Ez-zuhd (odricanje) od dunjaluka je ostavljanje svega od čega nemamo koristi na Budućem svijetu, dok izbjegavanje

svega sumnjivog (el-vere') predstavlja ostavljanje svega čega se plašiš da će ti štetiti na Budućem svijetu".

Ovo je najljepše i najsveobuhvatnije tumačenje pojmova *ez-zuhdu* i *el-vere'*.

Sufjan es-Sevri, r.a, je rekao: "Odricanje na dunjaluku se ogleda u skraćivanju nade, a ne u jedenju suhe hrane i nošenju grube odjeće".

Pojam odricanja (ez-zuhd) u jezičkom smislu, u jeziku Arapa koji je jezik Kur'ana, ima značenje sustezanja od nečega, smatrajući to bezvrijednim i beznačajnim zbog nemanja potrebe za tim i njenoga zadovoljavanja nečim što je bolje od toga. U ovome smislu se u Kur'anu spominje samo u slučaju onih koji su prodali Jusufa:

﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ﴾

«I prodadoše ga za jeftine pare, za nekoliko groša; jedva su čekali da ga se oslobode» (Jusuf, 20.).

Odricanje od onoga što je Uzvišeni Allah, od blagodati i dobara na ovome svijetu, podario ljudima, što je učinio kao iskušenje i pomoć onima koji su upućeni da povećaju iman i uputu, kao pomoć bogobojaznim da rade dobra djela koja će biti korisna i trajna na (ahiretu) i kao ono što pomaže nemarnima i nevjernicima da povećaju nevjerovanje, uplašenost i griješenje, odricanje u ovome slučaju predstavlja izbjegavanje Allahovih blagodati i njihovo omalovažavanje. Ovakva uputa nije nam došla od Allahovoga Poslanika, ﷺ, a niti je to bila praksa njegovih ashaba. Njihova praksa se ogledala u tome što su cijenili ove blagodati, što su ih voljeli, što su se radovali i zahvaljivali Uzvišenom Allahu na tome što im ih je podario i što im one mogu pomoći da uspiju i da se spase od onoga čime ih je On iskušao.

Džunejd je rekao: "Cilj odricanja u riječima Uzvišenog Allaha:

﴿لِكَيْلَا تَأْسَوْا عَلَىٰ مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾

«Da ne biste tugovali za onim što vam je promaklo, a i da se ne biste previše radovali onome što vam On dade. Allah ne voli nikakve razmetljivce, hvalisavce» (El-Hadid, 23.), jest da se istinski zahid ne raduje ovome svijetu onim što posjeduje, a niti tuguje na njemu za onim što ne posjeduje."

Jahja ibn Muaz, r.a, je rekao: «Odricanje nasljeđuje darežljivost sa imovinom, a ljubav nasljeđuje darežljivost sa duhovnošću».

Ibn Džela' je rekao: «Odricanje je gledanje ovoga svijeta prolaznim očima, umanjujući ga u njima (u očima), što pomaže njegovom odbacivanju».

Kazano je: To je nestalan prijatelj srcu koji mu pomaže u ostavljanju ovoga svijeta bez licemjerne dvoličnosti.

Džunejd, r.a, je rekao: "Odricanje je praznina u srcu u onome u čemu je praznina i u rukama."

Imam Ahmed, r.a, je rekao: "Odricanje na ovome svijetu je smanjenje nade."

Od njega se prenosi predaja: "To je neradovanje imanju, a niti tugovanje nemanju." Bio je upitan može li biti zahid čovjek koji posjeduje hiljadu dinara, pa je odgovorio: "Da, pod uvjetom da se ne raduje njihovome povećanju (uvećanje te njegove imovine), a niti tuguje radi njihovoga smanjenja."

Ebu Sulejman ed-Darani, r.a, je rekao: "To je ostavljanje svega što nas zaokuplja i odvodi od Allaha."

Ruvejm je upitao Džunejda o odricanju, na šta mu je odgovorio: «To je da se ovaj svijet smatra beznačajnim i brisanje svih njegovih tragova iz srca». Drugi put je rekao: "To je oslobađanje ruku od imovine i srca od njenoga slijeđenja."

Jahja ibn Muaz je rekao: "Niko neće dostići pravi stepen zuhda sve dok pri sebi ne bude radio bez interesa, govorio bez užitka i imao ugled bez vlasti."

Neko je rekao: Odricanje (zuhd) je davanje prednosti drugome nad samim sobom u stanju izobilja i zadovoljstva, dok je odvažnost davanje prednosti drugome nad samim sobom u stanju oskudice. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿... وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ ...﴾

«I više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno..» (El-Hašr, 9.).

Imam Ahmed ibn Hanbel, r.a, je rekao: "Zuhd (ustezanje od dunjaluka) dijeli se na tri vrste: ostavljanje harama (strogih zabrana), što je odricanje običnog svijeta; ostavljanje izobilja u dozvoljenom, što je odricanje odličnika; ostavljanje svega što zaokuplja od Allaha, što je odricanje onih koji su spoznali Allaha ('arifun)."

Stav i mišljenje imama Ahmeda je iznad izreka dosadašnjih šejhova o pitanju zuhda (odricanja), s opširnijim opisivanjem i obrazlaganjem njegovih stepeni. Njegov govor je najkompletniji i ukazuje nam da njegovo znanje, Allah bio s njim zadovoljan, zauzima najviše mjesto. Imam Šafija je posvjedočio njegov imamet (predvodništvo) u osam oblasti, a jedna od njih je i zuhd.

Arifi (oni koji su spoznali Allaha) usaglasili su se da je zuhd putovanje srca dunjalučkim zavičajem i obitavanje u staništima Ahireta. Na osnovu ovoga su naši predhodnici napisali djela iz oblasti zuhda, kao što je djelo *Ez-Zuhd*, autora Abdullaha ibn Mubareka, zatim djela imama Ahmeda, Veki'a, Henada ibn es-Sera i drugih.

Zuhd je povezan sa šest dijelova i niko se ne može zvati asketom (zahidom) sve dok u pogledu njih ne bude skroman (zahid). To su: bogatstvo, lijepa lica, vlast, svijet, duša i sve što je mimo Allaha.

Ovime se ne misli na to neposjedovanje, jer su Sulejman, عليه السلام, i Davud, عليه السلام, bili najveći zahidi svoga vremena, a imali su u izobilju i imetka, i vlasti, i žena. A naš Poslanik, ﷺ, bio je najveći zahid među stvorenjima uopće, a imao je devet žena. Ali ibn ebi Talib, Abdurrahman ibn Avf, Zubejr i Osman, Allah bio s njima zadovoljan, bili su zahidi povrh sveg bogatstva. Hasan ibn Ali, r.a, bio je asket povrh toga što je više od svih volio žene, najviše se puta ženio i bio izuzetno bogat. Abdullah Ibn Mubarek bio je prvak među pobožnjacima (zahidima), iako je posjedovao veliko bogatstvo. Isto tako, Lejs ibn Se'd je bio jedan od predvodnika zahida, a imao je kapital za koji je rekao: "Da nije njega, ovi bi od nas napravili otirače (ponizili bi nas)".

Hasan ili neko drugi se o zuhdu (ustezanju) izrazio najljepše: "Nije zuhd na ovome svijetu zabranjivanje dozvoljenih stvari, niti uništavanje imetka, već je zuhd u tome da budeš uvjereniji u ono što je kod Allaha od onoga što ti posjeduješ, te da ti bude nagrada za nesreću kad te pogodi poželjnija od želje za nagradom da te ona nije zadesila". Ovo je najljepši i najcjelovitiji govor o zuhdu (odricanju); a u ovom smislu se prenosi i hadis od Allahovoga Poslanika Muhammeda, ﷺ.[1]

---

[1] Tirmizi, 2.340. Ibn Madže, 4.100; za ovaj hadis Albani kaže da je veoma slab (da'if džidden).

PRIMJENA ODRICANJA JE PROŠLOST

Ljudi su se podijelili kad je u pitanju odricanje, je li ono moguće u ovom vremenu ili nije.

Ebu Hafs je rekao: "Odricanje ne može biti niučemu drugome osim u halalu (vjerom dozvoljenim stvarima). Na ovom svijetu nema dozvoljenih stvari, pa tako nema ni odricanja."

Ljudi se nisu složili s njegovim mišljenjem, pa su rekli: Dozvoljene stvari se nalaze na ovome svijetu, a ima i mnogo zabranjenih. Pretpostavka da nema dozvoljenih stvari na ovome svijetu uzrokuje odricanje na njemu i uzimanje svega na šta je osoba prisiljena da uzme, kao što je uzimanje onoga što je krepalo, krvi i svinjskoga mesa.

Jusuf ibn Esbat je rekao: "Ako bi saznao da je neko u odricanju dostigao stepen Ebu Zerra, Ebu Derda'a, Sulejmana, Mikdada i njima sličnih ashaba, Allah bio s njima zadovoljan, opet ne bih rekao da je on zahid zbog toga što zuhd postoji samo u nepomiješanim dozvoljenim stvarima. Nepomiješane dozvoljene stvari ne postoje u ovome našem vremenu. A što se tiče zabranjenih stvari, ako ih budeš činio, stići će te kazna Uzvišenog Allaha."

Zagovornici ovoga stava su se podijelili kad je u pitanju zuhd (odricanje).

Jedna skupina je kazala: Odricanje je samo u dozvoljenim stvarima, jer je ostavljanje zabranjenih stvari strogo naređeno.

Druga skupina je kazala: Odricanje se može postići samo u zabranjenim stvarima, a što se tiče dozvoljenih, to su blagodati koje nam je Uzvišeni Allah podario. Allah je drago kad vidi tragove Svojih blagodati na Svojim stvorenjima, da Mu se zahvaljuju na blagodatima, da se pomažu njima iskazivajući Mu robovanja i da ih uzmu za put kojim idu ka Njegovome Džennetu. Najbolji zuhd je u njima, u odbacivanju svega i svih uzroka koji odvode od Njega.

Konstatacija: Ako blagodati čovjeka zaokupljaju od sjećanja na Allaha, onda je najbolje da ih se odrekne. Ako, pak, te blagodati ne zaokupljaju od sjećanja na Allaha, već podstiču na još veću zahvalnost Allahu, onda je to stanje bolje. Zuhd se ogleda u sprječavanju srca da se vezuje za te blagodati i njegovu potpunu smirenost u njima. A Allah najbolje zna.

SUZDRŽAVANJE I SUPERIORNOST

Suzdržavanje i superiornost se dijele na tri stepena.

Prvi stepen: Sustezanje od sumnjivih stvari nakon klonjenja zabranjenih stvari iz opreza od prijekora, prezir zbog manjkavosti i zbog pokuđenosti druženja sa griješnicima.

Što se tiče sustezanja od sumnjivih stvari, to se ogleda u ostavljanju svega što je sumnjivo, bez obzira da li to bilo dozvoljeno ili zabranjeno, kao što se navodi u hadisu koji se prenosi od Nu'amana ibn Beširа, r.a, da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Halal je jasan i haram je jasan. Između njih postoje sumnjive stvari koje ne poznaje većina svijeta. Ko ih se uščuva, spasio je se od harama, a ko se upusti u njih zapašće u ono što je zabranjeno. To je kao primjer pastira koji čuva stado oko zabranjene zemlje, može časom da mu umakne stado i pase u njoj. Svaki vladar ima svoju, drugima zabranjenu zemlju (ispašu), a Božija zabranjena zemlja jesu Njegove zabrane (harami). U tijelu ima jedan organ; ako je on zdrav, cijelo tijelo je zdravo, a ako je on bolestan, cijelo tijelo je bolesno; taj organ je srce*".[1]

Potom prezire samog sebe zbog svoje slabosti i bijede kod svoga Stvoritelja. Nema prezira zbog slabosti spram ljudi, a niti bijednosti pred njima. Ovo stanje nije pokuđeno; štaviše, ono je pohvalno. Pokuđeno je da se sav prezir očituje zbog ljudi, a ne zbog Allaha.

Što se tiče pokuđenosti druženja sa griješnicima, to je zato što se oni sakupljaju na mjestima koja bude u čovjeku želju za dunjalukom i što je na takvim mjestima tjeskoba i gurnjava. Zahid prezire da se druži s njima na takvim mjestima smatrajući sebe iznad njih zbog niskosti i poniženosti druženja s njima. Neko nakon što je upitan o tome šta ga je učinilo zahidom na dunjaluku, rekao je: «Manjak poštenja, mnoštvo surovosti i poniženje u druženjima». Neko je lijepo u stihu kazao:

Ako vodu ostavio nisam zbog bojazni od Boga,
Ostavio sam je zbog mnoštva onih koji je piju.
Kad padne muha na jelo neko,
Dižeš ruke i tijelo od naslada jela toga.
Zmija se sklanja od izvora vodenoga
Ako su psi već pristigli na njeg.

---

[1] Buhari, 52, 2.051; Muslim, 1.599; Tirmizi, 1.205; Nesai, 4.453; Ebu Davud 3.329; Ibn Madže, 3.984; Ahmed, 17.883; Darimi, 2.419.

KREIRANJE VREMENA

Drugi stepen je iskorištavanje besposlenosti u kreiranju vremena i sprječavanja uzbuđenja.

Ako je zuhd kod prvog stepena strah od prijekora i oprez od poroka, onda je ovaj stepen veći i uzvišeniji, a to je iskorištavanje besposlenosti u kreiranju vremena sa Uzvišenim Allahom. Zaokupljenost ovodunjalučkim dobrima odvodi od iskorištavanja prilika vremena. Vrijeme je kao sablja: Ako ga njome ne posječeš, ono će posjeći tebe.

Kreiranje vremena se ogleda u iskorištavanju svega što će dovesti do približavanja Allahu ili će pomoći u tome, kao što su to jelo, piće, brak, spavanje, odmor. Kad god se koristimo nečim od nabrojanog, sa namjerom osnaživanja tijela u izvršavanju onoga što voli Uzvišeni Allah ili ostavljanju onoga što prezire, mi izgrađujemo svoje tijelo, pa makar u tim poslovima osjećali slast. Ne smatraj kreiranje vremena ostavljanjem i napuštanjem užitaka i lijepih stvari.

Čak nemoj smatrati da kreiraš vrijeme samo obavljanjem namaza, jer se ono postiže izvršavanjem dobrih dijela iz zahvalnosti Uzvišenom Allahu, kao što su poljoprivreda, industrija, zemljoradnja, rudarstvo i jačanje ekonomije, sa željom da se poveća snaga ovog ummeta i njegova postojanost u vjeri. Tako će se uspostaviti vjerski šerijatski zakon i zavladati pravednost, milost među ljudima i njihovo izvođenje iz tmina na svjetlo.

Lijep postupak sa djecom, porodicom, komšijama, obavljanje potreba i zadataka na najljepši mogući način, jela, pića, odijevanja i svih ovodunjalučkih potreba, sreća u braku, boravak u plemenitom okruženju dobrih i plemenitih ljudi, sve su to uzroci izgradnje novog pokoljenja dobrih i korisnih ljudi. Poslove će obavljati s ciljem da jačaju dostojanstvo ovog ummeta. Bit će spretan i okretan u proizvodnji, koja je osnova napretka jedne civilizacije nad drugom. Sve to s razlogom zahvaljivanja Uzvišenom Allahu na blagodatima kojima nas je obdario i počastio i njihovom iskorištavanju. Zato je potrebno kreirati svoje vrijeme.

Istinski zaljubljenik će možda usmjeriti svoje srce ka jelu, piću i odmoru, što je ponekad znatno bolje od usmjeravanja njegova tijela ka tome.

Nema sumnje da se duša, kad dobije nešto lijepo i dobro od ovoga svijeta, ojača, sabere i odbaci svaku vrstu razjedinjavanja.

Što se tiče sprječavanja uzbuđenja, ono se odnosi na prekid srčane uznemirenosti koja je povezana sa ovim svijetom, željom, strahom, ljubavlju, mržnjom i zalaganjem. Zuhd neće biti potpun sve dok se iz srca ne otkloni uznemirenost, da se čovjek ne obazire na pojave, da se ne veže za njih, bilo to izravnim uživanjem tih pojava ili pak njihovim ostavljanjem. Pravi zuhd je zuhd srca; a zuhd nije odricanje od tjelesnih organa ili onoga što posjedujemo. To je samo nevezivanje srca za ono štoje u čovječijem posjedstvu.

SA ČIME SE POSTIŽE ASKETIZAM

Treći stepen je zuhd u zuhdu i to se postiže sa tri stvari: smatranjem bezvrijednim onoga od čega smo se sustegli, potpunim izjednačavanjem stanja i neosvrtanje ka stjecanju opskrbe.

Zuhd u zuhdu se pojašnjava sa tri stvari.

Prva je smatranje bezvrijednim onoga od čega smo se sustegli. Jer onaj čije srce se ispuni ljubavlju prema Uzvišenom Allahu, smatra da sve ono što je od ovoga svijeta ostavio radi Njega zaslužuje da bude samo i jedino žrtvovano u ime Njega. Pošto ovaj svijet ovaj svijet, sa svime što se na njemu nalazi, ne predstavlja kod Allaha ni koliko krilo mušice, onaj ko je spoznao Istinu on ono od čega je se odrekao ne vidi velikim i ne smatra da se zbog toga treba radovati i veseliti. Istinskog zahida bilo bi stid ako bi se posebno vrednovalo ono od čega je se on odrekao radi Allaha, tako da bi se njegov zuhd mogao zapaziti. Stidi se spominjati to svojim jezikom i svjedočiti to svojim srcem.

Izjednačavanje stanja se ogleda u tome da čovjek gleda podjednako ono što je u njegovom posjedstvu kao i ono od čega se odrekao od dunjalučkih blagodati. Kod njega to ne predstavlja neku posebnu veličinu. Ovo je malo određenije shvatanje asketizma. On je zahid i kad nešto prima, kao što je i onda kad to ostavlja. Njegova briga prevazilazi ono što dobija i ono što ostavlja zbog same manjkavosti u njegovim očima.

Neosvrtanje ka stjecanju opskrbe znači svjedočenje da je jedino Allah Taj Koji daje i uskračuje. Ne smatra sebe da je on taj koji se susteže a niti onaj koji daje, nego je Allah Jedini Koji daje i uskraćuje. Ono što privredi od nafake, to je samo od onoga što mu daje Uzvišeni Allah, kao što je proticanje vode u rijeci. A ono što je pak ostavio radi Allaha, to mu jeUzvišeni Allah uskratio.

STEPEN KLONJENJA OD NEDOZVOLJENOG (VERE‘)

Među stepenima *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo* je i stepen klonjenja od nedozvoljenog.

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿يَاأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾

«O poslanici, dozvoljenim i lijepim jelima se hranite i dobra djela činite, jer Ja dobro znam šta vi radite!» (El-Mu'minun, 51.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾

«I haljine svoje očisti» (El-Muddessir, 4.).

Katade i Mudžahid su kazali: «U ovom ajetu se misli na čišćenje duše od grijeha kao što se čisti tjelesna odjeća. Ovo mišljenje zastupaju Ibrahim En-Nehai, Dahhak, Še‘abi, Zuhri i drugi kompetentni stručnjaci iz oblasti tumačenja Kur'ana (tefsira). Rekao je Ibn Abbas, r.a: «Ne oblači odjeću griješenja i vjerolomstva». Potom je rekao: «Zar niste čuli da je rekao Gejlan ibn Sulejman es-Sekafi: 'Uistinu, uz zahvalnost Allahu, nisam obukao odjeću vjerolomstva, niti u vjerolomstvu osjećam zadovoljstvo'».

Kad Arapi opisuju nekoga iskrenošću i čestitošću, kažu: "Čiste odjeće", a opisujući vjerolomnika i griješnika kažu: "Uprljane odjeće". Ubejj ibn Ke'ab je rekao: "Ne oblači se vjerolomstvom, nepravdom (zulumom) i griješenjem, već se oblači dobročinstvom i čistoćom".

Dahhak je rekao: «Učini da svi tvoji poslovi budu dobri». Sedijj je rekao: «Ako je čovjek dobar (radi djela koja vjera dozvoljava), za njega kažu da nosi čistu odjeću, a ako je griješnik, za njega kažu da nosi prljavu odjeću». Seid ibn Džubejr je rekao: "Očisti svoje srce i svoje mjesto stanovanja". El-Hasan i Kurezi su kazali: "Uljepšaj svoje plemenite ćudi" (svoje ponašanje, moral).

Ibn Sirin i Ibn Zejd su kazali: "Ovim ajetom se naređuje čišćenje odjeće u kojoj, kao takvoj, nije dozvoljeno obavljanje namaza, jer nevjernici nisu pridavali značaj tjelesnoj čistoći, a niti čistoči svoje odjeće".

Tavus je rekao: "Skrati svoju odjeću jer se skraćivanjem (potkraćivanjem) odjeće postiže čistoća".

Prvonavedeni stav je najispravniji.

Nema sumnje da se skraćivanjem i pranjem odjeće ne postiže čistoća koja se naređuje. To je samo upotpunjavanje poslova i karaktera svakog pojedinca, jer vanjska (vidljiva) prljavština odaje nam sliku unutrašnje (skrivene) prljavštine. Zbog toga se, spram Uzvišenog Allaha, naređuje otklanjanje svake vrste nečistoće i udaljavanje od nje.

Smisao svega dosad rečenog je da klonjenje od nedozvoljenog čisti srce od prljavštine i nečistoće, kao što voda čisti prljavštinu i nečistoću s odjeće. Između odjeće i srca postoji vidljiva i nevidljiva veza. Čovjekova odjeća za spavanje nam ukazuje na stanje njegovoga srca, jer međusobno utiču jedno na drugo. Muškarcima se zabranjuje nošenje zlata, svilene odjeće i krzna zvijeri zbog njihovoga uticaja na srce u smislu smetnje u obožavanju i strahopoštovanju. Srce i duša imaju skriveni uticaj na odjeću. Razboriti to poznaju po čistoći, prljavštini, mirisu, blistavosti i iscjepanosti odjeće. Odjeća pobožnih se razlikuje od odjeće griješnika, pa makar i ne bila na njima.

Allahov Poslanik, ﷺ, o klonjenju od nedozvoljenog rekao je: "*Ljepota islama nekog čovjeka se ogleda u ostavljanju svega što ga se ne tiče*".[1]

Ovdje se podrazumijeva ostavljanje svega što nas se ne tiče u govoru, gledanju, slušanju, ugnjetavanju, hodanju, razmišljanju i svim ostalim kretanjima, vidljivim i nevidljivim. Navedene riječi Poslanika, ﷺ, sveobuhvatne su i sasvim zadovoljavajuće kad je u pitanju klonjenje od nedozvoljenog.

Ishak ibn Halef je rekao: "Logično je da je klonjenje od nedozvoljenog bitnije od zlata i srebra. Asketizam u vladanju je bitniji od zlata i srebra. Razlog tome leži u njihovoj upotrebi pri zadobijanju vlasti".

---

[1] Tirmizi, 2.317, 2.318; Ibn Madže, 3.976; Ahmed, 1.734; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

Ebu Sulejma ed-Darani, r.a, je rekao: «Klonjenje od nedozvoljenog je prvi stepen zuhda, kao što je skromnost prvi stepen zadovoljstva».

Jahja ibn Muaz, r.a, je rekao: «Klonjenje od nedozvoljenog je zaustavljanje na poznatom znanju bez bilo kakvih tumačenja».

Također je rekao: «Klonjenje od nedozvoljenog možemo posmatrati kroz klonjenje od nedozvoljenog u onome što se vidi i klonjenje od nedozvoljenog u onome što se ne vidi. Klonjenje od nedozvoljenog u onome što se vidi se ogleda u neizvršavanju bilo čega osim ako je to radi Allaha. Klonjenje od nedozvoljenog u onome što se ne vidi se ogleda u tome da se u srcu ne nalazi bilo šta osim Allaha».

I rekao je: «Ko ne bude obraćao pažnju na sitnice klonjenja od nedozvoljenog, neće moći doći do uzvišenosti onoga što mu je dato».

Rečeno je: Klonjenje od nedozvoljenog se ogleda u klonjenju od strasti i ostavljanju griješenja.

Junus ibn Ubejd, r.a, je rekao: «Klonjenje od nedozvoljenog je ostavljanje svega sumnjivog i neprestano svođenje računa sa samim sobom».

Sufjan es-Sevri, r.a, je rekao: «Nisam vidio da je nešta lakše od klonjenja od nedozvoljenog, pa ostavi sve što se previše učvrsti u tvojoj duši».

Sehl, r.a, je rekao: «Dozvoljeno je raditi sve u čemu nema griješenja prema Allahu, a nepristrasnost u poslu se ogleda u tome da se pri njegovom obavljanju neprestano sjećamo Allaha».

El-Hasan el-Basri, r.a, je upitao jednog dječaka: «Šta je osnova vjere?» Dječak je odgovorio: «Klonjenje od nedozvoljenog». Ponovo ga je upitao: «Šta je poljuljava?» Odgovorio je: «Požuda». El-Hasan je bio prijatno iznenađen ovim odgovorima.

Rekao je Ebu Hurejre, ﷺ: "Sutra će u Allahovome prisustvu sjediti askete i oni koji se budu klonili nedozvoljenog".

Neki od pravih naših preteča u dobru su kazali: "Rob neće dostići istinsku bogobojaznost dok, iz opreza prema onome što ga se tiče, ne ostavi sve što ga se ne tiče."

OPREZNOŠĆU SRCA ČUVAMO TJELESNE ORGANE

Autor djela *El-Menazil* šejhul-islam El-Hervijj, rekao je: "Klonjenje od nedozvoljenog je suzdržanost temeljitim proučavanjem iz opreza i izbjegavanje radi uvažavanja".

To znači: Suzdržavanje od činjenja nedozvoljenih (harama) i sumnjivih radnji iz najveće moguće bojazni od njihove štete. Suzdržanost i oprez su vrlo slični, osim u tome što se suzdržanost očituje radnjom tjelesnih organa, a oprez se očituje srcem. Ima slučajeva kad se čovjek suzdržava od nečeg, ali ne na način da to radi iz opreza ili iz nekog straha, već iz nekih drugih razloga, kao što su to pokazivanje nepristrasnosti, ponosa, misticizma ili nekih drugih prigovora, kao što je i suzdržavanje onih koji ne vjeruju u budući život, u Džennet i Džehennem i sve što ih očekuje zbog razvrata i prezrenosti, a čuvaju se sa željom da ne dođu do tih mjesta radeći pohvalna djela i tome slično.

El-Hervijjeve riječi "izbjegavanje radi uvažavanja" imaju cilj da motiv koji podstiče na suzdržanost od zabranjenih i sumnjivih stvari može biti iz opreza dolaska onoga čim se prijeti ili uzvisivanjem Uzvišenog Stvoritelja, veličajući Ga da odustane od onoga što je zabranio.

Suzdržanost od griješenja može biti iz straha ili iz uvažavanja. Dovoljno je spomenuti uvažavanje zbog motiva ljubavi u napuštanju griješenja prema onome koga volimo. Ljubav ne može postojati bez uvažavanja. Ako u srcu ne bude postojalo uvažavanje prema nekom, onda ne može postojati ni ljubav ostavljanja onoga u čemu se razilazimo. Ovo je kao primjer čovjeka koji voli svoje dijete, pa kad se tome još pridoda uvažavanje, onda to rezultira ostavljanjem svega u čemu se razilaze.

Suzdržanost općenito upućuje na distanciranje od ružnih djela zbog čuvanja duše, umnožavanja dobrih djela i popravljanja vjerovanja (učvršćivanje vjerovanja). To su tri koristi od izbjegavanja ružnih djela i poslova.

Čuvanje duše se postiže njenim čuvanjem i zaštitom od svega što je ocrnjava, pridaje joj mahane i potcjenjuje kod Uzvišenog Allaha, Njegovih meleka, Njegovih iskrenih robova i svih Njegovih stvorenja. Ko želi plemenitu i veliku dušu povratiti njenom Stvoritelju,

vodi računa da je čuva, štiti, čisti, uzvisuje i postavlja na njene najviše stepene. Konkurira svima koji to nastoje postići i upotpuniti. Kome duša ne predstavlja nikakvu važnost, on je ostavlja na najnižim mogućim stepenima. Ostavio je i ohlabavio njene povodce i pokvario je te je više nije u stanju odvojiti od onoga što je ružno i nevaljalo. Čuvanje svoje duše je najmanje što se postiže izbjegavanjem ružnih djela i poslova.

Umnožavanje dobrih djela možemo posmatrati sa dva aspekta.

Prvi: Iskorištavanje vremena za umnožavanje i izvršavanje što više dobrih djela. Kad god osoba bude zaokupljena izvršavanjem loših djela, neće joj preostati vremena za izvršavanje dobrih djela, za koja je bila spremna.

Drugi: Izvršavanje što više dobrih djela vodeći računa da se ona ne umanjuju, vagajući loša djela i njihova upropaštavanja, kao što je već objašnjenjo u poglavlju koje govori o pokajanju. Loša djela ponekad upropaštavaju dobra. To je kao primjer onoga koji stekne imovinu posudivši je, pa ili će ga ugušiti dugovi ili će se ta imovina uvećati ili umanjiti. Isto se događa i sa dobrim i lošim djelima.

Popravljanje vjerovanja: Mišljenje sljedbenika ehlu-sunneta je da se vjerovanje (iman) povećava robovanjem, a smanjuje griješenjem. Ovakvo mišljenje Šafija i ostali prenose od Ashaba, رضي الله عنهم, tabi'ina, r.a, i onih koji su došli poslije njih. Uvećavanje griješenja i njegovo štetno djelovanje na vjerovanje je veoma poznato. Kad rob učini neki grijeh, kao što se to navodi u hadisu: "*Kad rob počini neki grijeh, na njegovom se srcu formira crna mrlja. Ako se od grijeha pokaje, srce mu se ponovo očisti, a ako ih nastavi činiti, mrlja se povećava sve dok ne prekrije njegovo srce*".[1] O tome se govori u riječima Uzvišenog:

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِم مَّا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

«A nije tako! Ono što su radili prekrilo je srca njihova» (El-Mutaffifin, 14.).

Grijesi «crne srce» i gase njeno svjetlo, a vjerovanje (iman) je njeno svjetlo. Grijesi izvode vjerovanje iz srca ili ga sjeckaju na komadiće. Dobra djela povećavaju svjetlo srca, dok ga grijesi gase.

[1] Tirmizi, 3.334; Ibn Madže, 4.244; Ahmed, 7.892, (2/297); za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

Uzvišeni Allah nas obavještava da ono što čovjek uradi spram srca biva uzrok njegovoga potpunoga prekrivanja. Obavještava nas i o licemjerima koje je povratio u nevjerstvo zbog onoga što su radili, pa je rekao:

﴿وَٱللَّهُ أَرۡكَسَهُم بِمَا كَسَبُوٓاْ﴾

«Allah ih je vratio u nevjerstvo zbog onoga što su sami zaslužili» (En-Nisa, 88.).

Isto tako nas obavještava o onima koji su prekršili svoj zavjet zbog okrutnosti svojih srca, pa je rekao:

﴿فَبِمَا نَقۡضِهِم مِّيثَٰقَهُمۡ لَعَنَّٰهُمۡ وَجَعَلۡنَا قُلُوبَهُمۡ قَٰسِيَةٗۖ يُحَرِّفُونَ ٱلۡكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِۦ وَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ﴾

«Zato što su zavjet svoj prekršili, Mi smo ih prokleli i srca njihova okrutnim učinili. Oni su riječi s mjesta na kojima su bile uklanjali, a dobar dio onoga čime su bili opominjani izostavili» (El-Maida, 13.).

Naime zato što su pogriješili kršeći zavjet to im je prouzrokovalo okrutnost srca, prokletstvo, uklanjanje riječi sa njihovoga mjesta i zaboravljanje onoga čime su bili opominjani.

Vjerovanje griješnika je kao snaga bolesnika spram jačine ili slabosti bolesti koja ga je zadesila.

Čuvanje duše, umnožavanje dobrih djela i popravljanje vjerovanja je uzvišenije od općeg motiva koji vodi suzdržavanju. Ko se toga pridržava, posjeduje više ciljeve samim tim što želi očistiti i očuvati svoju dušu i olakšati joj put povratka svome Stvoritelju. On je čuva i štiti od svake vrste preokupacije. Čuva njegova djela od onoga djela od onoga što će ih uništiti i obezvrijediti, jer će se sa njima povratiti svome Gospodaru. S njima priželjkuje Allahovo zadovoljstvo. Čuva svoje vjerovanje u svoga Stvoritelja, iz ljubavi prema Njemu, vjerovanjem u Njegovu jednoću i Njegovom spoznajom.

OSOBE VISOKIH KVALITETA

Onoga ko je se pridržava, suzdržanost uzdiže do stepena besprijekornog čuvanja granica, ostanka na mjestu zaštite, bogobojaznosti i spašavanja od prelaska granice.

Ko dospije na ovaj stepen suzdržanosti, ostavit će mnogo toga što je dozvoljeno (mubah), nastojeći se zaštiti i bojeći se zamutiti njenu bistrinu i ugasiti njeno svjetlo. Mnogo toga što je dozvoljeno zamućuje bistrinu čednosti, uklanja njenu vedrinu, gasi njenu svjetlost, oblikujući njenu blistavost i ljepotu.

Jedanput mi je šejhul-islam Ibn Tejmijje, Allah osvijetlio njegovu dušu, u vezi s onim što je dozvoljeno, rekao: "Ovo prevršava visoke kvalitete iako je uvjet uspjeha u ostavljanju toga", ili mi je pak rekao nešto slično ovome.

Razborit ostavlja većinu onoga što je dozvoljeno radi svoje zaštite, a posebno ukoliko se to nalazi između onoga što je dozvoljeno (halal) i onoga što je zabranjeno (haram).

Razlika između suzdržanog i onog koji posjeduje ove visoke kvalitete je u tome što onaj ko je suzdržan nastoji postići stepen zaštite, a onaj drugi nastoji sačuvati bistrinu od zamućenja, a svjetlo od njegova gašenja i nestanka.

SPAŠAVANJE OD PRELASKA GRANICE:

Granice su krajnje distance i mjesto prelamanja između onoga što je dozvoljeno i onoga što je zabranjeno. Tamo gdje počinje neka zabrana ili se završava neka dozvola, to mjesto se naziva granicom. Ko se ne zaustavi na granici dozvoljenog, upada u ono što je zabranjeno. Uzvišeni Allah je zabranio približavanje i prekoračenje Njegovih granica rekavši:

﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَقْرَبُوهَا﴾

«To su Allahove granice i ne približujte im se» (El-Bekare, 187)

I rekao je:

﴿تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا﴾

«To su Allahove granice, pa ih ne prekoračujte» (El-Bekare, 229)

Ovdje se s granicama misli na krajnji ishod onoga što je dopušteno. Približavanje granicama se zabranjuje jer su one početak onoga što je zabranjeno.

Slavljeni je rekao: Ne prekoračujte ono što sam vam dozvolio, a niti se približavajte onome što sam vam zabranio.

Suzdržanost od osobe odstranjuje približavanje i prekoračenje Allahovih granica.

PLODOVI DOBRIH DJELA

Strah urođava plod koji rezultira klonjenje od zabranjenog, traženje pomoći i kratka nadanja. Snaga vjerovanja u susret sa Stvoriteljem urođava plod koji rezultira odricanje od dunjaluka. Spoznaja urođava plod ljubavi, straha i molbe. Skromnost urođava plod zadovoljstva. Sjećanje na Allaha urođava plod živosti srca. Vjerovanje u Allahovo određenje urođava plod oslanjanja na Njega. Stalno razmišljanje o Allahovim imenima i svojstvima urođava plod spoznaje. Suzdržanost urođava plod skromnosti. Pokajanje i neprestano sjećanje na Allaha urođava plod ljubavi. Zadovoljstvo urođava plod zahvalnosti. Odlučnost i strpljivost urođava plod svih stanja i položaja. Odanost i iskrenost, svaka ponaosob, urođava plod drugome i određuje ga. Čednost urođava plod plemenite ćudi.

Razmišljanje urođava plod odlučnosti. Samoposmatranje urođava plod iskorištavanja vremena, čuvanja blagodati, stida, strahopoštovanja i povratka svome Stvoritelju. Obuzdavanje duše, njeno pokoravanje i skrušavanje dovodi do oživljavanja srca, njegove snage i moći. Spoznaja duše i onoga prema čemu osjeća odvratnost dovodi do stida prema Uzvišenom Allahu uzvisivanjem svega što je od Njega a umanjivanjem svega što je od nas u pogledu robovanja. Klonjenje od uticaja raznih poroka srca, jezika i ispravnoga pogleda daje plod čvrstog ubjeđenja. Ljepota posmatranja onoga što se čuje i vidi od jasnih Allahovih znakova, koji se vide i uče, urođava plod iskrenog i ispravnoga gledanja.

Osnova svega dosad rečenog se može sažeti u sljedeće: Selidba srca sa ovog prolaznog staništa i njegovo nastanjivanje na vječnom staništu na Budućem svijetu, potom prihvatanje svega onoga što se spominje u Kur'anu te razmišljanje o svemu ponaosob, razmišljajući o svemu što se traži i zbog čega je objavljeno. Iz svakog ajeta treba

uzeti svoj udio i svoje sudjelovanje. Sve ovo treba pružiti srcu, što je i njegov lijek.

Ovo je vrlo skraćen, blizak i lahak put koji nas vodi do Najuzvišenijeg. Ovo je siguran put na kome onog ko njime putuje ne obuzimaju strah, propast, glad, žeđ, niti ima bilo kakvih presretača koji se nalaze na ostalim putevima. Na tom putu je Allahova straža i čuvari koji štite i otklanjaju sve što bi zasmetalo onima koji idu tim putem. Vrijednost ovoga puta poznaju samo oni koji znaju ljudske puteve, njihove zablude, nesreće i presretače na njima. A Allah najbolje zna.



STEPEN POVUČENOSTI OD SVIJETA
(TEBETTUL)

I stepen povučenosti od svijeta je među stepenima *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَاذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبَتَّلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا﴾

«I spominji ime Gospodara svoga i Njemu se potpuno posveti» (El-Muzzemmil, 8.).

Riječ *tebettul* (povučenost od svijeta) ima značenje odvajanja (el-inkita‘). To je glagol koji je došao na oblik *tefe‘uul* od korijena riječi *razdvajanje*, što ima značenje odvajanja. Merjem je nazvana *el-betul* radi njenoga povlačenja od braka i od pogleda žena u njenome vremenu. Postala je istaknutija od njih ugledom i krepošću. Izdvojila se od njih u potpunosti. Ovim glagolom se želi saopćiti postepenost, usiljenost, zalaganje, povećavanje i intenzitet nečega. Tako se navodi ovaj glagol koji upućuje na jedno od navedenih svojstava, dok se infinitivom ukazuje na nešto drugo. Kao da je rečeno: Potpuno se posvetio Allahu i posvetio Mu se svojom povučenošću. Ova dva značenja se razumiju po glagolu i infinitivu. Ovakvih primjera ima mnogo u Kur'anu i oni, kao takvi, predstavljaju najsročenije i najsveobuhvatnije objašnjenje onoga što se želi istaknuti.

Cilj povučenosti od svijeta je potpuno predavanje svome Stvoritelju. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ...﴾

«Samo se Njemu može moliti...» (Er-Ra‘d, 14.).

To jest, potpuno oslobađanje ili povlačenje od zapažanja nedostataka. Treba imati na umu da nisu isti onaj koji se povlači i onaj koji nešto iznajmljuje. Onaj koji nešto iznajmljuje radi to samo radi koristi, pa kad je dobije, udalji se od onoga kome je tu uslugu učinio.

Navođenje ovog ajeta «**Samo se Njemu može moliti**» kao dokaza o ovome pitanju ima za cilj da se ukaže na njegovo značenje. On jedini zaslužuje i ima pravo da Mu se moli i nije obavezan nagraditi molioca. On to zaslužuje zbog onoga što jest. On Jedini zaslužuje da Mu se robuje, da se moli, da Mu se stremi, da Mu se zahvaljuje, da se voli, da se samo od Njega traži, da Ga se boji, da se na Njega oslanja, da se od Njega pomoć traži, da se kod Njega traži utočište, da se samo Njemu vraća, da mu se priznaje Gospodarstvo, pa je jedino ispravno istinsko dozivanje Njega kao apsolutnog Gospodara.

Ko ovo osjeti istinski u svome srcu spoznajom, osjećajem i stanjem, ispravno je njegovo potpuno upućivanje na Uzvišenog Allaha. Naši prethodnici u dobru su Allahove riječi *Samo se Njemu može moliti* protumačili kao 'iskazivanje istinskog jednoboštva protkanog iskrenošću i njihovim stremljenjima'.

Alija, Allah bio s njim zadovoljan, tumačeći Allahove riječi *Samo se Njemu može moliti*, rekao je: "To je iskazivanje Njegovoga jednoboštva (tevhid)".

Rekao je Ibn Abbas, r.a: "To je svjedočenje da nema drugog istinskog Boga osim Allaha". Rečeno je: To je iskrena molba, a ona se postiže isključivo ukoliko je upućena Uzvišenom Allahu. Istinska molba je molba koja se upućuje Jedino Uzvišenom Allahu, sa svim njenim pravima, nepristrasnostima i sa iskrenošću.

SPAJANJE I RAZDVAJANJE

Povučenost od svijeta (tebettul) obuhvata u sebi spajanje i razdvajanje i ne smatra se ispravnim osim s ovo dvoje.

Razdvajanje je otcjepljenje srca od prevelikih duševnih naslada radi onoga što od njega želi njegov Stvoritelj te tolerancija srca prema bilo čemu drugome osim prema Allahu, ili želja za tim, ili uzaludna nada za tim ili razmišljanja o tome.

Spajanje neće biti ispravno sve dok ne dođe do navedenog razdvajanja. A to je spajanja srca sa Allahom približavanjem susretu s Njim, upravljanjem svoga lica ka Njemu ljubavlju, strahom, nadom, povratkom Njemu i oslanjanjem na Njega.

Pitanje nade iz srca stvorenja razdvaja zadovoljstvo odredbama Uzvišenog Allaha i onime što je On odredio. Ko bude zadovoljan

Allahovim odredbama i podjelama, u njegovome srcu neće biti mjesta za molbe spram Njegovih stvorenja.

Osjećaj straha razdvaja potpuna predanost Uzvišenom Allahu. Ko se potpuno preda i potčini Allahu i bude ubijeđen da ga nije moglo mimoići ono što ga je snašlo, a sve ono što ga mimoišlo da ga nije moglo snaći. I bude ubijeđen da ga ne može ništa zadesiti osim ono što mu je odredio Uzvišeni Allah. Nakon ovih ubjeđenja, u srcu neće ostati mjesta strahu spram ostalih Njegovih stvorenja. On je svoju dušu, koja se boji toga, prepusto i predao njenom Stvoritelju i Upravitelju. Znaj da se duši ne može desiti ništa drugo osim onoga što je odredio Uzvišeni Allah i sve što joj je On odredio mora joj se dogoditi. Prema tome, nema mjesta strahu od bilo čega osim od Allaha.

Predanost Allahu ima prefinjenu korist, jer se predavanjem svoje duše Allahu ona ostavlja Njemu na brižljivo čuvanje i zaštitu. Tada se ona nalazi pod Njegovom zaštitom, gdje joj ne može nauditi neprijateljska ruka, niti nepravda tiranina.

Ovo je otcjepljenje od stvorenja, ali povučenost neće biti upotpunjena sve dok onaj koji se povlači ne otcijepi od svoje duše izbjegavanje prohtjeva i oživi ljudsku duhovnost. Izbjegavanjem prohtjeva, njihovom proturječivanju i njihovom duševnom zabranjivanju, oživljava se ljudska duhovnost prema Allahu i osvježava duša, kao što se to čini sa tjelesnom dušom. Ona je njegova duša i njegov odmor. To se događa kad se odvoji i odstrani od svojih prohtjeva, pa to bude uzrok oživljavanja ljudske duhovnosti prema Allahu osjećajući njen miris. Duša se mora vezivati za nešto, pa kad se odvoji od vezivanja za prohtjeve, pronađe ljudsku duhovnost prema Allahu, unizi njeno robovanje, odmori i oživi je. Duša tu osobu čuva od neizvršavanja svega što od njega traže Uzvišeni Allah i Njegov Poslanik, ﷺ, te, zaranjanjem u njihovu društvu, pomaže u njegovome življenju između upornih, neposlušnih i nepokornih. Oni neprestano nastoje okaljati njegovu čast, optužiti ga za sve velike nesreće, plašiti ga svim mogućim strahovima i svim naporima tražiti njegovu krv. Ali, njega na Allahovome putu ne obuzima strah od bilo koga i od bilo čega. Svim strahovima se suprotstavlja istinom, a još prije je njihovim pohvalama i čestitkama proglašen zahidom. Između njih, tajno i javno uzvikuju prijateljske savjete, dozivajući i opominjući ih.

STEPEN NADE
(REDŽA')

Stepen nade je među stepenima *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ إِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا﴾

«Oni kojima se oni mole sami traže načina kako će se što više Gospodaru svome približiti, i nadaju se milosti Njegovoj i plaše se kazne Njegove. A kazne Gospodara tvoga svako treba da se čuva» (El-Isra, 57.).

Približavanje svome Gospodaru se ogleda u traženju načina u Njegovome približavanju sa ljubavlju i pobožnošću. Potom se spominju tri stepena vjerovanja (imana) na kojima se ono izgrađuje. To su ljubav, strah i nada. U tom smislu Uzvišeni je rekao:

﴿مَنْ كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ﴾

«A ko se nada susretu s Allahom, pa od Allaha određeno vrijeme će doći» (El-Ankebut, 5.). I rekao je:

﴿فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«Pa ko se nada susretu s Gospodarom svojim, neka čini dobra djela i neka u ibadetu Gospodaru svome ne smatra Njemu ravnim nikoga» (El-Kehf, 110.). I rekao je Uzvišeni:

﴿...أُولَٰئِكَ يَرْجُونَ رَحْمَتَ اللَّهِ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾

«...Oni žele milost Allahovu, a Allah oprašta i milostiv je» (El-Bekare, 218.).

Muslim u svom *Sahihu* navodi hadis od Džabira, ﷺ: Čuo sam Allahova Poslanika, ﷺ, da je, na tri dana prije smrti, rekao: "*Niko od vas neće umrijeti a da ne uljepša svoje mišljenje o Allahu*".[1]

Također se od Poslanika, ﷺ, prenosi da je Uzvišeni Allah rekao: "*Ja ću prema Svome robu biti onakav kako misli o Meni, pa nek misli o Meni šta želi*".[2]

Er-Redža' (nada) je skretnica koja okreće i usmjerava srce ka mjestu Voljenog, a to je Uzvišeni Allah i Budući svijet, uljepšavajući njegovo putovanje.

Kazano je: To je radovanje darežljivošću i dobročinstvu Uzvišenog Allaha i zadovoljstvo pojavom velikodušnosti Slavljenoga.

Kazano je: Uvjerenje u darežljivost Gospodara svih svjetova.

Razlika između nade i želje je u tome što želja dolazi sa lijenošću i ne podstiče osobu na trud i požrtvovanost; dok nada dolazi sa ulaganjem truda i najljepšeg oslanjanja.

Želja je poput osobe koja želi posjedovati zemlju koju bi obrađivao i ubirao njene plodove.

A nada je kao osoba koja pokazuje želju za svojom zemlju obrađujući i sijući je, nadajući se nicanju.

Razboriti su se usaglasili da nada neće biti ispravna ako je ne prati djelo.

Šahul-Karmani je rekao: "Znak ispravnosti nade je vršenje pokornosti Allahu na najljepši mogući način."

Nada se dijeli na tri vrste: dvije vrste koje su veoma pohvalne i treća koja je varljiva i zaslužuje svaku osudu.

Prve dvije vrste: nada neke osobe koja obavlja svoje ibadete na najljepši način nadajući se Allahovoj nagradi, te nada osobe koja učini neki grijeh pa se zbog njega pokaje Allahu nadajući se Njegovome oprostu, dobročinstvu, darežljivosti, dobroćudnosti i plemenitosti.

Treća vrsta nada je kad se neka osoba kreće u nemoralnim i griješnim poslovima nadajući se Allahovom oprostu, ali neizvrša-

---

[1] Muslim, 2.877; Ebu Davud, 3.113; Ibn Madže, 4.167; Ahmed, 14.072, 14.170.

[2] Ahmed, 15.586, 16.531; Darimi, 2.731; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih), vidi „Sahihul-džami' es-sagir ve zijadetih", 4.316.

vajući djela koja bi dovela do toga. Ovo je čisto zavaravanje i lažna želja i nada.

Pobožan čovjek ima dva pogleda: jedan kojim gleda svoju dušu, svoje mahane i manjkavosti u poslovima, otvarajući vrata strahu i želji za pridobijanje blagodati, dobročinstva i milosti svoga Stvoritelja, a drugim pogledom otvara vrata svojoj nadi.

O granici nade je kazano: To je pogled ka prostranoj Allahovoj milosti.

Ahmed ibn Asim je bio upitan: "Što je znak nade kod Allahovoga roba?", pa je odgovorio: "Kad ga okruži dobročinstvo, uvuče se njegovo zahvaljivanje, nadajući se upotpunjavanju Allahove blagodati na ovom i Budućem svijetu te upotpunjavanju Njegovog oprosta na Budućem svijetu".

Učenjaci nisu saglasni po pitanju koja je od ove dvije nade potpunija: nada onoga koji čini dobročinstva nadajući se nagradi i dobročinstvo za to ili nada griješnika koji se kaje i nada Allahovom oprostu i pomilovanju.

Kod jednih prevladava mišljenje da je bolja nada onoga koji čini dobročinstvo zbog snage razloga nade koja ide uz nju, dok kod drugih prevladava mišljenje da je potpunija nada griješnika zato što je njegova nada, nesebična zbog posmatranja svojih dijela, povezana poniznošću posmatranja tih loših radnji i poslova.

Jahja ibn Muaz je rekao: «Svoju nadu želim uputiti Tebi znanjem da moji grijesi uz moje poslove prekrivaju nadu kod Tebe. Moji oslonci na poslove su protkani mojim čistim vjerovanjem, pa kako da ih se zadovoljim i kako da im se povinujem? Svoje manjkavosti spoznajem. Kod svojih poslova se oslanjam na Tvoj oprost, pa kako da mi ne oprostiš kad si Ti poznat po dobročinstvu i oprostu».

Također je rekao: "Moj Gospodaru, najslađe što mogu dobiti u svome srcu je nada u Tvoju milost. Najugodniji govor moga jezika je zahvalnost Tebi, a najdrže vrijeme je trenutak susreta s Tobom."

LJUBAV SE GRADI NA NADI

Nada zauzima jedan od najuzvišenijih, najviših i najdominantnijih stepena. Na njoj, ljubavi i strahu se neprestano kreće ka Allahu. Uzvišeni Allah pohvaljuje one koji posjeduju ta svojstva, pa kaže:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ...﴾

«Vi u Allahovom Poslaniku imate divan uzor za onoga koji se nada Allahovoj milosti i nagradi na Onom svijetu, i koji često Allaha spominje» (El-Ahzab, 21.). U hadisu-kudsijji se spominje da je Uzvišeni Allah rekao: "*Sine Ademov, dokle god me budeš molio i nadao se mojoj milosti, ja ću ti opraštati ne vodeći nikakvoga računa o tome*".[1] E'ameš prenosi od Ebu Hurejre, رضي الله عنه, da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Rekao je Uzvišeni Allah: 'J ću prema Svome robu biti onakav kako misli o Meni i Ja sam sa njim. Ako me spomene u sebi i Ja njega spomenem u Sebi. Ako me spomene među uglednicima i Ja ću njega spomenuti među boljim od njih. Ako Mi se približi koliko pedalj, Ja ću se njemu približiti koliko lakat. Ako se on Meni približi koliko lakat, Ja ću se njemu približiti na razmak raširenih ruku.A ako Mi dođe idući, Ja ću njemu trčeći*"'.[2]

Uzvišeni Allah nas obavještava o stanjima onih koje nevjernici smatraju posrednicima približavanja Uzvišenom Allahu, a oni se i sami nastoje približiti i tražiti milost svoga Stvoritelja. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِهِ فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا، أُولَٰئِكَ

الَّذِينَ يَدْعُونَ يَبْتَغُونَ إِلَىٰ رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ...﴾

«Reci: 'Molite se onima koje, pored Njega, smatrate bogovima, pa, oni vas neće moći nevolje osloboditi niti je preusmjeriti'. Oni kojima se oni mole sami traže načina kako će se što više Gospodaru svome približiti, i nadaju se milosti Njegovoj i plaše se kazne Njegove. A kazne Gospodara tvoga svako treba da se čuva» (El-Isra, 56-57.).

---

[1] Tirmizi, 3.540; Ahmed, 20.961, 20.994; Darimi, 2.669; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[2] Buhari, 7.405, 7.505; Muslim, 4.675; Tirmizi, 3.603; Ibn Madže, 3.822.

Uzvišeni Allah kaže: Oni kojima se molite mimo Mene su Moji robovi koji traže načina da Mi se što više približe, nadaju se Mojoj milosti, plaše se Moje kazne, pa zbog čega im se molite mimo Mene? Pohvali ih najuzvišenijim svojstvima i stepenima: ljubavlju, strahom i nadom.

To je ubudijjet i vezivanje za Allaha u pogledu Njegovog imena *El-Muhsinu el-Berru* robovanjem prema ovom imenu i spoznajom Uzvišenog Allaha. On je Taj Koji je naredio svome robu da se nada u onome što zna i u onome što ne zna. Veličina i snaga nade se ogleda u veličini i snazi spoznaje Allaha, Njegovih imena, Njegovih svojstava prevladavanja Njegove milosti nad Njegovom srdžbom. Kad ne bi bilo živosti nade, pokvarilo bi se i uništilo robovanje srca i tjelesnih organa. Srušili bi se isposništva, predaje, namazi i mesdžidi u kojima se često Allah spominje. Čak se, kad ne bi bilo živosti nade, tjelesni organi ne bi pokretali radi robovanja Allahu. Kad ne bi bilo toga njenog ugodnog povjetarca, ne bi plovile lađe raznih poslova po moru želja. Čuj sljedeće stihove:

Kad ne bi bilo vezivanja za nadu rastrgnula bi se

Duša voljenoga žaljenjem i cijepanjem.

Isto tako, kad ne bi bilo njegove hladnoće za vrućinu

Nutrine, rastopila bi se prekrivačem sagorijevanja.

Zar može biti dozivanje sa kletvama ljubavi koja se ne vide

Sa nadom Njegovom i vezivanjem za Voljenoga?!

Kad god ojača ljubav spram Voljenog,

Ojača nada i poveća se težnja za susretom s Njim.

Kad ne bi bilo nade koja upućuje imaoca na put

Izdržljivosti ka svojoj kući

Želio bih susret samo sa svojim Stvoriteljem.

Prema veličini i snazi ljubavi, ogleda se i veličina i snaga nade. Svaki zaljubljenik i onaj koji se iz nužnosti boji, ima veću nadu prema voljenom i prema ljubavi kojom je zaokupljen. Ista situacija je i sa onim koji se boji svoga Stvoritelja. Boji se da ne padne i iziđe iz okvira Njegovoga nadzora, da ne bude udaljen i odstranjen od onoga koga voli, pa njegov strah ima svoj najveći intenzitet. Njegova nada je zaokupljena ljubavlju prema Stvoritelju. Nada se Njegovoj milosti

još prije samog susreta s Njim. Kad se susretne s Njim, onda će njegova nada biti još veća i još izraženija.

To sve je zato što je Stvoritelj njegovoj duši podario život, srcu blagodat upotpunio istinskom ljubavlju prema Njemu, dao mu dobročinstvo dolaska Njemu, podario mu mogućnost gledanja u Njega očima zadovoljstva, olakšao mu je tu njegovu ljubav i ostalo bez čega zaljubljeniku nema života osim s njima. Njegova nada poprima najveći i najpotpuniji stepen.

Istinski razmisli o ovoj situaciji koja će te odvesti do uzvišenih tajni robovanja i ljubavi prema tvome Stvoritelju. Svaka vrsta ljubavi uz sebe ima i strah i nadu. Kako god se ona povećava u srcu, tako se povećavaju i strah i nada. Strah zaljubljenog nema uza se potištenost, za razliku od straha griješnika. Nada zaljubljenog nema uza se slabost, za razliku od nade tiranina. Pa može li se porediti nada zaljubljenika s nadom tiranina? Razlika među njima je kao razlika između ta dva stanja.

Cjelokupno gledano, nada je neophodna svakome ko želi postati pobožan. Svako ko je razborit, ako je ne bi posjedovao samo trenutak, propao bi i bio izgubljen. Nada je krug između grijeha za koji se nada da će biti oprošten, nedostatka za koji se nada da će biti popravljen, posla za koji se nada da će biti primljen kod Allaha, ispravnost za koju se nada da će je postići i da će ostati postojana, i blizina Allahu i stepen kod Njega za koji se nada da će ga postići. Nijedno od navedenog se ne može odvojiti od onoga koji želi biti istinski pobožan.

Ko se nada, neprestano žudi i živi skromno, očekujući dobročinstvo svoga Stvoritelja, njegovo lijepo mišljenje o Stvoritelju veže njegove želje za dobročinstva i plemenitost. Robuje Mu prema značenjima Njegovih imena Dobrotvor, Milostivi, Davalac, Onaj Koji prašta, Darežljivi, Onaj Koji sve daje i Onaj Koji daje opskrbu. Uzvišeni Allah voli kad se Njegov rob nada Njegovoj milosti. Prema tome, nada zauzima veoma veliki i visoki stepen kod roba.

MILOSTIVI STVORITELJ VOLI ONE KOJI SE NADAJU NJEGOVOJ MILOSTI

Ne postoji oprečnost između nade i molbe i njihovoga prava raspolaganja u Allahovom vlasništvu, kao što to smatraju neke neznalice. Osoba se treba nadati onim što je za nju najbolje u potpunom pravu raspolaganja Uzvišenog Allaha, i to Mu je najdraže što Njegov rob može činiti. Uzvišeni Allah više voli dobročinstvo od pravednosti, oprost od kazne, izvinjenje od tačnog ispitivanja, ostavljanje od povratka, a Njegova milost nadilazi Njegovu srdžbu.

Molilac svoju nadu vezuje za slobodnu volju raspolaganja Voljenog i zadovoljan je svime što je od Njega. Njegova nada ne izlazi iz okvira Allahove slobode raspolaganja svime što je u Njegovoj vlasti. Nastoji svoje robovanje iskazati onako kako Mu dolikuje, zaslužujući ono što mu je najbolje. Allah nema nikakve koristi od povratku Njegovoga prava ili griješenja Njegovoga roba sve dok se njegova nada ne bude kosila s time. Tada rob priziva sebi kaznu uzimajući ono što pripada Allahu, čineći Mu nevjerstvo, pripisujući Mu sudruga i trudeći se izazivanju Njegove srdžbe.

Njegova srdžba ima svoje uzroke, posljedice i značenja. Rob osjeća posljedice toga, ali nastavlja sa svojim griješenjem, uništavajući svoju dušu. Njegov Stvoritelj neprestano upozorava, jasno ukazuje i doziva svoga roba: Dođi i približi mi se, spasit ću te onoga na što te upozoravam i dat ću ti sigurnost od svega čega se bojiš. Ali, rob odbija te pozive svojeglavo bježeći od njih, sklapajući mir s Njegovim neprijateljem i pomažući mu protiv njegovoga Stvoritelja. Traži zadovoljstvo stvorenja ne obraćajući pažnju na Njegov gnjev. Zadovoljstvo stvorenja kod njega je mnogo važnije od zadovoljstva njihovoga Stvoritelja. Njihova prava su kod njega bitnija od prava Onoga Koji kod njih samih ima Svoja prava. Strah, nada i ljubav koju osjeća u svome srcu su mnogo veće od njegovoga straha, nade i ljubavi koju osjeća prema Uzvišenom Allahu. Ne ostavlja prolaz do sebe Allahovome dobročinstvu, darežljivosti i nagradi, već svojim grijesima zatvara sve te puteve. Svojim rukama se predaje svome neprijatelju, slažući se s njim, iskazujući mu poslušnost i pokornost, želeći njegovo zadovoljstvo. Time dolazi sa najružnijom i najgorom mogućom nepravdom.

Svojim željama, naklonostima i strastima, suprotstavlja se Allahovim željama. Odbacuje Njegovu ljubav i zadovoljstvo, ne dozvoljavajući im da dospiju do njega. Tako upropaštava svoju sreću, krnji svoja prava, čini nepravdu samome sebi, neprijateljski postupa sa Onim Ko ga voli, prijateljuje sa svojim neprijateljem, srdi onoga Ko mu je dao život, želeći zadovoljiti svoga neprijatelja, potpuno se posvećuje svome neprijatelju, a vrlo siromašno se odnosi prema onome Ko ga istinski voli i Ko mu je istinski prijatelj, a to je Uzvišeni Allah.

Uzvišeni Stvoritelj se ne sveti i ne žuri kazniti Svoga roba. Ne zadovoljava Ga kažnjavanje. Njegova odluka ne utiče na povećanje Njegove apsolutne vlasti, a niti smanjuje Njegov oprost. Ako bi svim ljudima na Zemlji podario oprost, to ništa ne bi umanjilo Njegovu vlast. A kako da utiče kad Njegova milost prevazilazi Njegovu srdžbu. Sam sebe je učinio Milostivim. Molba Njegovoga roba ništa ne umanjuje Njegovu vlast, a niti utiče na potpuno pravo raspolaganja. To ništa ne umanjuje imena i Njegov opis. Kad rob ne bi sam sebi sprječavao dobra koja mu je njegov Stvoritelj pripremio, On bi mu davao više nego što on može i zatražiti ili ono što može i poželjeti.

Što se tiče potpunog predavanja roba svome Stvoritelju, ono se ogleda u njegovome predavanju dolasku pred Njega i Njegovoga zadovoljstva svime što je pripremio za taj susret. To nije ništa drugo nego nada u Njegovu milost i oprost te primanje dobrih djela u kojima ima podosta nedostataka i mahana i prelazak preko hrđavih djela. Snaga njegove nade ga dovodi do ovog potpunog predavanja svome Stvoritelju. Ovo se nikako ne bi moglo zamisliti bez nade koja je život traženja, a htijenje njegova duša.

SUMNJE OČAJNIKA

Neki smatraju da nada dolazi sa sudbinom. Pobožni izlaze iz okvira svoje duhovnosti, pa kakva je njihova sudbina?

O Allahu, kakvog li čuda! Kakva je greška u nadi roba prema njegovome Stvoritelju, Njegovome podsticanju na dobro, Njegovone dobročinstvu, Njegovoj milosti prema onome što od Njega traži svojim srcem i jezikom? Zaista je nada počast srca radi postizanja onoga što se želi i čemu se nada. Ako rob neprestano kontrolira svoje srce i jezikom moli svoga Stvoritelja da mu podari svoju milost, šta je u tome loše? Zar nisu čuli za molbu Allahovoga Poslanika, ﷺ: "*Allahu moj, tražim zaštitu u Tvome zadovoljstvu od Tvoje srdžbe, u*

Tvome oprostu od Tvoje kazne, i s Tobom od Tebe. Ne mogu dovoljno iskazati svoju zahvalnost Tebi, jer Ti si onakav kakvog si sebe opisao".[1]

Ili govora Poslanika, ﷺ, svome amidži Abbasu, رضي الله عنه: "*Abbase, amidžo Allahovoga Poslanika, moli Allaha za oprost!* ".[2]

Ili Poslanikovih, ﷺ, riječi najiskrenijoj osobi (Ebu Bekru, رضي الله عنه) kad je od njega tražio da ga poduči dovi koju bi učio u svome namazu: "*Reci: 'Allahu moj, ja sam učinio mnogo nepravde prema samome sebi, a grijehe ne oprašta niko drugi osim Tebe. Podari mi Svoj oprost i smiluj mi se jer si Ti Onaj Koji prašta i Koji je milostiv*".[3]

Ili Poslanikovih, ﷺ, riječi najiskrenijoj ženi, Aiši, r.a, koja je tražila da je poduči dovi za noć Lejletul-Kadr, pa je rekao: "*Reci: 'Allahu moj, Ti si Taj Koji prašta, voliš opraštati, pa mi oprosti*"'.[4]

I Poslanikove, ﷺ, riječi u dovi koju nikad nije izostavljao:

﴿... رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

«...Stvoritelju naš, podari nam dobro na ovome i podari nam dobro na Budućem Svijetu. Sačuvaj nas kazne u vatri»[5] (El-Bekare, 201.).

Uzvišeni Allah pohvaljuje posebnu vrstu ljudi, a to su razumom obdareni, oni koji su Ga molili da ih sačuva kazne u vatri:

﴿رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَٰذَا بَاطِلًا سُبْحَانَكَ فَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾

«Gospodaru naš, Ti ovo nisi uzalud stvorio! Uzvišen si Ti i sačuvaj nas od kazne u vatri!» (Ali-Imran, 191.).

Allahov Poslanik, ﷺ, rekao je Ummi Habibi: "*Bilo bi ti mnogo bolje da si zamolila Allaha da te zaštiti od kazne u vatri*".[6]

---

[1] Muslim, 486; Tirmizi, 3.566; Nesai, 169, 1.100, 1.130. Ebu Davud, 879; Ibn Madže, 3.841; Ahmed, 753, 960, 12.791.

[2] Tirmizi, 3.514; Ahmed, 1.786; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan.

[3] Buhari, 834, 6.326, 7.387-7.388; Muslim, 2.705; Tirmizi, 3.531; Nesai, 1.302; Ibn Madže, 3.825; Ahmed, 8, 29.

[4] Tirmizi, 3.513; Ibn Madže, 3.850; Ahmed, 24.856, 24.967; Hakim, 1/530; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan.

[5] Buhari, 6.389; Muslim, 2.690; Ebu Davud, 1.519; Ahmed, 11.570, 12.751.

[6] Muslim, 2.663; Ahmed, 3.692, 3.915.

I rekao je Poslanik, ﷺ, da je na muslimanima da prilikom sjedenja u namazu (tešehhud) zatraže od Uzvišenog Allaha zaštitu od "*kazne u mezaru, od kazne u vatri, iskušenja u životu i prilikom smrti i iskušenja Mesiha Dedžala*".[1]

Čak je Poslanik, ﷺ, rekao da je učenje ove dove obaveza u namazu i namaz neće biti ispravan bez nje. Ovo mišljenje zastupa Ibn Hazm i drugi. To je mnogo više od temeljitog istraživanja.

U *Musnedu* Ahmeda se navodi da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Allahu najdraža dova je traženje oprosta i zdravlja*".[2]

Allahov Poslanik, ﷺ, upitao je neke od svojih ashaba: "*Šta izgovarate kad obavljate namaz?*" Jedan od njih reče: "Molimo Allaha da nam podari Džennet i molimo Ga da nas sačuva kazne u vatri. Ne možemo dobro razumjeti tvoje, a ni Muazovo pjevušenje". Tada je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*I mi zbog Dženneta pjevušimo*".[3]

REZULTATI I KORISTI NADE

Osim što nada hladi toplinu straha, ima još mnoštvo vidljivih koristi od njih: iskazivanje ubudijjeta (obožavanja), neimaštine i potrebe za koju se nadamo da će nam biti udovoljena od našeg Stvoritelja. Naša uspravnost ovisi od Njegovoga dobročinstva, jer bez toga ne bi mogli opstati ni koliko traje treptaj našeg oka.

Koristi nade:

Uzvišeni Allah voli kad Mu Njegovi robovi usmjeravaju svoje nade, htijenja i kad od Njega traže dobročinstvo. On je Istinski Velikodušni Vladar. Velikodušnije pruža od onoga za šta Ga se moli i prostranije daje od onoga što se traži. Voli biti Velikodušan, da se od Njega nešto traži i da se moli. U hadisu se spominje da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "*Allah je ljut na one koji ne žele da ga mole*".[4]

---

[1] Buhari, 833, 1.050, 1.377; Muslim, 588; Tirmizi, 3.604; Nesai, 1.310; Ebu Davud, 983; Ibn Madže, 909; Ahmed, 9.824.

[2] Ahmed, (5/11,35); Tirmizi, 3.548; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[3] Ebu Davud, 792; Ibn Madže, 3.847; Ahmed, 15.468, (3/474); Ibn Huzejme, 725; Ibn Hibban, 514; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[4] Tirmizi, 3.373; Ibn Madže, 3.827; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

A onaj koji Ga moli se ujedno nada i traži. Pa, ko se ništa ne nada od Allaha, On je na njega ljut.

Ovo je druga korist od nade koja bi uopćeno značila potpuno izbjegavanje Allahove srdžbe.

Nada je skretnica koja čovjeka usmjerava u njegovom putovanju ka Uzvišenom Allahu. Olakšava mu putovanje. Podstiče ga na njega darujući mu sve što mu je neophodno na tom putovanju. Kad ne bi postojala nada, niko ne bi kretao na put, jer sam strah ne podstiče na kretanje. Kretanje pokreće ljubav, strah ga uznemirava, a nada usmjerava.

Nada čovjeka udaljava od ljubavnih poteškoća. Kad god čovjek dobije ono što žarko priželjkuje, njegova ljubav prema Allahu se poveća, zahvali Mu još više i bude zadovoljan svim Njegovim odredbama.

Nada čovjeku pomaže da dospije na visoke stepene kod Uzvišenog Allaha. Takav je i stepen zahvalnosti, što je skraćeni oblik robovanja (ubudijjeta). Kad se dobije nadano to bude podstrekom zahvale onome kome je bilo upučeno a to je Uzvišeni Allah.

Nada pomaže čovjeku u spoznaji Allaha, Njegovih imena, njihovih značenja i vezivanja za njih. Molilac je povezan sa Allahovim lijepim imenima, robujući Mu i moleći Ga njima. U tom smislu Uzvišeni veli:

﴿وَلِلَّهِ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَىٰ فَادْعُوهُ بِهَا...﴾

«Allah ima najljepša imena i vi Ga zovite njima» (El-A'raf, 180).

Molilac u svakoj svojoj molbi treba spomenuti što više Allahovih lijepih imena, moleći Ga njima.

Strah je nužan za nadu, kao što je nada nužna za strah. Svaki molilac osjeća strah i nada se svako ko osjeća strah. Zbog toga je najbolje da oni budu međusobno povezani i nerazdvojivi. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿مَّا لَكُمْ لَا تَرْجُونَ لِلَّهِ وَقَارًا﴾

«Šta vam je, zašto se Allahove sile ne bojite» (Nuh, 13.).

Veliki broj komentatora Kur'ana smatra da ovaj ajet znači: Šta vam je, pa se ne bojite Allahove kazne i Njegove veličine? Rekli su da nada ovdje ima značenje straha.

Cjelokupno gledano, nada je nužna strahu. Svako ko se nada osjeća strah da ga ne prođe i da ne dobije ono čemu se nada. Strah bez nade je očaj i beznađe. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿قُل لِّلَّذِينَ آمَنُوا يَغْفِرُوا لِلَّذِينَ لَا يَرْجُونَ أَيَّامَ اللَّهِ...﴾

«Reci vjernicima da oproste onima koji se ne boje Allahove kazne...» (El-Džasije, 14.).

Komentatori Kur'ana kažu: Oni se ne boje stanja u koje će dospjeti kao što su dospjeli oni koji su bili prije njih.

Kad rob poveže svoje srce sa nadom u svoga Stvoritelja i On mu podari ono čemu se on nada i za šta Ga je molio, to mu je mnogo draže i najljepši užitak na ovome svijetu. Prema veličini njegovoga straha i nade, ogleda se veličina njegove radosti i veselja.

U nadi se, od iščekivanja i pogledanja na spuštanje Allahovoga dobročinstva, srce posebno vezuje za svoga Stvoritelja. Neprestano upire pogled ka Njemu, sa posebnim osvrtom na Njegova svojstva i na Njegova imena. Srce se neprestano kreće po baščama i perivojima, pridobijajući za sebe svoj udio u Njegovim svojstvima i Njegovim imenima, kao što je to već objašnjeno. Ako se udalji od tih osjećaja i tih užitaka, proći će ga dobro udjela u značenjima Njegovih svojstava i Njegovih imena.

Istinski zaljubljenik u nadi u svoga Stvoritelja mora ponekad osjetiti i zadovoljstvo i radost onoga Koga voli, pa se ta njegova ljubav još više pojača. Tada spozna nježnost, dobročinstvo, blagodat i Njegov odziv prema sebi. Žuri zadobiti što više koristi sebi približavajući se Njemu na sve moguće načine, a ostavljajući i udaljavajući se od svega što je loše i što mu šteti. Kad god to otkrije, spozna veoma čudnovate «stvari» koje mu ne dozvoljavaju zaustavljanje na onome što je postigao, već se pred njim postavlja zadobijanje konačnog cilja.

Ne može negirati svoju sreću i zadovoljstvo prema svome Stvoritelju, Njegovoj žestini, snazi Njegovoga pogleda, blagodati koje mu dariva i želje za susretom s Njim, a da mu se ne otvore perde (zastori) i dođe pod Njegovo okrilje.

Brzina putovanja, primjer za to je osoba koja putuje do nekog grada, pa kad ga ugleda, put joj se ukaže još jasnijim i direktnijim. Prije nego je vidjela grad, znala je ili je pak mislia na njega, ali je mogla i zalutati na tom svom putovanju. Međutim, sada je potpuno sigurna i rasterećena svih tih misli i mogućeg lutanja. Tako je i sa onim koji se nada. Kad nestane i odbaci sve što ga sputava u toj svojoj nadi i jasno mu se ukaže put, uživa u putovanju. Njegovo stanje postaje isto kao kod onog koji ugleda grad u koji se uputio. Ili je poput stanja onoga koji ugleda prve crvene zrake na obzorju koje nagovještavaju izlazak Sunca i uvjeravaju ga u to.

Konačno vidjevši ono čemu se uputio, u njemu se objedinjuje vanjska i unutrašnja snaga koja mu olakšava stizanje na odredište. Ovakvo stanje je stanje svih putnika. Kad ugledaju mjesto kome su se zaputili, oni ubrzaju svoje putovanje ulaganjem dodatnoga napor u tome. Tako je i s trkačem kad ugleda cilj i zadnjim atomom svoje snage požuri ka tom cilju, uz maksimalne napore da mu što prije stigne. Tako je i sa iskrenim kad se približi kraj njegovoga života. Njegova odluka bude čvršća i postojanija jer dolazi do toliko željenog cilja. Ko se nada, od sebe odbacuje staračku iznemoglost neprestanim gledanjem i nadom u obećane blagodati, što mu daje dodatnu snagu da požuri na tom svom putu.

Ima još mnogo koristi koje mogu spoznati razumom obdareni, a sav uspjeh pripada Allahu.

SILNA ŽELJA PRIJE SMJELOSTI

Prvi oblik nade potiče čovjeka na trud i zalaganje, rezultira osjećajem slasti u obavljanju dužnosti i budi narav da dopusti ono što je zabranjeno. Daje mu dodatnu snagu u njegovome trudu i zbog nade u nagradu koju očekuje od svoga Stvoritelja. Onome ko spozna veličinu traženog, lahko pada sve što uloži u postizanju toga.

Rezultiranje osjećaja slasti obavljanjem dužnosti se ogleda u tome da kad god srce osjeti plodove obavljanja dužnosti, čovjek u tome osjeti slast. Ovo se može porediti sa stanjem onoga koji želi na svome putovanju ostvariti veliku dobit, pa zbog toga podnosi sve poteškoće putovanja. Kad god se u srcu pojavi slika tih dobiti, njemu te teškoće bivaju lahke i on osjeti slast. Ovakvo stanje je i sa istinskim zaljubljenikom koji radi i ono što mu je teško, a što zadovoljava njegovog Voljenog. Kad god razmotri plodove Njegovoga

zadovoljstva, Njegovoga prihvatanja truda i približivanja Njemu, osjeti slast toga svog nastojanja. Kad god se osnaži znanje roba da taj uzrok vodi do traženog uzročnika i kad se njegovo znanje osnaži veličinom uzročnika i blizine uzroka, poveća se njegova slast u prihvatanju tih uzroka.

Što se tiče buđenja naravi da dopusti ono što je zabranjeno, moramo imati na umu da narav od čovjeka uzima takse i poreze i ne dozvoljava mu da ih izbjegne bez nadoknade koja joj je draža, korisnija i dragocjenija od taksi i poreza. Pa, kad nada pojača svoju privrženost nadoknadi koja je mnogo bolja i urednija, tada narav dozvoli ostavljanje tih taksi i poreza. Duša ne ostavlja ono što voli osim onda kad je to radi nečega drugog, što joj je draže ili radi opreza od opasnosti koja joj nanosi veću štetu od koristi koju ima od onoga što voli. U osnovi, njeno bježanje od onoga čega se plaši podstiče na ono što je suprotno tome, a što voli. Ona ostavlja ono što voli samo zbog onoga što joj je draže. Jer, osoba kojoj se servira veoma ukusno jelo koje šteti njegovom organizmu i od koga oboli, odbija to jelo iz ljubavi prema svome zdravlju, koje joj je draže od samoga jela. Nada koja je još uzvišenija od ove je nada onih koji imaju čisto srce. To je nada u susret sa Stvoriteljem koja izaziva žudnju koja omražava i zagorčava život i izaziva ravnodušnost prema drugim ljudima i povlačenje od njih.

Ova vrsta nade je najbolja i najuzvišenija. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«Pa ko se nada susretu s Gospodarom svojim, neka čini dobra djela i neka u ibadetu Gospodaru svome ne smatra Njemu ravnim nikoga» (El-Kehf, 110.). Uzvišeni je rekao:

﴿مَن كَانَ يَرْجُو لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ...﴾

«Ako se nada susretu s Allahom, pa od Allaha određeno vrijeme će doći...» (El-Ankebut, 5.).

Ova vrsta nade je istinsko čvrsto vjerovanje i sama njegova suština i u nju su uprti pogledi onih koji žude za susretom sa Allahom. Zbog toga ih Uzvišeni Allah umiruje i obavještava da će sigurno doći do susreta s Njim, spominjući im da je za to odredio vrijeme, a to njihove duše čini mirnim i spokojnim.

Žudnja *(ištijak)* je putovanje srca u potrazi za voljenim.

Nema sumnje da je život onoga koji žudi zagorčan sve dok se ne susretne sa onim za kim žudi (voli ga). A tada to postane radost njegovih očiju i nestaje gorčine u njegovome životu. Isto tako, ovakav čovjek je krajnje ravnodušan prema ljudima i povlači se od njih jer traži prisnost sa Allahom i teži Njegovoj blizini. Najravnodušniji je prema ljudima i osamljuje se od svih osim od onih koji mu pomažu da postigne traženo na tome putu. Te osobe su mu najdraža Allahova stvorenja, ne može zamisliti druženje s drugima i samo s njima osjeća posebnu smirenost. Zato, traži i potrudi se pronaći ovakvoga sudruga! Ako u tome ne uspiješ, onda uzmi Allaha za prijatelja, a sve ljude ostavi po strani.

Neko je lijepo u spjevu kazao:

Ne boj se nelagode puta kad dođeš
I u okrilju ljubavi idi,
Od drugih se dodatno strpi,
Pa ako ti duša na strpljivost ne pristane,
Ti na strpljivosti ustraj,
Nastoj dušu odvojiti od svega osim od Voljenoga,
A sav život poslije toga tebi će se okrenuti.
Brate pametni, zaista je putovanje odlučnost,
Potom strpljivost, sa njom pronicljivost.
Koliko je divno to troje onome ko to dosegne!
Uzdignut će biti na Sudnjem danu na visoke položaje.



STEPEN ŽELJE
(RAGBE)

Želja je jedan od stepni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿...وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا...﴾

«...Molili su Nam se u želji i strahu...» (El-Enbija, 90.).

Razlika između pojma *er-ragbe* (žudnje) i *er-redža'* (nade) je u tome što pojam *er-redža'* označava težnju, a pojam *er-ragbe* traženje. Želja je plod nade. Jer, kad se čovjek nečemu nada, onda to i traži. Želja spram nade je kao bježanje naspram straha. Ko se nečemu nada, to traži i želi, a ko se, pak, nečega boji, on bježi od toga.

Cilj svega je naglašavanje da to i traži onaj koji se nada, a onaj koji se boji – bježi od toga. Želja u suštini predstavlja nadanje jer je nada težnja koja se treba ostvariti. To jest, težnja za nečim što je daleko i skriveno od onoga ko ima nadu je nešto u čije ostvarenje se sumnja, iako je to nešto što je nesumnjivo. To je poput nadanja roba u ulazak u Džennet. Nema nikakve sumnje u postojanje Dženneta, ali postoji samo sumnja u ulazak u njega. Za razliku od želje, koja se manifestira traženjem, težnja povećanjem postaje traženje.

Prva vrsta želje je želja koja se rađa iz znanja te potiče na zalaganje koje je povezano sa svjedočanstvima. Ona štiti putnika od malaksalosti i lijenosti.

Iman (vjerovanje) je povezan sa stepenom ihsana (da robuješ Allahu kao da Ga vidiš, jer ako ti Njega ne vidiš, On sigurno vidi tebe) i sa stepena imana čovjek se približava, penje i stiže do stepena ihsana. Zato je on popraćen svjedočanstvom, koje je, opet, osvjedočenje stepena ihsana, a to je da robuješ Allahu kao da Ga vidiš. Ovo je najuzvišeniji vid čovjekovog osvjedočenja na ovome svijetu.

Kad bi postojao uzvišeniji stepen od stepena ihsana, sigurno bi ga Allahovom Poslaniku, ﷺ, spomenuo Džibril ili bi ga o njemu Džibril upitao. U poznatom hadisu su sjedinjeni svi stepeni vjere u islamu, imanu i ihsanu.

Konstatacija stepena ihsana: To je da osoba svoju ljubav, strah, nadu, oslanjanje na Allaha, robovanje samo Njemu i potpunu posvećenost Njemu ne predaje i ne daruje nikom drugom osim svome Stvoritelju. Iznad ovoga ne postoji stepen koji bi rob tražio a da mu to ne bi bila prepreka i smetnja na njegovome putu ka svome Stvoritelju.

Ova želja se uzdiže sve dok ne dospije do stepena kad ništa od svoga truda ne ostavlja a da ga ne uloži, niti ostavlja malaksalost u svome nastojanju, niti ostavlja nadu u bilo šta drugo osim u ono što mu je željeni cilj.

Njegova želja mu ne dozvoljava da ostavi trud koji je u stanju uložiti a da ga ne uloži, niti da u svome nastojanju i odlučnosti ostavi mjesta malaksalosti i indiferentnosti, već se njegova čvrsta odluka još više povećava, niti u njegovome srcu ostaje mjesta za bilo koga osim za Onoga Kome stremi.

Kad se njegova želja upotpuni, uputpuni se i moral imanske pažnje, a to je pažnja prema (stečenom) znanju i njegovo čuvanje činjenjem dobrih djela te pažnja prema dobrim djelima u vidu ihsana (najvećeg stepena vjerovanja) i ihlasa (čiste vjere), čuvajući ih i štiteći ih od svega što ih kvari.

Postoje tri kategorije znanja i rada: *rivaje* (predaja), a to je samo preuzimanje i prenošenje predaja, *diraje* (poznavanje), a to je razumijevanje i shvatanje njegovoga značenja, i *ri'aje* (pažnja), a to je izvršavanje poslova prema stečenom znanju i onome što ono zahtijeva.

Preokupacija prenosilaca je predaja. Preokupacija učenjaka je poznavanje. Pridržavanje je preokupacija arifa, onih koji su spoznali Istinu. Uzvišeni Allah je ukorio one koji nisu vodili istinsku brigu o monaštvu, koji su je uveli kao novotariju. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وجعلنا في قلوب الذين اتبعوه رأفة ورحمة ورهبانية ابتدعوها ما كتبناها عليهم إلا ابتغاء رضوان الله فما رعوها حق رعايتها...﴾

«A u srca sljedbenika njegovih smo blagost i samilost ulili, dok su monaštvo oni sami, kao novotariju, uveli. Mi im ga nismo propisali – u želji da steknu Allahovo zadovoljstvo, ali oni o njemu ne vode brigu onako kako bi trebali...» (El-Hadid, 27.).

To jest, oni su to radili samo iz želje da zadobiju Allahovo zadovoljstvo. Na ovo nas upućuju riječi Uzvišenog da su uveli to kao novotariju, spominjući povod koji ih je naveo i potaknuo da uvedu novotariju monaštva, a taj povod je traženje Allahovoga zadovoljstva. Potom ih Allah kori za ostavljanje pažnje prema monaštvu. Jer, onaj ko se obaveže Allahu nečime čime ga Allah nije obavezao a čime Mu se približava, ima obavezu da se toga pridržava i da to upotpuni. Čak i većina šerijatskih pravnika smatra obaveznim da onaj ko započne neko djelo koje je vid pokornosti Uzvišenom Allahu, a to se ubraja u dozvoljeno, treba to i upotpuniti. Oni su obaveznost izvršavanja ovih djela smatrali zbog samog njihovoga započinjanja, baš kao obaveznost zbog zavjetovanja. Ovakav stav prenose Ebu Hanife, Malik i Ahmed u jednoj od dviju predaje od njega.

Kršćani su uveli monaštvo smatrajući ga uputom i praksom Isaa, عليه السلام. Uzvišeni Allah ih pobija u tome objelodanjujući da su oni to sami uveli, a Isa, عليه السلام, vrlo je daleko od onoga što mu se pripisuje. To je suprotno prirodnosti u kojoj je Uzvišeni Allah stvorio ljude i sigurno je da Allah ne voli i ne propisuje ništa što se kosi sa tom prirodnošću. Zbog toga, oni nisu bili u stanju i nikad neće biti u stanju istinski se pridržavati onoga na šta su se obavezali, jer Allahove zakone niko nije u stanju zamijeniti.

Cilj se ogleda u tome da Uzvišeni Allah kori onoga ko ne bude istinski pazio na ono što je kao dobro djelo uveo radi Uzvišenog Allaha, pa šta je tek sa onim ko ne bude vodio računa o dobrim djelima koje je Allah propisao Svojim robovima, dozvolio ih i podstakao na njih?!

Najvažniji postulati pridržavanja su umjerenost u poslovima, smatrajući ih beznačajnim i izvršavajući ih bez posebnog osvrta na njih.

Prvi stepen pridržavanja u poslovima ogleda se u umjerenosti između dvije krajnosti, nemara u vidu njihovog nepotpunog izvršavanja i pretjerivanja u vidu dodavanja. Ovaj stepen se ogleda u izvršavanju djela na legalan, vjeran, dozvoljen način, koji ne izlazi iz okvira njihovih granica, svojstava, uvjeta i termina. Potom, smatranje tih poslova u svojim očima beznačajnim i neznatnim, a da je ono što priliči Allahovoj uzvišenosti, veličini i pravima koja proističu iz robovanja prema Njemu, nešto sasvim drugo.

Zatim, da čovjek smatra da nije ispunio svoje obaveze prema Allahu i da nije zadovoljan svojim djelima koja čini radi Allaha, niti je zadovoljan sa bilo čime.

Rečeno je: Znak Allahova zadovoljstva s tobom je tvoja velikodušnost, a znak primanja tvoga djela kod Allaha je da to djelo smatraš nevažnim, beznačajnim i neznatnim u svome srcu. Povrh toga, ko spozna istinu (arif), traži od Allaha oprost neposredno poslije djela koje se ubraja u pokornost Njemu. Allahov Poslanik, ﷺ, odmah nakon predaje selama u namazu bi od Allaha tri puta tražio oprost. Uzvišeni Allah je naredio svojim robovima da traže oprost neposredno po obavljenom hadždžu, a hvali ih ukoliko traže oprost neposredno poslije noćne molitve (kijamul-lejl). Allahov Poslanik, ﷺ, propisao je pokajanje i traženje oprosta poslije uzimanja abdesta.

Ko bude potvrđivao dužnosti prema svome Stvoritelju, spoznao veličinu svojih djela i mahane svoje duše, smatrat će neophodnim tražiti oprost od svoga Stvoritelja za svoja djela, koja će smatrati nevažnim i neznatnim.

Slijedi potpuno i pravilno izvršavanje djela koja čovjek učini postojanim, kao što su pravosnažno svjedočenje ili ispravan namaz, a to je poput uspravnoga stabla koje ne pada. Ne obazire se na svoja djela brojeći ih i spominjujući ih zbog straha od umišljenosti i hvalisanja, zbog čega bi izgubio Allahovu pažnju i ona (djela) bi potpuno propala. U tom stanju je vrlo podesno da osoba posumnja u svoje ubjeđenje ili da posumnja da je postigla ubjeđenje onakvo kakvo treba biti. Naprotiv, ubjeđenje koje ima je poput pozajmice (davanje nečeg na korištenje bez naknade) i to nije potpuno vlasništvo. Čovjek, zatim, još više poveća sumnju u samoga sebe pročišćavajući dušu od besmislenih tvrdnji i oslobađajući srce od šejtanskog udjela tako što prilikom svakog učinjenog koraka zastane onoliko koliko mu treba da ti koraci budu s ispravnim nijjetom, ciljem, ihlasom i kontinuitetom. Ne korača silovito i obezglavljeno, već prije svakog koraka zastane da bi ispravno zakoračio na način pripravnosti i suptilne spoznaje. Potom pomjera stopalo svoga čvrstog ubjeđenja, pa kad ispravno zakorači i pomjeri stopalo, odvoji se od svoje duše.

Pošto je duša mjesto koje je podložno zamućivanju, njegovo odvajanje od nje je potpuna bistrina i krajnja pažnja.

STEPEN SVIJESTI O ALLAHOVOME NADZORU
(MURAKABA)

I stepen samokontrole ili svijesti o Allahovome nadzoru je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِكُمْ...﴾

«I imajte na umu da Allah zna šta je u dušama vašim...» (El-Bekare, 235.). I rekao je Uzvišeni:

﴿...وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَّقِيبًا﴾

«...A Allah na sve motri» (El-Ahzab, 52.). I rekao je Uzvišeni:

﴿...وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَ مَا كُنتُمْ...﴾

«On je s vama gdje god bili..» (El-Hadid, 4.). I rekao je Uzvišeni:

﴿أَلَمْ يَعْلَم بِأَنَّ اللَّهَ يَرَىٰ﴾

«Zar on ne zna da Allah sve vidi», (El-'Alek, 14.). I rekao je Uzvišeni:

﴿...فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا...﴾

«...Mi tebe i vidimo i štitimo...» (Et-Tur, 48.). I rekao je Uzvišeni:

﴿يَعْلَمُ خَائِنَةَ الْأَعْيُنِ وَمَا تُخْفِي الصُّدُورُ﴾

«On zna poglede koji kriomice u ono što je zabranjeno gledaju, a i ono što grudi kriju» (El-Mu'min, 19.).

U hadisu o Džibrilu, عليه السلام, prenosi se da je on upitao Poslanika, ﷺ: "*Šta je to Ihsan?*" *Allahov Poslanik,* ﷺ*, odgovorio mu je: "Da*

robuješ Allahu kao da Ga vidiš. Jer, i ako ti Njega ne vidiš, On vidi tebe".[1]

Iz ovoga hadisa se da razumjeti da je murakaba neprestano znanje i ubjeđenje roba u to da Uzvišeni Allah zna ono što rob javno pokazuje i ono što krije. To konstantno znanje i ubjeđenje je samokontrola, a ona je plod njegovoga znanja da ga Uzvišeni Allah neprestano nadzire, posmatra i sluša njegove riječi, da vidi njegova djela u svakom vremenu i u svakom trenutku te prilikom svakog udisaja i treptaja oka.

Kazano je: Ko bude svjestan da ga Allah nadzire i u njegovim mislima, On će sačuvati njegove tjelesne organe (da činjenje onoga štoje On zabranio).

Džunejd je rekao: "Ko se bude istinski samokontrolirao, bojat će se da mu promakne bilo kakva sitnica, a da ona nije učinjena isključivo radi njegovoga Stvoritelja".

Zun Nun je rekao: "Znak samokontrole je davanje prednosti onome što je Allah objavio, uzvisivanje onoga što je Allah uzvisio i umanjivanje onoga što je Allah umanjio".

Ibrahim el-Havas je rekao: "Samokontrola je potpuna posvećenost Uzvišenom Allahu i javno i tajno".

Kazano je: Najbolje na šta čovjek na svom putu može obavezati svoju dušu jest svođenje računa sa samim sobom, samokontrola, i da mu upravljanje poslovima bude protkano znanjem.

Ebu Hafs je rekao Ebu Osmanu en-Nejsaburiju: "Kad sjedneš pred svijet da im držiš predavanje, čini to prvo svome srcu i duši i nemoj da te zavara njihov broj. Oni posmatraju tvoju vanjštinu, a Allah posmatra tvoju unutrašnjost".

Svi putnici su se usaglasili u tome da je svijest o Allahovome nadzoru ljudskih misli uzrok Allahovoga čuvanja njegovih vidljivih radnji i poslova. Ko se Allaha bude bojao tajno, Allah će ga sačuvati da ni tajno, ni javno ne učini ništa od onoga što mu je zabranio.

Samokontrola je iskazivanje robovanja Allahu u skladu s Njegovim imenima: Onaj Koji motri (Er-Rekib) Onaj Koji čuva (El-Hafiz) Onaj Koji sve zna (El-Alim) Onaj Koji sve čuje (Es-Semi') i

---

[1] Buhari, 50, 4.777; Muslim, 9, 10; Tirmizi, 3.610; Nesai, 4.991; Ibn Madže, 63.

Onaj Koji sve vidi (El-Besir). Ko shvati ova Allahova imena i svoje robovanje bude izvršavao u skladu s njihovim značenjima, postići će samokontrolu.

Među najljepšim opisima nadzora (murakabe) je da je to neprestana svijest o tome da Istinski Stvoritelj nadzire, da prati čovjeka na putu ka Njemu i u stanju između zapanjujućeg veličanja, približavanja koje ga potiče i radosti koja ga motivira.

Što se tiče zapanjujućeg veličanja, ono se ogleda u ispunjenosti srca veličanjem i uzvisivanjem Uzvišenog Allaha tako da to zapanji i odvrati srce od posmatranja i okretanja svemu drugom. Čovjek ovo veličanje ne zaboravlja ni onda kad njegovo srce bude u Allahovoj prisutnosti, i to je nešto što stalno čini. Osjećaj neprestane prisutnosti sa Allahom rezultira prisnošću i ljubavlju. Ako to ne bude popraćeno veličanjem, proizvest će kontraefekt, odnosno izlazak iz okvira ubudijjeta (robovanja) u besmislenost. Svaka ljubav u kojoj nema uzvisivanja voljenog bude uzrok udaljavanja od njega i biva lišena njegove pažnje.

Zbog toga, ovaj opis obuhvata sljedeće: putovanje ka Allahu, neprestano nastavljanje toga putovanja s osjećajem srca o Allahovoj prisutnosti, Njegovo uzvisivanje i zapanjenost Njegovom uzvišenošću nad svim ostalim.

Što se tiče približavanja koje čovjeka potiče, misli se na približavanje Allahu koje ga potiče na pet nabrojanih značajki. Ovo približavanje čovjeka potiče na uzvisivanje Allaha i na zaboravljanje na sebe i na druge. I što god čovjek bude bliži Allahu, on Ga više uzvisuje i zaboravlja na sve mimo Njega i udaljava se od toga.

Što se tiče radosti koja motivira, misli se na veselje, uzvisivanje i slast koju osoba osjeti prilikom toga približavanja. Ništa od ovodunjalučkih blagodati se ne može porediti sa radošću srca s približavanjem Allahu, njegovim zadovoljstvom i srećom. Ne postoji ništa što bi se s time dalo uporediti. To stanje je i osjećaj stanovnika Dženneta. Čak je neki od arifa rekao: "Dođu mi trenuci u kojima kažem: Ako su stanovnici Dženneta u ovakvom stanju, onda zaista žive lijepim životom".

Nema sumnje da ovakva radost upućuje čovjeka na neprastano putovanje ka Allahu i ulaganje svakog atoma snage u traganju za Njim i težnji za zadobijanjem Njegovoga zadovoljstva. Ko ne osjeti ovu radost ili bilo šta od nje, neka preispita svoje vjerovanje i svoja

djela. U vjerovanju je slast, pa ko je ne okusi, neka se preispita i pokuša pronaći svjetlo s kojim će osjetiti slast svoga vjerovanja.

Poslanik, ﷺ, spominje okus slasti vjerovanja i osjećaj njegove prijatnosti, pa nam spominje okus i osjećaj slasti povezujući ih sa vjerovanjem: "*Osjetit će slast vjerovanja ko bude zadovoljan Allahom kao Apsolutnim Gospodarom, Islamom kao vjerom i Muhammedom kao Poslanikom*".[1]

I rekao je Poslanik, ﷺ: "*Osjetit će slast vjerovanja onaj kome Allah i Njegov Poslanik budu draži od svega drugog, ko bude volio čovjeka isključivo i samo radi Allaha i ko bude mrzio povratak u nevjerstvo nakon što ga je Allah izbavio iz njega kao što mrzi da bude bačen u vatru*".[2]

Čuo sam da šejhul-islam Ibn Tejmijje, Allah osvijetlio njegovu dušu, kaže: "Ako za neki posao ne osjetiš u srcu slast i zadovoljstvo, onda sumnjaj u njega, jer je Uzvišeni Allah Taj Koji obilno nagrađuje i za malo dobročinstvo". To znači da će On čovjeka za poslove koje obavlja nagraditi na ovome svijetu time što će osjetiti slast u svome srcu, zadovoljstvo i radost svojih očiju, pa ako ništa od toga ne prepozna na sebi, mora znati da su ti njegovi poslovi poremećeni.

Sve je to zato što je nagrada ono što se vraća radniku za njegov posao. Svi poslovi imaju posljedicu koja se vraća onome ko taj posao izvršava i ona je vezana za cijeli njegov život i sve njegove poslove. Namaz ga sprječava od razvrata i ružnih djela, poboljšava njegov moral i odgaja najuzvišenijim odgojnim mjerama koje voli Slavljeni Allah. Isto tako je i sa postom, koji ojačava čvrstu volju, omogućava duši koja sama sebe kori i intuiciji da zasjaju te on vidi Pravi put i bude jedan od onih koji su bogobojazni.

Ovakvi efekti se očituju od svih dobrih djela, popravljajući sve životne ljudske aktivnosti i njegov život u porodici i društvu time biva sretniji, kao što i nevaljala djela imaju hrđav efekt na onoga ko ih čini. U tom smislu Uzvišeni je rekao:

﴿لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ...﴾

«One koji čine dobra djela, čeka lijepa nagrada, i više od toga» (Junus, 26.);

---

[1] Muslim, 34; Tirmizi, 2.623; Ahmed, 1.781.

[2] Buhari, 16, 21, 6.941; Muslim. 43. Tirmizi, 2.624; Nesai, 4.987; Ibn Madže 4.033.

﴿ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَى...﴾

«Oni koji su zlo činili završit će najužasnijim patnjama...» (Er-Rum, 10.).

Cilj svega je da radost, blizina i zadovoljstvo očiju sa Allahom upućuju na povećanje pokornosti prema Njemu, podstiču na ulaganje truda u putovanje ka Njemu i prelazak na drugu vrstu samokontrole, koja vodi ka izbjegavanju proturječnosti, popravljajući svoja javna i tajna djela. Popravljanje vidljivih (javnih) djela se očituje čuvanjem vidljivih pokreta, a popravljanje nevidljivih (tajnih) djela se očituje čuvanjem misli, htijenja i nevidljivih pokreta (koje ljudi ne vide), kao što je to odbacivanje svega što predstavlja suprotstavljanje naredbama i obavještenjima Uzvišenog Allaha.

Čovjekova unutrašnjost se oslobađa svake vrste strasti i htijenja koje su u suprotnosti s Allahovim naređenjima, svake vrste volje koja je u suprotnosti sa voljom njegovog Stvoritelja, svake vrste sumnje koja se suprotstavlja onome o čemu nas je On obavijestio i svake vrste ljubavi koja istiskuje ljubav prema Allahu. Ovo je prava slika zdravoga srca, bez čega nema spasenja na Budućem svijetu, osim onome ko dođe sa zdravim srcem. Ovo je istinska slika oslobađanja čestitih, onih koji su spoznali i koji su vrlo blizu svoga Stvoritelja. Svaka vrsta oslobađanja mimo nabrojanog je krnjava. Ovo je oslobađanje vlasnika čvrstih odluka, onih koji su odlučni.

U narodu postoje tri vrste oponiranja, a od toga će biti sačuvan samo onaj koga Allah od njih sačuva.

Prva vrsta: Oponiranje Allahovim imenima i svojstvima neistinitim sumnjama. Zbog tih sumnji, ljudi negiraju ono što je Allah potvrdio i rekao o Sebi i ono što je o Njemu potvrdio Njegov Poslanik, ﷺ. Oni potvrđuju ono što Allah nije rekao za Sebe i time se priklanjaju Njegovim neprijateljima i neprijateljski se odnose prema Njegovim prijateljima (evlijama). Tim svojim sumnjama izvrću smisao riječi, zaboravljajući veliku većinu onoga čime su opominjani. Oni su se u pitanjima svoje vjere podijelili na skupine, a svaka je radosna onim što ispovijeda.

Zaštita od ove proturječnosti se postiže potpunim predanjem Allahovoj Objavi. Kad joj se srce u potpunosti preda, uoči istinitost onoga što se Objavom saopćava i spozna razumom i čistom prirodnošću (u kojoj je stvoreno) da je to sušta istina. Tako se Objavom pune

srca, usresrede istovremeno i sluh, i razum i čista nepotvorena prirodnost, što je najcjelovitiji oblik vjerovanja. Ovakav čovjek nije kao onaj u kome se neprestano bori njegov sluh sa razumom i njegovom prirodnošću.

Druga vrsta: Oponiranje Allahovim zakonima i naredbama. Ova vrsta ljudi se dijeli na nekoliko skupina.

Ima ih koji oponiraju šerijatu svojim mišljenjem i zaključcima koji u sebi sadrže dozvoljavanje onoga što je Uzvišeni Allah zabranio, zabranjivanje onoga što je On dozvolio, ukidanje onoga što je On naredio, naređivanje onoga što je On ukinuo, obesnaživanje onoga što je On učinio pravovaljanim, smatranje pravovaljanim onoga što je On obesnažio, respektiranje onoga što je On učinio nevažećim, smatranje nevažećim onoga što On respektira, ograničavanje onoga što je On učinio neograničenim i smatranje neograničenim nečega što je On učinio ograničenim.

Ovo su mišljenja i zaključci o kojima su svi ispravni učenjaci iz prvih generacija (selef) jedinstveni u osudi i upozoravanju na opasnosti od toga. Javno su osudili zagovornike ovih mišljenja gdje god oni bili na Zemlji, upozoravali na njih i odvraćali od njih.

Ima ih koji oponiraju istinama vjerovanja i Allahovim propisima svojim osjećanjima, fantazijama i neistinitim šejtanskim otkrovenjima koja sadrže legaliziranje zakona koji Allah nije dozvolio i obesnaživanje Njegove vjere, koju je propisao preko jezika svoga Poslanika, ﷺ, te sadrže zamjenu istina vjerovanja šejtanskim obmanama.

Oni su svoje užitke uzeli za vjeru svoju, dajući im prednost nad vjerom koju je propisao Uzvišeni Allah. Time su okupirali svoja srca i otcijepili ih od Allahovoga puta. Iz njihovoga razumijevanja, mišljenja, neistinitih usporedbi, zaključaka i osjećaja se izrodilo razaranje znanja, izopačenost postojanja, rušenje temelja vjerovanja, zamršenost stvari i želja. To njihovo bi se i ostvarilo da Allah nije zajamčio da će biti onih koji će neprestano pomagati i čuvati Njegovu vjeru i objašnjavati njena obilježja, štiteći je od spletki onih koji spletkare.

Ima ih koji su na vlasti i koji oponiraju nepravednom politikom (upravljanjem ljudima), stavljajući je ispred Allahovih i propisa Njegovoga Poslanika. Sude Allahovim robovima (tom svojom politikom) i zbog nje i njome obesnažuju Allahov zakon, pravdu i propise.

Prvi kažu: Kad dođe u kontradikciju razum sa predajom, prednost dajemo razumu.

Drugi kažu: Kad dođe do kontradikcije između predaje i analogije, prednost dajemo analogiji.

Oni koji se oslanjaju na otkrovenje i intuiciju, kažu: Kad dođu u kontradikciju intuicija i otkrovenje sa vanjskim smislom šerijata, dajemo prednost otkrovenju i intuiciji.

Političari kažu: Kad dođe u kontradikciju politika sa šerijatom, prednost dajemo politici.

Svaka ta skupina je, nasuprot Allahovoj vjeri i Njegovim propisima, uzela taguta (nešto što se obožava mimo Allaha) i pred njim se sude.

Oni govore: Vama pripada predaja, a nama razum. Drugi kažu: Vi ste pristalice predaje i izvješća, a mi smo pristalice analogije, mišljenja i ideja. Treći kažu: Vi ste sljedbenici egzoterizma (vanjštine), a mi smo sljedbenici suštine (hakaik). Četvrti kažu: Vama pripadaju zakoni, a nama politika. Kakve li nesreće! Zavladala je i prouzrokovala sljepoću. Kakve li nevolje! Pogodila je i gluhoću izazvala. Kakvog li iskušenja! U zabludu pozivaju srca i odazivaju se samo zavedena srca. I kakvih li vjetrova! Zapušu i od njih se zagluše uši i osljepljuju oči, zbog njih se – tako mi Allaha – obesnažuju propisi i njihove karakteristike, kao što se zbog njih opovrgavaju svojstva Uzvišenog i Plemenitog. Svaka od ovih skupina ljudi se bazira na nepravdi i nepravednim stavovima, kojima su sudili o Allahu i među Njegovim robovima na osnovu svojih pokvarenih mišljenja i nagona. Zbog toga je Objava izložena svakoj vrsti iskrivljavanja i tumačenja, a vjera zadržavanju svake vrste promjene i iskrivljenosti.

Treća vrsta: Oponiranje Allahovim djelima i određenju *(kada'* i *kader)*. Ovo oponiranje dolazi od neznalica. Može biti vidljivo ili skriveno i ima bezbroj svojih vrsta.

Ovo oponiranje se širi u duši kao što se groznica širi u tijelu. Kad bi rob razmišljao o svojim riječima, htijenjima i stanjima, to bi, uistinu, vidio i osjetio u svome srcu. Svaka duša je u kontradikciji sa Allahovim određenjima, podjelom i djelima, osim duše koja je potpuno smirena i pouzdaje se u svoga Stvoritelja, koja Ga je spoznala istinskom spoznajom do koje čovjek može doprijeti. Preokupacija takve duše su potpuna predanost, poslušnost i zadovoljstvo svake vrste.

STEPEN POŠTOVANJA ALLAHOVIH SVETINJA (TA‘ZIMU HURUMATILLAH)

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَمَن يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِندَ رَبِّهِ...﴾

«A ko poštuje Allahove svetinje, to mu je dobro kod Gospodara njegova» (El-Hadždž, 30.). Skupina komentatora Kur'ana smatra da su Allahove svetinje (hurumatillah) ono što Njega srdi i ono što je zabranio, a pod poštovanjem se misli na izbjegavanje toga.

El-Lejs je rekao: "Allahove svetinje su ono što nije dozvoljeno kršiti". Neki od dobrih prethodnika su rekli: "Allahove svetinje su Njegove naredbe i zabrane". Zedžadž je rekao: "Svetinja (el-hurma) je obaveza koju treba izvršavati i u vezi s kojom je zabranjeno biti nemaran". Drugi pak smatraju da se misli na propise i Allahova časna mjesta na hadždžu koja su ograničena vremenom i prostorom.

Pravilno je da sva ova tumačenja obuhvataju značenje Allahovih svetinja (el-hurumat). Ovo je množina od (hurmetun) (svetinja), što označava ono što se mora poštovati i čuvati: prava i obaveze, ljudi, vrijeme i mjesta. Poštovanje (ta'zim) tih svetinja podrazumijeva izvršavanje prava prema njima, čuvanje tih prava, napuštanje svake vrste razmimoilaženja, odvažnost i smjelost u pogledu njih, poštovanje naredbi i zabrana iz straha od kazne i želje za nagradom.

U vezi s ovim argumentom su situacije u kojima su bili vjerovjesnici, poslanici i iskreni Allahovi robovi, te njihove dove i molbe koje su upućivali Allahu i pohvale koje im je izrekao Uzvišeni Allah, jer su se plašili vatre i nadali se Džennetu, kao što nam to Uzvišeni Allah govori o posebnim (odabranim) Njegovim robovima koje su nevjernici uzeli za božanstva, a oni su se nadali Allahovom oprostu i bojali Njegove kazne, kao što je to prije navedeno. Uzvišeni nam govori o svojim vjerovjesnicima i poslanicima riječima:

﴿وزكريا إذ نادى ربه رب لا تذرني فردا وأنت خير الوارثين، فاستجبنا له ووهبنا له يحيى وأصلحنا له زوجه إنهم كانوا يسارعون في الخيرات ويدعوننا رغبا ورهبا . . .﴾

«I (spomeni) Zekerijjaa kad pozva Gospodara svoga: 'Gospodaru moj, ne ostavljaj me sama, a Ti si Najbolji Nasljednik!' Pa smo mu se odazvali i poklonili mu Jahjaa i izliječili mu suprugu njegovu. Oni su se trudili da što više dobra učine i molili su Nam se u nadi i strahu, i bili su prema Nama ponizni» (El-Enbija, 89.-90.). To jest u nadi prema onome što je kod Allaha i strahu od Allahove kazne. Prema mišljenju većine komentatora Kur'ana, zamjenica u riječima Uzvišenog *innehum* (zaista su oni...) odnosi se na spomenute vjerovjesnike u ovoj suri. Isto tako, dokaz nam je ono što se spominje na početku kazivanja o Ibrahimu, ﷺ:

﴿ولقد آتينا إبراهيم رشده من قبل وكنا به عالمين﴾

«Mi smo još prije Ibrahimu razboritost dali i dobro smo ga poznavali» (El-Enbija, 51.), gdje se spominju vjerovjesnička iskušenja i sve nedaće kojima su bili izloženi, a od kojih ih je Uzvišeni Allah spasio zbog njihovih dova i obraćanja Njemu, Jedinom, moleći Mu se u nadi i strahu.

Kod svih komentatora Kur'ana riječi nada i strah predstavljaju nadu u Allahovu milost i strah od Njegove vatre.

Slavljeni Allah spominje svoje robove kao posebnu vrstu svojih stvorenja, hvaleći ih zbog njihovih najboljih djela, kakvo je traženje utočišta kod Allaha od džehennemske vatre. Uzvišeni je rekao:

﴿والذين يقولون ربنا اصرف عنا عذاب جهنم إن عذابها كان غراما، إنها ساءت مستقرا ومقاما﴾

«I oni koji govore: 'Gospodaru naš, poštedi nas patnje u Džehennemu jer je patnja u njemu, doista, propast neminovna. On je ružno prebivalište i boravište'» (El-Furkan, 65.-66.). Allah nas obavještava o njima navodeći njihovo nastojanje da Mu se približe svojim vjerovanjem da bi ih spasio džehennemske vatre, pa Uzvišeni kaže:

﴿الذين يقولون ربنا إننا آمنا فاغفر لنا ذنوبنا وقنا عذاب النار﴾

«Oni koji govore: 'Gospodaru naš, mi doista vjerujemo, pa oprosti nam grijehe naše i sačuvaj nas od patnje u Vatri'» (Ali-Imran, 16.).

Najuzvišenijim načinom približavanja Allahu oni su smatrali svoje vjerovanje kojim Ga mole da ih spasi džehennemske vatre.

Uzvišeni Allah nas obavještava i o arifima (onima koji su Ga spoznali) i o razumom obdarenim da su od Njega tražili zaštitu od džehenemske vatre i molili Ga da ih uvede u svoj Džennet, pa kaže:

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِأُولِي الْأَلْبَابِ...﴾

«U stvaranju nebesa i Zemlje i u izmjeni noći i dana, doista su znamenja za razumom obdarene...», pa do kraja 195. ajeta. (Ali-Imran, 190.).

Nema sumnje da je obećanje dato jezikom Njegovih poslanika Njegov Džennet, za koji su Ga molili. Uzvišeni Allah o svom prijatelju Ibrahimu, عليه السلام, kaže:

﴿وَالَّذِي أَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لِي خَطِيئَتِي يَوْمَ الدِّينِ، رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ، وَاجْعَلْ لِي
لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ، وَاجْعَلْنِي مِنْ وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ، وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ، وَلَا
تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ، يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ، إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

«I Koji će mi, nadam se, pogreške moje na Sudnjem danu oprostiti! Gospodaru moj, podari mi znanje i pridruži me onima koji su dobri i učini da me po lijepom spominju oni što će poslije mene doći i učini me jednim od onih kojima ćeš džennetske blagodati darovati, i ocu mome oprosti, on je jedan od zalutalih, i ne osramoti me na Dan kad će ljudi oživljeni biti, na Dan kad neće nikakvo blago, a ni sinovi od koristi biti, samo će onaj koji Allahu srca čista dođe spašen biti» (Eš-Šu'ara, 82.-89.).

Molio je Allaha da mu podari Džennet i tražio kod Njega utočište od vatre, koja će biti poniženje na Dan proživljenja.

Slavljeni Allah nas obavještava o Džennetu, koji je Njegovo obećanje, obavezno i traženo:

﴿لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَاءُونَ خَالِدِينَ كَانَ عَلَى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْئُولًا﴾

«U njemu će sve što žele imati vječno; to je obećanje tvoga Gospodara – obavezno i traženo» (El-Furkan, 16.). To jest, od Njega ga traže Njegovi robovi i Njegovi ugodnici (evlije).

Poslanik, ﷺ, naredio je svojim sljedbenicima da mole Allaha za njega u vremenu kad se dova ne odbija – odmah po završetku ezana –

da mu (Muhammedu) podari najviši stepen u Džennetu "i uputi ga na hvale vrijedno mjesto koje mu je obećao", obavještavajući nas da su svi koji budu molili za njega *"dostojni njegova zagovora na Sudnjem danu (šefa'at)"*.[1]

Selim el-Ensari je rekao Allahovome Poslaniku, ﷺ: "Što se mene tiče, ja molim Allaha za Džennet i tražim kod Njega utočište od vatre, ali ne razumijem tvoje i Muazovo pjevušenje. Reče mu Allahov Poslanik, ﷺ: *"Ja i Muaz zbog Dženneta pjevušimo"*.[2]

U Buharijevom *Sahihu* se navodi hadis koji govori o melekima koji kruže po Zemlji i koji nisu oni meleki koji zapisuju ljudske poslove da ih *"Uzvišeni Allah pita za Svoje robove – a On, neka je Uzvišen, zna sve o njima – pa Mu odgovaraju: 'Došli smo ti od Tvojih robova, a oni Te* slave', tj., ponavljaju riječi: Nema istinskog boga osim Allaha, *veličaju*, tj., ponavljaju riječi: Allahu ekber, *zahvaljuju Ti se*, tj., ponavljaju riječi: El-hamdu lillah, *i uzdižu Te*, tj., ponavljaju riječi uzvišenosti'. *Uzvišeni Allah ih ponovo upita: 'Jesu li Me vidjeli?' Meleki odgovaraju: 'Ne, naš Gospodaru, nisu Te vidjeli'. Uzvišeni Allah kaza: 'Pa, kako bi tek to izgovarali da su Me vidjeli?' Meleki odgovaraju: 'Da su Te vidjeli, onda bi te još više i žešće uzdizali'. Oni zatim kazaše: 'Naš Gospodaru, oni mole za Tvoj Džennet', a Allah ih upita: 'Jesu li ga vidjeli?' Oni će odgovoriti: 'Ne, tako nam Tvoje moći, nisu ga vidjeli', a Allah ih ponovo upita: 'Pa, kako bi bilo da su ga vidjeli?' Meleki odgovaraju: 'Da su ga vidjeli, još bi ga više i žešće tražili'. Potom kazaše: 'Od Tebe traže utočište od vatre'. 'Jesu li je vidjeli?', upita Uzvišeni. Oni odgovaraju: 'Ne, tako nam Tvoje moći, nisu je vidjeli'. A Allah ih upita: 'Pa, kako bi bilo da su je vidjeli?' Meleki odgovoriše: 'Da su je vidjeli, još bi više bježali od nje'. Uzvišeni Allah im na to rekne: 'Ja vas za svjedoke uzimam da sam im oprostio, udovoljio ono što mole i zaštitio ih od onoga od čega se utječu'"*.[3]

Kur'an i sunnet su prepuni hvaljenja Allahovih robova i Njegovih ugodnika (evlija) koji od Njega traže Džennet i nadaju mu se i traže utočište od vatre i boje je se.

---

[1] Buhari, 614. 4.719; Muslim, 384; Tirmizi, 211, 678; Ebu Davud, 529; Ibn Madže, 722; Ahmed, 14.403.

[2] Prethodno je spomenut.

[3] Buhari, 6.408; Muslim, 2.689; Tirmizi, 3.600; Ahmed, 7.376, 8.479.

Poslanik, ﷺ, rekao je svojim ashabima: *"Tražite od Allaha zaštitu od vatre".*[1]

A onome što je od njega tražio da moli Allaha da bude s njim u Džennetu, rekao je: *"Pomozi me sa što više sedždi".*[2]

Traženje Dženneta i spasa od Džehennema je nakana Zakonodavca u pogledu svoga ummeta kako bi ih se neprestano sjećali i ne zaboravljali ih. Jer, vjerovanje u njihovo postojanje je uvjet spasenja, a djelovanje na postizanju Dženneta i spasenja od vatre je pravo vjerovanje.

Poslanik, ﷺ, podsticao je svoje ashabe na Džennet, opisujući ga i predočavajući im ga kako bi ga zaradili: *"Ima li koga da se potrudi da uđe u Džennet? On je, tako mi Gospodara Kabe, sav od svjetlosti koja blista, i bosiljak koji trepti, i lijepa družica, i voće zrelo, i dvorac veliki, i rijeka neprekidna".* Rekoše ashabi: *"Da, Allahov Poslaniče, mi ćemo se potruditi za njega".* On reče: *"Recite: 'Ako Bog da'".*[3]

Kad bismo iz sunneta spomenuli sve što nas podstiče da steknemo Džennet i da nam on bude motiv u djelima, kao što su riječi Poslanika, ﷺ: *"Ko uradi to i to, Allah će ga uvesti u Džennet"*, to bi se veoma odužilo, i tako je sa svim vrstama poslova.

Allahov Poslanik, ﷺ, potiče na to riječima: *"Ko uradi to i to, bit će mu otvoreno svih osam vrata Dženneta".*[4]

"Ko kaže: Subhanellahi ve bi hamdihi, bit će mu usađena palma u Džennetu"[5]; *"Ko odjene neodjevenoga muslimana, Allah će njega ogrnuti džennetskim ogrtačem"*[6]; *"Ko posjeti bolesnika, bude među ubranim džennetskim voćem".*[7] Hadisi su prepuni sličnih podstreka.

Isto tako, Slavljeni Allah voli kad Ga njegovi robovi mole za Džennet i od Njega traže zaštitu od Džehennema. On voli kad Ga se moli. Ljut je na onoga ko ne želi da Ga moli. Džennet je ono što je

---

[1] Buhari, 1.377; Muslim, 588, 589, 590; Tirmizi, 3.604; Nesai, 5.511.

[2] Muslim, 489; Nesai, 1.138; Ebu Davud, 1.320; Ahmed, 15.646.

[3] Ibn Madže, 4.332; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

[4] Buhari, 3.435; Muslim, 28.

[5] Tirmizi, 3.464, 3.465; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[6] Tirmizi, 2.449, 2.484; Ebu Davud, 1.682; Ahmed, 10.717; za ovaj hadis Albani kaže da je slab (da'if).

[7] Muslim, 2.568; Tirmizi, 967; Ahmed, 21.868.

najuzvišenije za šta se može moliti, a Džehennem je ono što je najuzvišenije od čega se traži utočište.

Omiljen je i drag Gospodaru, Uzvišenom Allahu, svaki posao koji vodi ka traženju Dženneta. To traženje je obožavanje (ubudijjet) Stvoritelja, a bolje je i preče izvršavati sve vidove obožavanja nego zapostavljati neke vidove.

Kad srce prestane voditi računa o Džennetu i Džehennemu, bez želje za prvim, a bježeći od drugog, klonut će njegova čvrsta odluka, oslabiti njegove ambicije. Kad god se osnaži njegovo tražnje Dženneta i nastojanja za njegovo pridobijanje, motivi postanu jači, ambicije žešće i težnje potpunije. Sve je to poznato iz iskustva. Jer, ako to ne bi bilo neophodno, Zakonodavac, Uzvišeni Stvoritelj, ne bi svojim robovima opisivao Džennet, ne bi im ga uljepšavao i ne bi im ga predočio. Detaljno ih je obavijestio o njemu na način koji može shvatiti njihov razum. O svemu drugom ih je obavijestio općenito, u globalu. Sve je to zato da bi u njima pobudio želju za njim i da ih podstakne da rade tako kako bi ga zaslužili. Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَاللَّهُ يَدْعُوا إِلَىٰ دَارِ السَّلَامِ...﴾

«Allah poziva u kuću mira...» (Junus, 25.).

Ovo je poticaj na odziv ovom Allahovom pozivu, takmičenje i užurbanost u tome.

Nije nepoznato da Džennet ne predstavlja samo puko ime za stabla, voće, jelo i piće, hurije, rijeke i dvorce. Većina ljudi griješi u slučaju naziva *Džennet*. Džennet je ime za Kuću neograničenih i potpunih blagodati. Najuzvišenija blagodat u Džennetu će biti gledanje u plemenito Allahovo lice i slušanje Njegovoga govora, a najveća radost očiju će biti bivstvovanje u Njegovoj blizini i Njegovome zadovoljstvu. Svi užici jela, pića, odjeće i lijepih lica ne mogu se nikad porediti sa ovim našim ovosvjetskim užicima. A i najmanje Allahovo zadovoljstvo je veće od Dženneta i svega što se u njemu nalazi. Kao što kaže Uzvišeni:

﴿...وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ أَكْبَرُ...﴾

«...A zadovoljstvo Allahovo veće je od svega toga...» (Et-Tevba, 72.).

Ovdje je riječ *ridvan* (zadovoljstva) spomenuta bez određenoga člana u kontekstu potvrđivanja. To jest, bilo šta od Allahovoga zadovoljstva prema Njegovome robu je veće od Dženneta. Neko je lijepo u stihu kazao:

Malo od Tebe je dovoljno da me zadovolji,

Ali i za ono malo od Tebe se ne kaže da je malo.

U vjerodostojnom hadisu – hadisu gledanja u Uzvišenog Allaha – navodi se: "*Tako mi Allaha, Allah im neće dati ništa što će im biti draže od gledanja u Njegovo lice*".[1]

Nema sumnje da je to tako. To je najuzvišenije što može naumpasti ili se vrtiti u mislima, a posebno je to tako kad zaljubljeni uspiju tako što će se osvjedočiti u ljubav, a čovjek je s onim koga voli. U ovom stavu nema specifikacije već je to tako bez obzira je li voljena osoba bila prisutna ili odsutna.

Koje blagodati, koji užici, koja radost i koji uspjeh se mogu porediti sa osvjedočenjem u ljubav i s tim užitkom i radosti?

Postoji li uopće ikakva radost veća od radosti zbog blizine Voljenog, Onog iznad Kojeg nije uzvišeniji, niti potpuniji, a niti ljepši?! To će biti istinsko i nesumnjivo zadovoljstvo očiju.

Ovo je – tako mi Allaha – bajrak do koga se trude stići zaljubljeni i zastava prema kojoj su se uputili oni koji traže blagodat. To je duh naziva *Džennet* i njegov život. Zbog toga je Džennet ugodan i na tome se bazira. Isto tako je i sa Džehennemom, Allah nas sačuvao od njega. Njegovim stanovnicima će patnja – zbog nemogućnosti da Ga vide, zbog poniženja od Njega, Njegove srdžbe i gnjeva i udaljenosti od Njega – biti veća od vatre koju će osjetiti i tjelesno i duhovno. Štaviše, plamen te vatre će prvo osjetiti u srcima i iza toga će slijediti plamen u tijelima i preći u njih.

Poslanici, vjerovjesnici, iskreni, šehidi i dobri Allahovi robovi su samo tražili Džennet, a osjećali su strah od Džehennema.

Najbolji robovi su oni koji žele Allaha i žele Njegovu nagradu i oni su posebna vrsta Njegovih stvorenja.

---

[1] Muslim, 181; Tirmizi, 2.552; Ibn Madže, 187; Ahmed, 18.456, 18.462.

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا﴾

«A ako želite Allaha i Poslanika Njegovog i Onaj svijet, pa, Allah je, doista, onima među vama koje čine dobra djela pripremio nagradu veliku» (El-Ahzab, 29.).

Ovo je upućeno najboljim ženama na svijetu, suprugama Vjerovjesnika, ﷺ. I rekao je Uzvišeni:

﴿وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا﴾

«A onaj koji želi onaj svijet i trudi se da ga zasluži, a vjernik je, trud će mu hvale vrijedan biti» (El-Isra, 19.).

Uzvišeni Allah nas obavještava da je pohvalan trud onaj kojim se želi Budući svijet. To još jasnije nalazimo u riječima Uzvišenog koje se odnose na posebne Njegove ugodnike (evlije), a to su ashabi Njegovoga Vjerovjesnika, ﷺ, na dan Bitke na Uhudu:

﴿...مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ...﴾

«...Jedni od vas žele ovaj svijet, a drugi Onaj svijet...» (Ali-Imran, 152.).

Uzvišeni Allah ih je podijelio u ove dvije skupine i, osim njih, nema treće.

Pogriješio je ko kaže: "Gdje je onaj ko želi Allaha?", jer želja za Budućim svijetom predstavlja želju za Allahom i Njegovom nagradom, a želja za Njegovom nagradom ne negira želju za Allahom.



NA PUTOKAZIMA SUNNETA NEMA METAFORIČKE INTERPRETACIJE

Vrhunac našeg poštovanja svetinja Uzvišenog Allaha se ogleda u tumačenju onoga što nam je preneseno prema njegovom vanjskom smislu. A to znači da deklarativna obilježja Allahove jednoće ostanu u oblicima u kojima su došla. Ne trebamo se mučiti da im nađemo interpretaciju, niti da prelazimo njihov vanjski smisao, pa da Allaha uspoređujemo s ljudima.

Čuvanje svetosti tekstova u kojima su spomenuta Allahova imena i svojstva ogleda se u njihovome tumačenju onako kako su navedena, kao što je govorio Malik, Allah mu se smilovao, kad je bio upitan o riječima Uzvišenog:

﴿الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى﴾

«Svemilosni, Koji se nad Aršom uzvisio» (Taha, 5.).

Kako se uzvisio? Malik je zašutio sve dok ga nije oblio znoj, pa je rekao: “Uzvisivanje je poznato, način (kakvoća) nije pojmljiv, vjerovanje u to je obaveza (vadžib), a pitanje o tome je novotarija (bid'at)”.

Ovdje je odvojio poznato značenje ove riječi od načina (kakvoće), a što ljudi nisu u stanju pojmiti. Ovaj Malikov odgovor je sasvim dovoljan i općenit je na sva pitanja o Allahovim svojstvima.

Pa, ko bude pitao o riječima Uzvišenog:

﴿إِنَّنِي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى﴾

«Ja sam sa vama, Ja sve čujem i vidim» (Taha, 46.), kako to Allah čuje i vidi, odgovori onako kako je odgovorio Malik; reci: Slušanje i viđenje je poznato, a nepojmljivo je kako.

Ovako će se postupiti i sa onim ko bude pitao o Allahovome znanju, životu, moći, htijenju, spuštanju, srdžbi, zadovoljstvu, milosti, smijanju i ostalome. Značenja ovih pojmova su poznata, a nisu nam razumljivi načini na koje se odvijaju. Razumijevanje kakvoće je vrsta znanja o kakvoći bića i njegovoj suštini, pa ako je to neshvatljivo i ljudima nerazumljivo, pa kako će, onda, razumjeti kakvoću svojstava?!

Najkorisnije se čuvati opisivanjem Allaha onako kako je On sam Sebe opisao ili onako kako Ga je opisao Njegov Poslanik, ﷺ, bez bilo kakvih iskrivljivanja, lišavanja atributa, zapitkivanja o kakvoći i upoređivanja. Dužnost je potvrditi Njegova imena i svojstva, a odstraniti svaku vrstu usporedbi sa Njegovim stvorenjima. Tako potvrđivanje će biti daleko od bilo kakve vrste upoređivanja, a tvoje negiranje će biti daleko od bilo kakve vrste iskrivljivanja. Pa, ko bude negirao pravi smisao uzvisivanja, on je nevjernik. Ko to bude upoređivao sa uzvisi-vanjem Njegovih stvorenja, on je interpretator, onaj koji to svojstvo izjednačava s ljudskim svojstvima. A ko kaže: Allahovo uzvisivanje nije slično ničemu, on je istinski monoteist (muvehhid).

Ovo se, isto tako, odnosi i na Allahov sluh, vid, život, htijenje, moć, ruke, lice, zadovoljstvo, srdžbu, spuštanje i smijanje i na sve drugo sa čime je Allah Sebe opisao. Pod zabranjenim interpretiranjem se ovdje misli na terminološko interpretiranje, a to je odustajanje od vanjskog značenja riječi i skretanja s ispravnog značenja na značenje koje je neispravno i, kao takvo, odbačeno.

Više učenjaka nam prenosi konsenzus učenjaka iz prvih generacija u pogledu odbacivanja i ostavljanja ovakvog interpretiranja Allahovih imena i svojstava. Među onima koji spominju taj konsenzus su Begavi i Ebu el-Meali el-Džuvejni, u svojoj risali *En-Nizamijje*, s tim što je prenio suprotan stav u dva svoja djela, *Šamil* i *Iršad*, i Seid ibn Ali ez-Zundžani.

Prije njih su ovo mišljenje zastupali učenjaci čiji broj zna samo Uzvišeni Allah. U spominjanju neizlaska iz vanjskog značenja imena i svojstva i njihovog izjednačavanja s ljudskim svojstvima, postoji fina aluzija da vanjski smisao imena i svojstva ne zahtijeva i njihovo izjednačavanje s ljudskim osobinama, kao što to smatraju oni koji negiraju imena i svojstva. Isto tako, izjednačavanje tih svojstava s ljudskim svojstvima je prelazak iz njihovih vanjskih smislova u ono što ona ne zahtijevaju, kao što je njihova interpretacija opterećivanje i shvatanje u smislu na koji ona ne ukazuju. Njihov vanjski smisao ne ukazuje na izjednačavanje s ljudskim osobinama, niti podrazumijeva mogućnost inetrpretacije. Naprotiv, on ukazuje na njihovo shvatanje u skladu s vanjskim smislovima bez interpretacije koja je zabranjena i bez izjednačavanja s ljudskim osobinama. Ovakav stav imaju oni koji u pogledu Allahovih imena i svojstava slijede Pravi put.

STEPEN ČISTOG VJEROVANJA (IHLAS)

I stepen čistog vjerovanja je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ...﴾

«A naređeno im je da samo Allaha obožavaju, da Mu iskreno, kao pravovjerni, vjeru ispovijedaju...» (El-Bejjine, 5.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّا أَنزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ فَاعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصًا لَّهُ الدِّينَ، أَلَا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾

«Mi ti, doista, objavljujemo Knjigu, s istinom, pa robuj Allahu ispovijedajući Mu čistu vjeru. Čista vjera pripada samo Allahu» (Ez-Zumer, 2.-3.).

Uzvišeni Allah je rekao Svome Poslaniku, ﷺ:

﴿قُلِ اللَّهَ أَعْبُدُ مُخْلِصًا لَّهُ دِينِي، فَاعْبُدُوا مَا شِئْتُم مِّن دُونِهِ﴾

«Reci: 'Samo Allahu robujem ispovijedajući Mu čistu vjeru, a vi, pored Njega, obožavajte koga hoćete'» (Ez-Zumer, 14.-15.).

I rekao mu je:

﴿قُلْ إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ، لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَٰلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾

«Reci: 'Klanjanje moje, i obredi moji, i život moj, i smrt moja, doista, posvećeni su Allahu, Gospodaru svjetova, Koji nema saučesnika; to mi je naređeno i ja sam prvi musliman'» (El-En'am, 162.-163.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿الَّذِي خَلَقَ الْمَوْتَ وَالْحَيَاةَ لِيَبْلُوَكُمْ أَيُّكُمْ أَحْسَنُ عَمَلًا﴾

«Onaj Koji je dao smrt i život da bi iskušao koji će od vas bolje postupati» (El-Mulk, 2.).

Fudajl ibn Ijad je rekao: "To je najiskrenije i najispravnije djelo". Prisutni su upitali: "Ebu Ali, šta znači najiskrenije i najispravnije?", pa im je odgovorio: "Ako posao bude iskren, ali ne bude ispravan, neće biti primljen. A ako bude ispravan, a ne bude iskren, opet neće biti primljen. Znači, posao će biti primljen samo onda kad bude iskren i ispravan. Iskren posao je onaj koji se obavlja u ime Allaha, a ispravan posao je onaj koji bude u skladu sa sunnetom Allahovoga Poslanika, ﷺ." Nakon ovih riječi je proučio riječi Uzvišenog:

﴿فَمَن كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾

«Pa ko se nada susretu s Gospodarom svojim, neka čini dobra djela i neka u ibadetu Gospodaru svome ne smatra Njemu ravnim nikoga» (El-Kehf, 110.). I rekao je Uzvišeni:

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِّمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾

«Ko je bolje vjere od onoga ko je predao svoje lice Allahu, a dobročinitelj je» (En-Nisa, 125.).

Predaja svoga lica Allahu znači iskrenu namjeru i djelovanje u ime Allaha, a raditi to na dobar način znači slijediti Allahovoga Poslanika, ﷺ, i njegov sunnet. Kaže Uzvišeni:

﴿وَقَدِمْنَا إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَاهُ هَبَاءً مَّنثُورًا﴾

«I Mi ćemo pristupiti djelima njihovim koja su učinili, u prah i pepeo ih pretvoriti» (El-Furkan, 23.).

To su djela koja nisu rađena u skladu sa onime sa čime je došao Allahov Poslanik, ﷺ, i nisu iskrena i samo radi Uzvišenog Allaha. Allahov Poslanik, ﷺ, rekao je Sa'du ibn ebi Vekkasu, ﵁: "*Ti uistinu nećeš poživjeti radeći djela zarad Uzvišenog Allaha a da ti se neće uvećati dobro i zaslužit ćeš visoke stepene i ugled*".[1]

---

[1] Buhari, 3.936, 4.409, 6.373; Muslim, 1.628; Tirmizi, 2.116; Ebu Davud, 2.864.

U vjerodostojnom hadisu se prenosi predaja od Enesa ibn Malika, ﷺ, da je rekao: "Rekao je Allahov Poslanik, ﷺ: "*Srce muslimana neće osjećati zlobu prema iskreno urađenom poslu samo radi Allaha, savjetovanju vlastodršca i držanju uz zajednicu muslimana, a zaista njihova dova sustiže one koji im se suprotstave*".[1]

To jest, u srcu neće biti zlobe, a niti će srce nositi u sebi zlobu uz ovakva djela, nego to iz njega otklanja svaku vrstu zlobe, očisti ga od nje i izbaci je iz njega. Srce osjeća najveću zlobu prema širku. Isto tako se osjeća zloba prema varanju i napuštanju zajednice muslimana sa novotarijama i stranputicama.

Ovo troje puni srce zlobom i mržnjom. Lijek za zlobu i izbacivanje svih njenih primjesa iz srca je u apsolutnom obavljanju poslova samo radi Allaha (ihlas), savjetovanju i slijeđenju sunneta Allahovoga Poslanika, ﷺ: “Allahovoga Poslanika, ﷺ, pitali su o čovjeku koji se bori da bi ga ljudi vidjeli, o čovjeku koji se bori da bi mu se reklo da je hrabar i o čovjeku koji se bori iz fanatizma. Koji od njih je borac na Allahovom putu? Allahov Poslanik, ﷺ, odgovorio je: "*Onaj koji se bori da Allahova riječ bude iznad svega, on je na Allahovom putu*".[2]

Allahov Poslanik, ﷺ, obavijestio nas je o trojici s kojima će se zapaliti džehennemska vatra. To su učač Kur'ana, borac (mudžahid) i onaj ko je dijelio svoj imetak, a koji su ove poslove radili da bi se reklo: Ovaj čovjek je zaista vrstan učač, ovaj čovjek je uistinu hrabar i ovaj čovjek istinski dijeli svoj imetak, jer ti njihovi poslovi nisu bili isključivo činjeni radi Uzvišenog Allaha.[3]

U vjerodostojnom hadisi-kudsijji se spominje da je Uzvišeni Allah rekao: "*Ja sam najneovisniji od sudjelovanja i od toga da Mi se neko pripisuje ravnim. Pa, ko uradi neki posao pripisujući Mi sudruga, taj posao pripada onome u ime koga ga je uradio, a Ja sam daleko od toga*".[4]

---

[1] Ibn Madže, 230; Ahmed, 21.080; Darimi, 231; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[2] Buhari, 123, 2.810, 3.126; Muslim, 1.904; Tirmizi, 1.646; Nesai, 1.316; Ebu Davud, 2.517; Ibn Madže, 3.783; Ahmed, 18.999, 19.049, 19.099.

[3] Muslim, 1.905; Tirmizi, 2.382; Nesai, 3.137; Ahmed, 8.078.

[4] Muslim, 3.985; Ibn Madže, 4.202; Ahmed, 7.939.

U vjerodostojnom hadisu se navodi da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: "Uistinu, Allah ne gleda u vaša tijela, niti u vaše likove, nego gleda u vaša srca".[1] Uzvišeni Allah je rekao:

﴿لَن يَنَالَ اللَّهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَاؤُهَا وَلَٰكِن يَنَالُهُ التَّقْوَىٰ مِنكُمْ﴾

«Do Allaha neće doprijeti meso njihovo i krv njihova, ali će Mu stići iskreno učinjena dobra djela vaša» (El-Hadždž, 37.).

Raznoliko se navode objašnjenja pojmova *ihlasa* i *sidka*, ali se sve svodi na isto.

Rečeno je: To je iskazivanje Allahove jednoće radi pokornosti.

I rečeno je: To je filtriranje učinjenih djela od zapažanja ostalih Allahovih stvorenja.

Rečeno je: To je klonjenje od zapažanja ostalih Allahovih stvorenja, pa čak i od samog sebe.

Iskrenost (sidk) čisti od zapažanja samoga sebe. Ko nešto čini radi Allaha (muhlis), ne može u svome djelu imati primjesa da to čini radi nekog drugog, a ko je iskren (sadik), taj nije umišljen. Ihlas se ne može potpuno ostvariti sve dok se ne bude i iskreno u tome (sidk), a niti ima iskrenosti (sidk) bez *ihlasa*, činjenja nečeg u ime Allaha. A jedno i drugo se može postići samo strpljivošću.

Rečeno je: Ihlas je uravnoteženost javnih i tajnih djela. A *rija'* (raditi nešto da bi te drugi vidjeli) to je onda kad čovjekova javna djela budu bolja od tajnih. Iskrenost u ihlasu (poslovima koji se rade u ime Allaha) jest u tome da nečija tajna djela budu naprednija (bolja) od njegovih javnih djela.

Rečeno je: Ihlas je zaboravljanje gledanja u stvorenja, s konstantnim upiranjem pogleda u Stvoritelja. Ko se pred ljudima uljepša i pokaže onako kakav on u osnovi nije, izišao je iz okvira Allahove pažnje. Jedna od Fudajlovih izreka je: "Ostavljanje poslova zbog ljudi je rija' (činjenje poslova radi ljudi) je širk, a ihlas je da te Allah spasi od toga".

Džunejd je rekao: "Ihlas je tajna između roba i njegovoga Stvoritelja. To ne zna melek, pa da to zapiše, niti šejtan, pa da to upropasti, a ni strast, pa da to iskrivi".

---

[1] Muslim, 2.564; El-birru ves-siletu/33; Ahmed, 7.768.

Sehl je bio upitan: "Šta je najteže duši?" Odgovorio je: "Ihlas, jer ona u tome nema nikakvog udjela".

Neki su rekli: Ihlas je kad za obavljeni posao ne tražiš drugog svjedoka osim Allaha, a niti ikog da te nagradi osim Njega.

Mekhul je rekao: "Nijedan rob neće četrdeset dana obavljati poslove isključivo radi Allaha a da mu Allah neće dati da poteku izvori mudrosti u njegovome srcu, i učiniti ga da zbori mudrošću".

Ebu Sulejman ed-Darani je rekao: "Kad rob bude činio poslove samo radi Allaha, u njemu će nestati mnoštvo zlih misli i pretvaranje u poslovima pred ljudima (rija') ".

SMISAO IHLASA – ČIŠĆENJE POSLOVA OD PRIMJESA

Imam Herevi je smatrao da ihlas predstavlja filtriranje poslova od svake vrste primjesa, tj. da se sa čovjekovim djelima ne pomiješaju primjese htijenja duše, traženjem svog uljepšavanja u srcima ljudi (Allahovih stvorenja), traženjem njihovih pohvala, bježanjem od njihovih ukora, traženjem njihovog uzvisivanja Njega, traženjem njihove imovine, njihovih usluga, njihove ljubavi, ili njihovog izvršavanja njegovih potreba i svim drugim nedostacima i primjesama koje sam čovjek kod sebe objedini usmjeravajući svoje nakane ka bilo kome drugom osim Allahu.

Herevi prvim stepenom ihlasa smatra da čovjek od svojih djela (poslova) odvoji viđenje svoga udjela u njima, da se oslobodi od potražnje nadokande za posao i da odstupi od zadovoljstva svojim poslom. Dakle, pred čovjeka u njegovim djelima iskrsavaju tri nevolje: da vidi i primjećuje samo svoj udio u djelima, da potražuje nadoknadu za njih i da je zadovoljan s poslom i potpuno smiren u tom pogledu.

Na ovom stepenu se čovjek lišava ovih iskušenja. Ono što ga lišava viđenja samo svoga udjela u poslovima je njegovo viđenje Allahove milosti prema njemu, Njegovog darivanja uspjeha i upute koju mu je dao. Isto tako, i da uvidi da je to sve od Allaha, a ne od njega samog, te da je Allahova, a ne njegova volja prouzrokovala ta djela, kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

«A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće» (Et-Tekvir, 29.).

Ovdje mu koristi uviđanje predodređenosti i sudbine te da je on samo instrument čiji pokreti nalikuju pokretima stabla i puhanju vjetra, da ga neko drugi pokreće, i sve da na njega neko dugi djeluje a ne on sam, da je on mrtvac, a mrtvac ne radi ništa, te da uvidi da ne bi ništa bilo od njegovih dobrih djela kad bi ostao sam sa sobom. Duša je neznalica i nepravednica. Sklona je lijenosti, raspirivanju strasti i neradu. Ona je izvor svakog zla, utočište svega nevaljalog. A što je to tako, od njega se ne može očekivati bilo kakvo dobro, niti je dobro njegova odlika.

Dobro koje dolazi od nje je isključivo od Uzvišenog Allaha i sa Allahovom moći. Nije od roba, a niti zbog njegove moći. Kao što kaže Uzvišeni:

﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ﴾

«A da nije Allahove dobrote prema vama i milosti Njegove, nijedan se od vas ne bi nikad od grijeha očistio; ali Allah čisti onoga koga On hoće» (En-Nur, 21.). Stanovnici Dženneta će reći:

﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَٰذَا...﴾

«Hvaljen neka je Allah, Koji nas je na pravi put uputio...» (El-A'raf, 43.). Uzvišeni Allah se obratio svome Poslaniku, ﷺ, riječima:

﴿وَلَوْلَا أَن ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدتَّ تَرْكَنُ إِلَيْهِمْ شَيْئًا قَلِيلًا...﴾

«A da te nismo učinili čvrstim, gotovo da bi im se malo priklonio...» (El-Isra, 74.). I rekao je Uzvišeni:

﴿وَلَٰكِنَّ اللَّهَ حَبَّبَ إِلَيْكُمُ الْإِيمَانَ وَزَيَّنَهُ فِي قُلُوبِكُمْ وَكَرَّهَ إِلَيْكُمُ الْكُفْرَ وَالْفُسُوقَ وَالْعِصْيَانَ أُولَٰئِكَ هُمُ الرَّاشِدُونَ﴾

«Ali, Allah je nekima od vas pravo vjerovanje omilio, i u srcima vašim ga lijepim prirekao, a nevjerovanje i razvrat i neposlušnost vam omrazio. Takvi su na pravom putu» (El-Hudžurat, 7.).

Svako dobro je isključivo Allahovo dobročinstvo, milost, milosrđe i blagodat. On je hvaljen na tome.

Čovjeka od zadovoljstva i smirenosti u pogledu djela odvajaju dvije karkteristike.

Prvo: Zapažanje manjkavosti djela (poslova) i svojih propusta u njima, te koji je udio duše i koji je šejtanski udio u njima. Vrlo malo je poslova a da u njima šejtan nema svoj udio, pa makar on bio veoma mali. I duša u poslovima ima svoj udio. Allahov Poslanik, ﷺ, bio je upitan o čovjekovom okretanju u namazu, pa je rekao: "*To je krađa i ono što otima šejtan od njegova namaza*".[1]

Ako ovo okretanje predstavlja trenutak ili treptaj oka, pa kakvo je onda okretanje onog čije srce se okreće bilo kome drugom osim Allahu? Ovo je najveći šejtanov udio koji otrgne iz čovjekovog robovanja (ubudijjeta) Allahu.

Ibn Mes'ud, ﷺ, je rekao: "Neka niko ne dozvoli šejtanu udio u svome namazu, smatrajući da mu je obaveza da se po njegovom završetku okreće samo na desnu stranu. Time je i u ovom malom dijelu svoga namaza dopustio šejtanu da u njemu ima udjela. Pa, šta misliš o onome što je veće od ovoga?"[2]

Što se tiče udjela duše u poslu, to poznaju samo oštroumni i razboriti, a uz to su i iskreni.

Drugo: Njegovo znanje o onome što pripada Uzvišenom Allahu od prava ubudijjeta njegovih vidljivih i nevidljivih normi, njegovih uvjeta, te spoznaje da je rob slab i nemoćan da ih u potpunosti iskaže, onako kako Mu dolikuje i da s tim bude potpuno zadovoljan kao nečim što je radi svoga Stvoritelja. Čovjek koji spozna Allaha (arif) nije zadovoljan niti jednim dijelom koje je zarad Uzvišenog Allaha, a niti je zadovoljan sa predanošću svoje duše Allahu ni onoliko koliko iznosi treptaj njegovog oka. S tim svojim djelima se stidi susresti sa Allahom.

Loše mišljenje o svojoj duši, svojim poslovima i njihovo preziranje te osjećaj kuđenja vlastitih udisaja i toga da se ona uzdižu ka Allahu, sprječava ga da bude zadovoljan svojim poslovima i svojom dušom.

Neki su rekli: Najpogubnija po čovjeka je zadovoljstvo sobom. Ko neprestano ne kori sebe, on je zaslijepljen.

---

[1] Buhari, 751; Tirmizi, 590; Nesai, 1.196; Ebu Davud, 910; Ahmed, 23.891.

[2] Buhari, 852; Muslim, 707; Nesai, 1.360; Ebu Davud, 1.042; Ibn Madže, 930; Ahmed, 3.624, 4.370; Darimi, 1.316.

POSAO NE NEGIRA SRAMEŽLJIVOST

Rečeno je: Povrh toga što se u njega uloži maksimalan trud, mora postojati stid za obavljeno djelo.

Ihlas pobožnoga je i njegova sramežljivost spram svojih poslova. A to je žestina stida pred Uzvišenim Allahom zbog mišljenja da taj posao nije dovoljno dobar da postane takav da se Njemu uputi iako je u njega uložen maksimalan trud. Uzvišeni je rekao:

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوا وَّقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ﴾

«I oni koji od onoga što im se daje udjeljuju, i čija su srca puna straha zato što će se vratiti svome Gospodaru» (El-Mu'minun, 60.).

Rekao je Allahov Poslanik, ﷺ: "*To je čovjek koji klanja, posti i daje zekat, a boji se da Uzvišeni Allah to neće od njega primiti*".[1]

Mu'min je spojio dobročinstvo sa strahom i loše mišljenje o samom sebi, a zasljepljeni je spojio lijepo mišljenje o sebi sa griješenjem.

Put između svega ovoga je nastojanje da učiniš da tvoj posao bude u skladu sa znanjem i da njime bude upotpunjen. Da se krećeš po njemu i staješ ondje gdje je ono stalo, a krećeš odatle gdje je ono krenulo. Da zastaješ na njegovim stanicama i da se napajaš iz njegovih izvora vodeći računa o naredbodavnim vjerskim propisima, ograničavajući se znanjem, bilo da se radi o izvršenju, ostavljanju, želju (namjeri) ili napuštanju. Trebaš voditi računa o nagradi i kazni koja iz toga proizlazi bilo kao uzrok ili kao posljedica. I pored toga, ti trebaš ići onako kako ti nalaže tvoje srce, posmatrajući zakonitosti kosmosa i Allahovih odredbi koje sadrže uzroke, posljedice, kretanja i mirovanja, tako da ne ostaje ništa osim čiste Allahove volje i Njegova apsolutna vlastitost i neovisnost u tim poslovima koje proizlaze samo iz Njegove volje i htijenja. Taj posao će biti postojan naredbom i zabranom, radnjom i ostavljanjem, kretanjem Njegovim putem i po Njegovom određenju, vjerovanjem, svjedočenjem i autentičnošću. Čovjek vodi računa u poslovima njihovom autentičnošću i postojanošću u granicama vjerskih zakona (šerijata).

---

[1] Tirmizi, 3.175; Ibn Madže, 4.198; Ahmed, 24.735; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

To dvoje predstavlja ubudijjet sadržan u ova dva ajeta:

﴿لِمَن شَاءَ مِنكُمْ أَن يَسْتَقِيمَ وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ﴾

«Onome od vas koji hoće da je na Pravom putu, a vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće!» (Et-Tekvir, 28.-29.). I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّ هَٰذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَن شَاءَ اتَّخَذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا وَمَا تَشَاءُونَ إِلَّا أَن يَشَاءَ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

«Ovo je pouka, pa ko hoće držat će se Puta koji Gospodaru njegovu vodi, a vi ćete htjeti samo ono što Allah hoće – Allah, uistinu, sve zna i mudar je» (El-Insan, 29.-30.).

Ostavljanje poslova da idu prema znanju je od prizora koji pripadaju *«onome od vas koji hoće da je na pravom putu»*, dok je čovjekovo idenje uz osvjedočenje i određenje drugi prizor: *"A vi ne možete ništa htjeti ako to Allah, Gospodar svjetova, neće"*.

Ovo je istinsko dotjerivanje djela kad radnik pribjegava znanju, osvrće se na njega (vodi računa o njemu), osluškuje ono što mu znanje nalaže i prosuđuje u skladu s njim. Onda kad ne pribjegne znanju na ovakav način, njegov hod (putovanje ka Allahu) postaje pokuđen, manjkav i udaljava od Allaha. Postoji bojazan da svako putovanje koje ne prati znanje u sebi ima šejtanskih spletki. Ovakva dimenzija je pokvarila je i razorila utvrde onih koji bdiju na granicama šerijata, otjeravši ih i udaljavajući od Allaha svakom vrstom tjeranja i udaljavanja. Jer, oni ne sude po znanju i od njega su se potpuno okrenuli, tako da ih je to udaljilo i odvojilo od suštine vjerovanja i islamskih propisa.

To su oni za koje je prvak reda Džunejd ibn Muhammed, kad mu je bilo rečeno: «Oni koji su spoznali Allaha dostižu stepen na kome mogu ostavitie poslove dobročinstva i približavanja Allahu», rekao: «Ovo je govor naroda koji zagovara ostavljanje poslova tjelesnih organa, a to ja smatram velikim grijehom. Ko čini nemoral i krade je u boljem položaju od onoga koji ovo zagovara. Oni koji istinski spoznaju Allaha, uzimaju poslove od Njega i s njima se Njemu vraćaju. Kad bih živio još hiljadu godina, od dobročinstva ne bih umanjio ni koliko zrno gorušice osim ako bih bio spriječen u tome».

I rekao je: "Svi putevi su zatvoreni stvorenjima osim onome ko slijedi put onoga što se navodi od Allahovoga Poslanika, ﷺ".

I rekao je: Onaj ko se ne pridržava Kur'ana i ne piše hadis, ne može biti oponašan u ovom našem putu, jer naš put i naše znanje su čvrsto povezani "ograničeni" sa Kur'anom i Hadisom».

I rekao je: "Naše znanje je izgrađeno na hadisu Allahovoga Poslanika, ﷺ".

Istinska spoznaja je esencija znanja, jer ispravno znanje i Pravi put su vaga istinske spoznaje.

Ovi stubovi su stubovi i temelji putovanja i Puta, pa ko na njima ne bude gradio svoje ponašanje i putovanje, bit će izgubljen. A ako bude mislio da i dalje putuje, to njegovo putovanje će biti ili u suprotnom smjeru ili će biti putovanje paraliziranog i sputanog ili, pak, onoga koji putuje na svojeglavoj jogunastoj jahalici. Kad god napravi korak unaprijed, vrati se deset koraka unazad.

Ako ovaj čovjek izgubi ihlas i slijeđenje onoga sa čim je došao Allahov Poslanik, ﷺ, njegovo putovanje će se okrenuti u suprotnom smjeru, a ako ne uloži maksimalan napor i objedini svoje traženje (ciljeve), njegovo putovanje će biti poput putovanja sputanog čovjeka.

Ako se to sjedini kod njega, onda se s njime ne može takmičiti na stazi putovanja. To je blagodat koju Allah daje onome kome On hoće. A u Allaha je blagodat velika.



STEPEN DOTJERIVANJA (TEHZIB)

Stepen dotjerivanja i filtriranja je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

To je oblikovanje ubudijjeta (robovanja Uzvišenom Allahu) u mijehu provjere ispitivanja, želeći od njega odstraniti prljavštinu i prevaru.

Prvo od toga je pročišćavanje služenja i pokornosti Allahu (hizmet) tako da je ne zaokuplja neznanje, niti da je pomućuje i miješa se s njom običaj, a niti da kod njih zastaje i na njih se ograničava čovjekovo interesiranje i srčano nastojanje.

Pod ovim se misli na potpuno pročišćenje i filtriranje robovanja Allahu od ove tri vrste, a to su: zaokupljenost neznanjem, pomiješanost sa običajima i zastajanje i ograničavanje ambicije onog koji traga.

Prva vrsta: Druženje za neznalicama. Kad god se neznanje pomiješa sa robovanjem Uzvišenom Allahu, rob to svoje robovanje dovede do odredišta koje nije pravo odredište. Postavlja ga na mjesto koje mu ne pripada i obavlja ga na način koji nije primjeren. Istovremeno, on to smatra dobrim, a to u osnovi kvari njegovo služenje i robovanje, jer se pokreće tamo gdje treba mirovati ili umiruje tamo gdje se treba kretati ili napreduje na mjestu gdje se treba povući ili se povlači tamo gdje treba napredovati, ili se pokreće tamo gdje treba stojati ili stoji tamo gdje se treba kretati, ili na druge, slične načine tim kretanjima koji su u slučaju robovanja poput kretnji tromog i mrzovoljnoga čovjeka spram prava drugih ljudi.

Kad god služenje ne prati znanje o njegovim pravilima (normama) i pravima, osim znanja o samom služenju, za njega se može slutiti da će čovjeka udaljiti od cilja (Allaha), a trebalo ga je približiti. Iz ovoga nužno ne proizlazi poništavanje sevapa. Nije neophodna i nagrada za njega, jer ako osobu ono (služenje) ne udalji od sevapa i nagrade, udaljit će je sigurno od visokog stepena i Allahove blizine. Ovo nije moguće dokučiti drukčije nego posebnom

spoznajom Uzvišenog Allaha i Njegovih naređenja, potpune ljubavi prema Njemu i spoznajom duše i onoga što iz nje proizlazi.

Druga vrsta: Pomiješanost sa običajem. A to je pomiješanost robovanja sa nekim od propisa koji je stalni običaj i praksa duše, koji ona izvršava i pomaže njegovo izvršavanje. Takva osoba to smatra sredstvom približavanja i pokornosti prema svome Stvoritelju. Kao, naprimjer, onaj koji posti iz običaja i to čini samo iz rutine. Njegova duša se navikla na to i to joj biva običaj, koji ona svom silinom prihvata, pa se smatra da je to izvršavanje čisto robovanje Uzvišenom Allahu, ali to je samo izvršavanje običaja.

Znak toga je kad pred takvu dušu iskrsne druga vrsta pokornosti, koja je mnogo lakša od te i ima potpuniju korist; ona ne daje prednost onome što je lakše upravo zbog onoga na šta se navikla i sa čim je postala prisna.

Robuj Allahu prema Njegovim naređenjima, a ne prema onome kako ti smatraš da treba i neka tvoj motiv ne bude motiv običaja, kao što je to slučaj sa motivom onoga ko nije oštrouman i pronicljiv, osim što se on navikao na naređenja, pa ih kao takva samo izvršava. Da se kojim slučajem navikao na nešto suprotno tome, on bi to i radio.

Cilj svega je da motiv robovanja ne bude samo radi svoga mišljenja ili podudarnosti sa sklonošću, ljubavlju i običajima, već da je motiv čisto Allahovo naređenje. Mišljenje, ljubav, sklonost i običaj su samo slijeđenje i realiziranje tih Allahovih naredbi. Ove primjedbe opažaju samo oštroumni, pronicljivi.

Treća vrsta: Zaustavljanje i ograničavanje ambicija na služenje (robovanje). To je znak slabosti i manjkavosti ambicije. Iskreni rob ne zastavlja svoju ambiciju na obevezama, već je njegova ambicija iznad toga. On kroz svoje služenje traži zadovoljstvo Služenog (Onoga Kojega služi), pa on neprestano smatra manjkavim svoje služenje prema Njemu. Ne zadovoljava se njime. Zadovoljstvo s malim (skromnost) pohvalno je uvijek osim kad se radi o ovome pitanju, jer je ono očito uskraćivanje. Zaljubljenik se ne zadovoljava sve dok ne bude zadovoljan Onaj Kojega voli. Zastajanje ambicija roba u okviru samog hizmeta i nagrade, predstavlja pad i uskraćivanje.

PROČIŠĆAVANJE NAMJERE

Pročišćavanje namjere robovanja Allahu se upotpunjuje pročišćavanjem namjere, a to je njeno filtriranje od niskosti prisiljavanja, čuvanje od bolesti malaksalosti i njeno potpomaganje nad beskorisnim znanjem.

Sljedeće tri odlike pokazuju namjeru pregaoca i filtriraju je.

Prva: Filtriranje od niskosti prisiljavanja, tj. ne treba čovjek tjerati svoju dušu silom da ide ka Allahu kao potlačeni najamnik. Naprotiv, motivi i sklonosti njegovog srca trebaju biti potčinjeni Allahu, dobrovoljno, iz ljubavi i nesebičnosti, baš kao što je proticanje vode niz padinu. To je stanje zaljubljenika i iskrenih Allahovih robova. Njihovo robovanje je dobrovoljno, iz ljubavi i zadovoljstva. U njemu oni nalaze radost svojih očiju, veselje svojih srca i slast svojih duša. Kao što kaže Allahov Poslanik, ﷺ: "*Dato mi je da radost mojih očiju bude u namazu*".[1]

I to tako što je znao reći: "*Bilale, odmori nas namazom*".[2]

Radost očiju onoga koji voli, slast i užitak njegove duše su u pokornosti voljenog (Uzvišenog Allaha), za razliku od onog koji Mu se pokorava silom, izvršavajući svoje obaveze tromo i smatra da, kojim slučajem, nije natjeran, on sigurno ne bi iskazivao pokornost. On svoju pokornost podnosi kao onaj koga je prisilio, onaj što ga potčinjava i prisiljava, za razliku od zaljubljenika, koji svoju pokornost voljenom smatra kao hranu i užitak, slast i radost. Njegov motiv u tome nije poniznost prisile.

Druga: Pročišćenje koje čuva od bolesti malksalosti, tj. štiti ga od bolesti malaksalosti njegove namjere i gasi vatru njegove želje. Čvrsta odluka je duh namjere i njena aktivnost je ono što je zdravlje organizmu. Malaksalost je jedna od njegovih bolesti. Pročišćavanje njegove namjere i njeno filtriranje biva čuvanjem od uzroka ove bolesti, koja se zove malaksalost. Od te bolesti čovjek se štiti

---

[1] Nesai, 3.940; Ahmed, 11.884, (3/128.); za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[2] Ebu Davud, 4.985, 4.986; Ahmed, 22.578, 22.643 (5/364.); za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

čuvajući se njenih uzroka, i to tako da se okani izlišnosti u svemu, vodi brigu da ostavi sve ono što ga se ne tiče, da ne priča ništa drugo osim ono što će dovesti do povećanja njegovoga vjerovanja i stanja provedenog sa Uzvišenim Allahom i da se ne druži ni sa kim osim s onim ko će mu pomoći u ovim namjerama. Ako bude u iskušenju da se druži sa onim ko mu neće pomoći u ovome, neka ga od sebe odstranjuje koliko god je to moguće i neka ga od sebe udaljava kao što se bijes odguruje.

Treće: Pročišćavanje koje će pomoći njegovu namjeru u odbacivanju beskorisnog znanja. To znači pomaganje ideje čistog obožavanja Uzvišenog Allaha, okretanje Allahu svim svojim srcem i udaljavanje srca od razne vrste trvenja u sporednim i nevažnim znastvenim pitanjima koja su podložna različitim mišljenjima i koja mu prave pometnju i slabe njegovu pažnju prema osnovama univerzalnih šerija-tskih propisa koji predstavljaju život njegovoga srca i njegov pravi put.



STEPEN USTRAJNOSTI
(ISTIKAME)

Stepen ustrajnosti je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ﴾

«Doista onima koji govore: 'Gospodar naš je Allah', pa poslije budu ustrajni, silaze meleki: 'Ne bojte se i ne žalostite se, i radujte se Džennetu, koji vam je obećan» (Fussilet, 30.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ خَالِدِينَ فِيهَا جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

«Oni koji govore: 'Naš Gospodar je Allah!', i istraju na Pravom putu, za njih straha nema i ni za čim nek ne tuguju! Oni će stanovnici Dženneta biti, a u njemu će vječno boraviti, i to će im biti nagrada za ono što su radili» (El-Ahkaf, 13.-14.).

Uzvišeni Allah kaže svome Poslaniku, ﷺ:

﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ وَمَن تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾

«Ti idi pravim putem, kao što ti je naređeno, i neka tako postupe i vjernici koji su uz tebe, i obijesni ne budite, jer On dobro vidi ono što radite» (Hud, 112.).

Uzvišeni Allah nam objašnjava da je ustrajnost suprotna obijesti (tugjan), koja znači prelaženje svih mogućih granica.

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿قل إنما أنا بشر مثلكم يوحى إلي أنما إلهكم إله واحد فاستقيموا إليه واستغفروه﴾

«Reci: 'Ja sam samo čovjek kao i vi, meni se objavljuje da je vaš Bog samo jedan Bog, zato se Njemu iskreno upravite i od Njega oprost tražite'» (Fussilet, 6.).

I rekao je Uzvišeni:

﴿وألو استقاموا على الطريقة لأسقيناهم ماء غدقا لنفتنهم فيه﴾

«A da se Pravog puta drže, Mi bismo ih vodom obilnom pojili da bismo ih time na kušnju stavili» (El-Džinn, 16.-17.).

Najiskreniji i najustrajniji čovjek ovoga ummeta, siddikul-ummeti, Ebu Bekr, رضي الله عنه, bio je upitan šta je to ustrajnost, pa je odgovorio: "To je da Allahu nikog ravnim ne smatraš". Ovime je mislio na čisti (tevhid). Jer, ko bude na ovome istinski ustrajan, bit će na onome na čemu je Siddik, رضي الله عنه. Njegovo iskazivanje jednoće Uzvišenog Allaha (tevhid) bilo je ustrajno i ispravno i to prema iskrenom znanju Njegovih imena i atributa i njihovog uticaja na ljude duše i predjele obzorja. On je bio ustrajan u svemu na Pravom putu, pa je i njegov svaki posao i svako stanje bilo ispravno.

Rekao je Omer ibnul-Hattab, رضي الله عنه: "Ustrajnost je da ustraješ u naredbama i zabranama i da ne ševrdaš (ideš tamoovamo) kao što to čini lisica".

Rekao je Osman ibn Affan, رضي الله عنه: "Ustrajnost, znači obavljanje poslova isključivo radi Allaha".

Ali ibn ebi Talib, رضي الله عنه, i Ibn Abbas, r.a, rekli su: "Ustrajnost je izvršavaje strogih Allahovih naređenja (farzova) ".

El-Hasan je rekao: "Ustrajnost na Allahovim naređenjima znači njihovo izvršavaje iz pokornosti prema Allahu i klonjenja od griješenja prema Njemu".

Mudžahid je rekao: "Ustrajnost je svjedočenje sve do susreta s Njim da nema drugog istinskog boga osim Allaha".

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmijju, Allah osvijetlio njegovu dušu, kad kaže: "Ustrajnost se treba očitovati u ljubavi i robovanju svome Stvoritelju i neokretanju od toga ni lijevo a ni desno".

Muslim u svom *Sahihu* bilježi od Sufjana ibn Abdullaha, ﵁, da je rekao: *"Rekao sam: 'Allahov Poslaniče, reci mi riječi o islamu o kojima poslije tebe neću pitati nikog'. Reci: 'Vjerujem u Allaha, a zatim na tom ustraj', reče Poslanik, ﷺ".*[1]

Od Sevbana, ﵁, prenosi se da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: *"Budite ustrajni, a to nećete moći postići. Znajte da je namaz među vašim najboljim djelima, a abdest čuva jedino mu'min".*[2]

Od roba se traži ustrajnost, a to je ispravan postupak. Ako nije u stanju u potpunosti ustrajati onako kako treba, onda barem treba približno. Ako i to čovjek ne pokuša, onda je on nemaran i izgubljen. Muslim u svom *Sahihu* bilježi hadis od Ebu Hurejre, ﵁, da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: *"Ispravno postupajte ili približno tome radite. Znajte da niko neće biti spašen zbog djela svojih".* Prisutni su upitali: *"Pa zar ni ti, Allahov Poslaniče?" Odgovorio je, ﷺ: "Čak ni ja, osim ako me Allah ne obaspe Svojom milošću i dobročinstvom".*[3]

U ovom hadisu su sjedinjeni svi stepeni vjere. Naredio nam je ustrajnost (istikamet), a on je ispravno postupanje, pravilne namjere, riječi i djela.

U Sevbanovom hadisu se spominje da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao da oni to neće biti u stanju učiniti,[4] pa neka onda rade barem približno tome, a to znači da se približe ustrajnosti onoliko koliko su to oni u stanju. To je poput onoga koji gađa neki cilj, pa ako ga nije u stanju pogoditi, neka barem bude što bliže njemu. Povrh svega ovoga, Poslanik, ﷺ, obavještava svoje drugove da ustrajnost i približnost njoj nisu uvjeti spasenja na Sudnjem danu. Pa, neka se niko ne oslanja na svoja djela. Neka im se ne divi i neka ne misli da će se s njima spasiti, već mora biti svjestan da njegov uspjeh zavisi od Allahove milosti, oprosta i dobročinstva.

Ustrajnost je univerzalan pojam koji obuhvata cjelokupnu vjeru, a to je postojanost ispred Uzvišenog Allaha na istinskoj iskrenosti i odanosti.

---

[1] Muslim, 38; Tirmizi, 2.410; Ibn Madže, 3.972; Ahmed, 14.990.

[2] Ibn Madže, 277; Ahmed, 21.873, (5/277); Ed-Darimi, 655; Malik, 36; za njega Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[3] Buhari, 6.463; Muslim, 2.816.

[4] Prethodno je spomenut.

Ustrajnost se vezuje za riječi, poslove, stanja i namjere. Ustrajnost u njima se ogleda na način da sve to biva samo radi Allaha, uz pomoć Allaha i prema Allahovim naredbama.

Čuo sam šejhul-islama Ibn Tejmijju, Allah osvijetlio njegovu dušu, kad kaže: "Najuzvišenija blagodat je pridržavanje ustrajnosti".

NASTOJANJA NA PUTU SUNNETA SREDIŠNJIM PUTEM

To je, prema mišljenju šejhul-islama el-Herevijja, ustrajnost u nastojanju da se bude umjeren, ne prelazeći formu znanja, niti kršeći granice ihlasa, a niti proturiječeći putu sunneta.

Ovaj stepen obuhvata: rad i naprezanje (marljivost u njemu), a to je da se da sve od sebe u tom radu, umjerenost, a to je hod između dviju krajnosti pretjerivanja, a to je nepravda prema dušama i nemarnost umanjivanjem propisa, zastajanje na granicama znanja, izdvajanje Obožavanog sa htijenjem, a to je ihlas, i stavljanje djela prema naredbama, a to je pridržavanje sunneta.

Ovih šest odlika upotpunjuju ustrajnost onima koji se nalaze na ovom stepenu. Izostavljanjem jedne od njih se izlazi iz ustrajnosti, bilo u potpunosti ili djelimično.

Ispravni predhodnici (selef) često su spominjali sljedeće dvije osnove, a to su: umjerenost u djelima i pridržavanje sunneta. Uistinu, šejtan miriše srce Allahova roba i ispituje ga. Ako u njemu vidi sklonost ka novotarijama i okretanje od potpune predanosti sunnetu, s tim ga izvede iz čvrstog pridržavanja sunneta. Ako vidi kod njega požrtvovanost u pridržavanju sunneta i žestoko traganje za njim i ne uspije ga odvojiti od njega, onda ga nagovara na ulaganje što više truda, da tlači svoju dušu i da prelazi granicu umjerenosti u tome. Govori mu: «Ovo je najbolji vid pokornosti, a povećani trud je upotpunjuje. Nemoj biti nehajan sa nehajnima i nemoj spavati sa spavačima». Neće prestati da ga podstiče i nagovara sve dok ga ne izvede iz okvira umjerenosti tih djela i pređe njihove granice. Kao što je prvi slučaj (tj. nepridržavanje sunneta), prelazak granice tako je i ovaj drugi prelazak granice sa druge strane. Oba običaja predstavljaju izlazak iz okvira sunneta ka pridržavanju novotarija. Prvi slučaj je izlazak ka novotarijama nemarnosti i zapuštanja, dok je drugi izlazak ka novotarijama prelaska granica i pretjerivanje.

Neki od ispravnih prethodnika su rekli: "Uzvišeni Allah nije naredio nijedan posao, a da šejtan u njemu ne navodi na dva zla, bilo ka nemarnosti ili prelasku granica, što je prekomjernost i pretjerivanje. Nije mu bitno sa čime će od ovoga dvoga zavesti nekoga, niti hoće li to učiniti bilo povećanjem ili smanjenjem".

Allahov Poslanik, ﷺ, rekao je Abdullahu ibn Amru ibn Asu, ﷺ: *"Abdullahu ibn Amre, svaki radnik u sebi ima porok, a svaki porok ima svoj period. Čiji period bude naginjao sunnetu, uspjet će, a čiji period bude naginjao novotarijama, bit će upropašten i ponižen".*[1]

Ovo mu je rekao prilikom naređenja o umjerenosti u poslovima.

Svako dobro je u nastojanju da se bude umjeren, kao i u ihlasu, koji je povezan sa slijeđenjem sunneta, kao što su nam to rekli neki od ashaba: «Umjerenost na Pravom putu i sunnetu je bolja od truda u onome što se razlikuje od Pravog puta i sunneta. Nastojte da vaša djela budu prema uputama vjerovjesnika, ﷺ, i njihovoga sunneta».

Isto tako, obavljanje poslova da bi nas neko vidio izvodi iz ustrajnosti, kao što nas izvodi i malaksalost i nehajnost.

Allahovome robu u ovome razlučivanju pomaže to da zastane na stanju razlučivanja (ferk) i osvjedoči se u razlike između naredbi i zabrana, nagrade i kazne, prijateljstva i neprijateljstva, i razlike između onoga što Allah voli i sa čime je zadovoljan, i između onoga što mrzi i na šta je srdit. On se nalazi na stanovištu razlučivanja, bez čega Allahov rob ne zadobija stepen islama, a kamoli stepen ihsana.

Ovo se ne može postići drukčije osim bitisanjem u svjetlu budnosti, a to je neprestana budnost čiju svjetlost ne gasi tama *gafleta* (nemarnosti), već se čovjekova budnost nastavlja. Čovjek smatra da je u tom stanju poput onoga ko je smeten i zapanjen (zbog božanskog privlačenja). Ne smatra da se ova dobročinstva dobijaju njegovim čuvanjem i opreznošću, već treba svjedočiti da je samo Allah Taj Koji ga održava i usmjerava. Njegova umjerenost i postojanost se postiže samo uz pomoć Allaha, a nikako od njega samog, a niti zbog njegovoga traganja. Ovo određenje spada u nužne posljedice svjedočenja Allahovog imena El-Kajjum (Sam po Sebi opstojeći, Održavalac), jer On sam po Sebi opstoji i nije Mu potreban niko, a sve drugo postoji pomoću Njega i sve, osim Njega, zavisi od Njega.

---

[1] Tirmizi, 2.453; Ahmed, 6.725; za ovaj hadis Albani kaže da je dobar (hasen).

STEPEN POUZDAVANJA U ALLAHA
(TEVEKKUL)

Stepen pouzdavanja u Allaha je jedan od stepeni *Samo Tebi robujemo i samo od Tebe pomoć molimo.*

Uzvišeni Allah je rekao:

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾

«A u Allaha se pouzdajte ako ste vjernici» (El-Maida, 23.). I rekao je Uzvišeni:

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾

«A oni koji se uzdaju, neka se samo u Allaha uzdaju» (Ibrahim, 12.). I rekao je Uzvišeni:

﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾

«Onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta» (Et-Talak, 3.). O Svojim ugodnicima (evlijama), Allah kaže:

﴿رَّبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ﴾

«Gospodaru naš, u Tebe se uzdamo i Tebi se obraćamo i Tebi ćemo se vratiti» (El-Mumtahina, 4.). Uzvišeni Allah rekao je Svome Poslaniku, ﷺ:

﴿قُلْ هُوَ الرَّحْمَٰنُ آمَنَّا بِهِ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا ...﴾

«Reci: 'On je Svemilosni, u Njega vjerujemo i na Njega se oslanjamo...» (El-Mulk, 29.);

﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾

«Zato se pouzdaj u Allaha, jer ti, doista, slijediš Pravu istinu» (En-Neml, 79.);

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾

«I u Allaha se pouzdaj, jer Allah je kao Zaštitnik dovoljan» (En-Nisa, 81.);

﴿وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ...﴾

«Ti se pouzdaj u Živog, Koji ne može umrijeti, i veličaj Ga, i hvali» (El-Furkan, 58.);

﴿فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾

«A kad se odlučiš, u Allaha se pouzdaj; Allah, doista voli one koji se (u Njega) uzdaju» (Ali-Imran, 159.). O Svojim vjerovjesnicima i poslanicima, Uzvišeni je rekao:

﴿وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا...﴾

«Zašto da se ne uzdamo u Allaha kad nas je On putevima kojim idemo uputio?» (Ibrahim, 12.). O ashabima svoga Poslanika, Uzvišeni kaže:

﴿الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ فَاخْشَوْهُمْ فَزَادَهُمْ إِيمَانًا وَقَالُوا حَسْبُنَا اللَّهُ
وَنِعْمَ الْوَكِيلُ﴾

«Onima kojima se – kad su im ljudi rekli: 'Neprijatelji se okupljaju zbog vas, pa pazite ih se!' – vjerovanje povećalo, pa su kazali: 'Nama je Allah dovoljan, a divan je On Zaštitnik» (Ali-Imran, 173.). I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَى
رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

«Pravi vjernici su samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im povećaju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju» (El-Enfal, 2).

Kur'an je prepun sličnih primjera.

Mutevekkil (onaj koji se pouzdaje u Allaha) jedno je od imena Allahovoga Poslanika, ﷺ, i njegovo pouzdanje je bilo najuzvišeniji vid pouzdanja.

Uzvišeni Allah mu je rekao:

﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾

«Zato se pouzdaj u Allaha, jer ti, doista, slijediš Pravu istinu» (En-Neml, 79.).

U spominjanju Allahovoga naređenja i obavještenja da je Poslanik, ﷺ, na Istini, sadržano je ukazivanje da je cjelokupna vjera sazdana na tome da rob bude na Istini u svom govoru, poslu, ubjeđenju i namjeri te da se pouzda u Allaha i na Njega se potpuno osloni. Kompletna vjera je u ova dva stanja. Allahovi vjerovjesnici i poslanici su rekli:

﴿وَمَا لَنَا أَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ وَقَدْ هَدَانَا سُبُلَنَا...﴾

«Zašto da se ne uzdamo u Allaha kad nas je On putevima kojim idemo uputio?!» (Ibrahim, 12.).

Allahov rob je u nedaći zato što mu nije dana uputa ili što nema pouzdanja u Allaha, pa kad spoji pouzdanje u Allaha sa uputom, spojio je kompletno vjerovanje.

U Muslimovom i Buharijinom *Sahihu* se navodi hadis o sedamdeset hiljada osoba koje će ući u Džennet bez polaganja računa, a to su oni: *"Koji ne čine rukju, koji ne gataju, koji se ne kauteriziraju i koji se na svoga Gospodara oslanjaju".*[1]

Buharija u svom *Sahihu* bilježi od Ibn Abbasa, r.a, da je rekao: "Nama je Allah dovoljan, a divan je On Zaštitnik, rekao je Ibrahim, ﷺ, kad je bio bačen u vatru.

Rekao je ovo i Muhammed, ﷺ, kad su mu rekli: *"'Neprijatelji se okupljaju zbog vas, pa pazite ih se!' – vjerovanje im se povećalo, pa su kazali: 'Nama je Allah dovoljan, a divan je On Zaštitnik!'"*[2]

Buharija i Muslim u *Sahihu* bilježe da je Allahov Poslanik, ﷺ, govorio: *"Allahu moj, Tebi se predajem, Tebe vjerujem, u Tebe se uzdam, Tebi se vraćam i uz pomoć Tebe se sporim (i borim). Allahu moj, tražim zaštitu Tvoje moći, nema drugog istinskog boga osim*

---

[1] Buhari, 6.541, 5.705; Muslim, 220; Tirmizi, 2.446; Ahmed, 2.444.
[2] Buhari, 4.563.

Tebe, da me ne ostaviš na stranputici. Ti si Živi, Koji ne umire, a džini i ljudi umiru".[1]

Tirmizi bilježi predaju od Omera, r.a., da je Poslanik, ﷺ, rekao: *"Kad bi se vi istinski pouzdali u Allaha, On bi vas opskrbljivao kao što opskrbljuje ptice; ujutro odlaze praznih želudaca, a vraćaju se punih".*[2]

Od Enesa, ؓ, prenosi se da je Allahov Poslanik, ﷺ, rekao: *"Ko, kad iziđe iz svoje kuće, kaže: U ime Allaha, pouzdajem se u Allaha i nema snage niti moći bez Allahove pomoći (Bismillah, tevekkeltu alellah ve la havle ve la kuvvete illa billah), bit će mu rečeno: Upućen si, zaštićen si i Allah ti je dovoljan. Tada će šejtan reći drugom šejtanu: Šta ćeš sa čovjekom koji je upućen? Allah mu je dovoljan i On ga štiti'".*[3]

Pouzdanje u Allaha *(tevekkul)* pola je vjere, a druga polovica je vraćanje Njemu (inaba), jer se vjera sastoji od traženja pomoći i robovanja Allahu. Pouzdanje u Allaha je traženje pomoći od Njega, a vraćanje je robovanje samo Njemu. Štaviše, *tevekkul* je sušti ubudijjet (robovanje Allahu) i iskazivanje čistog jednoboštva (čisti tevhid), ukoliko ta osoba istinski postupa po tome.

Divan li je prvak skupine i zajednice pobožnih ljudi Sehl ibn Abdullah et-Tusteri, koji kaže: »Potpuno znanje predstavlja vrata robovanja. Potpuno robovanje je od pobožnosti (vere'). Potpuna pobožnost su vrata zuhda, a potpun zuhd je vrata od pouzdanja u Allaha».

Njegov stepen je prostraniji od svih ostalih stepeni. Ne prestaju se u njemu naseljavati žitelji zbog širine onoga na šta se odnosi pouzdanje u Allaha i velike potrebe svih svjetova. Stanovnici nebesa i Zemlje – oni koji su obavezni i oni koji nisu (na robovanje Uzvišenom Allahu) na položaju su pouzdanja u Allaha, makar se razlikovalo ono za šta se veže njihovo pouzdanje u Allaha. Tako se Njegovi odličnici i posebni vjernici pouzdaju u Allaha u svom vjerovanju, pomaganju Njegove vjere, uzdizanju Njegove riječi, borbe protiv Njegovih neprijatelja, u ljubavi i izvršavanju Njegovih naređenja.

---

[1] Buhari, 1.120, 7.442; Muslim, 769; Tirmizi, 3.418, Nesai, 1.619; Ebu Davud, 771; Ibn Madže, 1.355; Ahmed, 2.705.

[2] Tirmizi, 2.344. Ibn Madže, 4.164; Ahmed, 205; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan (sahih).

[3] Tirmizi, 3.426; Ebu Davud, 5.095; za ovaj hadis Albani kaže da je vjerodostojan.

Ispod njih su oni koji se pouzdaju u Allaha u pogledu svoje čestitosti i čuvanja svoga stanja sa Allahom, izdvajajući se od ljudi.

Ispod ovih su oni koji se pouzdaju u Allaha u pogledu nečega što je poznato (utvrđeno) što im On dadne, kao što su opskrba, zdravlje, pomoć nad neprijateljem, supruga, dijete i drugo.

Najbolje pouzdanje u Allaha je ono koje se iskazuje u obaveznim radnjama – mislim na obaveze spram Istinskog Stvoritelja, obaveze spram stvorenja i obaveze spram samoga sebe. Najprostranije i najkorisnije pouzdanje u Allaha je pouzdanje u pogledu uticaja na vanjski svijet u pribavljanju vjerske koristi ili otklanjanju nečega što šteti vjeri. Ovo je bilo pouzdanje vjerovjesnikâ u pogledu uspostavljanja Allahove vjere i otklanjanja štete koju nanose oni koji siju nered na Zemlji. Ovo posljednje je pouzdanje u Allaha koje prakticiraju njihovi nasljednici. Poslije njih, ljudi se, u pogledu tevekkula, razvrstavaju prema njihovim ambicijama i težnjama. Ima ih koji se pouzdaju u Allaha da bi zadobili vlast, a ima ih koji se pouzdaju da bi zadobili lepinu.

Ko se istinski bude pouzdao u Allaha radi nečega, to će i ostvariti. Ako je to nešto što Allah voli i čime je zadovoljan, čovjek će zadobiti sretan završetak. Ako je to nešto na što se srdi ili to prezire, onda će sa pouzdanjem u Allaha zadobiti štetu. Ako je to nešto što je dozvoljeno, zadobit će korist pouzdanja, a ne i koristi u onome u vezi sa čim se pouzdao, ako se time ne pomogne u pokornosti Allahu. A Allah najbolje zna.

ZNAČENJE POUZDANJA U ALLAHA I NJEGOVI STEPENI

Da spomenemo značenje pouzdanja u Allaha, njegove stepene i ono što je rečeno o njemu.

Imam Ahmed je rekao: "Pouzdanje u Allaha je djelo srca". To znači: Ono je djelo srca, a nije govor jezika i radnja tjelesnih organa. Ono ne spada u kategoriju znanja, niti onoga što se može dokučiti spoznati.

Ima ljudi koji smatraju da je to kategorija znanja i spoznaje, pa kažu: To je znanje srca o tome da Gospodar čuva Svoga roba.

Ima ih koji to tumače kao smirenost i smirivanje srčanih pokreta, pa kažu: "Pouzdanje u Allaha je poniznost srca pred svojim Stvoriteljem, a to je ostavljanje prava izbora i predanost tokovima sudbine".

Sehl je rekao: "Pouzdanje u Allaha je predanost Allahu i onome što On želi".

Ima i onih koji to komentiraju sa zadovoljstvom, pa kažu: To je zadovoljstvo sa onim što ti je Allah propisao.

Rečeno je: "Pouzdanje u Allaha je napuštanje privrženosti stvorenjima i vezivanje sa suštinama".

Suština pouzdanja u Allaha je da je ono stanje koje je sastavljeno od skupine stvari, bez kojih nema potpunog pouzdanja u Allaha. Svako je ukazao na jednu od tih stvari, neki na dvije ili više.

Prva je spoznaja Stvoritelja i Njegovih atributa, Njegove svemoći, zaštite, opstojnosti i održavanja svih stvorenja, Njegovog apsolutnog znanja o svemu i da se sve događa Njegovim htijenjem i određenjem. Spoznaja toga je prva stepenica na koju staje rob na svome putu pouzdanja u Allaha.

Naš šejh, Allah bio zadovoljan sa njim, rekao je: "Zbog toga neće biti ispravno pouzdanje u Allaha, a niti ga je moguće zamisliti od filozofa, niti od kaderija, koji poriču i govore da se u Allahovoj vladavini nalazi i ono što On ne želi. Isto tako, neće biti ispravno pouzdanje u Allaha džehmija, koji negiraju atribute Uzvišenog Gospodara. Pouzdanje u Allaha bit će ispravno samo od onih koji potvrđuju sve ono što nam je došlo od Allaha i Njegovoga Poslanika, ﷺ.

Pa, kakvo je pouzdanje u Allaha onoga koji je ubijeđen da Allah ne poznaje sitnice i nižeg i višeg svijeta? Ili, da Allah ne postupa po Svojoj slobodnoj volji? Ili, da On nema ni volje, ni htijenja? Niti da ima posebne atribute? Ko god o Allahu i Njegovim atributima bude više znao i bolje ih spozna, njegovo pouzdanje će biti jače i istinitije. A Allah, Slavljeni i Uzvišeni, najbolje zna.

NE NEGIRAMO UZROKE

Drugi stepen je potvrđivanje uzroka i uzročnika.

Ko bude negirao potvrđivanje uzroka i uzročnika, njegovo pouzdanje u Allaha će biti abnormalno nepotpuno. Ovo je suprotno onome što se pojavljuje u mišljenjima da potvrđivanje uzroka umanjuje pouzdanje u Allaha, a da ga njihovo negiranje upotpunjuje.

Zasigurno, ne može opstojati pouzdanje u Allaha kod onih koji negiraju uzroke, jer je *tevekkul* najjači uzrok ostvarivanja onoga što je predmet *tevekkula.* To je kao dova koju je Uzvišeni Allah učinio da

bude uzrok ostvarenja onoga za šta se moli. Kada rob bude ubijeđen da njegovo pouzdanje u Allaha nije Uzvišeni Allah postavio kao uzrok, niti da će njegova dova biti sredstvo postizanja onoga što se želi, on je upao u pogrešno shvatanje. Uzvišeni Allah je odredio da se zasićenost postiže jelom, a žeđ gasi pićem, pa ako to čovjek ne radi, neće se zasititi, niti će ugasiti žeđ.

Uzvišeni Allah je odredio mogućnost obavljanja hadždža i dolaska u Mekku ako se krene na put i odluči poduzeti sve na tom putu. Jer, u protivnom, ostajanje kod kuće neće doprinjeti dolasku u Mekku.

Allah je odredio ulazak u Džennet onome ko primi islam i bude izvršavao dobra djela, pa ako ostavi islam i ne bude izvršavao dobra djela, nikad u njega neće ući.

Allah je odredio da zrna proklijaju i izniknu nakon što se zemlja uzore i baci u nju sjeme, pa ako se to ne uradi, nema ni ploda.

Suprotno ovome nalazimo u izjavama onih koji negiraju uzroke, smatrajući neophodnim ostavljanje svih uzroka i sredstava dolaska do željenog cilja, govoreći: Ako je meni pripremljeno i još prije određeno u Ezelu da se najedem, napijem, obavim hadždž i sl., meni se to mora i dogoditi, kretao se ja ili stajao, putovao ili sjedio. A ako mi to nije određeno, ja to neću moći ostvariti, radio ja to ili ne.

Može li iko ovoga svrstati među pametne? Zar nisu o tome pitanju životinje razumnije od njega? Jer, životinje posežu za uzrocima u okviru opće upute.

Pouzdanje u Allaha je najveći uzrok kojim se dobija ono što se želi i otklanja ono što se ne želi. Ko bude negirao uzroke, njegovo pouzdanje u Allaha neće biti ispravno. Ali, u potpunost pouzdanja u Allaha spada neoslanjanje na uzroke i odbacivanje vezanosti srca za njih. Tako srce biva u stanju povezanosti sa Allahom, a ne sa uzrocima, dok je tijelo u stanju vezanosti za njih.

Uzroci su pitanje Allahove mudrosti, naređenja i vjere. Pouzdanje u Allaha je povezano sa time da je Uzvišeni Allah Gospodar svega te da sa Njegovim određenjem neće moći opstojati robovanje Allahu koje se tiče uzroka, osim na stabljici *tevekkula*, a niti će opstojati pouzdanje u Allaha, osim na korijenu robovanja samo Njemu.

Štaviše, potpuno ostavljanje uzroka je neprihvaljivo razumom, vjerom i osjetilima. Allahov Poslanik, ﷺ, nikad nije odbacio uzroke.

Poznato je da se u borbi na Uhudu pojavio sa dva pancira i nikad nije bio u borbenom redu bez vojničke opreme, kao što to rade oni koji nemaju znanja i spoznaje. Kao što je, isto tako, unajmio vodiča mušrika koji je bio u vjeri svog naroda kako bi ga uputio na put Hidžre. Uzvišeni Allah je preko Svoga Poslanika donio Uputu svim svjetovima i zaštitio ga od sveg svijeta. Za svoju porodicu je pohranjivao hranu koja im može biti za cijelu godinu, a bio je prvak onih koji se pouzdaju u Allaha. Kad bi putovao na hadždž, u borbu ili na umru, sa sobom bi nosio sve što bi mu bilo neophodno za taj put. To su radili i svi njegovi ashabi koji su istinski predvodnici i primjer pouzdanja u Allaha. Najpotpunije osobe koje se pouzdaju u Allaha, poslije njih su oni koji sa velike udaljenosti udišu miris njihovoga pouzdanja u Allaha ili, pak naiđu na njihov prašnjavi trag.

APSOLUTNA LIŠENOST JE TEMELJ POUZDANJA U ALLAHA

Treći stepen je stabilnost čistoće srca na stepenu iskazivanja Allahove jednoće u pogledu tevekkula.

Pouzdanje roba neće biti ispravno sve dok ne bude ispravno njegovo iskazivanje Allahove jednoće. Štaviše, suština pouzdanja u Allaha je srčano priznanje Allaha kao jedinoga Gospodara. Sve dok u srcu postoje veze širka (pripisivanja Allahu ravnoga), pouzdanje u Njega će biti defektno i nepotpuno. Srazmjerno stepenu lišenosti tevhida bilo kakvih primjesa, bit će i ispravnost pouzdanja u Allaha. Kad god se rob okrene nekome drugom osim Allahu, njegovo srce poprimi jedan dio toga, tako da se od njegovoga pouzdanja umanji za onoliko koliko se okrenuo tome. Otuda neki smatraju da pouzdanje u Allaha neće biti ispravno ukoliko se ne ostave uzroci. Ovo je ispravno, ali samo ako se radi o tome da srce ostavi uzroke, a ne i tjelesni organi. Pouzdanje u Allaha neće biti potpuno sve dok se ne odstrane uzroci iz srca, a s njima se povežu tjelesni organi. Tako će osoba postati odvojena od njih i, istovremeno, biti spojena s njima. A Allah, Slavljeni i Uzvišeni, najbolje zna.

TRAŽENJE UTOČIŠTA KOD ALLAHA PRUŽA NAM SMIRENOST

Četvrti stepen se sastoji od pouzdanja srca u Allaha, oslanjanju na Njega i smirenosti kod Njega.

To pouzdanje će se manifestirati tako da u njemu neće ostati kolebanje zbog zbrke uzroka, a niti smirenosti u pogledu njih. Naprotiv, čovjek treba iz svoga srca odstraniti smirenost u pogledu njih i zaodjenuti ga smirenošću prema Onome Ko je dao te uzroke.

Znak toga je da osoba neće pridavati veliku pažnju njihovome dolasku ili odlasku, srce zbog toga neće osjećati uznemirenost i ubrzano kucanje zbog odlaska onoga što voli i dolaska onoga što prezire od tih uzroka. Jer, pouzdanje u Allaha, smirenost u pogledu Njega i oslanjanje na Njega štiti je od straha i nade zbog njih. Stanje te osobe je kao stanje onoga ko se susretne sa mnogo jačim neprijateljem, spram kojeg nema ama baš nikakave šanse, pa onda ugleda otvorenu tvrđavu, u koju mu ulazak podari njegov Stvoritelj, a potom za njim zatvori kapiju te tvrđave. Tada on posmatra svog neprijatelja iza zidina te tvrđave. U ovome stanju neće imati nikakva značenja kolebanje u njegovome srcu i strah zbog neprijatelja.

Primjer toga možemo vidjeti i sa dojenčetom i njegovim pouzdanjem, smirenošću uz grudi svoje majke koje ne zna nizašto drugo osim njih, a niti u njegovome srcu postoji pažnja prema nečemu drugom. Neki od arifa su rekli: "Onaj ko se istinski pouzdaje u Allaha, sličan je djetetu koje ne pozna i ne traži drugo utočište osim na grudima svoje majke, pa tako i on ne traži drugo utočište osim kod svoga Gospodara, Slavljenog".

SLAVLJENI ALLAH JE JEDINI DOBROČINITELJ I DAROVALAC

Peti stepen se sastoji od lijepog mišljenja o Uzvišenom Allahu.

Prema veličini lijepog mišljenja o tvome Stvoritelju i nade u Njega, bit će i veličina tvoga pouzdanja u Njega. Zbog toga neki tumače pouzdanje u Allaha lijepim mišljenjem o Allahu.

Znači, lijepo mišljenje o Allahu navodi na pouzdanje u Njega, jer nije moguće zamisliti da se pouzda u Allaha onaj ko ima loše mišljenje o Njemu, a niti da se pouzda u onoga od koga se ne nada. A Uzvišeni Allah najbolje zna.

POTPUNO PREDANJE

Šesti stepen se sastoji od potpune predaje srca svome Stvoritelju, potpune naklonosti svih njegovih želja samo Njemu i prekidanju svih vrsta protivljenja Njemu.

Ovo bi bilo značenje govora nekih koji kažu: Pouzdanje u Allaha je rušenje svih vrsta planiranja. To znači potpunu predanost onome što ti je isplanirao tvoj Stvoritelj. Ovo se ne odnosi na pitanja naredbi i zabrana, već na ono što On s tobom uradi, a ne na ono što ti je naredio da uradiš.

Ako se čovjek ovako pouzda u Allaha, to će mu pouzdanje dati saznanje da on, prije obavljenog posla, ne posjeduje sposobnost, ali on, također, niujednom trenu nije siguran od Allahove «zamke».

Njegova sposobnost je u Allahovoj ruci, a ne u njegovoj. Tu sposobnost istinski posjeduje Allah, a ne čovjek. Jer, ako mu On ne podari sposobnost da nešto uradi, on će biti nemoćan. On se ne može kretati ukoliko mu Allah to ne omogući, a sam to nije sposoban. Pa, kako će biti siguran od Allahove «zamke», jer rob ne pokreće sam sebe, nego njega Allah pokreće. Pomjera ga samo Onaj Koji posjeduje sposobnost pokretanja, pa ako bude htio, učinit će ga paraliziranim i ostaviti ga da sjedi sa onima koji sjede. Tako je rekao o onima kojima je uskratio ovu mogućnost:

﴿وَلَكِن كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ﴾

«Ali, Allahu nije bilo po volji da idu, pa ih je zadržao i bi im rečeno: 'Sjedite sa onima koji sjede'» (Et-Tevba, 46.)

Ovo je Allahova «zamka» robu, tj. da ga zadrži i odvoji od uspjeha i razdvoji između Sebe i njega, da ne potiče želju i ne pokreće ga ka onome što On voli i sa čime je On zadovoljan. Allah to nije dužan, pa zato nije ni nepravedan ako mu to uskrati. Uzvišeni Allah je vrlo visoko iznad nepravde. Naprotiv, radi se samo o Njegovom darivanju, na čemu Mu se zahvaljuje onaj kome ga je dao, kao i onaj kome ga je uskratio. Njemu pripada zahvala na darivanju i uskraćivanju.

Onaj ko ovo razumije, razumjet će veliko poglavlje tajne određenja i odagnat će od sebe mnoge nedoumice. Slavljeni Allah ne želi s robom uraditi nešto što će učiniti da rob uradi nešto što On voli i sa

čim je zadovoljan, pa da ga uskrati za Svoje djelovanje, a to je Njegova uputa i pomoć (tevfik) samo zato što On prezire tog roba. Niti ga presiljava da uradi ono što On mrzi, već On roba prepušta samom sebi, njegovoj moći i snazi, i ostavlja ga. I to je Allahova «zamka».

PREPUŠTANJE NAŠIH SLUČAJEVA ALLAHU

Sedmi stepen se satoji od prepuštanja.

To je duh pouzdanja u Allaha i njegova istinska suština. To je prepuštanje svega Uzvišenom Allahu, ostavljajući sve Njemu sa željom i samoizborom, a nikako silom i prinudom. Štaviše, ovo je poput slabog i nemoćnog djeteta koje nije u stanju samo izvršiti poslove, pa sve prepušta svome ocu, koji je pun sažaljenja nad njim i pruža mu svoju milost, daje mu ono što mu je neophodno, najljepše se o njemu stara i planira mu ono što je najbolje. To dijete smatra da je planiranje njegovog oca bolje od njegovog vlastitoga planiranja. Dobra koja radi njegov otac i stara se o njemu, bolja su mu od onoga što on sam od dobra uradi ili se pobrine o sebi tako da ne vidi ništa korisnije, niti sažaljivije prema sebi od potpunoga prepuštanja poslova svome ocu. Osjeća smirenost zbog nenošenja tereta poslova i pored toga što to nije u stanju i ne pozna sva dobra i koristi od toga, a ima znanje o potpunom znanju onoga kome to prepušta, o njegovoj snazi i o njegovoj brizi i samilosti.

U Kur'anu se spominje prepuštanje u slučaju jednoga mu'mina iz faraonove porodice, kada Uzvišeni veli:

﴿وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ...﴾

«**A ja Allahu prepuštam svoj slučaj...**» (El-Mu'min, 44.).

Onaj ko prepušta svoj slučaj Allahu, to ne radi ni zbog čega drugog osim iz želje da mu On odredi ono što će biti bolje njemu u njegovome životu na ovome svijetu, a i na Budućem. Makar ono što mu On odredi bude suprotno onome što on smatra da je dobro. On je zadovoljan s tim jer zna da je to njemu bolje, pa makar mu ne bila poznata dobra strana toga. Takvo je stanje onoga ko se pouzdaje u Allaha i on je na još višem stepenu od onoga koji se prepušta Allahu. Ono što on ima od djelovanja i aktivnosti srca, mnogo je veće od onoga što ima onaj ko se samo prepušta svome Stvoritelju. Ko se

pouzdaje u Allaha je kao onaj ko se prepušta Allahu i još više. Stepen pouzdanja u Allaha neće biti postojan bez prepuštanja Allahu. Jer, kad se prepusti Allahu, on se srcem potpuno osloni na Njega nakon što mu se potpuno prepustio.

Primjer nalazimo u slučaju kad čovjek nešto svoje prepusti drugome čovjeku. Nakon što mu se prepustio, u svojoj duši osjeti posebno pouzdanje, smirenost, zadovoljstvo prema onome kome se prepustio i to mnogo više od trenutka dok mu se nije prepustio. Ovo je suština pouzdanja u Allaha.

ZADOVOLJSTVO JE PLOD POUZDANJA U ALLAHA

Kad rob zakorači na ovaj stepen, onda prelazi na stepen zadovoljstva.

Ovaj stepen je plod pouzdanja u Allaha. Ko bude tumačio stepen puzdanja u Allaha zadovoljstvom, on ga je protumačio njegovim najurednijim plodom i najuzvišenijim njegovim koristima. Kad se osoba istinski pouzda u Allaha, postane zadovoljna svime što radi Onaj na Koga se oslonio.

Naš šejh, Allah bio s njim zadovoljan, znao je reći: "Predodređenje okružuju dvije stvari: pouzdanje u Allaha prije i zadovoljstvo poslije njega. Ko se pouzda u Allaha prije posla i bude zadovoljan određenjem poslije njega, ispravno izvršava robovanje Uzvišenom Allahu", ili je rekao nešto slično.

Rekao sam: Ovo je značenje riječi Allahova Poslanika, ﷺ, u dovi istihare: *"Allahu moj, Tebe pitam za odgovor (rješenje) pomoću Tvoga znanja i od Tebe moć tražim pomoću Tvoje moći, Molim Te za Tvoju veliku dobrotu".*[1]

Ovo je istinsko pouzdanje i predanje Uzvišenom Allahu.

Potom Poslanik, ﷺ, kaže: *"Ti to znaš, a ja ne znam. Ti to možeš, a ja ne mogu. Ti si Jedini znalac nevidljivog".*[2]

U ovom drugom je pribježište Uzvišenom Allahu i negiranje vlastitoga znanja, moći i snage, te nastojanje približavanja Allahu sa onime sa čime On najviše voli da mu se približe oni koji se približa-

[1] Buhari, 7.390; Tirmizi, 480; Nesai, 3.253; Ebu Davud, 1.538; Ibn Madže, 1.383.
[2] Isto.

vaju. Potom moli svoga Stvoritelja da mu podari to za šta moli ako u tome postoji ovozemaljska ili ahiretska korist, a da ga udalji od toga ako u tome postoji ovodunjalučka ili ahiretska šteta. Ovo je njegova potreba za koju moli svoga Stvoritelja. Ne ostaje mu ništa drugo nego zadovoljstvo s onim što mu On odredi, pa kaže: *"Učini u tome dobro po mene, kako god da bude, zatim me učini zadovoljnim s tim"*.[1]

Ova dova obuhvata božanske spoznaje i suštine vjerovanja, u šta se ubraja pouzdanje u Allaha i potpuno prepuštanje Njemu prije nego što se uradi neki posao i zadovoljstvo poslije njega. Zadovoljstvo je plod pouzdanja u Allaha, a potpuno predanje Allahu je znak njegove ispravnosti. Ako osoba ne bi bila zadovoljna onim što joj je određeno (što je odredio Uzvišeni Allah), njegovo prepuštanje Allahu bi bilo defektno i pokvareno.

Upotpunjavanjem ovih osam stepeni, rob upotpunjuje stepen svoga pouzdanja u Allaha i njegove stope budu postojane na njemu. Ovo je značenje riječi Bišra el-Hafija: "Jedan od njih kaže: 'Pouzdao sam se u Allaha', lažući na Allaha. Jer, da je se istinski pouzdao u Allaha, bio bi zadovoljan onim što mu je Allah odredio".

PRIVIDI NEKIH KOJI SE POUZDAJU U ALLAHA

U ovom poglavlju se često pomiješa nešto što je pohvalno i potpuno sa nečim što je pokuđeno i manjkavo. Pomiješa se prepuštanje svojih stanja Uzvišenom Allahu i zapostavljanje. Tako rob izgubi svoj udio misleći da se on predaje Allahu i pouzdaje u Allaha, a, ustvari, radi se o izgubljenosti, a ne i o potpunom predavanju Uzvišenom Allahu. Tada zapostavi svoje obaveze prema Allahu, a prepušta se Allahu u slučaju svojih obaveza. U ovo spada i miješanje između tevekkula i odmaranja i nenošenja tereta, pa takav čovjek pomisli da se oslanja na Allaha.

Tu se ubraja i miješanje između odbacivanja uzroka i njihovoga lišavanja. Njihovo odbacivanje je tevhid, a lišavanje je odpadništvo i bezvjerstvo. Njihovo odbacivanje se manifestira u nepouzdanju, neosjećanju sigurnosti i oslanjanje srca na njih, i pored postupanja prema njima. Njihovo lišavanje znači njihovo negiranje od tjelesnih organa.

[1] Isto.

Tu se ubraja i miješanje čvrstog povjerenja u Uzvišenog Allaha sa iluzijama i nemoći. Razlika između njih je u tome što onaj ko ima čvrsto povjerenje u Allaha radi poslove koje mu je On naredio i ubijeđen je da će za to ubrati njegove plodove, unaprijediti ih i umnožiti. On je poput osobe koja posadi neko stablo ili posije sjeme u zemlju. Ko je u iluzijama i slabostima, nemaran je u činjenju onoga što mu je naređeno, ubijeđen da ima čvrsto povjerenje u Allaha. A to povjerenje se postiže ulaganjem maksimalnog truda.

Tu se ubraja i miješanje smirenja spram Allaha i spokojstva spram Njega sa smirenjem spram onoga što nam je poznato i spokojstva srca spram toga. Razliku među njima može primijetiti samo oštroumni. Kao što se spominje od Ebu Sulejmana ed-Daranija da je vidio čovjeka u Mekki koji ništa nije uzimao (konzumirao) osim što je pio Zemzem. U takvom stanju je proveo nekoliko dana. Jednoga dana je rekao Ebu Sulejman: «Šta misliš kada bi Zemzem presušio, što bi onda pio?» Tada čovjek ustade, poljubi ga u glavu i reče: «Allah ti dao svako dobro što si me uputio. Ja sam robovao ovom Zemzemu nekoliko dana». Potom ga je ostavio i otišao.

Veliki broj je onih koji se pouzdavaju i osjećaju smiraj i spokojstvo samo prema onome što im je poznato, a misle da je to sve prema Uzvišenom Allahu. Znak toga možemo vidjeti kad kod nekog od njih nestane onoga što je poznato, dođe do zabrinutosti, tuge i straha. Tada ćeš poznati da njegova smirenost i spokoj nisu bili radi Uzvišenog Allaha.

U to spada i miješanje između znanja o tevekkulu sa stanjem pouzdanja u Allaha. Mnogi ljudi znaju suštinu i podrobnosti pouzdanja u Allaha, pa smatraju da se pouzdaju u Njega, a nisu kao oni koji se pouzdaju. Stanje pouzdanja u Allaha je nešto sasvim drugo i drukčije od znanja o Njemu. To je kao spoznaja ljubavi i znanja o njoj, o njenim uzrocima i motivima. A stanje zaljubljenika je nešto sasvim drugo. Slično je i sa spoznajom znanja o strahu, a stanje onoga koji se boji je nešto sasvim drugo. To je slično spoznaji bolesnika o tome što je zdravlje i koja je njegova suština, dok je njegovo stanje nešto sasvim drugo.

U ovoj oblasti se često miješa ono što se tvrdi i sama suština između onoga što je nebitno i onoga što se treba tražiti te između nevolja koje sprječavaju nepostizanje željenog i uzroka koji do toga vode. A Allah na Pravi put upućuje onoga koga On hoće.

ONI KOJI SE POUZDAJU U ALLAHA ROBUJU MU PREMA NJEGOVIM LIJEPIM IMENIMA

Pouzdanje u Allaha je jedno od stanja koja su najopćenitije povezana sa Allahovim lijepim imenima.

To pouzdanje ima posebnu vezu sa svim imenima koja označavaju djelovanje i imenima koja označavaju Njegove atribute.

Tevekkul je povezan sa Njegovim imenima Onaj Koji prašta (El-Gaffar), Onaj Koji prima pokajanja (Et-Tevvab), Onaj Koji se smiluje (El-'Afuvv), Samilosni (Er-Reuf), Milostivi (Er-Rahim), i povezan je sa imenima Onaj Koji otvara (El-Fettah), Darežljivi (El-Vehhab), Onaj Koji daje opskrbu (Er-Rezak), Onaj Koji daje (El-Mu'ti), Dobročinitelj (El-Muhsin), i povezan je sa imenima Onaj Koji daje moć (El-Mui'zz), Onaj Koji ponizuje (El-Muzill), Onaj Koji čuva (El-Hafiz), Onaj Koji uzvisuje (Er-Rafi') i Onaj Koji sprječava (El-Mani'), sa aspekta pouzdanja u Njega u slučaju ponižavanja neprijatelja Njegove vjere te njihovog unizivanja i uskraćivanja uzroka pobjede. On je povezan i sa imenima koja ukazuju na moć (El-Kudre) i htijenje (El-Irade), a općenito je povezan sa svim ostalim Njegovim lijepim imenima. Zbog toga su tevekkul (pouzdanje) protumačili imami koji tumače kao spoznaju Uzvišenog Allaha.

Oni su htjeli istaći da, shodno spoznaji tih Allahovih imena, čovjek postiže stanje istinskog pouzdanja u Njega. Kad god spoznaja Allaha bude veća, i pouzdanje u Njega će biti čvršće.

PROLAZNA TEŽNJA DOVODI U OBMANU POUZDANJE U ALLAHA

Mnogi koji se pouzdaju u Allaha bivaju obmanuti u tom svom pouzdanju. Ponekad se istinski oslanjaju, ali je to oslanjanje samo obmana. To je kao s onim ko svoje pouzdanje usmjerava prema djelimičnim potrebama i u njima iscrpljuje svu snagu svog pouzdanja.

Do toga dođe veoma lahko i srce potpuno posveti pouzdanju u povećanje znanja, vjerovanja, potpomaganje vjere i dobrog uticaja na ovaj svijet. Ovakvo pouzdanje je pouzdanje nemoćnog čovjeka, čovjeka sa umanjenom težnjom. Kao što neki usmjeravaju svoju težnju, svoje pouzdanje i svoje molbe ka nekoj boli koje se mogu vrlo lahko riješiti. Ili prema gladi, koja se može utolititi sa pola lepine ili za pola dirhema, a svoje opredjeljenje usmjeriti ka pomaganju svoje

vjere, ukora onih koji u nju unose novotarije, povećanju vjerovanja i dobrobiti muslimana.

Stanje Poslanika, ﷺ, i njegovih ashaba nama je osnova i mjerilo svih stanja. S time se može znati šta je ispravno, a šta neispravno. Njihova težnja pouzdanju je mnogo veća od težnje bilo koga poslije njih. Njihovo pouzdanje je bilo usmjereno ka otvaranju oštroumnosti srca, da robuju Allahu u svim gradovima, da mu se pokoravaju svi Njegovi robovi i da obasja istinsko sunce vjere srca Njegovih robova. Tim pouzdanjem se napuniše srca vjerom i uputom. Osvojiše nevjerničke zemlje i učiniše ih mjestom vjerovanja u Uzvišenog Allaha. Vjetrovi pouzdanja djelovaše na njihova srca i ispuniše ih čvrstim ubjeđenjem i vjerom u Jednog Stvoritelja. Težnja ashaba, Allah bio s njima zadovoljan, bila je uzvišenija od toga da snagu svoga pouzdanja i oslanjanja na Allaha usmjere na bilo šta što se može postići najmanjim trudom i da na to usmjere svoju pažnju i svu snagu tevekkula.

NEMA VJERE ONAJ KO NEMA POUZDANJA U ALLAHA

Uzvišeni Allah nas obavještava da voli one koji se pouzdaju u Njega, kao što voli i one koji Mu se zahvaljuju, i one koji rade dobra djela i one koji su strpljivi, i one koji mnogo od Njega traže oprost.

Obavještava nas da je zaštita koju im pruža povezana sa njihovim pouzdanjem u Njega i da je On dovoljan onome ko se u Njega pouzda i štiti ga. Za svaki stepen dobročinstva je odredio poznatu nagradu, a posebnu nagradu daje onima koji se u Njega pouzdaju time što ih On sam štiti, pa kaže:

﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مَخْرَجًا﴾

«A onome koji se Allaha boji, On će izlaz dati» (Et-Talak, 2.);

﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يُكَفِّرْ عَنْهُ سَيِّـَٔاتِهِۦ﴾

«A onome ko se bude Allaha bojao, On će preko ružnih postupaka njegovih prijeći» (Et-Talak, 5.);

﴿وَمَن يَتَّقِ ٱللَّهَ يَجْعَل لَّهُۥ مِنْ أَمْرِهِۦ يُسْرًا﴾

«A onome ko se Allaha boji, On će sve što mu treba učiniti dostupnim» (Et-Talak, 4.);

﴿وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَٰئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِم مِّنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَٰئِكَ رَفِيقًا﴾

«Oni koji su pokorni Allahu i Poslaniku, bit će u društvu onih koje je Allah blagodario: vjerovjesnika, pravednika, šehida i dobrih ljudi, a divno li je to društvo» (En-Nisa, 69.).

Potom o pouzdanju u Allaha, kaže:

﴿وَمَن يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ﴾

«Onome koji se u Allaha uzda, On mu je dosta» (Et-Talak, 3.).

Pogledaj ovu nagradu koju će dobiti ko se u Allaha uzda i to pouzdanje ne usmjeri ni prema kome drugom. Ovo nam daje do znanja da je pouzdanje u Allaha najjači put koji On voli. To što On nadzire sve, nije u suprotnosti sa pouzdanjem roba u Njega. Naprotiv, obistinjenje toga je da je sve prepušteno Njemu. Kad rob shvati srž te spoznaje, njegovo pouzdanje postane nesumnjivo, jer je shvatio da je sve u vlasti njegovoga Stvoritelja, a da rob od toga ništa ne posjeduje. Tada on nalazi da je nužno oslonjanje na Njega, potpuno predavanje samo Njemu i povjerenje u Njega, i to sa dva aspekta: sa aspekta svoga siromaštva i neposjedovanja ama baš ničega, i sa aspekta da je sve u Allahovoj ruci i da Njemu pripada. Pouzdanje u Allaha se rađa iz toga dvoga.

Pošto sve pripada Uzvišenom Allahu, a od toga rob ne posjeduje ama baš ništa, onda se njegovo pouzdanje očituje u potpunom predavanju svega svoga Onome Kojem sam čovjek pripada. Ono se očituje i u nesuprotstavljanju svome Gospodaru, oslanjanju na Njega, negiranju upravljanja samim sobom, negiranju svoje moći i snage i priznavanju da opstoji samo s Njegovom moći, a nikako sam po sebi. Ovo je krajnji cilj pouzdanja u Allaha. Kad rob udalji svoju dušu od stanja pouzdanja u Allaha, udaljio se od prave suštine ubudijjeta (robovanja Allahu). Uzvišeni Allah u Svojoj Knjizi govori o pouzdanju u Njega Svojih odabranih stvorenja. To pouzdanje im je približio, njime ih počastio i uvjetovao u njihovome vjerovanju da budu oni koji se samo u Njega pouzdaju. Ono što se vezuje za uvjet, i samo ne postoji ako on ne postoji.

Ovo nam ukazuje na nepostojanje vjerovanja ako ne postoji pouzdanje u Allaha, pa ko nema pouzdanja u Allaha, nema ni vjerovanja. Rekao je Uzvišeni Allah:

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَتَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ﴾

«A u Allaha se pouzdajte, ako ste vjernici!» (El-Maida, 23.);

I rekao je Uzvišeni:

﴿وَعَلَى اللَّهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ﴾

«A oni koji se uzdaju, neka se samo u Allaha uzdaju» (Ibrahim, 12.). I rekao je Uzvišeni:

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

«Pravi su vjernici samo oni čija se srca strahom ispune kad se Allah spomene, a kad im se riječi Njegove kazuju, vjerovanje im povećaju i samo se na Gospodara svoga oslanjaju» (El-Enfal, 2.).

Ovo nam ukazuje da se krug vjernika sužava na one koji budu imali ovo svojstvo.

Uzvišeni Allah nas obavještava o Svojim poslanicima i o tome kako im je njihovo pouzdanje bilo utočište i zaštita. Pouzdanje je naredio i Svome Poslaniku, ﷺ, na četiri mjesta u Svojoj Knjizi.

Rekao je Uzvišeni:

﴿وَقَالَ مُوسَىٰ يَا قَوْمِ إِن كُنتُمْ آمَنتُم بِاللَّهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوا إِن كُنتُم مُّسْلِمِينَ فَقَالُوا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا﴾

«I Musa reče: 'O narode moj, ako u Allaha vjerujete, u Njega se pouzdajte ako ste muslimani!' 'U Allaha se uzdamo', rekoše oni» (Junus, 84.-85.).

SADRŽAJ